

**Informacja o działalności
Instytutu Pamięci Narodowej
–Komisji Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu
w okresie 1 lipca 2002r. – 30 czerwca 2003r.**

Warszawa, listopad 2003

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	4
Wprowadzenie	6
I. Informacja z wykonania budżetu	21
1. Ogólna charakterystyka	21
2. Realizacja budżetu IPN w 2002 r.	22
3. Realizacja budżetu IPN w I połowie 2003 r.	31
4. Gospodarstwo Pomocnicze	35
II. Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	36
1. Prokuratorzy Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	40
2. Śledztwa o szczególnym ciężarze gatunkowym prowadzone przez Oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	40
2.1. Oddziałowa Komisja w Białymstoku	40
2.2. Oddziałowa Komisja w Gdańsku	57
2.3. Oddziałowa Komisja w Katowicach	70
2.4. Oddziałowa Komisja w Krakowie	85
2.5. Oddziałowa Komisja w Lublinie	98
2.6. Oddziałowa Komisja w Łodzi	111
2.7. Oddziałowa Komisja w Poznaniu	128
2.8. Oddziałowa Komisja w Rzeszowie	145
2.9. Oddziałowa Komisja w Warszawie	158
2.10. Oddziałowa Komisja we Wrocławiu	174
3. Ekspertyzy i opracowania	185
Załącznik: Wnioski o pomoc prawną nadesłane do Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu przez zagraniczne organy wymiaru sprawiedliwości	199
III. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów	201
1. Gromadzenie i opracowywanie	201
2. Udostępnianie zasobu archiwalnego	218
3. Ewidencja i informacja	238
4. Magazyny, reprografia, konserwacja	247
Załącznik: Wykaz publikacji pracowników pionu archiwalnego IPN.....	252
IV. Biuro Edukacji Publicznej	254
1. Wydział Badań Naukowych i Zbiorów Bibliotecznych	255
2. Wydział Wystaw i Edukacji Historycznej	263
3. Wydział Wydawnictw	269
4. Działalność naukowo-badawcza Oddziałowych Biur Edukacji Publicznej	275
1. OBEP Białystok.....	275
2. OBEP Gdańsk	278
3. OBEP Katowice	283
4. OBEP Kraków	286
5. OBEP Lublin	288
6. OBEP Łódź.....	292

7. OBEP Poznań	297
8. OBEP Rzeszów	299
9. OBEP Warszawa	303
10. OBEP Wrocław	307
Załącznik nr 1: Konferencje oraz sesje naukowe i edukacyjne zorganizowane przez Biuro Edukacji Publicznej IPN	311
Załącznik nr 2: Publikacje pracowników BEP 2002/2003	313
Załącznik nr 3: Wystawy.....	334
V. Informacja o działalności Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej	338
Adresy biur, oddziałów i delegatur Instytutu Pamięci Narodowej	340
Ogólne informacje na temat działalności oddziałów IPN	342

Wykaz skrótów

AK	– Armia Krajowa
BCh	– Bataliony Chłopskie
BEP	– Biuro Edukacji Publicznej
BUiAD	– Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
CAW	– Centralne Archiwum Wojskowe
Gestapo	– Geheime Staatspolizei, nazistowska Tajna Policja Państwowa
GL	– Gwardia Ludowa
IPN	– Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
j.a.	– jednostka archiwalna
KBW	– Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego
KL	– Konzentrationlager (obóz koncentracyjny)
mb.	– metry bieżące
MO	– Milicja Obywatelska
MON	– Ministerstwo Obrony Narodowej
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSWiA	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
NIK	– Najwyższa Izba Kontroli
NKWD	– Narodnyj komissariat wnutriennich dzieł (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR)
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
OBEP	– Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN
OBUiAD	– Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN
OKŚZpNP	– Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
OKBZpNP	– Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
ORMO	– Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej
OUN	– Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PUBP	– Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
RGO	– Rada Główna Opiekuńcza
RIP	– Rzecznik Interesu Publicznego
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Sicherheitsdienst des Reichsführers SS (Służba Bezpieczeństwa Przywódcy SS)
SS	– Die Schutzstaffeln der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (Sztafety Ochronne NSDAP)
Smiersz	– „Smiert' szpionom” – tajna służba policyjna, której zadaniem była inwigilacja Armii Czerwonej, a także kontrwywiad
UB (UBP)	– Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
UOP	– Urząd Ochrony Państwa
UPA	– Ukraińska Powstańcza Armia
„WiN”	– Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”
WOP	– Wojska Ochrony Pogranicza
WSI	– Wojskowe Służby Informacyjne
WSR	– Wojskowy Sąd Rejonowy
WUBP	– Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUiAD	– Wydział Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN
WUSW	– Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WP	– Wojsko Polskie
ZOMO	– Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ŻIH	– Żydowski Instytut Historyczny

Zasięg terytorialny działalności Oddziałów Instytutu Pamięci Narodowej

WPROWADZENIE

Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu kontynuował w okresie sprawozdawczym w sposób kompleksowy swoją misję przekazywania obywatelom wiedzy o tragicznych, tak w wymiarze narodowym, jak i jednostkowym, wydarzeniach i procesach społeczno-politycznych lat 1939-1989, w czasie których Naród Polski był ofiarą nieludzkich zbrodni systemów narodowosocjalistycznego i komunistycznego. Realizując tę misję Instytut stał na uboczu wszelkich sporów i interesów politycznych. Wyniki jego pracy mają służyć wyłącznie prawdzie, wolności i pamięci, a przez to – długookresowym interesom Narodu Polskiego i Państwa Polskiego. Nie znaczy to, że Instytut nie podlega publicznym, politycznym ocenom. Żadna instytucja publiczna nie jest i nie może być od tego wolna. Ocenę te nierzadko odnoszą się do samej misji Instytutu.

Kolejny rok funkcjonowania Instytutu potwierdza, że jego struktura została ukształtowana w sposób umożliwiający kompleksowe badanie i rozliczenie przeszłości. Nieodłączną częścią tej struktury jest Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, której rola rośnie także w kontekście prób stworzenia w Berlinie Centrum przeciw Wypędzeniom.

Odnosząc się do działalności Instytutu w okresie od lipca 2002 r. do czerwca 2003 r. należy podkreślić następujące fakty:

1. Instytut rozważnie i oszczędnie gospodarował przyznanymi mu, zbyt niskimi w stosunku do zadań, środkami z budżetu Państwa.
2. Instytut zgromadził już znakomitą większość zespołów dokumentów archiwalnych (ok. 97%), które stanowią jego ustawowy zasób. Tam gdzie to było konieczne, Instytut zabezpieczył przejmowane dokumenty przed ich dalszą biologiczną lub mechaniczną degradacją. Instytut opracowuje zebrane dokumenty oraz realizuje procedurę udostępniania pokrzywdzonym dokumentów wytworzonych przez organy bezpieczeństwa przed rokiem 1990. Z kilkunastu do kilku miesięcy uległ skróceniu czas oczekiwania na dostęp do dokumentów osób pokrzywdzonych działaniem organów bezpieczeństwa. Stało się to możliwe dzięki przejściu znacznej części dokumentów archiwalnych i środków ewidencji (części kartotek).
3. Z końcem okresu sprawozdawczego, tj. w czerwcu 2003 r., prokuratorzy oddziałowych komisji ścigania Instytutu prowadzili 1180 śledztw, w tym: 225 w sprawach zbrodni nazistowskich, 877 w sprawach zbrodni komunistycznych oraz 78 w sprawach innych zbrodni, wojennych i przeciwko ludzkości.
4. Instytut jest, po trzech latach działalności, podstawową placówką badawczą historii totalitaryzmów na ziemiach polskich. Na ten sukces składają się znaczące konferencje naukowe, sześć tematycznych serii wydawniczych oraz dwa czasopisma. Instytut skutecznie realizuje programy badawcze dotyczące istotnych wydarzeń lub zjawisk w historii lat 1939-1989 (*Lista skazanych na karę śmierci 1944-1956*, *Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach*, *Wojna i okupacja 1939-1945*, *Zagłada Żydów na ziemiach polskich*, *Aparat represji i opór społeczny 1944-1989*). W realizacji swych zadań Instytut ściśle współpracuje z głównymi polskimi ośrodkami badawczymi.
5. Instytut staje się trwałym i ważnym ogniwem edukacji historycznej i patriotycznej polskiej młodzieży.
6. W działalności Instytutu znajdują oparcie środowiska kombatanckie. Stał się on forum dla żołnierzy i uczestników wojny oraz niepodległościowej i demokratycznej opozycji okresu powojennego.

7. Instytut kontynuuje rzeczową współpracę ze swoimi odpowiednikami w innych krajach (Czechy, Izrael, Litwa, Niemcy, Rumunia, Słowacja, Węgry, USA). Tam, gdzie nie ma odpowiednika Instytutu, współpracuje z historykami i z archiwistami, tak jest w przypadku Ukrainy i Rosji, ale także Szwajcarii i Szwecji. Prokuratorzy Instytutu współpracują ściśle z niemiecką Centralą Ścigania Zbrodni Nazistowskich w Ludwigsburgu, z Centrum im. Szymona Wiesenthala, z Departamentem Sprawiedliwości USA. Prokuratorzy IPN współpracują – w ramach pomocy prawnej – z prokuratorami Niemiec, Rosji, Białorusi, Ukrainy, Litwy, USA, Kanady, Izraela i Wielkiej Brytanii. Służąc prawdzie, Instytut wkomponował się w proces trwałego pojednania naszego Narodu z narodami niemieckim, rosyjskim, ukraińskim, litewskim oraz żydowskim.
8. Znaczącą rolę w pracach Instytutu odgrywa Biuro Prawne, które poza zadaniami z zakresu obsługi prawnej prowadzi liczne postępowania administracyjne, głównie związane z realizacją art. 4 ust. 1 pkt 4 ustawy z 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego. W sprawach tych wydano 60 decyzji w I instancji i 17 w II instancji. Podkreślenia wymaga, że Naczelny Sąd Administracyjny w okresie sprawozdawczym oddalił wszystkie skargi, jakie zostały złożone na decyzje IPN w w/w sprawach wydane przez Instytut w II instancji.

Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej, stanowiące drugi ustawowy organ IPN, obradowało w trakcie okresu sprawozdawczego 21 razy, podejmując kwestie dotyczące wszystkich obszarów działalności Instytutu, przede wszystkim jednak zagadnień związanych z funkcjonowaniem pionu archiwalnego. Mając na względzie potrzebę zakończenia procesu przejmowania dokumentów od dotychczasowych dysponentów, Kolegium odbyło w omawianym okresie spotkania z przedstawicielami Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Straży Granicznej, Wojskowych Służb Informacyjnych oraz dyrektorem Centralnego Archiwum Wojskowego.

W lipcu 2002 r. Prezes Instytutu Pamięci Narodowej prof. Leon Kieres ustanowił Nagrodę „Kustosza Pamięci Narodowej im. Grzegorza Jakubowskiego”. Jest ona przyznawana za szczególnie aktywny udział w upamiętnianiu historii Narodu Polskiego w latach 1939-1989, a także za działalność publiczną zbieżną z ustawowymi celami Instytutu Pamięci Narodowej. Kandydatów do Nagrody mogą wysuwać instytucje, organizacje społeczne i naukowe oraz osoby fizyczne. Ma ona charakter honorowy, a jej laureaci otrzymują tytuł Kustosza Pamięci Narodowej. Nagrodę przyznaje kapituła pod przewodnictwem Prezesa IPN. W 2002 r. laureatami nagrody kapituła ogłosiła: płk prof. Elżbietę Zawacką, prof. Tomasza Strzembosza i Andrzeja Zagórskiego. W 2003 r. laureatami zostali: prof. Janusz Kazimierz Zawodny, Komisja Historii Kobiet w Walce o Niepodległość oraz Studium Polski Podziemnej.

Budżet Instytutu

Zarządzanie budżetem Instytutu jest od początku 2002 r. zdecentralizowane i odbywa się w centrali i w ramach 10 oddziałów terenowych IPN. Decentralizacja zarządzania budżetem przyczyniła się do bardziej racjonalnego wykorzystania powierzonych pieniędzy. Decentralizacja ta nie dotyczy oddziału warszawskiego, którego wydatki realizowane są przez centralę Instytutu z racji zajmowania wspólnych obiektów, obsługiwanych przez wspólne programy remontowe, informatyczne, itp.

Zrealizowane w 2002 r. wydatki Instytutu wyniosły 82.477 tys. zł, co stanowi 98,87 % planu na 2002 r., a także 98,87 % w stosunku do wykonania wydatków w roku 2001.

Obniżenie środków budżetowych na 2002 rok o 20.000 tys. zł, w tym 15.000 tys. zł na wydatki majątkowe (spadek o 47,45% w porównaniu z 2001 r.), spowodowało przesunięcie terminów zakończenia wcześniej rozpoczętych zadań inwestycyjnych dotyczących tworzenia archiwów na 2003 r. Tymczasem również w 2003 r. budżet Instytutu został uszczuplony w stosunku do projektu (o 13.120 tys. zł, w tym na inwestycje i remonty – o 7.500 tys. zł), co zwiększyło wydłużanie się okresu realizacji zadań inwestycyjnych.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto z wypłatami z zakładowego funduszu nagród w 2002 r. wyniosło w Instytucie 3.212 zł (2.815 zł z wyłączeniem wynagrodzeń prokuratorów), co oznacza wzrost o 2,75 % w stosunku do roku poprzedniego. Wzrost ten spowodowała wypłata dodatkowego wynagrodzenia rocznego większej liczbie osób uprawnionych (w 2001 r. – 168 tys. zł, a w 2002 r. – 2.377 tys. zł). Jednakże bez wypłat dodatkowego wynagrodzenia rocznego nastąpił w 2002 roku spadek średniego wynagrodzenia (3.031 zł, z wyłączeniem wynagrodzeń prokuratorów 2.659 zł) w porównaniu do 2001 r. (3.108 zł, z wyłączeniem wynagrodzeń prokuratorów 2.719 zł), co było wynikiem zmiany struktury zatrudnienia (relatywny spadek liczby zatrudnionych w Instytucie prokuratorów w stosunku do ogółu zatrudnionych). Nadmienić należy, że wynagrodzenie prokuratorów (w roku 2002 nastąpił wzrost średniego wynagrodzenia z 6 729 zł w 2001 roku do 7 408 zł, tj. o 10,09%) ustalone jest w ustawie budżetowej na dany rok (kwota bazowa) oraz w rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie stawek podstawowych wynagrodzenia zasadniczego prokuratorów (mnożnik tej kwoty). Instytut nie ma żadnego wpływu na wysokość tej kwoty.

Średnie zatrudnienie w Instytucie w 2002 r. wyniosło 1098 obsadzonych etatów. W odniesieniu do 2001 r. (804 etaty) oznacza to przyrost zatrudnienia o 36,6%. Największy przyrost zatrudnienia nastąpił w pionie archiwalnym, szczególnie intensywnie przejmującym i opracowującym oraz udostępniającym przejęte zbiory. W drugiej połowie 2002 r. nastąpiło jednak ustabilizowanie liczby pracowników Instytutu. Jeżeli dnia 31 grudnia 2002 r. zatrudnienie (w etatach) wynosiło w Instytucie 1.189, to w dniu 30 czerwca 2003 r. – 1.184. Największy odsetek pracowników Instytutu stanowią pracownicy merytoryczni – łącznie 84,8% ogółu zatrudnionych.

Ustawa o IPN-KŚZpNP oraz przepisy prawa archiwalnego, budowlanego, ochrony przeciwpożarowej, prawa ochrony informacji niejawnych, a także przyjęte przez Kolegium Instytutu zasady archiwizacji dokumentów przesądziły o koniecznych nakładach inwestycyjnych. Przejmowane przez Instytut od końca 2000 r. obiekty z zasobów Skarbu Państwa były w znacznym stopniu zdekapitalizowane i nieprzystosowane do nowych funkcji; wymagały one zatem modernizacji i adaptacji.

Ograniczenie w ustawie budżetowej na 2002 r. planowanych nakładów o 20 mln zł wpłynęło na spowolnienie opracowywania przejętych dokumentów, ograniczenie planów działalności edukacyjnej (wystaw, seminariów, szkoleń, ograniczenie wydawnictw) oraz na wydłużenie okresu prac adaptacyjno-remontowych w przejętych budynkach.

W ustawie budżetowej na rok 2003 wydatki majątkowe zostały określone na kwotę 10.000 tys. zł (8.800 tys. zł wydatki inwestycyjne, 1.200 tys. zł wydatki na zakupy inwestycyjne). W stosunku do projektu, decyzją Sejmu i Senatu zmniejszono środki na inwestycje o 7.500 tys. zł. Niemożliwe będzie w związku z tym m.in. podjęcie części zadań przez delegatury w Szczecinie, Koszalinie, Gorzowie, Olsztynie, Radomiu i Opolu.

Nierozwiązany pozostaje problem przejęcia przez Skarb Państwa i ustanowienia na rzecz Instytutu trwałego zarządu w odniesieniu do stanowiących własność przedsiębiorstwa „Ruch”

S.A. obiektów zlokalizowanych w Warszawie przy ul. Towarowej 28. Podstawą do przekazania tychże obiektów w zarząd IPN jest stosowne porozumienie zawarte pomiędzy Ministrem Skarbu Państwa i Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji a „Ruchem” S.A. w dn. 5 października 2000 r.

Działalność Gospodarstwa Pomocniczego Instytutu skupiała się na prowadzeniu działalności wydawniczej obejmującej druk publikacji IPN oraz ich sprzedaż. W 2002 r. ze sprzedaży publikacji Gospodarstwo osiągnęło przychody w wysokości 255 tys. zł, natomiast w pierwszej połowie 2003 r. – 156 tys. zł.

Ściganie zbrodni

Prokuratorzy pionu śledczego Instytutu kontynuowali śledztwa wszczęte we wcześniejszym okresie oraz wszczęli śledztwa w sprawach nowo ujawnianych zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, dokonanych w okresie od 1 września 1939 r. do 31 grudnia 1989 r. Pojęcie zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu obejmuje zbrodnie nazistowskie, zbrodnie komunistyczne oraz zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości i zbrodnie wojenne popełnione na osobach narodowości polskiej – bez względu na miejsce ich dokonania, a także na osobach innych narodowości, jeżeli zostały popełnione na terytorium państwa polskiego.

Podobnie jak w Czechach czy w Niemczech, prokuratorzy Instytutu ścigają tylko takie czyny, które w momencie ich popełnienia były zabronione przez prawo karne w tym czasie obowiązujące. Wówczas, tak samo jak i obecnie, sprzeczne z prawem polskim i ratyfikowanymi konwencjami ONZ było torturowanie ludzi w śledztwie, skazywanie na podstawie nieobowiązującego prawa czy kierowanie w ramach struktur państwa związkami o charakterze przestępczym albo masowymi represjami.

Śledztwa mające za przedmiot zbrodnie nazistowskie, komunistyczne oraz zbrodnie wojenne, wszczynane są przez prokuratorów Instytutu zarówno z urzędu, na podstawie własnych ustaleń prokuratorów korzystających z pomocy historyków – ekspertów, jak i na podstawie doniesień o popełnieniu przestępstwa, składanych przez pokrzywdzonych, świadków i inne podmioty. Zgodnie z zasadą legalizmu, prokurator wydaje postanowienie o wszczęciu śledztwa we wszystkich wypadkach, w których czynności sprawdzające uzasadniają kwalifikację prawną zbrodni, jako podlegającej ściganiu przez pion śledczy IPN.

Z końcem okresu sprawozdawczego, tj. w czerwcu 2003 r., prokuratorzy oddziałowych komisji ścigania IPN prowadzili 1180 śledztw w tym: 225 w sprawach zbrodni nazistowskich, 877 w sprawach zbrodni komunistycznych oraz 78 w sprawach innych zbrodni (wojennych i przeciwko ludzkości).

Jakkolwiek w okresie powojennym w Polsce skazano prawie pięć tysięcy sprawców zbrodni nazistowskich, to jednak kilka tysięcy śledztw wszczętych przez byłą Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce i przekazanych władzom niemieckim z wnioskiem o ich kontynuowanie nie zostało formalnie zakończonych. Prokuratorzy IPN dokonują analizy akt tych postępowań i występują sukcesywnie do Centrali Badania Zbrodni Narodowo-socjalistycznych w Ludwigsburgu o przesłanie postanowień prokuratur niemieckich kończących postępowanie. Niemieccy prokuratorzy w znacznej części wypadków umarziali te postępowania z racji niewykrycia sprawców zbrodni, niemożności ustalenia miejsca ich pobytu albo ich śmierci. W pewnej części wypadków postanowienia niemieckich prokuratur jako przyczynę umorzenia wskazują odmienne oceny prawne zarzucanych zbrodni, aniżeli przyjęte przez prokuratorów IPN. Dotyczy to w szczególności zbrodni na ludności cywilnej popełnio-

nych przez żołnierzy Wehrmachtu we wrześniu 1939 r., co do których prokuratorzy niemieccy przyjęli (z pewnymi tylko wyjątkami), że nie stanowiły zbrodni wojennych, lecz mieściły się w dozwolonym przez Konwencję Haską z 1907 r. zwalczaniu partyzantki.

Śledztwa w sprawach zbrodni nazistowskich rokują oskarżeniem żyjących sprawców w pojedynczych przypadkach, w tym najbardziej zaawansowane jest postępowanie przeciwko Bohdanowi Kozijowi, który jako ukraiński policjant w służbie niemieckiej dopuścił się w 1943 r. zbrodni na obywatelach polskich narodowości żydowskiej w miejscowości Łysiec (obecnie Ukraina).

Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu rozpoczęła procedurę występowania do Sądu Najwyższego Republiki Federalnej Niemiec o wskazanie właściwych niemieckich prokuratur, które potwierdzać będą nieważność wydanych w okresie okupacji przez niemieckie sądy specjalne bezprawnych wyroków skazujących obywateli polskich.

Zakończono zostało, budzące duże zainteresowanie opinii społecznej, śledztwo w sprawie zamordowania w dniu 10 lipca 1941 r. w Jedwabnem obywateli polskich narodowości żydowskiej. Społecznego znaczenia nabiera z kolei śledztwo w sprawie zbrodniczych deportacji 20 000 mieszkańców Ziemi Żywieckiej.

W sprawie Zbrodni Katyńskiej dokonano analizy obowiązującego obecnie w Rosji stanu prawnego i określono prawne aspekty spodziewanego zakończenia śledztwa prowadzonego przez Naczelną Prokuraturę Wojskową w Moskwie.

Wyroki skazujące w sprawach zbrodni komunistycznych z okresu do 1956 roku dotyczyły głównie funkcjonariuszy UB, oskarżonych przez prokuratorów Instytutu o stosowanie tortur wobec podejrzanych w śledztwach o przestępstwa polityczne. Przekonanie o konieczności odpowiedzialności karnej tej kategorii sprawców utrwaliło się w polskim wymiarze sprawiedliwości. Z takim przekonaniem nie spotkały się jednak akty oskarżenia wniesione przez prokuratorów Instytutu przeciwko stalinowskim sędziom i prokuratorom, sprawcom zbrodni sądowych. W jednym z orzeczeń Sąd Najwyższy – Izba Wojskowa sformułował tezę, według której rozkaz przełożonego wyłącza odpowiedzialność karną wojskowego prokuratora, który zażądał kary śmierci stanowiącej akt sądowego zabójstwa. Wniesiona w tej sprawie przez dyrektora Głównej Komisji kasacja wskazująca, że w polskim systemie prawnym rozkaz nie jest uznany za okoliczność wyłączającą bezprawność umyślnego zabójstwa człowieka, została oddalona. Należy jednak dodać, że zapadł jeden wyrok, nieprawomocny, skazujący stalinowskiego sędziego na karę dwóch lat pozbawienia wolności za bezprawne skazanie na wieloletnie więzienie za rozpowszechnianie „wrogiej propagandy”.

W sprawach zbrodni komunistycznych popełnionych po 1956 r. skierowany został m.in. akt oskarżenia przeciwko byłym funkcjonariuszom SB, którzy po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce torturowali w śledztwie działaczy opozycji.

Szczególne znaczenie prawne i historyczne mają śledztwa w sprawach zbrodni przeciwko ludzkości, w tym śledztwa w sprawach zbrodni nacjonalistów ukraińskich w okresie II wojny światowej na Wołyniu. W świetle zebranego materiału dowodowego, w tym także relacji tysięcy świadków przyjęto, że zbrodnie te stanowiły element czystki etnicznej na ludności polskiej, co uzasadnia ich kwalifikację prawną jako ludobójstwa.

We wszystkich prowadzonych śledztwach prokuratorzy Instytutu bezpośrednio, bądź w drodze pomocy prawnej przesłuchali w okresie sprawozdawczym 9830 świadków. Wobec stwierdzenia, że prokuratorzy Instytutu zbyt często zwracali się o pomoc prawną prokuratur powszechnych, wydano im polecenie ograniczenia do niezbędnego minimum takiej praktyki.

Służba prokuratorów Instytutu ma swoją wyraźną specyfikę na tle pracy prokuratorów prokuratury powszechnej. Wynika ona z konieczności poznania kontekstu historycznego ści-

ganego przestępstwa, poznania obowiązującego wówczas prawa i orzecznictwa. W części spraw trzeba przesłuchać po kilkuset świadków, co oznacza żmudny proces ustalenia ich danych personalnych, stwierdzenia czy żyją oraz odszukania ich i przesłuchania często w miejscu zamieszkania. Znaczną część spraw prowadzonych przez pion śledczy Instytutu należy porównać, ze względu na skalę procesowych zadań, do śledztw prowadzonych w sprawach zorganizowanej przestępczości oraz w sprawach gospodarczych przez prokuratorów prokuratorur apelacyjnych oraz okręgowych. Wynika to z wielowątkowości i złożoności odtwarzanych mechanizmów przestępstw, wielości osób pokrzywdzonych oraz sprawców, współdziałających w ich dokonywaniu, a także z faktu, że zbrodnie te – w ujęciu kryminologicznym – stanowią postać „przestępczości państwa”, tzn. popełniane były w imieniu władz państwowych przez jego funkcjonariuszy. Prokuratorzy Instytutu muszą prowadzić liczne i pracochłonne kwerendy archiwalne w archiwach państwowych, wojskowych, resortowych. Prokuratorzy ci z reguły prowadzą samodzielnie całe postępowanie nie korzystając z pomocy Policji w zakresie ustalania faktów będących przedmiotem śledztwa. Bez porównania częściej niż inni prokuratorzy, prokuratorzy Instytutu gromadząc materiał dowodowy muszą korzystać z pomocy prawnej organów wymiaru sprawiedliwości oraz innych instytucji państw obcych. Akta spraw zakończonych liczą od kilkunastu do kilkuset tomów.

Podkreślenia wymaga, że w śledztwach tych, które z różnych przyczyn kończą się umorzeniem gromadzony jest przez prokuratorów IPN historycznie doniosły materiał dowodowy m.in. w postaci zeznań świadków, którzy nigdy wcześniej nie składali relacji, który to materiał stanowić będzie podstawę dla dalszych badań naukowych, a także publicystyki.

W wielu postępowaniach, przesłuchiwani w charakterze świadków pokrzywdzeni wyrażali swą moralną satysfakcję z powodu kwalifikacji prawnej zbrodni przyjmowanej przez prokuratorów Instytutu. Świadczy o tym podkreślanie przy tym niejednokrotnie, że relacja złożona przed prokuratorem jest jedyną formą utrwalenia doświadczeń i przeżyć z przeszłości, które często traumatyzowały całe ich późniejsze życie. Śledztwa, które z różnych przyczyn nie kończą się skierowaniem do sądu aktu oskarżenia przeciwko sprawcom zbrodni, zyskały w publicystyce miano „śledztw historycznych”, które tylko w części oddaje ich charakter i cele.

Dyrektor Głównej Komisji oraz prokuratorzy IPN aktywnie prezentowali działalność pionu śledczego IPN m.in. w ramach organizowanych przez Instytut konferencji naukowych.

Archiwizowanie i udostępnianie dokumentów

Zadanie archiwizowania i udostępniania dokumentów wytworzonych przez polskie i obce organy bezpieczeństwa państwa w latach 1939-1989 mieści się w konstytucyjnym obowiązku władz publicznych opisanym w art. 61 oraz 51 polskiej ustawy zasadniczej. Kierując się tymi przepisami oraz przepisami ustawy o IPN-KŚZpNP, Instytut musi brać też pod uwagę wymagania wynikające z ustaw o ochronie informacji niejawnych, o ochronie danych osobowych oraz o ochronie osób i mienia. Zadania te Instytut realizuje przez pion archiwalny, który tworzą Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, oddziałowe biura udostępniania i archiwizacji dokumentów oraz wydziały udostępniania i archiwizacji dokumentów w delegaturach. Na dzień 30 czerwca 2003 r. w pionie archiwalnym zatrudnionych było łącznie 496 archiwistów (493,5 etatów), w tym w BUiAD 179 archiwistów (178 etatów). Siedemnastu archiwistów ma stopień doktora, a dwóch doktora habilitowanego.

Według stanu na dzień 30 czerwca 2003 r. zasób archiwalny Instytutu liczył 77.858,94 mb., z czego 28.028,85 mb. (36%) gromadzi BUiAD, a 49.830,49 mb. (64%) dziewięć od-

działowych biur udostępniania i archiwizacji dokumentów (OBUiAD), łącznie z delegaturami Instytutu. W stosunku do roku ubiegłego, kiedy to w dniu 30 czerwca 2002 r. zasób ten wynosił 46.722,08 mb., wzrósł on o 31.136,86 mb., to jest o 67%. Dla przykładu zasób archiwów państwowych według stanu na dzień 31 grudnia 2002 r. wynosił 231.759,8 mb. i w porównaniu ze stanem z 31 grudnia 2001 r. zwiększył się w ciągu roku o 6.868 mb. Zasób archiwalny Instytutu stanowi 1/3 część zasobu archiwów państwowych – gromadzonego od kilku stuleci.

W okresie sprawozdawczym nastąpił ostatni, tak intensywny, wzrost zasobu archiwalnego Instytutu. Proces gromadzenia archiwaliów rozpoczęty przez BUiAD w drugiej połowie 2000 r., a przez jednostki terenowe w 2001 r., dobiega końca. Większość jednostek pionu archiwalnego IPN osiągnęła lub zbliżyła się do stanu przewidywanego zasobu planowanego w 2000 r. na podstawie danych szacunkowych przekazanych przez instytucje przechowujące akta organów bezpieczeństwa państwa. Z perspektywy prawie trzech lat należy stwierdzić, że docelowy stan ilościowy zasobu Instytutu został skorygowany – nie wyniesie on ponad 95 km, lecz zamknie się w przedziale 78-80 km. Stan ten spowodowany jest zbyt wysokim szacunkiem zasobu archiwalnego, głównie przez archiwa policyjne i wojskowe. Do przejścia pozostaje jeszcze około 1500 do 2000 mb. akt (łącznie z kartotekami).

Z archiwów państwowych Instytut planował przejąć łącznie ponad 6400 mb. akt. Na podstawie porozumienia z 16 kwietnia 2002 r. zawartego pomiędzy Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych a Prezesem Instytutu przejmowanie akt ograniczono w pierwszym etapie do archiwaliów wytworzonych przez wojskowe sądy rejonowe, wojskowe prokuratury rejonowe i wojskowe sądy PKP. Metraż pojedynczych zespołów podlegających przekazaniu do Instytutu z archiwów państwowych wynosi na ogół od kilku do kilkudziesięciu mb. akt dla każdej z jednostek organizacyjnych Instytutu. Na dzień 30 czerwca 2003 r. przejęto z archiwów państwowych ponad 345 mb akt.

Praktycznie natomiast zakończył się proces przejmowania dokumentów z następujących archiwów: ABW, AW, WSI, jednostek podległych MSWiA, jednostek podległych Ministrowi Sprawiedliwości, a także z większości archiwów wojskowych (w tym z Archiwum Instytucji MON, Centralnego Archiwum Wojskowego, Archiwum Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, Archiwum Marynarki Wojennej).

Przejęte w okresie sprawozdawczym akta organów bezpieczeństwa państwa to przede wszystkim akta operacyjne z teczkami personalnymi i teczkami pracy tajnych współpracowników, dokumenty dotyczące lokali kontaktowych i mieszkań konspiracyjnych, akta „rozpracowań” operacyjnych, akta kontrolno-śledcze zawierające m.in. sprawy o działalności „antypaństwowej”, szpiegowskiej i „sabotażowo-dywersyjnej” oraz akta spraw „obiektozagadnieniowych”. Dużą część dokumentów stanowią akta osobowe b. funkcjonariuszy UB, SB i MO (do 1954 r.), pracowników cywilnych i żołnierzy zawodowych resortu spraw wewnętrznych oraz dokumenty jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych wytworzone w związku z ich działalnością, a nie będące materiałami operacyjnymi i osobowymi. Wymienić należy także dokumenty powstałe w związku z przemianami społeczno-politycznymi takimi jak: Poznański Czerwiec 1956 r., Marzec 1968 r., wydarzenia na Wybrzeżu w grudniu 1970 r., w Radomiu i Ursusie w 1976 r. oraz związane z powstaniem NSZZ „Solidarność” i stanem wojennym, a także zwalczaniem opozycji demokratycznej. Część akt przejęto w formie mikrofilmów. W grupie archiwaliów wojskowych przeważa dokumentacja operacyjna wytworzona przez Informację Wojska Polskiego, Zarząd II Sztabu Generalnego WP, WSW.

Zgodnie z art. 39 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o IPN dokumenty zastrzeżone przez Szefów ABW, AW i WSI tworzą wyodrębniony tajny zbiór podlegających szczególnej

ochronie. Dostęp do zbioru mają osoby wyznaczone przez Szefów ABW i AW lub Ministra Obrony Narodowej. Przepis ten nie ogranicza uprawnień sądu w postępowaniu lustracyjnym i Rzecznika Interesu Publicznego.

Ostateczne przejęcie akt z archiwów ABW i AW odbywa się w magazynach Instytutu i następuje po otwarciu zabezpieczonych pudeł w obecności funkcjonariuszy ABW lub AW, co praktycznie kończy proces przejęcia przez Instytut każdej z partii dokumentów UB i SB. Głównym problemem związanym z otwieraniem pudeł zawierających akta niejawnie jest przede wszystkim zbyt mała liczba skierowanych do tych prac funkcjonariuszy ABW. Liczba otwartych pudeł jest także uwarunkowana charakterem dokumentacji, a przy aktach operacyjnych kompletem dokumentów w danej jednostce archiwalnej. Skrupulatne sprawdzenie zawartości teczek operacyjnych jest szczególnie istotne w przypadku teczek TW (tajnych współpracowników), w których najczęściej stwierdza się brak w kopertach zobowiązania do współpracy. Na pracochłonność procesu otwierania i sprawdzania zawartości pudeł wpływ ma niewłaściwe, bądź niestaranne wykonanie spisów zawartości teczek, a w przypadku teczek luźnych – układ kart niezgodny z kolejnością w spisie. W roku sprawozdawczym otwarto 21.648 pudeł przekazanych przez archiwa ABW i Policję. Zakończenie procesu otwierania pudeł uzależnione jest przede wszystkim od liczby oddelegowanych do udziału w nim funkcjonariuszy ABW. Czynności te winny być wykonywane przez cały tydzień roboczy, a nie raz lub dwa razy w tygodniu. Proces winien się zakończyć na przełomie roku 2003 i 2004.

Wśród przejętych dokumentów sądów i prokuratur dominują akta spraw politycznych z lat 70. i 80., ponieważ większość akt takich spraw z lat wcześniejszych przejęła już wcześniej Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Wśród akt przejętych od Służby Więziennej dominują akta penitencjarne osób represjonowanych z motywów politycznych w latach 80.

Niewielką część zasobu tworzą materiały przekazywane przez osoby prywatne jako dary. Są to głównie wspomnienia oraz relacje z okresu II wojny światowej i represji komunistycznych. W porównaniu z poprzednim, bieżący okres sprawozdawczy charakteryzował się zintensyfikowaniem w BUiAD i jego oddziałach prac porządkowych w zasobach przejętych już akt. Przede wszystkim opracowywano archiwalia najczęściej udostępniane osobom pokrzywdzonym lub do celów naukowo-badawczych, śledczych i innych kwerend, w tym spraw płacowo-emerytalnych. Do istniejących już komputerowych baz danych EAP (ewidencja akt paszportowych) wprowadzono w Bazie Access 265.252 rekordów, a w Bazie Excel 374.174 rekordy. Dokonano wstępnej segregacji akt, uporządkowania zawartości i sfoliowana teczek oraz sporządzenia kart inwentarzowych do zespołów akt nazistowskich.

Charakter przejętego zasobu wymaga od pracowników Instytutu nie tylko opracowania merytorycznego i technicznego akt, ale również ich przeglądu (o ile poprzedni dysponent tego nie uczynił) pod kątem artykułu 86 ust. 3 ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych, zgodnie z którym po upływie 36 miesięcy od dnia wejścia w życie tej ustawy, dokumenty w stosunku do których nie dokonano przeglądu stają się jawne z wyjątkiem dokumentów odpowiadających kryteriom określonym w art. 25 ust. 2 p. 1 i 2 przedmiotowej ustawy. Dla przykładu: w okresie sprawozdawczym jedna sekcja (licząca 6 osób) Wydziału Udostępniania BUiAD naniosła odpowiednie klauzule na 5.778 jednostkach archiwalnych.

W związku z przejętym, często nieopracowanym zasobem, realizacja jednej sprawy wymaga przeprowadzenia kwerendy w aktach liczących od kilkunastu do kilkudziesięciu jednostek archiwalnych. Praca ta musi być wykonana w każdym przypadku w sposób rzetelny.

Praktycznie całość zasobu stanowią dokumenty na nietrwałym, tzw. kwaśnym papierze. Spośród przyjętych materiałów część wymaga pilnych zabiegów konserwatorskich ze wzglę-

du na zniszczenia mechaniczne i postępującą kruchość papieru. Jak wykazały badania, często występuje skażenie mikrobiologiczne przejętych przez nas akt, niewłaściwie dotychczas przechowywanych.

Od lutego 2003 r. rozpoczęto prace nad projektem opracowania zasobu dokumentacji audiowizualnej Instytutu, w tym jej archiwizacji i udostępniania zbiorów.

Do ustawowych zadań Instytutu należy ukazanie prawdy historycznej o roli, jaką odgrywał aparat bezpieczeństwa w okresie istnienia Polski Ludowej. Jedną z form realizowania tego zadania jest umożliwienie ofiarom tego aparatu dostępu do dokumentów. Osobom, które wyrażą wolę zapoznania się z zawartością „teczek” na drodze realizacji *wniosek o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego na podstawie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu* są udostępniane materiały służb aparatu bezpieczeństwa.

Pierwsze wnioski zostały przyjęte w dniu 7 lutego 2001 r. Od tego czasu do dnia 30 czerwca 2003 r. 13.517 osób złożyło wniosek o wgląd do materiałów, jakie zgromadziły na nie służby bezpieczeństwa. Z tej liczby w okresie sprawozdawczym od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r. stosowne wnioski złożyło 2167 osób. Stopień zainteresowania wśród społeczeństwa zawartością materiałów wytworzonych przez organa bezpieczeństwa jest zależny od uwarunkowań historycznych. Najwięcej – 2.467 *wniosek o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego* złożono w Warszawie. Stosunkowo dużo wniosków zostało złożonych w oddziałach poznańskim, katowickim, gdańskim i krakowskim. W okresie sprawozdawczym pion udostępniania Instytutu zrealizował 3.079 *wniosek o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego*, w tym 1.241 osób uznano na podstawie posiadanych przez Instytut dokumentów oraz na podstawie prawa za pokrzywdzone, 1.612 za osoby nie będące pokrzywdzonymi w związku z brakiem dokumentów zbieranych przez służby bezpieczeństwa państwa w sposób celowy i tajny. W wypadku 229 osób odnaleziono dokumenty świadczące, że były one tajnymi współpracownikami. W okresie od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r. BUiAD oraz jego oddziały udostępniły 4.716 jednostek archiwalnych 1.208 osobom uznanym za pokrzywdzone w rozumieniu art. 6 ustawy o IPN.

Pokrzywdzeni po przygotowaniu odnalezionych w zasobie Instytutu w wyniku kwerendy archiwalnej dokumentów są zawiadamiani o możliwości zapoznania się z nimi. Dążeniem Instytutu jest, aby jak najwięcej materiałów archiwalnych było udostępnianych w oryginale. W dokumentach, które są udostępniane w formie kopii – zgodnie z art. 31 ust. 3 ustawy o IPN, przed udostępnieniem anonimizowane (zaczerniane) są dane osobowe innych pokrzywdzonych oraz innych osób występujących w dokumentach, w tym również dane osobowe funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników aparatu bezpieczeństwa państwa. Zaczerniane nazwiska funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników aparatu bezpieczeństwa państwa w udostępnionych dokumentach są oznaczone kolejnymi numerami. Pokrzywdzony z tak przygotowanymi materiałami zapoznaje się w siedzibie Instytutu. Osobom pokrzywdzonym są udostępniane wszystkie odnalezione, dotyczące ich materiały, bez ograniczeń dotyczących okresu ich wytworzenia. Instytut nie ma jednak wpływu na kompletność dokumentacji. Materiały archiwalne wytworzone przez byłe organy bezpieczeństwa udostępniane są w takiej formie, w jakiej zostały Instytutowi przekazane.

Na żądanie osoby pokrzywdzonej wydawane są kopie dokumentów oraz podawane nazwiska funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników aparatu bezpieczeństwa państwa, z wyjątkiem osób, które (art. 32 ust. 2 ustawy o IPN) udzielały informacji o przestępstwach pospolitych. Nazwiska funkcjonariuszy i współpracowników aparatu bezpieczeństwa podaje się jednakże tylko wówczas, gdy Instytut może jednoznacznie na podstawie posiadanych dokumentów stwierdzić ich tożsamość (art. 32 ust. 1 tej ustawy). W omawianym okresie zostało

złożonych 345 wniosków o podanie bliższych danych funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników służb bezpieczeństwa Polski Ludowej. Na ich podstawie wydano 112 not z tymi danymi. Nota składa się z listy nazwisk funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników, odpowiadających numerom zaczernionych nazwisk w udostępnionych dokumentach.

W przypadku, gdy pracownik, współpracownik lub funkcjonariusz aparatu bezpieczeństwa państwa złoży odpowiedni wniosek wraz z oświadczeniem o współpracy lub pracy na rzecz organów bezpieczeństwa państwa na mocy art. 35 ust. 2 ustawy o IPN informuje się go jakie materiały dotyczące jego osoby znajdują się w zasobie Instytutu. Osoby te nie mają wglądu w ww. dokumenty. Mogą natomiast zgodnie z art. 35 ust. 1 ustawy o IPN otrzymać kopię świadectwa służby albo pracy oraz kopię opinii o służbie albo pracy. W okresie sprawozdawczym Instytut wydał 54 zaświadczenia o służbie albo pracy lub współpracy funkcjonariuszom, pracownikom bądź współpracownikom byłych organów bezpieczeństwa państwa.

Instytut, obok realizacji wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status porrzywdzonego zapewnia dostęp do archiwów w celach naukowo-badawczych. W okresie sprawozdawczym do pionu udostępniania Instytutu wpłynęło ogółem 28.237 innych wniosków o udostępnienie dokumentów od osób fizycznych i prawnych, a w sumie udzielono 31.618 odpowiedzi kończących realizację wniosków. W tym okresie liczba związanych z tymi wnioskami kwerend w archiwach Instytutu wyniosła 161.576. Odpowiedź jaką otrzymuje wnioskodawca jest wynikiem sprawdzenia całego zasobu archiwalnego Instytutu.

Wniosków o udostępnienie dokumentów dla celów naukowo badawczych wpłynęło w okresie sprawozdawczym 1.710. Najwięcej, 799 tego typu wniosków zostało skierowanych do Instytutu przez osoby fizyczne, 767 wystąpień złożyli pracownicy pionu badawczego Instytutu Pamięci Narodowej w związku z wykonywanymi projektami badawczymi. 144 wnioski skierowały instytucje, np. Telewizja Polska, telewizyjne stacje zagraniczne, gazety, czasopisma czy też wydawnictwa.

Materiały archiwalne udostępniane są w czytelniach akt jawnych i niejawnych pionu udostępniania (17.479 j.a.) oraz wypożycza się je jednostkom organizacyjnym Instytutu i instytucjom, takim jak np. ABW, sądy, prokuratury, Rzecznik Interesu Publicznego, urzędy wojewódzkie (1.520 j.a.) W okresie sprawozdawczym udostępniono w czytelniach akt BUiAD i OBUiAD ogółem 55.419 j.a., a czytelnie odwiedziły 2.522 osoby, składając 6.787 wizyt. Poza Instytut wypożyczono 1.520 j.a.

W okresie sprawozdawczym zrealizowano 10.814 kwerend tematycznych, między innymi dla Rzecznika Interesu Publicznego oraz dotyczących spraw repatriacji (dla Archiwum Akt Nowych, osób prywatnych, Ośrodka „Karta”), dla ABW, dla pionów prokuratorskiego i badawczego Instytutu.

Prace edukacyjne i badawcze

W okresie sprawozdawczym prace edukacyjne i badawcze Instytutu realizowane były zgodnie z zatwierdzonym przez Kolegium Instytutu „Planem działalności Biura Edukacji Publicznej IPN-KŚZpNP”, w którym opisane zostały programy o zasięgu ogólnopolskim, ponadregionalnym i regionalnym realizowane przez centralę BEP i jej oddziały terenowe. Do programów ogólnopolskich należały: *Lista skazanych na karę śmierci 1944-1956; Konspiracja i opór społeczny w Polsce lat 1944 – 1956. Słownik biograficzny; Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach; Wojna i okupacja 1939-1945; Represje wobec wsi i ruchu ludowego w l.*

1944-1989; *Zagłada Żydów na ziemiach polskich; Aparat represji i opór społeczny 1944-1989*.

BEP przygotowało samodzielnie lub we współpracy z innymi ośrodkami naukowymi kilkadziesiąt konferencji oraz sesji naukowych i popularnonaukowych. Te ostatnie (zamiennie z dyskusjami panelowymi) zwykle towarzyszyły otwarciom wystaw Instytutu w różnych miastach. Tematyka konferencji była zróżnicowana i wynikała zarówno z realizacji głównych kierunków badawczych BEP, jak i – w przypadku sesji popularnonaukowych – z zapotrzebowania społecznego oraz realizacji celów edukacyjnych Instytutu (np. rocznice, uroczystości lokalne).

Do najważniejszych konferencji należały: „Opór wobec systemów totalitarnych na Więszczyźnie w okresie II wojny światowej” (Warszawa); „Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego (Katowice)”; „>>Aktion Reinhardt<< — Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”, (Lublin); „Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944-1956” (Rzeszów); „Proces Kurii krakowskiej” (Kraków); „Marzec 1968” (Warszawa); „Przeszłość, która dzieli. Eksterminacja ludności polskiej na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w latach 1943-1945” (Wrocław).

Do końca czerwca 2003 r. ukazało się blisko trzysta naukowych i ponad dwieście popularnonaukowych publikacji (książek, artykułów oraz recenzji) autorstwa pracowników BEP. Ukazały się też dwa numery (2 i 3) periodyku naukowego Instytutu „Pamięć i Sprawiedliwość”, które w większości wypełniają artykuły, recenzje i opracowania pracowników BEP. Tematami wiodącymi numerów były: problematyka Polskiego Państwa Podziemnego (nr 2) oraz stan badań nad organizacją i działalnością aparatu bezpieczeństwa w PRL (nr 3).

Pracownicy BEP utrzymują kontakty z placówkami naukowymi w całej Polsce (m.in. Instytutem Historii PAN, Instytutem Studiów Politycznych PAN oraz większością uniwersytetów), współpracują też z organizacjami kombatanckimi. Wyrazem tego jest udział w licznych konferencjach i sympozjach naukowych, a także współudział w ich organizacji.

W ramach tematu *Lista skazanych na karę śmierci 1944-1956*, pracownicy BEP ustalili, że w latach 1944-1956 różnego typu sądy wojskowe skazały na karę śmierci łącznie blisko 5600 osób, z których około połowa została stracona. Łącznie imienna lista straconych, zmarłych w więzieniach i w aresztach śledczych w latach 1944-1956 obejmuje ponad 9 tys. nazwisk. Ustalono ponadto, że w obozach pracy zmarło co najmniej 25 tys. osób (większość w latach 1945-1950) – liczba ta obejmuje także jeńców wojennych. Na stronie internetowej Instytutu został udostępniony wykaz blisko 3500 nazwisk osób skazanych na karę śmierci przez wojskowe sądy rejonowe, które działały na obszarze całego kraju w latach 1946-1955. Równoległe grupa historyków przygotowała do druku blisko 30 relacji osób skazanych na karę śmierci.

W ramach tematu *Słownik biograficzny „Konspiracja i opór społeczny w Polsce w latach 1944-1956”* przygotowano do druku drugi tom słownika „Konspiracja i opór społeczny w Polsce w latach 1944-1956”. Słownik wydawany jest w systemie holenderskim (każdy tom od A do Z), a tom II liczy 150 biogramów opatrzone bogatym aparatem (indeksy, bibliografia), o łącznej objętości ponad 30 arkuszy (660 stron).

W ramach tematu *Stan wojenny - spojrzenie po 20 latach*, podsumowaniem dwuletniej pracy 16 historyków Instytutu, na podstawie szerokiej kwerendy źródłowej na terenie całej Polski, jest książka *Stan wojenny w Polsce 1981-1983*. Monografia, o objętości 800 stron, składa się ze wstępu oraz jedenastu rozdziałów poświęconych poszczególnym regionom Polski.

W ramach tematu *Wojna i okupacja 1939-1945*, przygotowane zostały m.in. sesje naukowe o działalności informacyjnej (w tym m.in. akcji wydawniczej, dokumentacyjnej, propagandowej) AK i Delegatury Rządu na Kraj oraz na temat organów bezpieczeństwa Polskiego Państwa Podziemnego. Wiosną 2003 r. zakończono prace nad monografią Delegatury Rządu na Kraj, pierwszym w polskiej literaturze całościowym opracowaniem o dziejach tajnej administracji cywilnej. W okresie sprawozdawczym rozpoczęte zostały również prace nad monografią Rady Jedności Narodowej – parlamentu Polskiego Państwa Podziemnego. Równoległe trwają przygotowania edycji kilkutomowego wydawnictwa zawierającego komplet sprawozdań Delegata przesyłanych do Rządu RP w Londynie.

W ramach programu *Zagłada Żydów na ziemiach polskich*, ukazała się dwutomowa publikacja „Wokół Jedwabnego”, prezentująca wyniki badań 13 naukowców nad zbrodniami popełnionymi na polskich Żydach w Jedwabnem, Radziłowie i innych miejscowościach Łomżyńskiego i zachodniej Białostoczczyzny latem 1941 roku. Tom pierwszy, liczący 526 stron, zawiera dziewięć obszernych studiów przedstawiających problem zbrodni w Jedwabnem na szerokim tle historycznym. Tom drugi, liczący 1035 stron, zawiera 440 dokumentów, mających znaczenie dla wyjaśnienia genezy, okoliczności oraz przebiegu zbrodni w Jedwabnem oraz Radziłowie. W okresie sprawozdawczym trwały też prace nad monografią „Wokół Żegoty. Stosunki polsko-żydowskie w latach drugiej wojny światowej”.

W ramach największego od połowy 2002 r. przedsięwzięcia naukowo-badawczego Instytutu, tematu *Aparat represji i opór społeczny 1944-1989*, składającego się z czterech podstawowych projektów, w których realizację zaangażowani są pracownicy naukowcy BEP oraz wszystkich jego oddziałów, jako pierwszy realizowany jest temat *Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej*. W pierwszej fazie, która zakończy się jesienią 2003 r., prowadzone są prace nad informatorem o obsadzie personalnej kierowniczych stanowisk w aparacie UB w powiatach i województwach w l. 1944-1956. Badania koncentrują się również wokół sposobów prowadzenia działalności operacyjnej. W ich ramach rozpoczęto prace nad czterema książkami. Jako drugi realizowany jest temat *Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944-1956*. W okresie sprawozdawczym opublikowanych przez Instytut zostało kilka książek dotyczących tej problematyki, w tym m.in.: „Młodzież w oporze społecznym 1944-1989” i „Niepodległościowe oddziały partyzanckie w Krakowskiem (1944-1947)”. Trwa opracowanie „Atlasu polskiego podziemia niepodległościowego 1944-1956”. Atlas zawierać będzie kilkadziesiąt map obrazujących aktywność różnorodnych organizacji konspiracyjnych w poszczególnych rejonach kraju. Badania nad problematyką podziemia niepodległościowego są też tematem całego szeregu lokalnych programów badawczych realizowanych przez poszczególne OBEP. Uczestniczą w nich także historycy spoza Instytutu, którzy są aktywnymi uczestnikami konferencji i sesji dotyczących oporu społecznego w l. 1944-1956. Jako trzeci realizowany jest temat *Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania*, w ramach którego przygotowujemy książkę „Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych w latach 1944-1989”. Równoległe uczestnicy projektu prowadzili indywidualne badania dotyczące różnych problemów związanych z problematyką represji antykościelnych. Ich rezultat stanowią liczne publikacje, wśród których na wyróżnienie zasługują opublikowane w pierwszej połowie 2003 r. syntezy: Jana Żaryna, „Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)” oraz Antoniego Dudka i Ryszarda Gryza, „Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)”. Tematyka zwalczania Kościoła katolickiego przez władze komunistyczne była przedmiotem kilku naszych sesji oraz konferencji naukowych. W pracach redakcyjnych znajduje się m. in. zbiór referatów połączony z wyborem dokumentów „Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie w latach 1945-1989” przygotowany przez OBEP we Wrocławiu oraz materiały międzynarodowej konferencji „Represje wobec ducho-

wieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego”. Wreszcie jako czwarty realizowany jest temat *Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956-1989*. Jego celem jest opis i analiza reakcji władz PRL na pojawiające się cyklicznie kryzysy społeczne, a także odtworzenie dziejów opozycji antysystemowej, w tym zwłaszcza metod jej zwalczania przez SB i inne służby specjalne.

W ramach tematu *Indeks Represjonowanych* Instytut sprawuje nadzór merytoryczny nad realizacją dotacji celowej dla Fundacji Ośrodka „Karta”. Program *Indeks Represjonowanych* jest największą w kraju inicjatywą, zmierzającą do imiennego udokumentowania losów obywateli polskich – ofiar represji ze strony ZSRR. „Indeks” powstaje od 1988 roku. Przedsięwzięcie zostało zainicjowane w – działającym wówczas jako ruch społeczny – Archiwum Wschodnim. Obecnie dane dotyczące ofiar sowieckich represji – zastrzelonych, uwięzionych, deportowanych – gromadzone są w komputerowej bazie danych *Indeksu Represjonowanych* (na koniec grudnia 2002 r. liczy ona około 676 000 rekordów).

Równie ważny jest edukacyjny program historyczny Instytutu realizowany przez Wydział Wystaw i Edukacji Historycznej BEP. Polega on na (1) przygotowaniu wystaw historycznych, a także prowadzeniu związanych z nimi wykładów i lekcji muzealnych; (2) ogłaszaniu konkursów historycznych dla uczniów, nauczycieli, studentów i innych adresatów; (3) współpracy ze szkołami i nauczycielami; (4) organizowaniu doskonalenia zawodowego nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego; oraz (5) współpracy z innymi instytucjami zainteresowanymi popularyzacją historii najnowszej takimi jak radio, telewizja, prasa, samorządy lokalne, muzea czy stowarzyszenia kombatanckie.

We wszystkich przedsięwzięciach edukacyjnych Instytutu jednym z głównych partnerów BEP jest Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. W ramach porozumienia z 2001 r., w roku szkolnym 2002/2003 Pani Minister Edukacji i Sportu objęła honorowy patronat nad ogólnopolskim konkursem historycznym „Społeczeństwo polskie wobec okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939–1945. Postawy, życie codzienne”.

Z myślą o nauczycielach historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego przygotowywane są tzw. pakiety edukacyjne wydawane w serii *Teki edukacyjne IPN*. Wzbogacają one i poszerzają wiedzę – określoną w podstawach programowych, programach i zawartą w podręcznikach szkolnych – o najnowsze ustalenia badaczy. Pakiety zawierają szczegółowe omówienie problemu, bibliografię, propozycje metodyczne oraz bogaty wybór źródeł, w tym ikonograficznych, dzięki czemu stanowią cenną pomoc dydaktyczną do nauczania najnowszej historii Polski. W okresie od lipca 2002 do czerwca 2003 wydano następujące teki: *Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1939–1947*, *Czerwiec 1976 – krok ku wolności*, *Stan wojenny*, w roku 2003 ukaże się jeszcze: *Prymas Wyszyński, Polskie Państwo Podziemne cz. I* i przygotowywany we współpracy z Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau *Oświęcim*.

W ostatnim roku przygotowano 16 nowych wystaw. Do największych przedsięwzięć należały „Marzec 1968”, „>Aktion Reinhardt< — Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”, „Wojenne dzieciństwo. Losy dzieci polskich pod okupacją hitlerowską” i „Życie codzienne w okupowanej Wielkopolsce 1939–1945”. Nadal eksponowane są wystawy z lat poprzednich. Jednak działania wystawiennicze w dużym stopniu ograniczane są przez bardzo skromny budżet, co utrudnia nie tylko przygotowywanie nowych wystaw, ale również konserwację i ekspozycję wcześniejszych.

Instytut kontynuuje współpracę z kilkunastoma polskimi uniwersytetami i szkołami wyższymi. Odpowiednie umowy regulujące zasady tej współpracy zostały zawarte m.in. z Uniwersytetem Jagiellońskim, Uniwersytetem Warszawskim, Uniwersytetem Śląskim, Uniwersytetem Wrocławskim, Uniwersytetem im. Mikołaja Kopernika, Uniwersytetem Marii

Curie-Skłodowskiej, Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, Uniwersytetem Gdańskim. Wspólnie organizowane są wystawy, konferencje naukowe, dyskusje panelowe, seminaria i warsztaty dla nauczycieli. Wykładowcy uniwersyteccy biorą udział w pracach komisji w konkursach organizowanych przez BEP. Wspólnie z UMCS prowadzone są studia podyplomowe dla nauczycieli „Wiedza o państwie i społeczeństwie 1939–1989”, a z UJ studia podyplomowe kwalifikacyjne dla nauczycieli historii.

Kontynuowana i rozszerzana jest współpraca z samorządami lokalnymi. W okresie sprawozdawczym zostało podpisane porozumienie z Prezydentem Katowic, przygotowywane są następne analogiczne porozumienia. Wspólnie organizowane są konferencje historyczne, cykle wykładów. Przedstawicielom lokalnych społeczności Instytut stara się przybliżyć najnowszą historię ich „małych ojczyzn”. Wyróżnić w tych działaniach można propozycje skierowane do wszystkich mieszkańców (np. w Sopocie zespół działań związanych z nadaniem skwerowi imienia Danuty Siedzikówny „Inki” i odsłonięciem jej pomnika) oraz środowisk szkolnych znajdujących się w gestii władz lokalnych, tak miejskich, jak powiatowych i gminnych.

W okresie sprawozdawczym powstało przy współpracy Instytutu około 40. filmów i programów dokumentalnych. Większość programów została pozytywnie zrecenzowana w prasie, a wszystkie zebrały wysokie oceny zewnętrzne. Formalnym ukoronowaniem współpracy Instytutu z radiem było podpisanie w dniu 4 listopada 2002 r. „Porozumienia o współpracy pomiędzy IPN a Polskim Radiem S.A”. Również rozgłoszenie lokalne PR współpracowały stale z naszymi oddziałami. Niemal wszystkie audycje przygotowane we współpracy miały dużą słuchalność i zebrały wysokie oceny.

Prasa i periodyki chętnie publikują wypowiedzi i teksty autorstwa naszych naukowców, prokuratorów i archiwistów, a także informują o wynikach prac Instytutu. Szczególnie wyróżnić w tej mierze należy: *Rzeczpospolitą, Gazetę Wyborczą, Nasz Dziennik, Tygodnik Powszechny, Wprost, Tygodnik Solidarność, Gazetę Polską i Polskę Zbrojną* oraz periodyki *Arкана, Krytyka Polityczna, Więź i Mówią Wieki*. Pracownicy Instytutu wielokrotnie wypowiadali się na tematy związane z najnowszą historią Polski i zadaniami Instytutu dla najbardziej prestiżowych periodyków i czasopism z całego świata, m.in. dla *New York Times, Der Spiegel, Svenska Dagbladet, Los Angeles Times, The Economist, The Wall Street Journal, Suddeutsche Zeitung*.

Istotnym wydarzeniem na polu współpracy Instytutu ze środowiskami kombatanckimi jest działanie przy Instytucie Klubu Historycznego im. gen. Stefana Roweckiego „Grotą”. Do Klubu należą kombatancki oraz osoby represjonowane, a także młodzież instruktorska ZHP i ZHR, historycy oraz nauczyciele. Głównym celem klubu jest informowanie osób zainteresowanych o wynikach najnowszych badań historycznych oraz śledztw prowadzonych przez IPN.

*

W preambule do Rekomendacji o europejskiej polityce dostępu do archiwów przyjętej 13 lipca 2000 r. przez Komitet Ministrów Rady Europy napisano, że obserwuje się wzrost zainteresowania opinii publicznej historią. Rada Europy jest przekonana, że „żaden kraj nie stanie się w pełni demokratyczny, o ile każdy z jego mieszkańców nie będzie miał możliwości poznania w obiektywny sposób poszczególnych dziejów swojego kraju” oraz „uznaje dążenie historyków do prowadzenia badań a społeczeństwa obywatelskiego do lepszego zrozumienia całej złożoności procesu historycznego w ogólności, w tym historii XX wieku w szczególności”.

Nie można mylić przebaczenia z bagatelizowaniem winy. Demokracji i rządów prawa nie sposób budować na wyparciu odpowiedzialności i winy do betonowego sarkofagu. Jak prze-

konują zgodne poglądy specjalistów, demokratyczna kultura polityczna wymaga mechanizmów umacniających zaufanie do siebie obywateli, skłonnych i zdolnych do odpowiedzialnego i trwałego wsparcia oraz obrony takich wartości jak sprawiedliwość, poszanowanie prawa oraz poszanowanie instytucji publicznych. Instytut Pamięci Narodowej służy i będzie służył tym wartościom.

I. Informacja z wykonania budżetu

1. Ogólna charakterystyka

Instytut Pamięci Narodowej od 1 lipca 2000 r. realizuje zadania określone ustawą z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Instytut tworzą trzy pionery merytoryczne:

– **gromadzenia, udostępniania i archiwizowania dokumentów:**

- w centrali Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów,
- w oddziałach IPN oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów,

– **śledczy:**

- w centrali Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,
- w oddziałach IPN oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,

– **edukacyjny:**

- w centrali Biuro Edukacji Publicznej,
- w oddziałach IPN oddziałowe Biura Edukacji Publicznej.

Ustawa określa także obowiązek utworzenia oddziałów Instytutu w miastach będących siedzibami sądów apelacyjnych:

- w Białymstoku,
- w Gdańsku,
- w Katowicach,
- w Krakowie,
- w Lublinie,
- w Łodzi,
- w Poznaniu,
- w Rzeszowie,
- we Wrocławiu,
- w Warszawie.

Zaawansowanie procesu tworzenia Instytutu pozwoliło na decentralizację z dniem 1 stycznia 2002 r. systemu zarządzania poprzez ustanowienie 9 oddziałów terenowych jednostkami budżetowymi, a dyrektorów tych jednostek dysponentami środków budżetowych trzeciego stopnia. Delegatury Instytutu w okresie sprawozdawczym działały w ograniczonym zakresie.

Budżet Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu został określony ustawą budżetową **na rok 2002** w następujących wielkościach:

(w tys. zł)

DOCHODY BUDŻETOWE	61
WYDATKI BUDŻETOWE	83 586
z tego:	
– dotacja celowa	250
– świadczenia na rzecz osób fizycznych	835
– wydatki bieżące	68 978
– wydatki majątkowe	13 523

Tab. nr 1. Budżet IPN-KŚZpNP na rok 2002.

2. Realizacja budżetu IPN w 2002 roku

2.1 .Wykonanie dochodów budżetowych.

Wykonanie planu dochodów przedstawia poniższa tabela (w tys. zł)

Lp.	Wyszczególnienie	§	Ustawa budżetowa na 2002 rok	Wykonanie w roku 2002
1.	Wpływy ze spłat oprocentowanych pożyczek prokuratorskich na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych	0700	52	4,08
2.	Wpływy z usług	0830	2	0,42
3.	Wpływy ze sprzedaży wyrobów i składników majątkowych	0840	0	30,72
4.	Pozostałe odsetki	0920	3	11,84
5.	Wpływy z różnych dochodów	0970	1	44,74
6.	Wpływy do budżetu, nadwyżki środków obrotowych zakładu budżetowego oraz z części zysku gospodarstwa pomocniczego	2420	3	0,00
	Ogółem		61	91,80

Tab. nr 2. Wykonanie planu dochodów IPN-KŚZpNP w 2002 r.

W ustawie budżetowej na 2002 rok prognozowano osiągnięcie dochodów w wysokości 61,0 tys. zł. Zrealizowane dochody wyniosły 91,80 tys. zł i w stosunku do ustawy budżetowej na 2002 rok były wyższe o 30,8 tys. zł, to jest o 50,5%.

Zrealizowane dochody wyszczególnione:

- w § 0700 na kwotę 34,08 tys. zł dotyczyły spłaty pożyczek udzielonych na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych prokuratorów (byłych Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu),
- w § 0830 na kwotę 0,42 tys. zł dotyczyły wpływów z tytułu wykonania kserokopii materiałów archiwalnych ,
- w § 0840 na kwotę 0,72 tys. zł dotyczyły sprzedaży zełomowanych urządzeń przejętych po byłej Głównej Komisji,
- w § 0920 na kwotę 11,84 tys. zł dotyczyły wpłat odsetek od udzielonych pożyczek na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych prokuratorów,
- w § 0970 na kwotę 44,74 tys. zł dotyczyły wpłat z różnych tytułów (głównie obniżenie składki ZUS z tytułu jej terminowej realizacji tzw. wynagrodzenie płatnika oraz faktur korygujących niemożliwych do przewidzenia w okresie tworzenia budżetu).

2.2. Wykonanie wydatków budżetowych.

Rok 2002 był pierwszym rokiem budżetowym, w którym oddziały Instytutu (za wyjątkiem Oddziału Warszawskiego) wykonywały zadania dysponentów budżetu trzeciego stopnia. Wydanie decyzji Prezesa Instytutu w tym zakresie umożliwiła zmiana Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 18 lipca 2000 roku w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów

i wydatków oraz przychodów i rozchodów, tworząca rozdział 75112 – jednostki podległe Instytutowi Pamięci Narodowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Decentralizacja środków budżetowych stworzyła sprzyjające warunki do przyspieszenia i ułatwienia dysponowania środkami na bieżące wydatki oddziałów, a także przyczyniła się do bardziej racjonalnego wykorzystania powierzonych środków finansowych.

Decentralizacja nie dotyczy oddziału warszawskiego, który ze względów oszczędnościowych jest obsługiwany łącznie z centralą Instytutu (wspólne obiekty, programy informatyczne itp.).

Wykonanie planu wydatków przedstawia poniższa tabela (w tys. zł):

Wyszczególnienie	Wykonanie 2001 r.	Ustawa budżetowa 2002 r.	Budżet po zmianach	Wykonanie 2002 r.	%% 5:4	%% 5:2
w tys. złotych						
1	2	3	4	5	6	7
Część 13 – ogółem	83.421	83.586	83.586	82.481	98,68	98,87
z tego:						
Dotacje	x	250	250	249	99,60	x
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	853	835	925	753	81,41	88,28
Wydatki bieżące	56.886	68.978	68.888	67.982	98,69	119,50
Wydatki majątkowe	25.682	13.523	13.523	13.497	99,81	52,55
<i>z kwoty ogółem sfinansowano wydatki w:</i>						
<i>Dział 751 – Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa</i>	83.421	83.421	83.421	82.477	98,87	98,87
z tego:						
Dotacje	x	250	250	249	99,60	x
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	853	670	760	749	98,55	87,80
Wydatki bieżące	56.886	68.978	68.888	67.982	98,68	119,51
Wydatki majątkowe	25.682	13.523	13.523	13.497	99,81	52,55
<i>w tym:</i>						
<i>Rozdział 75101 – Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa</i>	83.421	42.860	43.218	42.799	99,03	X
Dotacje	x	250	250	249	99,60	X
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	853	500	541	536	99,08	x
Wydatki bieżące	56.886	28.587	28.904	28.517	98,66	x
Wydatki majątkowe	25.682	13.523	13.523	13.497	99,81	52,55
<i>Rozdział 75112 – Jednostki podległe Instytutowi Pamięci Narodowej</i>	X	40.561	40.203	39.678	98,69	X
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	X	170	219	213	97,26	x
Wydatki bieżące	x	40.391	39.984	39.465	98,70	x
<i>Dział 753 – Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne</i>		155	155	0	x	x

z tego:						
Świadczenia na rzecz osób fizycznych		155	155	0	x	X
Dział 853 – Opieka społeczna		10	10	4	40,00	x
z tego:						
Świadczenia na rzecz osób fizycznych		10	10	4	40,00	X

Tab. nr 3. Wykonanie planu wydatków IPN-KŚZPN w 2002 r.

Plan wydatków budżetowych na rok 2002 wynosił 83 586 tys. zł, rzeczywiste wydatki wyniosły 82 481 tys. zł. Plan wydatków w 2002 roku został wykonany w 98,68%.

2.3. Wykonanie wydatków w poszczególnych działach według klasyfikacji budżetowej

Dział 751 – Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa

Zrealizowane w 2002 r. wydatki Instytutu wyniosły 82 477 tys. zł, co stanowi 98,87 % planu na 2002 r., a także 98,87 % w stosunku do wykonania wydatków w roku 2001. Struktura wydatków w poszczególnych grupach ekonomicznych przedstawia się następująco:

2.3.1. Dotacja	wykonanie w tys. zł
§ 2810 dotacja celowa z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych do realizacji fundacjom	249

Dotacja celowa została przeznaczona na dofinansowanie prac Fundacji Ośrodka Karta dotyczących losów obywateli polskich represjonowanych przez władze ZSRR w latach 1939–1947. Ze środków tych sfinansowane zostały prace nad „Indeksem Represjonowanych”, jako największą w kraju inicjatywą zmierzającą do udokumentowania losów ofiar represji ze strony ZSRR.

2.3.2. Świadczenia na rzecz osób fizycznych

Wykonanie w tej grupie wydatków przedstawia się następująco:

	w tys. zł
§ 3020 nagrody i wydatki osobowe nie zaliczane do wynagrodzeń	173
§ 3030 różne wydatki na rzecz osób fizycznych	576

i dotyczy:

- świadczeń wynikających z przepisów dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy (zakup ubrań ochronnych dla pracowników archiwów),
- zakupu umundurowania wewnętrznej służby ochrony,
- odprawy pośmiertnej,
- wypłat diet dla członków Kolegium Instytutu zgodnie z rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 listopada 2002 r.,
- wynagrodzeń wypłacanych na podstawie odrębnych przepisów, w szczególności biegłym w postępowaniu dochodzeniowym, sądowym, wynagrodzeń tłumaczy przysięgłych,
- zwrot kosztów przejazdów biegłym i świadkom.

W grupie wydatków na świadczenia na rzecz osób fizycznych nastąpiło obniżenie wydatków w stosunku do roku 2001 o 12,2%, głównie ze względu na oszczędności poczynione przy zakupie umundurowania dla wewnętrznej służby ochrony.

2.3.3. Wydatki bieżące

Wydatki bieżące wzrosły w stosunku do 2001 roku o 19,51%, w tym wydatki na wynagrodzenia wzrosły o 40,41%. Stało się tak głównie ze względu na zwiększenie zatrudnienia (średnioroczne zatrudnienie w 2001r. wyniosło 804 etaty a w 2002 r. 1098 etatów), a także ze względu na wzrost liczby uprawnionych do dodatkowego wynagrodzenia rocznego. Skutkowało to także wzrostem wydatków na pochodne od wynagrodzeń (§4110, §4120) o 42,45 % oraz na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych (§ 4440) o 48,09%.

2.3.4. Wynagrodzenia

Wykonanie wydatków w poszczególnych paragrafach wynosi:

	w tys. zł
§ 4010 wynagrodzenia osobowe pracowników	32 028
§ 4030 wynagrodzenia osobowe prokuratorów	7 917
§ 4040 dodatkowe wynagrodzenie roczne	2 377
§ 4090 honoraria	22

W Instytucie Pamięci Narodowej przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto z wypłatami z zakładowego funduszu nagród w 2002 r. wyniosło 3 212 zł (2 815 zł z wyłączeniem wynagrodzeń prokuratorów).

Zrealizowane zatrudnienie oraz wykorzystanie środków na wynagrodzenia prezentują dane zawarte w poniższej tabeli:

Lp.	Wyszczególnienie	Wykonanie 2001 r.			Wykonanie 2002 r.		
		Przeciętne zatrudnienie	Wynagrodzenia (tys. zł)	Przeciętne wynagrodzenie przypadające na 1 pełno-zatrudnionego (w zł)	Przeciętne zatrudnienie	Wynagrodzenia (w tys. zł)	Przeciętne wynagrodzenie przypadające na 1 pełno-zatrudnionego (w zł)
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Część 13 ogółem w tym:	804	30 157	3 126	1 098	42 322	3 212
1.1	Osoby nie objęte mnożnikowym systemem wynagrodzenia § 4010, § 4040	726	23 859	2 739	1003	33 877	2 815
1.2	Prokuratorzy § 4030, § 4040	78	6 298	6 729	95	8 445	7 408

Tab. nr 4. Przeciętne zatrudnienie i wynagrodzenie w IPN-KŚZpNP w 2001 i 2002 r.

W 2002 r. w porównaniu do 2001 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wzrosło o 2,75 %. Wzrost ten spowodowany został wypłatą dodatkowego wynagrodzenia rocznego większej liczbie osób uprawnionych (w 2001 roku – 168 tys. zł za okres od 1 lipca do 31 grudnia 2000 roku, a w 2002 roku – 2 377 tys. zł za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2001 roku).

Średnie wynagrodzenie przypadające na jednego zatrudnionego bez wypłat dodatkowego wynagrodzenia rocznego w 2001 roku wyniosło 3 108 zł (z wyłączeniem prokuratorów 2 719 zł), a w 2002 roku 3 031 zł (z wyłączeniem prokuratorów 2 659 zł). Nastąpił więc spadek średniego wynagrodzenia w Instytucie Pamięci Narodowej w stosunku do roku poprzedniego, co było wynikiem zmiany struktury zatrudnienia.

Nadmienić należy, że wynagrodzenie prokuratorów (w roku 2002 nastąpił wzrost średniego wynagrodzenia z 6 729 zł w 2001 roku do 7 408 zł, tj. o 10,09%) ustalone jest w ustawie budżetowej na dany rok (kwota bazowa) oraz w rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie stawek podstawowych wynagrodzenia zasadniczego prokuratorów (mnożnik tej kwoty). Instytut nie ma żadnego wpływu na wysokość tej kwoty.

Instytut Pamięci Narodowej realizując budżet na 2002 r. nie dokonywał zmian zwiększających planowane kwoty wynagrodzeń w § 4010, § 4030, § 4040.

Niewykorzystanie środków przeznaczonych na wynagrodzenia osobowe prokuratorów spowodowane było nieosiągnięciem limitu zatrudnienia prokuratorów określonym w ustawie budżetowej na 115 etatów. Zgodnie z ustawą o IPN, prokuratorów Instytutu powołuje Prokurator Generalny.

2.3.5. Pochodne od wynagrodzeń

Wykonanie w tej grupie wydatków wynosi:

	w tys. zł
§ 4110 składki na ubezpieczenie społeczne	5 775
§ 4120 składki na fundusz pracy	812

Składki na ubezpieczenia społeczne i na Fundusz Pracy wyliczono przy zastosowaniu wskaźników określonych w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych z dnia 13 października 1998 r.

2.3.6. Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych

	wykonanie w tys. zł
§ 4440 odpisy na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych	739

Planowany odpis został ustalony zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych. Fundusz naliczany jest w stosunku do wielkości zatrudnienia.

2.3.7. Zakup towarów i usług

Pozycja ta dotyczy zakupu towarów i usług związanych z utrzymaniem posiadanych obiektów oraz prowadzeniem działalności statutowej.

Głównymi pozycjami wydatków w tej grupie były:

	wykonanie w tys. zł
§ 4210 – zakup materiałów i wyposażenia	4 480

Wydatkowana kwota dotyczy zakupu podstawowych materiałów biurowych, materiałów dla potrzeb archiwów (np. teczki, pudła), materiałów związanych z działalnością edukacyjną (np. wystawy, konferencje), prenumeraty prasy, zakupu środków czystości.

§ 4300 – zakup pozostałych usług	9 183
----------------------------------	-------

Wydatki poniesiono głównie na:

- utrzymanie pomieszczeń biurowych i archiwów w Warszawie oraz 10 oddziałach,
- usługi pocztowo-telekomunikacyjne i inne,
- wydatki związane z organizacją wystaw, konferencji, sesji,
- druk książek.

§ 4260 – zakup energii	1 347
------------------------	-------

Wydatki obejmują opłaty za dostawę energii elektrycznej, ciepłej, gazu oraz wody.

§ 4280, § 4240, § 4270 – wydatki dotyczące zakupu usług zdrowotnych, pomocy naukowo-dydaktycznych i książek oraz usług remontowych	1 969
--	-------

2.3.8. Podatki i opłaty na rzecz jednostek samorządu terytorialnego

	wykonanie w tys. zł
§ 4480 – podatek od nieruchomości	269

2.3.9. Pozostałe wydatki

§ 4430, §4140, §4710 – różne opłaty, wpłaty na PFRON, fundusz dyspozycyjny	359
--	-----

Wydatki obejmują:

- ubezpieczenia majątkowe,
- wpłaty na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w ramach funduszu dyspozycyjnego nagrody Prezesa Instytutu w organizowanych konkursach dla młodzieży.

§ 4410 i § 4420 – podróże krajowe i zagraniczne	705
---	-----

Podstawowa część wydatków na podróże obejmuje służbowe wyjazdy prokuratorów związane z prowadzonymi śledztwami, wyjazdy archiwistów związane z przejmowaniem akt oraz wyjazdy związane z prowadzeniem kwerend, prezentowaniem wystaw i organizowaniem sesji naukowych poza siedzibami jednostek organizacyjnych Instytutu.

2.3.10. Wydatki majątkowe

Wydatki majątkowe w porównaniu z rokiem 2001 były niższe o 47,45%, tj. o 15 mln zł, co było wynikiem decyzji Sejmu podjętych podczas prac nad ustawą budżetową na rok 2002. Uniemożliwiło to pełną realizację potrzeb inwestycyjnych Instytutu.

Realizacja wydatków majątkowych.

Wyszczególnienie	Wykonanie za 2001 r.	Ustawa budżetowa na 2002 r.	Budżet po zmianach	Wykonanie za 2002 r.	Nominalnie	
					5:4%	5:2%
1	2	3	4	5	6	7
Wydatki majątkowe – ogółem	25 682	13 523	13 523	13 497	99,81	52,55
Z tego:						
– dział 751	25 682	13 523	13 523	13 497	99,81	52,55

Tab. nr 5. Realizacja wydatków majątkowych IPN-KŚZpNP w 2002 r.

§ 6050 Wydatki inwestycyjne w 2002 r. zrealizowano na kwotę 11 976 tys. zł, tj. 99,80% środków ujętych na wydatki inwestycyjne w ustawie budżetowej na 2002 rok.

Prace adaptacyjno-remontowe przyjęte do realizacji w 2002 r. dotyczyły obiektów o różnym stopniu zaawansowania prac rozpoczętych jeszcze w 2001 r. Kontynuowano zatem wcześniejsze zadania inwestycyjne, jak też realizowano w ramach zawartych umów nowe zadania zgodne z potrzebami.

Na wydatki związane z inwestycjami budowlanymi składają się wydatki ponoszone na:

- roboty budowlane, na podstawie odrębnych umów,
- wykonanie przyłączy mediów, np. gaz, woda, energia elektryczna,
- sprawowanie nadzoru inwestorskiego przez inspektorów budowlanych w branży: ogólnobudowlanej, elektrycznej i sanitarnej,
- roboty izolacyjno-elewacyjne budynków,
- ogrodzenia, drogi dojazdowe, podjazdy,
- zabezpieczenia techniczne obiektów pod kątem sygnalizacji włamania i napadu, kontroli dostępu, ochrony przeciwpożarowej itp.

Wydatki inwestycyjne zrealizowane z budżetu 2002 roku z wyszczególnieniem zadań przedstawia poniższa tabela:

Lp.	Rodzaj wydatku	Ustawa budżetowa na 2002 r. (tys. zł)	Wykonanie na 31.12.02 r. (tys. zł)	4:3 (%)
1	2	3	4	5
	Wydatki inwestycyjne– ogółem	12 000	11 976	99,80
1.	Inwestycje, modern.-adapt. – razem		10 438	
	Remont bud. i mag. W-wa ul. Towarowa		4 830	
	Remont bud. i arch. W-wa ul. Kłobucka		208	
	Oddział IPN w Białymstoku		511	
	Oddział IPN w Gdańsku		242	
	Oddział IPN w Krakowie		2 607	
	Oddział IPN w Lublinie		49	
	Oddział IPN w Łodzi		291	
	Oddział IPN w Poznaniu		930	
	Oddział IPN w Rzeszowie		380	
	Oddział IPN we Wrocławiu		390	
2.	Zabezpieczenia obiektów		949	
3.	Wyposażenie archiwum: regały		58	
4.	Nadzory inwestorskie		174	
5.	Pozostałe (kabina teleinformatyczna, system		357	

Tab. nr 6. Realizacja wydatków inwestycyjnych w 2002 r.

§ 6060 Zakupy inwestycyjne przewidziane w ustawie budżetowej na 2002 rok na kwotę 1 523 tys. zł zostały zrealizowane na kwotę 1 521 tys. zł, tj. 99,87%. Realizację dokonanych zakupów przedstawia poniższa tabela:

Rodzaj wydatku	Wykonanie (w tys. zł)
1	2
Licencje i oprogramowanie	1 112,5
Wykonanie sieci LAN i WAN	532,9
System informatyczny (budżet, fin.-księg. kadry-płace, kancelaria)	491,6
Licencje dostępowe do programu MS Exchange 2000	56,3
Licencja dostępu klienta Cal dla Windows	6,7
Program Trend InterScan Web Manager	12,6
Oprogramowanie do elektronicznego przelewu do NBP	3,4
System Windows NT Serwer	9,0
Pozostałe zakupy	408,1

System łączności radio telefonicznej IPN/Kraków Wieliczka	29,5
System DECT	9,8
System nagłaśniający	11,4
Samochód Peugeot 406– 1 szt.	108,5
Skaner profesjonalny, czytniki i obiektywy	80,5
Projektor multimedialny, zestaw projekcyjny	81,0
Gabloty ekspozycyjne, wystawiennicze	35,4
Inne zakupy	52,0
Razem wydatki na zakupy inwestycyjne	1 520,6

Tab. nr 7. Realizacja zakupów inwestycyjnych w 2002 r.

Dział 753 – Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne

W tym dziale Instytut Pamięci Narodowej realizuje wydatki w ramach rozdziału 75302 – uposażenia sędziów i prokuratorów w stanie spoczynku oraz uposażenia rodzinne – § 3110. Brak wykonania spowodowany był przedłużeniem zatrudnienia pracownika – prokuratora uprawnionego do przejścia na emeryturę.

Dział 853 – Opieka społeczna

W tym dziale Instytut Pamięci Narodowej realizuje wydatki w ramach rozdziału 85316 – zasiłki rodzinne, pielęgnacyjne i wychowawcze – § 3110.

Plan – 10 tys. zł

Wykonanie – 4 tys. zł

Zmiana przepisów w zakresie dokumentowania uprawnień dla osób ubiegających się o zasiłki spowodowała zmniejszenie liczby uprawnionych.

2.4. Zatrudnienie.

Zatrudnienie średnioroczne w Instytucie Pamięci Narodowej w 2002 r. wyniosło ogółem 1098 etatów. W odniesieniu do 2001 r. (804 etaty) oznacza to przyrost zatrudnienia o 36,57% etatów. Największy przyrost zatrudnienia nastąpił w pionie archiwalnym.

W porównaniu do planowanego limitu zatrudnienia przeciętne zatrudnienie było niższe o 117 etatów. Limit etatów dla pracowników objętych mnożnikowym systemem wynagradzania określony w ustawie budżetowej nie został przekroczony (wg ustawy budżetowej 116 etatów, wykonanie na dzień 31.12.2002 r. 95 etatów).

Największy odsetek pracowników Instytutu stanowią pracownicy merytoryczni zatrudnieni:

- w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
oraz biurach oddziałowych 42,0%
- w Biurze Edukacji Publicznej oraz biurach oddziałowych 11,7%
- w Głównej i oddziałowych Komisjach Ścigania Zbrodni 13,5%

– w Biurze Prawnym	2,3%
– w Biurze Ochrony	15,3%

co daje łącznie 84,8% ogółu zatrudnionych. Obsługa stanowi 15,2% ogółu zatrudnionych – są to pracownicy zajmujący się obsługą finansową, inwestycjami, zamówieniami publicznymi oraz pracownicy kadr i administracji.

3. Realizacja budżetu w I połowie 2003 roku

Obniżenie środków budżetowych na 2002 rok o 20 000 tys. zł, w tym 15 000 tys. zł na wydatki inwestycyjne spowodowało przesunięcie terminów zakończenia wcześniej rozpoczętych zadań inwestycyjnych dotyczących tworzenia archiwów na 2003 r.

Ponowne znaczne obniżenie środków na wydatki IPN w 2003 r. – w wysokości ogółem 13 120 tys. zł, w tym na wydatki inwestycyjne 7 500 tys. zł – powoduje konieczność ograniczenia wydatkowania środków na realizację zadań ustawowych i wydłuża okres zakończenia zadań inwestycyjnych.

Wprowadzone przez Sejm i Senat zmiany dotyczące budżetu Instytutu zmniejszyły projektowane wydatki ogółem o kwotę 13 120 tys. zł, w tym 7 500 tys. zł na wydatki inwestycyjne, w wyniku czego budżet Instytutu został określony w ustawie budżetowej na rok 2003 w następujących wielkościach:

	w tys. zł
DOCHODY BUDŻETOWE	61
WYDATKI BUDŻETOWE	85 122
z tego:	
– dotacja celowa	255
– świadczenia na rzecz osób fizycznych	899
– wydatki bieżące	73 968
– wydatki majątkowe	10 000

Tab. nr 8. Budżet IPN-KŚZpNP na 2003 r.

Zgodnie z decyzją Ministra Finansów z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie zmian w budżecie państwa na 2003 rok budżet Instytutu w 2003 r. został zwiększony o kwotę 49 500 zł. Środki te pochodzą z rezerwy celowej i przeznaczone są na pokrycie kosztów wyposażenia w sprzęt komputerowy, służący do korzystania z systemu bankowości elektronicznej oraz komunikacji z informatycznym systemem Departamentu Budżetu Państwa Ministerstwa Finansów.

3.1 .Wykonanie dochodów budżetowych

Wykonanie planu dochodów przedstawia poniższa tabela (w tys. zł)

Lp.	Wyszczególnienie	§	Ustawa budżetowa na 2003 rok	Wykonanie w I półroczu 2003 roku
1.	Wpływy ze spłat oprocentowanych pożyczek prokuratorskich na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych	0700	47,0	15,9
2.	Wpływy z usług	0830	7,0	0
3.	Pozostałe odsetki	0920	13,0	0,9
4.	Wpływy z różnych dochodów	0970	4,0	76,5
5.	Wpływy do budżetu z części zysku gospodarstwa pomocniczego	2380	2,0	11,2
	Ogółem		73,0	104,5

Tab. nr 9. Wykonanie planu dochodów budżetowych w I półroczu 2003 r.

Główną pozycję planowanych dochodów na rok 2003 stanowią spłaty pożyczek mieszkaniowych wraz z odsetkami (podstawa prawna: rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 września 1995 r.), udzielanych na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych prokuratorów. Prognozowane dochody wykonane zostały w pierwszym półroczu w 143%. Na tak duży procent wykonania dochodów miały wpływ wpłaty do budżetu państwa dotyczące zwrotu wydatków budżetowych dotyczących ubiegłego roku (rozliczenia z dostawcami (energia, co, cw, wodociągi i kanalizacja).

3.2. Wykonanie wydatków budżetowych

Wykonanie planu wydatków przedstawia poniższa tabela (w tys. zł):

Wyszczególnienie	Budżet po zmianach 2003 r.	Wykonanie w I połowie 2003 r.	%% 3:2	%% struktura
1	2	3	4	5
Część 13 – ogółem	85 172	36 215	42,52	100
z tego:				
Dotacje	255	0	0,00	0
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	960	427	44,48	1,18
Wydatki bieżące	73 907	35 538	48,08	98,13
Wydatki majątkowe	10 050	250	2,49	0,69
<i>z kwoty ogółem sfinansowano wydatki w:</i>				
<i>Dział 751 – Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa</i>	<i>85 010</i>	<i>36 152</i>	<i>42,53</i>	<i>99,83</i>
z tego:				
Dotacje	255	0	0,00	
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	798	364	45,61	

Wydatki bieżące	73 907	35 538	48,08	
Wydatki majątkowe	10 050	250	2,49	
w tym:				
Rozdział 75101 – Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa	43 028	14 960	34,77	
Dotacje	255	0	0,00	
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	562	231	41,10	
Wydatki bieżące	32 161	14 479	45,02	
Wydatki majątkowe	10 050	250	2,49	
Rozdział 75112 – Jednostki podległe Instytutowi Pamięci Narodowej	41 982	21 193	50,48	
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	236	133	56,36	
Wydatki bieżące	41 746	21 060	50,45	
Działe 753 – Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne	155	61	39,35	
z tego:				
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	155	61	39,35	
Działe 853 – Opieka społeczna	7	2	28,57	
z tego:				
Świadczenia na rzecz osób fizycznych	7	2	28,57	

Tab. nr 10. Wykonanie planu wydatków budżetowych w I połowie 2003 r.

Zrealizowane w okresie 6 miesięcy 2003 roku wydatki w dziale 751 rozdział 75101 w wysokości 14 960 tys. zł stanowią 34,77% planowanej kwoty wydatków na 2003 rok, w rozdziale 75112 w wysokości 21 193 tys. zł stanowią 50,48% planowanej kwoty na rok 2003. Na niski wskaźnik wykonania wydatków w rozdziale 75101 ma wpływ brak realizacji wydatków majątkowych, które realizowane są centralnie dla całego Instytutu. Niski wskaźnik wykonania w I półroczu wydatków majątkowych wynikał z konieczności:

- stosowania procedur ustawy o zamówieniach publicznych, do czego zobowiązuje Instytut ustawa o finansach publicznych,
- uzgadniania zakresów prac remontowo-budowlanych i weryfikacji kosztorysów ofertowych.

3.3. Struktura zatrudnienia w IPN w I półroczu 2003 r.

Wykonanie zatrudnienia za I półrocze 2003 r. w podziale na Centralę i jednostki podległe w terenie przedstawiono w poniższej tabeli.

Zatrudnienie (w etatach)

	Wg stanu na dzień	
	31.12.2002 r.	30.06.2003 r.
IPN – OGÓLEM	1 187,90	1183,90
a. Wg grup zatrudnienia		
1. Kierownicze stanowiska państwowe	1,00	1,00
2. Prokuratorzy	94,00	91,00
3. Pozostali pracownicy	1 092,90	1091,90

b. Wg komórek organizacyjnych		
Warszawa Centrala – razem	394,65	394,15
Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	18,00	18,00
w tym: prokuratorzy	5,00	5,00
Biuro Edukacji Publicznej	33,80	34,80
Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów	179,00	178,00
Biuro Prawne	27,00	26,50
w tym: zespół opracowujący decyzje administracyjne	14,00	14,00
Biuro Ochrony	63,50	63,00
Pozostałe (obsługa finansowa, inwestycje, zamówienia publiczne, kadry, administracja)	73,35	73,85
Oddziały – razem	793,25	789,75
Oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu	142,50	139,50
w tym: prokuratorzy	89,00	86,00
Oddziałowe Biura Edukacji Publicznej	105,50	105,50
Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów	319,50	315,50
Biuro Ochrony	117,50	118,50
Pozostałe	108,25	110,75

Tab. nr 11. Struktura zatrudnienia w IPN-KŚZpNP w okresie sprawozdawczym.

3.4. Inwestycje

Ustawa o Instytucie Pamięci Narodowej, a także zaakceptowane przez Kolegium Instytutu zasady archiwizacji dokumentów, przesądziły o lokalizacji archiwów w centralnym archiwum w Warszawie i dziewięciu oddziałach. Przejmowane przez Instytut pod koniec 2000 r. obiekty z zasobów Skarbu Państwa były znacznie zdekapitalizowane, w złym stanie technicznym, ponadto ze względu na ich zupełne nieprzystosowanie do pełnienia nowych funkcji wymagały adaptacji i modernizacji. Wymogi obowiązującego prawa budowlanego, ochrony przeciwpożarowej, a także zapewnienia bezpieczeństwa zasobów archiwalnych nakładają na Instytut obowiązek podjęcia szeregu dodatkowych działań, co znalazło odzwierciedlenie w realizacji zadań inwestycyjnych w 2003 r.

W ustawie budżetowej na rok 2003 wydatki majątkowe określone zostały na kwotę 10 000 tys. zł (8 800 tys. zł wydatki inwestycyjne, 1 200 tys. zł wydatki na zakupy inwestycyjne). W stosunku do projektu, decyzją Sejmu i Senatu zmniejszono środki na inwestycje o 7 500 tys. zł.

Decyzja ta nie pozwoli na zrealizowanie wszystkich planowanych do zakończenia w roku 2003 prowadzonych inwestycji, w tym na realizację wielu zadań, konieczność wykonania których wynika z nakazów służb, inspekcji i straży np. inspekcji budowlanej, architektury, konserwatora zabytków.

Niemożliwe będzie także rozpoczęcie pełnej realizacji zadań przez delegatury w Szczecinie, Koszalinie, Gorzowie, Olsztynie, Radomiu i Opolu.

4. Gospodarstwo pomocnicze

Gospodarstwo Pomocnicze Instytutu Pamięci Narodowej, utworzone na podstawie zarządzenia Prezesa IPN nr 7/00 z dn. 30 października 2000 r., świadczyło w okresie sprawozdawczym odpłatne usługi (po kosztach własnych) na rzecz jednostki macierzystej w zakresie:

- gospodarowania nieruchomościami w Warszawie – przy ul. Towarowej i ul. Kłobuckiej,
- świadczenia usług transportowych, remontowych, konserwatorskich, porządkowych i zaopatrzeniowych,
- świadczenia usług reprograficznych.

Gospodarstwo prowadzi działalność wydawniczą obejmującą druk publikacji IPN oraz ich sprzedaż. W 2002 r. ze sprzedaży publikacji Gospodarstwo osiągnęło przychody w wysokości 255 tys. zł, natomiast w pierwszej połowie 2003 r. – 156 tys. zł. Sprzedaż publikacji realizowana jest przez hurtownie, księgarnie, oddziały IPN, a także punkt sprzedaży przy ul. Towarowej 28 w Warszawie. Gospodarstwo prowadzi również sprzedaż wysyłkową publikacji IPN.

II. Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

Prezentowane w tej części sprawozdanie z działalności pionu śledczego Instytutu Pamięci Narodowej, który tworzy Główna Komisja i dziesięć podległych jej oddziałowych komisji obrazuje dokonania prokuratorów IPN, które wynikają zarówno z kontynuowania wcześniej wszczętych śledztw, jak i podejmowania postępowań mających za przedmiot nowo ujawniane zbrodnie przeciwko Narodowi Polskiemu dokonane w okresie od 1 września 1939 r. do 31 grudnia 1989 r. Pojęcie zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu obejmuje zbrodnie nazistowskie, zbrodnie komunistyczne oraz zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości i zbrodnie wojenne popełnione na osobach narodowości polskiej bez względu na miejsce ich dokonania, a także na osobach innych narodowości, jeżeli zostały popełnione na terytorium państwa polskiego.

Z końcem okresu sprawozdawczego, tj. w czerwcu 2003 r., prowadzono 1180 śledztw, w tym 225 w sprawach zbrodni nazistowskich, 877 w sprawach zbrodni komunistycznych oraz 78 w sprawach innych zbrodni: wojennych i przeciwko ludzkości.

Jakkolwiek w okresie powojennym w Polsce skazano prawie pięć tysięcy sprawców **zbrodni nazistowskich**, to jednak kilka tysięcy śledztw wszczętych przez byłą Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce i przekazanych władzom niemieckim z wnioskiem o ich kontynuowanie nie zostało formalnie zakończonych. Prokuratorzy IPN dokonują analizy akt tych postępowań i występują sukcesywnie do Centrali Badania Zbrodni Narodowo-socjalistycznych w Ludwigsburgu o przesłanie postanowień prokuratur niemieckich kończących te postępowania. W znacznej części wypadków prokuratury niemieckie umarzały postępowania przekazane przez władze polskie z powodu niewykrycia sprawców zbrodni nazistowskich lub też niemożności ustalenia miejsca ich pobytu albo też z powodu ich śmierci. Pewna część postanowień niemieckich prokuratur jako przyczynę umorzenia w jego uzasadnieniu wskazuje odmienne oceny prawne aniżeli przyjęte przez polskich prokuratorów. Dotyczy to w szczególności zbrodni Wehrmachtu popełnionych we wrześniu 1939 r. w Polsce na ludności cywilnej, co do których prokuratorzy niemieccy przyjęli (z pewnymi tylko wyjątkami), że nie stanowiły zbrodni wojennych, lecz mieściły się w dozwolonym przez Konwencję Haską z 1907 r. zwalczaniu partyzantki. Ze względu na liczbę śledztw nie zakończonych planuje się konsekwentne występowanie do prokuratur niemieckich o przedstawienie uzasadnień postanowień końcowych we wszystkich przekazanych wcześniej przez stronę polską śledztwach.

W pojedynczych tylko wypadkach prowadzone śledztwa w sprawach zbrodni nazistowskich rokuja oskarżeniem żyjących sprawców. Najbardziej zaawansowane jest postępowanie przeciwko Bohdanowi Kozijowi, który jako ukraiński policjant w służbie niemieckiej dopuścił się w 1943 r. zbrodni na obywatelach polskich narodowości żydowskiej w miejscowości Łysiec (obecnie Ukraina).

Zakończono zostało śledztwo w sprawie zamordowania w dniu 10 lipca 1941 r. w Jedwabnem obywateli polskich narodowości żydowskiej. Intensywnie prowadzone jest śledztwo w sprawie zbrodniczych deportacji 20 000 mieszkańców Ziemi Żywieckiej.

Główna Komisja rozpoczęła procedurę występowania za pośrednictwem Centrali w Ludwigsburgu do Sądu Najwyższego Republiki Federalnej Niemiec o wskazanie właściwych niemieckich prokuratur, które potwierdzać będą nieważność bezprawnych wyroków skazujących, wydawanych przez niemieckie sądy specjalne w okresie hitlerowskiej okupacji Polski.

Wyroki skazujące w sprawach **zbrodni stalinowskich**, tj. popełnionych do końca 1956 r., które zapadły na podstawie aktów oskarżenia wniesionych przez prokuratorów IPN dotyczyły głównie byłych funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, którym zarzucono fi-

zyczne i psychiczne znęcanie się nad pokrzywdzonymi traktowanymi przez ówczesne władze jako wrogowie. Przekonanie o racjach leżących u podstaw odpowiedzialności karnej tej kategorii sprawców utrwaliło się w polskim wymiarze sprawiedliwości. Z przekonaniem o karygodności nie spotkały się jednak akty oskarżenia wniesione przez prokuratorów IPN przeciwko stalinowskiemu sędziom i prokuratorom, sprawcom zbrodni sądowych. W jednym z orzeczeń Sąd Najwyższy – Izba Wojskowa sformułował tezę, według której rozkaz przełożonego wyłącza odpowiedzialność karną wojskowego prokuratora, który zażądał kary śmierci stanowiącej akt sądowego zabójstwa. Wniesiona w tej sprawie przez dyrektora Głównej Komisji kasacja wskazująca, że w polskim systemie prawnym rozkaz nie jest uznany za okoliczność wyłączającą bezprawność umyślnego zabójstwa człowieka, została oddalona.

Jak dotąd zapadł tylko jeden wyrok, nieprawomocny, skazujący stalinowskiego sędziego na karę dwóch lat pozbawienia wolności za bezprawne skazanie na wieloletnie więzienie za rzekome rozpowszechnianie wrogiej propagandy.

W sprawie Zbrodni Katyńskiej dokonano analizy obowiązującego obecnie w Rosji stanu prawnego i określono prawne aspekty spodziewanego zakończenia śledztwa prowadzonego przez Naczelną Prokuraturę Wojskową w Moskwie.

W sprawach **zbrodni komunistycznych** kierowane są akty oskarżenia przeciwko byłym funkcjonariuszom Służby Bezpieczeństwa, którzy po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce dopuszczali się fizycznego i psychicznego znęcania się nad działaczami opozycji.

Szczególne znaczenie mają śledztwa w sprawach **zbrodni przeciwko ludzkości**, do której to kategorii należą m.in. śledztwa w sprawach zbrodni dokonanych przez nacjonalistów ukraińskich w okresie II wojny światowej na Wołyniu. W świetle zebranego materiału dowodowego, w tym także relacji tysięcy świadków przyjęto, że zbrodnie te były dokonywane na polskich ofiarach z powodu ich narodowości, co uzasadnia kwalifikację prawną tych zbrodni jako nie ulegającego przedawnieniu ludobójstwa.

We wszystkich prowadzonych śledztwach przesłuchano w okresie sprawozdawczym łącznie 9830 świadków. Stwierdzono jednocześnie, że prokuratorzy IPN zbyt często zwracali się do prokuratur powszechnych z wnioskami o przesłuchanie świadków w prowadzonych przez siebie śledztwach, dlatego też wydano stosowne polecenia mające ograniczać do niezbędnego minimum tę praktykę.

Podkreślenia wymaga, że w śledztwach tych, które z różnych przyczyn kończą się umorzeniem gromadzony jest przez prokuratorów IPN historycznie doniosły materiał dowodowy m.in. w postaci zeznań świadków, którzy nigdy wcześniej nie składali relacji, który to materiał stanowić będzie podstawę dla dalszych badań naukowych, a także publicystyki.

Główna Komisja stale współpracuje z odpowiednimi instytucjami za granicą, a w szczególności z niemiecką Centralą Badania Zbrodni Narodowo-socjalistycznych w Ludwigsburgu, z Urzędem Śledztw Specjalnych Departamentu Sprawiedliwości USA oraz Instytutem Yad Vashem w Jerozolimie.

Prokuratorzy IPN uczestniczą w konferencjach naukowych prezentując wyniki działalności śledczej. Prokurator R. Ignatiew przedstawił w grudniu 2002 r. w Yad Vashem informację o końcowych ustaleniach śledztwa w sprawie zabójstw obywateli polskich narodowości żydowskiej dokonanych w Jedwabnem w dniu 10 lipca 1941 r. Przedmiotem prezentacji w formie referatów prokuratorów IPN na konferencjach naukowych były również ustalenia poczynione w toku śledztw odnoszących się do zbrodni nacjonalistów ukraińskich na Polakach dokonanych na Wołyniu i w Galicji Wschodniej. Dyrektor Głównej Komisji wygłosił m.in. referat w Europejskiej Akademii Sankelmark („Zbrodnie nazistowskie w świetle procesu przeciwko R. Hildebrantowi”), wykład dla członków „Wspólnoty Badawczej 20. Lipca” zrzeszającej rodziny uczestników zamachu na Hitlera („Narodowy charakter bezprawia”) oraz dla sędziów sądów wojskowych („Odpowiedzialność karna sędziów i prokuratorów za zbrodnie

sądową”), a także na konferencji IPN w 50-tą Rocznicę wykonania wyroku śmierci na gen. Augustie Emilu Fieldorfie („O pojęciu zabójstwa sądowego”).

Zmiana składu osobowego prokuratorów pionu śledczego Instytutu Pamięci Narodowej nie jest możliwa na gruncie obowiązującego stanu prawnego na innej drodze, aniżeli poprzez odwołanie ze stanowiska w wyniku postępowania dyscyplinarnego. Po trzech latach działalności śledczej widoczne jest jednak wyraźnie, że niektórzy prokuratorzy, choć nie dają podstaw do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, to jednak ze względu na swe predyspozycje lepiej wypełnialiby obowiązki w prokuraturze powszechnej. Koniecznym staje się rozważenie takiego rozwiązania ustawowego, które umożliwiłoby przywrócenie prokuratora IPN przez Prokuratora Generalnego na wniosek Prezesa IPN na stanowisko w prokuraturze powszechnej bez prowadzenia postępowania dyscyplinarnego.

W dalszych częściach sprawozdania zawarto informację statystyczną o prowadzonych śledztwach, a także przedstawiono postępy poczynione w okresie sprawozdawczym w śledztwach wybranych z uwagi na ich ciężar gatunkowy. Na wstępie informacji o każdym ze śledztw wskazano datę wszczęcia lub podjęcia śledztwa wcześniej zawieszono (w większości wypadków z powodu likwidacji Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu). W końcowej części sprawozdania umieszczono informację o działalności historyków – ekspertów pionu śledczego IPN.

INFORMACJA STATYSTYCZNA
z działalności Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
w okresie od dnia 1 lipca 2002 do 30 czerwca 2003 r.

Oddziałowa Komisja	Liczba śledztw zarejestrowanych w repertorium S na dzień 30 czerwca 2002 r.			Wpłynęło w okresie sprawozdawczym			Liczba przesłuchanych podejrzanych			Skierowano aktów oskarżenia			Osądzono w okresie sprawozdawczym			Odmówiono wszczęcia śledztwa			Umorzono śledztw			Zalutwiono w inny sposób			Łącznie zakończono śledztw			Liczba przesłuchanych świadków		
	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi	Zk	Zn	Zi
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Białystok	88	13	3	69	18	-	4	-	-	2	-	-	1	-	-	5	1	-	52	16	2	11	2	-	70	19	2	676	92	71
Gdańsk	91	20	3	91	26	2	6	-	-	5	-	-	1	-	-	25	3	1	69	12	-	4	5	-	103	20	1	742	199	81
Katowice	98	19	1	65	19	2	5	1	-	-	-	-	-	-	-	5	2	-	45	5	-	12	-	1	64	8	1	617	265	8
Kraków	65	22	1	61	28	2	9	-	-	-	-	-	1	-	-	8	5	1	44	10	1	6	3	-	58	18	2	439	138	33
Lublin	186	47	15	41	25	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	1	33	8	3	3	1	-	41	9	4	730	218	74
Łódź	52	29	2	64	33	-	4	-	-	2	-	-	1	-	-	3	3	-	31	13	-	6	1	-	42	17	-	392	304	8
Poznań	96	44	12	74	37	3	11	1	-	4	-	-	1	-	-	11	4	-	34	17	5	14	7	6	63	28	11	554	248	96
Rzeszów	80	18	15	40	16	3	5	-	-	4	-	-	1	-	-	6	-	-	29	7	3	4	1	1	43	8	4	1144	299	262
Warszawa	80	11	-	56	22	-	6	-	-	2	-	-	-	-	-	20	4	-	14	5	-	1	3	-	37	12	-	527	133	25
Wrocław	41	2	26	54	9	11	9	-	-	2	-	-	1	-	-	6	1	-	35	6	-	11	2	4	54	9	4	48	76	892
R a z e m	877	225	78	615	233	25	60	2	-	21	-	-	7	-	-	94	23	3	386	99	14	72	25	12	575	148	29	6308	1972	1550
Łącznie	1180			873			62			21			7			120			499			109			752			9830		

1. Prokuratorzy Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

- a) Minister Sprawiedliwości – Prokurator Generalny RP powołał na wniosek Prezesa IPN prof. Leona Kieresa – w okresie od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r. jednego prokuratora Głównej Komisji i dwóch prokuratorów Oddziałowych Komisji:
z dniem 25 marca 2003 r. – 1 prokuratora (do Oddziałowej Komisji w Katowicach);
z dniem 15 maja 2003 r. – 1 prokuratora (do Głównej Komisji);
z dniem 1 lipca 2002 r. – 1 prokuratora (do Oddziałowej Komisji we Wrocławiu). (miszko) (piątek) (kura)
- b) Obecnie w Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – IPN pracuje 91 prokuratorów, w tym:
w Głównej Komisji	– 5 prokuratorów;
w Białymstoku	– 8 prokuratorów;
w Gdańsku	– 11 prokuratorów;
w Katowicach	– 8 prokuratorów;
w Krakowie	– 9 prokuratorów;
w Lublinie	– 10 prokuratorów;
w Łodzi	– 8 prokuratorów;
w Poznaniu	– 10 prokuratorów;
w Rzeszowie	– 8 prokuratorów;
w Warszawie	– 7 prokuratorów;
we Wrocławiu	– 7 prokuratorów.
- c) Z dniem 16 czerwca 2003 r. Minister Sprawiedliwości – Prokurator Generalny RP powierzył obowiązki Naczelnika Wydziału Nadzoru nad Śledztwami Głównej Komisji prokuratorowi Antoniemu Kurze.

2. Śledztwa o szczególnym ciężarze gatunkowym prowadzone przez Oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

2.1. ODDZIAŁOWA KOMISJA W BIAŁYMSTOKU

W okresie sprawozdawczym w Oddziałowej Komisji w Białymstoku łącznie było prowadzonych 87 postępowań.

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 1/00/Zn

Śledztwo w sprawie masowego zabójstwa w dniu 10 lipca 1941 r. w Jedwabnem, pow. Łomża, nie mniej niż 340 obywateli polskiej narodowości żydowskiej, których po uprzednim zgromadzeniu na rynku miejskim i dozorowaniu, doprowadzono następnie w okolice wiejskiej stodoły, gdzie grupę co najmniej 40 osób zabito w nieustalony sposób, a grupę co najmniej 300 osób płci obojga w różnym wieku po zamknięciu we wnętrzu stodoły spalono żywcem, przy czym dokonywano uprzednio także pojedynczych zabójstw w bliżej nieustalonych okolicznościach, tj. o czyn popełniony na rękę władzy państwa niemieckiego, w rozumieniu art. 1 pkt. 1 dekretu z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-

hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego.

Śledztwo wszczęto 5 września 2000 r. Oceny wszystkich materiałów dowodowych uzyskanych w toku śledztwa dokonano na podstawie trzech hipotez przebiegu zdarzeń w dniu 10 lipca 1941 r. w Jedwabnem. Ocena taka w swym założeniu prowadziła do przyjęcia hipotezy uznanej za najlepiej udowodnioną w świetle zgromadzonego materiału dowodowego.

Pierwsza hipoteza – zbrodni w Jedwabnem dokonali sami Niemcy bez udziału Polaków lub też zmuszając przemocą do udziału w jej dokonaniu kilku lub kilkunastu polskich mieszkańców Jedwabnego.

Przyjęcie tej hipotezy wymagałoby stwierdzenia, że proces przed Sądem Okręgowym w Łomży w roku 1949, w którym oskarżono 21 polskich mieszkańców oraz niemieckiego żandarma był zainscenizowany w tym sensie, że brak było podstaw faktycznych dla jego prowadzenia, w ocenie prawnej, zaś oskarżeni powinni zostać uniewinnieni z powodu działania pod przymusem wyłączającym odpowiedzialność karną za zamordowanie żydowskich współmieszkańców. Analiza akt tego procesu nie daje jednak podstaw dla kwestionowania zasadniczych ustaleń zawartych w uzasadnieniu wyroku. W uzasadnieniu tym sąd stwierdził, że „miejscowa ludność, a więc w tej liczbie i oskarżeni wzięci byli do udziału pod terrorem”. W innym fragmencie uzasadnienia znalazło się stwierdzenie „miejscowa ludność, która do współdziałania wciągnięta została przemocą”, uzupełnione wyjaśnieniem, według którego „przemocy nie należy rozumieć w ten sposób, iżby przy każdym z oskarżonych szedł Niemiec i pilnował (...) oskarżonego, bowiem taka pomoc ze strony oskarżonych równałaby się zeru”. W dalszej części wyводу sąd przytoczył wyjaśnienia oskarżonych wskazujące na to, że stosunkowo łatwo uwalniali się oni od przymusu stosowanego przez Niemców, w szczególności przez ucieczkę. Odnośnie do poszczególnych oskarżonych sąd orzekający przytaczał ich wyjaśnienia składane także na wcześniejszych etapach postępowania tłumaczące ich postępowanie: „Gestapowiec kazał mi prowadzić dwóch Żydów, których on początkowo wziął, ale w drodze puścił”. Wcześniej ten sam oskarżony wyjaśniał, że: „Na rozkaz doprowadził na rynek dwie osoby narodowości żydowskiej i tam ich pilnował, potem uciekł do domu”. O wyjaśnieniach innego oskarżonego sąd napisał, że: „Oskarżony od Niemców rozkaz otrzymał, ale uciekł”. O oskarżonym, od którego na początku zdarzeń zażądano udostępnienia swej stodoły „do podpalenia Żydów” sąd napisał: „chcąc wykręcić się przed tym i nie dać im stodoły uratował się ucieczką”.

Z wyjaśnień oskarżonych nie wynikało, by zarzucanych im czynów dopuścili się w sytuacji przymusu powodującego bezpośrednio niebezpieczeństwo utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, którego to niebezpieczeństwa nie mogli inaczej uniknąć jak tylko poddając się woli stosujących przymus i biorąc udział w dokonaniu zbrodni. Z tego też względu Sąd Okręgowy w Łomży nie rozważał możliwości uwolnienia oskarżonych od odpowiedzialności karnej ze względu na spowodowany przymusem stan wyższej konieczności wyłączający przypisanie im winy.

W uzasadnieniu wyroku tego sądu znajduje się opis jednego tylko przypadku użycia przymusu fizycznego w stosunku do oskarżonego, który na etapie postępowania przygotowawczego „przyznał się do pilnowania Żydów przez dwie godziny”. Oskarżony ten „zeznał, że nie chciał iść i Niemcy przez uderzenie w twarz zmusili go do pójścia”. Rozpatrując kasację Sąd Najwyższy odniósł się do zarzutu tego skazanego, że „oskarżony zmuszony przez żandarma niemieckiego uderzeniem kolbą rewolweru w głowę udał się na rynek, gdzie postawszy około 2 godzin zbiegł korzystając z nieuwagi Niemców”. Sąd Najwyższy stwierdził, że: „wbrew twierdzeniu kasacji (...) działanie oskarżonego nie ograniczało się tylko do biernego wymuszonego stania na rynku przez dwie godziny”, podkreślając dalej z naciskiem, że ustalono dowodowo, iż „oskarżony pilnował osoby narodowości żydowskiej”, które to za-

chowanie Sąd Okręgowy „słusznie uznał za zbrodnie, przewidziane w art. 2 dekretu z dnia 31 sierpnia 1944 r.”. Sąd Najwyższy wywodził dalej, że: „okoliczność zaś, że oskarżony działał z nakazu uwzględnił już Sąd Okręgowy stosując art. 5 tego dekretu”.

Inni skazani przez Sąd Okręgowy w Łomży w swoich kasacjach nie powoływali się na to, że zostali zmuszeni do dokonania przypisanych im czynów, dlatego także Sąd Najwyższy nie znalazł podstaw dla rozważania uwolnienia oskarżonych od odpowiedzialności karnej ze względu na stan wyższej konieczności wyłączający winę.

Podkreślić zatem trzeba, że uniewinnienie przez Sąd Okręgowy w Łomży dziesięciu spośród dwudziestu dwóch oskarżonych miało za podstawę brak wystarczających dowodów brania przez nich udziału w dokonaniu zbrodni (dwaj kolejni oskarżeni zostali uniewinnieni przez Sąd Apelacyjny w Białymstoku wyrokiem z dnia 13 czerwca 1950 r.), przy czym wyraźnie zauważalne jest, że sądy w sposób najdalej idący stosowały zasadę *in dubio pro reo*.

Określając role jakie odgrywali polscy mieszkańcy Jedwabnego w dokonaniu zbrodni Sąd Okręgowy w Łomży podzielił ich w uzasadnieniu wyroku na następujące grupy:

- „tych, co sprowadzali Żydów na rynek”;
- „tych, co brali udział w pilnowaniu Żydów na rynku”;
- „tych, co brali udział w pędzeniu Żydów do stodoły Śleszyńskiego na spalenie”.

Odnosnie do zakresu w jakim w zbrodni uczestniczyli Niemcy sąd stwierdził, że: „Żydów należało wyciągać z mieszkań na plac zbiórki, czego sami Niemcy nie mogli dokonać ze względu na stosunkowo małą ich ilość”, precyzując w innym miejscu, że „w morderstwie tym wzięli udział Niemcy w liczbie kilkudziesięciu”. Zawarte we wstępnej części uzasadnienia wyroku Sądu Okręgowego w Łomży stwierdzenie, że ofiary narodowości żydowskiej „przez Niemców zostały masowo spalone w stodole” znajduje w dalszych wywodach sądu w istocie jedną tylko egzemplifikację w opisie czynu dokonanego przez niemieckiego sprawcę. Skazując żandarma z posterunku w Jedwabnem sąd stwierdził bowiem, że „Bardoń zażądał od Niebrzydowskiego nafty, takową otrzymał, a następnie użył do podpalenia stodoły Śleszyńskiego”. W innym jednak fragmencie uzasadnienia sąd wywodził w stosunku do innego z oskarżonych, że „u Prokuratora zeznał, że widział jak Kobrzyński podpalał stodolę”. Z zeznania tego sąd wyprowadził wniosek: „Z tego wynika, że był on przy stodole, dokąd na pewno nie poszedłby dla samej obserwacji”.

Analiza akt postępowań karnych przeciwko sprawcom uczestniczącym w dokonaniu zbrodni w Jedwabnem nie daje żadnych podstaw do przypuszczenia, że ich celem było przypisanie zbrodni popełnionej przez Niemców – wbrew prawdzie – polskim mieszkańcom tej miejscowości. Nieracjonalność takiego przypuszczenia wydaje się oczywista wobec faktu uniewinnienia dwunastu spośród dwudziestu dwu oskarżonych w procesie przed Sądem Okręgowym w Łomży oraz uniewinnienia kolejnego oskarżonego J. Soboty przez Sąd Wojewódzki w Białymstoku w 1953 r. Odnotować trzeba i to, że nie jest znany żaden wypadek przypisania przed polskim sądem w procesie karnym Polakom – mieszkańcom miejscowości, w której Niemcy dokonali zbrodni ludobójstwa – odpowiedzialności za sprawstwo tej zbrodni.

Uznając przeto ustalenia procesu łomżyńskiego za polegające na prawdzie, przyjąć trzeba w konsekwencji, że Niemcy obecni w dniu 10 lipca 1941 r. w liczbie kilkudziesięciu nie dokonali owej zbrodni sami. Współdziałający w jej dokonaniu polscy mieszkańcy nie działali pod przymusem, który powodowałby bezpośrednie zagrożenie ich własnego życia. Zważyć należy i to, że wymieniona w uzasadnieniu wyroku liczba kilkudziesięciu Niemców została ustalona w okresie, gdy pamięć o tragicznych zdarzeniach w Jedwabnem i okolicach tej miejscowości była powszechna. Gdyby liczba Niemców w Jedwabnem była tak duża, że mogliby dokonać zbrodni na wszystkich jej etapach bez udziału Polaków, z pewnością oskarżeni w procesie powoływaliby się na ten właśnie fakt – masowej obecności Niemców, czyniącej całkowicie zbędnym współdziałanie polskich mieszkańców.

Konstatacja ta jest również istotna dla oceny zeznań świadków złożonych w przeprowadzonym obecnie śledztwie, którzy relacjonowali o tak dużej liczbie Niemców w Jedwabnem w dniu 10 lipca 1941 r., że wywoływało to strach i odruch ucieczki Polaków zamieszkałych w tej miejscowości.

Przyjąć zatem trzeba, że gdyby w okresie prowadzenia postępowania przygotowawczego oraz sądowego przeciwko oskarżonym w procesie przed sądem okręgowym w Łomży istniały dowody – także w postaci relacji świadków – wskazujące na to, że zbrodni w Jedwabnem dokonali sami Niemcy bez udziału Polaków, to zostałyby one ujawnione w toku postępowania. Znamienne jest, że oskarżeni mieli przed sądem możliwość swobodnego składania wyjaśnień, na co wskazuje powoływanie się przez niektórych z nich na to, że w okresie śledztwa prowadzonego przez funkcjonariuszy UB byli biciem zmuszani do składania obciążających wyjaśnień. Ich linia obrony przed sądem polegała na negowaniu ich obecności w miejscu zdarzeń, nie zaś na dowodzeniu, że zbrodni dokonali sami Niemcy. Gdyby istniały wiarygodne i przekonujące dowody, że zbrodni dokonali sami Niemcy, z całą pewnością Sąd Okręgowy w Łomży powołałby je na uzasadnienie zawartego w wyroku sformułowania, według którego ofiary narodowości żydowskiej „przez Niemców zostały masowo spalone w stodole”.

Jakkolwiek proces w Łomży został oceniony w toku obecnie prowadzonego śledztwa jako dotknięty wadami, to ustalenia tego procesu pozwalają na krytyczną ocenę zeznań złożonych w niniejszym śledztwie przez tych świadków, którzy wskazywali zarówno na liczną obecność umundurowanych i uzbrojonych Niemców w Jedwabnem w dniu 10 lipca 1941 r., jak i ich sprawstwo na wszystkich etapach dokonywania zbrodni. Dlatego też hipotezę, według której zbrodni w Jedwabnem dokonali sami Niemcy, bez udziału Polaków lub też zmuszając do udziału w jej dokonaniu kilku lub kilkunastu mieszkańców Jedwabnego uznać należy za nie udowodnioną.

Druga hipoteza – zbrodni w Jedwabnem dokonali sami Polacy z własnej inicjatywy, bez współdziałania z Niemcami.

Hipoteza ta opiera się na założeniu, według którego polscy mieszkańcy Jedwabnego podjęli zamiar zamordowania żydowskich współmieszkańców i sami go zrealizowali, pomimo że w miejscowości tej znajdował się posterunek niemieckiej żandarmerii, w budynku przy rynku, na którym gromadzono żydowskich mieszkańców, którzy mieli stać się ofiarami zbrodni. Założenie to pozostaje w sprzeczności z realiami niemieckiej okupacji. Jak zeznał świadek, który uczestniczył pod nadzorem niemieckich żandarmów w zakopywaniu szczątków zwłok ofiar zamordowanych przez spalenie w stodole, nawet zakupienie piwa wymagało zezwolenia tych żandarmów, gdyż było ono przeznaczone wyłącznie dla Niemców. Świadek opisuje także, że żandarmi zagrabili złote monety, znalezione w miejscu pogorzeliiska, zwracając się do Polaków ze słowami, że czeka ich taki sam los, jak spalonych Żydów. Uznać należy zatem za oczywiste, że polscy mieszkańcy Jedwabnego podejmując na własną rękę próbę realizacji zamiaru zamordowania żydowskich współmieszkańców naraziliby się na działania ze strony niemieckich żandarmów, którzy traktowali ich jako pozbawioną wszelkich praw ludność okupowanego kraju. Dowody na takie właśnie traktowanie mieszkańców Jedwabnego i okolic przez żandarmów, którzy dokonywali zabójstw nawet członków rodzin poszukiwanych Polaków, w tym dzieci, zostały zgromadzone w toku odrębnego postępowania sądowego, w którym żandarm z Jedwabnego Karol Bardoń został skazany za zbrodnię na Polakach. Byłoby również całkowicie sprzeczne z wiedzą o realiach niemieckiej okupacji przyjęcie, że żandarmi w Jedwabnem włączyli się do zdarzeń dopiero na etapie zakopywania szczątków zwłok żydowskich ofiar zbrodni. W tym aspekcie zeznania świadków, z których wynika, że zbrodni w Jedwabnem dokonywali nie sami Polacy, lecz że widzieli również umundurowanych i uzbrojonych Niemców, zasługują na wiarę.

W świetle materiału dowodowego nie budzi wątpliwości organizatorska rola burmistrza Jedwabnego – Karolaka, którego uznawano za realizującego wolę okupacyjnej władzy niemieckiej. Nie ma jednocześnie podstaw do domniemania, że sprawca ten realizował swą własną wolę sprawczą bez wiedzy niemieckiej żandarmerii i okupacyjnych władz niemieckich nie licząc się z nimi. Dlatego też za nie dającą się dowodowo potwierdzić uznać należy hipotezę, według której zbrodni w Jedwabnem dokonali sami Polacy nie liczący się z reakcją niemieckiego okupanta. Stwierdzenia tego nie osłabiają relacje świadków, którzy w dniu zdarzeń spostrzegli, jako ich uczestników, tylko polskich cywili. Świadkowie ci mogli w sytuacji w jakiej się znaleźli, nie spostrzec, że za pilnującymi ofiary na rynku oraz konwojującymi je do stodoły polskimi cywilami, poruszają się Niemcy nadzorujący przebieg realizacji zbrodniczego planu.

Trzecia hipoteza – zbrodni w Jedwabnem dokonała grupa kilkudziesięciu Polaków działających z niemieckiej inspiracji, w poczuciu dozwoleń ze strony Niemców i pełnej bezkarności.

Hipotezę tę przyjęto w wyniku odrzucenia dwu wyżej przedstawionych hipotez. Opiera się ona zarówno na uwzględnieniu ustaleń procesu przed sądem okręgowym w Łomży, jak i realiów historycznych oraz na dowodach zgromadzonych w toku niniejszego śledztwa. Udział polskich mieszkańców miejscowości Jedwabne oraz okolic uznać należy za udowodniony, także w świetle zeznań świadków przesłuchanych w toku obecnie prowadzonego śledztwa, również tych, którzy relacjonowali, że nie widzieli w miejscu zdarzeń umundurowanych Niemców. Niemiecka inspiracja do dokonania zbrodni nie przybrała bowiem formy współsprawstwa – wspólnego dokonywania z polskimi mieszkańcami zaplanowanej zbrodni na wszystkich etapach realizacji przestępczego planu. Zbrodnicza inspiracja miała charakter dozwoleń na dokonanie zbrodni i zapewnienia bezkarności jej wykonawcom. Ze swej istoty tak rozumiana inspiracja nie mogła dotyczyć wszystkich polskich mieszkańców miejscowości Jedwabne, lecz tylko określonej grupy mężczyzn gotowych do wykonania zbrodniczego planu. Obecność uzbrojonych Niemców stwarzała warunki, w których bezpośredni wykonawcy mogli dokonać zaplanowanej zbrodni. Podkreślić przy tym trzeba, że liczba polskich wykonawców mogła być znacznie mniejsza niż liczba ofiar zamordowanych przez spalenie w stodołę, a to z tego względu, że żydowskie ofiary nie stawiały czynnego oporu ani przy wypędzaniu ich z domów, ani na rynku, na którym zostały zgromadzone, ani też prowadzone do stodoły. Próby ratowania się ofiar przybierały postać ucieczek, w pojedynczych wypadkach udanych, nie zaś użycia siły wobec sprawców pilnujących i konwojujących swe ofiary do stodoły znajdującej się na obrzeżach Jedwabnego. Prawdopodobne jest, że żydowskie ofiary postrzegały bierną obecność mieszkańców Jedwabnego, jako zmniejszającą szansę na skuteczny opór lub ucieczkę. Pojedyncze próby udzielenia pomocy żydowskim ofiarom, np. podanie wody, spotykały się ze zdecydowaną reakcją wykonawców pilnujących żydowskich mieszkańców, np. uderzenie kijem w rękę – jak zeznali to świadkowie. Podkreślić należy i to, że zamordowania żydowskich mieszkańców Jedwabnego dokonano w dwóch etapach. Najpierw zaprowadzono do stodoły grupę około czterdziestu żydowskich mężczyzn, którzy potencjalnie zdolni byli do stawienia fizycznego oporu (szczątki tych ofiar znaleziono w grobie wewnątrz obrysu fundamentów stodoły), a następnie pozostałe ofiary, w tym kobiety i dzieci, które z przyczyn oczywistych nie mogły podjąć próby przeciwstawienia się wyposażonym w kije sprawcom. W tym stanie rzeczy uznano za uprawdopodobnione, że wykonawcami niemieckiej inspiracji było ponad czterdziestu mężczyzn z Jedwabnego i okolic.

Prokurator prowadzący śledztwo w niniejszej sprawie stwierdził, że mieszkający w Polsce świadkowie, których zeznania wskazywały na udział Polaków w zbrodni w Jedwabnem wykazywali obawę, a nawet strach wobec możliwości ujawnienia ich nazwisk, ze względu na możliwą potępiającą ich reakcję ze strony otoczenia. Takich obaw nie wykazywali natomiast

świadczenie, którzy mówili o wyłącznym sprawstwie Niemców w dokonaniu zbrodni (pierwsza hipoteza). Nie można przeto wykluczyć, że relacje świadków z tej drugiej grupy mogły wynikać z choćby nieświadomego pragnienia ochrony dobrego imienia wszystkich polskich mieszkańców Jedwabnego przed niesłusznym przypisaniem im czynnego udziału w dokonaniu zbrodni, które to pragnienie rzutowało na treść składanych zeznań. Uznając za w pełni wiarygodne relacje świadków wskazujących na bezpośredni udział grupy polskich cywili w dokonaniu zbrodni, prokurator przyjął, że nie mieli oni żadnego motywu, aby – pomimo obaw – składać zeznania nie oddające w pełni treści ich rzeczywistych przeżyć z 10 lipca 1941 r. oraz poczynionych wówczas spostrzeżeń. Taka ocena zeznań stanowi jedną z przesłanek dla uznania omawianej trzeciej hipotezy za najbardziej prawdopodobną. Za prawdopodobne – choć dowodowo nie zdołano tego potwierdzić – uznać należy, że inspiracja polskich wykonawców zbrodni mogła być wynikiem działalności komanda Schapera, realizującego polecenie organizowania zbrodni na Żydach, w sposób nie pozostawiający widocznych śladów udziału Niemców. Z powyższych względów przyjęto, że zbrodnia w Jedwabnem została dokonana nie na własną rękę polskich wykonawców, lecz na rękę władzy państwa niemieckiego, w rozumieniu dekretu z 31 sierpnia 1944 roku.

Analizując całokształt zebranego w sprawie materiału dowodowego zgromadzonego w trakcie prowadzonego śledztwa, ustalono prawdopodobny przebieg zdarzeń w dniu 10 lipca 1941 r. w Jedwabnem.

Tego dnia, w czwartek nad ranem, do Jedwabnego zaczęli przybywać mieszkańcy okolicznych wsi z zamiarem brania udziału w zaplanowanej wcześniej zbrodni zamordowania żydowskich mieszkańców tej miejscowości. W wieczór poprzedzający zdarzenia niektórzy żydowscy mieszkańcy uprzedzeni zostali przez znajomych Polaków, że przygotowywane są zbiorowe działania przeciwko Żydom.

Od godzin rannych 10 lipca 1941 r. rozpoczęto wypędzanie z domów ludności żydowskiej i gromadzenie jej na rynku miasteczka. Zgromadzonym kazano wrywać trawę pomiędzy kamieni brukowych, którymi wyłożony był rynek. Dopuszczano się przy tym aktów gwałtu i przemocy wobec zgromadzonych. Dokonywali tego mieszkańcy Jedwabnego i okolic, narodowości polskiej.

Liczni przesłuchani świadkowie wskazują na przybyłych w tym dniu do Jedwabnego umundurowanych Niemców. Niemcy ci prawdopodobnie w małej grupie asystowali w akcji wyprowadzania pokrzywdzonych na rynek i do tego ograniczyła się ich czynna rola. Nie jest w świetle zgromadzonych dowodów jasne, czy uczestniczyli w konwojowaniu ofiar na miejsce kaźni i czy byli obecni przy stodołę. Zeznania świadków w tym zakresie różnią się zasadniczo.

Grupa zgromadzonych na rynku żydowskich mężczyzn zmuszona została do rozbicia pomnika Lenina, który stał poza rynkiem na skwerku znajdującym się przy drodze wiodącej w kierunku Wizny. Następnie, około południa, grupie tej kazano dźwigać fragment rozbitego popiersia na rynek, a stamtąd zanieść do stodoły, na drewnianych noszach (tragach). Grupa ta mogła liczyć około 40 – 50 osób. Był w niej również miejscowy rabin oraz rzeźnik. Ofiary z tej grupy zgładzono w nieustalony sposób, a ciała wrzucono do grobu wykopanego wewnątrz stodoły. Na zwłoki w grobie wrzucono części rozbitego popiersia Lenina.

Druga większa grupa ludności żydowskiej została wyprowadzona z rynku po upływie 1-1,5 godziny, jak określił to jeden ze świadków. Inni świadkowie wskazywali, że było to późne popołudnie. W grupie tej było kilkaset osób, prawdopodobnie około 300, na co wskazuje liczba ofiar w obu grobach, według szacunkowej oceny ekipy archeologiczno-antropologicznej biorącej udział w czynnościach ekshumacyjnych.

W drugiej grupie znajdowały się ofiary obu płci w różnym wieku, a także dzieci i niemowlęta. Ludzie ci zostali wprowadzeni do drewnianej, krytej strzechą stodoły należącej do

Bronisława Śleszyńskiego. Po zamknięciu budynek obłano prawdopodobnie naftą pochodzącą z poradzieckiego magazynu.

Należy zwrócić uwagę, iż przed wyprowadzeniem ludzi z rynku popełniane były pojedyncze zabójstwa. Mówi o tym m.in. pokrzywdzony Awigdor Kochaw, który był w tym czasie na rynku. Niepełny rozmiar prac ekshumacyjnych, a także niemożność zweryfikowania hipotez o istnieniu grobu lub grobów zbiorowych na terenie żydowskiego cmentarza nie pozwala na określenie w sposób dowodny liczby wszystkich ofiar zamordowanych w dniu zdarzeń w Jedwabnem.

Liczba 1600 ofiar, bądź zbliżona wydaje się wysoce nieprawdopodobna i nie znalazła potwierdzenia w toku prowadzonego śledztwa. W dniu zbrodni w Jedwabnem przebywały na pewno osoby narodowości żydowskiej, które schroniły się tam m.in. z Wizny i Kolna. Jednakże pewna grupa żydowskiej ludności ocalała. Przyjąć można, że było to co najmniej kilkadziesiąt osób, które mieszkały po dacie zbrodni w miasteczku i jego okolicach do końca 1942 r. Wtedy Niemcy dokonali likwidacji małych gett, przez przeniesienie ich mieszkańców do większych skupisk.

W zeznaniach niektórych świadków powtarza się twierdzenie, iż Niemcy wykonywali zdjęcia fotograficzne z przebiegu zdarzeń w Jedwabnem. Pojawia się także marginalnie teza o dokumentowaniu zbrodni na taśmie filmowej. Jednak teza ta nie uzyskała dostatecznego potwierdzenia.

Co do udziału polskiej ludności w dokonaniu zbrodni, należy przyjąć, iż była to rola decydująca o zrealizowaniu zbrodniczego planu.

Przyjąć można, że zbrodnia w Jedwabnem została dokonana z niemieckiej inspiracji. Obecność choćby biernie zachowujących się niemieckich żandarmów z posterunku w Jedwabnem, a także innych umundurowanych Niemców (jeśli założyć, że byli oni obecni na miejscu zdarzeń) była równoznaczna z przyzwoleniem i tolerowaniem dokonania zbrodni na żydowskich mieszkańcach tej miejscowości. W tym stanie rzeczy stwierdzić należy, że zasadne jest przypisanie Niemcom, w ocenie prawnokarnej, sprawstwa *sensu largo* tej zbrodni.

Wykonawcami tych zbrodni, jako sprawcy *sensu stricto*, byli polscy mieszkańcy Jedwabnego i okolic – mężczyźni, w liczbie co najmniej 40. Na podstawie materiałów archiwalnych procesów karnych w 1949 i 1953 r. i innych zweryfikowanych w toku obecnego śledztwa materiałów dowodowych, należy przyjąć, że aktywnie uczestniczyli oni w dokonaniu zbrodni, uzbrojeni w kije, orczyki i inne narzędzia. Przypisane im w wyniku niniejszego śledztwa czyny wypełniają znamiona nie ulegającej przedawnieniu zbrodni opisanej w treści art. 1 pkt. 1 dekretu sierpniowego.

Spośród osób, których nazwiska, jako sprawców wymienione zostały w aktach spraw, część została prawomocnie osądzona. Inne już nie żyją.

W toku prowadzonego obecnie śledztwa nie zgromadzono wystarczających dowodów, które pozwoliłyby na zidentyfikowanie i postawienie zarzutów ewentualnym innym żyjącym sprawcom.

Dlatego postępowanie należało umorzyć na podstawie art. 322 § 1 kpk.

– sygn. akt S 15/01/Zn

Śledztwo w sprawie zabójstw w dniu 7 lipca 1941r. w Radziłowie obywateli polskich narodowości żydowskiej.

Materiały postępowania wyłączono w dniu 30 marca 2001 r. z akt śledztwa dotyczącego zbrodni w Jedwabnem. W okresie sprawozdawczym zdołano odnaleźć i przesłuchać dwóch naocznych świadków wydarzeń w Radziłowie. Wystosowano komunikaty prasowe o poszu-

kiwaniu dalszych świadków. Przeprowadzone zostały kwerendy archiwalne m.in. w Archiwum Państwowym w Łomży. Z Instytutu Yad Vashem w Izraelu otrzymano kserokopie dokumentów zawierających dane dotyczące ofiar zbrodni. Sporządzono wnioski o pomoc prawną do Izraela, Austrii i Niemiec. Czynności wskazane we wnioskach zmierzają do ustalenia liczby ofiar, przesłuchania ich krewnych oraz niemieckiego oficera, który dowodził Niemcami przybyłymi w dniu zbrodni do Radziłowa.

– sygn. akt S 38/01/Zn

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych w więzieniu Gestapo w Bielsku Podlaskim w okresie od 1942 do 1944 r. zostało wszczęte w dniu 11 września 2001 r.

W wyniku kontynuowanych czynności, w sprawie uzyskano materiały dokumentujące zbrodnie zabójstw popełnionych przez funkcjonariuszy niemieckiego aparatu okupacyjnego na terenie powiatu Bielsk Podlaski. Jak zostało to ustalone, więźniów zabijano w egzekucjach dokonywanych w lesie niedaleko wsi Piliki. W lipcu 1943 r. rozstrzelano tam 50 mieszkańców Bielska Podlaskiego, w tym byłego burmistrza Erdmana i trzech księży katolickich: Borowskiego, Opiatowskiego i Olszewskiego. Wśród zabitych znajdowały się kobiety i 16-cioro dzieci. Ustalono personalia szeregu osób – więźniów Gestapo. Kilkunastu żyjących pokrzywdzonych zostało przesłuchanych w charakterze świadków. Przeanalizowano akta spraw karnych prowadzonych przed polskimi sądami przeciwko osobom oskarżonym o współpracę z niemieckimi władzami okupacyjnymi z Bielska Podlaskiego, między innymi przeciwko członkom tak zwanego Komitetu Białoruskiego. W śledztwie wykorzystano też archiwalia b. GKBZH, zawierające dane o zbrodniach popełnionych przez żandarmerię i Gestapo w Bielsku Podlaskim. Ustalono nazwiska funkcjonariuszy niemieckiego aparatu okupacyjnego na terenie powiatu bielskopodlaskiego. Z Centrali w Ludwigsburgu otrzymano informacje i kserokopie materiałów dotyczących postępowań karnych prowadzonych w Niemczech. Wynika z nich, że prokuratury niemieckie umorzyły postępowania dotyczące szeregu zbrodni wojennych popełnionych na terenie powiatu bielskopodlaskiego z powodu braku dostatecznych dowodów winy podejrzanych. W przypadku komendanta policji Lampe’go, sprawę umorzono z powodu jego śmierci. Aktualnie prowadzone czynności procesowe zmierzają do ustalenia wszystkich zbrodni nazistowskich popełnionych na osobach więzionych w Bielsku Podlaskim oraz zgromadzenia danych, które potwierdzą udział poszczególnych zidentyfikowanych sprawców w dokonaniu zbrodni.

– sygn. akt S 52/01/Zn

Śledztwo w sprawie zabójstw obywateli polskich dokonanych w latach 1941-1944 w Grodnie i okolicznych miejscowościach przez funkcjonariuszy III Rzeszy Niemieckiej.

Śledztwo podjęto z zawieszenia w dniu 12 września 2001 r. W toku postępowania przesłuchano kilkudziesięciu świadków, dokonano analizy materiałów archiwalnych przechowywanych w CAW oraz w archiwum IPN w Warszawie. Stwierdzone zostało, że odpowiedzialnymi za eksterminację ludności cywilnej byli m.in. Kurt Wiese, Werner Fromm, Otto Streblov, Wilhelm Altenloh, Hans Leberecht von Bredow, Wilhelm Ahrens, Lothar Heimbach, Franz Osterode oraz inni funkcjonariusze dowodzący okupacyjnymi formacjami policyjnymi w Grodnie i na terenie tzw. Bezirk Białystok. Z informacji Centrali w Ludwigsburgu wynika, że po zakończeniu II wojny światowej wymienieni sprawcy byli sądzeni na terenie Niemiec za inne zbrodnie wojenne. Planowane jest skierowanie do Centrali w Ludwigsburgu wniosku o wszczęcie ścigania sprawców zbrodni na Grodzieńszczyźnie i przesłanie kserokopii zebranych materiałów dowodowych.

– sygn. akt S 53/01/Zn

Śledztwo w sprawie masowych zabójstw ludności polskiej popełnionych przez funkcjonariuszy niemieckich władz okupacyjnych w latach 1941-1944 w Wołkowysku i okolicach tej miejscowości. W okresie sprawozdawczym kontynuowano przesłuchiwanie świadków. Zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu o podanie danych dotyczących ustalonych sprawców zbrodni. Z uzyskanej odpowiedzi wynika, że żaden ze sprawców działających bezpośrednio w Wołkowysku i pobliskich miejscowościach nie został ukarany po wojnie przez niemieckie sądy. Jedyne przeciwko Herbertowi Zimmermann'owi prokuratura niemiecka skierowała akt oskarżenia, zarzucając udzielenie pomocy w lipcu 1943 r. w dokonaniu zabójstwa grupy mieszkańców Wołkowyska i co najmniej 100 mieszkańców wsi Szaulicze oraz udzielenie pomocy w dniu 2 stycznia 1944 r. w dokonaniu zabójstwa co najmniej 100 osób we wsi Bajki. Herbert Zimmermann nie został jednak skazany, gdyż popełnił samobójstwo przed wydaniem wyroku. Wiadomości o okolicznościach zbrodni uzupełniono w wyniku analizy materiałów postępowań karnych, jakie sądy polskie przeprowadziły po wojnie przeciwko funkcjonariuszom niemieckiego aparatu okupacyjnego oraz ich polskim, bądź białoruskim pomocnikom. W archiwum IPN w Warszawie odnaleziono akta 17 spraw, w których sądzono osoby oskarżone o dokonanie zbrodni nazistowskich na terenie, którego dotyczy prowadzone śledztwo. Istotne znaczenie dowodowe miały kwerendy w innych archiwach krajowych. W ich wyniku odnaleziono dokumenty wskazujące, że zbrodni we wsi Szaulicze, gdzie w lipcu 1943 r. zabito ponad 350 mieszkańców, dokonała grupa esesmanów pod dowództwem Millera. Podjęte zostaną działania zmierzające do uzupełnienia informacji dotyczących tej osoby i ustalenia, czy nadal żyje.

– sygn. akt S 55/01/Zn

Śledztwo w sprawie zabójstw 46 obywateli polskich dokonanych przez niemieckich sprawców w dniu 12 sierpnia 1942 r. w Niezbodziczach, gm. Jałówka, woj. białostockie, podjęto z zawieszenia 14 września 2001 r.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano kilkudziesięciu świadków. Zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu z prośbą o podanie danych personalnych funkcjonariuszy III Rzeszy, którzy w 1942 r. na terenie gminy Jałówka decydowali o przeprowadzeniu masowych egzekucji oraz o odszukanie dokumentów zawierających informacje o zbrodni i jej sprawcach. Zwrócono się również o udzielenie pomocy prawnej przez prokuraturę białoruską i przesłuchanie osób pokrzywdzonych, a także innych świadków mieszkających w Niezbodziczach. W dniu 12 czerwca 2003 r. śledztwo zawieszono wobec wykonania wszystkich zaplanowanych czynności i oczekiwania na nadejście z Białorusi materiałów wskazanych we wniosku o udzielenie pomocy prawnej.

– sygn. akt S 75/01/Zn

Śledztwo w sprawie zabójstw księży katolickich: Aleksandra Pęzy i Stanisława Wszyńskiego, których niemieccy sprawcy rozstrzelali w latach 1943-1944 w okolicach Grajewo, wszczęto w dniu 16 listopada 2001 r.

W okresie sprawozdawczym ustalono i przesłuchano osoby, które były świadkami ostatnich chwil życia obu kapłanów. Dokonano kwerend w archiwum IPN i Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Poczynione ustalenia wykazały, że sprawcami obu zbrodni byli żandarmi niemieccy z posterunku w Grajewie. W dniu 29 listopada 2002 r. śledztwo umorzono wobec przekazania ścigania sprawców zbrodni do Centrali w Ludwigsburgu. Oczekiwana jest odpowiedź z Niemiec, co do sposobu zakończenia przekazanego postępowania karnego.

– sygn. akt S 18/03/Zn

Śledztwo w sprawie dokonanych przez Niemców zabójstw Jana Chiszko, Wiktora Ławreszuka, Włodzimierza Cywoniuka, Michała Klimowicza, Fiodora Mielniczuka, Jana Szutko oraz 5 innych mężczyzn o nieustalonych danych personalnych, dokonanych w latach 1942–1943 na terenie gminy Jałówka, obecnie woj. podlaskie.

Materiały sprawy wyłączone zostały w dniu 17 marca 2003 r. z akt śledztwa dotyczącego zbrodni popełnionej w dniu 12 sierpnia 1942 roku w Niezbodziczach (por. informacja o śledztwie, sygn. akt S 55/01/Zn). Jak zostało to ustalone, zabójstw wymienionych wyżej osób dokonali żandarmi z posterunku niemieckiego w Jałówce. Przesłuchano świadków, którzy posiadają informacje o zbrodniach. Mimo poszukiwań nie udało się ustalić członków rodzin ofiar. Zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu z wnioskiem o podanie danych personalnych żandarmów, którzy w latach 1942-1943 służyli w Jałówce, a także o sprawdzenie, czy strona niemiecka posiada dokumentację dotyczącą zbrodni będących przedmiotem śledztwa. Po uzyskaniu materiałów pomocy prawnej z terenu Niemiec planowane jest wydanie decyzji merytorycznej w sprawie.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 17/00/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstw kilkuset cywilnych i wojskowych obrońców Grodna dokonanych w okresie od 22 września 1939 r. przez żołnierzy Armii Radzieckiej, funkcjonariuszy NKWD i dywersantów sowieckich. Podjęto z zawieszenia w dniu 2 października 2000 r.

W okresie sprawozdawczym ustalano i przesłuchiowano kolejnych kilkudziesięciu świadków. Jeden z nich – Zdzisław O., w roku 1939 uczeń gimnazjum, brał czynny udział w obronie miasta. Był naocznym obserwatorem wzięcia do niewoli przez żołnierzy Armii Czerwonej grupy około 50 osób, wśród których byli harcerze, polscy policjanci oraz żołnierze. Widział jak jeńców rozstrzelano z broni maszynowej na poligonie szkoły podchorążych. Ofiary dobijał sowiecki oficer kierujący egzekucją. W archiwum wojskowym uzyskano kserokopię raportu o działaniach bojowych Grupy Zmechanizowanej 16 Korpusu Strzeleckiego Frontu Białoruskiego, która atakowała Grodno. W dokumencie znajduje się zapis, że „rozstrzelano 29 oficerów, w tym pułkownika, majorów, kapitanów i innych”. Część obrońców miasta została oskarżona o stawianie oporu Armii Czerwonej. Piotr Bogucki, kierownik szkoły powszechnej nr 2 został skazany na karę śmierci. Wyrok wykonano. Innych obrońców miasta skazywano za to, że we wrześniu 1939 r., w okresie poprzedzającym zajęcie Grodna przez Armię Czerwoną podjęły działania „przeciwko osobom, które solidaryzowały się z władzą radziecką”. Solidaryzującymi się z tą władzą byli miejscowi komuniści oraz zwolennicy ZSRR, którzy dokonywali działań dywersyjnych, wskazując drogę oddziałom radzieckim, bądź strzelając do obrońców miasta. Dwie osoby zostały skazane na karę śmierci, a wyroki wykonano. Wobec kilku innych orzeczono zesłanie do obozów na terenie Syberii.

W obecnym śledztwie ustalono personalia kilkudziesięciu osób, które były więzione przez władze radzieckie za udział w obronie miasta. Przeprowadzono kwerendy w archiwum wojskowym, w Archiwum Wschodnim, archiwum IPN oraz w archiwach białoruskich. Z Instytutu Polskiego i Muzeum im. Generała Sikorskiego w Londynie uzyskano kserokopie relacji gen. bryg. Wacława Przeździeckiego, mjr Benedykta Serafina, rotm. Narcyza Łopianowskiego i ppor. Kazimierza Nosalika, którzy walczyli w obronie Grodna. W sprawie zamierza się przesłuchać kolejnych ustalonych, kilkudziesięciu świadków, w tym osoby zamieszkałe na Białorusi, oraz uzyskać kserokopie akt spraw karnych przeprowadzonych w latach 1939-1941 przeciwko obrońcom Grodna. Prowadzone są kwerendy archiwalne.

– sygn. akt S 30/00/Zk

Śledztwo w sprawie przeciwko b. funkcjonariuszowi UB Pawłowi T., któremu zarzucono bezprawne pozbawienie wolności Haliny S. w okresie 24-27 października 1950 r. w PUBP w Ełku oraz podżeganie pracowników tego urzędu do poświadczenia nieprawdy odnośnie do okoliczności śmierci pokrzywdzonej.

Śledztwo zakończono w dniu 6 lipca 2001 r., kierując akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Ełku. Sąd ten przekazał sprawę do rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Białymstoku, w którym znajdował się inny akt oskarżenia skierowany przez OKŚZpNP w Białymstoku przeciwko temuż Pawłowi T. Zarzucono mu bicie i znęcanie się nad Szczepanem Janem Cz. w okresie od września 1949 r. do maja 1950 r. w Bielsku Podlaskim. Wymienione sprawy oskarżonego zostały przeznaczone do łącznego rozpoznania. Po przeprowadzeniu trzech rozpraw Sąd Rejonowy w Białymstoku w dniu 11 lutego 2003 r. uznał oskarżonego Pawła T. za winnego popełnienia wszystkich zarzuconych mu przestępstw i wymierzył mu karę łączną 2 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności. Wyrok nie jest prawomocny, gdyż został zaskarżony przez oskarżonego i jego obrońcę.

– sygn. akt S 32/00/Zk

Śledztwo w sprawie przesiedleń ludności cywilnej okupowanego obszaru regionu białostockiego na tereny Związku Radzieckiego, dokonanych w okresie od 1939 do 1941 r. przez funkcjonariuszy okupacyjnych władz radzieckich. Podjęto z zawieszenia w dniu 20 grudnia 2000 r.

W trakcie okresu sprawozdawczego przesłuchiowano kolejne osoby, które były deportowane do ZSRR. Liczni spośród świadków przekazali dokumenty i kserokopie dokumentów dotyczących ich pobytu na zesłaniu. Kwerendy archiwalne oraz analiza źródeł historycznych pozwoliły na sporządzenie listy funkcjonariuszy radzieckich działających w latach 1939-1941 na terenie okupowanej białostockizny. Ustalono dane osobowe ponad 90 osób, które w strukturach BSRR odpowiadały za organizowanie wywozek. Uzyskano także informacje o pełnym składzie osobowym zarządu NKGB obwodu białostockiego, według stanu z kwietnia 1941 r. Do akt śledztwa dołączono wybrane fotokopie list osób poszukiwanych przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż w Genewie, które władze radzieckie aresztowały i deportowały do ZSRR w latach 1939-1941. Obecnie tłumaczone są na język polski informacje białostockiego obwodowego komitetu partii komunistycznej o przeprowadzeniu akcji wysiedlania osadników i robotników leśnych, opracowane na podstawie dokumentów operacyjnych NKWD. Materiały te odszukano w archiwum wojskowym w Warszawie. Planowane są dalsze kwerendy w archiwach krajowych, zmierzające do uzyskania materiałów źródłowych związanych z deportacjami ludności polskiej. Przesłuchiwani są kolejni świadkowie-pokrzywdzeni.

– sygn. akt S 33/00/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstw 22 obywateli polskich w dniach 22 i 23 września 1939 r. w Lerypolu i Budowli, powiat grodzieński, zostało wszczęte w dniu 9 stycznia 2001 r.

W Lerypolu do 1939 r. zamieszkiwali jedynie polscy osadnicy wojskowi. W dniu 22 września 1939 r. w godzinach rannych do domu Jana Tomczyka w Lerypolu wtargnęło kilka osób. Byli to okoliczni chłopcy białoruscy. Nakazali oni Janowi Tomczykowi i jego szwagrowi Tadeuszowi Śliwińskiemu, aby udali się na zebranie, które miało rzekomo odbyć się w pobliskiej wsi Budowla. Zabrano z domów także Władysława i Tadeusza Górnickich, Stanisława Barszcza, Antoniego Pawlikowskiego i Ignacego Zarębskiego. W pobliżu osady wszystkich zastrzelono. Tego samego dnia w Lerypolu, nieopodal posesji Stanisława Barszcza w ten sam

sposób zabito kolejnych osadników: Jana Czyży, Pawła Mrocza i Jana Mezałewskiego. W dniu 23 września 1939 r. dokonano zabójstw mieszkańców Budowli: Edwarda Nowaka, Bolesława Przerazińskiego, Jana Zawadzkiego, Stanisława Szuby, Jana Jagielskiego, Władysława Janiszewskiego oraz mężczyzny o nazwisku Ulida. Ponadto zamordowano funkcjonariusza Policji Państwowej i żołnierza Wojska Polskiego, których personaliów dotychczas nie ustalono. W tym samym okresie zamordowani zostali także osadnicy: Jan Krośnik i Goliński, którego imię nie jest znane. W okresie sprawozdawczym zwrócono się do Studium Polski Podziemnej w Londynie z prośbą o przeprowadzenie kwerendy posiadanych zasobów archiwalnych w celu odnalezienia dokumentów dotyczących zbrodni. Analogiczny wniosek skierowany został również do Instytutu i Muzeum im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie oraz do Fundacji Archiwum Polski Podziemnej w Warszawie. Kontynuowano przesłuchania ustalonych świadków, członków rodzin zabitych oraz osób dysponujących informacjami dotyczącymi zbrodni. Opracowano dwa wnioski o udzielenie pomocy prawnej przez prokuraturę białoruską. Zwrócono się także do Konsulów Generalnych RP w Toronto i Londynie o przesłuchanie w charakterze świadków zamieszkujących tam bliskich ofiar.

– sygn. akt S 6/01/Zk

Śledztwo przeciwko Aleksandrowi P., byłemu funkcjonariuszowi UB, podejrzanemu o znęcanie się nad 6 osobami, które w okresie od grudnia 1945 do kwietnia 1946 r. przebywały w areszcie w Grajewie, oraz o podżeganie innych funkcjonariuszy do stosowania przemocy wobec uwięzionych. Podjęte z zawieszenia w dniu 1 lutego 2001 r.

Z materiałów sprawy wynikało, że w okresie od 1945 do 1951 r. funkcjonariusze UB stosowali przestępcze metody śledcze wobec osób więzionych w areszcie w Grajewie. Z zeznań świadków wynika, że dopuszczano się bicia i torturowania w celu wymuszania wyjaśnień określonej treści. Jednymi z najokrutniejszych oprawców byli Marian Socha i Mieczysław Baka, pracownicy III referatu do walki z bandami PUBP w Grajewie. Jak ustalono, obaj już nie żyją. Zebrane dowody stanowiły podstawę do zarzucenia Aleksandrowi P. przestępstwa znęcania się nad aresztantami podczas prowadzonych postępowań. „Metody śledcze” stosowane przez Aleksandra P. polegały na biciu pięściami i kopaniu, zadawaniu uderzeń w głowę drewnianą pałką i nogą od krzesła oraz rękojeścią pistoletu. Pokrzywdzonych bito uderzając kolbą karabinu po plecach, płazem szabli i wyciorem karabinowym po piętach, szyi, przypalano papierosami i płomieniem świecy oraz przyciskano do rozpalonych drzwiczek pieca. Aleksander P. zmuszał przesłuchiwanym do siadania na nodze odwróconego taboretu, wlewał im do nosa naftę i benzynę. Aktualnie wykonywane są czynności końcowe postępowania, polegające na zaznajamianiu podejrzanego ze zgromadzonymi materiałami śledztwa. Po ich zakończeniu, przeciwko Aleksandrowi P. skierowany zostanie akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Grajewie.

– sygn. akt S 39/01/Zk

Postępowanie wszczęte w dniu 5 października 2001 r. w sprawie usiłowania zabójstwa Edmunda K. w marcu 1948 r. w pobliżu miejscowości Krasne, woj. podlaskie, oraz w sprawie fizycznego znęcania się nad Edmudem K. i Eugeniuszem G. w okresie od 6 grudnia 1952 roku do 26 maja 1953 roku w areszcie w Białymstoku.

W pismach nadesłanych z USA Edmund K. poinformował, że w okresie wojny wstąpił do AK, a następnie związał się z organizacją WiN. Po wojnie należał do oddziałów podziemia niepodległościowego działających na obszarze augustowskim. W marcu 1948 r. do domu pokrzywdzonego we wsi Krasne przybył mężczyzna, który twierdził, że przysyła go dowódca pokrzywdzonego. Po wywabieniu Edmunda K. na podwórze, wraz z dwoma innymi spraw-

cami wyprowadził pokrzywdzonego w odludne miejsce. Na podstawie zachowania sprawców Edmund K. zorientował się, że ma zostać zastrzelony. Udało mu się zmylić prześladowców i zbiec. W grudniu 1952 r. pokrzywdzony i inny członek WiN Eugeniusz G. zostali aresztowani przez funkcjonariuszy UB. W WUBP w Białymstoku wobec obu stosowano przemoc fizyczną w celu wymuszenia złożenia wyjaśnień.

W czasie śledztwa dokonano kwerendy dokumentów w Archiwum Państwowym w Białymstoku i archiwum IPN w Warszawie. Przeprowadzono oględziny akt osobowych funkcjonariuszy UB, którzy wykonywali czynności procesowe z udziałem pokrzywdzonych. Jak ustalono pokrzywdzony Eugeniusz G. nie żyje. Próby nawiązania kontaktu listownego z pokrzywdzonym Edmundem K. nie przyniosły rezultatu. Wobec tego zwrócono się do Konsula Generalnego RP w Nowym Jorku z prośbą o przesłuchanie pokrzywdzonego i okazanie mu zdjęć funkcjonariuszy UB w celu identyfikacji. W zależności od treści złożonych zeznań podjęte zostaną dalsze czynności procesowe.

– sygn. akt S 50/01/Zk

Postępowanie w sprawie zabójstw Antoniego i Ludwiki Wołkowyckich, Zygmunta Woynicza – Sianożęckiego oraz wójta Kazimierza Wieliczko i 4 innych osób, dokonanych w dniu 18 września 1939 r. w Brzostowicy Małej, pow. grodzieński.

Śledztwo zostało wszczęte w dniu 12 września 2001 r. Jak ustalono, po agresji ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 r. zwolennicy ustroju komunistycznego utworzyli na terenie gminy brzostowickiej uzbrojoną bojówkę komunistyczną. Dokonali zatrzymania hr. Antoniego i Ludwiki Wołkowyckich – właścicieli majątku Brzostowica Mała oraz Zygmunta Woynicza–Sianożęckiego. Ta sama grupa uwięziła wójta, sekretarza i kasjera gminy w Brzostowicy Małej oraz miejscowego listonosza i nauczyciela. Następnie sprawcy zamordowali wszystkich zatrzymanych. Działania śledcze nie doprowadziły do ustalenia bezpośrednich obserwatorów zbrodni. Świadkowie posiadają wiedzę o okolicznościach zabójstw z ustnych przekazów innych osób. Niemniej weryfikacja zeznań pozwala przyjąć, że niektóre ofiary zostały zastrzelone. Pozostałe, w tym Ludwika Wołkowycka, wrzucone zostały do wykopanego dołu i pogrzebane żywcem. Część świadków zeznała, że przywódcą komunistycznej bojówki był mieszkaniec wsi Małe Brzostowiczany o nazwisku Koziejko. Jedną z przesłuchanych osób przekazała informację, że bojówką kierował także Azjik Zusk, w późniejszym czasie zastrzelony przez Niemców. Prowadzone obecnie działania zmierzają do odnalezienia dalszych świadków dysponujących wiadomościami o okolicznościach zbrodni. Poszukiwane są także kolejne materiały archiwalne. Wśród dotychczas zebranych dokumentów znajduje się pisemna relacja Czesława D., który wskazał, że wśród sprawców zbrodni było dwóch mieszkańców wsi Kowale.

– sygn. akt S 64/01/Zk

Postępowanie w sprawie zabójstwa Józefa C., dokonanego w dniu 14 listopada 1969 r. w więzieniu w Barczewie przez funkcjonariuszy służby więziennej wszczęto w dniu 26 września 2001 r.

Józef C. ps. „Topór” działał na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego w organizacji konspiracyjnej noszącej nazwę Ruch Ludowy. Został schwytany i w roku 1956 skazany na śmierć. Wyrok został złagodzony i ostatecznie orzeczono karę 15 lat pozbawienia wolności. Józef C. odbywał karę w różnych więzieniach. W dniu 14 listopada 1969 r. zmarł w szpitalu więziennym w Barczewie. Postępowanie w tej sprawie zainicjowały zeznania Lubomira S., przyjaciela Józefa C. Nieżyjąca już żona pokrzywdzonego opowiedziała świadkowi, że na krótko przed zgonem, w czasie widzenia, jej mąż mówił o zamiarze służby więziennej zamor-

dowania go. Józef C. oznajmił, że dowiedział się o tym od więziennego kalefaktora. Dodał, że otrzymał zastrzyk w kręgosłup, po którym został częściowo sparaliżowany. Wyrażał obawę, że podczas kolejnego zabiegu może zostać zabity. Przesłuchany w charakterze świadka syn Józefa C. zeznał, iż jego matka ostatni raz była na widzeniu około dwa miesiące przed śmiercią ojca. Zastała go w dobrej formie. Kiedy zmarł, jako oficjalną przyczynę zgonu wskazano nowotwór. Świadek słyszał, że podczas wcześniejszego pobytu w więzieniu we Wronkach proponowano jego ojcu zabieg chirurgiczny w związku z odniesioną wcześniej raną postrzałową. Józef C. nie wyraził zgody, ostrzeżony przez pielęgniarkę Teresę P., że nie przeżyje zabiegu. Nie zdołano ustalić personaliów kalefaktora z więzienia w Barczewie. Przesłuchano natomiast w charakterze świadka Teresę P., która oznajmiła, że nigdy nie pracowała w więziennej służbie medycznej. W przeszłości zajmowała się pomocą dla więźniów politycznych. Na początku lat sześćdziesiątych poznała Helenę C. Utrzymywała z nią i jej uwięzionym małżonkiem kontakt korespondencyjny. Stanowczo zaprzeczyła, aby kiedykolwiek miała ostrzeżać Józefa C. o jakimś niebezpieczeństwie. W czasie śledztwa ustalono, że większość dokumentacji medycznej, zawierającej dane o leczeniu Józefa C. w więzieniu w Barczewie została zniszczona. Z zachowanych zapisów wynika, że u Józefa C. rozpoznano nowotwór kręgosłupa z przerzutami do mózgu. Odszukano pięciu lekarzy i cztery pielęgniarki, którzy w 1969 r. pracowali w więzieniu w Barczewie. Żadna z tych osób nie rozpoznała Józefa C. z okazanych zdjęć. Świadkowie nie potrafili niczego powiedzieć na temat jego osoby i leczenia. Wykluczili, aby personel medyczny mógł świadomie szkodzić pacjentowi. Ustalono personalia i przesłuchano osiem osób, które przebywały z Józefem C. w szpitalu więziennym w Barczewie. Dwie z nich zapamiętały, że był w złym stanie zdrowia i twierdził, że zachorował przed przyjęciem do szpitala więziennego.

Postanowieniem z dnia 7 kwietnia 2003 r. śledztwo umorzono wobec nie stwierdzenia przestępstwa.

– sygn. akt S 69/01/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstwa w lipcu 1945 r. w nieustalonym miejscu grupy około 600 osób zatrzymanych podczas tzw. obławy lipcowej (augustowskiej), przeprowadzonej przez wojska NKWD przy współdziałaniu funkcjonariuszy MO i UB oraz żołnierzy WP podjęto z zawieszenia w dniu 16 października 2001 r.

W okresie sprawozdawczym kontynuowano przesłuchania świadków. Odebrano zeznania od 93 osób, głównie członków rodzin ofiar. Zakończono kwerendy materiałów archiwalnych IPN, archiwum wojskowego i właściwych archiwów państwowych. Skierowano pisma w sprawie przyśpieszenia wykonania wniosku o pomoc prawną, przekazanego do Federacji Rosyjskiej. Przedmiotem wniosku jest odszukanie i wydanie materiałów archiwalnych związanych z przebiegiem obławy. Czynności śledcze koncentrują się na zakończeniu ustalania ofiar zbrodni i przesłuchaniu pozostałych świadków. Dalsze postępy w śledztwie uzależnione są od otrzymania rosyjskich materiałów archiwalnych.

– sygn. akt S 77/01/Zk

Śledztwo w sprawie przeciwko Aleksandrowi Pawłowi O. i Mieczysławowi S., byłym funkcjonariuszom PUBP w Suwałkach, którym zarzucono stosowanie tortur wobec zatrzymanych w 1946 r. członków zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”.

Materiały śledztwa wyłączono w dniu 14 listopada 2001 r. z akt postępowania dotyczącego przestępstw funkcjonariuszy państwa komunistycznego popełnionych w trakcie jednego z tzw. procesów pokazowych, przeprowadzonego w 1946 r. w Białymstoku. W ciągu ostatniego roku przeprowadzono czynności procesowe, które doprowadziły do rozszerzenia zarzutów

przedstawionych obu podejrzanych. Z uwagi na zły stan zdrowia Mieczysława S., materiały dotyczące przypisanych mu przestępstw wyłączone zostały do odrębnego postępowania.

W dniu 27 maja 2003 r. skierowano do Sądu Rejonowego w Suwałkach akt oskarżenia, w którym zarzucono Aleksandrowi Pawłowi O. popełnienie przestępstw na szkodę 22 osób.

– sygn. akt S 4/02/Zk

Śledztwo przeciwko Mirosławowi M. podejrzanemu o to, że w dniu 20 marca 1947 r. w Miłkach, obecnie woj. warmińsko-mazurskie, działając jako funkcjonariusz WUBP w Białymstoku bezprawnie pozbawił wolności Czesława B., a następnie wydał pokrzywdzonego władzom obcego państwa, w wyniku czego w dniu 25 marca 1947 r. Czesława B. uprowadzono poza granice kraju.

Śledztwo zostało przejęte z prokuratury powszechnej w dniu 13 lutego 2002 r. Nadmienić należy, że prokuratura uprzednio oskarżyła Mirosława M. o dokonanie przestępstwa na osobie Czesława B., zaś Sąd Rejonowy w Giżycku uniewinnił Mirosława M. Prokuratura wywiodła apelację od tego wyroku. Sąd II instancji uchylił zaskarżone orzeczenie i przekazał sprawę prokuraturze celem uzupełnienia postępowania przygotowawczego. Jak ustalono, powodem zatrzymania Czesława B. była jego przynależność do AK. Pomimo, że w tamtym czasie obowiązywała ustawa amnestyjna, obejmująca członków podziemia niepodległościowego, pokrzywdzony trafił do aresztu WUBP w Białymstoku. Nie przedstawiono mu żadnych zarzutów, nie postawiono przed sądem. Został natomiast po kilku dniach przekazany przez Mirosława M. władzom ZSRR i tam po przeprowadzonym postępowaniu skazany na 20 lat prac katorżniczych. Po 10 latach powrócił do kraju z wyniszczonym zdrowiem, m.in. stracił wzrok. W okresie sprawozdawczym zakończono przesłuchiwanie jako świadków byłych funkcjonariuszy MO zatrudnionych w Miłkach i Giżycku. Podjęto kwerendy w przejętych przez IPN materiałach archiwalnych byłego UBP, w celu odnalezienia dokumentów związanych ze sprawą. Do chwili obecnej przeprowadzono analizę większości wyselekcjonowanych zespołów archiwalnych. Nie odnaleziono w nich informacji dotyczących przestępstwa. Ujawniono natomiast dane, które pozwalają na zanegowanie linii obrony podejrzanego. W najbliższym czasie, po zakończeniu analizy dokumentów archiwalnych, przeprowadzone zostaną czynności końcowego zapoznania podejrzanego z materiałami śledztwa.

– sygn. akt S 6/02/Zk

Śledztwo w sprawie dokonanego przez żołnierzy Armii Radzieckiej zabójstwa gen. bryg. Józefa Olszyny-Wilczyńskiego i jego adiutanta kpt. Mieczysława Strzemeskiego, w dniu 22 września 1939 r. we wsi Teolin koło Sopoćkin.

Śledztwo zostało wszczęte w dniu 11 lutego 2002 r. W okresie sprawozdawczym przeprowadzono kwerendy w archiwach krajowych. W odnalezionych dokumentach z akcji bojowych jednostek radzieckich znaleziono zapisy dotyczące popełnionej zbrodni. Na podstawie archiwaliów ustalono nazwiska dowódcy i komisarza jednostki, która zatrzymała polskich oficerów i dokonała ich egzekucji. Przesłuchano kilkunastu świadków. Nawiązano współpracę z Instytutem Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, skąd uzyskano kserokopię relacji żony generała Wilczyńskiego, opisującej ostatnie chwile jej męża. Przygotowany jest wniosek do prokuratury rosyjskiej o ustalenie personaliów żołnierzy, którzy zatrzymali polskich oficerów i o przesłuchanie tych osób w charakterze świadków.

– sygn. akt S 14/02/Zk

Śledztwo w sprawie przekroczenia władzy przez funkcjonariuszy WUBP w Białymstoku w stosunku do zatrzymanych w latach 1950-1953 członków młodzieżowych organizacji używających nazwy „Białe Orły”. Śledztwo podjęto z zawieszenia w dniu 28 lutego 2002 r.

Przeprowadzone działania procesowe pozwoliły na ustalenie personaliów byłych funkcjonariuszy UB, którzy brali udział w represjonowaniu pokrzywdzonych. Przesłuchano kolejnych świadków, w tym osoby pokrzywdzone. Dokonano analiz postępowań karnych b. Wojewódzkiego Sądu Rejonowego w Białymstoku. Podejmowane czynności zmierzać będą do uzyskania zdjęć wspomnianych wyżej funkcjonariuszy UB, wykonanych w czasie, kiedy popełniono przestępstwa wobec zatrzymanych członków organizacji „Białe Orły”. Fotografie takie znajdować się mogą w poszukiwanych aktach osobowych b. pracowników UB oraz w pamiątkowych wydawnictwach propagandowych. Uzyskane zdjęcia zostaną okazane pokrzywdzonym, celem identyfikacji sprawców, którzy stosowali wobec nich przemoc fizyczną.

– sygn. akt S 68/02/Zk

W sprawie dokonanego w dniu 30 sierpnia 1952 r., w miejscowości Pokośne zabójstwa Stanisława Orłowskiego, Edwarda Topczewskiego i mężczyzny o nieznanych personaliach, których zastrzelili funkcjonariusze PUBP w Sokółce. Postępowanie w sprawie zostało wszczęte w dniu 4 listopada 2002 r.

Stanisław Orłowski, członek podziemia niepodległościowego, był poszukiwany przez władze komunistyczne od 1945 r. Zginął wraz z dwoma towarzyszami w zasadzce zorganizowanej we wsi Pokośne przez funkcjonariuszy PUBP w Sokółce, wspieranych przez żołnierzy KBW. Ciało zabitych nie wydano członkom rodzin i pogrzebano je w nieustalonym miejscu. Odnalezione materiały archiwalne wskazują, że celem operacji nie było zatrzymanie, ale fizyczna likwidacja Stanisława Orłowskiego. Rozpracowanie agenturalne pokrzywdzonego koordynowało MBP w Warszawie. Czynności śledcze doprowadziły do ustalenia tożsamości Edwarda Topczewskiego, którego zamordowano razem ze Stanisławem Orłowskim. W wyniku kwerendy archiwalnej odnaleziono dokumentację fotograficzną, sporządzoną przez UB na miejscu zdarzenia. Poszukiwane są dokumenty KBW – w celu ustalenia osób dowodzących w zasadzce, uzyskania danych personalnych trzeciej ofiary oraz zdobycia informacji o miejscu pogrzebania zwłok.

– sygn. akt S 20/03/Zk

Śledztwo przeciwko Arkadiuszowi W. podejrzanemu o to, że w dniu 7 sierpnia 1950 r. w Suwałkach, zatrudniony jako fotograf tamtejszego PUBP dopuścił się przekroczenia władzy wobec zatrzymanego Józefa W., którego bił pięścią w twarz, a następnie kopał.

Materiały dotyczące tego czynu wyłączono w dniu 24 marca 2003 r. z akt śledztwa S 30/01/Zk, dotyczącego przestępstw przekroczenia władzy popełnionych w latach 1945-1952 przez funkcjonariuszy PUBP w Suwałkach. Przeprowadzone czynności stanowiły podstawę do przedstawienia byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Suwałkach Arkadiuszowi W. zarzutu przekroczenia władzy wobec Józefa W., którego zatrzymano jako podejrzanego o współpracę z oddziałem Zrzeszenia WiN. Arkadiusz W. nie przyznał się do pobicia Józefa W. W złożonych wyjaśnieniach potwierdził, że w owym czasie był zatrudniony w PUBP w Suwałkach. Do jego obowiązków należało fotografowanie podejrzanych oraz pobieranie od nich odcisków palców.

Po wykonaniu czynności końcowego zapoznania podejrzanego z materiałami śledztwa, przeciwko Arkadiuszowi W. skierowany zostanie akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Suwałkach.

– sygn. akt S 33/03/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstwa Jana i Władysława Masłowskich oraz Józefa Wnuka, dokonanego w dniu 5 grudnia 1945 r. w bliżej nieustalonym miejscu na terenie gminy Ciechanowiec – wszczęto w dniu 8 maja 2003 r.

Jan i Władysław Masłowsky oraz Józef Wnuk byli mieszkańcami wsi Kobyzy. W nocy z 4 na 5 grudnia 1945 r. do domu zajmowanego przez rodzinę Masłowskich przybyli funkcjonariusze UB. Oświadczyli, że aresztują Władysława Masłowskiego i jego syna Jana. Zatrzymali także ich sąsiada Józefa Wnuka. Następnego dnia zwłoki mężczyzn znalezione zostały na polu w pobliżu sąsiedniej wsi Radziszewo Sieńczuchy. Na ciałach zabitych było szereg obrażeń, w tym także rany postrzałowe. Śledztwo znajduje się w początkowej fazie. Poszukiwani są członkowie rodzin ofiar oraz inni świadkowie posiadający informacje o okolicznościach zabójstwa. Kwerenda materiałów UB przejętych przez IPN zmierza do ustalenia danych personalnych funkcjonariuszy, którzy uprowadzili pokrzywdzonych.

c) inne zbrodnie – wojenne i przeciwko ludzkości

– sygn. akt S 28/02/Zi

Śledztwo podjęte z zawieszenia w dniu 4 kwietnia 2002 r. w sprawie zabójstw kilkudziesięciu obywateli polskiej narodowości białoruskiej, mieszkańców powiatu Bielsk Podlaski, w styczniu i lutym 1946 r.

W okresie sprawozdawczym kontynuowano przesłuchiwanie ustalonych kilkudziesięciu świadków. Wśród nich są mieszkańcy pacyfikowanych wiosek, członkowie rodzin zabitych, furmani, którzy zbiegli z kolumny wiozącej żołnierzy oddziału „Burego” do wsi Puchały Stare. Świadkowie-podwładni Romualda Rajsa przekazali szereg istotnych informacji dotyczących sytuacji w oddziale. Przeanalizowano akta 19 postępowań karnych, jakie po wojnie przeprowadzono przeciwko osobom powiązanim z Pogotowiem Akcji Specjalnej NZW. W wyniku kwerend archiwalnych zapoznano się z szeregiem dokumentów zawierających informacje dotyczące pacyfikacji wiosek białoruskich. Są to zarówno sprawozdania i raporty organów bezpieczeństwa i MO, właściwych komitetów PPR, jak też meldunki sytuacyjne AK – Wolność i Niezawisłość. Materiały śledztwa pozwalają na przedstawienie dość szczegółowego i dokładnego opisu działalności oddziału „Burego” na przełomie stycznia i lutego 1946 r. Kwalifikacja prawnokarna tragicznych wydarzeń zostanie przedstawiona po przeprowadzeniu wszystkich zaplanowanych czynności.

2.2. ODDZIAŁOWA KOMISJA W GDAŃSKU

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 1/00/Zn

Śledztwo w sprawie masowych zabójstw Polaków w latach 1941-1944 w Ponarach koło Wilna, dokonanych przez funkcjonariuszy policji niemieckiej i kolaboracyjnej policji litewskiej. Postępowanie podjęte z zawieszenia 26 września 2000 r.

W okresie okupacji niemieckiej, w latach 1941-1944, Ponary koło Wilna były największym miejscem straceń obywateli polskich zamieszkujących kresy Północno-Wschodnie. Sprawcami zbrodni byli członkowie specjalnych grup operacyjnych składających się z funkcjonariuszy niemieckiej policji, służby bezpieczeństwa, Gestapo i litewskiego oddziału specjalnego „Ypatingasis Burys”. Na podstawie wyników ekshumacji dokonanych na miejscu zbrodni oraz śledztw prowadzonych przez organa ścigania różnych państw szacuje się, że łączna liczba zamordowanych może wynosić około 100 tysięcy. Wśród ofiar różnych narodowości, liczną grupę stanowią Polacy, głównie żołnierze polskiego podziemia i przedstawiciele wileńskiej inteligencji.

W toku postępowania zgromadzono obszerny materiał dowodowy liczący ponad 30 tomów akt. Oprócz uzyskania zeznań szeregu świadków ujawniono, w wyniku przeprowadzonych licznych kwerend w archiwach polskich, litewskich i niemieckich, dużą ilość materiałów archiwalnych – w większości dokumentów wytworzonych przez niemieckie i litewskie władze okupacyjne. Na ich podstawie ustalono istotne dla sprawy okoliczności, a w szczególności dotyczące podstaw aresztowania, procedury postępowania ze skazanymi na śmierć, sposobu dokumentowania wykonania wyroku przy użyciu specjalnego kodu oraz zabezpieczono kartoteki i wykazy więźniów więzienia na Łukiszkach, kierowanych do rozstrzelania w Ponarach. Równocześnie ujawniono nazwiska kilkudziesięciu nieznanymi dotąd ofiar zbrodni.

W chwili obecnej kontynuowane są czynności, mające na celu ustalenie pełnej listy ofiar i wykrycia wszystkich sprawców zbrodni.

– sygn. akt S 96/01/Zn

Postępowanie podjęte z zawieszenia 28 września 2001 r. w sprawie rozstrzelania w dniach 19 i 20 maja 1942 r. w powiecie Święciany, województwo wileńskie, około 400 osób przez funkcjonariuszy niemieckiej policji bezpieczeństwa i kolaboracyjnej policji litewskiej.

Zbrodnia ta była odwetem władz okupacyjnych za zamach partyzantki radzieckiej na dwóch urzędników niemieckich i komendanta obozu jenieckiego, co stało się pretekstem do rozstrzelania około 400 mieszkańców Święcian i okolic, głównie Polaków – inteligentów, księży i byłych wojskowych, wskazanych i zatrzymanych przez litewskich policjantów. Osoby te nie miały żadnego związku z akcją radzieckich partyzantów.

Mordu dokonano na cmentarzu żydowskim w Święcianach oraz w innych miejscowościach powiatu święciańskiego na terenie gmin: Łyntupy, Kiemieliński, Hoduciszki, Komaje i Twerecz.

W toku śledztwa przesłuchano w charakterze świadków kilkadziesiąt osób, w tym krewnych osób zamordowanych, część w ramach pomocy prawnej za pośrednictwem Prokuratury Okręgowej w Wilnie.

Ponadto przeprowadzono kwerendy archiwalne w kraju oraz w Archiwum Akt Specjalnych Litwy w Wilnie. Udało się uzyskać dokumenty wytworzone przez różne organa, w tym relacje Delegatury Rządu na Kraj, zapiski z „sowieckiego sztabu partyzanckiego na teren Litwy”, meldunki niemieckich grup operacyjnych. Materiały te są zgodne co do przyczyny i

przebiegu dokonanej zbrodni, ale nie zawierają dokładnej liczby i danych personalnych ofiar. Wykaz zabitych tworzony jest obecnie na podstawie zeznań świadków.

– sygn. akt S 119/01/Zn

Śledztwo w sprawie popełnienia zbrodni nazistowskiej przez niemieckich funkcjonariuszy Zakładów Lebensborn w Połczynie Zdroju, w okresie od 1939 r. do lutego 1945 r., polegającej na wyniszczeniu ludności narodowości polskiej, przez przymusowe odbieranie dzieci polskich w celach ich germanizacji – zostało podjęte 12 listopada 2001 r.

W toku postępowania ustalono, iż Zakład Lebensborn w Połczynie Zdroju istniał od kwietnia 1938 r. do lutego 1945 r. i dokonywano w nim germanizacji dzieci głównie z polskich rodzin. Kierowane były do niego dzieci z „zakładów przejściowych” (między innymi z Kalisza i Bruszkowa), które wcześniej zakwalifikowano do zniemczenia w wyniku badań rasowych, zdrowotnych i psychologicznych.

Ustalono dane osobowe kierowników tej jednostki oraz fakt, że jej personel sprowadzony został z Bawarii. Istniały w niej trzy oddziały: kobiet ciężarnych, położniczy i małego dziecka. W zakładzie Lebensborn zmieniano dzieciom dane osobowe, nadając im nową tożsamość – wydając nowy akt urodzenia, zawierający nieprawdziwe dane. W związku z tym istnieją bardzo duże trudności w dotarciu do pokrzywdzonych, gdyż większość z nich nie zna swojego pochodzenia.

W zakładzie obowiązywał całkowity zakaz używania języka polskiego oraz kontaktu z rodzicami lub krewnymi. Wprowadzony był również system kar. Po pewnym czasie dzieci, które poczyniły zadawalające postępy w procesie germanizacji wywożone były do specjalnych ośrodków w głąb Niemiec, a następnie (lub też od razu) przekazywane do rodzin niemieckich. Proces germanizacji obejmował kilkuletnie dzieci. Ustalono, iż identyczne procedury w przedmiotowym zakładzie stosowano również wobec dzieci ukraińskich.

W przedmiotowej sprawie niezbędnym jest zapoznanie się prokuratora z materiałami przechowywanymi w Archiwum Federalnym w Berlinie i procesowe ich wykorzystanie w dalszym toku prowadzonego śledztwa.

– sygn. akt S 74/02/Zn

Śledztwo w sprawie dokonanych w okresie od września 1939 r. do marca 1945 r. zabójstw osób cywilnych i jeńców wojennych, których zwłoki miały być wykorzystane do produkcji mydła w Instytucie Anatomii Akademii Medycznej w Gdańsku – podjęte z zawieszenia postanowieniem z dnia 26 września 2002 r.

Instytut Anatomii AM w Gdańsku, kierowany od jesieni 1939 r. do lutego do marca 1945 r. przez Rudolfa Marię Spannera, uzyskiwał zwłoki ludzkie (głównie do celów naukowych, kształcenia studentów i wytwarzania preparatów) z różnych źródeł. Większość z nich przekazywały prokuratury w Gdańsku i Królewcu (zwłoki osób, na których wykonano wyroki śmierci) oraz Okręgowy Zakład Zdrowotno-Opiekuńczy w Kocborowie (ciała zmarłych lub zamordowanych osób chorych psychicznie). Brak jest podstaw do twierdzenia, że na terenie Instytutu dochodziło do zabójstw osób cywilnych lub jeńców wojennych. Dokumentacja zawierająca dane osób, których ciała przekazano dla potrzeb Akademii Medycznej w Gdańsku została zniszczona.

Zgromadzone dowody nie podważyły ustaleń Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, która w 1945 r. prowadziła postępowanie mające na celu potwierdzenie faktu produkcji mydła z wykorzystaniem ludzkiego tłuszczu. W świetle tych ustaleń, wykorzystywanie ludzkich zwłok do produkcji mydła nie budzi wątpliwości.

W ramach śledztwa przesłuchano szereg świadków, którzy złożyli zeznania dotyczące funkcjonowania Instytutu bezpośrednio przed wyzwoleniem i zabezpieczenia jego pomieszczeń oraz znajdujących się tam szczątków ludzkich i wyposażenia przez polską administrację po wyzwoleniu. Równocześnie zgromadzono dużą liczbę dokumentów związanych z jego działalnością z archiwów polskich i zagranicznych.

W chwili obecnej zwrócono się o udostępnienie kolejnych materiałów archiwalnych z archiwów niemieckich. Prowadzone są też czynności, mające na celu potwierdzenie pochodzenia i identyfikację substancji przekazanych do Oddziałowej Komisji jako „mydło” wytworzone w AM w Gdańsku.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 4/00/Zk

Śledztwo wszczęte 24 października 2000 r. w sprawie zabójstwa w dniu 4 marca 1944 roku w Gołubiu Kaszubskim dowódcy Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski” por. Józefa Dambka oraz stosowania przez funkcjonariuszy UBP w okresie od 1945 do 1946 r. represji wobec członków tej organizacji.

Podstawą wszczęcia postępowania był wniosek Zespołu do spraw Upamiętniania Etosu Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski” o ściganie sprawców zbrodni nazistowskich i komunistycznych, których w okresie okupacji oraz w latach powojennych miały się dopuścić osoby współpracujące z Gestapo, a następnie z NKWD i UBP. W szczególności zwrócono się o wyjaśnienie okoliczności zabójstwa w dniu 4 marca 1944 r. w Gołubiu Kaszubskim przywódcy tej organizacji por. J. Dambka oraz ustalenie, czy w zbrodni tej brał udział Aleksander A., uznawany po wojnie za jednego z komendantów naczelnych „Gryfa Pomorskiego”, a także wyjaśnienie okoliczności śmierci po 1945 r. osób z kierownictwa organizacji, co do których wnioskodawcy sugerują, iż mogły one zostać zamordowane przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego.

Jak wynika z ustaleń śledztwa zabójstwa por. J. Dambka w dniu 4 marca 1944 r. miał się dopuścić funkcjonariusz gdańskiego Gestapo – unterscharfurer SS Jan Kaszubowski vel Hans Kessner, który za ten czyn został w Polsce osądzony i skazany. Zgromadzone dowody wskazują, iż po zakończeniu wojny J. Kaszubowski podjął współpracę z MBP.

W toku czynności nie potwierdzono dotychczas współudziału w wyżej wymienionej zbrodni pomawianego Aleksandra A.

W chwili obecnej wyjaśniane są sprawy innych zbrodni na członkach „Gryfa Pomorskiego”, popełnionych w okresie okupacji hitlerowskiej, co do których Zespół do spraw Upamiętniania Etosu Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski” wskazuje, że sprawcami były osoby, które współpracowały z Gestapo, a po wojnie z UBP. Dotyczy to między innymi zbrodni zabójstwa 10 osób w dniu 25 maja 1944 r. w Szymbarku, o którą pomawiani są partyzanci z oddziału „Szyszek”, dowodzeni przez Jana Sz. ps. „Sobol”.

– sygn. akt S 7/00/Zk

Śledztwo w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w latach 1945 – 1956 nad marynarzami, podoficerami i oficerami Marynarki Wojennej przez funkcjonariuszy Okręgowego Zarządu Informacji Wojskowej Nr 8 w Gdyni, celem uzyskania określonych wyjaśnień – podjęto z zawieszenia w dniu 9 listopada 2000 r.

Przedmiotem postępowania są liczne przypadki stosowania przestępczych metod śledczych i innych form represji szeroko stosowanych przez oficerów Informacji Wojskowej Ma-

rynarki Wojennej. Ujawniono, iż w toku wówczas prowadzonych śledztw regułą było bicie przesłuchiwanym, umieszczanie w karcerze, grożenie pozbawieniem życia i stosowanie innych form znęcania się, celem wymuszenia złożenia niezgodnych z prawdą wyjaśnień i przyznania się do nie popełnionych przestępstw. Tak stworzone fałszywe dowody stanowiły podstawę do skazań na kary wieloletniego pozbawienia wolności, a nawet orzeczenia kary śmierci przez Sąd Marynarki Wojennej w Gdyni. Na podstawie oględzin akt spraw, rejestrów, repertoriów, wykazów i sprawozdań OZIW Nr 8, Sądu Marynarki Wojennej i Prokuratury Marynarki Wojennej ustalono kilkuset potencjalnych pokrzywdzonych. Po ustaleniu ich adresów, zostali oni przesłuchani w charakterze świadków. Równocześnie ujawniono stan osobowy OZIW Nr 8 w latach 1945 – 1956.

W chwili obecnej kontynuowane są przesłuchania świadków i oględziny dokumentów oraz gromadzone są fotografie sprawców celem okazania ich pokrzywdzonym. W wypadku pozytywnego wyniku okazań wydawane będą postanowienia o przedstawieniu zarzutów żyjącym funkcjonariuszom IW, przeciwko którym nie prowadzono dotąd postępowań karnych.

– sygn. akt S 10/00/Zk

Śledztwo wszczęte w dniu 5 grudnia 2000 r. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w 1949 r. w Sławnie i w Szczecinie nad członkami młodzieżowej organizacji niepodległościowej „Polska Organizacja Wojskowa” działającej na terenie Sławna, przez funkcjonariusza WUBP w Szczecinie, celem uzyskania żądanych wyjaśnień.

W toku postępowania zgromadzono materiał dowodowy, który dał podstawy do przedstawienia zarzutów, a następnie skierowania aktu oskarżenia przeciwko Wilhelmowi A., funkcjonariuszowi WUBP w Szczecinie, do Sądu Rejonowego II Wydział Karny w Sławnie w dniu 20 marca 2001 r. Został on oskarżony o popełnienie pięciu przestępstw, polegających na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad członkami „POW” Czesławem H., Tadeuszem P., Tadeuszem F., Waławem B. i Romualdem D. w toku prowadzonego przeciwko nim śledztwa, celem uzyskania określonych wyjaśnień. Wilhelm A. w trakcie wielogodzinnych przesłuchań, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi nieustalonymi funkcjonariuszami UBP, stosował przestępcze metody śledcze, polegające na biciu pokrzywdzonych rękami, linijką, pękiem kluczy i kopaniu po całym ciele oraz zmuszaniu do siadania na odwróconej nodze taboretu i wykonywania wyczerpujących ćwiczeń fizycznych, a także grożeniu pozbawieniem życia i znieważaniu obelżywymi słowami.

W okresie objętym sprawozdaniem sąd nie wyznaczył terminu rozprawy.

– sygn. akt S 11/00/Zk

Śledztwo w sprawie stosowania w okresie od 1953 r. do 1955 r. w Koszalinie niedozwolonych metod śledczych przez funkcjonariusza WUBP w Koszalinie Józefa R. wobec członków organizacji niepodległościowej „Konspiracyjne Wojsko Polskie” – zostało podjęte z zawieszenia w dniu 4 grudnia 2000 r.

Ustalono, że w 1951 r. Józef R. prowadził także postępowanie przeciwko członkom organizacji niepodległościowej o nazwie „Narodowe Siły Zbrojne Młodej Polski”.

Organizacja „Konspiracyjne Wojsko Polskie” powstała w kwietniu 1951 r. W skład jej wchodziło czternaście osób, które za cel stawiały sobie walkę o odzyskanie suwerenności Polski i uniezależnienie się od Związku Radzieckiego.

Po przeprowadzonym przez WUBP śledztwie członkowie obu wyżej wymienionych ugrupowań zostali skazani na kilkuletnie kary więzienia.

Ujawniono, że Józef R. traktował w sposób brutalny przesłuchiwanie przez siebie osoby, stosując wobec nich przymus fizyczny. W związku z tym, postanowieniem z dnia 22 sierpnia 2001 r. (ogłoszonym dnia 7 września 2001 r.) przedstawiono wyżej wymienionemu zarzuty popełnienia zbrodni komunistycznych: że w latach 1951–1954 w Koszalinie jako funkcjonariusz WUBP, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi nieustalonymi funkcjonariuszami, w trakcie prowadzonych wielogodzinnych, nocnych przesłuchań znęcał się fizycznie i psychicznie nad członkami organizacji niepodległościowych Henrykiem D., Klemensem R. i Witoldem T., m.in. bijąc ich rękami, kijem, kablem i drewnianą oprawką od kałamarza po całym ciele, grożąc pozbawieniem życia i znieważając obelżywymi słowami. Szczególnie okrutnie znęcał się nad Witoldem T., którego porażał prądem, umieszczał w karczerze, czym doprowadził go do wyczerpania fizycznego i targnięcia się na własne życie przez podcięcie żył.

Akt oskarżenia skierowano do Sądu Rejonowego II Wydział Karny w Koszalinie w dniu 4 października 2001 r. W dniu 20 czerwca 2002 r. sąd postanowieniem sygn. II K 1393/01 skierował sprawę do Sądu Najwyższego, celem przekazania jej Sądowi Rejonowemu w Łodzi, w którego okręgu mieszkał oskarżony.

Jak ustalono, dnia 30 stycznia 2003 r. Józef R. zmarł. W związku z tym postanowieniem sygn. akt VI K 875/02 z dnia 14 lutego 2003 r. Sąd Rejonowy dla Łodzi Śródmieścia w Łodzi VI Wydział Karny umorzył postępowanie przeciwko Józefowi R. – wobec śmierci oskarżonego.

– sygn. akt S 15/00/Zk

Śledztwo w sprawie deportacji w 1945 r. ludności polskiej Pomorza Gdańskiego przez funkcjonariuszy NKWD w głąb terytorium ZSRR – podjęto z zawieszenia 15 grudnia 2000 r.

Postępowanie dotyczy represji stosowanych na terenie Pomorza Gdańskiego wobec Polaków przez funkcjonariuszy NKWD, w pierwszym półroczu 1945 r. Polegały one na bezprawnym pozbawieniu wolności, osadzeniu w obozach przejściowych i deportacji do azjatyckiej części ZSRR. Z uwagi na bardzo ciężkie warunki panujące w obozach i podczas transportu wielu zesłanych zmarło.

W toku śledztwa zapoznano się z dostępną literaturą historyczną, zgromadzono wiele dokumentów, w tym niekompletne listy deportowanych z poszczególnych powiatów, sporządzone przez starostwa w 1946 r. i wykazy imienne poszczególnych transportów. Ujawniono, że deportowano około 4000 osób – głównie z terenu powiatów: kościerskiego, tczewskiego i starogardzkiego. Równocześnie ustalono, według jakich kryteriów dokonywano zatrzymań, gdzie były obozy przejściowe, skąd i dokąd kierowano transporty.

W chwili obecnej przesłuchiwanie są żyjący pokrzywdzeni i gromadzone są dalsze materiały archiwalne.

– sygn. akt S 7/01/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstwa w 1945 r. w Aleksandrowie Kujawskim i na terenie powiatu niezawskiego zamieszkałych tam osób narodowości niemieckiej przez funkcjonariuszy MO i UBP – wszczęto w dniu 19 lutego 2001 r.

Podstawą wszczęcia były informacje zawarte w artykule P. Pytlakowskiego, który ukazał się w tygodniku „Polityka” nr 4 z dnia 27 stycznia 2001 r., pt. „Co się stało z Niemcami z Aleksandrowa Kujawskiego? Naprzykrzyło się grzebać” oraz wyniki przeprowadzonego postępowania sprawdzającego.

W toku postępowania zbadanoteczki personalne 260 milicjantów i 110 funkcjonariuszy SB. Przesłuchano już prawie wszystkich żyjących funkcjonariuszy MO i SB oraz innych świadków zdarzeń – ogółem 131 osób.

Ustalono, że w Aleksandrowie Kujawskim dokonano zabójstw około 100 osób narodowości niemieckiej na terenie żwirowni „Halinowo” oraz w okolicy „Młyna Parowego” wiosną 1945 r.

W wyniku wizji lokalnych, z udziałem świadków, ustalono prawdopodobne położenie kilku masowych grobów Niemców na terenie miasta. W listopadzie 2002 r. przeprowadzono prace sondażowe, które pomimo wykonania szeregu wykopów nie doprowadziły do odkrycia szczątków ludzkich.

Zgromadzony materiał dowodowy potwierdził, że wiosną 1945 r. w Nieszawie funkcjonariusze PUBP i KPMO w Aleksandrowie Kujawskim utopili w Wiśle około 10 – 20 Niemców. Wszyscy zidentyfikowani sprawcy tej zbrodni nie żyją.

Z zeznań jednego ze świadków wynikało, że w 1945 r. w lesie koło Osiecin żołnierze radzieccy rozstrzelali około 100 jeńców niemieckich. Przeprowadzone ekshumacyjne prace sondażowe nie doprowadziły do odkrycia szczątków ludzkich. Zgłosili się jednak kolejni świadkowie potwierdzający fakt egzekucji jeńców.

W chwili obecnej kontynuowane są kwerendy archiwalne.

– sygn. akt S 22/01/Zk

Śledztwo wszczęte 23 marca 2001 r. w sprawie zabójstwa 9 sierpnia 1946 r. w Gdańsku Hansa Baumanna, rozstrzelanego w wykonaniu wyroku Wojskowego Sądu Rejonowego w Gdańsku w sprawie Sr 176/46 z dnia 3 sierpnia 1946 r.

Podstawą wszczęcia postępowania była analiza akt spraw karnych WSR w Gdańsku. Ustalono, iż obywatel niemiecki H. Baumann został skazany za rzekome posiadanie broni palnej. Okoliczności sprawy wskazują, iż jego skazanie i stracenie było zbrodnią sądową, gdyż faktyczną przyczyną orzeczenia kary śmierci była niemiecka narodowość skazanego.

Dodatkowo ujawniono, iż wyrok wydany został przez osoby, które nie miały uprawnień do zasiadania w składzie sądu. Wobec ich śmierci, postępowanie w tej części umorzono.

Ustalono jako żyjącego współsprawcę b. prokuratora Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Gdańsku Waclawa K., który sporządził akt oskarżenia przeciwko H. Baumannowi i oskarżał go na rozprawie przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Gdańsku, wnioskując o wymierzenie kary śmierci. Przedstawiono mu zarzut niedopełnienia obowiązków służbowych przy sporządzeniu aktu oskarżenia przeciwko H. Baumannowi i oskarżaniu go przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Gdańsku. Przesłuchany w charakterze podejrzanego Waclaw K. nie przyznał się do popełnienia zarzuconego mu przestępstwa wyjaśniając, iż nie sporządził aktu oskarżenia przeciwko H. Baumannowi, gdyż wówczas nie posiadał żadnego wykształcenia prawniczego, ani stosownej wiedzy fachowej.

Do śledztwa dołączono materiały sprawy Wojskowej Prokuratury Okręgowej w Poznaniu przeciwko Waclawowi K. w sprawie zabójstwa Danuty Siedzik ps. „Inka” w dniu 17 sierpnia 1946r. w Gdańsku, rozstrzelanej w wykonaniu wyroku Wojskowego Sądu Rejonowego w Gdańsku o sygnaturze SR 175/46. Skazana była łączniczką i sanitariuszką w oddziale V Wileńskiej Brygady AK mjr Zygmunta Szyndzielorza – „Łupaszki”. Również w tej sprawie oskarżał podejrzanym i wnioskował o wymierzenie jej kary śmierci.

Z uwagi na zły stan zdrowia Waclawa K. – uniemożliwiający branie udziału w czynnościach procesowych – postępowanie w sprawie zawieszono w dniu 31 stycznia 2002 r.

– sygn. akt S 67/i01/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodni komunistycznej dokonanej przez funkcjonariuszy obozu pracy w Złotowie w latach 1945 – 1947, polegającej na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad więźniami narodowości niemieckiej oraz polskiej – wszczęte 24 maja 2001 r.

Ustalono, że obóz w Złotowie powstał na początku 1945 r. i więziono w nim głównie ludność kaszubską traktowaną przez władze komunistyczne jako wroga. Od 1946 r. więziono w tym obozie również jeńców wojennych, którzy podawali, iż są Polakami zmuszonymi do służby w armii niemieckiej. Znęcano się fizycznie i psychicznie nad osadzonymi, a także wynajmowano ich do pracy u okolicznych gospodarzy.

W toku postępowania, w wyniku licznych kwerend, zgromadzono dokumenty obrazujące funkcjonowanie obozu, ustalono skład osobowy załogi i niekompletne wykazy więźniów, których przesłuchano jako świadków.

Do wykonania w przedmiotowej sprawie pozostało przesłuchanie świadka Klemensa H. w drodze międzynarodowej pomocy prawnej i po otrzymaniu jego zeznań od władz niemieckich wykonanie dalszych czynności procesowych lub podjęcie decyzji merytorycznej kończącej śledztwo.

– sygn. akt S 71/01/Zk

Śledztwo wszczęte 7 czerwca 2001 r. w sprawie przestępstw popełnionych w Obozie Pracy w Kruszwicy w latach 1945-1946 wobec więźniów narodowości niemieckiej, poprzez stworzenie warunków życia grożących im biologicznym wyniszczeniem wskutek przyznawania głodowych porcji żywnościowych, zmuszania do wykonywania prac ponad siły, przymusowego odebrania dzieci w wieku od jednego do dziesięciu lat i umieszczenia ich w oddzielnym obozie.

Podstawą wszczęcia śledztwa była skierowana do IPN przez obywatela Niemiec Wernera Schacka korespondencja, która zawierała informacje o tym, że w Obozie Pracy w Kruszwicy w wyniku zbrodni popełnionych na Niemcach zmarło około 2-3 tysięcy osób.

Postępowanie sprawdzające potwierdziło fakt, że w fazie przygotowawczej akcji wysiedlania osoby narodowości niemieckiej osadzano w obozach i zmuszano do pracy. Jednym z takich obozów był Obóz Pracy w Kruszwicy. Przestał on istnieć w styczniu 1946 r. a pozostałych w nim Niemców skierowano do Centralnego Obozu Pracy w Potulicach.

W toku śledztwa, głównie na podstawie oględzin dokumentów i zeznań świadków, ustalono: położenie obozu, stan osobowy załogi, ilość osadzonych oraz panujące w nim warunki bytowe i sposób postępowania z osadzonymi. Potwierdzono dużą śmiertelność więźniów, głównie osób starszych i dzieci, z powodu głodu i licznych chorób. Brak dowodów potwierdzających dokonywanie zabójstw więźniów i przymusowego oddzielania dzieci od rodziców.

Przed rozpoczęciem śledztwa były prowadzone na terenie obozu prace ekshumacyjne w wyniku których odkryto szczątki 867 osób.

W chwili obecnej zachodzi potrzeba uzyskania zeznań świadków (osób osadzonych w obozie) przebywających poza granicami kraju, w Niemczech i Kanadzie.

– sygn. akt S 85/01/Zk

Śledztwo w sprawie stosowania przez funkcjonariuszy PUBP w Rypinie przestępczych metod śledczych w latach 1945-1950 wobec Romana Brzuskiwicza i innych osób podjęto 7 marca 2001 r. z zawieszenia.

Zgromadzony materiał dowodowy pozwolił zidentyfikować czterech sprawców zbrodni, z których trzech nie żyje.

W dniu 9 kwietnia 2002 r. przedstawiono Janowi B. zarzut popełnienia pięciu przestępstw polegających na tym, że w latach 1948–1949 jako funkcjonariusz PUBP w Rypinie działając wspólnie i w porozumieniu z innymi funkcjonariuszami, znęcał się fizycznie i psychicznie celem uzyskania określonych wyjaśnień i informacji nad: Romanem Brzuskiwiczem – przez uderzanie głową o ścianę i bicie „bykowcem” po piętach, Pelagią Brzuskiwicz – przez uderzanie głową o ścianę, bicie „bykowcem” po piętach i polewanie zimną wodą, Januszem Brzuskiwiczem – przez uderzanie głową o ścianę, bicie „bykowcem” po piętach i rękami po twarzy oraz Gwalbertem Zielińskim – przez bicie pięścią po twarzy i polewanie zimną wodą.

Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzuconych mu czynów. Wyjaśnił, iż nie prowadził postępowania przeciwko pokrzywdzonym i jedynie był obecny przy przesłuchaniu jednego z nich, a w okresie objętym zarzutami przebywał służbowo poza Rypinem.

W dniu 30 kwietnia 2002 r. skierowano akt oskarżenia do Sądu Rejonowego Wydziału II Karnego w Rypinie. Na pierwszy termin rozprawy oskarżony nie stawiał się usprawiedliwiając się chorobą. Sąd powołał biegłego z zakresu medycyny sądowej, który w wydanej opinii uznał, iż stan zdrowia Jana B. uniemożliwia mu przyjazd do Rypina. Z tego powodu Sąd Okręgowy we Włocławku przekazał 22 listopada 2002 r. sprawę do rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Kłodzku, w okręgu którego oskarżony zamieszkuje. Do dnia dzisiejszego Sąd nie wyznaczył terminu rozprawy.

Dodać należy, iż po opublikowaniu w środkach masowego przekazu komunikatów informujących o wniesieniu aktu oskarżenia w niniejszej sprawie zgłosiły się kolejne osoby, zawiadamiające o zbrodniach jakich miał się dopuścić oskarżony.

– sygn. akt S 99/01/Zk

Śledztwo w sprawie psychicznego i fizycznego znęcania się przez funkcjonariuszy WUBP w Koszalinie nad członkami organizacji niepodległościowej „Tajna Młodzieżowa Partyzantka”.

Śledztwo podjęte z zawieszenia 30 marca 2001 r. Zebrany materiał dowodowy dał podstawy do postawienia 11 grudnia 2001 r. Mieczysławowi U. zarzutu popełnienia zbrodni komunistycznej polegającej na tym, że w okresie od 11 kwietnia 1952 r. do 2 lipca 1952 r. w Koszalinie jako funkcjonariusz WUBP, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi funkcjonariuszami w toku prowadzonego postępowania przygotowawczego przeciwko Henrykowi W. i innym członkom organizacji niepodległościowej „Tajna Młodzieżowa Partyzantka Krajowa” znęcał się fizycznie i psychicznie nad zatrzymanym, a następnie tymczasowo aresztowanym Henrykiem W. bijąc go rękami po głowie, grożąc pozbawieniem życia i używając wobec niego słów obelżywych oraz doprowadzając do wyczerpania fizycznego poprzez prowadzenie nocnych, wielogodzinnych przesłuchań.

W trakcie przesłuchań w charakterze podejrzanego w dniach 11 grudnia 2001 r. , 16 kwietnia 2002 r. i 9 maja 2002 r. Mieczysław U. nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu wyjaśniając, iż nigdy nie przesłuchiwał oraz nie prowadził śledztw przeciwko osobom aresztowanym, gdyż pracował w wydziale kadr.

Po zakończeniu śledztwa dnia 2 października 2002 r. skierowany został do Sądu Rejonowego II Wydział Karny w Koszalinie akt oskarżenia przeciwko Mieczysławowi U.

W dniu 20 maja 2003 r. Sąd na pierwszej rozprawie, ze względu na podawane przez oskarżonego dolegliwości powołał biegłego z zakresu medycyny sądowej celem wydania opinii dotyczącej stanu zdrowia oskarżonego i możliwości uczestniczenia przez niego w toczącym się postępowaniu. Kolejny termin rozprawy wyznaczony zostanie z urzędu po sporządzeniu opinii przez biegłego.

– sygn. akt S 106/01/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstw i znęcania się w okresie od września 1939 r. do czerwca 1941 r. nad więźniami więzienia w Oszmianie przez funkcjonariuszy NKWD podjęto z zawieszenia w dniu 31 grudnia 2001 r.

Ustalono dane personalne załogi i niekompletne wykazy więźniów. Zgromadzony został materiał dowodowy dotyczący masowego mordu więźniów w nocy z 23 na 24 czerwca 1941 r. Ustalono, iż 23 czerwca 1941 r. rano funkcjonariusze NKWD zgromadzili wszystkich więźniów na dziedzińcu, skąd kierowano ich do poszczególnych cel. Następnie pojedynczo lub dwójkami wyprowadzano wybrane osoby. Kneblowano im usta i wiązano ręce, a następnie prowadzono do budynku placówki NKWD. Po wprowadzeniu ich do piwnicy zabijano strzałem w tył głowy. Sprawcom w dokończeniu mordu przeszkadzili mieszkańcy Oszmiany, którzy słysząc odgłosy wystrzałów, wszczęli fałszywy alarm o zbliżaniu się wojsk niemieckich do miasta. Po ucieczce funkcjonariuszy NKWD i strażników więziennych, uwolniono żyjących jeszcze więźniów oraz odkryto – w zależności od relacji – od 36 do 52 ciał zabitych. Niektóre ze zwłok były zmasakrowane – ofiarom podcinano gardła, obcinano nosy i uszy oraz kłuto ich bagnietami.

W chwili obecnej kontynuowane są czynności mające na celu ustalenie pełnej listy porrzywdzonych.

– sygn. akt S 113/01/Zk

Śledztwo w sprawie przekroczenia uprawnień przez b. Wojskowego Prokuratora Rejonowego w Koszalinie Józefa P. polegającego na wydaniu w dniu 29 września 1952 r. w Koszalinie bezpodstawnych postanowień o zastosowaniu aresztów tymczasowych wobec Ryszarda W. i Alfonsa P. wszczęte 29 października 2001 r.

W toku postępowania ustalono, że na przełomie lat 40-tych i 50-tych w Białogardzie działała organizacja niepodległościowa pod nazwą „Polskie Podziemne Siły Zbrojne”. WUBP w Koszalinie prowadził sprawę agenturalnego rozpracowania jej członków pod kryptonimem „Bieguny”. W dniach 26-27 września 1952 r. funkcjonariusze UBP zatrzymali 19 osób podejrzewanych o udział bądź współpracę z PPSZ.

Wśród zatrzymanych znaleźli się również Ryszard W. i Alfons P., którzy nie należeli do tej organizacji, ani nawet nie wiedzieli o jej istnieniu.

W toku przesłuchań zaprzeczali oni, jakoby należeli do jakichkolwiek nielegalnych organizacji. Zatrzymani w tym samym czasie członkowie PPSZ w toku przesłuchań również nie wymieniali tych dwóch osób jako członków organizacji.

Józef P. – pełniący obowiązki Prokuratora Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Koszalinie zastosował areszt tymczasowy wobec Ryszarda W. i Alfonsa P. pomimo pisma szefa WUBP stwierdzającego: „W chwili obecnej nie jestem w stanie przedłożyć oficjalnych materiałów, świadczących o ich wrogiej działalności, które by zezwoliły na pobranie postanowienia o tymczasowym aresztowaniu w trybie zwykłym.” (pisownia oryginalna).

W dniu 11 stycznia 2002 r. przedstawiono Józefowi P. zarzut popełnienia dwóch przestępstw polegających na tym, że: w dniu 29 września 1952 r. w Koszalinie pełniąc obowiązki prokuratora Wojskowej Prokuratury Rejonowej przekroczył swoje uprawnienia w ten sposób, że działając w zamiarze pozbawienia wolności Ryszarda W. i Alfonsa P. pomimo braku jakichkolwiek dowodów na popełnienie przez nich zarzucanych im czynów wydał postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, pozbawiając ich wolności na okres od 29 września 1952 r. do 22 listopada 1952 r.

Józef P. przesłuchany w charakterze podejrzanego nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu czynów i odmówił składania wyjaśnień. Z treści złożonego przez niego do akt

sprawy pisma wynika, że wydał postanowienia o tymczasowych aresztowaniach Ryszarda W. i Alfonsa P., lecz pozostaje w przekonaniu, iż decyzja ta była usprawiedliwiona jego ówczesnym małym doświadczeniem prawniczym i głębokim przekonaniem o słuszności ideologii i doktryn głoszonych przez najwyższe władze państwowe.

Przesłuchany ponownie po zapoznaniu się z aktami śledztwa zmienił linię obrony i wyjaśnił, że podstawą zastosowania tymczasowych aresztów wobec Ryszarda W. i Alfonsa P. był fakt, że ich nazwiska figurowały na liście członków nielegalnej organizacji PPSZ rzekomo zabezpieczonej przy aresztowaniu kierownictwa tej organizacji w dniu 26 września 1952 r.

W dniu 28 marca 2003 r. skierowano do Wojskowego Sądu Garnizonowego w Szczecinie akt oskarżenia przeciwko Józefowi P. Sąd ten wystąpił do Wojskowego Sądu Okręgowego w Poznaniu o przekazanie sprawy do rozpoznania innemu sądowi, który postanowieniem z dnia 15 kwietnia 2003 r. wniosku tego nie uwzględnił. W związku z czym właściwym do rozpoznania sprawy pozostaje Wojskowy Sąd Garnizonowy w Szczecinie, który dotychczas nie wyznaczył terminu rozprawy.

– sygn. akt S 134/01/Zk

Postępowanie w sprawie zbrodni komunistycznych popełnionych w latach 1946 – 1948 w Złotowie przez funkcjonariuszy UBP polegających na stosowaniu represji wobec członków Polskiego Stronnictwa Ludowego zostało 18 grudnia 2001 r. wyłączone do odrębnego postępowania z wielowątkowego śledztwa dotyczącego zbrodni popełnionych na terenie ziemi złotowskiej.

W toku śledztwa ustalono, że po zakończeniu II wojny światowej w pow. złotowskim w miejscowościach Zakrzewo, Głomsk i Stara Wiśniewka powstały prężnie działające koła PSL. Członkami ich byli mieszkańcy tych terenów skupieni w Związku Polaków w Niemczech przed wybuchem wojny. Pokrzywdzonymi w tej sprawie są lokalni działacze i szeregowi członkowie stronnictwa. W latach 1946 – 1948 funkcjonariusze PUBP w Złotowie stosowali wobec nich – celem uniemożliwienia prowadzenia działalności – rozmaite formy przestępczych działań polegające m.in. na bezpodstawnym zatrzymaniu, fizycznym i psychicznym znęcaniu się, dokonywaniu bezzasadnych przeszukań.

W ramach prowadzonego postępowania przesłuchano kilkudziesięciu świadków. Przeprowadzono kwerendy archiwalne i wykonano szereg czynności procesowych zmierzających do wykrycia sprawców zbrodni. Uzyskano teczki z aktami personalnymi podejrzanych funkcjonariuszy PUBP w Złotowie, dokonano ich oględzin, uzyskano zdjęcia fotograficzne tych osób i okazano je żyjącym pokrzywdzonym.

Opisane wyżej działania nie doprowadziły jednak do zidentyfikowania sprawców zbrodni i dlatego obecnie opracowywana jest decyzja o umorzeniu śledztwa.

– sygn. akt S 10/02/Zk

Śledztwo w sprawie Ireneusza G., wyłączone do odrębnego prowadzenia z materiałów śledztwa dotyczącego znęcania się przez funkcjonariuszy WUBP w Koszalinie w latach 1945–1956 nad członkami organizacji niepodległościowych, podjęto z zawieszenia.

W dniu 10 października 2002 r. przedstawiono Ireneuszowi G. zarzut popełnienia zbrodni komunistycznej polegającej na tym, że: w okresie od 4 kwietnia 1952 r. do 6 czerwca 1952 r. w Koszalinie jako funkcjonariusz WUBP, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi funkcjonariuszami, w celu uzyskania określonych wyjaśnień od członków organizacji niepodległościowej „Braterstwo” znęcał się fizycznie i psychicznie nad Stefanem D. w ten sposób, iż zmuszał go do wielogodzinnego siedzenia na krześle w pozycji wyprostowanej, groził

pozbawieniem życia, znieważał słowami obelżywymi oraz doprowadzał do fizycznego wyczerpania poprzez prowadzenie nocnych, wielogodzinnych przesłuchań.

Ireneusz G. przesłuchany w charakterze podejrzanego w dniu 10 października 2002 r. nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu przestępstwa. Jednocześnie wyjaśnił, iż nigdy nie prowadził śledztw przeciwko członkom nielegalnych organizacji niepodległościowych oraz nie znęcał się fizycznie i psychicznie nad przesłuchiwanymi.

W dniu 27 listopada 2002 r. skierowano do Sądu Rejonowego Wydział II Karny w Koszalinie akt oskarżenia przeciwko wyżej wymienionemu. Termin rozprawy nie został do-
tąd wyznaczony. Ustalono, iż sprawa trafi na wokandę w najbliższym wolnym terminie.

– sygn. akt S 19/02/Zk

Śledztwo wszczęte 23 marca 2002 r. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w okresie od 6 czerwca 1952 r. do maja 1953 r. przez funkcjonariuszy PUBP w Szubinie i WUBP w Bydgoszczy nad Stanisławem J.

Pokrzywdzony Stanisław J. zeznał, iż w trakcie prowadzonego przeciwko niemu postępowania, podczas przesłuchań, był wielokrotnie bity przez funkcjonariuszy UBP, celem przyznania się do nie popełnionych przestępstw, w tym usiłowania zmiany przemocą ustroju państwa. Zeznania pokrzywdzonego i inne dowody zebrane w sprawie były podstawą wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów jednemu ze sprawców Stanisławowi T. Zarzucono mu, że w okresie od czerwca 1952 r. do 27 lutego 1953 r. w Szubinie, jako funkcjonariusz PUBP, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi funkcjonariuszami UBP, w toku prowadzonego postępowania przygotowawczego znęcał się fizycznie i psychicznie oraz stosował przemoc wobec Stanisława J. w ten sposób, że pobił go pasem klinowym po stopach i piętach, w celu uzyskania określonych wyjaśnień.

Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu oraz wyjaśnił, że nie pamięta aby był obecny przy pobiciu pokrzywdzonego.

Akt oskarżenia skierowano do Sądu Rejonowego w Szubinie w dniu 28 października 2002 r. Wyrokiem z dnia 28 lutego 2003 r. Stanisław T. został uznany winnym popełnienia zarzucanego mu przestępstwa i skazany na karę 1 roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym jej zawieszeniem na okres 4 lat, grzywnę w wysokości 100 stawek dziennych po 20 zł. i nawiązkę w kwocie 1000 zł.

Prokurator IPN uznał wyrok za słuszny i nie wniósł apelacji. Orzeczenie zaskarżył skazany. Termin rozprawy odwoławczej przed Sądem Okręgowym w Bydgoszczy nie został jeszcze wyznaczony.

– sygn. akt S 29/02/Zk

Materiały śledztwa w sprawie znęcania się przez funkcjonariuszy Informacji Wojskowej od grudnia 1945 r. do lutego 1946 r. w Koszalinie nad Wincentym O. zostały wyłączone 30 kwietnia 2002 r. do odrębnego postępowania ze sprawy dotyczącej zbrodni komunistycznych popełnionych przez funkcjonariuszy Informacji Wojskowej na terenie Pomorza Środkowego.

W toku postępowania ustalono, że w dniu 21 grudnia 1945 r. funkcjonariusze Oddziału Informacji D.O.W. Nr II zatrzymali Wincentego O. podejrzanego o rozpowszechnianie wśród żołnierzy fałszywych wiadomości, mogących wyrządzić istotną szkodę interesom Państwa Polskiego.

W trakcie śledztwa był on wielokrotnie bity polanem oraz gumową pałką po plecach i szyi, kopany po całym ciele, grożono mu przesłuchaniem w specjalnej celi tortur oraz wleczono go nieprzytomnego za nogi po schodach, w następstwie czego Wincenty O. doznał obrażeń ciała w postaci wielomiejscowego złamania żeber.

Zebrany materiał dowodowy dał podstawy do przedstawienia jednemu ze sprawców Jerzemu S. zarzutu, że w okresie od 21 grudnia 1945 r. do lutego 1946 r. w Koszalinie, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi nieustalonymi osobami, pełniąc obowiązki oficera śledczego Informacji Wojskowej celem uzyskania określonych wyjaśnień, znęcał się psychicznie i fizycznie nad podejrzanym Wincentym O.

Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzuconego mu przestępstwa twierdząc, że w okresie od grudnia 1945 r. do lutego 1946 r. w Oddziale Informacji D.O.W. Nr II odbywał jedynie praktykę w sekcji śledczej, podczas której nie prowadził postępowań przygotowawczych.

Do zakończenia niniejszego śledztwa konieczne jest zaznajomienie podejrzanego z materiałami postępowania i podjęcie decyzji co do wniesienia aktu oskarżenia.

– sygn. akt S 33/02/Zk

Śledztwo w sprawie znęcania się przez funkcjonariuszy PUBP w Lęborku w latach 1945-1956 nad członkami organizacji niepodległościowych podjęto z zawieszenia w dniu 21 marca 2001 r.

W trakcie postępowania przygotowawczego ustalono, iż Janusz B., funkcjonariusz tego urzędu w 1949 r., prowadząc śledztwo przeciwko członkom organizacji niepodległościowej „Polski Skauting Podziemny” znęcał się nad nimi fizycznie i psychicznie.

W dniu 5 listopada 2001 r. przedstawiono Januszowi B. zarzuty popełnienia zbrodni komunistycznych, polegających na tym że: w 1949 r. w Lęborku, jako funkcjonariusz PUBP, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi funkcjonariuszami, w toku prowadzonego postępowania przygotowawczego przeciwko członkom organizacji niepodległościowej „Polski Skauting Podziemny”, w celu uzyskania określonych wyjaśnień, znęcał się fizycznie i psychicznie nad Zbigniewem F. i Romanem N. bijąc ich rękami i kopiąc po całym ciele, grożąc pozbawieniem życia, znieważając oraz doprowadzając do wyczerpania fizycznego poprzez prowadzenie nocnych, wielogodzinnych przesłuchań.

Podejrzany nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu czynów i skorzystał z prawa do odmowy składania wyjaśnień.

Akt oskarżenia przeciwko Januszowi B. skierowano do Sądu Rejonowego II Wydział Karny w Lęborku w dniu 29 maja 2002 r. Pierwszy termin rozprawy sąd wyznaczył na 15 października 2002 r. i ze względu na przedłożenie przez oskarżonego zaświadczenia lekarskiego o niemożności uczestnictwa w rozprawie powołał biegłych z Akademii Medycznej w Gdańsku celem wydania opinii dotyczącej stanu zdrowia oskarżonego i możliwości uczestniczenia przez niego w toczącym się postępowaniu.

Z dniem 24 kwietnia 2003 r. Sąd Rejonowy w Lęborku zawiesił postępowanie przeciwko Januszowi B. z uzasadnieniem, iż udział w rozprawie może stanowić zagrożenie dla zdrowia, a nawet życia oskarżonego.

– sygn. akt S 67/02/Zk

Śledztwo w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w 1950 r. w Gdańsku, przez funkcjonariuszy WUBP nad Tadeuszem B. wszczęto 24 września 2002 r.

Podstawą wszczęcia była treść zeznań pokrzywdzonego żołnierza AK skazanego w 1951 r. na karę dożywotniego więzienia.

Podczas przesłuchań pokrzywdzonego bito go po całym ciele różnymi przedmiotami, rozbierano do naga i trzymano w zimnej celi, zmuszano do siedzenia na nodze odwróconego taboretu, umieszczano w mokrym i suchym karcerze, wieszano za ręce, grożono pozbawieniem życia, oraz represjonowaniem członków rodziny.

W toku śledztwa ustalono, iż funkcjonariusze UB znęcali się także nad innymi pokrzywdzonymi.

Ustalono dwóch żyjących sprawców znęcania się – Mieczysława J. oraz Stanisława N. – i przedstawiono im w dniach 28 marca 2003 r. i 16 kwietnia 2003 r. zarzuty, że: w 1950 r. w Gdańsku, jako funkcjonariusze WUBP, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi nieustalonymi funkcjonariuszami, w toku prowadzonego postępowania przygotowawczego, znęcali się fizycznie i psychicznie nad Tadeuszem B. i Julianem W. między innymi w ten sposób, iż bili ich rękami, pałkami, sznurami i kopali po całym ciele, osadzali w karczerze, zmuszali do wielogodzinnego stania w pozycji wyprostowanej przy ścianie, wykonywania wyczerpujących ćwiczeń fizycznych, siedzenia na nodze odwróconego stołka oraz grozili pozbawieniem życia i znieważali.

Przesłuchani w charakterze podejrzanych Mieczysław J. i Stanisław N. nie przyznali się do popełnienia zarzuconych im przestępstw. Wyjaśnili, iż nigdy nie stosowali przymusu fizycznego i psychicznego wobec przesłuchiwanym osobom.

Aktualnie prowadzone są dalsze czynności śledcze mające na celu wyjaśnienie wszystkich okoliczności sprawy i jej zakończenie.

– sygn. akt S10/03/Zk

Śledztwo w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się oraz pobicia w 1980 r. w Komisariacie MO w Golubiu Dobrzyniu Stanisława Ś. współpracownika KSS KOR w Toruniu przez funkcjonariuszy SB wszczęto 25 lutego 2003 r.

Podstawą wszczęcia było zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa złożone przez pokrzywdzonego. W toku postępowania ustalono, iż Stanisław Ś. od 1977 r. był współpracownikiem KSS KOR. W dniu 25 lipca 1980 r. został zatrzymany pod zarzutem posiadania ulotek informujących o strajku w Lublinie. Następnie funkcjonariusze SB pobili go w pomieszczeniach Komisariatu MO w Golubiu Dobrzyniu chcąc wymusić informacje dotyczące KSS KOR.

Prowadzone czynności śledcze doprowadziły do ustalenia sprawców pobicia pokrzywdzonego, funkcjonariuszy WUSW w Toruniu: Daniela J. i Mieczysława K. Jak ustalono Daniel J. zmarł 24 lipca 1989 r.

Zebrany materiał dowodowy dał podstawy do przedstawienia zarzutów Mieczysławowi K. w dniu 16 maja 2003 r. Jest on podejrzany o to, że w 1980 r. w Golubiu Dobrzyniu, działając jako funkcjonariusz WUSW, znęcał się fizycznie i psychicznie nad Stanisławem Ś. w ten sposób, że bił go rękami po głowie i szyi oraz ciągnął i szarpał za włosy i brodę, celem uzyskania informacji dotyczących jego działalności opozycyjnej.

Postanowienie o przedstawieniu zarzutów miało być ogłoszone Mieczysławowi K. w dniu 9 czerwca 2003 r., ale prawidłowo wezwany nie stawiał się na wyznaczony termin.

Po przesłuchaniu go w charakterze podejrzanego zostanie sprawdzona jego ewentualna linia obrony oraz podjęte zostaną działania zmierzające do zakończenia śledztwa.

– sygn. akt S 15/03/Zk

Ze śledztwa dotyczącego zbrodni popełnionych w latach 1945 – 1956 przez funkcjonariuszy WUBP w Koszalinie wyłączono 24 lutego 2003 r. do odrębnego postępowania materiały w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się przez Ryszarda R. nad Witoldem T. członkiem organizacji niepodległościowej „Narodowe Siły Zbrojne Młodej Polski”.

Zebrany materiał dowodowy dał podstawy do przedstawienia Ryszardowi R. zarzutu, że w 1951 r. w Koszalinie, jako funkcjonariusz WUBP, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi funkcjonariuszami, w toku prowadzonego postępowania przygotowawczego przeciw-

ko członkom organizacji niepodległościowej „Narodowe Siły Zbrojne Młodej Polski”, znęcał się fizycznie i psychicznie nad Witoldem T. bijąc go rękami po całym ciele i linijką po piętach, ciągnąc za włosy, grożąc pozbawieniem życia, znieważając oraz doprowadzając do wyczerpania fizycznego poprzez prowadzenie nocnych, wielogodzinnych przesłuchań.

W trakcie przesłuchania w charakterze podejrzanego dnia 29 stycznia 2003 r. Ryszard R. nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu wyjaśniając, iż przez cały okres służby osobiście nie prowadził przesłuchań i w jego obecności nikt nie znęcał się nad przesłuchiwanymi.

W dniu 31 marca 2003 r. skierowano w sprawie akt oskarżenia do Sądu Rejonowego II Wydział Karny w Koszalinie.

Sąd nie wyznaczył dotąd terminu rozprawy. Ustalono, iż sprawa trafi na wokandę w najbliższym wolnym terminie.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 28/02/Zi

Śledztwo w sprawie zabójstwa w dniu 26 lutego 1945 r. w Starym Bornym, gm. Bobolice, jeńca wojennego narodowości belgijskiej Augusta Vangenechta oraz dwóch nieustalonych osób cywilnych narodowości niemieckiej przez żołnierzy radzieckich wszczęto 29 kwietnia 2002 r.

W toku postępowania ujawniono, iż żołnierze radzieccy po zajęciu wsi Stare Borne (niemiecka nazwa Hohenborn), gmina Bobolice, w odwecie za śmierć jednego z nich, zgromadzili wszystkich mieszkańców miejscowości oraz przebywających tam niemieckich jeńców wojennych, którymi byli żołnierze różnych armii państw koalicji antyhitlerowskiej i skierowali wszystkich do oddalonej o kilka kilometrów sąsiedniej wsi Drzewiany. W czasie drogi, tuż za wsią Stare Borne, w bliżej nieokreślonych okolicznościach żołnierze radzieccy rozstrzelali jeńca wojennego narodowości belgijskiej A. Vangenechta oraz nieustaloną osobę narodowości niemieckiej. Ponadto rozjechali czołgiem nieznanego mężczyznę.

W sprawie ustalono dwóch bezpośrednich świadków zdarzenia i dokonano szeregu czynności mających na celu odtworzenie okoliczności zbrodni, a w szczególności ustalenie jej sprawców oraz tożsamości pokrzywdzonych. Z uwagi na to, iż świadkowie zamieszkują w Stanach Zjednoczonych i Niemczech, o ich przesłuchanie zwrócono się w drodze zagranicznej pomocy prawnej.

Dalszy bieg postępowania uzależniony jest od treści zeznań tych świadków.

2.3. ODDZIAŁOWA KOMISJA W KATOWICACH

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 5/00/Zn

Śledztwo w sprawie hitlerowskich deportacji w 1940 r. do Generalnej Guberni w ramach tzw. Saybusch Aktion, zmierzającej do germanizacji terenów wcielonych do III Rzeszy, ok. 20.000 mieszkańców Ziemi Żywieckiej. Śledztwo podjęto z zawieszenia 2 listopada 2000 r.

Saybusch Aktion objęła następujące miejscowości: Żywiec, Radziechowy, Cięcinę, Brzuśnik, Milówkę, Kamesznicę, Szare, Gilowice, Ślemień, Kocoń, Las, Lipową, Lachowice, Stryszawę, Sopotnię Małą. Większość wysiedlonych usuwana była ze swoich miejsc zamieszkania w bardzo krótkim, w minutach wyliczonym czasie, wolno im było zabrać na ogół

25 kg (dzieciom 10 kg) najniezbędniejszych tylko rzeczy. Po przejściu przez punkty i obozy przesiedleńcze, w których przebywali w bardzo złych warunkach sanitarnych i byli bardzo źle żywieni, wysiedleni wywożeni byli do GG. Ładowano ich do wagonów towarowych w takiej liczbie, że często mogli w nich tylko stać, a na wielodniowy czas transportu nie dostarczano im żywności ani wody, nie wypuszczano też dla załatwienia potrzeb fizjologicznych.

Systematycznie prowadzone są czynności procesowe w postaci przesłuchań świadków oraz oględzin materiałów archiwalnych. W ostatnim okresie sprawozdawczym przesłuchano 235 osób (łącznie 485). Przeprowadzono kwerendę w Archiwum Państwowym w Krakowie, w wyniku której ujawniono spisy ludności wysiedlonej do Dystryktu Kraków w Generalnej Guberni sporządzone w 1941 r. przez Polski Komitet Opiekuńczy. Odnaleziono także listy transportowe wysiedlonych.

Wobec skazania głównych sprawców wysiedleń w procesach norymberskich i niemożności ustalenia tożsamości bezpośrednich wykonawców, najistotniejszym celem śledztwa jest ustalenie tożsamości osób pokrzywdzonych i zebranie pełnej dokumentacji wyjaśniającej okoliczności tej zbrodni.

– sygn. akt S 17/00/Zn

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych w latach 1939–1945 przez hitlerowców w więzieniu katowickim na osadzonych tam więźniach – podjęte z zawieszenia w dniu 18 grudnia 2000 r.

Śledztwem objęto całość zagadnień dotyczących funkcjonowania katowickiego więzienia w okresie II wojny światowej, ze szczególnym uwzględnieniem wykonywania w tym więzieniu kar śmierci przez gilotynowanie. Z poczynionych ustaleń wynika, że w pierwszym okresie II wojny światowej w katowickim więzieniu umieszczano wiele osób rozstrzeliwanych następnie w różnych miejscach w Katowicach i okolicy. W sprawach tych masowych mordów, dokonywanych w pierwszym okresie bez jakichkolwiek wyroków, prowadzono już wcześniej śledztwa. Po pierwszej fali terroru katowickie więzienie stało się miejscem przetrzymywania zarówno więźniów różnych narodowości, związanych z działalnością antyniemiecką i niepodległościową, jak i zwykłych przestępców kryminalnych. W styczniu 1945 r., w wyniku radzieckiej ofensywy, wycofujący się Niemcy opuścili Katowice, przy czym z więzienia ewakuowano około 90 więźniów wyselekcjonowanych według nieznanych kryteriów, natomiast pozostałych wypuszczono.

W toku śledztwa z Państwowego Muzeum w Oświęcimiu uzyskano potwierdzenie, że gilotyna znajdująca się w zbiorach tego muzeum pochodzi z katowickiego więzienia.

Ze zgromadzonej dokumentacji i zeznań przesłuchanych świadków wynika, że przed wykonaniem kary śmierci skazańcy mieli możliwość wykorzystania procedur odwoławczych. O dacie i godzinie egzekucji więzień był informowany z wyprzedzeniem, miał możliwość skorzystania z posługi kapłańskiej i napisania pożegnalnego listu do rodziny – do akt dołączono m.in. odnalezione w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach odpisy z zaginionego „Czerwonego notesu” księdza Beslera, który od lipca 1942 r. był kapelanem więziennym w katowickim więzieniu.

Wyłączono do odrębnego postępowania przypadki bicia więźniów w toku prowadzonych przesłuchań przez funkcjonariuszy Gestapo.

W dniu 23 października 2002 r. śledztwo umorzono w zakresie objętym wcześniej prowadzonymi postępowaniami oraz w części do której nie stwierdzono zbrodni nazistowskich.

– sygn. akt S 12/01/Zn

Postępowanie w sprawie dokonanego w dniu 27 lipca 1942 r. w Gotartowicach zabójstwa przez powieszenie członków Polskiej Organizacji Powstańczej – Franciszka Buchalika i Pawła Buchalika dokonanego przez funkcjonariuszy Gestapo podjęte z zawieszenia 19 lutego 2001 r. Obecnie śledztwo obejmuje czyny stanowiące zbrodnie nazistowskie, popełnione przez szefa katowickiego Gestapo – Rudolfa Mildnera.

W okresie sprawozdawczym w oparciu o przeprowadzone w toku śledztwa czynności udokumentowano dodatkowo czyny popełnione wobec 75 aresztowanych członków organizacji o nazwie Polska Tajna Organizacja Powstańcza, spośród których co najmniej 19 kolejnych zostało zamordowanych na mocy zbrodniczych wyroków sądu doraźnego Gestapo w Katowicach.

W toku postępowania przeprowadzono liczne czynności o charakterze archiwalnym w celu ustalenia zakresu spraw, które dotyczyły czynów przypisywanych Rudolfowi Mildnerowi. W wyniku współpracy z Centralą w Ludwigsburgu, a także z Sądem Krajowym w Salzburgu, uzyskano kserokopie materiałów prowadzonego w latach sześćdziesiątych postępowania o uznaniu za zmarłego Rudolfa Mildnera.

Na dalszym etapie postępowania planowane jest jego zakończenie poprzez podjęcie decyzji merytorycznej o umorzeniu śledztwa.

– sygn. akt S 36/01/Zn

Śledztwo w sprawie działalności Stanisława P., który jako współpracownik Gestapo brał udział w dokonywaniu zabójstw mieszkańców wsi w okolicach Zawiercia – wszczęte 15 maja 2001 r. na skutek doniesienia Ireny N., która w czasie okupacji zetknęła się z agentem Gestapo Stanisławem P.

Świadek widziała go m.in. w czasie pacyfikacji wsi Niegowonice, podczas której hitlerowcy zastrzelili 7 osób. Ponadto widywała go, kiedy przychodził do siedziby Gestapo w Zawierciu. Jeden raz była świadkiem, gdy wraz z gestapowcem o nazwisku Hawliczek doprowadził do aresztu Gestapo dwie osoby narodowości żydowskiej.

Irenie N. okazano tablice poglądowe, na których znajdowały się fotografie Stanisława P. Świadek oświadczyła, iż rozpoznaje Stanisława P. na obu okazanych jej tablicach i wskazała na jego fotografie.

W toku postępowania uzyskano z Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie kserokopie protokołu przesłuchania Stanisława P. przez oficera „Smiersz” kapitana Anufriewa. Podczas przesłuchania przyznaje się on do współpracy z gestapo i wyjaśnia, że został zwerbowany przez kolegę z pracy o nazwisku Wejzer. Posiadał pseudonim „Mucha”. Za każde doniesienie dostawał 200 marek i pół litra wódki.

W dniu 29 listopada 2002 r. Stanisławowi P. przedstawiono zarzut, że w dniu 7 kwietnia 1944 r. w Zawierciu, Niegowonicach i Grabowej, idąc na rękę władzy państwa niemieckiego, jako współpracownik Gestapo, wziął udział w pacyfikacji przeprowadzonej przez żandarmierię niemiecką i gestapo okręgu Zawiercie we wsiach Niegowonice i Grabowa i w zastrzeleniu w Niegowonicach: Józefa Barana, Stefana Guzego, Józefy Ludwikowskiej, Tadeusza Ludwikowskiego, Piotra Nowickiego, Stefana Skrzeka, Władysława Supernaka, a w Grabowej: Stanisława Bachowskiego, Zdzisława Dobrka, Bolesława Gdulę, Piotra Jachnę, Stefana Nowaka, Franciszka Waławczyka.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu. Wyjaśnił, iż nigdy nie był współpracownikiem Gestapo, należał natomiast do Batalionów Chłopskich. O działalność agenturalną pomawiany jest przez kobietę, która sama współpracowała w czasie okupacji z Niemcami. Obecnie trwa sprawdzanie jego linii obrony.

– sygn. akt S 51/01/Zn

Śledztwo w sprawie agenturalnej działalności Heleny M., a w szczególności jej współpracy z Gestapo w latach 1940-1942 w Katowicach i innych miejscowościach, w wyniku której doszło do ujęcia członków Związku Walki Zbrojnej – Karola Kornasa, Jana Macha, Jana Anioła, Leona Kąckiego i innych, a następnie ich aresztowania i stracenia. Śledztwo podjęto z zawieszenia 4 czerwca 2001 r.

Helena M. była najbliższą współpracownicą szefa sztabu Okręgu Śląskiego ZWZ Karola Kornasa. Pełniła ona w ZWZ funkcję łącznika i z tego tytułu znała wielu jej członków oraz sieć kontaktową. W maju 1940 r. Helena M. została aresztowana przez Gestapo i po tygodniu zwolniona. Od tej chwili Helenę M. zaczęto podejrzewać o podpisanie współpracy z Gestapo. W drugiej połowie 1940r. zostali aresztowani przez gestapo: Karol Kornas, Marcin Skorupa, Janicki, Kosiński, Anioł, Mazur, Preis i inni działacze ZWZ. Wszyscy oni zostali następnie straceni. Do Komendy Okręgu docierały grypsy od osób aresztowanych, w których wskazywano na Helenę M. jako konfidentkę Gestapo. W okresie okupacji Wojskowy Sąd Specjalny Okręgu Śląskiego wydał na nią wyrok skazujący na karę śmierci. Wyroku nie zdołano wykonać wobec wyjazdu podejrzanej za granicę.

Szczególony charakter tego śledztwa polega przede wszystkim na tym, że pomimo upływu 58 lat od zakończenia wojny sprawa Heleny M. pozostaje otwarta. W toku obecnie kontynuowanego śledztwa, ujawniono duże rozbieżności w materiale dowodowym, a w szczególności w zeznaniach świadków. Podjęto działania zmierzające do ustalenia czy żyją i gdzie zamieszkują przesłuchani w 1970 r. świadkowie. W tym zakresie ustalono, że na 35 osób zeznających w sprawie żyje 7 świadków. Zdołano uzupełniająco przesłuchać Krystynę K. i Janinę M.

Znając nazwiska funkcjonariuszy niemieckich – pracowników katowickiej placówki Gestapo podjęto próbę ustalenia miejsca pobytu i przesłuchania ich w charakterze świadków. W tym celu m.in. nawiązano współpracę z Centralą w Ludwigsburgu. Z uzyskanej odpowiedzi wynika, iż funkcjonariusze katowickiej placówki gestapo Fritz Stolz, Karl vel Otto Nowak, Paul Bauch zmarli, Robert Zeidler został uznany za zmarłego, a Paul Breuche jest nieznanym.

W śledztwie podejmowane będą dalsze czynności zmierzające do dotarcia do dokumentów potwierdzających agenturalną działalność Heleny M. i wystąpienia z wnioskiem o jej ekstradycję.

– sygn. akt S 4/02/Zn

Śledztwo wszczęte 25 lutego 2002 r. w sprawie zbrodni wojennej stanowiącej naruszenie prawa międzynarodowego przez okupanta hitlerowskiego polegającego na pozbawieniu wolności w sierpniu 1943 r. cywilnych mieszkańców Sopotni Wielkiej.

W dniu 9 sierpnia 1943 r. w Sopotni Wielkiej żandarmeria powiatu żywieckiego przeprowadziła akcję aresztowania osób „należących do band lub im sprzyjających”. Akcja była poprzedzona prowokacją ze strony niemieckiej. W czasie okupacji do Sobotni Wielkiej przesiedlono trzech gajowych: Rudolfa Dobosza, Józefa Howańca i Michała Hulbója. Michał Hulbój już od wiosny 1942 r. prowadził agitację wśród miejscowej ludności namawiając ją do wyrażenia gotowości podjęcia walki z okupantem i wpisania się na listę. Cześć z mieszkańców to uczyniła. Ta lista stała się dla Niemców podstawą do aresztowania konkretnych osób. Z zeznań świadków wynika, iż prawdopodobnie współpracował on z Niemcami. Gajowi Rudolf Dobosz i Józef Howaniec jako organizatorzy ruchu oporu, po brutalnym śledztwie przeprowadzonym w więzieniu w Mysłowicach, w dniu w Żabnicy zostali publicznie powieszani. Losów Michała Hulbója dotychczas nie ustalono. Niemcy – żandarmeria powiatu żywieckiego, policja ochronna oraz czterech funkcjonariuszy grupy specjalnej gestapo, łącznie 120 osób – przyjechali do wsi wczesnym rankiem sześcioma ciężarówkami. Zgodnie z posiadaną listą,

dokonywali rewizji w wyznaczonych domach, a następnie aresztowań. Zachowywali się brutalnie i agresywnie, używali broni w celu zastraszenia, lecz nikt wówczas nie zginął. W wyniku akcji aresztowano 39 mężczyzn i 6 kobiet. Aresztowanych początkowo przewieziono do więzienia w Mysłowicach, a następnie do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie część zginęła a część została przewieziona do innych obozów w głąb Rzeszy. Większość z aresztowanych zginęła przed zakończeniem wojny.

Wśród mieszkańców Sobotni Wielkiej wyłoniono osoby, które były świadkami tamtych wydarzeń lub poznały je z relacji swoich bliskich, ofiar zbrodni. Dotychczas w sposób nie budzący wątpliwości ustalono tożsamość 34 osób, jak również wyjaśniono przyczyny akcji. Śledztwo zmierza do merytorycznego zakończenia.

– sygn. akt S 9/02/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 20 lutego 2002 r. w sprawie zabójstwa w dniu 9 września 1939 r. w Będzinie około 30 osób narodowości polskiej i żydowskiej przez policję i wojsko niemieckie.

Jak ustalono, w dniu 8 września 1939 r. w Będzinie w godzinach wieczornych niemieckie wojsko i policja otoczyły kordonem rejon, gdzie znajdowała się synagoga oraz dzielnica zamieszkała w zdecydowanej większości przez ludność narodowości żydowskiej. Niemcy podpaliли synagogę i szereg okolicznych domów, a następnie zaczęli strzelać do wszystkich osób usiłujących uciekać z płonących budynków. Duża grupa osób narodowości żydowskiej zdołała uciec w okolice znajdującego się w pobliżu Kościoła pod wezwaniem Świętej Trójcy. Tam proboszcz tej parafii – ks. Mieczysław Zawadzki otworzył bramę w murze otaczającym kościół i umożliwił im ucieczkę na pobliską górę zamkową. Niemcy nie zezwolili na gaszenie pożaru. Jeszcze tej samej nocy aresztowali i osadzili na terenie starostwa grupę około 30 osób narodowości polskiej i żydowskiej. Wszystkie te osoby zostały następnie rozstrzelane na dziedzińcu starostwa, gdzie znajdowała się wojskowa komendantura miasta.

W toku dotychczasowych czynności ustalono i przesłuchano 9 świadków. Ustalono, iż prawdopodobnie dowódcą akcji w Będzinie w dniu 8 września 1939 r. był niemiecki oficer SS o nazwisku „von Hattko”. Ustalono także adresy świadków tamtych zdarzeń mieszkających w Izraelu i zwrócono się o nadesłanie pisemnych relacji z tych wydarzeń. Z Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie uzyskano relacje kilku świadków wydarzeń.

W oparciu o oględziny archiwalnych akt w sprawie przeciwko niemieckim generałom Gerdowi v. Rundstedt'owi i Fritzowi Erichowi Manstein'owi o zbrodnie wojenne popełnione przez podległe im jednostki na terenie Śląska we wrześniu 1939 roku, ujawniono materiały związane z wydarzeniami w Będzinie w dniu 9 września 1939 r., a konkretnie zeznania 18 nowych świadków oraz inne dokumenty. Ustalane są aktualne adresy tych świadków.

– sygn. akt S 45/02/Zn

Śledztwo w sprawie zbrodni wojennej stanowiącej zbrodnię przeciwko ludzkości popełnionej w 1943 r. w miejscowości Łysiec, woj. Stanisławowskie, na obszarze okupowanym wówczas przez Niemców, przez Bogdana Kozij, polegającej na zabójstwie osób narodowości żydowskiej. Śledztwo to wszczęto 23 września 2002 r. na wniosek Dyrektora Centrum Szymona Wiesenthala, Efraima Zuroff'a.

Bogdan Kozij, ur. 23 lutego 1920 r. w Pukasowcach, był policjantem ukraińskim w Łyścu. W dniu 26 października 1943 r. żandarm niemiecki i Bogdan Kozij wyprowadzili z budynku posterunku na podwórze znajdujące się z tyłu aresztowane wcześniej osoby narodowości żydowskiej – pięć kobiet i dziecko, wśród których były Salka i Niusia Kandler, a następnie obaj zaczęli do nich strzelać zabijając wszystkie osoby. Chwilę później ci sami sprawcy wyprowa-

dzili z posterunku dwóch mężczyzn – jednym z nich był Bernard Kandler, który po próbie ucieczki został zastrzelony przez Kozija po przystawieniu pistoletu do głowy.

Kilka dni później Kozij zatrzymał Jadwigę Spilarewicz ukrywającą dziecko doktora Singera i zabrał na posterunek w Łyścu. Na posterunku Bogdan Kozij wyrwał z rąk Jadwidze Spilarewicz dziecko i wyprowadził je na podwórze. Dziewczynka płakała i wrywała się wołając matkę. Bogdan Kozij zabił ją strzelając z pistoletu w głowę. Latem 1943 r. Bogdan Kozij wraz z dwoma innymi policjantami ukraińskimi o nazwiskach Irodenko i Witwicki dopuścił się zabójstwa rodziny piekarza z Łyśca, Bredgoltsów – małżeństwa i dwóch córek w wieku 9 i 12 lat. Po ujęciu ukrywającej się rodziny, pognali ją na żydowski cmentarz w Łyścu, gdzie ofiary zamordowali strzelając im w tył głowy. Bogdan Kozij jest też sprawcą zabójstwa 12-letniej córki rzeźnika z Łyśca Lusi Rosiner. Ukrywającą się dziewczynkę znalazł w stodole w okolicach posterunku i na miejscu zastrzelił.

W toku śledztwa przesłuchano trzech żyjących jeszcze świadków oraz załączono i przetłumaczono materiały otrzymane z USA z procesu o pozbawienie B. Kozija obywatelstwa.

Po uzyskaniu niezbędnych dokumentów z Prokuratury Generalnej Ukrainy zostanie wydane postanowienie o przedstawieniu zarzutów Bogdanowi Kozij, które stanowić będzie podstawę postanowienia sądu o jego tymczasowe aresztowanie. Wniosek o ekstradycję zostanie złożony do władz Kostaryki za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości.

– sygn. S 58/02/Zn

Śledztwo w sprawie zbrodni wojennej stanowiącej zbrodnię przeciwko ludzkości, popełnionej w okresie od lipca do września 1942 r. w Jaworznie i Oświęcimiu, polegającej na bezprawnym pozbawieniu wolności, nieludzkiemu traktowaniu i zabójstwie Heleny i Jana Prześlaków oraz około 30 osób narodowości żydowskiej – wszczęte 16 stycznia 2003 r.

Jan Prześlak był kierownikiem Szkoły Powszechnej nr 4 w dzielnicy Stara Huta w Jaworznie, jego żona Helena nauczycielką w tej szkole. Oboje mieszkali w budynku szkoły. W lipcu 1942 r. kierownik szkoły przyjął grupę Żydów proszących o ukrycie przed akcją wysiedleńczą. Ukrywali się na terenie szkoły kilka dni, kiedy po denuncjacji przez nieustaloną dotychczas osobę Gestapo dokonało aresztowania Prześlaków. Aresztowani przebywali najpierw w siedzibie Gestapo w Jaworznie, potem w więzieniu w Mysłowicach, skąd zostali wywiezieni do obozu w Oświęcimiu.

W toku śledztwa uzyskano informację Muzeum, z której wynika, iż Helena Prześlak została przywieziona do KL Auschwitz w dniu 26 sierpnia 1942 r. transportem z Katowic. W obozie oznaczona jako więźniarka Polka polityczna (P.Pole) numerem 18444. Odnośnie Jana Prześlaka, w częściowo zachowanych aktach tamtejszego archiwum, brak jest daty osadzenia i numeru obozowego.

Zapoznano się z aktami Sądu Apelacyjnego w Krakowie sprawy karnej z 1949 r. przeciwko stróżowi szkolnemu oskarżonemu o współpracę z Gestapo. Proces ten zakończył się jego uniewinnieniem, gdyż sąd nie znalazł dostatecznych dowodów winy. Jednak zebrany w tamtej sprawie materiał dowodowy dostarczył wielu niezbędnych informacji koniecznych do podjęcia decyzji w tym śledztwie.

Obecnie prowadzone są czynności zmierzające do ustalenia miejsca pobytu osób, które przesłuchiowano w toku opisanego wyżej postępowania. Uzyskano informacje z Urzędu Miejskiego w Jaworznie odnośnie zgonu 8 osób przesłuchanych wówczas w sprawie.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 2/00/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodniczego skazania na karę śmierci w dniu 31 grudnia 1946 r. Anny Krużolek przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach, wszczęte 15 listopada 2001 r.

Dnia 10 stycznia 1946 r. funkcjonariusze PUBP w Cieszynie, milicji i wojska zorganizowali obławę na grupę Narodowej Organizacji Wojskowej pod dowództwem Borkały i otoczyli dom Jana Brudnego, w którym się ukrywali członkowie grupy. Doszło do wymiany ognia, w wyniku czego zginęło czterech funkcjonariuszy UB, a trzech innych zostało rannych. Śmierć poniosła także żona Brudnego. Dom oraz zabudowania gospodarcze spalono. Natomiast Jana Brudnego i jego pasierbicę Annę Krużolek zabrano do aresztu UB w Cieszynie.

W czasie toczącego się wówczas postępowania Anna Krużolek nie przyznała się do współpracy z partyzantami twierdząc, iż to jej przyrodnia siostra współpracowała z partyzantami ona zaś nie wiedziała, że nocują w domu. Żaden z przesłuchiwanym świadków nie pomógł jej o taką współpracę. Mimo to skierowano przeciwko niej akt oskarżenia do sądu, który uznał ją winną udziału w związku mającym na celu obalenie demokratycznego ustroju Państwa Polskiego i skazał na karę śmierci, którą wykonano mimo uchYLENIA tego wyroku przez Sąd Najwyższy.

W okresie sprawozdawczym sprawdzano linię obrony Edmunda R., członka składu sądownego, któremu w dniu 3 lipca 2001 r. przedstawiono zarzut popełnienia przestępstwa zabójstwa sądowego, a który nie przyznał się do popełnienia zbrodni.

Przeprowadzono kwerendę 12 spraw, w których orzekał Edmund R, a w których zapadły wyroki śmierci wobec 32 osób W wyniku oględzin wymienionych akt nie stwierdzono, by w którejkolwiek z opisanych spraw podejrzany Edmund R. złożył zdanie odrębne. Ujawniono natomiast votum separatum składane przez innych sędziów

Przystąpiono do zaznajomienia podejrzanego z materiałami śledztwa i zamknięcia postępowania celem skierowania aktu oskarżenia przeciwko Edmundowi R. Jednakże czynność ta w wyznaczonym terminie nie została przeprowadzona, z uwagi na zły stan zdrowia podejrzanego, a następnie jego śmierć. W tej sytuacji w dniu 20 czerwca 2003 r. śledztwo umorzono wobec śmierci sprawcy.

– sygn. akt S 4/00/Zk

Śledztwo w sprawie przestępstw popełnionych przez funkcjonariuszy służby więziennej wobec młodocianych więźniów politycznych w latach 1951-1956 na terenie tzw. więzienia progresywnego w Jaworznie, podjęte z zawieszenia 27 października 2000 r.

Jesienią 1950 r. w ówczesnym MBP opracowano „Projekt organizacji więzień i pracy poprawczo – wychowawczej nad młodzieżowymi więźniami”. Wytypowano dwa główne obiekty więzienne: w Iławie i Jaworznie, w miejscu dotychczasowego Centralnego Obozu Pracy. Uruchomienie więzienia nastąpiło wiosną 1951 r., kiedy to z COP w Jaworznie usunięto więźniów w wieku powyżej 21 lat. W okresie funkcjonowania więzienia osadzono łącznie ok. 10 000 więźniów. Przywożono ich do jaworznickiego więzienia pociągami w małych, przepełnionych wagonach przeznaczonych do przewozu aresztantów, pod eskortą uzbrojonych żołnierzy KBW. Niejednokrotnie podróż trwała około 20 godzin. Teren więzienia ogrodzony był drutem kolczastym pod napięciem elektrycznym oraz 5-metrowej wysokości murem. Terenu obiektu strzegli umieszczeni na wieżyczkach wartownicy.

Założenia systemu progresywnego przewidującego stworzenie systemu wychowawczego, który przygotowywałby więźnia do życia na wolności, zostały w Jaworznie diametralnie wy-

paczone. Stosowano tu m.in. praktykę przeliczania jednego dnia pracy na dwa dni więzienia, przy czym o zaliczeniu tego przelicznika nie decydował faktycznie poniesiony przez więźnia nakład pracy, lecz arbitralne decyzje funkcjonariuszy więziennych. Młodociani więźniowie wykorzystywani byli do ciężkiej, niejednokrotnie ponad ich siły, wielogodzinnej pracy fizycznej przy niedostatecznym wręcz głodowym wyżywieniu. Stosowano opartą na przymusie indoktrynację polityczną. Tylko pozornie dbano o ułatwienie więźniowi zdobycia wykształcenia i zawodu, co miało pomóc w powrocie do życia na wolności. W efekcie uzyskane przez więźniów świadectwa ukończenia szkoły zawodowej czy ogólnokształcącej nie były honorowane przez placówki oświatowe, a opuszczających więzienie młodocianych mężczyzn przez lata szykanowano, inwigilowano, utrudniano podjęcie pracy czy blokowano podjęcie studiów wyższych. Równie dolegliwy był system kar stosowany przez władze więzienne wobec więźniów za nawet najdrobniejsze uchybienia: od zabrania wypiski, do kary karceru włącznie. Zdarzały się przypadki stosowania przez strażników więziennych wobec więźniów przemocy fizycznej w postaci bicia bądź zmuszania do wykonywania ciężkiej pracy fizycznej.

W ostatnim okresie sprawozdawczym przesłuchano w charakterze świadków 169 osób (łącznie 419). Zeznania te w dużej mierze pokrywają się, obrazując życie więzienne. Planowane są dalsze, liczne przesłuchania.

– sygn. akt S 8/00/Zk

Śledztwo w sprawie deportacji do ZSSR w 1945 r. mieszkańców Górnego i Opolskiego Śląska, podjęte z zawieszenia 6 listopada 2000 r.

Po zajęciu Śląska przez wojska radzieckie pojawiły się obwieszczenia wzywające mężczyzn w wieku od 17 do 50 lat do zgłaszania się na okres 14 dni, w celu usuwania szkód wojennych. Większość zgłaszających się osób zatrzymano. Wszystkich osadzano w różnych obiektach pilnowanych przez żołnierzy sowieckich. Po zgromadzeniu większej liczby osób transportowano ich do obozów przejściowych, a następnie w głąb ZSRR. Dotychczasowe ustalenia pozwalają na uzasadnione przypuszczenie, iż ze Śląska wywieziono ok. 30 000 osób. Transportowano ich w bydłowych wagonach, nawet przez okres 6 tygodni. Panujące mrozy, nie opalane wagony, bardzo złe warunki sanitarne, brak pożywienia i opieki lekarskiej powodowały liczne zgony. Wywiezieni trafiali do obozów pracy usytuowanych na terenie całego Związku Radzieckiego. Wykonywali tam niewolniczą pracę w kopalniach, kamieniołomach, hutach, przy odgruzowywaniu miast i wyrębie lasów oraz w rolnictwie.

Władze polskie były świadome, że wielu deportowanych posiada polskie pochodzenie. Latem 1945 r. komisja powołana przez wicewojewodę katowickiego gen. Ziętka podjęła działania zmierzające do ich zwolnienia. Sporządzono „Spis wywiezionych górników polskich do ZSRR”, zawierający 9877 nazwisk. Nie był to spis pełny, jak wykazało niniejsze śledztwo. Ocenia się, iż do kraju wróciło nie więcej niż 20 % deportowanych.

W ostatnim okresie sprawozdawczym przesłuchano 26 świadków. Przeprowadzono kwerendy w Urzędach Stanu Cywilnego w miejscowościach, z których dokonywano deportacji, wyłaniając takie nazwiska osób, których uznano za zmarłych z dopiskiem – zaginął w ZSRR. Jest to metoda, która pozwala na systematyczne uzupełnianie imiennej listy deportowanych.

– sygn. akt S 10/00/Zk

Śledztwo dotyczące przestępstw popełnionych przez funkcjonariuszy różnych jednostek UB, w szczególności WUBP w Katowicach w trakcie prowadzonego m.in. w latach 1952-1953 w Katowicach postępowania przeciwko członkom nielegalnej wówczas organizacji o nazwie Tajne Harcerstwo Krajowe – Szeregi Wolności. Śledztwo w tej sprawie podjęto z zawieszenia 13 listopada 2000 r.

Jak ustalono, członkami tej organizacji w większości byli uczniowie szkół średnich na terenie Śląska o poglądach antykomunistycznych. Ich działalność potraktowano jako szczególnie niebezpieczną dla państwa komunistycznego. W trakcie przesłuchań w przestępczy sposób – przemocą, groźbami i szantażem wymuszano przyznawanie się przez przesłuchiwanym do stawianych im zarzutów, co w konsekwencji dawało później podstawę do skazywania ich przez Wojskowy Sąd Rejonowy na wieloletnie kary pozbawienia wolności. Postępowanie takie zastosowano wówczas wobec 60 osób uznanych za członków organizacji lub jej pomocników.

W toku śledztwa przesłuchano 37 świadków. Tylko ośmioro z nich zeznało, że funkcjonariusze UB nie stosowali wobec nich niedozwolonych metod śledczych w celu zmuszenia do złożenia wyjaśnień. Pozostali świadkowie składali zeznania stanowiące materiał dowodowy dotyczący licznych popełnionych wobec nich przestępstw. Metody przestępczego uzyskiwania dowodów polegały na prowadzeniu długotrwałych przesłuchań połączonych m.in. świeceniem ostrym światłem żarówki w twarz przesłuchiwanego, odmową podania napojów i głodzeniem, sadzaniem w pobliżu gorącego kaloryfera w trakcie kilkugodzinnego przesłuchania, przetrzymywaniem w wychłodzonym pomieszczeniu przez kilkanaście godzin, przetrzymywaniem przez całą noc w pomieszczeniu w oczekiwaniu na przesłuchanie, zmuszaniem w trakcie przesłuchania do wielogodzinnego siedzenia na nodze odwróconego taboretu, zmuszaniem do klęczenia na węglu, wielogodzinnym zamykaniem w pomieszczeniu (określanym przez pokrzywdzonego jako „klatka”) zalanym zimną wodą, zmuszaniem do sprzątnięcia wymiocin, wyzywaniu wulgarnymi słowami, groźeniu oraz biciu i kopaniu po całym ciele.

W toku postępowania, oprócz czynności polegających na przesłuchaniach świadków, zapoznawano się z materiałem archiwalnym stanowiącym akta spraw byłego WSR w Katowicach oraz akta sprawy operacyjnej prowadzonej przez WUBP w Katowicach przeciwko członkom organizacji Tajne Harcerstwo Krajowe. Ustalono, że czynności w tej sprawie wykonywane były przez 119 różnych funkcjonariuszy UB, MO i Informacji Wojskowej. Materiał dowodowy zebrany w sprawie pozwalał na postawienie zarzutów popełnienia przestępstw jednemu z tych funkcjonariuszy, Marianowi P., jednak nie zdołano przeprowadzić tej czynności z uwagi na śmierć sprawcy.

Na dalszym etapie postępowania planowane jest ustalenie dokładnych danych w zakresie tożsamości pozostałych funkcjonariuszy typowanych jako sprawcy, ustalenie, czy żyją i przedstawienie im zarzutów popełnienia wyżej opisanych przestępstw.

– sygn. akt S 14/00/Zk

Postępowanie przeciwko Barbarze W. – byłej funkcjonariuszce Wydziału Śledczego SB w Częstochowie przejęte do dalszego prowadzenia 24 listopada 2000 roku.

W toku śledztwa Barbarze W. postawiono ostatecznie 16 zarzutów dotyczących popełnienia przestępstw polegających na przekroczeniu przez nią w okresie od grudnia 1981 r. do czerwca 1984 r. w Częstochowie przysługujących jej jako funkcjonariuszowi SB uprawnień w związku z czynnościami wykonywanymi z udziałem internowanych kobiet, a także innych kobiet, z którymi podejrzana miała kontakt w związku z prowadzonymi przez SB w Częstochowie postępowaniami karnymi dotyczącymi druku i kolportażu wydawnictw bezdebitowych. Działania Barbary W. polegały na zmuszaniu środkami o charakterze psychicznym do składania wyjaśnień albo do przyznania się do zarzucanych przestępstw, dokonywaniu poniżających bezzasadnych rewizji osobistych połączonych z całkowitym obnażaniem się kobiet podejrzewanych o udział w działalności uznawanej przez ówczesne władze za nielegalną, zmuszaniu, za pomocą środków psychicznych, pozbawionych wolności (na skutek internowania albo wyroku skazującego za przestępstwo polityczne) kobiet do podjęcia współpracy ze

SB albo do wyjazdu za granicę, naruszeniu nietykalności cielesnej jednej z pokrzywdzonych w trakcie dokonywania w jej mieszkaniu przeszukania.

W dniu 1 października 2001 r. do Sądu Rejonowego w Częstochowie skierowano akt oskarżenia przeciwko Barbarze W. Postępowanie sądowe jest w toku.

– sygn. akt S 9/01/Zk

Śledztwo w sprawie znęcania się funkcjonariuszy Centralnego Obozu Pracy w Jaworznie, w latach 1945–1949, nad osadzonymi tam więźniami i jeńcami wojennymi, podjęte z zawieszenia postanowieniem z dnia 1 lutego 2001 r.

W 1945 r. zarząd nad filią obozu KL Auschwitz przejął NKWD a następnie WUBP w Krakowie tworząc COP wraz z podobozami praktycznie przy wszystkich kopalniach i dużych zakładach przemysłowych. Umieszczano tam zatrzymanych Ślązaków, niemieckich cywili oraz jeńców. Tylko w latach 1945–1947 w obozie tym zmarło 7000 osób. Śmiertelność spowodowana była przede wszystkim przez głód, ciężką, wyniszczającą pracę i złe warunki sanitarne. Szerzyły się choroby epidemiczne: tyfus i czerwonka. Ponadto część funkcjonariuszy obozowych znęcała się nad więzionymi, bijąc ich oraz zmuszając do wyczerpujących ćwiczeń fizycznych.

Trwają przesłuchania świadków, często w miejscu ich zamieszkania z uwagi na podeszły wiek i stan zdrowia. Przeprowadzono kwerendy archiwalne i ustalono, że dokumentacja związana z funkcjonowaniem Centralnego Obozu Pracy w Jaworznie zachowała się tam w szczątkowej formie.

Przeprowadzone czynności poszukiwawcze pozwoliły na ustalenie miejsc zamieszkania kilkudziesięciu funkcjonariuszy obozowych.

– sygn. akt S 55/01/Zk

Śledztwo wszczęte 18 września 2001 r. w sprawie przekroczenia uprawnień służbowych przez funkcjonariuszy ZOMO i MO w Częstochowie wobec młodzieży w dniu 1 września 1982 r.

W dniu 1 września 1982 r. wracając z nabożeństwa na Jasnej Górze młodzież zaatakowały oddziały ZOMO, strzelając pociskami z gazem łzawiącym. Działania te spowodowane zostały prawdopodobnie okrzykami antyrządowymi. Funkcjonariusze wyłapywali młodzież, bijąc pałkami służbowymi doprowadzali do radiowozów i samochodów konwojowych. Następnie zatrzymanych przewozili do budynku Komendy Miejskiej i Wojewódzkiej. Tam młodzież musiała przejść przez tzw. „ścieżkę zdrowia”. Osoby zatrzymane przesłuchiwane były przez funkcjonariuszy milicji. Najczęściej były informowane, że zarzuca im się zakłócanie porządku publicznego. Następnego dnia masowo dowożono ich do budynku Kolegium ds. Wykroczeń, gdzie po krótkich rozprawach karano grzywną i zwalniano do domu.

Uzyskano dokumenty z Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, w oparciu o które ustalono i przesłuchano 19 osób. Charakter tych wydarzeń oddają zeznania Ireneusza L.: *„(...) chcąc uniknąć zatrzymania zacząłem uciekać, ale mi się nie udało i zostałem dopadnięty przez osoby w cywilu, a następnie przewrócony na ziemię. Uderzony zostałem kilka razy pałkami i wrzucony do samochodu osobowego...Po wyjściu z samochodu musieliśmy przebiec przez szpaler otrzymując uderzenia pałkami gdzie popadnie. Było tam około 300 osób... Potem po kolei nas wyczytywano na przesłuchanie.... oni domagali się abym przyznał się do rzucania kamieniami i wyzywania ich od gestapowców. Ponieważ nie chciałem się przyznać, w toku przesłuchania znowu byłem uderzony kilkakrotnie pałkami.”*

W kontynuowanym śledztwie trwają czynności zmierzające do zidentyfikowania poszczególnych funkcjonariuszy MO.

– sygn. akt S 61/01/Zk

Śledztwo przeciwko Salomonowi Morelowi dotyczące funkcjonującego w 1945 r. Obozu Pracy w Świętochłowicach Zgodzie, podjęte z zawieszenia 27 lipca 2001 r.

Obóz w Świętochłowicach Zgodzie funkcjonował w okresie od lutego do listopada 1945 r. Jego komendantem był Salomon Morel. Do obozu kierować miano według oficjalnego przeznaczenia ludność niemiecką – tzw. Reichsdeutschy i posiadaczy II grupy volkslisty, ale oprócz przeważającej grupy Górnoszlązaków (m.in. powstańców śląskich, członków AK), wśród więźniów byli też Polacy z Polski centralnej oraz obywatele 8 innych państw. Ze względu na bardzo złe warunki sanitarne, wyniszczającą pracę, epidemie czerwonki i tyfusu oraz głodowe racje żywnościowe więźniowie masowo umierali. Przedmiotem prowadzonego śledztwa jest nie tylko postępowanie przeciwko Salomonowi Morelowi, ale całość zagadnień związanych z funkcjonowaniem obozu w Świętochłowicach Zgodzie w roku 1945 i popełnione tam przestępstwa. W oparciu o kwerendy archiwalne ustalono wykaz więźniów obejmujący 2999 nazwisk, z czego 1709 osób zmarło w obozie.

Skierowany w 1998 r. wniosek do władz Izraela o ekstradycję podejrzanego spotkał się z decyzją odmowną. W wyniku współpracy z Prokuraturą w Dortmundzie uzyskano kserokopie materiałów procesowych prowadzonego w Niemczech śledztwa. Stanowią one dodatkowe uzasadnienie nowego wniosku o ekstradycję, który jest przygotowywany.

– sygn. akt S 74/01/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstwa około 200 żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych ze zgrupowania „Bartka” z rejonu Podbeskidzia, dokonanego jesienią 1946 r. w okolicach Łambinowic przez funkcjonariuszy MBP. Śledztwo przejęto do prowadzenia 10 października 2001 r.

Jak ustalono, w latach 1945–1947 na Podbeskidziu działało duże ugrupowanie NSZ pod dowództwem Henryka Flamego (Flame) „Bartka”. Szacunkowe ustalenia historyczne wskazują na liczebność ugrupowania dochodzącą do około 300 osób, działających w różnych pododdziałach. W 1946 r. MBP podjęło działania mające na celu rozpracowanie i ostatecznie likwidację tego ugrupowania. Osobą, która dokonywała czynności o charakterze agenturalnym w ramach akcji „likwidacji”, był funkcjonariusz MBP por. Henryk Wendrowski (ps. „Lawina”), a także agent UB o pseudonimie „Korzeń”, którym najprawdopodobniej był funkcjonariusz MBP – Czesław Krupowies (według innej weryfikowanej obecnie wersji był to funkcjonariusz UB – Marian Kuczyński). Celem podjętych przez funkcjonariuszy MBP działań było zorganizowanie wyjazdu na Ziemię Zachodnie jak największej ilości członków zgrupowania, a tam dokonanie ich likwidacji. Ostatecznie, jak wynika z dokonanych ustaleń, akcja taka miała miejsce, a w jej ramach doszło do kilku masowych zabójstw łącznie około 100-200 osób – członków zgrupowania. W toku śledztwa ustalono także, że żołnierzy NSZ znajdujących się w jednej z wywożonych w ramach akcji grup zakwaterowano na nocleg w baraku w okolicach Łambinowic, do posiłku dodano im silny środek nasenny, a następnie do pomieszczenia, w którym przebywali wrzucono granaty oślepiające. Oślepienych rozbierano, prowadzono nad wcześniej wykopany dół i tam mordowano strzałem w tył głowy.

Celem śledztwa jest ustalenie miejsca zakopania zwłok ofiar, pełnej listy pokrzywdzonych oraz zindywidualizowanie funkcjonariuszy bezpośrednio odpowiedzialnych za mord.

Dotychczas wytypowano i w części zbadano ponad 240 jednostek aktowych, obejmujących zarówno akta spraw prowadzonych przed WSR w Katowicach i Krakowie, jak i akta spraw operacyjnych oraz akta „kontrolne” śledztw prowadzonych przez organy UB, a także akta osobowe funkcjonariuszy UB.

Ustalane są aktualne miejsca pobytu żyjących osób związanych z działalnością ugrupowania oraz rodzin zamordowanych.

Zbierane są dane dotyczące żyjących funkcjonariuszy UB mogących mieć związek ze sprawą. Odnaleziono szczególnie cenne dokumenty w postaci oryginałów raportów agenta MBP – ppor. Henryka Wendrowskiego „Lawiny”. Obejmują one 28 raportów datowanych na okres od 12 kwietnia do 9 listopada 1946 r. Ich treść pozwala na odtworzenie akcji „przerzutu” zgrupowania na Ziemi Zachodnie oraz ustalenie sprawców kierowniczych z MBP masowego zabójstwa przewożonych członków zgrupowania NSZ. Najmniej informacji udało się ustalić odnośnie miejsca dokonanej zbrodni. Dotychczas przesłuchano kilkudziesięciu świadków – głównie członków rodzin osób pokrzywdzonych.

Planowane jest podjęcie próby ustalenia miejsca ukrycia zwłok pokrzywdzonych za pomocą georadaru.

– sygn. akt S 75/01/Zk

Śledztwo wszczęte 24 września 2001 r. przeciwko Marianowi W. – byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Częstochowie, któremu przedstawiono zarzuty dotyczące 13 przestępstw stanowiących zbrodnie komunistyczne, popełnionych wobec 11 pokrzywdzonych członków organizacji antykomunistycznych, przeciwko którym w latach 1949-1950 PUBP prowadził postępowania karne.

Działania podejrzanego polegały w szczególności na zadawaniu przesłuchiwanym uderzeń (niekiedy po uprzednim przywiązaniu przesłuchiwanego do krzesła) rękami, nogami, nogą od krzesła i pałką po całym ciele, w tym po głowie i twarzy oraz bosych stopach i pośladkach, grożeniu użyciem pistoletu oraz porażania prądem elektrycznym. Marian W. przesłuchany w charakterze podejrzanego nie przyznał się do stawianych mu zarzutów i odmówił składania wyjaśnień w sprawie.

W sprawie przesłuchiwani są świadkowie, uzyskano także dwie opinie biegłych z zakresu elektryki – o urządzeniach elektrycznych wykorzystywanych przez podejrzanego do porażania prądem osób przesłuchiwanym, a także opinie z zakresu medycyny sądowej pozwalające na określenie obrażeń doznanych przez pokrzywdzonych. Obecnie weryfikowana jest podniesiona przez podejrzanego okoliczność, iż z przyczyn zdrowotnych nie może on uczestniczyć w prowadzonym przeciwko niemu postępowaniu.

– sygn. akt S 87/01/Zk

Śledztwo wszczęte 6 grudnia 2001 r. w sprawie przestępstw popełnionych w latach 1981–1984 przez b. funkcjonariusza SB Marka Ł. wobec osób przesłuchiwanym przez niego w toku prowadzonych wówczas przez SB w Częstochowie śledztw.

W toku postępowania wytypowano w oparciu o zapisy zawarte w materiale archiwalnym do przesłuchania 94 osoby, z którymi w okresie od grudnia 1981 r. do 1984 r. miał lub mógł mieć kontakt funkcjonariusz Marek Ł. Obecnie przesłuchano w sprawie łącznie 42 świadków, przy czym zeznania 6 z nich stanowiącą mogą podstawę dla postawienia funkcjonariuszowi SB zarzutów popełnienia przestępstw polegających na przekroczeniu przysługujących mu uprawnień w trakcie przesłuchania tych osób i zmuszaniu groźbami do złożenia zeznań, wyjaśnień lub do przyznania się do popełnienia przestępstw.

Postępowanie jest kontynuowane w celu postawienia zarzutów podejrzanemu

– sygn. akt S 110/01/Zk

Śledztwo wszczęte 28 stycznia 2002 r. w sprawie zbrodni popełnionych na osobach narodowości polskiej osadzonych przez władze radzieckie w więzieniu w Stanisławowie w latach 1939–1941.

Z poczynionych ustaleń wynika, że w latach 1939–1941 władze radzieckie dokonywały zorganizowanych aresztowań Polaków z określonych grup społecznych, głównie osób pracujących uprzednio w polskich urzędach i instytucjach państwowych. Aresztowano głównie mężczyzn, a ich rodziny, żony i dzieci wywożono w głąb ZSRR. Aresztowani trafiali do więzienia w Stanisławowie. Dalsze losy większości z osadzonych w tym czasie w stanisławowskim więzieniu nie są znane, natomiast co do części z nich wiadomo, że byli torturowani w trakcie śledztw i skazywani jako zdrajcy na kary wieloletnich ciężkich robót. Z ustaleń śledztwa wynika, że część więźniów została zamordowana na terenie więzienia lub poza nim.

W toku postępowania przesłuchano kilkudziesięciu świadków, wśród nich byłych więźniów więzienia w Stanisławowie oraz krewnych takich osób. Planowane są dalsze przesłuchania świadków, których adresy ustalono po nawiązaniu współpracy ze stowarzyszeniami skupiającymi byłych mieszkańców Kresów.

– sygn. akt S 122/01/Zk

Śledztwo wszczęte 29 listopada 2001 r. w sprawie udzielania przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego pomocy w uniknięciu odpowiedzialności karnej sprawcom przestępstw popełnionych w dniu 15 grudnia 1981 r. w Jastrzębiu Zdroju podczas pacyfikacji kopalni KWK „Manifest Lipcowy” (obecnie „Zofiówka”) i w dniu 16 grudnia 1981 r. w Katowicach, podczas pacyfikacji kopalni KWK „Wujek”, polegającego na utrudnianiu i udaremnianiu prowadzonych w tych sprawach przez Wojskową Prokuraturę Garnizonową w Gliwicach śledztw.

Po zapoznaniu się z aktami tych śledztw, przesłuchaniu kilkudziesięciu świadków i przeanalizowaniu dokumentów archiwalnych, do chwili obecnej w sprawie tej przedstawiono zarzuty dwóm byłym prokuratorom wojskowym: Januszowi B. – podprokuratorowi Wojskowej Prokuratury Garnizonowej w Gliwicach oraz Witoldowi K. – Zastępcy Wojskowego Prokuratora Garnizonowego w Gliwicach, dowódcy grupy prokuratorów WPG wykonujących obowiązki służbowe na terenie Katowic. Zarzuca się im niedopełnienie obowiązków służbowych poprzez utrudnienie postępowań prowadzonych na przełomie lat 1981 i 1982 w celu uniknięcia odpowiedzialności karnej przez sprawców. Zbrodnia ta stanowiła zaniechanie polegające na niezabezpieczeniu wszystkich wskazywanych przez świadków zdarzeń łusek z ostrej amunicji, wszystkich wyjmowanych z ciał zabitych i rannych pocisków, nie udokumentowaniu w jakich miejscach w chwili odniesienia obrażeń znajdowali się ranni (postrzeleni) i zabici, nie zabezpieczeniu niezwłocznie po wydarzeniach broni używanej przez członków plutonu specjalnego ZOMO wskazywanych jako sprawców, nie ustaleniu ilości amunicji zużytej podczas akcji przez pluton specjalny ZOMO, nie zabezpieczeniu ani nie dokonaniu oględzin dokumentacji regulującej obrót bronią, nie ustaleniu kto z obecnych w rejonie zajęć funkcjonariuszy milicji i żołnierzy dysponował bronią palną wyposażoną w ostrą amunicję i nie udokumentowaniu, czy broń ta była w tym czasie używana, nie przesłuchaniu wielu istotnych świadków, m.in. części spośród pokrzywdzonych, osób kierujących akcją odblokowania kopalni oraz personelu medycznego kopalni, który udzielał pomocy rannym, nie zabezpieczeniu materiałów fonicznych (nagrań rozmów radiowych) i fotograficznych powstałych podczas i w związku z pacyfikacją kopalni, nie zabezpieczeniu ani nie dokonaniu oględzin dzienników sztabowych formacji uczestniczących w akcji oraz książki zdarzeń i dziennika korespondencji katowickiego ZOMO, nie zleceniu uzupełniającej opinii sądowo lekarskiej ani balistycznej w celu ustalenia odległości z jakiej oddano strzały do ofiar, położenia ofiar względem strzelających, lokalizacji konkretnych miejsc z których oddawano strzały itp.

Ze względu na stan zdrowia dotychczas nie ogłoszono zarzutu Waldemarowi W. – prokuratorowi Naczelnej Prokuratury Wojskowej w Warszawie, wykonującemu czynności proce-

sowe w toku śledztwa prowadzonego wówczas przez Wojskową Prokuraturę Garnizonową w Gliwicach

Śledztwo jest kontynuowane, przesłuchiwani są kolejni świadkowie i poszukiwane są dalsze dokumenty. Nie można wykluczyć postawienia zarzutów w tej sprawie kolejnym osobom.

– sygn. akt 123/01/Zk

Śledztwo wszczęte 25 stycznia 2002 r. w sprawie stworzenia we wrześniu 1987 r. fałszywych dowodów przez funkcjonariuszy MO, celem doprowadzenia do wszczęcia postępowania karnego przeciwko Krzysztofowi W. – działaczowi „Solidarności” – o rzekomą czynną napaść na funkcjonariusza MO, co w konsekwencji doprowadziło do prawomocnego skazania go za to przestępstwo.

Z zebranego dotychczas materiału dowodowego wynika, że w dniu 18 września 1987 roku, na dworcu PKP w Częstochowie, funkcjonariusze ówczesnej SB i MO zatrzymali Krzysztofa W., Adama S., Edwarda M., Zdzisława K. i Agnieszkę M., jadących pociągiem z Warszawy na uroczystości na Jasnej Górze, związane z pielgrzymką ludzi pracy. Z ustaleń śledztwa wynika, że byli oni działaczami ówczesnej opozycji i mieli ze sobą znaczną ilość ulotek o antykomunistycznych treściach. Funkcjonariusze SB byli wcześniej poinformowani przez swojego informatora o przyjeździe do Częstochowy tych osób i przewożonych przez nich materiałach. Zlecili oni funkcjonariuszom Komisariatu Kolejowego MO w Częstochowie zatrzymanie przyjeżdżających i doprowadzenie ich do komisariatu. W trakcie zatrzymywania Krzysztof W. podjął próbę ucieczki, lecz został zatrzymany przez funkcjonariusza MO Tadeusza O. i wtedy rzekomo uderzył w twarz tegoż funkcjonariusza, powodując u niego obrażenia ciała. W efekcie Krzysztof W. został oskarżony o czynną napaść na funkcjonariusza MO i w konsekwencji tymczasowo aresztowany, a potem skazany przez Sąd Rejonowy w Częstochowie na karę 1 roku pozbawienia wolności. Z obecnych ustaleń wynika, że zdarzenie takie nie miało miejsca, a obrażenia ciała u funkcjonariusza MO spowodował inny funkcjonariusz na polecenie wyższych przełożonych ze Służby Bezpieczeństwa, którzy zdecydowali, by przeciwko Krzysztofowi W. wszcząć postępowanie karne.

W dniu 12 czerwca 2003 roku wydano postanowienia o przedstawieniu zarzutów Tadeuszowi O. i Arturowi P. dotyczące sfingowania postępowania karnego, składania fałszywych zeznań podczas toczącego się przeciwko Krzysztofowi W. procesu oraz pobicia go bezpośrednio po zatrzymaniu. Sprawa zostanie zakończona skierowaniem aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego Częstochowie.

– sygn. S 35/02/Zk

Śledztwo wszczęte 9 września 2002 r. w sprawie zbrodni wojennej stanowiącej naruszenie prawa międzynarodowego, polegającej na zabójstwie w styczniu 1945 r. w Miechowicach (obecnie dzielnica Bytomia) przez żołnierzy radzieckich ponad 200 osób ludności cywilnej z obszaru, na którym toczyły się działania zbrojne. Śledztwo to zostało wszczęte w dniu 9 września 2002 r.

W okresie radzieckiej ofensywy w styczniu 1945 r. Miechowice potraktowano jako terytorium wroga, gdyż przed wybuchem II wojny światowej wraz z Bytomiem leżały w granicach państwa niemieckiego. W trakcie kilkudniowych walk w rejonie Miechowic zamordowanych zostało ponad 200 (według zarejestrowanych zgonów), a według różnych źródeł nawet około 380 mężczyzn, cywilnych mieszkańców tej miejscowości – wyprowadzanych z piwnic i rozstrzeliwanych przez sowieckich żołnierzy pojedynczo i grupowo. Wśród zamordowanych byli też zakwaterowani tutaj robotnicy przymusowi z Polski centralnej oraz Ukraińiec, który wy-

biegł witać „wyzwolicieli”. Zabijano zarówno nastoletnich chłopców, jak i osoby w podeszłym wieku, gwałcono kobiety.

Do chwili obecnej ustalono i przesłuchano kilkunastu świadków, przy czym część z żyjących uczestników tych tragicznych zdarzeń nie chce składać zeznań. Niektórzy z przesłuchanych proszą o nie ujawnianie ich nazwisk, gdyż pomimo upływu ponad 60 lat boją się otwarcie opowiadać o tym, co stało się w Miechowicach w styczniu 1945 roku.

W toku śledztwa uzyskano dostęp do dokumentacji dotyczącej rejestracji zgonów w styczniu i lutym 1945 r. w parafiach katolickich Świętego Krzyża i Bożego Ciała w Miechowicach oraz Chrystusa Króla w Stolarzowicach. Dokumentacja ta jest przedmiotem analizy i zostanie na jej podstawie sporządzona lista ofiar.

– sygn. akt S 38/02/Zk

Śledztwo wszczęte 25 września 2002 r. w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego w okresie od 4 sierpnia 1954 r. do 1956 r. w Gostyniu Wielkopolskim, Kobylinie i Dębowej Łące członkiń Zgromadzenia Sióstr Św. Elżbiety oraz Zgromadzenia Sióstr Św. Jadwigi – Prowincja Katowice.

W toku postępowania ustalono, że od 1953 r. trwały przygotowania do specjalnej akcji obejmującej swym zasięgiem trzy ówczesne województwa: opolskie, wrocławskie i stalino-grodzkie, skierowanej przeciwko zgromadzeniom zakonnym mającym swe domy i placówki na tym terenie. Ostateczną decyzję o jej rozpoczęciu i przeprowadzeniu podjął ówczesny premier PRL Józef Cyrankiewicz na poufnej naradzie, która odbyła się 30 lipca 1954 r. Głównym celem „Akcji X2” realizowanym z bezwzględną konsekwencją była bezprawna deportacja sióstr zakonnych. Spośród 385 przesiedlonych za pomocą środków przymusu sióstr, wszystkie poza nielicznymi wyjątkami, były narodowości polskiej i posiadały obywatelstwo polskie. W trakcie wysiedlania dokonano zaboru majątku, który stanowił własność zgromadzeń. Zagarnięto grunty, budynki wraz z wyposażeniem oraz inne mienie stanowiące jakąkolwiek wartość. Zgromadzeniom zakonnym zajmującym się aktywnie działalnością charytatywną poprzez zabór niemal całości majątku odebrano praktycznie podstawy egzystencji.

Siostry umieszczono w ośrodkach odosobnienia zabraniając opuszczania ich i wszelkich kontaktów ze światem zewnętrznym – w tym głównie pielęgnacji chorych. Warunki sanitarne i bytowe w opisanych miejscach odosobnienia były tragiczne. W celach nieogrzewanych zimą panowało przeludnienie. Nie było elektryczności, jak również urządzeń sanitarnych. W ośrodkach odosobnienia zmuszano siostry do pracy przy szyciu odzieży, w zorganizowanych na miejscu szwalniach, bez względu na stan ich zdrowia i bez ograniczenia czasu pracy. Zmuszano pokrzywdzone do życia niezgodnego z regułą i zasadami zgromadzenia. Ośrodki odosobnienia siostry zaczęły opuszczać dopiero na przełomie 1956–1957. Większość z nich nie wróciła do swoich macierzystych placówek. Natomiast te, które powróciły zastały budynki całkowicie zdewastowane.

W toku dotychczas przeprowadzonego postępowania przesłuchano w charakterze świadków 25 spośród pozostających przy życiu sióstr, wobec których dopuszczono się opisanej wyżej zbrodni komunistycznej. Uzyskano szereg dokumentów, zarówno władz zgromadzenia jak i władz świeckich, ukazujących także ideologiczne tło prowadzonej akcji, której celem było zwalczanie wszelkich form życia zakonnego.

2.4. ODDZIAŁOWA KOMISJA W KRAKOWIE

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. S 2/00/Zn

Śledztwo w sprawie zabójstw, znęcania się i innych przestępstw popełnionych w latach 1939 – 1945 na terenie okupowanej Polski na więźniach obozów pracy przymusowej.

Śledztwo podjęto z zawieszenia 4 grudnia 2001 roku.

Przedmiotem postępowania są zbrodnie, jakich dopuścili się funkcjonariusze niemieccy – członkowie władz i obsługi kilkunastu obozów służby budowlanej (Baudienst) i innych obozów pracy na terytorium okupowanej Polski, polegające na zabójstwach więźniów tych obozów i znęcaniu się nad nimi.

W okresie sprawozdawczym ustalono dane i przesłuchano w charakterze świadków kolejnych kilkudziesięciu pokrzywdzonych – więźniów niemieckich obozów pracy, których relacje w powiązaniu z zeznaniami przesłuchanych w trakcie dotychczasowego śledztwa świadków (łącznie – kilkuset osób) pozwoliły na ustalenie warunków pobytu i pracy więźniów oraz okoliczności zbrodni popełnianych w obozach.

W oparciu o zeznania świadków ustalono okoliczności zastrzelenia dwóch zidentyfikowanych z imienia i nazwiska więźniów w sierpniu 1944 roku w obozie w Niepołomicach i latem 1944 roku w obozie w Krzeszowicach. Zabójstwa więźniów miały również miejsce w innych obozach pracy (między innymi w Kaszowie i Niwie koło Nowego Targu).

Oprócz relacji naocznych świadków zbrodni, istotne znaczenie dla ustalenia osób winnych zabójstw i innych przestępstw popełnionych na więźniach obozów pracy, będzie miała informacja, o jaką wystąpiono do Centrali w Ludwigsburgu – dotycząca danych członków obsady poszczególnych obozów.

– sygn. S 9/01/Zn

Śledztwo wszczęte 6 czerwca 2001 r. w sprawie wydania władzom niemieckim w kwietniu i lipcu 1944 roku w Makowie Podhalańskim i Grzechyni około 80 osób należących do Oddziału AK Podgórze Huta oraz z oddziałem tym współpracujących.

Przedmiotem postępowania jest ustalenie roli i udziału członka Oddziału AK Podgórze Huta (Ślązaka, dezertera z wojska niemieckiego, określanego pseudonimem „Hanys”) w akcjach pacyfikacyjnych przeprowadzonych 4 kwietnia 1944 roku i 4 lipca 1944 roku przez funkcjonariuszy Gestapo z Zakopanego w Makowie Podhalańskim i w Grzechyni. Celem akcji było ujawnienie ukrywających się w Makowie Podhalańskim i w Grzechyni żołnierzy AK oraz mieszkańców tych miejscowości współpracujących z AK. W ich wyniku zamordowano 17 – tu mieszkańców Makowskiej Góry, w tym kilkoro dzieci. Aresztowano około 60 osób, spośród których kilkanaście zostało rozstrzelanych w obozie w Płaszowie.

Część spośród przesłuchanych w toku śledztwa kilkudziesięciu świadków wskazała na czynny udział „Hanysa” w akcjach pacyfikacyjnych. Z ich zeznań wynika bowiem, iż „Hanys”, aresztowany wraz z Krystyną K. w dniu 4 kwietnia 1944 roku w Makowie Podhalańskim – w domu, w którym znajdowała się kwatera dowódcy oddziału AK Podgórze Huta – ps. „Dziadek”, brał następnie czynny udział w akcji pacyfikacyjnej, mającej miejsce w dniu 4 lipca 1944 roku – wskazując funkcjonariuszom Gestapo domy, których mieszkańcy zostali potem aresztowani. Nadto, przesłuchany w charakterze świadka syn jednego z aresztowanych, poinformował, że ojciec wysłał z więzienia gryps, w którym wskazał, iż został zdradzony przez „Hanysa”.

W okresie sprawozdawczym zdołano dotrzeć do aresztowanej wraz z „Hanysem” Krystyny K., która przesłuchana w charakterze świadka zeznała, iż po aresztowaniu, w trakcie jednego z przesłuchań w siedzibie Gestapo w Zakopanem, miała kontakt z „Hanysem”. Wszedł on do pokoju przesłuchań wraz z funkcjonariuszami Gestapo, z którymi rozmawiał w języku niemieckim, po czym zwrócił się do Krystyny K., aby „nie zgrywała bohaterki” i przyznała się, oświadczając, iż on do wszystkiego się przyznał i powiedział prawdę.

W trakcie śledztwa ustalono też dane domniemanego „Hanysa” – Piotra W., który przesłuchany w ostatnim czasie w charakterze świadka (z uprzedzeniem o treści art. 183 kpk) przyznał, iż był członkiem Oddziału AK Podgórze Huta. Mimo, że faktycznie nie posiadał pseudonimu „Hanys”, nie zaprzeczył, iż jako Ślązak mógł być w ten sposób określany. Piotr W. oświadczył, iż nie współpracował z Gestapo. Zaprzeczył, aby w siedzibie Gestapo w Zakopanem przekonywał Krystynę K. by powiedziała prawdę.

W toku dalszego postępowania zostanie przeprowadzona konfrontacja między Piotrem W., i Krystyną K. Planowane jest także przesłuchanie w charakterze świadków pozostałych ustalonych w sprawie pokrzywdzonych.

– sygn. S 24/01/Zn

Śledztwo wszczęte 12 czerwca 2001 r. w sprawie udziału obywateli polskich w zamordowaniu w dniu 28 listopada 1943 r. w miejscowości Podczerwone Wiktorii Ż. i Tomasza H.

W wyniku przeprowadzonych w toku dotychczasowego śledztwa czynności szczegółowo ustalono okoliczności i przebieg zdarzenia, jakie miało miejsce w listopadzie 1943 roku w miejscowości Podczerwone, gdzie w zabudowaniach rodziny Wiktorii Ż. ukrywali się – członek AK Tomasz H. i zagrożona wywozem na roboty do Niemiec Karolina M. W dniu 28 listopada 1943 roku posesja ta została otoczona przez funkcjonariuszy policji niemieckiej z posterunku w Chochołowie oraz funkcjonariuszy Gestapo z Zakopanego. Część funkcjonariuszy dokonała przeszukania zabudowań gospodarczych, natomiast pozostali, wprowadzeni do domu przez wójta Józefa K., przeszukali pomieszczenia mieszkalne. W przeszukaniu mieszkania aktywnie pomagał Niemcom Józef K., który odnalazł ukrytą za piecem Wiktorię Ż. – łączniczkę AK. Wiktorii Ż. i odnaleziony w stodole Tomasz H. zostali rozstrzelani na podwórzu posesji.

Wkrótce zmarł też, dotkliwie pobity przez funkcjonariusza policji, mąż Wiktorii Ż. Świadcami tego zdarzenia były obecne w domu dzieci Wiktorii Ż., której syn, przesłuchany w prowadzonym obecnie śledztwie, zrelacjonował w swych zeznaniach udział Józefa K. w zbrodni popełnionej na jego matce. Świadek ten wskazał też ukrywającą się w ich domu Karolinę M., jako osobę, która miała wydać Niemcom Tomasza H.

W odniesieniu do zmarłego Józefa K., którego rolę i czynny udział w zamordowaniu Wiktorii Ż. i Tomasza H. określono w trakcie śledztwa w sposób nie budzący wątpliwości, postępowanie zostanie umorzone – wobec śmierci osoby, co do której istniały podstawy do wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów.

Kontynuowane jest natomiast śledztwo w stosunku do Karoliny M. Celem jednoznacznego wyjaśnienia jej udziału w zbrodni, zwrócono się do konsula w Nowym Jorku o przesłuchanie w charakterze świadka zamieszkałego w USA drugiego syna Wiktorii Ż. Okoliczności podniesione w zeznaniach tego świadka będą miały istotne znaczenie dla ustaleń śledztwa i podjęcia ewentualnej decyzji o przedstawieniu zarzutów Karolinie M.

– sygn. S 31/01/Zn

Śledztwo wszczęte 3 sierpnia 2001 r. w sprawie zamordowania w dniach bliżej nieustalonych w okresie 1943 – 1944 w miejscowości Dobranówka, powiat Borszczów, województwo tarnopolskie stu kilkudziesięciu nieustalonych z imienia i nazwiska obywateli polskich narodowości żydowskiej.

W toku śledztwa kontynuowano czynności zmierzające do określenia liczby ofiar i ich danych personalnych oraz zidentyfikowania sprawców tej zbrodni, ujawniono też kolejne miejsca zagłady obywateli polskich narodowości żydowskiej. W tym celu prowadzono intensywne poszukiwania świadków (między innymi poprzez publikację komunikatów w prasie ogólnopolskiej i czasopismach wydawanych przez organizacje grupujące środowiska mieszkańców Kresów Wschodnich) oraz dokumentów, także w archiwach zagranicznych.

Ustalono, iż w katalogu wydanym przez Biuro Poszukiwawcze w Arolsen figuruje miejscowość Dobranówka, wskazana jako miejsce zbrodni popełnionych na osobach narodowości żydowskiej. Z zapisów zawartych w tym katalogu wynika, iż do czerwca 1943 roku istniał w Dobranówce żydowski obóz pracy. Informacje przedstawione w katalogu Biura Poszukiwawczego nie określają jednak bliżej okoliczności i sposobu likwidacji obozu, brak też jest w nich danych odnośnie losów więźniów. W wyniku kwerend prowadzonych w toku śledztwa udało się ostatnio odnaleźć pisemną relację byłego mieszkańca Czortkowa – świadka zbrodniczych działań podjętych przez żołnierzy niemieckich i ukraińskich wobec przebywającej w Dobranówce ludności żydowskiej, który w swych wspomnieniach opisał, że widział liczne zwłoki pomordowanych Żydów, a droga prowadząca z Czortkowa do Dobranówki była „usiana trupami”.

Aktualnie podjęto czynności zmierzające do ustalenia, czy żyje autor tych wspomnień oraz wymieniany w nich jego kolega, ukrywający w okresie okupacji kobietę narodowości żydowskiej, której rodzina przebywała w Dobranówce. Kontynuowane są też poszukiwania świadków i materiałów historycznych.

– sygn. S 40/01/Zn

Śledztwo wszczęte 20 lipca 2001 r. w sprawie zabójstwa Elżbiety Ż. w dniu bliżej nieustalonym w okresie pomiędzy 1 września 1939 roku a 23 czerwca 1942 roku w Krakowie, w Zakładzie dla Umysłowo i Nerwowo Chorych w Kobierzynie.

Zbrodnie dokonane na chorych przebywających w tym Zakładzie, popełnione w trakcie jego likwidacji w czerwcu 1942 r. były już przedmiotem wcześniej prowadzonego postępowania. Celem aktualnie prowadzonego śledztwa jest ustalenie nieznanych wcześniej faktów zbrodni popełnionych w okresie okupacji w zakładzie w Kobierzynie.

Obecnie uzyskano zeznania wszystkich świadków śmierci Elżbiety Ż. , którzy opisali także warunki pobytu chorych w Zakładzie w Kobierzynie w okresie przejęcia przez okupanta administracji tego Zakładu. W wyniku kwerend archiwalnych zgromadzono dokumentację dotyczącą funkcjonowania Zakładu w latach 1939 – 1942 i jego likwidacji.

Zgromadzony materiał dowodowy pozwolił jednoznacznie stwierdzić, iż Elżbieta Ż. nie została zamordowana w trakcie zbrodniczej likwidacji zakładu w Kobierzynie, natomiast jej zgon mógł nastąpić w wyniku drastycznego ograniczenia racji żywnościowych dla chorych, skutkującego znacznym wzrostem śmiertelności z głodu.

W związku z powyższymi ustaleniami oraz informacjami zawartymi w uzyskanym z Niemiec postanowieniu o umorzeniu postępowania prowadzonego przez Prokuraturę w Monachium przeciwko Joachimowi Reichelowi i Alexowi Krollowi, podejrzanym o udział w zabójstwie chorych psychicznie w czasie likwidacji Zakładu dla Umysłowo i Nerwowo Chorych w Kobierzynie oraz o doprowadzenie do śmierci wielu pacjentów tego Zakładu na sku-

tek niezapewnienia im wystarczającego wyżywienia, zwrócono się do władz niemieckich o udzielenie wyczerpującej informacji, co do sposobu zakończenia postępowania w sprawie zabójstw osób chorych psychicznie, prowadzonego przeciwko kierownikowi Wydziału Zdrowia Rządu Generalnej Guberni – Jostowi Walbaumowi oraz postępowania przeciwko szefowi resortu Zdrowia Rzeszy – Josephowi Conti, który wiosną 1940 roku wydał polecenie wymordowania wszystkich chorych psychicznie, przebywających w zakładach leczniczych i zakładach opieki. Aktualnie oczekuje się też na opracowanie tłumaczenia odnalezionych dokumentów archiwalnych ze zbioru Rządu Generalnego Gubernatorstwa. Informacje w nich zawarte mogą przyczynić się do ustalenia osób odpowiedzialnych za aprowizację pacjentów zakładów leczniczych w Generalnej Guberni, w tym – Zakładu w Kobierzynie.

– sygn. S 111/01/Zn

Śledztwo przeciwko Marianowi O. podejrzanemu o to, że w dniu 8 lipca 1943 r. w Czechowie (gmina Kije, powiat Pińczów), idąc na rękę władzy państwa niemieckiego, jako funkcjonariusz tzw. policji granatowej, wraz z żandarmerią niemiecką wziął udział w okrażeniu zabudowań należących do Józefa D. i zastrzeleniu jego córki oraz o to, że jesienią 1943 r. we wsi Górki, powiat Pińczów, idąc na rękę władzy państwa niemieckiego, jako funkcjonariusz tzw. policji granatowej zastrzelił obywatela polskiego narodowości żydowskiej.

Śledztwo przejęto w dniu 23 stycznia 2001 r. z prokuratury powszechnej – celem jego kontynuowania. Marian O. jest poszukiwany międzynarodowym listem gończym, wydanym w oparciu o postanowienie sądu o tymczasowym aresztowaniu tego podejrzanego.

W sprawie opracowany został wniosek o ekstradycję Mariana O., jak również przygotowano wszelkie dokumenty, jakich wymaga wystąpienie z takim wnioskiem. W momencie zatrzymania Mariana O. natychmiast zostanie wdrożona procedura mająca na celu wyegzekwowanie stawiennictwa podejrzanego przed polskim sądem.

– sygn. S 63/02/Zn

Śledztwo wszczęte 26 listopada 2002 r. w sprawie rozstrzelania w dniu bliżej nieustalonym w okresie od 1 lutego 1944 r. do 31 marca 1944 r. w miejscowości Płotycz Mała, powiat Tarnopol, co najmniej pięćdziesięciu osób narodowości polskiej.

W trakcie śledztwa uzyskano listę zamordowanych osób, sporządzone zostało też opracowanie historyczne dotyczące tej zbrodni. Przytoczone w tym opracowaniu tezy z publikacji dotyczących zbrodni w Płotyczy Małej nie określają jednak jednoznacznie jej sprawców, wskazując na członków SS Galizien działających z inspiracji miejscowych nacjonalistów ukraińskich, bądź też na żołnierzy z niemieckich jednostek wojskowych działających wspólnie z UPA. Z kolei uzyskane dotychczas zeznania świadków zawierają informację, iż zabójstwa dokonali żołnierze niemieccy w trakcie walk z oddziałami Armii Radzieckiej w marcu 1944 roku. Celem prowadzonego postępowania jest weryfikacja powyższych wersji, dotyczących sprawców zabójstwa oraz ustalenie personaliów osób odpowiedzialnych za popełnienie tej zbrodni. Za pośrednictwem Prezydenta Legnicy nawiązano kontakt z grupą mieszkańców tego miasta, pragnących uczcić pamięć Polaków zamordowanych w Płotyczy. Osoby te – to członkowie rodzin zamordowanych i naoczni świadkowie zbrodni, których przesłuchanie jest planowane w toku dalszego śledztwa.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. S 2/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 30 października 2002 r. w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy WUBP w Krakowie w latach 1945–1956.

Postępowanie ma wielowątkowy charakter – dotyczy bezprawnych działań podejmowanych przez funkcjonariuszy WUBP w Krakowie przez cały okres funkcjonowania tego Urzędu, a przejawiających się w szczególności w bezprawnym pozbawianiu wolności, stosowaniu przestępczych metod śledczych oraz fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad aresztowanymi.

W okresie sprawozdawczym skoncentrowano się na szczegółowym wyjaśnieniu poszczególnych wątków postępowania – dotyczących ustalonych funkcjonariuszy WUBP, co do których istniały podejrzenia o dokonywanie przestępstw.

Wyodrębniony został wątek przestępczej działalności funkcjonariusza WUBP w Krakowie – Józefa M. W tym zakresie przesłuchano ustalonych świadków, zgromadzono też materiał archiwalny w postaci akt Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie oraz akt personalnych funkcjonariusza, ustalono czterech pokrzywdzonych, nad którymi znęcał się Józef M.

Przedstawiono Józefowi M. zarzut, iż jako funkcjonariusz WUBP w Krakowie w celu wymuszenia wyjaśnień znęcał się nad aresztowanymi, między innymi w ten sposób, że bił ich gumową i drewnianą pałką po piętach, karku i całym ciele.

Podejrzany Józef M. nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu czynów. Zaprzeczył, aby kiedykolwiek stosował przemoc fizyczną wobec aresztowanych, podnosząc przy tym, iż przeciwnie, był on zaangażowany w pomoc aresztowanym.

Aktualnie wykonywane są czynności mające na celu weryfikację linii obrony podejrzanego, w ramach których przeprowadzono między innymi konfrontację Józef M. z pokrzywdzonymi. W najbliższym czasie wykonane zostaną czynności końcowe w śledztwie przeciwko Józefowi M.

Czynności śledztwa pozwoliły także na ustalenie prawdopodobnego miejsca pochówku zamordowanego przez funkcjonariuszy UB żołnierza AK. W trakcie przeprowadzonej ekshumacji zwłok zabezpieczono szczątki zmarłego. Obecnie wykonywane są ich badania przez biegłych lekarzy z Zakładu Medycyny Sądowej, celem potwierdzenia tożsamości zmarłego. Kontynuowane są czynności mające na celu wyjaśnienie okoliczności tej zbrodni i zidentyfikowania jej sprawców.

– sygn. S 5/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 3 listopada 2000 r. w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Olkuszu w latach 1945–1956.

Czynności śledztwa w postaci przesłuchań świadków, okazań im plansz z wizerunkami funkcjonariuszy UB, analizy materiałów archiwalnych i akt Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie pozwoliły na ustalenie funkcjonariusza UB, stosującego wobec aresztowanych wyjątkowo brutalne metody śledcze i wydanie postanowienia o przedstawieniu mu zarzutów.

Janowi G. zarzucono, iż w okresie od stycznia 1949 roku do lipca 1949 roku w celu wymuszenia wyjaśnień znęcał się nad pięcioma aresztowanymi, między innymi w ten sposób, że bił ich gumową i drewnianą pałką oraz kablem po rękach, stopach, piętach i innych częściach ciała, uderzał kantem dłoni w szyję, kopał po całym ciele, polecał wykonywanie „żabek” – do utraty przytomności, zmuszał do siadania na nodze odwróconego taboretu oraz do stania nago przed lustrem oświetlonym żarówką o dużej mocy – do utraty przytomności.

Podejrzany Jan G. przebywa obecnie w szpitalu. Celem ustalenia czy może on brać udział w prowadzonym przeciwko niemu postępowaniu karnym zostanie zasięgnięta opinia biegłych lekarzy.

– sygn. S 7/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 9 listopada 2000 r. w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Bochni w latach 1945–1956.

W wyniku wszechstronnego i intensywnego śledztwa zidentyfikowano dwóch funkcjonariuszy PUBP w Bochni, którzy znęcali się nad aresztowanymi.

Okoliczności przedstawione w zeznaniach świadków oraz informacje zawarte w aktach sądowych i aktach osobowych funkcjonariuszy UB, a także wyniki konfrontacji dały podstawę do przedstawienia zarzutów Stanisławowi D. i Tadeuszowi K. Tadeuszowi K. zarzucono, iż w okresie od kwietnia 1950 roku do lipca 1950 roku w celu wymuszenia wyjaśnień znęcał się nad dwoma aresztowanymi, między innymi w ten sposób, że bił ich kablem po piętach, kopał po całym ciele, polecał wykonywanie „żabek”, zmuszał do siadania na nodze odwróconego taboretu oraz umieszczał na wiele dni w karczerze.

W taki sam sposób znęcał się nad jednym, ustalonym z imienia i nazwiska, aresztowanym Stanisław D., któremu również przedstawiono zarzuty. W związku z uzyskaniem informacji o kolejnych osobach pokrzywdzonych, trwającą czynności mającą na celu uzupełnienia zarzutów postawionych podejrzanym.

– sygn. S 23/00/Zk, S 24/00/Zk, S 25/00/Zk, S 26/00/Zk

Śledztwa w sprawie zbrodni sowieckich popełnionych przez NKWD – deportacji w głąb terytorium ZSRR Polaków zamieszkałych w województwie tarnopolskim, mających miejsce 10 lutego 1940 roku, 13 kwietnia 1940 roku, w maju i czerwcu 1940 roku oraz w czerwcu 1941 roku. Śledztwa podjęto z zawieszenia 29 grudnia 2000 r.

Szeroko zakrojone śledztwo ma na celu wyjaśnienie okoliczności i przebiegu deportacji ludności polskiej zamieszkałej na terenie województwa tarnopolskiego, losów deportowanych oraz ustalenie osób odpowiedzialnych – zarówno z kręgu decydentów, jak i wykonawców decyzji o deportacji – za zbrodnie popełnione na wysiedlonych Polakach.

W okresie sprawozdawczym kontynuowano przesłuchania ustalonych świadków – w szczególności pokrzywdzonych, przedstawiających w swych relacjach okoliczności i przebieg deportacji oraz warunki pobytu na zesłaniu.

Od chwili wszczęcia śledztwa, przez okres kilkunastu lat, do chwili obecnej przesłuchano kilka tysięcy świadków, a zgromadzony materiał dowodowy obejmuje 120 tomów akt.

Aktualnie oczekuje się na materiały archiwalne z Ukrainy dotyczące bliższych danych osiemdziesięciu ustalonych z nazwiska decydentów i wykonawców deportacji.

– sygn. S 8/01/Zk

Śledztwo wszczęte 17 maja 2001 r. w sprawie nakłaniania i zmuszania bezprawnymi groźbami przez funkcjonariusza WUSW w Nowym Sączu w okresie od kwietnia do lipca 1984 r. w Nowym Sączu i Krynicy, Wojciecha J. do zabójstwa działacza NSZZ „Solidarność”.

W wyniku przeprowadzonej w toku śledztwa wszechstronnej i szczegółowej weryfikacji okoliczności przedstawionych w zawiadomieniu o przestępstwie (przesłuchań świadków, okazań, analizy materiałów archiwalnych), nie uzyskano obiektywnych dowodów potwierdzających, by zdarzenia opisywane przez Wojciecha J. faktycznie miały miejsce. W szcze-

gólności nie ustalono osoby, do zamordowania której miał być on nakłaniany, gdyż dwa przypadki, których mogły dotyczyć zeznania Wojciecha J. zostały przez niego wykluczone, albowiem nie rozpoznał on na okazanych mu zdjęciach osoby, na której miał dokonać zabójstwa. Podobnie, Wojciech J. nie rozpoznał na zdjęciu wskazywanego przez niego z nazwiska funkcjonariusza SB, który miał nakłaniać go do zbrodni.

Rezultatem negatywnej weryfikacji treści zeznań Wojciecha J. była decyzja o umorzeniu śledztwa wobec braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia przestępstwa.

– sygn. S 16/01/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 20 marca 2001 r. w sprawie zabójstw sądowych popełnionych w latach 1946 – 1955 przez sędziów Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie i prokuratorów Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Krakowie wskutek niedopełnienia obowiązków służbowych lub przekroczenia uprawnień, a w szczególności sprzeniewierzenia się niezawisłości sędziowskiej oraz innego umyślnego naruszenia przepisów prawa.

W toku postępowania ustalono, iż Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie w okresie swej działalności w latach 1946 – 1955 wydał 217 wyroków skazujących na karę śmierci łącznie 397 osób. Karę tę wykonano wobec 201 osób, odnośnie pozostałych skazanych kary zostały złagodzone. W trakcie śledztwa dokonano analizy 73 wyroków, w których orzeczono kary śmierci i 49 wyroków, w których orzeczono kary więzienia.

Na podstawie zeznań dotychczas przesłuchanych świadków i analizy akt spraw WSR w Krakowie co do 49 spraw, w których orzeczono kary śmierci i 28 spraw, w których zapadły wyroki skazujące na kary więzienia powzięto podejrzenie popełnienia zbrodni sądowej. Celem prowadzonego postępowania jest także ustalenie, czy żyją sprawcy tej zbrodni.

W okresie sprawozdawczym kontynuowano przesłuchania świadków – osób skazanych przez WSR w Krakowie, a w przypadku śmierci – ich krewnych, osób przesłuchiwanym w ówczesnych procesach w charakterze świadków, osób obecnych na rozprawach jako publiczność oraz posiadających informacje na temat działalności tego sądu.

Z akt śledztwa wyłączono do odrębnego postępowania materiały dotyczące przekroczenia uprawnień służbowych przez byłego prokuratora Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Krakowie, który w trakcie wykonywanych czynności znęcał się psychicznie i groził podejrzanemu w celu zmuszenia go do przyznania się do zarzucanych mu czynów. Planowane są kolejne wyłączenia materiałów do odrębnego postępowania, celem przedstawienia zarzutów żyjącym sprawcom zbrodni.

– sygn. S 22/01/Zk

Śledztwo w sprawie spowodowania trwałego kalectwa oraz choroby zagrażającej życiu osób uczestniczących w manifestacji przeciwko próbie usunięcia krzyża w dniu 27 kwietnia 1960 r. w Krakowie – Nowej Hucie przez funkcjonariuszy SB i MO.

Śledztwo zostało przejęte w dniu 6 kwietnia 2001 r. z prokuratury powszechnej – celem kontynuowania postępowania. Zmierza ono do ustalenia osób odpowiedzialnych za brutalne stłumienie demonstracji mającej miejsce w dniu 27 kwietnia 1960 r. w Krakowie Nowej – Hucie oraz za użycie wobec manifestantów broni palnej. W okresie sprawozdawczym kontynuowano przesłuchania w charakterze świadków ustalonych z nazwiska 600 osób, które zostały zatrzymane przez funkcjonariuszy MO i SB w trakcie tłumienia demonstracji. Zdołano zidentyfikować kilkunastu pokrzywdzonych, którzy doznali obrażeń ciała na skutek użycia wobec nich broni palnej.

Na podstawie odnalezionych materiałów archiwalnych ustalono nazwiska 117 funkcjonariuszy MO i SB uczestniczących w tłumieniu demonstracji.

Aktualnie wykonywane są czynności zmierzające do pociągnięcia do odpowiedzialności karnej zarówno osób, które podjęły decyzję o użyciu broni palnej wobec demonstrantów, jak i bezpośrednich wykonawców tej decyzji.

– sygn. S 27/01/Zk

Śledztwo wszczęte 21 maja 2001 r. w sprawie fizycznego znęcania się nad Julianem P. w okresie od lipca do września 1945 r. w Dębicy przez funkcjonariusza MO.

Na podstawie przesłuchań świadków, okazań plansz ze zdjęciami funkcjonariuszy MO i UB oraz analizy materiałów archiwalnych, w sposób jednoznaczny ustalono, iż Marcin O. – funkcjonariusz MO znęcał się nad osadzonym w areszcie UB w Dębicy Julianem P., wielokrotnie bijąc go twardymi przedmiotami po głowie, plecach i pośladkach. Wobec śmierci sprawcy, postępowanie zostało umorzone.

– sygn. S 28/01/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 30 kwietnia 2001 r. w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Nowym Targu i MUBP w Zakopanem w latach 1945 – 1956.

Przedmiotem śledztwa są zbrodnie popełnione przez funkcjonariuszy UB z Nowego Targu i Zakopanego, polegające na zabójstwach osób z kręgu opozycji politycznej, bezprawnym pozbawianiu wolności, połączonym ze szczególnym udręczeniem, stosowaniu bezprawnych metod śledczych i tortur doprowadzających do uszkodzeń ciała aresztowanych.

W okresie sprawozdawczym kontynuowano przesłuchania świadków, zwracając szczególną uwagę na możliwość rozpoznania przez nich nieznanymi z imienia i nazwiska funkcjonariuszy UB winnych znęcania się nad aresztowanymi. Prowadzono kwerendy w archiwaliach pozostałych po PUBP w Nowym Targu i MUBP w Zakopanem, dokonywano oględzin akt postępowań sądowych oraz akt personalnych funkcjonariuszy UB.

Na obecnym etapie śledztwa ustalono kilkaset osób pozbawionych wolności w związku z postępowaniami prowadzonymi przez PUBP w Nowym Targu i MUBP w Zakopanem, na których funkcjonariusze UB wymusili wyjaśnienia poprzez tortury, bicie, groźby oraz inne formy przymusu fizycznego i psychicznego.

Trwają intensywne czynności zmierzające do ustalenia żyjących sprawców tych zbrodni. Kontynuowane są też działania zmierzające do ustalenia miejsca pochówku zwłok Józefa Kurasia, w toku śledztwa weryfikowane są sprzeczne relacje, jakie w tym zakresie składają przesłuchiwanie świadkowie.

– sygn. S 30/01/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 30 kwietnia 2001 r. w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Miechowie w latach 1945 – 1956.

Postępowanie ma wielowątkowy charakter, gdyż dotyczy działalności PUBP w Miechowie na przestrzeni jedenastu lat i bezprawnych działań podejmowanych przez funkcjonariuszy tego Urzędu, w tym – zabójstw i usiłowań zabójstw 30 zidentyfikowanych osób oraz bezprawnych aresztowań i stosowania przestępczych metod śledczych w celu wymuszenia zeznań i wyjaśnień wobec czterdziestu ustalonych pokrzywdzonych.

W postępowaniu kontynuowane są czynności zmierzające do ustalenia żyjących świadków zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Miechowie, przesłuchania świad-

ków, poszukiwania materiałów archiwalnych, oględziny akt postępowań karnych prowadzonych przez WSR w Krakowie i oględziny akt osobowych funkcjonariuszy UB.

W wyniku czynności dokonanych w ostatnich miesiącach uzyskano materiały dotyczące trzech nieznanymi wcześniej przypadków zabójstw żołnierzy AK na terenie powiatu miechowskiego oraz ustalono nazwiska kolejnych dziesięciu pokrzywdzonych, których bezprawnie pozbawiono wolności i wobec których stosowano przestępcze metody śledcze.

W związku z zeznaniami byłego funkcjonariusza UB, który wskazał nazwiska sprawców zabójstw trzech osób, kontynuowane są czynności mające na celu weryfikację tej relacji. Z uwagi na fakt, iż ustaleni z nazwiska – sprawca zabójstwa dwóch działaczy PSL oraz sprawca zabójstwa aresztowanego żołnierza AK, nie żyją, odnośnie tych zbrodni zostanie wydana decyzja o umorzeniu śledztwa – wobec śmierci osób, co do których istniały podstawy do przedstawienia im zarzutów.

– sygn. S 33/01/Zk

Śledztwo wszczęte 7 kwietnia 2001 r. w sprawie przestępczych metod zwalczania przez organy bezpieczeństwa w latach 1948–1952 członków i sympatyków Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”.

Przedmiotem śledztwa jest działalność organów bezpieczeństwa prowadzona pod kryptonimem „Cezary”, polegająca na stworzeniu fikcyjnej struktury tzw. V Komendy lub V Zarządu WiN-u, składającej się z funkcjonariuszy MBP oraz osób współpracujących z nimi w tym celu, aby ujawnić dotychczasowych członków Zrzeszenia – ze szczególnym uwzględnieniem zagranicznej delegatury WiN-u oraz osób zdecydowanych na rozpoczęcie działalności w tej organizacji niepodległościowej. Rezultatem działań o charakterze prowokacji, polegających na nakłanianiu do popełniania przestępstw i tworzeniu fałszywych dowodów, były aresztowania domniemych członków WiN-u i prowadzone przeciwko nim procesy karne, w których zapadały także wyroki śmierci.

Aktualnie, po zakończeniu przesłuchań ustalonych dotychczas świadków i zapoznaniu się z dostępnymi aktami postępowań sądowych prowadzonych przeciwko działaczom WiN-u w latach 1948-1952, kontynuowane są oględziny ponad 200 tomów odnalezionych materiałów rozpracowania operacyjnego pod kryptonimem „Cezary”, celem zidentyfikowania wszystkich osób objętych rozpracowaniem i wszechstronnego wyjaśnienia okoliczności tej operacji oraz ustalenia osób odpowiedzialnych za bezprawne działania skierowane przeciwko członkom WiN-u.

– sygn. S 42/01/Zk

Śledztwo wszczęte 3 lipca 2001 r. w sprawie zastrzelenia w dniu 7 lipca 1947 r. w Poradowie pow. Miechów przez funkcjonariuszy PUBP w Miechowie Zenona K. – ucznia gimnazjum w Miechowie.

Na podstawie zeznań kilkudziesięciu świadków, informacji zawartych w aktach sądowych i materiałach archiwalnych ustalono, iż Zenon K. był członkiem Polskiego Związku Rycerzy Walczących o Wolność, organizacji o programie działalności zbliżonym do harcerstwa, którą tworzyło kilkunastu uczniów gimnazjum w Miechowie.

W dniu 7 lipca 1947 r. funkcjonariusze PUBP w Miechowie zorganizowali w lesie Gowroniec zasadzkę na członków organizacji. W trakcie obławy Zenon K. został zastrzelony przez funkcjonariusza UB. Pozostałych aresztowano, byli oni następnie wielokrotnie przesłuchiwani przez funkcjonariuszy PUBP w Miechowie, którzy znęcali się nad nimi psychicznie i fizycznie – bijąc, osadzając w karczerze i pozbawiając możliwości snu.

W okresie sprawozdawczym ustalono i przesłuchano osobę, która powołując się na relację swego krewnego opisała, iż bezpośrednio po zatrzymaniu Zenona K., funkcjonariusze UB polecili mu, aby oddalił się z miejsca zatrzymania, mówiąc – „co tak stoisz, uciekaj”, a gdy ten, ponaglany przez funkcjonariusza, zaczął się oddalać, jeden z funkcjonariuszy, bez ostrzeżenia strzelił z karabinu, trafiając Zenona K. w tył głowy. Świadek nie potrafił jednak podać żadnych bliższych informacji, które pozwoliłyby na zidentyfikowanie sprawcy zbrodni.

Inny z przesłuchanych ostatnio świadków oświadczył, iż niedługo po zdarzeniu, jego szkolny kolega wskazał mu w Miechowie funkcjonariusza UB, który miał zastrzelić Zenona K. Świadek ten nie pamiętał jednak nazwiska tego kolegi, nie znał też nazwiska wskazanego mu funkcjonariusza UB, choć zadeklarował możliwość rozpoznania go na podstawie zdjęć pochodzących z okresu zdarzenia.

Przeprowadzone w toku śledztwa czynności potwierdziły też ustaloną w oparciu o zeznania świadków wersję, iż jeden z członków organizacji przekazał UB informację umożliwiającą zorganizowanie w lesie zasadzki na uczniów gimnazjum. Osoba ta w trakcie postępowania przyznała, że została zmuszona przez znanego jej z imienia i nazwiska funkcjonariusza UB do podpisania zobowiązania do współpracy z UB i do donoszenia na członków organizacji. W materiałach archiwalnych UB figuruje informator tego urzędu o takim samym pseudonimie jak podany przez przesłuchiwanego.

W toku śledztwa ustalono, iż nie żyje funkcjonariusz UB, wskazywany jako sprawca zabójstwa Zenona K. Nie żyje też, ustalony z imienia i nazwiska funkcjonariusz UB, który wykazywał się największą brutalnością wobec aresztowanych członków organizacji.

W dalszym śledztwie planowane są przesłuchania ustalonych ostatnio kolejnych ośmiu świadków, w celu ustalenia faktycznej roli, jaką odegrał członek organizacji współpracujący z UB. Sukcesywnie dokonywane są też oględziny akt osobowych zidentyfikowanych siedemnastu funkcjonariuszy UB, wytypowanych na podstawie materiałów postępowania jako uczestników zasadzki w lesie Gawroniec, a zdjęcia znajdujące się w tych dokumentach zostaną okazane świadkowi, celem rozpoznania wskazanego mu przez kolegę sprawcy zabójstwa.

– sygn. S 48/01/Zk

Śledztwo przeciwko Marianowi N., byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Starachowicach o przestępstwa popełnione w 1948 roku na szkodę kilkunastu członków organizacji WiN.

Wyrokiem z dnia 31 października 2002 r. Sąd Rejonowy w Starachowicach uznał Mariana N. za winnego popełnienia wszystkich zarzucanych mu aktem oskarżenia czynów – znęcania się w celu wymuszenia wyjaśnień nad trzynastoma aresztowanymi w ten sposób, że bił ich pięściami i gumowymi przedmiotami po całym ciele, podpalał włosy, wbijał szpilki pod paznokcie, zgniatał palce w drzwiach, zmuszał do siadania na nodze odwróconego stołka, bił linijką z metalowym okuciem po jądrach oraz groził zabójstwem wkładając lufę pistoletu do ust przesłuchiwanym. Marian N. został prawomocnie skazany na karę 5 lat pozbawienia wolności.

– sygn. S 58/01/Zk

Śledztwo w sprawie wydarzeń w Kielcach w dniu 4 lipca 1946 r., określanych jako „Pogrom kielecki”, w następstwie których poniosły śmierć 42 osoby narodowości żydowskiej. Śledztwo podjęto z zawieszenia w dniu 2 lipca 2001 r.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano kolejnych ustalonych w sprawie świadków, zgromadzono obszerną dokumentację archiwalną i materiały dokumentalne dotyczące przebiegu wydarzeń w dniu 4 lipca 1946 r.

Ostatnio odnaleziono dokumentację dotyczącą działalności VII Pułku KBW, której analiza będzie miała istotne znaczenie dla ustaleń śledztwa i planowanej w tej sprawie decyzji końcowej.

– sygn. S 102/01/Zk

Śledztwo podjęte 12 listopada 2001 r. w sprawie zbrodni sowieckich popełnionych przez NKWD w latach 1939–1941 oraz 1944–1945 na obywatelach polskich – mieszkańcach powiatu Czortków byłego województwa tarnopolskiego.

Zgromadzony w dwunastu tomach akt obszerny materiał dowodowy w postaci zeznań 200 świadków, pisemnych relacji pokrzywdzonych, kserokopii dokumentów przedkładanych przez świadków oraz dokumentów uzyskanych z polskich i zagranicznych archiwów dotyczy dokonywanych przez NKWD w latach 1939 – 1941 oraz 1944 – 1945 bezprawnych aresztowań Polaków mieszkających w powiecie czortkowskim, ich pobytów w aresztach i więzieniach NKWD, prowadzonych przeciwko nim śledztw oraz dalszych losów aresztowanych. Jednym z wątków postępowania są represje stosowane przez władze sowieckie wobec uczestników stłumionej w styczniu 1940 roku akcji zbrojnej ludności polskiej, określanej jako Powstanie Czortkowskie. Do chwili obecnej ujawniono przypadki ponad 100 ustalonych z nazwiska osób aresztowanych w latach 1939–1941 oraz kilkunastu osób aresztowanych w latach 1944–1945.

Celem śledztwa jest wszechstronne wyjaśnienie okoliczności aresztowań poszczególnych pokrzywdzonych, warunków ich pobytu w aresztach i więzieniach, przebiegu procesów karnych, jakie były prowadzone w stosunku do części pokrzywdzonych oraz ustalenie osób odpowiedzialnych za bezprawne działania.

W okresie sprawozdawczym uzyskano zeznania kolejnych 80 świadków, kontynuowano kwerendy archiwalne, zapoznano się z licznymi publikacjami i opracowaniami historycznymi dotyczącymi przedmiotu śledztwa. W wyniku tych czynności udało się ustalić nieznane dotąd losy kilkunastu pokrzywdzonych.

Aktualnie planowane są sukcesywne przesłuchania kolejnych 60 ustalonych w toku śledztwa świadków, kontynuowane będą kwerendy archiwalne w celu odnalezienia dokumentów ówczesnego politycznego aparatu władzy i przymusu ZSRR.

– sygn. S 106/01/Zk

Śledztwo wszczęte 7 grudnia 2001 r. w sprawie zabójstwa obywateli polskich – Adolfa Cecura i Michała Cabaka, członków oddziału „Żandarmeria” Polskiej Podziemnej Armii Niepodległościowej, dokonanego w dniu 14 sierpnia 1949 r. przez funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa Czechosłowacji.

W toku śledztwa zgromadzono obszerny materiał dowodowy, pozwalający na odtworzenie okoliczności i przebiegu zasadzki zorganizowanej na terenie Czechosłowacji przez polskich i czechosłowackich funkcjonariuszy bezpieczeństwa, w której zostali zastrzeleni dwaj członkowie polskiej organizacji niepodległościowej.

Uzyskano też z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Republiki Słowackiej wykaz nazwisk funkcjonariuszy Bezpieczeństwa Państwowego Czechosłowacji uczestniczących w zorganizowaniu i przeprowadzeniu zbrojnej zasadzki na polskich partyzantów, na podstawie którego wystąpiono do władz Republiki Słowackiej o udzielenie pomocy prawnej w ustaleniu pełnych danych osobowych wymienionych w wykazie funkcjonariuszy.

Z odpowiedzi nadesłanej przez władze słowackie wynika, iż prowadzone czynności poszukiwawcze nie doprowadziły do ustalenia pełnych danych dotyczących poszukiwanych funkcjonariuszy, przez co ich identyfikacja jest niemożliwa. Przeszkoda w dotarciu do ewen-

tualnych żyjących funkcjonariuszy służb bezpieczeństwa Czechosłowacji, uniemożliwiła weryfikację zeznań jednego ze świadków wskazujących z nazwiska sprawców zabójstwa, a tym samym – wykrycie sprawców tych zbrodni.

Wobec wyczerpania możliwości wykrywczych śledztwo zostało umorzone.

– sygn. S 12/02/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 3 marca 2002 r. w sprawie zamordowania w dniu 18 sierpnia 1945 r. w Pokrzywiance koło Kielc żołnierzy AK – kpt. Piotra Przemyskiego ps. „Ares”, sierż. Stanisława Cebo ps. „Kruczek” i Mieczysława Halejaka ps. „Kasper” – przez funkcjonariuszy WUBP w Kielcach.

W wyniku śledztwa, na podstawie zeznań świadków oraz analizy materiałów archiwalnych ustalono dokładny przebieg zbrodni, zidentyfikowano też w sposób nie budzący wątpliwości dwóch funkcjonariuszy UB, odpowiedzialnych za zabójstwo żołnierzy AK. Z uwagi na fakt, iż funkcjonariusze ci nie żyją – śledztwo zostało umorzone.

– sygn. S 24/02/Zk

Śledztwo wszczęte 10 lipca 2002 r. w sprawie przekroczenia uprawnień w okresie od kwietnia 1950 roku do stycznia 1951 r. przez funkcjonariuszy WUBP w Krakowie, poprzez stosowanie przestępczych metod śledczych w trakcie postępowania prowadzonego przeciwko księżom – Piotrowi Oborskiemu i Zbigniewowi Gadomskiemu.

Ustalono, iż księża parafii Św. Katarzyny w Wolbromiu – Piotr Oborski i Zbigniew Gadomski, z racji wygłaszanych przez nich poglądów – nieprzychylnych ówczesnej władzy, pozostawali w zainteresowaniu PUBP w Olkuszu. W kwietniu 1950 r. urząd ten we współdziałaniu z WUBP w Krakowie dokonał zatrzymania księży pod zarzutem współdziałania z członkami organizacji „Armia Podziemna” oraz podżegania i pomocy do zabójstwa kilkusetletniego Waldemara G. Wraz z księżmi zatrzymano ośmiu członków „Armii Podziemnej”.

Śledztwo przeciwko księżom i pozostałym członkom organizacji, prowadzone przez WUBP w Krakowie, zakończone zostało skierowaniem aktu oskarżenia do WSR w Krakowie, który wyrokiem z dnia 22 stycznia 1951 r. skazał Zbigniewa Gadomskiego i Piotra Oborskiego na kary dożywotniego więzienia. W sprawie tej zapadły też trzy wyroki śmierci, które zostały wykonane, wobec pozostałych oskarżonych wymierzono kary wieloletniego więzienia.

Z akt sądowych wynika, iż oskarżeni księża nie przyznali się do zarzucanych im czynów, natomiast obciążające księży wyjaśnienia złożyli współoskarżeni w tej sprawie, między innymi Maria G. – matka zamordowanego Waldemara G., która została oskarżona o udział w zabójstwie syna.

Przesłuchany w trakcie śledztwa świadek podniósł, iż podczas procesu ksiądz Piotr Oborski, w odpowiedzi na pytanie Sądu czy przyznaje się do winy, oświadczył: „Nie przyznaję się, na co dowodem jest moje ciało”, po czym zdjął ubranie aby obecni na sali rozpraw zobaczyli jego skatowane ciało. Nadmienić należy, iż w protokole rozprawy brak jest adnotacji o tym zajściu.

Ksiądz Piotr Oborski zmarł w trakcie odbywania kary w więzieniu w Rawiczu, nie żyje też ksiądz Zbigniew Gadomski, który w 1960 r. został zwolniony z odbycia pozostałej części kary.

Prowadzone w toku postępowania czynności zmierzają do ustalenia faktycznego przebiegu śledztwa i procesu przeciwko księżom, a w szczególności stwierdzenia, czy i jakiej treści wyjaśnienia składały osoby oskarżone wraz z księżmi, a także – czy i jakie fakty dotyczące znęcania się podczas śledztwa były podnoszone przez oskarżonych na rozprawie.

Szczególnie istotne dla prowadzonego śledztwa jest ustalenie roli, jaką w procesie odegrała oskarżona Maria G., której wyjaśnienia obciążły oskarżonych księży i czy zostały one złożone dobrowolnie, czy też w wyniku stosowanego przez funkcjonariuszy UB przymusu fizycznego bądź psychicznego.

Celem śledztwa jest zidentyfikowanie funkcjonariuszy UB, którzy znęcali się nad aresztowanymi księżmi, jak również zgromadzenie materiału dowodowego pozwalającego na ocenę zachowania sędziów orzekających w sprawie wolbromskich księży jako zbrodni sądowej.

W toku postępowania planowane są przesłuchania kolejnych ustalonych świadków, w tym osób skazanych wraz z księżmi na kary więzienia. Ostatnio, w związku z publikacjami prasowymi, dotyczącymi tzw. procesu wolbromskiego, zgłosili się też nowi świadkowie, dysponujący informacjami na temat procesu księży.

– sygn. S 39/02/Zk

Śledztwo wszczęte 22 października 2002 r. w sprawie zamordowania przez żołnierzy Armii Czerwonej w styczniu 1945 r. w Kryspinowie nieustalonej liczby jeńców wojennych.

W wyniku prowadzonego postępowania ujawniono fakt zamordowania przez żołnierzy – czołgistów Armii Czerwonej kilkudziesięciosobowej grupy niemieckich jeńców wojennych. Zwłoki zamordowanych strzałami w tył głowy jeńców zostały pochowane w zbiorowej mogile przez miejscową ludność. W trakcie śledztwa ustalono i przesłuchano świadków tej zbrodni, uzyskano też dostępne na terenie kraju materiały archiwalne.

Czynności śledcze zmierzają do ustalenia jednostki wojskowej, której żołnierze dopuścili się mordu na jeńcach wojennych oraz jednostki, z której wywodzili się zamordowani jeńcy. W tym celu zwrócono się o przeprowadzenie kwerend w archiwach rosyjskich, planowane jest również wystąpienie do władz niemieckich o dokonanie poszukiwań materiałów archiwalnych. Zwrócono się także do stosownych instytucji i organów samorządowych o oznakowanie miejsca pochówku zamordowanych jeńców.

– sygn. S 41/02/Zk

Śledztwo w sprawie znęcania się w okresie od listopada 1947 r. do lutego 1950 r. w Tarnowie nad aresztowanymi członkami organizacji niepodległościowych przez funkcjonariuszy PUBP w Tarnowie.

Materiały w tej sprawie zostały w dniu 20 sierpnia 2002 r. wyłączone ze śledztwa sygn. S 6/00/Zk – celem kontynuowania wątku dotyczącego znęcania się nad osadzonymi w areszcie PUBP w Tarnowie w latach 1947–1950 dziewięcioma ustalonymi z imienia i nazwiska członkami organizacji WiN, Związek Młodzieży Zbrojnej i Polska Straż Przednia.

Zgromadzony w sprawie obszerny materiał dowodowy pozwolił ustalić, iż funkcjonariusze PUBP w Tarnowie – Władysław N. i Jan P. w celu wymuszenia określonych zeznań i wyjaśnień znęcali się nad aresztowanymi członkami organizacji niepodległościowych w ten sposób, że wielokrotnie bili ich rękami, gumowymi pałkami, kijami i metalowymi prętami po całym ciele, w tym – po głowie, karku, gołych piętach i stopach, zadawali uderzenia rękojeścią pistoletu w plecy oraz kolbą karabinu w twarz, kopali zatrzymanych, grozili im pozbawieniem życia, pozorując przy tym egzekucję, pozbawiali jedzenia i picia oraz znieważali.

Śledztwo zostało umorzone, gdyż obydwaj sprawcy zbrodni nie żyją.

– sygn. S 18/03/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 5 lutego 2003 r. przeciwko Wincentemu D., byłemu funkcjonariuszowi Okręgowego Zarządu Informacji Wojskowej w Krakowie, podejrzanemu o znęcanie się w maju 1950 r. nad aresztowanym Marianem G.

Rezultatem czynności śledczych było wyjaśnienie okoliczności zatrzymania i pobytu w aresztach kpt. Mariana G. oraz wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutów kierownikowi sekcji śledczej Okręgowego Zarządu Informacji Wojskowej w Krakowie Wincentemu D. Funkcjonariuszowi temu zarzucono, iż w maju 1950 r., w celu wymuszenia wyjaśnień, znęcał się nad aresztowanym Marianem G., bijąc go rękami po głowie, znieważając obelżywymi słowami i umieszczając wielokrotnie w karcerze.

Z uwagi na śmierć podejrzanego Wincentego D. w trakcie prowadzonego przeciwko niemu postępowania, śledztwo zostało umorzone.

c) zbrodnie inne

– sygn. S 68/01/Zi

Śledztwo wszczęte 29 czerwca 2001 r. w sprawie zamordowania w dniu 8 października 1943 r. w Grocholicach Stanisława i Bronisławy Wójcików.

Na podstawie zeznań ujawnionych naocznych świadków oraz analizy odnalezionych dokumentów archiwalnych ustalono, iż 8 października 1943 r. kilku uzbrojonych partyzantów z grupy dowodzonej przez Rosjanina o pseudonimie „Mikołaj”, wchodzącej w skład oddziału GL im. „Sokoła” seriami z broni maszynowej zamordowało małżeństwo Wójcików, a następnie spaliło ich dom. Zbrodnia ta stanowiła zemstę za rzekomą denuncjację oddziału BCh kwaterującego na posesji Wójcików, w następstwie której ośmiu członków tego oddziału zostało zastrzelonych przez Niemców.

Z uwagi na fakt, iż czynności śledcze nie doprowadziły do zidentyfikowania sprawców zbrodni, postępowania zostało umorzone.

Istotnym w niniejszej sprawie jest fakt, że okoliczności ustalone w wyniku śledztwa ostatecznie wykluczyły winę rodziny Wójcików w zlikwidowaniu przez Niemców oddziału BCh i tym samym obaliły – pojawiające się do tej pory – niesłuszne oskarżenia ciężące na tej rodzinie. Ujawniono bowiem rzeczywistego denuncjatora, który po wydaniu Niemcom stacjonującego u Wójcików oddziału BCh, wstąpił w szeregi GL, po czym zarówno członkom BCh jak i GL wskazał Wójcików jako winnych denuncjacji. Zdrajca ten został w grudniu 1943 roku zastrzelony przez członków BCh w odwecie za zamordowanie jednego z ich współtowarzyszy.

2.5. ODDZIAŁOWA KOMISJA W LUBLINIE

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 7/00/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 27 grudnia 2000 r. w sprawie masowych zabójstw obywateli polskich narodowości żydowskiej w czasie likwidacji tzw. II getta lubelskiego w dzielniczy Majdan Tatarski, w okresie od kwietnia 1942 r. do listopada 1942 r., w Lublinie.

Ustalono, iż w kwietniu 1942 r. niemieckie władze okupacyjne przystąpiły do likwidacji tzw. I getta lubelskiego, które usytuowane było w rejonie ul. Lubartowskiej i dzielnicy Stare Miasto. Akcją eksterminacyjną objęto stłoczonych na tym obszarze w okresie od marca 1941 r. około 40.000 Żydów, z których część przetransportowano z terenu Niemiec i Holandii. Osoby te rozstrzeliwano na miejscu lub przewożono w tym celu do komór gazowych w obozach zagłady, głównie do Bełżca. Pozostała po likwidacji I getta część ludności żydowskiej w liczbie około 6.000, przeważnie rzemieślników, przemieszczono w dniach 17-20 kwietnia 1942 r. do wschodniej dzielnicy Lublina, Majdan Tatarski. W dniu 20 kwietnia 1942 r. wyselekcjonowane w liczbie około 2.000 osoby nie legitymujące się przydatnym armii niemieckiej zawodem – w tym kobiety i dzieci – przewieziono do lasów krępieckich i rozstrzelano. W dniu 8 listopada 1942 r. rozstrzelano na terenie getta około 3.000 osób. Pozostawionych przy życiu kilkuset Żydów przemieszczono do znajdującego się nieopodal obozu koncentracyjnego na Majdanku.

W toku prowadzonego śledztwa wystąpiono do strony niemieckiej, rosyjskiej i ukraińskiej z wnioskami o udzielenie pomocy prawnej i udostępnienie archiwów.

Uzyskano od strony niemieckiej 13 tomów akt procesu przeprowadzonego przed Sądem Krajowym w Wiesbaden, w którym skazano trzech spośród kilkudziesięciu sprawców zbrodni. Według informacji udzielonych przez stronę rosyjską i ukraińską w zasobach archiwalnych tych państw nie odnaleziono dokumentów mających związek ze sprawą. Po zaznajomieniu się w archiwum IPN z materiałami dotyczącymi zbrodni popełnionych przez żandarmerię niemiecką z posterunku żandarmerii w Kraśniku na terenie b. powiatu kraśnickiego w latach 1940–1944, zakwalifikowano część dokumentacji wchodzącej w zakres tych materiałów, do wykorzystania w niniejszym śledztwie. Planowane jest powołanie biegłego – tłumacza języka niemieckiego, w celu dokonania tłumaczenia wymienionych 13 tomów akt procesu przeprowadzonego przed sądem niemieckim. Kontynuowane są czynności zmierzające do ustalenia danych osobowych osób pokrzywdzonych.

– sygn. akt S 106/02/Zn

Śledztwo wszczęte 5 marca 2002 r. w sprawie pozbawienia życia przez żołnierzy niemieckich od 54 do 68 osób – Polaków oraz około 18 obywateli polskich narodowości żydowskiej, w dniu 13 września 1939 r., poprzez spalenie żywcem, po wcześniejszym ich zgromadzeniu w stodole i podpaleniu, we wsi Cecylówka Głowaczowska, woj. mazowieckiego.

Ustalono, iż mordu dopuścili się żołnierze Wehrmachtu. Zlecono właściwym jednostkom Policji dokonanie rozpytań we wsiach Cecylówka Głowaczowska i Helenówek w celu ustalenia pozostających przy życiu osób najbliższych ofiar zbrodni. W oparciu o uzyskane informacje przesłuchano w charakterze świadków Mariannę Z., Zygmunta M. i Ewę L.

Z zeznań złożonych przez świadka Mariannę Z. wynika, że jej ojciec Jan Z. został zamordowany w dniu 13 września 1939 r. w Cecylówce. Jan Z. wraz z innymi mieszkańcami tej i pobliskich miejscowości został umieszczony przez żołnierzy niemieckich w stodole, którą następnie Niemcy podpalili.

Świadkowie Zygmunt M. i Ewa L. podali w zeznaniach znane im okoliczności zamordowania ich najbliższych w podpalonej stodole. Nadto, świadek Ewa L. zeznała, iż w stodole zostali w tym samym czasie spaleni również mężczyźni narodowości żydowskiej.

Śledztwo kontynuowane jest w celu ustalenia nazwisk pokrzywdzonych oraz wszystkich okoliczności zbrodni.

– sygn. akt S 94/02/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 14 października 2002 r. w sprawie dokonania masowego mordu na mieszkańcach wsi Karpiówka, woj. lubelskie, m.in. poprzez spalenie ich żywcem, przez żołnierzy niemieckich, w dniu 31 grudnia 1943 r.

Ustalono, iż w dniu 31 grudnia 1943 r. wieś Karpiówkę otoczyli żołnierze niemieccy. Zaczęli wypędzać z domów mężczyzn, kobiety i dzieci oraz gromadzić ich we wschodniej części wsi. Spośród nich wybrali 43 osoby, które zapędzili do zabudowań jednego z gospodarstw. Najpierw znęcali się nad sześcioma kobietami bijąc je i zakopując w śniegu. Następnie osoby te zapędzili do wnętrza budynku gospodarczego, który ostrzeliwali z broni palnej a następnie podpalili. Osoby zapędzone do tego budynku spłonęły żywcem. Kilka z nich, bezpośrednio przed spaleniem, zostało rannych lub zabitych w wyniku ostrzału i eksplozji granatu, wrzuconego do wnętrza budynku.

Pozostałych mieszkańców Karpiówki wywieziono do obozu na Majdanku i tam zamordowano. Zabudowania wsi zostały spalone w całości wraz z inwentarzem.

W wyniku dokonanych czynności ustalono, iż żołnierzami niemieckimi dokonującymi zbrodni dowodził Maks Ehrle. Dołączono do akt śledztwa skrócone akty zgonów zamordowanych ofiar. Poszukiwane są materiały archiwalne dotyczące tych zdarzeń. Ustalany jest skład osobowy oddziału żołnierzy niemieckich dowodzonego przez Maksa Ehrle, którzy brali udział w pacyfikacji Karpiówki.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 12/00/Zk

Śledztwo wszczęte 9 listopada 2000 r. przeciwko Waławowi L., prokuratorowi wojskowemu, oskarżonemu o podżeganie członków składów orzekających sądów wojskowych do wymierzania kar śmierci w stosunku do żołnierzy Armii Krajowej i osób udzielającym im pomocy, w następstwie czego skazano na karę śmierci i wykonano ją w stosunku do 12 osób w latach 1944–1953 na terenie województw podlaskiego i lubelskiego.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Lublinie zastosował w dniu 17 stycznia 2001 r. tymczasowe aresztowanie wobec Waławowa L., na które zażalenie wniósł jego obrońca. Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie uchylił tymczasowe aresztowanie w dniu 25 stycznia 2001 r. i zastosował łagodniejsze środki zapobiegawcze w postaci zakazu opuszczania kraju z zatrzymaniem paszportu.

Postępowanie przygotowawcze zakończono skierowaniem w dniu 24 stycznia 2002 r. aktu oskarżenia przeciwko Waławowi L. do Wojskowego Sądu Okręgowego w Warszawie.

W dniu 27 marca 2002 r., sąd zwrócił sprawę prokuratorowi w celu uzupełnienia postępowania przygotowawczego. Powodem tej decyzji był dotychczasowy brak sądowego uznania za nieważne, wyroków sądów wojskowych – zakwalifikowanych w akcie oskarżenia jako zbrodnicze – w stosunku do części pokrzywdzonych.

W dniu 8 kwietnia 2002 r. do właściwych sądów skierowano wnioski w przedmiocie uznania tych wyroków za nieważne.

Do dnia upływu okresu sprawozdawczego nie zostały rozpoznane wnioski złożone w Sądzie Okręgowym w Lublinie o uznanie za nieważne wyroków sądów wojskowych orzeczonych wobec Zdzisława L., Wiesława Z. i Franciszka Ch. oraz w Sądzie Okręgowym w Ostrołęce – o uznanie za nieważny wyrok sądu wojskowego wydany w stosunku do Aleksandra F.

Po rozpoznaniu przez sądy wskazanych wniosków, ponownie zostanie skierowany akt oskarżenia przeciwko Waławowi L. do Wojskowego Sądu Okręgowego w Warszawie.

– sygn. akt S 20/00/Zk

Śledztwo wszczęte 7 sierpnia 1998 r. przeciwko Czesławowi K., funkcjonariuszowi PUBP w Kraśniku, podejrzanemu o bezprawne pozbawienie wolności oraz stosowanie niedozwolonych metod śledczych w stosunku do żołnierzy Armii Krajowej: Franciszka S., Władysława K., Franciszka B., Tadeusza K. i innych osób, w lutym 1945 r., w Zadworzu, Wilkołazie i w Kraśniku woj. lubelskiego.

W dniu 27 grudnia 1999 r. Prokurator Rejonowy w Kraśniku skierował przeciwko Czesławowi K., akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Kraśniku. Sąd w dniu 29 listopada 2000 r. zwrócił sprawę prokuratorowi w celu uzupełnienia postępowania przygotowawczego. Prokurator Rejonowy w Kraśniku, w dniu 19 grudnia 2000 r., przekazał niniejszą sprawę do dalszego prowadzenia – według właściwości – prokuratorowi OKŚZpNP Lublinie.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego Czesław K. nie przyznał się do popełnienia zarzuconych mu czynów. Potwierdził, iż był funkcjonariuszem PUBP w Kraśniku. Wyjaśnił, iż w czasie objętym postawionymi zarzutami, sam był pozbawiony wolności i przebywał w areszcie PUBP za to, że jako wartownik tego aresztu nie dopełnił obowiązków dopuszczając do ucieczki więźniów. Po zwolnieniu, jak wskazał, do UB już nie powrócił.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano w charakterze świadków szereg kolejnych osób, w tym m.in. Ludwika G., Władysława G., Mariannę N., Edwarda N., Jana Ch. Przeprowadzono oględziny dokumentów UB.

Świadek Ludwik G. zeznał, że jego ojciec, Władysław G., został aresztowany przez PUBP w Kraśniku, prawdopodobnie w 1946 r., z tego powodu, że był członkiem BCh. Władysław G. Opowiadał mu, że w trakcie przesłuchań w PUBP w Kraśniku był bity kilka razy, m.in. kijem w pięty.

Świadek Edward N. aresztowany został za to, że udzielał pomocy oddziałowi NSZ pod dowództwem Wincentego Sowy, udostępniając swych pomieszczeń na kwatery. W trakcie przesłuchań przez UB był wielokrotnie bity. Jednym ze sposobów fizycznego znęcania się nad nim było zawieszenie go na kiju i zadawanie uderzeń po całym ciele gumową pałką.

W treści dokumentów poddanych oględzinom natrafiono na istotne dla biegu sprawy dane, dotyczące ucieczki osób osadzonych w więzieniu kraśnickiego UB. Wynika z nich, iż w czasie kiedy doszło do tej ucieczki, podejrzany Czesław K. był naczelnikiem więzienia i to jemu przypisano w wewnętrznym postępowaniu winę za uwolnienie się osób tam osadzonych. Czesław K. został za to aresztowany.

Potwierdzono zatem tę część obrony podejrzanego, w której podnosił on, iż został pozbawiony wolności w okresie, kiedy pełnił służbę w PUBP w Kraśniku w 1945 r. Stwierdzenie tego faktu nie stanowi jednakże podstawy do umorzenia postępowania. Kontynuowane są czynności procesowe mające na celu sprawdzenie obrony podejrzanego w zakresie dalszej części złożonych przez niego wyjaśnień. Po ich zakończeniu podjęta zostanie decyzja merytoryczna kończąca postępowanie przygotowawcze.

– sygn. akt S 4/01/Zk

Śledztwo wszczęte 17 stycznia 2001 r. przeciwko Mieczysławowi W., b. oficerowi śledczemu PUBP w Zamościu, któremu postawiono 27 zarzutów popełnienia przestępstw polegających na tym, że w okresie od 1 sierpnia 1946 r. do 3 listopada 1946 r. w Zamościu, przekraczając swoje uprawnienia bezprawnie pozbawił wolności w sposób połączony ze szczególnym udręceniem żołnierzy AK Edwarda K., Euzebiusza P., Ryszarda T., Aleksandra P., Bronisława P., Jana G., Zygmunta A., Zygmunta D., Franciszka M., Wincentego B., Władysława K., Waclawa J., Waclawa W., Stanisława J., Antoniego D., Jana D., Franciszka P., Henryka B., Edwarda K., Czesława K., Jana D., Waclawa K., Longina B., Feliksa K., Mie-

czysława M. i Gustawa J. Jak ustalono w toku śledztwa, szczególne udęczenie polegało na fizycznym i psychicznym zęczeniu się przez oskarżonego nad pokrzywdzonymi, a w szczególności na osadzaniu w nieludzkich i upokarzających warunkach bytowania, wielogodzinnym przesłuchiowaniu, często w porze nocnej, w celu wymuszenia przyznania się do niepopęlnionych przestępstw, grożeniu pozbawieniem życia przy użyciu pistoletu „TT”, zadawaniu uderzeń kolbą karabinu po całym cieie, biciu rękami, drewnianą i drucianą pałką oraz kopaniu obutymi nogami, a także na porażaniu prądem elektrycznym oraz na wypaleniu paznokci u rąk Aleksandra P. Mieczysława W. oskarżono również o to, że w dniu 31 lipca 1946 r. przekroczył uprawnienia oficera śledczego w celu skierowania przeciwko Edwardowi K. ścigania karnego na podstawie fałszywych dowodów, w ten sposób, że podstępem, poprzez obietnicę zwolnienia z więzienia, zmusił świadka Aleksandra C. do złożenia w śledztwie niezgodnych z prawdą zeznań, które miały stanowić dowód w postępowaniu karnym.

Postępowanie przygotowawcze prowadzono również w sprawie zabójstwa Leonarda Kalmusa – żołnierza AK, w następstwie skazania go przez Wojskowy Sąd Garnizonowy w Chełmie na sesji wyjazdowej w Zamościu w dniu 22 stycznia 1946 r., na karę śmierci, która została wykonana przez rozstrzelanie w dniu 10 kwietnia 1946 r. Zgodnie z ustalonym stanem faktycznym, Mieczysław W., jako oficer śledczy PUBP w Zamościu, wszczął w dniu 29 października 1945 r. śledztwo przeciwko siedemnastoletniemu żołnierzowi AK, L. Kalmusowi. Wyrok śmierci wydany wobec niego w tej sprawie, po zaskarżeniu został utrzymany w mocy przez Najwyższy Sąd Wojskowy. Prezydent KRN, Bolesław Bierut, nie skorzystał z prawa łaski.

Sąd Rejonowy w Lublinie zastosował wobec Mieczysława W. tymczasowe aresztowanie, które Sąd Okręgowy w Lublinie po rozpoznaniu zażalenia Mieczysława W. zmienił w dniu 19 lipca 2001 r. na łagodniejsze środki zapobiegawcze w postaci poręczenia majątkowego w kwocie 10.000 zł i zakazu opuszczania kraju.

Podkreślenia wymaga, że ławnicy Wojskowego Sądu Garnizonowego w Chełmie, który skazał L. Kalmusa na karę śmierci, skierowali 23 lutego 1946 r. na piśmie, we własnym imieniu, prośbę do prezydenta B. Bieruta, o ułaskawienie skazanego. Podali, że nie znali swych uprawnień sędziowskich i nie zostali pouczeni przez przewodniczącego składu sądującego o równorzędnych prawach i obowiązkach sędziów zawodowych i ławników. Nie brali więc czynnego udziału w rozprawie ani w naradzie nad wyrokiem skazującym L. Kalmusa na karę śmierci. Wskazali, iż: *„Gdybyśmy wiedzieli o swoich prawach sędziowskich, to wyroku śmierci nie podpisalibyśmy, gdyż Kalmus jako małoletni zasługiwał na łagodniejszą karę”*.

W odpowiedzi na to B. Bierut w piśmie z dnia 8 marca 1946 r. adresowanym do Najwyższego Sądu Wojskowego w Warszawie zaproponował natychmiastowe pozbawienie obu ławników ich godności: *„jako osób nie kierujących się własnym, samodzielnym sądem i nieodpowiednich dla sprawowania tego rodzaju odpowiedzialnych funkcji społecznych”*.

Mieczysław W. był dowódcą plutonu egzekucyjnego, który rozstrzelał L. Kalmusa w wykonaniu orzeczonej wobec niego kary śmierci. Materiały sprawy w tej części, wyłączono do odrębnego postępowania.

Mieczysław W. przesłuchany w toku śledztwa w charakterze podejrzanego, w zakresie postawionych mu 27 zarzutów bezprawnego pozbawienia wolności i stosowania niedozwolonych metod śledczych wobec żołnierzy AK, nie przyznał się do popełnienia zarzuconych mu czynów. Wyjaśnił m.in., iż przyznaje się jedynie do tego, że *„pracował w UB, że przesłuchiwał zatrzymanych i były przypadki, że ręką uderzył przesłuchiwanego będąc zdenerwowany kręctwami”*.

Dotychczas nie odczytano przed sądem aktu oskarżenia przeciwko Mieczysławowi W., gdyż oskarżony nie stawił się na terminy rozpraw wyznaczone w dniach 20 lutego 2002 r. i 8 maja 2002 r.

Na podstawie wyniku przeprowadzonych przez lekarzy sądowych badań w dniu 27 czerwca 2002 r., sąd zawiesił postępowanie uzasadniając tę decyzję stanem zdrowia Mieczysława W.

Prokurator złożył w dniu 4 lipca 2002 r. zażalenie na postanowienie sądu I instancji o zawieszeniu postępowania karnego. Sąd Okręgowy w Zamościu przychylił się do stanowiska prokuratora i w dniu 9 sierpnia 2002 r. uchylił zaskarżone orzeczenie, przekazując sprawę Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania.

Na wniosek prokuratora, oskarżonego poddano kompleksowym badaniom komisyjnym, w wyniku których biegli lekarze z zakresu kardiologii, neurologii i psychiatrii stwierdzili, iż stan zdrowia oskarżonego nie stanowi przeciwwskazania do stawiennictwa w sądzie i uczestniczenia w rozprawach sądowych.

W dniach 21 maja 2003 r. i 23 czerwca 2003 r. oskarżony nie stawiał się na kolejne terminy rozpraw, nie przedstawiając wiarygodnego usprawiedliwienia. Prokurator złożył wniosek o przeprowadzenie komisyjnego badania lekarskiego Mieczysława W. celem stwierdzenia, czy może on przebywać w warunkach szpitalnych aresztu śledczego. Od wyniku tych badań, prokurator uzależnił złożenie wniosku o tymczasowe aresztowanie Mieczysława W. Sąd przychylił się do wniosku prokuratora i odroczył rozprawę do 21 lipca 2003 r.

W międzyczasie zmarli pokrzywdzeni: Edward K., Waclaw J. i Władysław P. – świadkowie powołani w akcie oskarżenia.

– sygn. akt S 14/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 9 listopada 2000 r. w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności bliżej nieokreślonej liczby żołnierzy AK i pozbawienia życia przez rozstrzelanie około 400 z nich w następstwie wykonania wyroków skazujących na karę śmierci orzeczonych przez Sąd Wojskowy II Armii WP w okresie 1944–1945 r., w Kąkolewnicy woj. lubelskiego oraz w sprawie rozstrzelania około 200 żołnierzy Wojska Polskiego w wykonaniu kar śmierci orzeczonych wobec nich przez wyżej wymieniony sąd wojskowy na terenie lasu o nazwie „Kania”, w 1944 r., w Trzebieszowie, woj. lubelskiego.

W toku dotychczasowego śledztwa ustalono, że w tym okresie represjami objęto żołnierzy AK pozostających poza strukturami Wojska Polskiego. Byli oni aresztowani przez Informację Wojskową i NKWD a następnie osadzani bez żadnych podstaw prawnych, w tworzonych miejscach odosobnienia takich jak ziemianki czy też w adoptowanych w tym celu pomieszczeniach zarekwirowanych dla potrzeb wojska. Aresztowanych przetrzymywano w upokarzających warunkach, poddając śledztwu połączonemu z różnymi formami fizycznego i psychicznego znęcania się.

W stosunku do tych osób kierowano następnie akty oskarżenia do Sądu Wojskowego II Armii WP. Procesy w większości kończyły się wydaniem wyroków śmierci, przy czym łączna liczba żołnierzy pozbawionych w ten sposób życia jest wciąż przedmiotem ustaleń niniejszego postępowania.

W toku śledztwa w lesie wskazanym przez świadków dokonano prac ekshumacyjnych. Odnaleziono szczątki 12 mężczyzn w wieku od 20 do 60 lat. W wykopie o rozmiarach 10m x 10m odkryto cztery oddzielne jamy grobowe – mogiły. Były to dwie mogiły zbiorowe kryjące w jednym przypadku 7 kompletnych ludzkich szkieletów a w drugim niepełne szczątki 3 osób. Ujawniono również na terenie poddanym ekshumacji, dwie pojedyncze mogiły. Ofiarom wiązano przed egzekucją ręce i nogi, stosując do tego kabel i drut. Zwłoki mordowanych zakopywano na głębokości od 50 cm do 120 cm. Stwierdzono, iż w chwili zgonu niektóre z tych osób miały połamane kości ramion, żeber i podudzi. Na ekshumowanych czaszkach stwierdzono obrażenia postrzałowe, przy czym otwory wlotowe pocisków znajdowały się w ich części tylnej lub bocznej. Część ekshumowanych czaszek posiadała ślady urazów mecha-

nicznych zadanych z dużą siłą narzędziami tępymi i twardymi. Stwierdzono, iż jeden z zamordowanych mężczyzn w wieku około 40 lat, został zastrzelony w chwili, kiedy znajdował się już na dnie wykopanego dołu. Pod czaszką na dnie dołu, odnaleziono dowodowy pocisk. W oparciu o wydobyte w toku ekshumacji dowody o charakterze materialnym stwierdzono, iż ofiarami tego mordu byli żołnierze AK.

W miejscu ekshumacji znaleziono dużą ilość łusek, z których 36 poddanych badaniom, pochodziło od naboju pistoletowych kal. 7,62 mm wzór „Mosin”. Jedyne na 16 łuskach można było odczytać oznaczenia ich producenta i roku produkcji : tj. ZSRR ,1944 r.

Ustalono, iż na terenie leśnym „ Baran” znajdują się inne miejsca zalegania szczątków ludzkich – ofiar domniemanych zbrodni sądowych popełnionych przez Sąd Wojskowy II Armii WP – nie objęte dotychczas ekshumacją. W związku z tym, w okresie sprawozdawczym, w oparciu o zeznania świadków: Romana G., Kazimierza C., Adolfa M. i Wacława K. wytypowano pięć nowych miejsc na tym terenie, gdzie mogą znajdować się zakopane szczątki ludzkie. W opinii z dnia 6 maja 2003 r., poprzedzonej przeprowadzeniem badań specjalistycznych w wytypowanych miejscach, prof. dr hab. Bronisław Młodziejowski, biegły specjalista – antropolog, stwierdził, że w dwóch miejscach, spośród pięciu wskazywanych przez świadków, na głębokości około 1 m, znajdują się pojedyncze szczątki kostne, co świadczy o tym, iż mogą się tam znajdować zwłoki ludzkie w stadium późnej przemiany pośmiertnej (zeszkieletowania). W październiku 2003 r. zaplanowano prace ekshumacyjne i oględziny sądowo–lekarskie szczątków kolejnych ofiar zbrodni dokonanych przez Sąd Wojskowy II Armii WP.

– sygn. akt S 9/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 20 października 2000 r. w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności gen. Kazimierza Tumidajskiego, pseud. Marcin – Komendanta Okręgu Lubelskiego Armii Krajowej, w dniu 3 sierpnia 1944 r. w Lublinie oraz w sprawie pozbawienia go życia przez funkcjonariuszy NKWD w trakcie zabiegu tzw. sztucznego dokarmiania dokonanego w dniu 4 lipca 1947 r. przez funkcjonariuszy NKWD w Skopinie (ZSRR).

W toku śledztwa ustalono, iż w dniu 6 sierpnia 1944 r. gen. K. Tumidajski został przetransportowany samolotem do więzienia lefortowskiego w Moskwie. We wrześniu 1944 r. osadzono go w więzieniu w Charkowie, zaś w dniu 2 stycznia 1946 r. w obozie jenieckim w Diagielewie k. Riazania. Obóz ten był miejscem deportacji żołnierzy AK. Więziono w nim czterech innych generałów AK: Ludwika Bittnera, Władysława Filipowskiego, Aleksandra Krzyżanowskiego i Adama Świtalskiego.

W dniu 29 czerwca 1947 r. więźniowie obozu w Diagielewie podjęli głodówkę w celu wymuszenia na władzach obozowych decyzji o ich repatriacji do Polski. W trakcie protestu głodowego, w dniu 2 lipca 1947 r. gen. K. Tumidajski i pozostali polscy generałowie zostali przewiezieni z Diagielewa do obozowego szpitala w Skopinie. Zastosowano wobec nich tzw. zabieg sztucznego dokarmiania przy użyciu przymusu fizycznego, polegający na wprowadzeniu do przewodu pokarmowego rury, przez którą podawano płynny pokarm.

W dniu 4 lipca 1947 r. gen. K. Tumidajski w trakcie stosowania wobec niego przez funkcjonariuszy NKWD „zabiegu” dokarmiania, stawiał opór, szarpał się dążąc do uniemożliwienia wprowadzenia pokarmu. W pewnym momencie stracił przytomność. Przybyły lekarz NKWD stwierdził jego zgon.

W oparciu o tak ustalony stan faktyczny, postawiono trzy wersje śledcze śmierci generała. Według pierwszej, najbardziej prawdopodobnej w świetle ustaleń sprawy, hipotezy – zgon generała nastąpił w wyniku zabójstwa. Wersja ta zakłada, iż zabójstwo generała było zaplanowane ze świadomym doborem okoliczności miejsca i sytuacji pozbawienia życia. W ramach tej wersji śledczej założono jednakże, iż zbrodnia ta mogła nie być wcześniej planowa-

na, natomiast zabójstwo nastąpiło w wykonaniu zamiaru nagłego, który mógł powstać u funkcjonariuszy NKWD spontanicznie, w reakcji na opór stawiany przez generała.

Według drugiej wersji, mogło dojść do nieumyślnego spowodowania śmierci, na skutek szarpania się i wrywania przez generała funkcjonariusz NKWD mógł w sposób niezamierzony wprowadzić rurę z płynnym pokarmem do tchawicy zamiast do przewodu pokarmowego.

Trzecia, najmniej prawdopodobna wersja śledcza oparta na oficjalnej dokumentacji NKWD zakłada, iż zgon generała nastąpił wskutek zawału serca.

W okresie sprawozdawczym w toku śledztwa przeprowadzono szereg czynności procesowych. W szczególności, przesłuchano świadków: Stanisława W., Annę K., Jerzego S., Piotra M., Zofię B. i Marię J. W wyniku tych czynności udokumentowano dodatkowo wcześniejsze ustalenia jak i uzyskano informacje wskazujące na dalsze źródła dowodowe.

Poddano oględzinom szereg dokumentów, w tym materiały fotograficzne istotne z punktu widzenia pełnego wyjaśnienia sprawy.

Po przeprowadzeniu wszystkich dostępnych dowodów zostanie rozważone ponowienie wniosku o udzielenie zagranicznej pomocy prawnej w niniejszej sprawie.

– sygn. akt S 70/ 01/ Zk

Śledztwo wszczęte 5 lutego 2002 r. w sprawie funkcjonowania w okresie od dnia 28 listopada 1956 r. do 31 grudnia 1989 r. w strukturach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie związku, w skład którego wchodził funkcjonariusze byłej Służby Bezpieczeństwa, kierowanego przez osoby zajmujące najwyższe stanowiska państwowe, który to związek miał na celu dokonywanie przestępstw a w szczególności zbrodni zabójstw działaczy opozycji politycznej i duchowieństwa.

Podstawę wszczęcia postępowania przygotowawczego stanowiły ustalenia poczynione w trakcie czynności sprawdzających oraz analiza akt śledztw przeprowadzonych w latach dziewięćdziesiątych w Departamencie Prokuratury Ministerstwa Sprawiedliwości i w Prokuraturze Wojewódzkiej w Warszawie.

W wyniku analizy zgromadzonych materiałów określono jako cel śledztwa ujawnienie przestępczych działań funkcjonariuszy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, a w szczególności potwierdzenie faktów wskazujących na funkcjonowanie w tym resorcie związku przestępczego.

W tym celu badano jako wątek śledztwa kierowanie wykonaniem zabójstwa ks. J. Popiełuszki przez osoby, które zajmowały w hierarchii partyjno-rządowej wyższe stanowiska od generałów MSW Władysława Ciastonia i Zenona Płatka.

W toku czynności procesowych, przeprowadzonych w okresie sprawozdawczym, zebrano dowody w postaci zeznań świadków i opinii sądowo – lekarskiej.

W trakcie śledztwa, równoległe prowadzono czynności procesowe w sprawach: zabójstwa ks. Leona Błaszczaka dokonanego w nocy z 26 na 27 grudnia 1982 r. w Cielętnikach b. woj. częstochowskiego; zabójstwa działacza opozycji politycznej Jana Strzeleckiego w nocy z 29 na 30 czerwca 1988 r. w Warszawie i – zabójstwa ks. Stanisława Suchowolca w nocy z 29 na 30 stycznia 1989 r. w Białymstoku.

Przygotowany został plan wykonania szeregu kolejnych czynności procesowych.

– sygn. akt S 83/01/Zk

Śledztwo wszczęte 8 sierpnia 2001 r. w sprawie bezprawnego stosowania dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym w stosunku do Stanisława P., Józefa K. i Leszka G., do

czynów popełnionych przed wejściem w życie dekretu, które wcześniej nie były czynami zabronionymi.

W trakcie postępowania zebrano materiał dowodowy stwierdzający bezprawne pozbawienie wolności w okresie od 17 grudnia 1981 r. do czerwca 1983 r., Stanisława P., który został zatrzymany w dniu 17 grudnia 1981 r. a następnie tymczasowo aresztowany w dniu 20 grudnia 1981 r. na mocy postanowienia prokuratora Wojskowej Prokuratury Garnizonowej w Lublinie po upływie okresu zatrzymania, tj. 48 godzin. Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego – Ośrodek Zamiejscowy w Lublinie skazał Stanisława P. na karę 3 lat pozbawienia wolności, którą odbył on do czerwca 1983 r.

Stanisław P. skazany został za dopuszczenie się w okresie od 13 do 15 grudnia 1981 r. przestępstwa z art. 46 ust. 1 i 2 dekretu o stanie wojennym z dnia 12 grudnia 1981 r. Dekret ten zamieszczony został w Dzienniku Ustaw, którego dzień wydania oznaczony został jako 14 grudnia 1981 r. Faktycznie, druk tego Dziennika Ustaw ukończony został dopiero w dniu 18 grudnia 1981 r. Powyższe czyny zarzucone Stanisławowi P. – które stanowiły podstawę jego skazania i za które odbywał karę przez okres 1 roku i 6 miesięcy w zakładzie karnym – nie były więc przez prawo zakazane w chwili ich popełnienia.

Niezbity materiał dowodowy zgromadzono również w odniesieniu do bezprawnego pozbawienia wolności Józefa K. i Leszka G. Stwierdzono, iż Józef K. został bezprawnie pozbawiony wolności w okresie od 17 grudnia 1981 r. do grudnia 1982 r. Został on zatrzymany w dniu 17 grudnia 1981 r. a następnie – po upływie dalszych 3 dni od 48-godzinnego czasu zatrzymania – tymczasowo aresztowany postanowieniem prokuratora Wojskowej Prokuratury Garnizonowej w Lublinie z dnia 22 grudnia 1981 r.

Józef K. skazany został przez Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego – Ośrodek Zamiejscowy w Lublinie na karę 3 lat pozbawienia wolności, którą odbywał do grudnia 1982 r. Podstawę skazania Józefa K. i jego rocznego pobytu w zakładzie karnym stanowiły czyny, zakwalifikowane z art. 46 ust. 1 i 2 dekretu o stanie wojennym z dnia 12 grudnia 1981 r., popełnione w okresie od 13 do 15 grudnia 1981 r., które we wskazanych powyżej okolicznościach ogłoszenia tego dekretu w Dzienniku Ustaw nie były czynami zakazanymi przez prawo w czasie ich popełnienia.

W tych samych okolicznościach i uwarunkowaniach, Leszek G. został bezprawnie pozbawiony wolności w okresie od 24 grudnia 1981 r. do 20 grudnia 1982 r. w wyniku skazania go na karę 3 lat pozbawienia wolności przez ten sam sąd, za nie będące wówczas zabronionymi przez prawo czyny z art. 46 ust. 1 i 2 dekretu o stanie wojennym z 12 grudnia 1981 r., dokonane w okresie od 13 do 15 grudnia 1981 r.

W dniu 22 maja 2002 r. skierowano do właściwych sądów dyscyplinarnych wnioski o uchylenie immunitetu sędziowskiego w stosunku do czterech osób oraz immunitetu prokuratorowskiego w stosunku do dwóch osób. Uchylenie immunitetów było warunkiem kontynuowania śledztwa w stosunku do tych osób – ówczesnych sędziów i prokuratorów wojskowych – którzy w różnych stadiach postępowania przygotowawczego i sądowego uczestniczyli w bezprawnym pozbawieniu wolności Stanisława P., Józefa K. i Leszka G. oraz występując w charakterze funkcjonariuszy publicznych dopuścili się przekroczenia swoich uprawnień i nie dopełnili obowiązków.

Właściwe sądy dyscyplinarne, po rozpoznaniu wskazanych wniosków prokuratora IPN, w wydanych decyzjach odmówiły zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej b. sędziów i b. prokuratorów wojskowych, mianowicie: Sąd Najwyższy -Sąd Dyscyplinarny, uchwałą z dnia 1 maja 2002 r., w stosunku do b. sędziego wojskowego Zygmunta S.; Sąd Apelacyjny w Krakowie – Sąd Dyscyplinarny uchwałą z dnia 20 września 2002 r. w stosunku do b. sędziów wojskowych Romana C., Andrzeja K. i Krzysztofa O.; Sąd Dyscyplinarny dla Prokuratorów przy Prokuratorze Generalnym orzeczeniem z dnia 3 września 2002 r. w stosunku do b. prokuratora wojskowego Leopolda P.; Sąd Dyscyplinarny dla Prokuratorów

IPN, orzeczeniem z dnia 14 października 2002 r., w stosunku do b. prokuratora wojskowego Lecha K.

Powyższe uchwały (dotyczące b. sędziów wojskowych) i orzeczenia (dotyczące b. prokuratorów wojskowych) sądów dyscyplinarnych I instancji zostały zaskarżone przez prokuratora. W treści zażaleń postawiono zarzuty obrazy przepisów prawa materialnego oraz mające wpływ na treść zapadłych orzeczeń błędy w ustaleniach faktycznych.

Właściwe odwoławcze sądy dyscyplinarne nie uwzględniły żadnego z zażaleń prokuratora IPN, nie wyrażając – na mocy obecnie prawomocnych decyzji – zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej b. sędziów i prokuratorów wojskowych.

Sądy odwoławcze dyscyplinarne orzekając w drugiej instancji uznały, iż brak było elementów bezprawności w zachowaniach b. sędziów i prokuratorów wojskowych. W odniesieniu do b. prokuratora wojskowego Leopolda P., sąd dyscyplinarny II instancji stwierdził w aspekcie formalnoprawnym obrazę art. 270 d. kpk, jednak z uwagi na przedawnienie nie rozstrzygano kwestii popełnienia ewentualnego przewinienia służbowego. Sądy dyscyplinarne II instancji uznały, że za bezprawne pozbawienie wolności Stanisława P. i Józefa K. *odpowiedzialność mogą ponosić tylko te osoby, które do tego doprowadziły*, jednakże nie skonkretyzowano, o które osoby chodzi.

Przedmiotem dalszego śledztwa w niniejszej sprawie będzie ustalenie i pociągnięcie do odpowiedzialności karnej osób, tak scharakteryzowanych przez odwoławcze sądy dyscyplinarne.

– sygn. akt S 56/01/ Zk

Śledztwo wszczęte 26 lipca 2001 r. przeciwko Kazimierzowi G., b. wiceprokuratorowi Sądu Okręgowego w Siedlcach, podejrzanemu o to, że jako funkcjonariusz państwa komunistycznego, działając w zamiarze pozbawienia życia żołnierzy AK, po uprzednim skierowaniu aktu oskarżenia przeciwko Zdzisławowi S., Klemensowi K., Tadeuszowi Z., Romanowi B., Edwardowi C., Mieczysławowi D., Jerzemu K., Józefowi R. i Marianowi L., występując w charakterze oskarżyciela publicznego przed Sądem Okręgowym w Siedlcach – Wydziałem Doraźnym, na sesji wyjazdowej w Sokołowie Podlaskim, podżegał członków składu orzekającego tego sądu do orzeczenia kary śmierci wobec wyżej wymienionych oskarżonych, niewspółmiernej do zarzuconych im czynów, którą orzeczono z pogwałceniem elementarnego poczucia sprawiedliwości. Kazimierz G. – przekraczając swoje uprawnienia – uniemożliwił także złożenie próśby o ułaskawienie skazanym, których rozstrzelano następnego dnia, tj. 27 lutego 1947 r.

Kazimierz G. jest także podejrzanym o to, że w dniu 12 marca 1946 r. w miejscu i warunkach wyżej wskazanych, podżegał członków składu orzekającego Sądu Okręgowego w Siedlcach–Wydziału Doraźnego do orzeczenia w tych samych okolicznościach kary śmierci w stosunku do Feliksa K., która została wykonana przez rozstrzelanie następnego dnia po jej orzeczeniu, tj. 13 marca 1946 r.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego, Kazimierz G. nie przyznał się do popełnienia zarzuconych mu czynów i odmówił złożenia jakichkolwiek wyjaśnień.

Jak ustalono, wiceprokurator Kazimierz G. formułował przed sądem wobec oskarżonych – skazanych w konsekwencji na karę śmierci – zarzuty dokonania napadu oraz kradzieży cukru, spirytusu, pieniędzy, 12 krów, 3 koni i 2 świń na szkodę spółdzielni rolniczo–handlowych w Węgrowie i Przedziadce oraz udzielenie pomocy do popełnienia tych czynów.

Feliks K., w ocenie wiceprokuratora Kazimierza G. zasłużył na śmierć za to, że wziął udział w walce, w trakcie której ostrzeliwał się przed atakującą go grupą operacyjną WP.

W minionym okresie sprawozdawczym wykonano szereg czynności zmierzających do ustalenia wszystkich żyjących świadków zdarzeń objętych przedmiotowym śledztwem, z których szereg przesłuchano.

W ciągu najbliższych miesięcy planowane jest skierowanie aktu oskarżenia przeciwko Kazimierzowi G. do Sądu Okręgowego w Siedlcach.

– sygn. akt S 8/02/Zk

Śledztwo wszczęte 28 lutego 2002 r. sprawie długotrwałego, połączonego ze szczególnym udrczeniem, bezprawnego pozbawienia wolności kilkunastu kobiet obywatelstwa polskiego narodowości ukraińskiej, przez funkcjonariuszy UB, w okresie od 1948 r. do 1952 r., na terenie bliżej nie ustalonych miejscowości w kraju.

Podstawę do wszczęcia postępowania przygotowawczego stanowiła uzyskana informacja, iż wyżej wymienione kobiety były sanitariuszkami Ukraińskiego Czerwonego Krzyża i łączniczkami oddziałów UPA. Pozbawiane wolności, były osadzane w aresztach UB, gdzie poddawano je torturom w trakcie długotrwałych przesłuchań.

W toku czynności procesowych ustalono, iż czynów tych wobec Katarzyny S., Ewy F., Katarzyny G., Aleksandry K., Zenobii M., Tekli W., Parakswii H. i Iwanny Marii M. dopuścili się funkcjonariusze UB i żołnierze WP w miejscowościach położonych na terenie właściwości OKŚZpNP w Rzeszowie, Katowicach, Krakowie, Wrocławiu i Warszawie.

W tym stanie rzeczy materiały dotyczące powyższych przestępstw przekazano do właściwych OKŚZpNP celem kontynuowania śledztwa.

Sprawę przedmiotową wykreślono z repertorium śledztw OKŚZpNP w Lublinie jako załatwioną w inny sposób.

– sygn. akt S 1/03/Zk

Śledztwo wszczęte 15 kwietnia 2003 r. w sprawie przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego – członków b. Prezydium WRN w Lublinie, którzy wbrew obowiązującym w 1955 r. przepisom regulującym działalność szkół prywatnych, podjęli uchwałę nr 166 o likwidacji z dniem 30 czerwca 1955 r., prywatnego VIII Liceum Ogólnokształcącego SS. Urszulanek w Lublinie i przejęciu jego mienia dla potrzeb nowo utworzonego VIII Państwowego Liceum Ogólnokształcącego, co stanowiło działanie na szkodę interesu publicznego i prywatnego, a także akt represji politycznych ówczesnych władz wymierzonych w Kościół rzymskokatolicki. Ponadto przedmiotem śledztwa jest przekroczenie w dniu 14 lipca 1955 r. w Warszawie uprawnień przez funkcjonariuszy państwa komunistycznego – urzędników Ministerstwa Oświaty, którzy w trybie odwoławczym, decyzją z dnia 14 lipca 1955 r. utrzymali w mocy wskazaną bezprawną uchwałę nr 166 z dnia 23 czerwca 1955 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie.

W sprawie powyższej przesłuchiwać są świadkowie. Prowadzone są czynności procesowe zmierzające do uzyskania pełnej dokumentacji archiwalnej.

– sygn. akt S 27/01/Zk

Śledztwo wszczęte 25 kwietnia 2001 r. w sprawie stosowania przez funkcjonariuszy państwowych w stosunku do mieszkańców Kraśnika represji oraz ograniczeń w przysługujących im prawach wyznawania i praktykowania przez nich wiary katolickiej, w okresie od dnia 26 czerwca 1959 r. w Kraśniku Fabrycznym woj. lubelskiego.

W oparciu o zebrany materiał dowodowy ustalono, iż w dniu 26 czerwca 1959 r., wierni, udający się na nabożeństwo czerwcowe odprawiane przy krzyżu ustawionym w miejscu prze-

znaczonym na budowę kościoła – na którą to inwestycję nie godziły się ówczesne władze administracyjne – zastali teren ten oplombowany przez MO. Z ołtarza ustawionego pod krzyżem zabrane zostały dewocjalia i inne przedmioty. W związku z tym, grupa wiernych udała się do Posterunku MO w Kraśniku Fabrycznym, gdzie proszono funkcjonariuszy o zwrot zabranych przedmiotów i umożliwienie odprawienia modlitw. Oczekiwano na decyzję władz przed budynkiem posterunku. W miarę upływu czasu zwiększała się liczba zgromadzonych. Po godzinie 22.00 do osób zebranych przed budynkiem posterunku dołączyli robotnicy, którzy zakończyli pracę na drugiej zmianie w Kraśnickiej Fabryce WYROBÓW METALOWYCH im. M. Buczka. Łączna liczba zgromadzonych wyniosła około 1000 osób. Przedstawiciele władz nie udzielili odpowiedzi na postulaty wiernych. Skierowano natomiast przeciwko nim zwarte oddziały MO, ściągnięte m.in. z Lublina. Osoby zebrane przed posterunkiem zostały otoczone kordonem funkcjonariuszy, którzy bili ich pałkami i polewali wodą z armatek wodnych. Zatrzymano łącznie około 100 osób, z których ponad dwadzieścia tymczasowo aresztowano. Po zakończeniu postępowań przygotowawczych skierowano wobec nich akty oskarżenia i skazano na bezwzględne kary pozbawienia wolności. Ustalono w toku prowadzonego śledztwa, że nad aresztowanymi znęcano się. Po opuszczeniu zakładów karnych, uczestnicy zgromadzenia poddawani byli dalszym represjom, m.in. uniemożliwiano im znalezienie pracy.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano w charakterze świadków osoby pokrzywdzone, których lista jest wciąż kompletowana. Przeprowadzono oględziny akt i materiałów archiwalnych. Planowane jest przedstawienie zarzutów osobom odpowiedzialnym za represje stosowane wobec pokrzywdzonych.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 1/00/Zi

Śledztwo w sprawie zbrodni ludobójstwa popełnionych na terenie b. województwa wołyńskiego w latach 1939-1945 przez nacjonalistów ukraińskich polegających na dokonywaniu zabójstw około 60.000 mężczyzn, kobiet i dzieci narodowości polskiej, znęcaniu się fizycznym i psychicznym nad członkami tej grupy narodowej, niszczeniu i kradzieży mienia tych osób oraz stosowaniu innych represji i dokonywaniu czynów nieludzkich w celu stworzenia warunków życia grożących im biologicznym wyniszczeniem lub zmuszających do opuszczenia swoich siedzib i ucieczki z terenów województwa wołyńskiego. Śledztwo to podjęto z zawieszenia 27 listopada 2000 r.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano w charakterze świadków kilkadziesiąt osób na okoliczności mordów dokonanych przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej na terenie poszczególnych miejscowości b. województwa wołyńskiego, m.in. w gminie Bożyszczce, pow. Łuck, w Rytowie, Kisielinie, Kolonii Grabinie, pow. Włodzimierz Wołyński, Kolonii Edwardpole, Kolonii Karczunek, w Uściłowie i w szeregu innych miejscowości. Z ich relacji wyłania się wyjątkowo przerażający obraz dokonywanych zbrodni. Jak zeznała świadka Franciszka B., uratowana z masakry swej rodziny w budynku gospodarczym: „...Znalazłam otwór, przez który się wydostałam z szopy (...) Szopa się paliła a w niej moje dzieci(...)”. Kontynuując zeznania, Franciszka B., którą pocisk ranił w rękę, opisała widok swych najbliższych, jaki ujrzała w spalonej szopie: „...W końcu poprosiłam ludzi o odszukanie w zgliszczach zwłok moich bliskich (...). Teściowa i mąż byli całkowicie spaleni(...). Dwie dziewczynki starsze były calutkie, nie były spalone (...). Widziałam miejsca, gdzie zostały postrzelone.” Z kolei zeznania świadka Władysława F. dotyczą przygotowań do akcji przeciwko Polakom: „...do domów ukraińskich przybyli gońcy z powiadomieniem, że wszyscy mężczyźni ukraińscy mają się stawić w oznaczonym miejscu z bronią, kosami, co kto miał. Tłumaczono to im, że jest to próbna mobilizacja. Nie mówiono im, że będą bić Polaków (...) dowiedzieli-

śmy się, że około północy w domach ukraińskich (...) pojawili się uzbrojeni Ukraińcy, którzy już otwarcie oświadczyli, że dla wywalczenia wolnej Ukrainy, trzeba zlikwidować Polaków(...)osobiście myślę, że uratowały nas wspaniałe, humanitarne stosunki mojego ojca z ukraińskimi sąsiadami, którzy to docenili (...)”.

Włączono do akt sprawy opinię biegłego historyka. W treści tej opinii, stwierdzono m. in., iż na stosunkach polsko – ukraińskich na Wołyniu szczególnie zaciążyła przeprowadzona z inicjatywy banderowskiej frakcji OUN tzw. antypolska akcja (nazwa podawana za ukraińskimi dokumentami). Przywódcy OUN – UPA, według prawdopodobnej wersji, byli przekonani, że powtórzy się scenariusz z 1918 r., tzn. wojna zakończy się klęską tak ZSRR jak i Niemiec, że Ukraińcy stoczą z Polakami kolejną wojnę o Lwów. W tej sytuacji podjęli oni decyzję o wypędzeniu (a na Wołyniu prawdopodobnie o wymordowaniu) wszystkich Polaków zamieszkujących te ziemie, aby uzyskać przed ewentualnymi rozmowami pokojowymi, teren czysty etnicznie. Największa fala mordów dokonanych na ludności polskiej miała miejsce w lipcu/sierpniu 1943 r., kiedy to zamordowano 17.000 Polaków. Kolejna fala mordów nastąpiła w grudniu 1943 r. Obok regularnych oddziałów brała w nich udział miejscowa ludność uzbrojona przeważnie w tzw. białą broń (przede wszystkim widły i siekiery, rzadziej piki i kosy). Oddzielną kwestię stanowi zachowanie polskiego podziemia wobec ukraińskiej ludności. Ludność polska została poddana okrutnemu terrorowi i odwet musiał dla wielu wydawać się czymś normalnym i oczywistym. Przekonują o tym również relacje uczestników ówczesnych wydarzeń. Według Józefa Turowskiego, z ręki Polaków zginęło wówczas 2.000 Ukraińców. Na przełomie 1943/1944 r. kierownictwo OUN-B podjęło decyzję o rozszerzeniu antypolskich akcji na tereny Galicji Wschodniej.

W okresie sprawozdawczym m.in. wystąpiono do Prokuratury Wołyńskiego Obwodu oraz do Konsulatów RP w Kijowie i Londynie z wnioskami o udzielenie pomocy prawnej. W sprawie tej planowane jest prowadzenie szeregu dalszych czynności procesowych.

– sygn. akt S 80/01/Zi

Śledztwo wszczęte 6 listopada 2001 r. w sprawie zabójstw bliżej nieokreślonej liczby polskich żołnierzy wchodzących w skład formacji Straż Graniczna, przez nieustalone osoby narodowości ukraińskiej w miesiącu wrześniu 1939 r., w miejscowości Kosyń, woj. lubelskiego.

Z materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie wynika, iż w końcu września 1939 r. rejon wsi Kosyń, gm. Wola Uhruska, był miejscem działań zbrojnych prowadzonych przez Samodzielną Grupę Operacyjną „Polesie”. W okolicach Kosynia przemieszczały się w tym czasie grupy żołnierzy różnych formacji wojskowych. Żołnierze ci, wycofując się, szukali schronienia w napotykanym domostwach.

W tamtym okresie, zamieszkały w Kosyniu gospodarz narodowości ukraińskiej, Iwan B., był widziany przez swoich sąsiadów, jak przyjmował w gościnę polskich żołnierzy, po których następnie ginął wszelki ślad. Iwana B. widywano później w ubraniu złożonym z elementów polskiego umundurowania wojskowego.

W oparciu o zeznania świadków, wyniki prac ekshumacyjnych oraz na podstawie faktu znalezienia szczątków ludzkich w latach siedemdziesiątych ustalono, iż na terenach leśnych w okolicach Kosynia i w Macoszynie Dużym, dokonywano egzekucji oficerów WP.

Z informacji zasięgniętej w Archiwum Państwowym w Lublinie wynika, że w aktach dotyczących żołnierzy poległych w 1939 r. i grobownictwa wojennego, nie odnaleziono informacji na temat mordu dokonanego na żołnierzach Korpusu Ochrony Pogranicza, we wsi Kosyń.

W dniu 29 listopada 2002 r. śledztwo umorzono wobec niewykrycia sprawców zbrodni i wyczerpania na obecnym etapie możliwości dotarcia do dalszych źródeł dowodowych.

– sygn. akt S 4/00/Zi

Śledztwo podjęte z zawieszenia 9 listopada 2000 r. w sprawie zabójstw 17 funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej i 28 osób cywilnych, dokonanych przez członków UPA w dniu 25 marca 1945 r. w Kryłowie woj. lubelskiego.

W oparciu o zebrany materiał dowodowy ustalono, iż w dniu 25 marca 1945 r., we wczesnych godzinach rannych do Kryłowa przybył oddział UPA. Jego członkowie przebrani w mundury Armii Sowieckiej podeszli pod posterunek MO. Wprowadzili w błąd funkcjonariuszy udając żołnierzy sowieckich eskortujących zatrzymanego. Funkcjonariusze MO wpuścili ich do pomieszczeń posterunku. Następnie sprawcy obezwładnili wszystkich milicjantów, skrupowali im ręce i kazali położyć się na podłodze. Jeden z milicjantów Kazimierz Sz. zerwał się nagle z podłogi, wyrwał broń jednemu ze sprawców i przestrelał mu ręce, po czym został natychmiast zastrzelony.

Oddział UPA posiadał bardzo dobre rozpoznanie miejsca napadu. Sprawcy znali nawet taki szczegół jak miejsce w szopie, gdzie zakopana była amunicja, którą zabrali.

Do posterunku sprawcy wprowadzili mjr Stanisława Basaja, pseud. „Ryś”, dowódcę Batalionów Chłopskich z okresu II wojny światowej, zatrzymanego w jednym z domostw w Kryłowie. Został on postawiony w rogu sali, zdjęto mu płaszcz i buty a następnie znęcano się nad nim bijąc po twarzy.

Leżących na podłodze i skrupowanych funkcjonariuszy MO sprawcy pozbawili ubrań i butów, po czym dokonali egzekucji 17 milicjantów. Rannych dobijano. Jeden z funkcjonariuszy, który przeżył, rozpoznał czterech sprawców z imienia i nazwiska, wśród nich najaktywniejszego Piotra M.

Na terenie wsi, w czasie akcji, członkowie UPA dokonali zabójstw 28 cywilnych mieszkańców Kryłowa. Pod posterunek podjechały furmanki, powożone przez zmuszonych do tego, polskich gospodarzy, na które sprawcy załadowali zatrzymanych, skrupowanych mieszkańców Kryłowa. Na jednej z furmanek umieszczony został S. Basaj.

Sprawcy rozstrzelali sześciu furmanów, jednemu udało się zbiec. S. Basaj był później przez pewien czas przetrzymywany przez członków UPA w poniżających i urągających warunkach. Okaleczony, został w bestialski sposób zamordowany.

Spośród sprawców zbrodni, poza wyżej wymienionym Piotrem M., świadkowie rozpoznali Mikołaja B., Mikołaja K., Władysława M., Juliana G., Mikołaja B., Tomasza L. Z uzyskanych w toku śledztwa informacji wynika, iż zamieszkiwali oni na terenie b. ZSRR, zaś niektórzy z nich zajmowali wysokie stanowiska państwowe. Nie jest do końca wyczerpana lista ofiar tej zbrodni.

W okresie sprawozdawczym przesłuchano dalszych świadków zdarzeń i przeprowadzono kwerendy archiwalne. Planowanych jest szereg dalszych czynności procesowych.

2.6. ODDZIAŁOWA KOMISJA W ŁODZI

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 1/00/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 15 grudnia 2000 r. w sprawie zbrodni popełnionych w latach 1942-1944 przez funkcjonariuszy policji niemieckiej i białoruskiej – członków załogi obozu w Kołdyczewie koło Baranowicz woj. nowogródzkie na więźniach tego obozu.

Dotychczasowe wyniki śledztwa wskazują, że obóz w Kołdyczewie podlegał placówce SD w Baranowiczach. Załogę stanowili funkcjonariusze 4 Kompanii 13 Specjalnego Batalionu SS. Obóz w Kołdyczewie od początku stał się ośrodkiem zagłady. Osadzano w nim osoby

cywilne (niekiedy całe rodziny z dziećmi), żołnierzy polskiego podziemia, partyzantów radzieckich i osoby duchowne. Co pewien czas samochodami ciężarowymi wywożono grupy więźniów do pobliskiego lasu, gdzie ofiary rozstrzeliwano, zagazowywano, bądź zabijano pałkami. Do zabijania ofiar używano m. in. samochodów – komór gazowych podobnych do tych, które wykorzystywano później w ośrodku natychmiastowej zagłady w Chełmnie nad Nerem. W dniach 27-28 czerwca 1944 r. obóz zlikwidowano. Przebywających tam więźniów (od kilkuset do tysiąca osób) wywieziono do lasu i rozstrzelano, zabudowania obozu spalono, a cały teren zrównano z ziemią. Łącznie w obozie zabito ok. 22 tysięcy więźniów. Dokumentacja obozowa uległa zniszczeniu. Celem śledztwa jest zgromadzenie, z wszystkich możliwych źródeł, wiedzy o funkcjonowaniu obozu i popełnionych w nim zbrodniach. W toku postępowania przesłuchiwanie są świadkowie, których bliscy zginęli w Kołdyczewie oraz nieliczni, którzy przeżyli pobyt w obozie. Dokonywane są oględziny wielotomowych akt spraw karnych przeciwko strażnikom obozu, skazanym za popełnione zbrodnie w powojennych procesach. Na podstawie tych akt oraz innych dokumentów archiwalnych, ustalane są nazwiska funkcjonariuszy, którzy nie ponieśli odpowiedzialności za popełnione zbrodnie.

– sygn. akt S 3/00/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 28 grudnia 2000 r. w sprawie egzekucji Polaków przeprowadzonych w 1944 r. w Piotrkowie Tryb. oraz okolicznych miejscowościach przez funkcjonariuszy Gestapo i innych formacji niemieckich z Piotrkowa Trybunalskiego.

Ustalono, że w pięciu egzekucjach, w okresie od lutego do czerwca 1944 r., rozstrzelano ogółem 140 osób. Ustalono także nazwiska i adresy kilkudziesięciu osób – najbliższych krewnych ofiar oraz osób posiadających wiedzę co do przyczyn i okoliczności aresztowania mieszkańców Piotrkowa Tryb. i okolic w 1944 r. i ich rozstrzelania. Zeznania tych osób pozwalają na wyjaśnienie okoliczności egzekucji. Poczynione ustalenia umożliwiły, po ponad pięćdziesięciu latach, wskazanie niektórym członkom rodzin zamordowanych miejsca zbrodni i pochówku ich najbliższych.

– sygn. akt S 52/01/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 11 września 2001 r. w sprawie masowych zabójstw obywateli polskich narodowości żydowskiej dokonanych w okresie od czerwca 1941 r. do lipca 1944 r. przez funkcjonariuszy niemieckich różnych formacji przy współudziale członków formacji paramilitarnych oraz oddziałów policji białoruskiej, litewskiej i łotewskiej, na obszarze woj. nowogródzkiego.

Przedmiotem śledztwa są zbrodnie ludobójstwa dokonywane przez Niemców w okresie od czerwca 1941 r. do lipca 1944 r. w ramach realizacji hitlerowskiej polityki eksterminacji Żydów poprzez akcję likwidacji gett żydowskich na Nowogródczyźnie. Z uwagi na masowość egzekucji, liczby pokrzywdzonych nie daje się oszacować, nie sporządzono bowiem żadnych wykazów zamordowanych osób. W toku śledztwa liczba ofiar i ich tożsamość ustalana jest wyłącznie w oparciu o zeznania świadków zbrodni. Dla wyobrażenia skali zabójstw można wskazać na orientacyjne liczby ofiar w poszczególnych miastach. I tak – w Dereczynie zamordowano ok. 5.500 osób, w Lidzie ok. 5.600, w Nowogródku – kilkanaście tysięcy, w Wołożynie i Nieświeżu – po ok. 3.000, w Ejszyszkach – ok. 2.500, w Żołudku – ok. 1.500, w Iwiu – ok. 1.700.

Zeznania przesłuchiowanych w toku śledztwa świadków są wstrząsające. Świadek Regina Ł. w ten sposób relacjonuje przebieg mordu Żydów w Szczuczynie: „[...] Będąc w mieszkaniu ok. godziny 10.00 przez okno widziałam teren lotniska. Widziałam jak kłęczą tam w szeregach ok. 3.000 Żydów pochylonych głowami do ziemi. Wśród nich byli mężczyźni, ko-

biety i dzieci. Otaczali ich hitlerowcy [...] W pobliżu miejsca, w którym kłęczeli Żydzi, wykopane były rowy długości kilkudziesięciu metrów. Widziałam, jak co kilkanaście minut Żydzi kłęczący w danym szeregu musieli wstawać, rozbierać się i biec do wykopanego dołu. Kiedy do niego podbiegli zostali rozstrzelani z karabinu maszynowego. W ten sposób do wykopanych dołów podbiegli Żydzi kłęczący we wszystkich rzędach. Do godziny ok. 18.00-tej wymordowano wszystkich [...]”.

W toku śledztwa dokonano oględzin archiwalnych wielotomowych akt spraw karnych, prowadzonych przeciwko osobom skazanym na podstawie dekretu sierpniowego z 31 sierpnia 1944 r. za zabójstwa dokonane na terenie woj. nowogródzkiego ustalając, że w akcji likwidacji gett żydowskich brali udział m. in. strażnicy obozu w Kołdyczewie, funkcjonariusze służby bezpieczeństwa w Baranowiczach i policjanci białoruscy. W przedmiotowej sprawie nadal podejmowane są czynności zmierzające do ustalenia osób, które były świadkami zbrodni, a których zeznania mogą przyczynić się do ustalenia tożsamości sprawców, którzy dotychczas nie ponieśli odpowiedzialności karnej za popełnione zbrodnie.

– sygn. akt S 76/01/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 28 grudnia 2001 r. w sprawie masowych zabójstw obywateli polskich dokonanych latem 1943 r. przez funkcjonariuszy Gestapo, żandarmerii niemieckiej i funkcjonariuszy innych niemieckich formacji oraz funkcjonariuszy policji i członków oddziałów białoruskich, litewskich i łotewskich, współpracujących z Niemcami podczas pacyfikacji szeregu miejscowości w rejonie Puszczy Nalibockiej, woj. nowogródzkie, w ramach podjętej przez hitlerowców akcji „Hermann”.

Akcja „Hermann” miała na celu likwidację partyzanckich oddziałów leśnych stacjonujących na terenie Puszczy Nalibockiej oraz odcięcie partyzantów od źródeł zaopatrzenia. Dla realizacji tego celu w drugiej połowie 1943 r. rozpoczęto pacyfikację ok. 60 wiosek, kolonii, osad i folwarków usytuowanych w rejonie Puszczy Nalibockiej. Mieszkańcy wysiedlonych miejscowości byli wywożeni do Niemiec na roboty przymusowe. Ich opustoszałe zabudowania były palone. Osoby podejrzewane o współpracę lub pomoc udzielaną partyzantom, członkowie rodzin partyzantów i osoby, które nie chciały lub nie mogły (z racji wieku czy choroby) opuścić swych domostw były rozstrzeliwane na miejscu lub gromadzone w różnych zabudowaniach, które następnie podpalano, m. in. w cerkwi we wsi Dory, gm. Pierszaje, spłonęło żywcem od 100 do 500 osób (rozbieżne relacje świadków). Przedmiotem postępowania są również zabójstwa przedstawicieli inteligencji, ziemian, a także księży. W oparciu o dotychczasowe ustalenia śledztwa, wobec masowości zbrodni, nie można ustalić dokładnej liczby osób zamordowanych. W okresie sprawozdawczym przesłuchano 37 świadków. Przesłuchania są kontynuowane. Trudności w śledztwie sprawiają żmudne poszukiwania aktualnych adresów świadków zbrodni zamieszkałych na terenie całej Polski, jak i poza granicami kraju.

– sygn. akt S 27/03/Zn

Śledztwo podjęto 6 czerwca 2003 r. w sprawie zabójstw obywateli polskich narodowości romskiej, dokonanych w okresie II wojny światowej na terenie getta w Piotrkowie Tryb. przez funkcjonariuszy okupacyjnej władzy niemieckiej.

Postępowanie karne zostało zainicjowane złożeniem ustnego zawiadomienia o przestępstwie przez Jana Rz. Zawiadamiający podał, iż w wyniku łapanki zorganizowanej na Żydów i Cyganów wraz z rodziną został osadzony na terenie getta dla Romów. Przebywał tam ok. 4 do 6 miesięcy. W getcie panował głód i bardzo trudne warunki bytowe. Organizowano selekcje Romów, a tych których wybrano wywożono z getta w nieznanym kierunku, na ich miejsca przywożono następne osoby. Wraz z Romami przetrzymywani byli Żydzi. Rodzi-

na Jana Rz. uciekła z getta, tak jak rodziny Zofii B. oraz Bolesława Rz., które również były osadzone na terenie getta w Piotrkowie Tryb. Zofia B. i Bolesław Rz. swoimi zeznaniami potwierdzili relację złożoną przez składające zawiadomienie, przy czym Zofia B. oświadczyła, że transporty Romów były kierowane do „pieca”. Natomiast Bolesław Rz. podał, iż jedną z osób wybraną do pracy, która nie powróciła do miejsca przetrzymywania był jego ojciec, którego dalsze losy nie są znane. Prowadzone są poszukiwania dokumentów archiwalnych dotyczących pobytu Romów w getcie w Piotrkowie Tryb. Wynik dotychczasowych poszukiwań jest negatywny. W toku śledztwa wykorzystywana jest, zwłaszcza przy ustalaniu żyjących świadków zbrodni, pomoc Stowarzyszeń Romów w Polsce.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 1/00/Zk

Śledztwo podjęto z zawieszenia 11 września 2000 r. w sprawie łamania prawa i stosowania przez funkcjonariuszy UB przestępczych metod śledczych w stosunku do osób zatrzymanych z powodu ich przekonań politycznych i prowadzonej działalności antykomunistycznej w pow. jarocińskim w latach 1945-1956.

Śledztwo miało charakter kompleksowy i wielowątkowy. Znaczna ilość pokrzywdzonych oraz wielość i różnorodność przestępstw popełnionych na ich szkodę utrudniały wyjaśnienie tych spraw w toku jednego postępowania. Z tych względów podjęto decyzję o sukcesywnym wyłączeniu poszczególnych wątków śledztwa do odrębnych postępowań. Część z wyłączonych śledztw została już zakończona, wśród nich śledztwo p-ko Adamowi G., wobec którego skierowano akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Jarocinie (sprawa ta jest opisana pod sygn. S 15/01/Zk). Część z tych śledztw nadal się toczy. Zaznaczyć trzeba, iż jeszcze przed wyłączeniem poszczególnych wątków, zgromadzono co do każdego z nich obszerny materiał dowodowy.

Na obecnym etapie śledztwo prowadzone jest tylko w zakresie represjonowania przez funkcjonariuszy PUBP w Jarocinie i Kraśniku członków młodzieżowej organizacji „Skrusz Kajdany”. Organizacja ta powstała w gimnazjum w Jarocinie w grudniu 1947 r. Członkowie organizacji przeprowadzili kilka akcji propagandowych, m. in.: zamalowali nazwę miejscowego kina „Wolność”, wysyłali pogróżki do kolegów z gimnazjum, którzy ich zdaniem szczególnie silnie utożsamiali się z władzą ludową, rzucili atrapę granatu do mieszkania nauczyciela historii – również orędownika nowej władzy. Na początku kwietnia 1948 r. aresztowano całą grupę. Śledztwo prowadzone p-ko członkom organizacji trwało do połowy czerwca 1948 r. W trakcie przesłuchań członkowie organizacji „Skrusz Kajdany” byli torturowani. Bito ich nogą od taboretu po całym ciele, uderzano pięściami w brzuch, kopano w klatkę piersiową. Stosowano metodę przesłuchiwania bez przerwy dniem i nocą, chcąc w ten sposób zmusić aresztowanych do złożenia wyjaśnień określonej treści. Rozprawa odbyła się w lipcu 1948 r., przed WSR w Poznaniu na pokazowej sesji wyjazdowej w Jarocinie. Członków organizacji za „udział w nielegalnym związku przestępczym mającym na celu przemocą zmienić ustrój Państwa Polskiego” oraz nielegalne posiadanie broni skazano na kary od dwóch do sześciu lat więzienia.

W wyniku żmudnych i czasochłonnych poszukiwań dowodów w tej sprawie ustalono, że zatrzymania niektórych członków organizacji „Skrusz Kajdany” miały miejsce nie tylko w Jarocinie, lecz również w Kraśniku, gdzie czynności te wykonywali funkcjonariusze miejscowego PUBP. W toku postępowania uzyskano akta osobowe wszystkich funkcjonariuszy zarówno z Jarocina, jak i Kraśnika, którzy przesłuchiwali członków organizacji „Skrusz Kajdany”. Sporządzono tablicę poglądową z ich zdjęciami i okazano ją pokrzywdzonym. Ustalono, że spośród funkcjonariuszy, którzy znęcali się nad członkami organizacji „Skrusz Kajda-

ny” żyje tylko jeden. Wobec faktu, iż pokrzywdzeni nie rozpoznali tego funkcjonariusza na okazanej im tablicy pogładowej, koniecznym jest przeprowadzenie badań grafologicznych mających na celu porównanie, czy podpis funkcjonariusza w jego aktach osobowych jest tożsamy z podpisem figurującym pod protokołami przesłuchań członków organizacji „Skrusz Kajdany”, znajdującymi się w aktach WSR. Po uzupełnieniu materiału dowodowego podjęta zostanie decyzja co do dalszego toku śledztwa, a zwłaszcza przedstawienia zarzutów żyjącemu funkcjonariuszowi.

– sygn. akt S 5/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 16 października 2000 r. w sprawie zbrodni komunistycznych popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Wieluniu.

Postępowanie obejmuje zbrodnie popełnione przez funkcjonariuszy PUBP w Wieluniu w całym okresie funkcjonowania tego urzędu. Celem postępowania jest ustalenie tożsamości sprawców, którzy znęcając się fizycznie i psychicznie nad aresztowanymi żołnierzami oddziałów konspiracyjnych wymuszali na nich składanie żądanej treści zeznań lub wyjaśnień. Zeznania świadków pozwoliły na udokumentowanie zbrodni popełnionych na ponad 50 pokrzywdzonych. W toku śledztwa wyjaśniane są sukcesywnie kolejne wątki, na materiałach zgromadzonych w toku tego postępowania oparte były zarzuty stanowiące podstawę skazania Tadeusza R. (sprawa ta opisana jest pod sygn. S 16/00/Zk). Z zebranego dotychczas materiału dowodowego wynika, że aresztowani żołnierze Konspiracyjnego Wojska Polskiego byli poddawani brutalnym przesłuchaniom, w trakcie których bito ich po całym ciele pięściami, pałkami, kolbami karabinów i innymi narzędziami, powodując często utratę przytomności i niejednokrotnie trwałe okaleczenia. Często stosowano długotrwałe przesłuchania, przez kilka dni i nocy. W czasie tych przesłuchań funkcjonariusze co pewien czas zmieniali się. Te same metody stosowano również wobec przypadkowych osób, zatrzymanych w trakcie organizowanych przez PUBP w Wieluniu licznych obław. W ten sposób chciano zmusić przesłuchiwanym do przyznania się do popełnienia czynów, których w wielu przypadkach nigdy nie popełnili.

W ostatnim okresie zakończono m. in. wyjaśnianie okoliczności zabójstwa żołnierza Konspiracyjnego Wojska Polskiego Bolesława K. Do końca zbliża się wyjaśnienie sprawy znęcania się przez funkcjonariuszy PUBP w Wieluniu nad ośmioma podejrzanymi, którym zarzucono współpracę z Konspiracyjnym Wojskiem Polskim. W tej ostatniej sprawie, w toku śledztwa prowadzonego wówczas przez PUBP w Wieluniu, wszystkich ośmiu podejrzanych przyznało się do prowadzenia zbrojnej działalności konspiracyjnej. W trakcie przesłuchania przez prokuratora odwołali oni swoje wyjaśnienia twierdząc, że byli bici przez funkcjonariuszy. Ostatecznie prokurator umorzył postępowanie p-ko sześciu podejrzanym uznając, że nie ma żadnych dowodów świadczących o popełnieniu przez nich jakiegokolwiek przestępstwa, co dowodzi, że celem funkcjonowania UB było fałszywe oskarżenie.

– sygn. akt S 12/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 28 października 2000 r. w sprawie przestępczych metod śledczych stosowanych przez funkcjonariuszy PUBP w Kępnie, w latach 1945-1956, wobec osób zatrzymanych i osadzonych w areszcie tego urzędu, w następstwie czego śmierć ponieśli Stefan D., Jerzy R., Ignacy D., Władysław S., Bolesław P.

Śledztwo ma charakter kompleksowy i wielowątkowy. W toku postępowania wyjaśniane są okoliczności zabójstw przez funkcjonariuszy PUBP w Kępnie mieszkańców Kępna i okolicznych miejscowości oraz stosowania przez funkcjonariuszy tamtejszego urzędu przestępczych metod śledczych wobec osób aresztowanych.

W zakresie dotyczącym zabójstw dokonanych przez funkcjonariuszy PUBP Kępno – w oparciu o zeznania świadków, wyciągi z repertoriów prokuratur powszechnych, kserokopie artykułów prasowych z lat 50-tych – ustalono, iż w okresie od marca 1945 r. do lutego 1946 r., zabito co najmniej 12 osób – mieszkańców Kępna i okolicznych miejscowości. Głównym wątkiem śledztwa jest ustalenie przebiegu zdarzeń podczas tzw. „Krwawej Nocy Kępińskiej”. Z dotychczasowych ustaleń wynika, że 19 października 1945 r. w restauracji „Oberża pod Białym Łabędziem” w Kępnie członkowie oddziału pod dowództwem Franciszka O. pseudonim „Otto”, zastrzelili dwóch funkcjonariuszy tamtejszego PUBP. W odwecie, w nocy z 19 na 20 października 1945 r., funkcjonariusze UB przeprowadzili akcję, podczas której dokonano licznych aresztowań mieszkańców Kępna – osób nie mających żadnych związków z walczącym podziemiem. Zatrzymanych osadzono w areszcie PUBP. W trakcie przesłuchań bito ich. Tej samej nocy funkcjonariusze bez powodu zastrzelili siedmiu z zatrzymanych mężczyzn. Dotychczas, pomimo skrupulatnych poszukiwań, nie zdołano ustalić miejsca pochowania zwłok zamordowanych wówczas ofiar. O dokonanie powyższych zabójstw oskarżeni zostali jedynie dwaj funkcjonariusze. Za zarzucane im czyny skazani zostali w 1959 r. na kary wieloletniego więzienia. Obecnie prowadzone są czynności procesowe zmierzające do ustalenia pozostałych sprawców tej zbrodni. W toku śledztwa, w zakresie dotyczącym niedozwolonych metod śledczych, kontynuowano czynności zmierzające do ustalenia dalszych osób prześladowanych przez funkcjonariuszy PUBP w Kępnie m. in. w oparciu o oględziny akt sądowych i przesłuchania świadków. Z uwagi na wielowątkowość śledztwa i występujące trudności w łącznym prowadzeniu, podjęto decyzję o rozpoczęciu wyłączenia poszczególnych wątków do odrębnych postępowań.

– sygn. akt S 16/00/Zk

Śledztwo w sprawie przeciwko Tadeuszowi R., oficerowi śledczemu PUBP w Wieluniu, podejrzanemu o znęcanie się w latach 1947-1949 nad osobami przesłuchiwanymi w tym urzędzie. Śledztwo zakończono skierowaniem w dniu 4 grudnia 2001 r. aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Wieluniu.

Wyrokiem z dnia 24 lipca 2002 r. Sąd uznał oskarżonego Tadeusza R. winnym popełnienia czterech zbrodni komunistycznych polegających na tym, że w okresie od stycznia 1947 r. do grudnia 1949 r. jako funkcjonariusz publiczny znęcał się fizycznie i moralnie nad aresztowanymi Stefanem K., Franciszkiem G., Antonim T. i Józefem M. w ten sposób, że w czasie wielogodzinnych, prowadzonych o różnych porach dnia i nocy przesłuchań, bił pokrzywdzonych pięściami, pałką, kolbą pistoletu po całym ciele, w tym również po głowie, po zakneblowaniu ust wlewał im do nosa wodę, nadto Franciszka G. umieszczał w zalanej wodą piwnicy, natomiast u Antoniego T., wskutek pobicia, spowodował trwałe upośledzenie słuchu i ściegna Achillesa.

Za powyższe przestępstwa Sąd wymierzył oskarżonemu karę łączną 2 lat pozbawienia wolności, nie znajdując podstaw do jej warunkowego zawieszenia. Przy wymiarze kary sąd przyjął jako okoliczności obciążające „[...] działanie z premedytacją, z niskich pobudek, chęci maksymalnego dokuczenia pokrzywdzonym, w sposób bardzo wyrafinowany z zastosowaniem najrozmaitszych tortur podczas ich przesłuchiwania, wyjątkowo negatywny stosunek do osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy PUBP mimo, że byli to ludzie niewinni, skutek w postaci urazów fizycznych i psychicznych, które u pokrzywdzonych pozostały po tych przesłuchaniach do dnia dzisiejszego[...]”. Jako okoliczności łagodzące sąd przyjął „[...]podeszły wiek oskarżonego, jego dotychczasową niekaralność, pozytywną opinię z miejsca zamieszkania[...]”.

Prokurator IPN podzielił w całej rozciągłości argumentację Sądu i wyrok ten uznała za zasadny, apelację złożył natomiast obrońca oskarżonego. W dniu 6 listopada 2002 r. Sąd Okręgowy w Łodzi, Ośrodek Zamiejscowy, w Sieradzu zaskarżony wyrok utrzymał w mocy.

– sygn. akt S 18/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 28 grudnia 2000 r. w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy WUBP w Łodzi w okresie od 1945 r. do 1953 r., polegających na bezprawnym pozbawieniu wolności, stosowaniu tortur fizycznych i psychicznych, powodowaniu obrażeń ciała, wymuszaniu składania nieprawdziwych zeznań oraz pozbawianiu życia osób przesłuchiwanym w związku z zarzutem ich przynależności do organizacji antykomunistycznych.

Postępowanie ma charakter wielowątkowy, obejmuje szereg osób pokrzywdzonych oraz wielość przestępstw. W jego toku wyjaśniane są fakty śmierci osób osadzonych na skutek bicia i torturowania, bądź z powodu targnięcia się więźniów na własne życie w następstwie znęcania się nad nimi. Kolejne wątki stanowią sprawy dotyczące faktów znęcania się nad osobami przesłuchiwanymi przez funkcjonariuszy w celu wymuszenia wyjaśnień żądanej treści. W toku śledztwa wykonywane są przede wszystkim czynności zmierzające do ustalenia żyjących sprawców przestępstw oraz okoliczności zbrodni, poprzez przesłuchania świadków i oględziny akt postępowań prowadzonych przez funkcjonariuszy WUBP w Łodzi. W wyniku oględzin akt osobowych funkcjonariuszy prowadzących czynności śledcze wobec poszczególnych podejrzanych, ustalane są ich dane osobowe oraz opracowywane tablice pogładowe z ich zdjęciami. Nadto przeprowadzane są czynności mające na celu wyjaśnienie losów osób osadzonych w areszcie WUBP w Łodzi, a zwłaszcza miejsca pochowania zwłok ofiar. Z uwagi na wielowątkowość śledztwa dokonywane są wyłączenia stosownych materiałów do odrębnych postępowań. Do chwili obecnej dokonano ośmiu wyłączeń. Na obecnym etapie śledztwa głównego jak i wyłączonych wątków nie można określić, które zakończą się skierowaniem aktów oskarżenia wobec poszczególnych żyjących sprawców zbrodni. Akta postępowania głównego i wyłączonych wątków liczą łącznie 21 tomów.

– sygn. akt S 4/01/Zk

Śledztwo wszczęte 27 lutego 2001 r. w sprawie usiłowania zabójstwa sądowego Zdzisława Sz., członka organizacji WiN, polegającego na wymierzeniu mu przez skład orzekający WSR w Łodzi kary śmierci, mimo że zachowanie oskarżonego nie wyczerpywało ustawowych znamion zarzucanych mu przestępstw.

Z dotychczasowych ustaleń wynika, że Zdzisław Sz. był żołnierzem AK, po zakończeniu wojny kontynuował działalność konspiracyjną w ramach IV Komendy WiN. Jako specjalista w dziedzinie prawa gospodarczego i ubezpieczeniowego opracowywał dla potrzeb organizacji referaty o sytuacji gospodarczej kraju, w których kwestionował rzekome sukcesy gospodarki socjalistycznej. Był również współautorem memoriału, który zrzeszenie WiN zamierzało przekazać Radzie Bezpieczeństwa ONZ. W dniu 20 września 1948 r. Zdzisław Sz. został aresztowany i wszczęto przeciwko niemu śledztwo. Rozprawa przed WSR w Łodzi odbyła się w dniu 13 stycznia 1949 r. Sąd poprzestał na odczytaniu na rozprawie zeznań świadków obciążających oskarżonego. Sąd nie uwzględnił wniosku Zdzisława Sz. o bezpośrednie przesłuchanie świadków na rozprawie. Świadczyli ci byli przełożonymi oskarżonego w strukturze WiN, a zeznania składali w czasie, gdy sami byli aresztowani i toczyło się przeciwko nim postępowanie. Mimo, że Zdzisław Sz. nie brał udziału w żadnych akcjach zbrojnych organizacji WiN, a przy opracowywaniu referatów opierał się przede wszystkim na danych z prasy krajowej i zagranicznej, na mocy wyroku WSR w Łodzi z dnia 14.01.1949 r. Zdzisław Sz. został skazany za „usiłowanie obalenia przemocą ustroju Państwa” (art. 86 § 2 KKWP) i gromadzenie wiadomości stanowiących tajemnicę państwową oraz przekazywanie ich obcym państwom (art. 7 dekretu z dn. 13 czerwca 1946 r.) na karę śmierci. Prezydent RP skorzystał z prawa łaski i zamienił wymierzoną Zdzisławowi Sz. karę śmierci na karę 15 lat więzienia.

Zgromadzenie sędziów NSW, postanowieniem z dn. 29 sierpnia 1956 r., uznając że wymierzone Zdzisławowi Sz. kary są niewspółmiernie surowe złagodziło wymierzone mu kary do 8 lat więzienia.

W toku dotychczasowego postępowania ustalono ponad wszelką wątpliwość, że skazanie Zdzisława Sz. uwarunkowane było względami politycznymi i miało charakter zbrodni komunistycznej. Przesłuchano w charakterze świadków członków najbliższej rodziny skazanego. Mimo długotrwałych poszukiwań nie odnaleziono innych żyjących świadków w niniejszej sprawie. Przeprowadzono oględziny akt osobowych funkcjonariuszy państwa komunistycznego, biorących udział w prowadzeniu śledztwa i postępowania sądowego w przedmiotowej sprawie. Ze zgromadzonego materiału dowodowego wynika, że spośród tych funkcjonariuszy żyje tylko jedna osoba, dwie wyjechały na stałe do Izraela kilkadziesiąt lat temu, pozostali zmarli przed wszczęciem śledztwa w niniejszej sprawie. Zwrócono się do Krajowego Biura Interpolu o ustalenie aktualnego miejsca pobytu dwóch funkcjonariuszy, którzy wyemigrowali do Izraela. Ponadto trwa poszukiwanie dokumentów mogących świadczyć o wywieraniu nieformalnych nacisków na prokuraturę i sąd przez ówczesny aparat władzy.

– sygn. akt S 8/01/Zk

Śledztwo w sprawie przesłuchiwania połączonego ze szczególnym udręczeniem przez funkcjonariuszy UB członków młodzieżowych organizacji antykomunistycznych „Tygrys” i „Katyń”.

Postanowieniem z dnia 25 stycznia 2001 r. materiały w tej sprawie wyłączono do odrębnego postępowania z kompleksowego śledztwa dot. zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Sieradzu.

Organizacje „Katyń” i „Tygrys” były organizacjami młodzieżowymi, zrzeszały uczniów szkół średnich z Sieradza. Aresztowania członków organizacji rozpoczęły się w listopadzie 1950 r. W początkowej fazie śledztwa przesłuchujący bili aresztowanych pięściami, pałkami i innymi narzędziami, często stosowano wielogodzinne przesłuchania nocne, umieszczano aresztowanych w karcerze. W miarę postępów śledztwa i gromadzenia materiału dowodowego metody stosowane wobec aresztowanych łagodniały. Wszyscy członkowie organizacji zostali skazani przez WSR w Łodzi na kary od 2 do 10 lat więzienia.

W fazie początkowej śledztwo oparte było głównie na zeznaniach pokrzywdzonych. Po długotrwałych poszukiwaniach odnaleziono materiały źródłowe dotyczące działalności organizacji „Katyń” i „Tygrys”. Zawierają one m. in. pełną listę członków organizacji, ich dane osobowe oraz sygnaturę spraw sądowych, w których członkowie ci zostali skazani. W oparciu o te materiały ustalane są obecnie adresy zamieszkania członków organizacji, którzy dotychczas nie byli znani, bądź byli znani tylko z nazwiska. Ustaleni pokrzywdzeni są sukcesywnie przesłuchiwani, dokonywana jest również analiza akt spraw sądowych, w których byli oni skazani. Zgromadzone materiały pozwalają na ustalenie nazwisk funkcjonariuszy UB, którzy znęcali się nad pokrzywdzonymi. Dotychczas nie ustalono jednak żyjących sprawców zbrodni.

– sygn. akt S 13/01/Zk

Śledztwo wszczęte 8 marca 2001 r. w sprawie pacyfikacji przez partyzantów sowieckich w styczniu 1944 r. wsi Koniuchy, gm. Bieniakonie pow. Lida, woj. nowogródzkie i zabójstwa kilkudziesięciu mieszkańców tej wsi. Doniesienie o przestępstwie złożyli przedstawiciele Kongresu Polonii Kanadyjskiej.

Wieś Koniuchy była dużą polską wsią, liczyła ok. 60 zabudowań i ponad 300-tu mieszkańców. Koniuchy usytuowane były na skraju Puszczy Rudnickiej, w której znajdowały się

bazy partyzantów sowieckich. Partyzanci w czasie powtarzających się napadów na tę wieś rabowali żywność i mienie jej mieszkańców. Z tego powodu w Koniuchach utworzono oddział samoobrony, który skutecznie uniemożliwiał partyzantom dalszy rabunek. Z tego powodu w nocy z 28 na 29 stycznia 1944 r. grupa partyzantów sowieckich otoczyła wieś i ok. 5-tej rano przystąpiła do ataku, który trwał 1,5 godziny. Pochodniami podpalano słomiane dachy domów, do wybudzonych, uciekających na oslep mieszkańców strzelano. W wyniku ataku zginęło co najmniej 38 osób, kilkanaście zostało rannych. Na obecnym etapie śledztwa wiadomo, iż co najmniej 1 ranna kobieta zmarła jeszcze tego samego dnia w szpitalu w Bieniakoniach, losów pozostałych rannych dotychczas nie ustalono. Spalono większość zabudowań, ocalało tylko kilka domów. Wśród ofiar byli mężczyźni, kobiety i małe dzieci. Część ofiar uległa spaleniu w swych domach, część zginęła od strzałów z broni palnej. Między innymi spośród 5-osobowej rodziny P. uratowało się jedynie dwóch braci, którzy w czasie ataku nie byli obecni we wsi. Gdy jeden z nich rano wrócił do Koniuch, zobaczył zwęglone zwłoki swych rodziców w domu i ciało siostry, ze śladami kul oraz przypalonymi stopami, leżące na podwórku.

W toku śledztwa przesłuchano w charakterze świadków byłych żołnierzy AK, których oddziały stacjonowały w pobliżu Koniuch oraz byłych i obecnych mieszkańców Koniuch, w części naocznych świadków zbrodni. Do akt załączono opinię Wydziału Ekspertyz i Opracowań Głównej Komisji. Przeprowadzono kwerendę w archiwach polskich, załączając do akt kserokopie przechowywanych w nich dokumentów dotyczących tej zbrodni.

W doniesieniu Kongresu Polonii Kanadyjskiej wskazano, iż wśród atakujących byli partyzanci z oddziałów „Śmierć faszystom” i „Ku zwycięstwu”, w tym 50-osobowy żydowski oddział partyzancki. Z dotychczasowych ustaleń śledztwa wynika, że napadu dokonały oddziały „Śmierć faszystom”, „Margirio” i „Śmierć okupantowi”. Dwa pierwsze należały do Brygady Wileńskiej Litewskiego Sztabu Ruchu Partyzanckiego. Oddział „Śmierć okupantowi” wchodził w skład Brygady Kowieńskiej. Do oddziałów tych należeli Rosjanie i Litwini. Trzon oddziału „Śmierć faszystom” stanowili partyzanci żydowscy, uciekinierzy z getta w Wilnie i czerwonoarmiści zbiegli z niewoli niemieckiej.

Podkreślenia wymaga, że do chwili obecnej nie było rzetelnych opracowań historycznych na temat zbrodni w Koniuchach. Przebieg ataku opisywano, z reguły dość fragmentarycznie, w różnych opracowaniach typu pamiętnikarskiego, które mogą jedynie stanowić materiał pomocniczy w toku śledztwa. Trudności śledztwa wynikają także z tego, że byli mieszkańcy wioski są rozproszeni w różnych rejonach Polski i świata, w związku z czym wymagało i wymaga czasu ich odszukanie i przesłuchanie. Ostatnio uzyskano obszerny materiał dowodowy z Prokuratury Generalnej Republiki Litewskiej. Są to wykazy partyzantów sowieckich z oddziałów „Margirio”, „Śmierć okupantom”, „Śmierć Faszystom”. Niektóre z list zawierają imiona, nazwiska, rok urodzenia poszczególnych partyzantów, stanowisko zajmowane w oddziale. Uzyskano również kserokopie akt osobowych niektórych partyzantów. Nadesłane materiały poddawane są obecnie szczegółowej analizie. Listy partyzantów pozwalają na podjęcie czynności zmierzających do ustalenia, którzy z tych partyzantów żyją i gdzie obecnie zamieszkują.

– sygn. akt S 15/01/Zk

Śledztwo w sprawie przeciwko Adamowi G., funkcjonariuszowi PUBP w Jarocinie, oskarżonemu o fizyczne i psychiczne znęcanie się nad osadzonymi w areszcie PUBP w Jarocinie, w okresie od 19 października 1949 r. do 13 kwietnia 1950 r., pięcioma członkami młodzieżowej organizacji niepodległościowej.

Śledztwo w tej sprawie zakończono w dniu 2 października 2001 r. skierowaniem p-ko Adamowi G. aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Jarocinie. Adama G. oskarżono

o popełnienie zbrodni komunistycznych polegających na fizycznym i psychicznym znęcaniu się w okresie od 20 października 1949 r. do 13 kwietnia 1950 r. nad Henrykiem A., Czesławem M., Edwardem P., Marianem B. i Wincentym J. w ten sposób, że podczas wielokrotnych i wielogodzinnych przesłuchań, przeprowadzanych w nocy, kopał pokrzywdzonych oraz bił ich pięściami, pałą, bykowcem i prętem po głowie, karku, łydkach i piętach, świecił im w oczy ostrym światłem żarówki, znieważał ich słowami wulgarnymi, a nadto Henrykowi A. i Edwardowi P. przytrząskiwał język – podbijając im łokciem brodę, natomiast Czesława M. zmuszał do siedzenia na nodze odwróconego stołka oraz robienia jednorazowo kilkudziesięciu tzw. „żabek” i przysiadów.

Żadna z wyznaczonych przez Sąd rozpraw nie odbyła się z uwagi na fakt, iż oskarżony przebywał w szpitalu. Z tego powodu Sąd wydał postanowienie o zawieszeniu postępowania. Oskarżony został zwolniony ze szpitala w dniu 9 sierpnia 2002 r. w stanie poprawy. Postanowieniem z dnia 7 września 2002 r. Sąd podjął postępowanie dopuszczając jednocześnie dowód z opinii biegłego z zakresu medycyny sądowej celem ustalenia, czy stan zdrowia Adama G. pozwala na jego stawienie się w Sądzie. W opinii biegły podał, że udział oskarżonego w postępowaniu sądowym jest z punktu widzenia lekarskiego przeciwwskazany. Postanowieniem z dnia 21 listopada 2002 r. Sąd w Jarocinie ponownie zawiesił postępowanie przeciwko Adamowi G. Zażaleniem z dnia 27 listopada 2002 r., skierowanym do Sądu Okręgowego w Kaliszu, prokurator IPN w Łodzi zaskarżył w całości powyższe postanowienie. Postanowieniem z dnia 24 marca 2003 r. Sąd Okręgowy w Kaliszu, dzieląc argumentację prokuratora IPN, uchylił zaskarżone postanowienie i sprawę przekazał do ponownego rozpoznania. Postanowieniem z dnia 6 lutego 2003 r. Sąd Rejonowy w Jarocinie, zgodnie z poleceniem Sądu Okręgowego w Kaliszu, powołał biegłych celem oceny stanu zdrowia oskarżonego. W opinii z 21 marca 2003 r. biegli lekarze uznali, że ze względu na stwierdzone schorzenia Adam G. jest niezdolny do brania udziału w postępowaniu. W związku z treścią opinii Sądu Rejonowego w Jarocinie wyznaczył termin posiedzenia w przedmiocie zawieszenia postępowania karnego przeciwko oskarżonemu Adamowi G. na dzień 7 lipca 2003 r.

– sygn. akt S 17/01/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 20 marca 2001 r. w sprawie zbrodni popełnionych w latach 1942-1944 przez partyzantów sowieckich na żołnierzach AK i ludności cywilnej na terenie powiatów Stołpce i Wołożyn, woj. nowogródzkie.

W toku kompleksowego śledztwa gromadzony jest materiał dowodowy dotyczący szeregu zbrodni, popełnionych przez partyzantów sowieckich. W ramach tego postępowania wyjaśniane są poszczególne wątki śledztwa, m. in. rozstrzelania we wrześniu 1942 r. trzyosobowej rodziny we wsi Bierbasze; zabójstwa w dniu 8 maja 1943 r. ponad 120-tu mieszkańców miejscowości Naliboki, rozstrzelania w nocy z 14-15 maja 1944 r. w Kamieniu 21 żołnierzy AK, rozstrzelanie w grudniu 1943 r. dziesięciu osób we wsi Derewno.

Jak ustalono, najwięcej ofiar zginęło w wyniku ataku partyzantów sowieckich na Naliboki. Stacjonujące w Puszczy Nalibockiej radzieckie oddziały partyzanckie, a także członkowie działających w okolicy zwykłych band rabunkowych, siłą zabierali Polakom żywność, odzież, żywy inwentarz. W sierpniu 1942 r. utworzono w Nalibokach oddział samoobrony. Dla części członków samoobrony, od dawna działających w konspiracji, udział w samoobronie łączył się z podziemną działalnością. Członkostwo w samoobronie dawało bowiem możliwość legalnego posiadania broni. Zdawali sobie z tego sprawę partyzanci sowieccy. W marcu i kwietniu 1943 r. doszło do dwóch spotkań partyzantów sowieckich z członkami samoobrony. W czasie tych spotkań partyzanci sowieccy namawiali Polaków, by wstąpili do ich oddziałów. Dowódca samoobrony nie wyraził na to zgody. Zawarto jednak porozumienie, na mocy którego partyzanci sowieccy i członkowie polskiej samoobrony mieli unikać starć ze sobą. Wbrew za-

wartemu porozumieniu nad ranem 8 maja 1943 r. partyzanci sowieccy zaatakowali Naliboki. Wyciągali oni z domów mężczyzn, rzeczywistych członków samoobrony lub jedynie podejrzanych o przynależność do tej formacji, rozstrzeliwali ich nieopodal domów pojedynczo lub w kilku- i kilkunastoosobowych grupach. Część zabudowań podpalono, rabowano gospodarstwa. Atak trwał 2-3 godziny. Łącznie zabito 128 osób, głównie mężczyzn, ale wśród ofiar były również trzy kobiety, kilkunastoletni chłopcy i dziesięcioletnie dziecko.

Dotychczasowe ustalenia śledztwa opierają się głównie na zeznaniach przesłuchanych naczynych świadków zbrodni. Ustalona została struktura oddziałów partyzantki sowieckiej stacjonujących w Puszczy Nalibockiej. Przeprowadzono również kwerendę w archiwach. W odnalezionych meldunkach do dowództwa, partyzanci sowieccy przedstawiali atak jako swój sukces, informując o 250 zabitych, zarekwirowanej dużej ilości broni i amunicji, uprowadzeniu 100 krów i 78 koni oraz określając napad jako skuteczne rozbitcie niemieckiego garnizonu „samochowy”. W rzeczywistości podczas ataku w Nalibokach nie było Niemców, jedynie przez przypadek nocował tam jeden policjant białoruski. W rejonie Puszczy Nalibockiej działali partyzanci sowieccy II zgrupowania strefy iwienieckiej, którego dowódcą był Grigorij Sidoruk „Dubow”. Zgrupowanie to wchodziło w skład Baranowickiego Zgrupowania Partyzanckiego. W napadzie na Naliboki brali udział partyzanci radzieccy z oddziałów „Dzierżyńskiego”, „Bolszewika”, „Suworowa”, dowodzonych przez Pawła Gulewicza, d-cę Brygady Stalina oraz mjr Rafała Wasilewicza. Wśród atakujących byli również partyzanci żydowscy z oddziału dowodzonego przez Tuwię Bielskiego. Świadkowie wymieniają znane sobie nazwiska partyzantów biorących udział w ataku, zaznaczając, iż wśród nich były również kobiety oraz mieszkańcy Naliboków narodowości żydowskiej.

– sygn. akt S 73/01/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 15 listopada 2001 r. w sprawie zbrodni dokonanych przez funkcjonariuszy NKWD na Polakach – mieszkańcach woj. nowogródzkiego: żołnierzach AK i osobach cywilnych, polegających na zabójstwach, fizycznym i psychicznym znęcaniu się, bezpodstawnym pozbawieniu wolności połączonym ze szczególnym udręczeniem i z oddaniem osób pozbawionych wolności we władztwo obcego państwa, po wkroczeniu na te tereny armii sowieckiej.

Kompleksowe śledztwo obejmuje ogół zbrodni dokonanych przez funkcjonariuszy stalinowskiego aparatu terroru na mieszkańcach woj. nowogródzkiego. W oparciu o obszerny materiał śledztwa ustalono, że od momentu wkroczenia armii sowieckiej na ziemie Rzeczypospolitej funkcjonariusze NKWD i NKGB dokonywali masowych aresztowań żołnierzy AK, w tym uczestników operacji wileńskiej „Ostra Brama”, jak i pozostałych Polaków, którym przypisywano działalność na szkodę państwa radzieckiego. Aresztowano również osoby należące do polskiej inteligencji. Aresztowani byli – jak wynika z zeznań krewnych pokrzywdzonych – zabijani przez nieznaną z nazwiska funkcjonariuszy sowieckiego aparatu bezpieczeństwa, bądź też osadzano ich w więzieniach, gdzie byli poddawani przesłuchaniom, w trakcie których funkcjonariusze miejscowego NKWD i NKGB znęcali się nad nimi fizycznie bijąc ich, kopiąc i stosując wymyślne techniki torturowania, mające na celu złożenie przez osobę aresztowaną wyjaśnień pożądanej treści. W oparciu o wydany przez PKWN dekret z dnia 23 lipca 1944 r. o podporządkowaniu spraw dotyczących AK i innych polskich organizacji kompetencji sądów wojskowych ZSRR, przeprowadzano procesy osób aresztowanych przebiegające z pogwałceniem elementarnych norm prawa międzynarodowego i procedury karnej. Aresztowane osoby określane jako „antyradziecki element” skazywane były przez Wojenne Trybunały Wojskowe na kary śmierci lub wieloletnie kary pozbawienia wolności. Ci ostatni stanowili najliczniejszą grupę. Represjonowani pokrzywdzeni byli po rozprawach, a niejednokrotnie również bez przeprowadzenia choćby iluzorycznego procesu, przewożeni

do więzień, skąd następnie byli wywożeni do łagrów. Olbrzymia część deportowanych była przewożona w głąb ZSRR bezpośrednio z miejsca swego zamieszkania. W ten sposób wywożono po kilka, kilkanaście rodzin zamieszkujących daną wieś. Duża część deportowanych osób zmarła w czasie transportu i na miejscu zesłania wskutek głodu, chorób, skrajnych warunków klimatycznych i rozstrzeliwań, jak również wycieńczenia spowodowanego katorżniczą pracą. Liczba pokrzywdzonych w wyniku represji sowieckich władz bezpieczeństwa nie poddaje się ewidencji – gdyż aresztowania, zabójstwa i deportacje miały charakter masowy. Prowadzone śledztwo ukazuje jednak wymiary zbrodni i z tego względu ma ono również duże znaczenie historyczne. Pokrzywdzeni szczegółowo relacjonują warunki transportu, warunki życia i pracy w sowieckich łagrach, przestępstwa, których dopuścili się funkcjonariusze stalinowskiego aparatu terroru. W okresie sprawozdawczym przesłuchano 40 świadków. Kolejni pokrzywdzeni są wskazywani przez przesłuchiwane osoby bądź ujawniają się sami poszukując dokumentów potwierdzających fakt ich pobytu na zesłaniu. Są oni sukcesywnie przesłuchiwani.

– sygn. akt S 1/02/Zk

Śledztwo w sprawie pobicia Mieczysława K. przez funkcjonariuszy PUBP w Radomsku. Postępowanie w tej sprawie prowadzone jest w oparciu o materiał dowodowy wyłączony postanowieniem z 15 stycznia 2002 r. ze śledztwa przeciwko innemu funkcjonariuszowi PUBP w Radomsku.

Postępowanie to dotyczy faktu dotkliwego pobicia Mieczysława K., podejrzanego o udzielanie pomocy członkom WiN, podczas jego aresztowania w listopadzie 1949 r. przez funkcjonariuszy PUBP z Radomska. Zgromadzony materiał dowodowy został uznany za w pełni uzasadniający wydanie w październiku 2002 r. postanowienia o przedstawieniu zarzutu byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Radomsku – Eugeniuszowi K. Zarzucano mu popełnienie zbrodni komunistycznej polegającej na tym, że w dniu 11 listopada 1949 r. w Broniszewie Nowym, będąc funkcjonariuszem PUBP w Radomsku, działając wspólnie i w porozumieniu z innym nieustalonym dotychczas funkcjonariuszem brał udział w pobiciu Mieczysława K. w ten sposób, że używając niebezpiecznego narzędzia w postaci cepa wielokrotnie uderzał nim Mieczysława K. po głowie i całym ciele.

W miesiącu listopadzie 2002 r. powyższy zarzut ogłoszono Eugeniuszowi K. i przesłuchano go w charakterze podejrzanego. Eugeniusz K. nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu i odmówił składania wyjaśnień.

W toku śledztwa ustalono, a następnie przesłuchano wszystkich żyjących krewnych Mieczysława K. oraz osoby, które były świadkami jego aresztowania. Ponadto przesłuchano osoby, które znały Eugeniusza K. jako funkcjonariusza UB. Aktualnie prowadzone są czynności zmierzające do zgromadzenia materiałów związanych z zatrudnieniem Eugeniusza K. w PUBP w Radomsku i zakończenia śledztwa.

– sygn. akt S 2/02/Zk

W sprawie przesiedleń obywateli polskich z terenu woj. nowogródzkiego w okresie od 17 września 1939 r. do 21 czerwca 1941 r. w głąb ZSRR.

Postępowanie to zostało według właściwości przekazane do prowadzenia Oddziałowej Komisji w Łodzi w dniu 10 stycznia 2002 r. przez Oddziałową Komisję w Białymstoku.

Pokrzywdzonymi są obywatele polscy o różnym wykształceniu i zawodzie. W śledztwie wykorzystano ustalenia historyków o decyzjach władz radzieckich w zakresie przesiedleń obywateli polskich oraz o ogólnej liczbie osób deportowanych. W toku prowadzonego postę-

powania są przesłuchiwanie pokrzywdzeni, którzy byli w różnych okresach czasu deportowani w głąb ZSRR. Protokoły ich przesłuchań stanowią świadectwo masowej tragedii polskich rodzin, które były prześladowane i represjonowane z różnych powodów, ale głównie za to, że są Polakami i mieszkają na terenach zagarniętych przez ZSRR. W okresie sprawozdawczym przesłuchano ponad 50 świadków. W dalszym ciągu kontynuowane są przesłuchania kolejnych osób i gromadzone dokumenty dotyczące masowych wysiedleń obywateli polskich i deportacji w głąb ZSRR.

– sygn. akt S 4/02/Zk

Śledztwo zostało wszczęte 26 lutego 2002 r. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się przez funkcjonariuszy PUBP w Kaliszu w okresie od marca do września 1953 r. nad osadzonymi w miejscowym areszcie Januszem S., Eugeniuszem W., Stanisławą M., Januszem G. i Andrzejem J.

Podstawą wszczęcia śledztwa były zeznania Janusza S., z których wynikało, że w marcu 1953 r. został on aresztowany przez funkcjonariuszy PUBP z Kalisza wraz z Andrzejem J., Jakubem D., Eugeniuszem W., Stanisławą M. i Januszem G. Wszyscy podejrzani byli o udział w nielegalnej organizacji podziemnej mającej na celu obalenie przemocą ustroju Państwa Polskiego. Aresztowani byli nastoletnimi uczniami Technikum Budowlanego w Liskowie. Funkcjonariusze znęcali się nad Januszem S. i innymi poprzez m.in. bicie ich pięściami i nogami od krzeseł celem wymuszenia złożenia żądanych wyjaśnień. Janusz S., Eugeniusz W., Stanisława M. i Janusz G. zostali skazani na pobyt w zakładzie poprawczym, zaś Andrzej J. na karę 3 lat więzienia.

Ustalenia śledztwa ukazują bezwzględność działania funkcjonariuszy UB, którzy znęcali się nad młodymi ludźmi w wieku 15-17 lat po to, żeby wykazać się wobec przełożonych rzekomej organizacji podziemnej, która miała stanowić zagrożenie dla bytu ówczesnego Państwa Polskiego, co było oczywiście fikcją.

W toku obecnie prowadzonego śledztwa przesłuchano wszystkich żyjących pokrzywdzonych, jeden z pokrzywdzonych – Eugeniusz W. już nie żyje. Pozostali potwierdzili w swoich zeznaniach, że byli bici oraz znęcano się nad nimi, celem wymuszenia zaplanowanych przez funkcjonariuszy zeznań. Pokrzywdzeni opisali wygląd funkcjonariuszy stosujących przestępne metody śledcze, nie pamiętali jednak lub nie byli pewni ich nazwisk. W ramach śledztwa konieczne było przeprowadzenie szeregu kwerend archiwalnych celem odnalezienia akt śledztw prowadzonych p-ko obecnym pokrzywdzonym, ustalenia pełnych danych personalnych i adresów zamieszkania funkcjonariuszy PUBP w Kaliszu, którzy mogli mieć styczność z pokrzywdzonymi oraz odnalezienia akt osobowych tych funkcjonariuszy. W toku śledztwa udało się odnaleźć wewnętrzny raport Szefa WUBP w Poznaniu, który opisuje niektóre przestępcze metody śledcze stosowane przez funkcjonariuszy PUBP w Kaliszu. Ustalono nazwiska sześciu funkcjonariuszy, którzy mogliby być podejrzani o bicie pokrzywdzonych i znęcanie się nad nimi. Po zebraniu dostatecznych dowodów winy poszczególnych funkcjonariuszy UB, będą wydawane postanowienia o przedstawieniu im zarzutów popełnienia przestępstw stanowiących zbrodnie komunistyczne. W chwili obecnej spośród sześciu funkcjonariuszy, którym mogłyby być postawione zarzuty, ustalono, że żyje Mieczysław Z., natomiast zmarli już Edward J. i Zygmunt T.

– sygn. akt S 8/02/Zk

Śledztwo wszczęte 26 kwietnia 2002 r. na podstawie zawiadomienia pokrzywdzonego, w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się przez funkcjonariuszy WUBP w Łodzi w okresie od 21 lutego 1952 r. do maja 1952 r. nad Bernardem N. i innymi członkami „Organi-

zacji Polski Podziemnej – Towarzystwa Antykomunistycznego” poprzez bicie ich, znieważanie i groźenie pozbawieniem życia.

Aktualnie prowadzone są przesłuchania pokrzywdzonych celem ustalenia wszystkich stosowanych wobec nich form przemocy oraz w celu identyfikacji sprawców. Przesłuchano czworo żyjących pokrzywdzonych, a w odniesieniu do trzech pozostałych prowadzone są poszukiwania członków ich rodzin. W toku śledztwa przeprowadzone zostały oględziny akt postępowania prowadzonego przez WUBP, w wyniku których uzyskano dane funkcjonariuszy UB sporządzających protokoły. Na tej podstawie przeprowadzane są oględziny akt osobowych, a następnie czynione są ustalenia miejsca aktualnego pobytu funkcjonariuszy UB, podpisanych pod odnalezionymi protokołami. Przeprowadzono oględziny akt osobowych siedmiu funkcjonariuszy. Opracowano tablicę poglądową z ich zdjęciami z okresu zatrudnienia w WUBP w celu okazania osobom pokrzywdzonym. Na obecnym etapie śledztwa ustalone są podstawy dla ewentualnego aktu oskarżenia wobec jedyne żyjącego, spośród występujących w tej sprawie, funkcjonariusza UB.

– sygn. akt S 15/02/Zk

Śledztwo wszczęte 14 czerwca 2002 r. w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności na okres powyżej 14 dni przez bezpodstawne skazanie w 1952 r. na kary więzienia przez sędziów WSR w Łodzi członków młodzieżowej organizacji antykomunistycznej „Orlęta” – Janiny K., Iwo P., Barbary F. i Danuty W.

Analiza akt spraw WSR w Łodzi p-ko członkom organizacji oraz materiału dowodowego zgromadzonego w toku prowadzonego obecnie śledztwa pozwala na stwierdzenie, że skazanie oskarżonych w powyższych sprawach było aktem bezprawia, motywowanym względami politycznymi. Z zebranych dowodów wynika, że organizacja „Orlęta” skupiała młodzież szkolną z Liceum Ogólnokształcącego w Tomaszowie Maz. Członkowie organizacji prowadzili działalność wyłącznie propagandową. W końcowym okresie działalności nawiązali kontakt z duchownym, który w ich szkole uczył religii, prosząc go o radę i umożliwienie kontaktu z innymi organizacjami opozycyjnymi. Duchowny namawiał młodzież do zaniechania działalności konspiracyjnej albo ograniczenia jej do minimum, oświadczył też, że nic nie wie o innych tego rodzaju organizacjach. Pomimo tego, że członkowie organizacji nie prowadzili ani nie planowali prowadzenia żadnej działalności o charakterze zbrojnym, część z nich została skazana za przestępstwo usiłowania obalenia przemocą ustroju państwa, a pozostali za czynienie przygotowań do popełnienia tego przestępstwa. Duchowny został skazany za to, że udzielił członkom organizacji rady, jak mają prowadzić działalność.

Z zeznań świadków i zgromadzonych dokumentów archiwalnych wynika, że prowadzący śledztwo funkcjonariusze WUBP w Łodzi znęcali się fizycznie i psychicznie nad aresztowanymi, zmuszając m.in. wchodzące w skład organizacji dziewczęta, mające wówczas 17-18 lat, do poddania się poniżającym badaniom ginekologicznym.

– sygn. akt S 33/02/Zk

Śledztwo w sprawie p-ko Tadeuszowi K. i innym podejrzanym o przestępstwa polegające na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad osobami osadzonymi w areszcie PUBP w Piotrkowie Trybunalskim członkami organizacji młodzieżowych „Mała Dywersja” i „Słoneczko”.

Materiały w tej sprawie zostały postanowieniem z dnia 12 czerwca 2002 r. wyłączone z kompleksowego śledztwa w sprawie przestępstw funkcjonariuszy PUBP w Piotrkowie Tryb. w latach 1950-1952.

Organizacja „Słoneczko” skupiała młodzież uczęszczającą do szkoły podstawowej i gimnazjum w Wolborzu, zaś członkami organizacji „Mała Dywersja” byli uczniowie liceum w Piotrkowie Tryb. Celem obu organizacji było pielęgnowanie tradycji niepodległościowych, redagowanie i kolportowanie ulotek o treści antykomunistycznej. Pomimo tego zatrzymanym i osadzonym w areszcie PUBP w Piotrkowie Tryb. członkom obu organizacji zarzucono m. in. przynależność do organizacji mającej na celu obalenie przemocą ustroju Państwa Polskiego. W czasie wielogodzinnych, często nocnych przesłuchań, wobec członków „Małej Dywersji” i „Słoneczka” stosowano przemoc fizyczną.

Zgromadzony materiał dowodowy w pełni uzasadniał wydanie postanowień o przedstawieniu zarzutów trzem funkcjonariuszom.

Eugeniuszowi G. i Tadeuszowi M. zarzucano popełnienie zbrodni komunistycznej polegającej na fizycznym i psychicznym znęcaniu się w okresie od 10 grudnia 1950 r. do 10 lutego 1951 r. nad Wiesławem S. w ten sposób, że wielokrotnie w nocy prowadzili przesłuchania, podczas których przywiązywali pokrzywdzonego do drążka, a następnie bili go w pośladki kablem, kopali po żebrach i głowie i wlewali mu wodę do nosa.

Tadeuszowi K. zarzucono popełnienie czterech zbrodni komunistycznych polegających na tym, że w okresie od 4 listopada 1950 r. do 10 lutego 1951 r. jako funkcjonariusz publiczny znęcał się fizycznie i psychicznie nad Andrzejem M., Wiesławem F., Jerzym B. i Witoldem B. w ten sposób, że podczas wielokrotnych i wielogodzinnych, przeprowadzanych w dzień i w nocy, przesłuchań przywiązywał pokrzywdzonych do drążka, po czym wiszących na drążku głową w dół pokrzywdzonych bił gumową pałką i nogą od stolika po goleniach, nerkach, kręgosłupie i piętach, ponadto bił ich pięściami i kopał po całym ciele oraz przywiązywał do krzesła wkładając pod pachy butelki z gorącą wodą, zaś Witoldowi B. groził zastrzeleniem.

Przesłuchani w lipcu 2002 r. w charakterze podejrzanych, Tadeusz K. i Tadeusz M. nie przyznali się do popełnienia zarzucanych im przestępstw.

W toku śledztwa w oparciu o przeprowadzone badania lekarskie stwierdzono, iż stan zdrowia podejrzanego Eugeniusza G. nie pozwala na jego udział w prowadzonym śledztwie. Z tych względów odstąpiono od przesłuchania Eugeniusza G. w charakterze podejrzanego i postanowieniem z dnia 29 listopada 2002 r. śledztwo przeciwko niemu zawieszono. Przed zakończeniem śledztwa Tadeusza M. poddano badaniu przez biegłych lekarzy, którzy orzekli, iż stan jego zdrowia nie pozwala na dalszy udział w postępowaniu w związku z czym, w dniu 26.02.2003 r. postępowanie przeciwko temu podejrzanemu również zawieszono.

W dniu 14.03.2003 r. przeciwko Tadeuszowi K. skierowano akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Piotrkowie Tryb.

Termin rozprawy Sąd wyznaczył na dzień 11 czerwca 2003 r. Na rozprawie jeden z pokrzywdzonych złożył wniosek o wyłączenie ze sprawy wszystkich sędziów Sądu Rejonowego w Piotrkowie Tryb. W tej sytuacji sąd bezterminowo odroczył rozpoznanie sprawy.

– sygn. akt S 67/02/Zk

Śledztwo w sprawie przeciwko Jerzemu B. – funkcjonariuszowi PUBP w Rawie Mazowieckiej – podejrzanemu o udział w 1945 r. w pobiciu żołnierza AK oraz o fizyczne znęcanie się nad dwoma żołnierzami AK osadzonymi w areszcie tamtejszego UB.

Materiały w tej sprawie postanowieniem z dnia 27 sierpnia 2002 r. wyłączono z akt kompleksowego śledztwa w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Rawie Maz.

Pokrzywdzeni byli żołnierzami oddziałów AK działających na terenie gminy Biała Rawska, które mimo formalnego rozwiązania AK nie złożyły broni. Zarzucono im m.in. niezawiadomienie organów państwowych o istnieniu nielegalnej organizacji oraz posiadanie bez zezwolenia broni palnej.

Zgromadzony w toku śledztwa materiał dowodowy pozwolił na przedstawienie Jerzemu B. w dniu 10 lipca 2002 r. zarzutów popełnienia zbrodni komunistycznych polegających na tym, że w okresie od czerwca do lipca 1945 r. będąc funkcjonariuszem UB znęcał się fizycznie i psychicznie nad Eugeniuszem H. i Władysławem Ch. w ten sposób, że w czasie długotrwałych przesłuchań wielokrotnie bił i kopał pokrzywdzonych po całym ciele, w tym również po głowie, zaś Eugeniusza H. wielokrotnie uderzał drewnianą pałką doprowadzając go do utraty przytomności. Podejrzanemu Jerzemu B. zarzucono również, że na początku lipca 1945 r. wziął udział, wspólnie z innymi funkcjonariuszami UB, w pobiciu Wacława W. w ten sposób, że uderzał go rękoma, kablem elektrycznym i nogą od krzesła po plecach i głowie oraz przytrzasnął mu palce lewej dłoni specjalnie włożonej w futrynę drzwi, w następstwie czego pokrzywdzony doznał obustronnego złamania żeber oraz uszkodzenia nerwów czuciowych czterech palców lewej ręki.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego Jerzy B. nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu czynów, zaprzeczył by w czasie przesłuchiwanie osób, p-ko którym prowadził postępowania karne, używał przemocy fizycznej dla wymuszenia wyjaśnień określonej treści. Oświadczył nadto, iż nie przypomina sobie pokrzywdzonych.

W dniu 26 lutego 2003 r. przeciwko Jerzemu B. skierowany został akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Rawie Maz. Sąd wyznaczył termin rozprawy na dzień 28 sierpnia 2003r.

W toku postępowania zgromadzono nadto materiał dowodowy uzasadniający przedstawienie zarzutów popełnienia zbrodni komunistycznej jeszcze siedmiu innym funkcjonariuszom UB. Wszyscy sprawcy zmarli, dlatego też przed skierowaniem aktu oskarżenia materiał w tej części wyłączono, a postępowanie umorzono wobec śmierci sprawców.

– sygn. akt S 81/02/Zk

Śledztwo wszczęte 30 grudnia 2002 r. w sprawie pozbawienia wolności Lucjana M., połączonego ze szczególnym udręczeniem, w dniu 13 grudnia 1981 r. w Łodzi.

Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa złożył Lucjan M. Z dotychczasowych ustaleń śledztwa wynika, że Lucjan M. był działaczem NSZZ „Solidarność” w ZPHZ „Textilimpex” w Łodzi. W dniu 13 grudnia 1981 r. pokrzywdzony został zatrzymany w swoim mieszkaniu przez funkcjonariuszy MO. Funkcjonariusze ci uniemożliwili pokrzywdzonemu ubranie się stosownie do panujących wtedy warunków atmosferycznych, po czym przez ok. trzy godziny bez celu wozili go po mieście samochodem pozbawionym części szyb. Ostatecznie dowieziono Lucjana M. do KDMO Łódź-Polesie, gdzie usiłowano nakłonić go do podpisania tzw. „deklaracji lojalności”. Po tej rozmowie został on zwolniony i wrócił do domu. W wyniku opisanego zdarzenia pokrzywdzony doznał wyziębienia organizmu, które w jego ocenie wywołało schorzenie kręgosłupa. Po długotrwałym leczeniu, w połowie 1982 r., Lucjan M. został uznany za niezdolnego do pracy. Obecnie trwają czynności zmierzające do ustalenia tożsamości funkcjonariuszy, którzy zatrzymali pokrzywdzonego w dniu 13 grudnia 1981 r. Lucjan M. zapamiętał wyłącznie nazwisko jednego z nich. Konieczne było więc ustalenie tożsamości wszystkich funkcjonariuszy o tym nazwisku pełniących służbę w jednostkach MO na terenie Łodzi, według stanu na dzień 13.12.1981 r. W toku dalszego postępowania konieczne będzie zgromadzenie ich akt osobowych i fotografii, sporządzenie tablicy poglądowej i okazanie pokrzywdzonemu wizerunków funkcjonariuszy. Gromadzona jest również dokumentacja leczenia Lucjana M. obejmująca okres od 1981 r., w celu ustalenia, czy zachodzi związek przyczynowy pomiędzy wyziębieniem organizmu w dniu 13 grudnia 1981 r. a stwierdzonymi następnie u pokrzywdzonego schorzeniami.

– sygn. akt S 11/03/Zk

Śledztwo w sprawie fizycznego znęcania się przez funkcjonariuszy Służby Więziennej nad Romanem J. i innymi internowanymi w dniu 6 stycznia 1982 r., podczas przewożenia pokrzywdzonych z Zakładu Karnego w Sieradzu do Zakładu Karnego w Łowiczu oraz w sprawie czterokrotnego pobicia Romana J. przez funkcjonariuszy Służby Więziennej w Zakładzie Karnym w Łowiczu, w okresie od 7 stycznia 1982 r. do 2 sierpnia 1982 r.

Śledztwo w tej sprawie wszczęto w dniu 12 maja 2003 r. na podstawie zawiadomienia o przestępstwie złożonego przez Romana J.

Z dotychczasowych ustaleń wynika, że Roman J. został internowany w dniu 13 grudnia 1981 r. i osadzony w Zakładzie Karnym w Sieradzu. W dniu 6 stycznia 1982 r. pokrzywdzony wraz z grupą ok. 30 internowanych przewożony był samochodem więziennym z ZK w Sieradzu do ZK w Łowiczu. Internowani byli w samochodzie stłoczeni na stojąco. Podczas trwającej kilkanaście godzin podróży nie otrzymali żadnych posiłków ani napojów, uniemożliwiono im załatwianie potrzeb fizjologicznych. Na prośby pokrzywdzonych w tej ostatniej sprawie funkcjonariusze bądź nie reagowali, bądź odpowiadali wulgarnie. W okresie pobytu w ZK w Łowiczu, od 6 stycznia 1982 r. do 2 sierpnia 1982 r., Roman J. został czterokrotnie pobity przez funkcjonariuszy Służby Więziennej za odmowę podporządkowania się poleceniom, a w jednym przypadku bez wyraźnego powodu. Każdorazowo po pobiciu pokrzywdzony odczuwał silne bóle pleców, miał problemy z chodzeniem. W toku śledztwa podjęto czynności zmierzające do ustalenia pełnych danych osobowych i adresów kilkunastu świadków, wskazanych przez pokrzywdzonego danych osobowych funkcjonariuszy, którzy dopuścili się czynów będących przedmiotem postępowania. Poszukiwane są dokumenty archiwalne, których dotychczas nie przekazano do IPN.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 68/01/Zi

Śledztwo wszczęte 19 października 2001 r. w sprawie zabójstwa ok. 30-50 osób narodowości niemieckiej w miejscowości Michałopol w początkach 1945 r. przez nieustalonych sprawców.

Postępowanie zainicjowało pismo przesłane przez Jarosława K. Jak wynikało z treści pisma wieś Michałopol została zasiedlona w pierwszej połowie XIX wieku osadnikami z Niemiec. Po rozpoczęciu okupacji niemieckiej zostali oni wpisani na volkslistę. Ok. 1943 r. władze niemieckie dokonały przesiedlenia tej części ludności Michałopola do wsi Babczów. W styczniu 1945 r., po przejściu frontu, niemieckie rodziny z Babczowa wróciły do swoich domów. W noc po powrocie niemieckich osadników do Michałopola doszło do masakry. Z pisemnej relacji złożonej przez Jarosława K. wynika, że niezidentyfikowany oddział uzbrojonych Polaków wyciągał w nocy Niemców z domów. Kilkadziesiąt osób zostało zebranych na łące w pobliżu szosy Gidle – Dąbrowa i tam rozstrzelanych. Sprawcy zakazali grzebania zwłok. Wbrew zakazowi po odejściu grupy polscy mieszkańcy Michałopola pochowali pomordowanych w zbiorowej mogile.

W toku prowadzonego postępowania przesłuchano w charakterze świadków najstarszych mieszkańców Michałopola oraz wnuków zastrzelonej w trakcie napadu Ewy F. Z opisów podanych przez świadków wynika, iż rozstrzeliwania niemieckiej ludności wsi dokonywane były na terenie gospodarstw, w których osoby te zamieszkiwały. Liczba ofiar podawana przez świadków waha się od 30 do 48 osób (mężczyzn, kobiet i dzieci).

Do organów Prokuratury w Niemczech przesłano dwa wnioski o dokonanie czynności procesowych w ramach międzynarodowej pomocy prawnej, a mianowicie o przesłuchanie w charakterze świadków pokrzywdzonych, tj. synów zabitych wówczas Ewy F. oraz Augusta A.

Przebieg wypadków opisany przez przesłuchanych już świadków nie pozwala, na obecnym etapie śledztwa, na ustalenie tożsamości sprawców. Ustne relacje przekazywane, po zdarzeniu wskazywały, iż sprawcami mordu mogli być partyzanci. Wszyscy świadkowie podkreślili jednak, iż mordu dokonali ludzie spoza Michałopola, nieznanymi mieszkańcom wsi i do chwili obecnej nie wiadomo, kto tego dokonał i z jakich przyczyn. Podnoszono przy tym, że sprawcy nie rabowali domostw ofiar, a poniosły one śmierć najprawdopodobniej dlatego, że były z pochodzenia Niemcami. Podkreślano, iż relacje polsko-niemieckie w Michałopolu przed wybuchem II wojny światowej, jak i w czasie jej trwania, były bardzo dobre.

2.7. ODDZIAŁOWA KOMISJA W POZNANIU

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 1/00/Zn

Śledztwo w sprawie udziału ośmiu Polaków, więźniów Gestapo, w zbrodniach ludobójstwa popełnionych w latach 1941 – 1944 w obozie zagłady w Chełmnie nad Nerem podjęte zostało z zawieszenia 1 września 2000 r.

W sprawie tej Henrykowi M. przedstawiano zarzut, że w okresie od 8 grudnia 1941r. do kwietnia 1943r. w Chełmnie nad Nerem, działając wspólnie i w porozumieniu z innymi osobami, idąc na rękę okupantom hitlerowskim, brał udział w zbrodniach ludobójstwa dokonywanych w miejscowym obozie zagłady na ludności żydowskiej oraz grupach ludności innych narodowości w ten sposób, że bił uwięzionych, odbierał im kosztowności, odzież i przedmioty osobiste, wprowadzał skazanych na śmierć do samochodów – komór gazowych.

W stosunku do Henryka M. Sąd zastosował środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania.

Wyrokiem z dnia 6 lipca 2001 r. Sąd Okręgowy w Poznaniu Ośrodek Zamiejscowy w Koninie uznał Henryka M. za winnego zarzucanego mu czynu i stosując nadzwyczajne złagodzenie kary wymierzył mu karę 8 lat pozbawienia wolności.

W dniu 5 lutego 2002 r. Sąd Apelacyjny w Poznaniu po rozpoznaniu apelacji obrońcy Henryka M. utrzymał w mocy zaskarżony wyrok, a w dniu 8 kwietnia 2003 r. Sąd Najwyższy oddalił kasację obrońcy.

Aktualnie Henryk M. nie odbywa orzeczonej kary 8 lat pozbawienia wolności, gdyż z uwagi na stan zdrowia sąd odroczył jej wykonanie.

– sygn. akt S 3/00/Zn

Śledztwo w sprawie zamordowania w latach 1939 – 1945 przez Niemców pacjentów szpitali psychiatrycznych na terenie tzw. Kraju Warty podjęte z zawieszenia 7 listopada 2000 r.

W prowadzonym śledztwie ustalono, że na terenie tzw. Kraju Warty w okresie od listopada 1939 roku do 1945 roku hitlerowskie władze okupacyjne w ramach realizacji programu eutanazji osób chorych psychicznie uśmierciły kilka tysięcy pacjentów. Akcją uśmiercania pacjentów zajmowała się specjalna jednostka tajnej policji państwowej w Poznaniu tzw. Son-

derkommando SS, dowodzona przez komisarza kryminalnego Herberta Lange. Akcję zagłady prowadzono w porozumieniu z dyrekcjami szpitali psychiatrycznych, które przygotowywały listy pacjentów, jak to wówczas określano, „do ewakuacji”.

W toku prowadzonego śledztwa przesłuchano w charakterze świadków osoby, które pracowały w czasie okupacji w szpitalach psychiatrycznych i były pośrednimi świadkami akcji zagłady. Przesłuchano również osobę, która z grupą więźniów Fortu VII pracowała w Sonderkommando Lange przy grzebaniu uśmierconych pacjentów Szpitali Psychiatrycznych. W śledztwie zebrano liczne dokumenty, między innymi wyjaśnienia skazanych funkcjonariuszy Sonderkommando Lange, a także dokumenty, które pozwoliły ustalić wykazy zamordowanych pacjentów. Odnaleziono akta osobowe części personelu niemieckiego pracującego w Szpitalu Psychiatrycznym „Dziekanka” w Gnieźnie. W oparciu o zebrany materiał dowodowy ustalono członków personelu szpitali, którzy współdziałali z Sonderkommando Lange w akcji uśmiercania pacjentów.

W dniu 5 kwietnia 2002 r. skierowano wniosek o pomoc prawną do Centrali w Ludwigsburgu, skąd nie otrzymano dotąd informacji o wynikach czynności, których dotyczył wniosek.

– sygn. akt S 4/00/Zn

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych przez Niemców wobec polskich robotników przymusowych na terenie III Rzeszy podjęto z zawieszenia 8 listopada 2000 r.

Polscy robotnicy przymusowi byli wykorzystywani do niewolniczej pracy w firmach zbrojeniowych, spożywczych, transporcie, a głównie w gospodarstwach rolnych. Warunki pracy robotników przymusowych były często skrajnie ciężkie i z reguły wyniszczające.

Zatrudnionych w III Rzeszy polskich robotników przymusowych poddano policyjnemu orzecznictwu sądowemu. Wprowadzono reguły tzw. „potraktowania szczególnego” (Sonderbehandlung), które zezwalały policji niemieckiej na szybkie uśmiercanie poszczególnych osób, a nawet całych grup ludzi w warunkach stwierdzenia „poważnego zagrożenia dla bezpieczeństwa Rzeszy”.

Na tej podstawie powieszono wielu Polaków m.in. za utrzymywanie intymnych stosunków z Niemcami. Skazywano także na karę śmierci za porzucenie pracy, odmowę jej wykonania oraz inne drobne wykroczenia. Dokładnych danych o liczbie wyroków śmierci do chwili obecnej nie zdołano ustalić.

W toku prowadzonych w tej sprawie czynności przeprowadzono kwerendę archiwalną. Ustalono świadków przestępstw oraz ich aktualne miejsca pobytu. Odebrano zeznania kolejnych kilkudziesięciu świadków. Przygotowana jest lista osób, które będą sukcesywnie przesłuchiwane w charakterze świadków.

– sygn. akt S 5/00/Zn

Śledztwo w sprawie eksterminacji dzieci polskich robotnic przymusowych przez niemiecki personel Zakładu w Wąsoszu podjęto z zawieszenia 9 listopada 2000 r.

W sprawie ustalono i przesłuchano wszystkich dotychczas żyjących 28 świadków, którzy przeżyli obóz. Podjęto także czynności mające na celu zlokalizowanie miejsca pochówku zwłok dzieci, które zginęły w tym obozie. Jednakże czynności te nie potwierdziły przypuszczalnej lokalizacji zbiorowej mogiły. Na podstawie analizy topografii miasta na obecnym etapie śledztwa jako przypuszczalną lokalizację pochówku przyjęto teren położony w sąsiedztwie Zakładu.

Prowadzone śledztwo ma na celu ustalenie składu osobowego personelu Zakładu oraz liczby dzieci, które zostały poddane w nim eksterminacji.

W tym celu skierowano wnioski o pomoc prawną do Republiki Federalnej Niemiec i Federacji Rosyjskiej.

– sygn. akt S 6/01/Zn

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy SS i Gestapo w latach 1939 – 1944 w Forcie VII w Poznaniu, podjęte z zawieszenia 21 lutego 2001 roku.

W prowadzonym śledztwie ustalono, że w więzieniu policyjnym „Fort VII” w Poznaniu zostało zamordowanych ponad 5000 osób. Dane dotyczące ofiar są jednak znikome z uwagi na zniszczenie przez Niemców dokumentacji podczas likwidacji obozu. W sprawie tej podjęto czynności mające na celu ustalenie pełnej listy osób zamordowanych i więzionych w Forcie VII. W toku dotychczas przeprowadzonych w tej sprawie czynności śledczych przesłuchano w charakterze świadków kilkadziesiąt osób, byłych więźniów Fortu VII. Na podstawie ich relacji oraz zabezpieczonych dokumentów sporządzono listę dotychczas ustalonych ofiar. Ustalono także nazwiska kilku funkcjonariuszy Gestapo i SS.

W sprawie tej podejmowane są dalsze czynności mające na celu ustalenie pełnej listy osób zamordowanych i więzionych w Forcie VII. W tym celu prowadzona jest szczegółowa analiza kartotek osób więzionych w Forcie VII. Równolegle nawiązano współpracę z organizacjami kombatanckimi, które przekazują tutejszej Komisji informacje o żyjących byłych więźniach Fortu VII. Osoby te przesłuchiwane są w charakterze świadków-pokrzywdzonych.

– sygn. akt S 28/01/Zn

Śledztwo dotyczące zamordowania przez funkcjonariuszy hitlerowskich w dniach od 17 do 18 września 1941 r. w Poznaniu Karola S. i innych osób, w wyniku wydania w dniu 4 września 1941 r. zbrodniczego wyroku przez niemiecki Sąd Specjalny – wszczęte 8 maja 2001 r.

W toku śledztwa ustalono i przesłuchano prawie wszystkie osoby o statusie pokrzywdzonych. Przesłuchano również inne osoby, które posiadały wiedzę w niniejszej sprawie, uzyskując dokumenty istotne dla śledztwa.

Obecnie opracowywany jest wniosek o pomoc prawną do Centrali Ścigania Zbrodni Nazi-stowskich w Ludwigsburgu, w celu wdrożenia poszukiwań akt postępowania w wyniku, którego Sąd Specjalny wyrokiem z dnia 4 września 1941 r. skazał Karola S. i innych 17 polskich policjantów – spośród 28 oskarżonych – na karę śmierci. Analiza akt tejże sprawy pozwoliłaby na ostateczną ocenę wyroku w kategoriach niemieckiego morderstwa sądowego, gdyż formalnie policjanci polscy oskarżeni byli o mordowanie internowanych w 1939 r. Niemców z okolic Chodzieży i Obornik.

– sygn. akt S 31/01/Zn

Śledztwo w sprawie internowania przez władze niemieckie w Szczecinie 22 czerwca 1941 r. 127 marynarzy radzieckich, a następnie prawdopodobnego ich zamordowania przez funkcjonariuszy Gestapo – podjęte 27 kwietnia 2001 r.

Śledztwo ma na celu wyjaśnienie losów 127 marynarzy floty handlowej, pływającej pod banderą armatora radzieckiego z Leningradu.

W wyniku przeprowadzonych w tej sprawie czynności ustalono, że w dniu 22 czerwca 1941r. władze niemieckie internowały załogi następujących statków stojących w porcie w Szczecinie: m/s Husan, m/s Elton, m/s Dniestr i m/s Wolges. Część z internowanych załóg została w dniu 16 lipca 1941 r. przekazana do więzienia policyjnego w Berlinie. Reszta pozo-

stała w Szczecinie. Ich dalsze losy nie są znane, choć istnieje uzasadnione podejrzenie, że wszyscy internowani marynarze zostali zamordowani przez funkcjonariuszy Gestapo.

Dlatego też zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu o udzielenie pomocy prawnej i podjęcie ustaleń dotyczących losów marynarzy na terenie Niemiec.

– sygn. akt S.73/01/Zn

Śledztwo w sprawie obozu pracy przymusowej dla nieletnich dziewcząt, istniejącego w latach 1941–1945 w miejscowości Siedlec (Heimdorf) koło Kostrzyna Wlkp., w którym osadzone pokrzywdzone pozbawiono wolności i zmuszano do niewolniczej pracy, co groziło im biologicznym wyniszczeniem – wszczęto 12 września 2001 r.

W toku śledztwa ustalono, iż obóz noszący nazwę "Kinderlager Heimdorf Warthegau" znajdował się na terenie majątku rolnego, w którym przymusowo zatrudniano kilkunastoletnie dziewczęta, które wykonywały tam wszelakiego rodzaju prace rolne. Pracowały one w polu, pod nadzorem, po kilkanaście godzin dziennie, niezależnie od warunków atmosferycznych. Ustalenia te pozwalają na stwierdzenie, że skoszarowanie dzieci w wieku 8-16 lat, odebranych od swych rodzin i pozbawionych możliwości widzenia się z rodzicami, zmuszanie do pracy ponad siły, stwarzało sytuację, w której dzieci te praktycznie zostały uwięzione i wykonywały pracę niewolniczą, co groziło im biologicznym wyniszczeniem, także z powodu złych warunków higienicznych. W tej sprawie przesłuchano wszystkie żyjące były więźniarki. Obecnie poszukiwana jest w ramach pomocy prawnej przez Centralę Ścigania Zbrodni Nazi-stowskich w Ludwigsburgu, istniejąca prawdopodobnie w archiwach niemieckich, dokumentacja tego obozu.

– sygn. akt S 74/01/Zn

Śledztwo w sprawie zamordowania 22 stycznia 1943 r. w Janowie Poleskim koło Pińska około 30 Polaków przez żołnierzy niemieckich, podjęte 13 sierpnia 2001 r.

W toku śledztwa ustalono na podstawie informacji z Centrali w Ludwigsburgu, iż decyzję o rozstrzelaniu 30 osób spośród ludności cywilnej, w odwecie za przeprowadzenie przez oddział "Ponurego" akcji rozbicia więzienia i uwolnienia więźniów, w czasie której zginęło dwóch strażników niemieckich, podjął ówczesny Kierownik Ekspozytury Policji Bezpieczeństwa w Pińsku Walter Gäde. Listę osób, które miały ponosić odpowiedzialność za ewentualne ekscesy partyzantów, sporządzono wcześniej, a odpowiedzialnym za wskazanie zakładników był ówczesny Komisarz Terenowy Paul Gerhard Klein. W oparciu o uzyskane materiały ustalono również przebieg zdarzenia i nazwisko funkcjonariusza, który dowodził akcją oraz funkcjonariusza, który osobiście oddawał strzały. Jednocześnie prowadzone są poszukiwania osób, którym przysługują prawa pokrzywdzonych, a w szczególności 4 osób, które uniknęły egzekucji i były jej naocznymi świadkami. Do chwili obecnej ustalono, iż jednym z mężczyzn był Leon P., który zmarł w roku 2000. Odnaleziono jednak wspomnienia tego świadka w formie zapisków oraz relacji zarejestrowanej na kasecie magnetofonowej.

Dalsze czynności śledztwa zmierzają do przekazania ścigania organom niemieckim, ustalonych funkcjonariuszy Ekspozytury Policji Bezpieczeństwa w Pińsku.

– sygn. akt S 93/01/Zn

Śledztwo w sprawie dokonanego przez Niemców bezprawnego pozbawienia wolności, łączącego się ze szczególnym udrczeniem, księży katolickich: Włodzimierza i Janusza R., Kazimierza C. oraz Romana S. w okresie od września 1939r. do 1945r. Śledztwo to podjęto z zawieszenia 23 października 2001 r.

Przesłuchano jedyne żyjącego pokrzywdzonego Włodzimierza R. oraz świadków, byłych przymusowych robotników ze wsi Drzewice powiat Kamień Pomorski. Ustalono, iż klerycy Włodzimierz R i Janusz R. oraz księża Kazimierz C. i Roman S w związku ze sprawowaniem posługi duszpasterskiej w czasie pobytu na robotach przymusowych w miejscowości Drzewice zostali aresztowani przez Gestapo i osadzeni w areszcie w Świnoujściu, a po zakończeniu śledztwa skierowani do wychowawczego Obozu Pracy w Policach. Centrala w Ludwigsburgu ustaliła, że poszukiwani na terenie Niemiec świadkowie, byli mieszkańcy Drzewic, już nie żyją. Uzyskano również informację wraz z kopiami stosownych decyzji merytorycznych, iż organa ścigania Niemiec prowadziły już śledztwa przeciwko komendantom i funkcjonariuszom Wychowawczego Obozu Pracy w Policach. Wszystkie postępowania zakończyły się umorzeniem w związku ze śmiercią ustalonych sprawców zbrodni.

W związku z tym obecnie opracowywane jest postanowienie o umorzeniu śledztwa.

– sygn. akt S 18/02/Zn

Śledztwo w sprawie zabójstwa dokonane przez oddziały policji niemieckiej w okresie od 22–27 września 1942 r. 289 mieszkańców narodowości polskiej wsi Zabłocie i Wiselka, województwo poleskie, wszczęto 18 lutego 2002r.

Z zebranego w tej sprawie materiału dowodowego wynika, że w dniu 23 września 1942 r. wieś Zabłocie została okrażona przez Niemców. Policjanci niemieccy wyprowadzili z domów zaskoczonych mieszkańców i zapędzili ich do miejscowej szkoły. Jednocześnie inny oddział policji niemieckiej udał się do oddalonej o 7 kilometrów wsi Wiselka. Po przybyciu na miejsce oszczędzono zamieszkałą tam ludność ukraińską, natomiast pozostałych mieszkańców – Polaków – rozstrzelano, a zabudowania spalono. W tym samym czasie policjanci niemieccy rozstrzelali mieszkańców Zabłocia i spalili wszystkie zabudowania. Jakkolwiek w wyniku prowadzonego śledztwa ustalono przebieg zbrodni, to jednakże nie są znane przyczyny, dla których zbrodnia akcja niemieckiej policji została przeprowadzona. Zaplanowane i prowadzone w tej sprawie czynności mają na celu ustalenie przyczyn dokonania tej zbrodni oraz jej sprawców.

Postępowanie prowadzone jest przy pomocy Centrali w Ludwigsburgu.

– sygn. akt S 99/02/Zn

Śledztwo w sprawie rozstrzelania w sierpniu 1942 r. w Łohiszynie, dawne województwo poleskie, kilkuset osób narodowości żydowskiej przez żołnierzy niemieckich, wszczęte 1 sierpnia 2002 r.

Ustalono, iż naocznym świadkiem egzekucji był Michał Czczotko, którego przesłuchano w charakterze świadka. Potwierdził on, iż w sierpniu 1942 roku, wracając z pola do domu został zatrzymany przez oddział niemiecki konwojujący grupę osób narodowości żydowskiej. Grupa została doprowadzona do ogrodzenia cementarnego w Łohiszynie i tam rozstrzelana. Łącznie – zdaniem świadka – rozstrzelano 270 – 300 osób, w tym dzieci. Zamordowani pochodzili z Łohiszyna i sąsiednich miejscowości, niektórzy z nich znani byli świadkowi z imienia lub przezwiska, dzisiaj jednak tych imion już nie pamięta.

Informacje uzyskane z Centrali w Ludwigsburgu potwierdziły, iż akcję przeciwko ludności narodowości żydowskiej rozpoczęto zaraz po zajęciu Pińska. W dniu 5 sierpnia 1941 roku rozstrzelano pierwszą grupę osób narodowości żydowskiej liczącą około 5000 – 6000 mężczyzn w wieku od 18 do 60 lat. Kilka dni później, pomiędzy 7 a 9 sierpnia 1941 r. zamordowano kolejną grupę liczącą około 200 kobiet i dzieci. Powyższe akcje przeprowadzone zostały przez wojska SS regiment jeździecki 2, z grupy operacyjnej (Einsatzgruppe) B. Kolejne egzekucje osób narodowości żydowskiej przeprowadzono w rejonie Pińska w sierpniu 1942 r.

w związku z tzw. akcją „Rozwiązania problemu Żydowskiego”, która polegała na wymordowaniu wszystkich osób narodowości żydowskiej umieszczonych w gettach. Między innymi wymordowano ludność getta w miejscowościach Makarow, Stolin, Janów, Drohiszyn, Lenin. W odpowiedzi udzielonej przez Centralę w Ludwigsburgu brak jednak informacji dotyczącej egzekucji w Łohiszynie. Dlatego też zwrócono się o uzupełnienie informacji w tej sprawie.

– sygn. akt S 112/02/Zn

Śledztwo w sprawie popełnienia przez żołnierzy niemieckich od jesieni 1941 r. do 1944 r. w Wysokim Litewskim byłego woj. poleskiego zbrodni zabójstw poprzez rozstrzelanie nieustalonej liczby więźniów Karnego Obozu Pracy wszczęte 7 października 2002 r.

Podstawą wszczęcia śledztwa był protokół przesłuchania Władysława W., byłego więźnia Karnego Obozu Pracy w Wysokim Litewskim. Z treści złożonych przez niego zeznań wynika, iż obóz został założony w 1941 r. lub w 1942 r. Obóz swym zasięgiem obejmował między innymi synagogę znajdującą się przy ul. Pocztowej w Wysokim Litewskim. W obozie przebywało ok. 300-400 więźniów i byli to w przeważającej części Polacy i Białorusini. W obozie żołnierze niemieccy znęcali się nad więźniami bijąc ich pałkami i kopiąc po całym ciele. Ponadto na terenie obozu jak też poza nim dokonywano masowych egzekucji.

Dokonane w toku śledztwa ustalenia wyczerpały możliwość jego kontynuowania bez stosownej pomocy prawnej, o której udzielenie zwrócono się do Centrali w Ludwigsburgu.

– sygn akt S 3/03/Zn

Śledztwo w sprawie zamordowania w sierpniu 1944 r. w niemieckim obozie Sachsenhausen gen. dyw. Stefana „Grota” Roweckiego – Komendanta Głównego Armii Krajowej – wszczęto 11 kwietnia 2003 r.

Śledztwo jest w początkowej fazie. W toku przeprowadzonych czynności sprawdzających ustalono, iż dotychczas nie prowadzono postępowania karnego w sprawie śmierci generała „Grota” Roweckiego, a jedynie w sprawie wydania go w ręce niemieckie przez Ludwika Kalksteina i Blankę Kaczorowską. W chwili obecnej podjęto starania zmierzające do odnalezienia akt śledztw prowadzonych przeciwko wymienionym oraz innych dokumentów dotyczących aresztowania generała. Głównym jednak celem prowadzonego postępowania będzie próba odszukania dokumentów dotyczących pobytu „Grota” Roweckiego w obozie w Sachsenhausen oraz telefonogramu Himmlera, który – jak wynika z publikacji historycznych – osobiście wydał rozkaz rozstrzelania generała. Celem śledztwa jest również ustalenie okoliczności dotyczących rzekomej egzekucji, a także daty śmierci i miejsca pochówku generała Stefana „Grota” Roweckiego.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 8/00/Zk

Śledztwo w sprawie fizycznego i moralnego znęcania się w 1953 r. przez funkcjonariuszy PUBP w Lesznie nad aresztowanymi członkami działającej wówczas nielegalnie Harcerskiej Organizacji Podziemnej, podjęte z zawieszenia 17 października 2000 r.

W toku śledztwa ustalono i przesłuchano wszystkich siedmiu żyjących pokrzywdzonych. Na podstawie akt byłego Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu ustalono także dane personalne byłych funkcjonariuszy, którzy prowadzili śledztwo przeciwko pokrzywdzonym. Są to Maksymilian S., Kazimierz N. oraz Walenty M. W oparciu o uzyskane z akt osobowych funkcjonariuszy fotografie sporządzono tablicę poglądową, którą następnie okazano po-

krzywdzonym. Na okazanych fotografiach świadkowie rozpoznali dwóch funkcjonariuszy PUBP w Lesznie jako sprawców znęcania się nad nimi: Maksymiliana S. i Kazimierza N. (trzeci z nich, Walenty M., nie został rozpoznany). Jak ustalono, rozpoznani przez pokrzywdzonych funkcjonariusze Maksymilian S. oraz Kazimierz N. obecnie już nie żyją. Z tego też względu w dniu 30 maja 2003 r. wydano postanowienie o umorzeniu prowadzonego w tej sprawie śledztwa.

– sygn. akt S 12/00/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstw oraz fizycznego i moralnego znęcania się w latach 1945 – 1956 nad więźniami Centralnego Więzienia w Rawiczu, w którym w nieustalonych okolicznościach poniosło śmierć co najmniej 217 więźniów odbywających kary więzienia za czyny o charakterze politycznym, podjęte z zawieszenia 27 października 2000 r.

W ostatnim roku ustalono i przesłuchano kolejnych 86 świadków, byłych więźniów Centralnego Więzienia w Rawiczu. Łącznie przesłuchano 549 osób. Zeznania świadków w pełni potwierdzają fakty dokonywanych zabójstw oraz fizycznego i psychicznego znęcania się funkcjonariuszy służby więziennej nad osadzonymi. Potwierdzono również okoliczności śmierci Kazimierza Pużaka. Z zeznań świadków wynika, że zmarł on na skutek obrażeń spowodowanych pobiciem przez funkcjonariuszy Służby Więziennej. W oparciu o relacje świadków ustalono funkcjonariuszy, którzy w sposób najbardziej dotkliwy znęcali się nad więźniami. Byli to funkcjonariusze o nazwiskach: Lisiak, Kukawka, Derkacz, Tymczuk, Kulik, Bochenek oraz Majcher i Kazimierz Szymunowicz vel Klejman Kopel.

Analizowane są sprawy, które były wcześniej prowadzone przez Okręgową Komisję w Poznaniu, dotyczących zbrodni popełnionych na Kazimierzu K. i Tadeuszu D., byłych więźniach Centralnego Więzienia w Rawiczu. Dużym utrudnieniem w prowadzeniu śledztwa jest fakt, że znaczną część więźniów wpisywano pod fałszywymi nazwiskami co powoduje, że obecnie nie można ustalić ich prawdziwych danych personalnych, a w konsekwencji aktualnych adresów zamieszkania.

Śledztwo zmierza do ustalenia wszystkich żyjących byłych więźniów oraz losów byłych funkcjonariuszy służby więziennej, którzy znęcali się nad nimi, a w szczególności czy obecnie żyją i mogą ponieść odpowiedzialność karną.

– sygn. akt S 23/00/Zk

Śledztwo dotyczy przestępczych działań funkcjonariuszy i organów władzy – sprowadzających się między innymi do pozbawienia życia szeregu osób, spowodowania obrażeń ciała i bezprawnych pozbawień wolności – podczas tzw. Wydarzeń Poznańskich w dniach 28–29 czerwca 1956 r.

W toku postępowania przesłuchano kolejne osoby figurujące na sporządzonych i usystematyzowanych listach osób zatrzymanych i rannych oraz osoby, których dane personalne ustalono w wyniku czynności przeprowadzonych w trakcie śledztwa. Od świadków tych uzyskano odpisy ważnych dla sprawy dokumentów (m.in. decyzji procesowych podejmowanych w ich sprawach, opinie biegłych medyków sądowych zaświadczających charakter odniesionych obrażeń i ich skutki). Odnaleziono materiały archiwalne, w tym: rozkazy i zarządzenia MON, opisy przeprowadzonych operacji, zarządzenia dyslokacyjne, meldunki bojowe. Szczegółowo przeprowadzona analiza zakresu odpowiedzialności wysokich funkcjonariuszy państwowych i partyjnych pozwoliła na ustalenie, że osoby którym mogłyby być przedstawione zarzuty, nie żyją. Na obecnym etapie śledztwa badane są poszczególne kompleksy zdarzeń, które prowadziły do śmierci uczestników protestu lub uszkodzeń ciała w celu ustalenia,

czy możliwym będzie przedstawienie zarzutów sprawcom poszczególnych przestępstw popełnionych w ramach działań podjętych przeciwko uczestnikom społecznego protestu.

W trakcie dotychczas prowadzonego postępowania przesłuchano szereg byłych funkcjonariuszy UB (w tym ówczesnego kierownika WUBP w Poznaniu i naczelnika Wydziału V-go tegoż Urzędu,) MO i żołnierzy uczestniczących w wydarzeniach z 28-29 czerwca 1956 r. (w tym dowódcę 10 pułku KBW stacjonującego w czerwcu 1956 r. w Poznaniu).

Znaczną część przesłuchanych świadków stanowili pracownicy służby zdrowia, którzy udzielali pomocy rannym w czasie przedmiotowych zdarzeń. W sumie przesłuchano w trakcie śledztwa ponad 350 osób, stale zgłasza się wiele osób posiadających istotne wiadomości w sprawie.

Podkreślić trzeba, że obecnie ustalane są dokładnie okoliczności śmierci poszczególnych osób, w tym okoliczności zastrzelenia Romana S. – jednej z najmłodszych ofiar, Czesława K. i Kazimierza W. Szczególnie okoliczności śmierci tego ostatniego mogą nasuwać podejrzenia, że pozbawiono go życia w wyniku zaplanowanego działania UB. Jedną z hipotez zakłada, że jako lekko rannego, funkcjonariusze UB (jednego z nich zidentyfikowano) wyprowadzili go ze szpitala im. Raszei, a następnie, po zamordowaniu, przewieźli zwłoki do szpitala im. Strusia.

Ustalono tożsamość pracownika UB, który jest wymieniany przez rodzinę Kazimierza W. jako osoba mająca związek z jego śmiercią.

– sygn. akt S 24/00/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej na więźniach Zakładu Karnego we Wronkach w latach 1945–1956, podjęte z zawieszenia w dniu 4 grudnia 2000 r.

W toku śledztwa ustalono, iż w latach 1945-1956 w więzieniu we Wronkach poniosła śmierć duża ilość więźniów odbywających kary za przestępstwa polityczne, nie tylko w wyniku wykonywanych wyroków śmierci, ale także samobójstw spowodowanych znęcaniem się nad nimi i warunkami odbywania kary. Ponadto zebrano materiały wskazujące, iż funkcjonariusze służby więziennej, jak i niektórzy współwięźniowie, którzy poszli na współpracę, fizycznie i psychicznie znęcali się nad więźniami dopuszczając się względem nich szeregu innych przestępstw.

W toku śledztwa przesłuchano ponad 900 świadków, w tym po podjęciu śledztwa około 150, w większości byłych więźniów politycznych więzienia we Wronkach, którzy odbywali tam kary pozbawienia wolności. Z ich zeznań wynika, że znęcanie się psychiczne i fizyczne nad więźniami przez funkcjonariuszy służby więziennej było zwykłą praktyką. Już przy samym przyjęciu do więzienia zmuszano ich do rozbierania się do naga i wielogodzinnego oczekiwania na dziedzińcu więzienia, także przy wielostopniowym mrozie. Następnie stosowano "ścieżkę zdrowia", czego wynikiem były poważne obrażenia ciała więźniów, ze złamaniem kończyn włącznie. Za błahe przewinienia, jak i bez powodu, umieszczano więźniów w tzw. "karczerze", tj. małym pomieszczeniu, do którego wlewano wodę do poziomu kilkunastu-kilkudziesięciu centymetrów. W tej celi umieszczano rozebranego do naga więźnia. Czyniono to bez względu na temperaturę. Skutkiem umieszczenia w takiej celi było prawie zawsze zachorowanie na gruźlicę, której następstwem była zwykle śmierć więźnia.

Z zeznań świadków wynika ponadto, iż nad więźniami znęcali się także współwięźniowie, będący na usługach tzw. "działu specjalnego". Prowadzili oni "śledztwa" na zlecenie UB, w trakcie których biciem zmuszali więźniów do przyznania się do czynów, do których nie przyznawali się w trakcie procesów sądowych.

Po dokonaniu szczegółowej analizy dotychczas zebranego w sprawie materiału dowodowego uznano, iż istnieją procesowe podstawy do dokonania wyłączeń z głównej sprawy wą-

ków dotyczących poszczególnych osób. Dlatego wyłączono materiały dotyczące trzech sprawców, którzy znęcali się nad więźniami, co do których ustalono, że już nie żyją.

Ponadto wyłączono do odrębnego postępowania materiały dotyczące dokonanych w więzieniu we Wronkach zabójstw kilku więźniów.

– sygn. akt S 26/00/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstw i innych zbrodni komunistycznych popełnionych przez funkcjonariuszy Zarządu Informacji Wojskowej w Poznaniu w latach 1945-1956 podjęte z zawieszenia 4 grudnia 2000 r.

Ustalono, iż w sprawie istnieją dowody wskazujące, że funkcjonariusze Zarządu Informacji Okręgu Wojskowego w Poznaniu dokonywali zabójstw osób aresztowanych. Świadcowie w swoich zeznaniach informowali o faktach rozstrzeliwań nieustalonej liczby osób w zrujnowanym kościele na terenie wojskowego poligonu w Biedrusku w latach 1948-1949. Rozstrzeliwań dokonywali żołnierze w mundurach polskich i sowieckich, co może świadczyć o udziale w nich funkcjonariuszy Informacji Wojskowej. W aktach znajduje się również protokół przesłuchania świadka, w którym zeznaje on o fakcie zastrzelenia w celi aresztu Informacji Wojskowej w Poznaniu dowódcy oddziału partyzanckiego AK "Wichra". Miał on zostać zastrzelony za odmowę wyjścia z celi na przesłuchanie przez funkcjonariusza Informacji Wojskowej o nazwisku G. Kolejny świadek zeznał o przypadku rozstrzelania grupy więźniów próbujących ucieczki z aresztu Zarządu Informacji w Poznaniu. Ustalono również, że powszechnym zjawiskiem było psychiczne i fizyczne znęcanie się nad więźniami przez funkcjonariuszy Informacji w toku prowadzonych przez nich śledztw.

Aktualnie prowadzone są czynności w celu ustalenia osób aresztowanych i przesłuchiwanym przez funkcjonariuszy Informacji Wojskowej w Poznaniu. Analizowana jest archiwalna dokumentacja Zarządu Informacji Wojskowej w Poznaniu.

– sygn. akt S 23/01/Zk

Śledztwo w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w okresie od 13 grudnia 1981 r. do 1985 r. w Koninie przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa nad Ewą B. – Z. oraz innymi działaczami miejscowych organizacji solidarnościowych, wszczęte 24 kwietnia 2001 r.

W oparciu o zebrane dowody przedstawiono zarzuty pięciu byłym funkcjonariuszom SB w Koninie. Zebrano także materiał dowodowy pozwalający na przedstawienie zarzutów kolejnym trzem funkcjonariuszom. W dniu 30 grudnia 2002 r. materiał dowodowy dotyczący podejrzanego Leona W., z uwagi na jego chorobę oraz trzech innych funkcjonariuszy, wyłączono do odrębnego postępowania.

W dniu 9 stycznia 2003 r. skierowano akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Koninie przeciwko pozostałym czterem byłym funkcjonariuszom miejscowej SB, Janowi D., Juliano wi K., Mirosławowi T. oraz Henrykowi N. W akcie oskarżenia zarzucono im popełnienie łącznie 16 przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad zatrzymanymi lub aresztowanymi piętnastoma działaczami Solidarności.

Działania przestępcze, jakie oskarżeni podejmowali wobec pokrzywdzonych polegały na znieważaniu ich słowami wulgarnymi, groźeniu pozbawieniem wolności, pobiciem oraz użyciem pistoletu i pozbawieniem życia a nadto pozbawieniem pracy członków ich rodzin. Kobietom ponadto grożono zgwałceniem. Wobec większości pokrzywdzonych używano przemocy polegającej na biciu pięściami oraz gumową pałką i kopaniu po całym ciele w taki sposób, aby nie pozostały widoczne obrażenia. Niektórych pokrzywdzonych przykuwano kajdankami do metalowej szafy pancерnej. W dwóch przypadkach pokrzywdzonym polecono

rozebrać się do naga, a następnie stawiano ich w otwartym oknie przy wielostopniowym mrozie na zewnątrz.

W swoich wyjaśnieniach oskarżeni nie przyznali się do popełnienia zarzuconych im przestępstw i stanowczo zaprzeczyli aby kiedykolwiek znęcali się nad kimkolwiek, twierdząc, że takie zachowania nie leżą w ich naturze. Postępowanie sądowe przez Sądem Rejonowym w Koninie nie zakończyło się dotąd wyrokiem.

– sygn. S 41/01/Zk

Śledztwo w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się funkcjonariuszy WUBP w Szczecinie w latach 1946-1955 nad tymczasowo aresztowanymi członkami organizacji niepodległościowej „Narodowy Front Młodzieży Polskiej” podjęte w dniu 21 maja 2001 r.

W oparciu o zgromadzony materiał dowodowy dwóm funkcjonariuszom byłego WUBP w Szczecinie Janowi S. i Ryszardowi W. przedstawiono zarzuty przekroczenia uprawnień oraz fizycznego i psychicznego znęcania się nad Andrzejem K. oraz Stanisławem K.

Działania przestępcze jakie podejrzani podejmowali wobec pokrzywdzonych polegały na groźeniu pozbawieniem życia, biciu po twarzy oraz kopaniu po całym ciele, a także sadzaniu na nodze odwróconego taboretu, jak również znieważaniu słowami obelżywymi i wielogodzinnymi nocnych przesłuchaniach nieuzasadnionych okolicznościami sprawy.

Przesłuchani w charakterze podejrzanych Jan S. i Ryszard W. nie przyznali się do zarzuconych im czynów kwestionując prawdziwość zeznań pokrzywdzonych.

Obecnie prowadzone są czynności zmierzające do zakończenia postępowania.

– sygn. akt. S 44/01/Zk

Śledztwo w sprawie przekroczenia uprawnień przez funkcjonariusza WUBP w Szczecinie Stanisława S. i znęcania się przez niego w 1952 r. nad osobami pozbawionymi wolności wszczęto na podstawie materiałów wyłączonych z dnia 28 maja 2001 r. ze sprawy S.43/01/Zk dotyczącej stosowania niedozwolonych metod śledczych przez funkcjonariuszy UB w Dębnie i Szczecinie

Zebrany w tej sprawie materiał dowodowy pozwolił na przedstawienie funkcjonariuszowi zarzutu popełnienia przestępstwa przekroczenia uprawnień oraz fizycznego i psychicznego znęcania się nad pokrzywdzonymi Marianem K., Józefem W. i Tadeuszem K.

Działania przestępcze podejrzanego polegały na tym, że bił pokrzywdzonych rękoma oraz przy pomocy różnych przedmiotów, a także kopał ich po całym ciele, zmuszał do rozbierania się do naga i siadania na nodze odwróconego taboretu, przywiązywał genitalia sznurkiem, a następnie ścisnął je drzwiami, znieważał słowami wulgarnymi, groził pozbawieniem życia, a także kopał po całym ciele.

Przesłuchiwany w charakterze podejrzanego Stanisław S. nie przyznał się do popełnienia zarzucanych mu czynów i wyjaśnił, że pracując w WUBP w Szczecinie nigdy nie znęcał się nad osobami, które przesłuchiwał. Ponadto wyjaśnił on, że nigdy nie pracował w PUBP w Dębnie i nie sporządzał protokołów przesłuchań w 1952 r. Mariana K., Józefa W. i Tadeusza L., a także, że nie wie dlaczego zostały one sporządzone na jego nazwisko. Zdaniem podejrzanego Stanisława S. protokoły te zostały napisane przez inną osobę, która jego zdaniem: „podszyła się pod jego nazwisko lub przez innego Stanisława S., który pracował w WUBP w Szczecinie.”

Wyjaśnienia podejrzanego zostały zweryfikowane przeprowadzoną ekspertyzą pisma ręcznego, z której jednoznacznie wynika, że dowodowe protokoły zostały bez wątplenia sporządzone własnoręcznie przez podejrzanego.

W sprawie skierowano 4 kwietnia 2003 r. akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Koszalinie. Sąd Okręgowy w Koszalinie przekazał sprawę do rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Myśliborzu. Pierwszy termin rozprawy został wyznaczony na dzień 3 listopada 2003 r.

– sygn. akt S 71/01/ZK

Śledztwo w sprawie zabójstwa dominikanina Stanisława Kowalczyka zostało przejęte do dalszego prowadzenia od Prokuratury Okręgowej w Bydgoszczy, która 5 września 2001 r. przekazała sprawę wypadku drogowego w dniu 17 kwietnia 1983 r. w Wydartowie gm. Trzemeszno, w wyniku którego ksiądz S. Kowalczyk poniósł śmierć.

W dniu 16 sierpnia 2001 r. Prokurator Okręgowy w Bydgoszczy podjął umorzone uprzednio śledztwo, przekazując sprawę 5 września 2001 r. do Oddziałowej Komisji w Poznaniu. W trakcie dalszego postępowania wykonano szereg czynności, a w szczególności przesłuchano licznych świadków oraz dokonano wizji lokalnej.

Uzyskano też i załączono do akt sprawy szereg dokumentów związanych z przedmiotem śledztwa – m.in. Sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do Zbadania Działalności MSW, powołanej przez Sejm X Kadencji (wraz z załącznikiem dotyczącym sprawy śmierci Stanisława Kowalczyka).

Zbadano też akta innych spraw karnych, zapoznano się m.in. z aktami dochodzenia 1 Ds. 77/84/S Prokuratury Rejonowej w Inowrocławiu dotyczącymi wypadku drogowego i śmierci Piotra B.

Analiza całokształtu materiału dowodowego nie pozwoliła na potwierdzenie hipotezy, według której do śmierci księdza Stanisława Kowalczyka przyczyniły się osoby trzecie.

Dlatego też śledztwo umorzono 8 lipca 2002 r. wobec braku znamion zbrodni komunistycznej.

– sygn. S 78/01/Zk

Śledztwo prowadzone jest na podstawie postanowienia z 28 września 2001 r. o podjęciu na nowo umorzonego śledztwa w sprawie zabójstwa przez funkcjonariuszy SB Adama i Doroty Jurczyków w dniu 5 sierpnia 1982 r. w Szczecinie.

Jak ustalono 5 sierpnia 1982 r. o godz. 1.40 z okna swojego mieszkania, znajdującego się na trzecim piętrze budynku, wypadła Dorota Jurczyk, żona Adama Jurczyka, który był synem Mariana Jurczyka przewodniczącego Związku Zawodowego „Solidarność” w Szczecinie. Jej zgon nastąpił w szpitalu, pomimo udzielenia natychmiastowej pomocy lekarskiej.

Tego samego dnia o godz. 18.30 z okna czwartego piętra innego budynku wypadł Adam Jurczyk, który poniósł śmierć na miejscu. W tym czasie Marian Jurczyk był tymczasowo aresztowany za działalność polityczną.

Śledztwo w sprawie, wszczęte 6 sierpnia 1982 r., było prowadzone przez Prokuraturę Rejonową w Szczecinie w sprawie nagłego zgonu Doroty i Adama Jurczyków.

Śledztwo zostało umorzone w dniu 7 stycznia 1983 r. wobec nie stwierdzenia przestępstwa. Odnotować trzeba, że wykonanie tej decyzji nastąpiło dopiero w dniu 11 lipca 1983 r., czyli po upływie 6 miesięcy.

Dnia 27 września 2001 r. do Komisji Oddziałowej IPN zgłosił się Marian Jurczyk zawiadamiając o tym, iż jego syn oraz synowa nie targnęli się sami na życie, lecz zostali zamordowani przez funkcjonariuszy SB. Przesłuchany w charakterze świadka Marian Jurczyk zeznał, iż jeszcze w trakcie jego pobytu w areszcie funkcjonariusze SB sugerowali mu, że gdyby nie jego uparta postawa, to jego dzieci by żyły. Ponadto pokrzywdzony wskazywał na świadka Kazimierę M., która miała posiadać informacje na temat zabójstwa jego syna i synowej oraz pielęgniarkę Aresztu Śledczego w Szczecinie, której danych personalnych nie znał, a która z

kolei miała być świadkiem rozmowy dwóch pracowników SB, którzy omawiali kwestie dotyczące zabójstwa rodziny Mariana Jurczyka.

W wyniku prowadzonych w tej sprawie czynności ustalono, że Kazimiera M. nie żyje. Mąż Kazimierzy M., w rozmowie z Marianem J., wskazał na Urszulę K. jako osobę, która mogła w tej sprawie posiadać informacje.

Przesłuchana w charakterze świadka Urszula K. potwierdziła, iż знаła ona Kazimierę M., która była jej przyjaciółką. Świadek podała, iż Kazimiera M. przekazała jej dokumenty świadczące o tym, że Adam i Dorota Jurczykowie zostali zamordowani przez funkcjonariuszy SB. Urszula K. w chwili przesłuchania nie posiadała jednak już tych dokumentów, albowiem – jak zeznała – zniszczyła je w obawie przed ujawnieniem, zwłaszcza, iż jej mąż z uwagi na stan chorobowy wynosił wszelkie dokumenty z domu. Podejmowane natomiast przez nią próby przekazania ich Marianowi Jurczykowi zakończyły się niepowodzeniem, gdyż przebywał on w tym czasie w Ameryce Północnej.

W toku prowadzonego śledztwa przesłuchano 20 świadków i zaplanowano przesłuchanie kolejnych kilkunastu. Przeprowadzono również analizę akt sprawy prowadzonej przeciwko Marianowi Jurczykowi i innym przez Naczelną Prokuraturę Wojskową.

– sygn. akt S 92/01/Zk

Śledztwo w sprawie bezprawnego skazania w dniu 11 grudnia 1950 r. Mariana D. przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Szczecinie prowadzone było na podstawie materiałów wyłączonych 16 października 2001 r. ze sprawy S 84/01/Zk dotyczącej zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Szczecinie.

W toku śledztwa przedstawiono 17 grudnia 2001 r. Tadeuszowi N., przewodniczącemu składu orzekającego, zarzut popełnienia zbrodni sądowej polegającej na przekroczeniu uprawnień i bezprawnym skazaniu Mariana D. Tadeusz N. nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu i odmówił składania wyjaśnień.

W sprawie skierowano 9 kwietnia 2002 r. do Wojskowego Sądu Garnizonowego w Szczecinie akt oskarżenia przeciwko Tadeuszowi N., w którym zarzucono mu, że wbrew zebranym w sprawie dowodom, dopuszczając się całkowitej i rażącej dowolności w ocenie prawnej czynu Mariana D. przypisał mu przestępstwa, których oskarżony nie popełnił, skazując go na karę łączną 6 lat więzienia, przez co bezprawnie pozbawiono oskarżonego wolności.

Nieprawomocnym wyrokiem z dnia 18 kwietnia 2003 r. Wojskowy Sąd Garnizonowy w Warszawie uznał Tadeusza N. winnym popełnienia zarzuconej mu zbrodni sądowej i wymierzył mu karę 2 lat pozbawienia wolności, bez warunkowego zawieszenia jej wykonania.

– sygn. akt S 4/02/Zk

Śledztwo w sprawie znęcania się przez Franciszka B. funkcjonariusza WUBP w Szczecinie w dniu 15 listopada 1950 r. nad Marianem D., prowadzone było na podstawie materiałów wyłączonych 14 stycznia 2002 r. ze sprawy oznaczonej sygnaturą S. 92/01/Zk.

Zebrany w sprawie materiał dowodowy pozwolił na przedstawienie funkcjonariuszowi WUBP w Szczecinie Franciszkowi B. zarzutu popełnienia przestępstwa przekroczenia uprawnień oraz fizycznego i psychicznego znęcania się nad pokrzywdzonym.

Działanie przestępcze podejrzanego polegało w szczególności na tym, że zmuszał pokrzywdzonego do wykonywania ćwiczeń fizycznych w postaci przysiadów oraz tzw. żabek, a także do stania z rękami uniesionymi do góry przez okres kilkudziesięciu minut, a nadto podczas czynności zaznajamiania z materiałami śledztwa uderzył go w kark drewnianą nogą od taboretu, w wyniku czego Marian D. utracił przytomność. Przesłuchany w charakterze podej-

rzanego Franciszek B. odmówił złożenia wyjaśnień. W przedmiotowej sprawie skierowano do sądu akt oskarżenia. Wyrok jeszcze nie zapadł.

– sygn. akt S 21/02/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodni sądowej popełnionej 28 grudnia 1948 r. przez sędziów byłego Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie w stosunku do Franciszka M. podjęto z zawieszenia 15 października 2001r.

Zebrany w sprawie materiał dowodowy pozwolił na przedstawienie byłemu sędziemu Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie zarzutu popełnienia zbrodni sądowej w stosunku do Franciszka M.

Działanie przestępcze podejrzanego polegało na tym, że jako sędzia przekroczył swoje uprawnienia związane z orzekaniem w ten sposób, że wbrew dowodom zebrany w sprawie dopuścił się całkowitej i rażącej dowolności zarówno w ocenie faktów, jak i w ocenie prawnej zarzucanego Franciszkowi M. czynu, ograniczając się w uzasadnianiu wyroku do przytoczenia ideologii władzy komunistycznej i skazał Franciszka M. na karę dwóch lat i sześciu miesięcy pozbawienia wolności z utratą praw publicznych i obywatelskich oraz praw honorowych na okres jednego roku. Przesłuchany w charakterze podejrzanego Tadeusz N. nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu czynu i odmówił składania wyjaśnień.

Aktualnie przygotowywane jest zakończenie postępowania poprzez skierowanie aktu oskarżenia do sądu.

– sygn. akt S 36/02/Zk

Śledztwo w sprawie przekroczenia uprawnień przez sędziów Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie oraz Najwyższego Sądu Wojskowego w Warszawie, a także prokuratorów Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Szczecinie i Naczelnej Prokuratury Wojskowej w Warszawie, polegającego na bezprawnym skazaniu w latach 1952-1953 Henryka J. na karę wieloletniego więzienia, wszczęte w dniu 11 marca 2002 r.

W toku śledztwa przedstawiono prokuratorowi Czesławowi G. zarzut popełnienia przestępstwa przekroczenia uprawnień oraz nakłaniania składu sądującego do pozbawienia wolności Henryka J.

Zachowanie Czesława G. polegało na tym, że wbrew zebrany w sprawie dowodom i ujawnionym okolicznościom, dopuszczając się całkowitej i rażącej dowolności w ocenie prawnej postępowania oskarżonego Henryka J., nakłaniał członków składu sądującego: Edmunda Z., Mieczysława S. i Zygmunta Sz. do uznania oskarżonego winnym popełnienia zarzucanego mu czynu, podczas gdy czyn oskarżonego nie wyczerpywał znamion wskazanego przestępstwa z art. 7 w zw. z art. 15 § 1 i 2 Dekretu z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa. Dla prokuratora było bowiem oczywiste, że Henryk J. nie działał na szkodę Państwa Polskiego, a znalezione u niego dokumenty sporządzone zostały w okresie jego pracy jako inspektora Rolniczej Centrali Mięsnej we Wrocławiu oraz naczelnika Wydziału Naukowego Zakładu Doskonalenia Rzemiosł w Szczecinie w trakcie wykonywania przez niego powierzonych mu obowiązków, a ponadto oskarżony nie miał świadomości, iż dokumenty te mogą zawierać wiadomości stanowiące tajemnicę państwową lub wojskową, gdyż fakt ten nie był również znany organom prowadzącym postępowanie karne, które ich charakter ustaliły na podstawie opinii wydanych przez powołanych w sprawie biegłych. W konsekwencji popierane przez prokuratora całkowicie bezzasadne oskarżenie doprowadziło do skazania Henryka J. na karę 12 lat pozbawienia wolności.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego Czesław G. nie przyznał się do popełnienia zarzuconego mu czynu i złożył obszerne wyjaśnienia, z których wynika, że miał on świadomość tego, że proces przeciwko Henrykowi J. miał charakter represji politycznej w stosunku do wyżej wymienionego, a zebrane dowody nie dawały żadnych podstaw do przyjęcia winy oskarżonego. Podejrzanym Czesław G. stwierdził w końcowej części swoich wyjaśnień: „(...) oczywiście że wiedziałem, że ten proces jest represją polityczną, jedynym powodem ścigania J. była jego dawna działalność w AK i związki z Rządem Londyńskim (...)”. Ponadto Czesław G. wyjaśnił, że składając na rozprawie wnioski o uznanie winnym Henryka J. i wymierzenia mu kary 12 lat więzienia, czynił to wbrew swojemu przekonaniu i z obawy przed konsekwencjami, jakie mogły mu grozić ze strony przełożonych.

Drugiemu podejrzanemu w powadzonym obecnie śledztwie Edmundowi Z., przewodniczącemu składu sądu Henryka J., przedstawiono zarzut popełnienia zbrodni sądowej, gdyż wbrew zebranych w sprawie dowodom i ujawnionym okolicznościom, dopuszczając się całkowitej i rażącej dowolności w ocenie prawnej postępowania oskarżonego, skazał go na karę 12 lat pozbawienia wolności.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego Edmund Z. częściowo przyznał się do popełnienia zarzuconego mu czynu i złożył obszerne wyjaśnienia. Z treści jego wyjaśnień wynika, że w chwili obejmowania obowiązków sędziego Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie nie posiadał dostatecznego przygotowania prawniczego, albowiem ukończył 9-cio miesięczny kurs w Oficerskiej Szkole Prawniczej, zaś przed skierowaniem na kurs pracował na kolei.

Odnośnie do skazania Henryka J. podejrzanym Edmund Z. wyjaśnił, że pamięta tę sprawę, albowiem była to bardzo głośna sprawa z uwagi na osobę oskarżonego J. i sam dziwił się dlaczego on otrzymał ją do rozpoznania. Wyjaśnił także, że choć jeszcze przed rozprawą słyszał rozmowę kolegów sędziów, którzy mówili, że materiały, które zbierał oskarżony Henryk J. nie stanowiły tajemnicy państwowej, to jednak skazał Henryka J., gdyż – jak to ujął – „wtedy dla mnie prokurator był autorytetem i robiłem wszystko to co chciał prokurator (...) w sprawie Henryka J. jeszcze prokurator był dla mnie autorytetem”.

Śledztwo w przedmiotowej sprawie znajduje się w fazie końcowej. Wykonywane są czynności związane z zaznajamianiem podejrzanych ze zgromadzonym materiałem dowodowym.

– sygn. akt S 55/02/Zk

Śledztwo w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się przez funkcjonariuszy PUBP w Koninie w okresie od października 1950 r. do marca 1951 r. nad aresztowanym Tadeuszem J., członkiem podziemnej organizacji niepodległościowej „Polska Partia Wolności” – wszczęto 23 kwietnia 2002 r.

Podstawą uzasadniającą wszczęcie śledztwa były zeznania świadka Tadeusza J., członka podziemnej organizacji niepodległościowej „Polska Partia Wolności” który zeznał, iż w czasie przesłuchań odbywających się w siedzibie ówczesnego PUBP w Koninie znęcali się nad nim nieustaleni funkcjonariusze UB prowadzący śledztwo. W celu wymuszenia wyjaśnień i przyznania się do winy bili go i kopali po całym ciele i używali wobec niego słów wulgaryzmów i obelżywych.

W toku obecnie prowadzonego śledztwa poddano analizie akta byłego Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu o sygn. akt Sr. 82/51, w których znajdują się materiały ze śledztwa prowadzonego przeciwko Tadeuszowi J. przez funkcjonariuszy PUBP w Koninie. Analiza pozwoliła na ustalenie, że w śledztwie przeciwko pokrzywdzonemu uczestniczyło ośmiu funkcjonariuszy z WUBP w Poznaniu, sześciu funkcjonariuszy z PUBP w Koninie oraz dwóch funkcjonariuszy PUBP w Pile, jeden funkcjonariusz PUBP we Wrześni oraz dwaj pro-

kuratorzy z Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Poznaniu, a także jeden oficer śledczy tej prokuratury. Aktualnie trwa gromadzenie akt osobowych wymienionych funkcjonariuszy. Po ich otrzymaniu sporządzone zostaną tablice fotograficzne z ich zdjęciami, które zostaną okazywane pokrzywdzonymu w celu identyfikacji sprawców znęcania się nad nim.

– sygn. akt S 71/02/Zk

Śledztwo w sprawie masowych represji stosowanych w październiku i listopadzie 1946 r. w Wielkopolsce przez funkcjonariuszy Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego wobec członków Polskiego Stronnictwa Ludowego, przed mającym się odbyć w dniu 3 listopada 1946 r. w Poznaniu Zjazdem Wojewódzkim PSL – wszczęte 2 października 2002 r.

W toku prowadzonego śledztwa ustalono, że przed zaplanowanym zjazdem funkcjonariusze Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego dokonywali masowych zatrzymań członków PSL, przeprowadzali liczne rewizje i przesłuchania. W czasie tych czynności podrzucano członkom PSL broń, nakłaniano do współpracy, stosowano groźby, szantaż i pobicia. Czynności te nie były związane z prowadzonymi postępowaniami karnymi, lecz były aktami represji wobec rosnącej po wojnie popularności PSL-u, które coraz częściej uważane było za reprezentanta nie tylko chłopów, ale całego narodu.

Wykonywane czynności śledcze zmierzają do ustalenia wszystkich okoliczności popełnionych jesienią 1946 r. przestępstw przez funkcjonariuszy Urzędów Bezpieczeństwa wobec członków PSL, zidentyfikowania ich sprawców oraz pokrzywdzonych. W tym zakresie prowadzona jest szeroka kwerenda archiwalna IPN oraz prowadzone są przesłuchania świadków.

– sygn. akt S 89/02/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstw członków polskich organizacji niepodległościowych, dokonanych przez NKWD w latach 1941 – 1948 na Polesiu, wszczęte 5 grudnia 2002 r.

W oparciu o zeznania przesłuchanych w śledztwie świadków ustalono, że pierwsza na Polesiu organizacja niepodległościowa, pod nazwą SZANIEC, powstała w 1941 r. Jej założycielami byli ppor. Zbigniew S. i Wiktor H. Członkowie wywiadu tej organizacji zostali podporządkowani w 1942 r. wydzielonej grupie dywersyjnej „Wachlarza”, a reszta członków wstąpiła do innych oddziałów Armii Krajowej. W 1944 r. w Brześciu zawiązała się patriotyczna organizacja pod nazwą „Związek Obrońców Wolności”, której liderem był Zygmunt S. W tym samym czasie powołana została kobryńska grupa tej organizacji. W lipcu 1948 r. na skutek zdrady jednej z osób nastąpiły aresztowania członków organizacji. Wyrokami Wojskowego Trybunału Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ZSRR Okręgu Białoruskiego większość członków „ZOW” została skazana na kary po 25 lat łagrów z pozbawieniem praw obywatelskich na 5 lat. Skazanych zesłano do łagrów w Workucie i Kołymie, gdzie większość zginęła. Część aresztowanych nie dożyła rozprawy i została zamordowana w więzieniach brzeskich. Zwłoki wywożono pod osłoną nocy i chowano w pobliżu cmentarza koło wsi Rzezczyca, obecnie Reczyca – przedmieście Brześcia, lub na tzw. „Łysej Górze” lub „Hyclówce”.

W wyniku przeprowadzonych dotychczas w tej sprawie czynności ustalono, że obecnie żyje osiem osób, członków wskazanych wyżej organizacji.

Prowadzone śledztwo ma na celu ustalenie możliwie jak największej liczby osób pokrzywdzonych oraz funkcjonariuszy NKWD.

– sygn. akt S 135/02/Zk

Śledztwo dotyczące stosowania w czerwcu 1946 r. przez funkcjonariuszy PUBP w Żarach przestępczych metod śledczych wobec zatrzymanego pod zarzutem przynależności do organizacji Ruch Oporu AK Franciszka F., wszczęte 14 stycznia 2003 r.

Podstawą wszczęcia śledztwa stały się przekazane przez Oddziałową Komisję we Wrocławiu materiały zebrane w trakcie postępowania sprawdzającego, w tym zeznania Franciszka F. zawarte w protokole przesłuchania go z 4 czerwca 1998 r. Sam pokrzywdzony w dniu 27.10.1998r. zmarł. Z zeznań Franciszka F. wynikało, że w 1946 r. był funkcjonariuszem MO pełniącym służbę w Żarach. W dniu 1 czerwca 1946 r. został zatrzymany przez funkcjonariuszy miejscowego PUBP jako podejrzany o przynależność do organizacji Ruch Oporu AK, działającego na terenie województwa dolnośląskiego. Razem z nim zatrzymano również inne osoby zamieszkałe w tym powiecie, pod zarzutem przynależności do nielegalnej, antypaństwowej organizacji, a mianowicie Jana L., Leopoldę Cz., Kazimierza S., Edwarda K., Władysława M., Stanisława Z., Henryka S., Tadeusza J., Bronisława Ł. i Bolesława G. Wszyscy wymienieni zostali w dniu 4 czerwca 1946 r. przekazani przez PUBP w Żarach do dyspozycji Wydziału Śledczego WUBP we Wrocławiu. W PUBP w Żarach pokrzywdzony Franciszek F. został podczas przesłuchania dotkliwie pobity kablem telefonicznym.

Odnaleziono 8 teczek sprawy operacyjnej prowadzonej w 1946 r. przeciwko członkom Ruchu Oporu AK z tereny województwa dolnośląskiego.

Ustalono, że Franciszek F. w czerwcu 1946 r. był przesłuchiwany prawdopodobnie przez zastępcę szefa PUBP w Żarach Tadeusza S. (kopia protokołu jest niepodpisana przez przesłuchującego).

W dniu 31 grudnia 1946 r. WUBP we Wrocławiu wniósł do tamtejszego Wojskowego Sądu Rejonowego akt oskarżenia przeciwko: Franciszkowi F., Stanisławowi Z., Kazimierzowi S., Edmundowi O., Władysławowi M., Henrykowi S., Bolesławowi G., Tadeuszowi J., Bolesławowi Ł., Stanisławowi S. i Wandzie P. o przestępstwa określone w art. 3 i 8 dekretu z dnia 16 listopada 1945 r., 102 §2 kk WP, 86 § 2 kk WP.

Wyrokiem z dnia 31 stycznia 1947 r. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu skazał wszystkich oskarżonych na wieloletnie kary więzienia. Franciszek F. przebywał w więzieniu do dnia 30 grudnia 1955 r.

Ustalane są aktualne adresy zamieszkania osób skazanych razem z Franciszkiem F. Przesłuchano Grażynę P. – córkę nieżyjącego Franciszka F.

– sygn. akt S 145/02/Zk

Śledztwo jest prowadzone w oparciu o materiał dowodowy wyłączony 30 grudnia 2002 r. ze sprawy S. 23/01/Zk dotyczącej fizycznego i moralnego znęcania się w okresie od 13 grudnia 1981 r. do 1985 r. w Koninie przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa nad Ewą B.–Z. oraz innymi działaczami miejscowych organizacji solidarnościowych.

Postępowanie dotyczy byłego funkcjonariusza SB w Koninie Leona W. W treści postanowienia z 13 grudnia 2002 r. Leonowi W. zarzucono popełnienie sześciu przestępstw moralnego i psychicznego znęcania się nad zatrzymanymi lub aresztowanymi osobami. Działania przestępcze polegały na znieważaniu pokrzywdzonych słowami wulgarnymi, grożeniu pozbawieniem wolności, pobiciem oraz pozbawieniem życia przy użyciu pistoletu, a nadto pozbawieniem pracy członków ich rodzin. Kobietom ponadto grożono zgwałceniem. Wobec pokrzywdzonych podejrzany używał także przemocy polegającej na biciu pięściami oraz gumową pałką i kopaniu po całym ciele w taki sposób aby nie pozostały widoczne obrażenia. Niektórych pokrzywdzonych Leon W. przykuwał kajdankami do metalowej szafy pancernej. W dwóch przypadkach pokrzywdzonym polecił rozebrać się do naga, a następnie kazał stanąć w otwartym oknie przy wielostopniowym mrozie na zewnątrz.

Podejrzany Leon W. nie przyznał się do popełnienia zarzuconych mu przestępstw i stanowczo zaprzeczył aby kiedykolwiek znęcał się nad innymi. Zeznania świadków, którzy go obciążają, uznał za fałszywe oskarżenie. Nie określił jednak powodów, dla których miałby zostać fałszywie oskarżony.

Jednym z wątków prowadzonego przeciwko Leonowi W. śledztwa jest wyjaśnienie bezprawnego pozbawienia przez niego wolności Leszka D., działacza Solidarności w MPK w Koninie w prowadzonym przeciwko niemu w 1985 r. przez Prokuraturę Wojewódzką w Koninie śledztwie. W tym postępowaniu Leszek D. został zatrzymany w dniu 1 marca 1985 r. natomiast dopiero w dniu 6 marca 1985 r. wydane zostało postanowienie o jego tymczasowym aresztowaniu.

Prowadzone postępowanie ma ponadto na celu przedstawienie zarzutów i skierowanie aktu oskarżenia nie tylko przeciwko Leonowi W., ale także przeciwko trzem innym ustalonym, byłym funkcjonariuszom SB w Koninie.

– sygn. akt S 4/03/Zk

Śledztwo w sprawie dokonanego przez funkcjonariuszy NKWD w czerwcu 1941 r. w Pińsku zabójstwa ponad 140 obywateli polskich osadzonych w tamtejszych więzieniach, podjęte po zawieszeniu w dniu 18 grudnia 2002 r.

W wyniku dotychczas przeprowadzonego śledztwa ustalono, iż krótko po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej, funkcjonariusze NKWD, stanowiący obsadę trzech więzień mieszczących się w Pińsku dokonali zabójstwa ponad 140 obywateli polskich, więźniów tych więzień. Ofiary stanowili w zdecydowanej większości przedstawiciele polskiej inteligencji, pracownicy administracji państwowej, policjanci i właściciele majątków ziemskich oraz uczniowie szkół średnich. Zostali oni umieszczeni w tych więzieniach w ramach rozpoczętej na masową skalę już pod koniec września 1939 roku akcji aresztowań przedstawicieli polskiej inteligencji z Pińska i okolic. Po zajęciu Pińska przez wojska niemieckie tamtejsza ludność weszła do więzień opuszczonych przez funkcjonariuszy NKWD w poszukiwaniu swoich bliskich. W areszcie milicyjnym przy ul. Piłsudskiego ujawniono wtedy zwłoki co najmniej 20 mężczyzn z roztrzaskanymi głowami. W areszcie NKWD przy ul. Albrechtowskiej odnaleziono zwłoki ponad 60 mężczyzn i kobiet z ranami postrzałowymi lub kłutymi od bagnetu. Więzienie karno-śledcze było puste, na ścianach i podłogach cel było widać ślady krwi, co świadczyło, że także tutaj doszło do mordu na więźniach.

Ustalono ponadto, iż pod koniec czerwca 1941 r. Rosjanie wywieźli część więźniów z tego więzienia ciężarówkami z Pińska szosą w stronę Łuninca. Ciężarówki zatrzymały się w okolicy wsi Horodyszczce i Wólka, gdzie wyładowano więźniów, a następnie wróciły do Pińska. Kilka dni potem w tym miejscu okoliczni mieszkańcy znaleźli dwa groby, w których prowizorycznie pochowano zwłoki co najmniej 60 ofiar. Miały one ręce związane od tyłu drutem kolczastym, a w ustach kamienie lub według innych relacji stare szmaty.

Na obecnym etapie ustalono kilkanaście nazwisk osób, które prawdopodobnie zostały zamordowane w Pińsku przez funkcjonariuszy NKWD. Ustalane są dalsze osoby, które były przetrzymywane w pińskim areszcie, a także ich bliscy. Dotychczas ustalono i przesłuchano sześciu takich świadków. Przygotowywane jest wystąpienie o dokumenty archiwalne, w szczególności listę więźniów przebywających w tych więzieniach.

– sygn. akt S 30/03/Zk

Śledztwo dotyczące zastrzelenia 10 czerwca 1946 r. na terenie Jednostki Wojskowej nr 1042 w Międzyrzeczu żołnierzy 17 Pułku Piechoty porucznika – Aleksandra Z. i sierżanta Antoniego W. – przez żołnierzy służby wartowniczej podczas rzekomej próby ucieczki z

aresztu prewencyjnego przy Oddziale Informacji Wojskowej 5 Saskiej Dywizji Piechoty — wszczęte 4 czerwca 2003 r.

Podstawą do wszczęcia śledztwa w tej sprawie było zawiadomienie złożone przez żonę zastrzelonego por. Aleksandra Z. – Feliksę Z. Dotychczas zdołano przesłuchać córkę Teresę Z.–R. W sprawie poszukiwane są dokumenty dotyczące zastrzelenia wyżej wymienionych żołnierzy oraz teczek personalne oficerów i podoficerów figurujących na dostarczonym przez pokrzywdzoną dokumencie pt. “świadczenie śmierci”. Ustalane są aktualne adresy zamieszkania osób, których nazwiska widnieją na tych dokumentach, w celu ich przesłuchania. Stwierdzono, że Anatol J., Eugeniusz P. i Rudolf S. nie figurują w zbiorze PESEL jako osoby zamieszkałe na terenie kraju, zaś lekarz Pułku Tadeusz G. zmarł.

Uzyskano wypisy z repertorium Prokuratury Wojskowej przy 5 Saskiej Dywizji Piechoty za 1946 r., z których treści wynika, iż postępowanie przeciwko zastrzelonym przy rzekomej próbie ucieczki Aleksandrowi Z. i Antoniemu W. prowadził oficer śledczy o nazwisku Kot.

c) inne zbrodnie

– sygn. akt S 72/01/Zi

Śledztwo w sprawie zamordowania 9 listopada 1943 r. w Rejmontówce i Lubieszowie powiat Kamień Koszyrski, województwo poleskie około 200 osób narodowości polskiej przez nieustalony do chwili obecnej oddział, najprawdopodobniej OUN – UPA, podjęte z zawieszenia 7 listopada 2000 r. i przekazane 31 sierpnia 2001 r. do dalszego prowadzenia do Oddziałowej Komisji w Poznaniu.

Ustalono, że w dniu 9 listopada 1943 r. w godzinach rannych do Rejmontówki wkroczył uzbrojony oddział. Zebrany materiał dowodowy nie pozwala na jednoznaczne stwierdzenie czy była to zorganizowana grupa Ukraińskiej Powstańczej Armii, czy też inna formacja.

Niewątpliwym jest natomiast fakt, iż sprawcy dokonali zabójstwa mieszkańców Rejmontówki łącznie około 100 osób – najprawdopodobniej w ten sposób, że wchodził do poszczególnych domów i nożami, bagnietami, siekierami zadawali śmiertelne ciosy domownikom.

Tego dnia dokonano jeszcze zabójstwa kolejnej grupy Polaków, co najmniej 100 osób, w oddalonym od Rejmontówki około 7 km miasteczku Lubieszów. Pod pretekstem zorganizowania zebrania sprawcy zgromadzili w budynku należącym do Buttmana i Piastkowskiego wszystkich znajdujących się w mieście Polaków, po czym budynek ten obłożono słomą i podpalamo. Zginęły wszystkie znajdujące się tam osoby z wyjątkiem dwóch, którym udało się zbiec z płonącego budynku.

Zebrane dowody nie pozwalają na jednoznaczne stwierdzenie, że obu tych czynów dopuścili się ci sami sprawcy. Najprawdopodobniej zabójstwa Polaków w Lubieszowie dokonała zorganizowana grupa OUN – UPA.

W ramach niniejszego śledztwa przesłuchano łącznie 109 osób.

2.8. ODDZIAŁOWA KOMISJA W RZESZOWIE

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 2/00/Zn

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy niemieckich w obozie pracy przymusowej dla Polaków w Pustkowie w okresie od 1942 r. do lipca 1944 r., podjęte z zawieszenia w dniu 18 sierpnia 2000 r.

Aktualnie prowadzone postępowanie ma na celu wszechstronne wyjaśnienie okoliczności, rozmiarów i tła zbrodni oraz ustalenie dalszych osób pokrzywdzonych osadzonych w tym obozie, którego dokumentacja nie zachowała się.

W toku wykonywanych czynności ustalono, że przeciwko funkcjonariuszowi tego obozu, Hansowi Proschinskiemu toczyło się postępowanie przed Sądem Przysięgłych w Hanowerze, który skazał go na dożywotnie ciężkie więzienie. Nadto Prokuratura w Brunshwiku prowadziła postępowanie przeciwko Karłowi Czapli i innym sprawcom mordu w obozie pracy przymusowej dla Polaków w Pustkowie. Sąd przyjął jednak, że popełnione przez Czapkę zabójstwa, nie będące morderstwami, uległy przedawnieniu.

Ponadto w Republice Federalnej Niemiec prowadzono przeciwko SS-manom z terenu Pustkowa 4 kompleksowe sprawy. Kilku SS-manów z Pustkowa zostało wydanych polskim władzom sądowym i tu skazanych.

Dowody zgromadzone w toku kontynuowanego śledztwa nie roszą nadziei na ustalenie kolejnych, żyjących jeszcze sprawców.

W sprawie przesłuchano od 1 lipca 2002 r. 35 osób, z których tylko nieliczni przebywali w obozie. Pozostali to członkowie rodzin zmarłych już więźniów.

Śledztwo w dalszym ciągu jest kontynuowane, gdyż ustalono kilkudziesięciu pokrzywdzonych, którzy nie byli do tej pory przesłuchani.

– sygn. akt S 3/00/Zn

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy niemieckich na obywatelach polskich narodowości żydowskiej, zamieszkałych w dawnym powiecie lwowskim w latach 1941-1943, podjęte z zawieszenia w dniu 7 listopada 2000 r.

Przedmiotem śledztwa są zbrodnie:

– rozstrzelania latem 1943 r. w miejscowości Brzuchowice (przedmieście Lwowa), na terenie utworzonego tam getta żydowskiego, bliżej nieustalonej liczby osób narodowości żydowskiej, w tym Zenona, Sylwii i Margaret Szramik;

– rozstrzelania w 1943 r. w Sokolnikach bliżej nieokreślonej liczby osób narodowości żydowskiej przywiezionych z okolic Lwowa;

– rozstrzelania w Borkach Dominikańskich bliżej nieokreślonej liczby osób narodowości żydowskiej, które latem 1943 r. w tej miejscowości wyskoczyły z wagonów wiozących ich transportem ze Lwowa do obozu zagłady;

– rozstrzelania w 1942 r. kilkudziesięciu Żydów zamieszkałych we Lwowie, w tym kilku osób z rodziny Stark;

masowego rozstrzelania w latach 1942-1943 we Lwowie w rejonie Piaskowni i Czartowskich Skał osób narodowości żydowskiej wywiezionych z getta we Lwowie;

– rozstrzelania około 50 osób narodowości żydowskiej w 1941 r. lub 1942 r. na folwarku w Posadzie Nowomiejskiej w Mieście Małopolskim w dawnym powiecie Dobromil;

– zastrzelenia w 1943 r. w Dobromilu b. województwa lwowskiego Heleny Kempler – Lubowieckiej.

W toku śledztwa przesłuchano 32 osoby w charakterze świadków, w tym ustalonych pokrzywdzonych. Z ich zeznań wynika, że wyżej opisane zbrodnie popełnione zostały przez funkcjonariuszy niemieckich różnych formacji. Przesłuchani świadkowie nie wskazują jednak w swoich zeznaniach indywidualnych sprawców zbrodni.

W sprawie, w szerokim zakresie, dokonano kwerend w Centralnym Archiwum Wojskowym, w Archiwum Akt Nowych, w Archiwum Państwowym w Krakowie i Rzeszowie, w Żydowskim Instytucie Historycznym oraz w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej.

– sygn. akt S 44/01/Zn

Śledztwo w sprawie zabójstwa przez żołnierzy niemieckich 44 polskich mieszkańców Lackiej Woli i Trzcieńca pow. Mościska woj. lwowskie w dniu 25 czerwca 1941 r., wszczęte 14 sierpnia 2001 r.

Podstawą wszczęcia śledztwa było zawiadomienie złożone przez pokrzywdzonego Jana Winczura. Doręczył on kserokopię księgi parafialnej Parafii w Trzcieńcu, w której odnotowano zgon, w wyniku zabójstwa, 44 mieszkańców Lackiej Woli i Trzcieńca w dniu 25 czerwca 1941 r.

Z zeznań przesłuchanych świadków wynika, iż 25 czerwca 1941 r. oddziały niemieckie wkroczyły do Lackiej Woli i Trzcieńca. Kilkunastoosobowe grupy żołnierzy w mundurach Wehrmachtu wchodziły do domów i bez żadnej przyczyny zabijały obecnych tam mężczyzn. Żołnierze strzelali również do mężczyzn przebywających na podwórzu. Z wszystkich domów mieszkalnych wyprowadzono mieszkańców na plac we wsi, gdzie umieszczono karabiny maszynowe wycelowane na leżących ludzi. W pewnym momencie, wskutek interwencji księdza z parafii w Lackiej Woli, wszyscy zostali zwolnieni do domów.

Tego dnia zginęło 44 mieszkańców Lackiej Woli i Trzcieńca (według spisu z księgi parafialnej). Natomiast przesłuchani w sprawie świadkowie wskazują dodatkowo nazwiska 11 osób, które nie figurują w księdze parafialnej. Niektórzy świadkowie podają, iż w Lackiej Woli zginęło wówczas 48-50 osób.

W toku wykonywanych czynności przesłuchano łącznie 44 świadków, w tym i ustalonych pokrzywdzonych. Nie odnaleziono dokumentów archiwalnych dotyczących tej zbrodni.

W sprawie ustalono kolejnych mieszkańców zamieszkałych w 1941r. w Lackiej Woli, którzy zostaną przesłuchani. Oczekiwany jest wynik kwerendy w zasobach archiwalnych w Niemczech.

Do chwili obecnej nie zdołano ustalić indywidualnych sprawców tej zbrodni.

– sygn. S 5/03/Zn

Śledztwo w sprawie zabójstwa przez Niemców profesorów polskich wyższych uczelni, członków ich rodzin oraz współmieszkańców, we Lwowie w lipcu 1941 roku, podjęte na nowo z umorzenia w dniu 25 lutego 2003 roku.

Podjęcie umorzonego śledztwa poprzedzone zostało niezbędnymi czynnościami dowodowymi w celu sprawdzenia okoliczności uzasadniających wydanie postanowienia o podjęciu na nowo śledztwa, które wcześniej zostało umorzone. Asumpt do czynienia ustaleń w tym zakresie dały materiały dotyczące zabójstwa profesorów lwowskich, złożone przez Władysława Żeleńskiego w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Ponadto stwierdzono, że członkowie Związku Potomków Lwowskich Profesorów Zamordowanych przez Gestapo w Lipcu 1941 Roku grupującego osoby, które winny występować w sprawie w charakterze pokrzywdzonych, dotychczas nie zostały przesłuchane w charakterze świadków. Materiały złożone przez Władysława Żeleńskiego zawierają, w dużej części, kopie nieznanymi dotychczasowemu śledztwu dokumentów procesowych zagranicznych organów wymiaru sprawiedliwości w sprawie zamordowania profesorów lwowskich. W drodze pomocy prawnej Konsul RP w Paryżu przesłuchał świadka Władysława Żeleńskiego. Świadek ten nie dysponował jednak bezpośrednią wiedzą o zabójstwie stryja Tadeusza Żeleńskiego (Boya) i profesorów lwowskich. Przesłuchany został świadek, który wskazał na udział Adolfa Bajtlera i Adolfa Lange w zbrodni lwowskiej.

Wydział Konsularny Ambasady w Rzymie poinformował o śmierci ważnego świadka Karoliny Lanckorońskiej, której zeznania byłyby szczególnie ważne z tego powodu, że przesłuchujący ją w Stanisławowie Hans Krüger poirytowany jej postawą i manifestowaniem polskości, będąc przekonany o jej niechybnej śmierci, wyznał jej, że brał udział w zabójstwie 25

profesorów wyższych uczelni Lwowa. Także podwładny Krügera komisarz SS Walter Kutschmann miał jej wyznać, że na polecenie Krügera przyprowadził drugą grupę profesorów uniwersytetu, posługując się spisem sporządzonym przez studentów ukraińskich.

W toku obecnie prowadzonego śledztwa poddano analizie liczne dokumenty archiwalne, w tym m. in. przekłady z języka rosyjskiego na język polski protokołów zeznań członków „drużyny śmierci”, którzy brali udział w ekshumacji zwłok lwowskich profesorów oraz ustalenia wywiadu Armii Krajowej w sprawie zabójstwa profesorów lwowskich, a także dokumenty procesowe z Centrali w Ludwigsburgu odnoszące się do tej zbrodni.

Po podjęciu na nowo umorzonego śledztwa przesłuchano trzech świadków, w tym ówczesną pomoc domową profesora Ostrowskiego, która złożyła zeznania odnośnie okoliczności aresztowania małżeństwa Ostrowskich i ich lokatorów, jej samej, swego pobytu w Bursie Abrahmowiczów, okoliczności jej przesłuchania a następnie zwolnienia. Podkreślenia wymaga, że jest to jedyna żyjąca dotąd osoba, aresztowana wraz z gronem profesorów, a następnie zwolniona. Prezes Związku Potomków Lwowskich Profesorów Zamordowanych przez Gestapo w Lipcu 1941 Roku przekazał pełny wykaz ofiar zbrodni oraz kopie istotnych dla bytu śledztwa dokumentów, a także wykaz członków Związku oraz listę osób spokrewnionych z ofiarami zbrodni, które będą sukcesywnie przesłuchiwane.

a) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 4/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 27 października 2000 r. w sprawie zabójstw sądowych dokonanych w okresie od 17 października 1944 r. do 27 października 1944 r. w Rzeszowie poprzez wydanie przez Najwyższy Sąd Wojskowy i Trybunał Wojskowy I-go Frontu Ukraińskiego wyroków śmierci wobec żołnierzy AK oraz wykonanie tych orzeczeń.

W toku postępowania przygotowawczego ustalono, że w okresie od 17 października 1944 r. do 20 października 1944 r. na terenie Rzeszowa Najwyższy Sąd Wojskowy oraz Trybunał Wojskowy I Frontu Ukraińskiego skazały na karę śmierci 20 osób. Wyroki śmierci wykonano 18 października, 19 października, 21 października i 27 października 1944 r. łącznie wobec 17 osób. Wydanych wyroków śmierci nie wykonano wobec 3 osób.

W okresie od lipca 2002 r. do czerwca 2003 r. przesłuchano 20 świadków. Wśród przesłuchanych w tym okresie świadków byli członkowie rodzin żołnierzy AK skazanych na kary śmierci oraz osoby prowadzące działalność konspiracyjną.

Dokonano również analiz wypożyczonych z CAW akt sądowych.

W toku śledztwa zgromadzono również informacje o przebiegu służby byłych funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie oraz byłego podprokuratora Wojskowej Prokuratury Garnizonowej w Rzeszowie, byłego podprokuratora Naczelnej Prokuratury Wojskowej i byłego oficera śledczego tej Prokuratury, którzy brali udział w śledztwach prowadzonych przeciwko żołnierzom AK.

– sygn. akt S 6/00/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy Informacji Wojska Polskiego w Rzeszowie w latach 1944-1956, podjęte z zawieszenia w dniu 9 listopada 2000 r.

W toku śledztwa ustalono, że po zakończeniu okupacji hitlerowskiej funkcjonariusze Głównego Zarządu Informacji Wojska Polskiego pełniący służbę w jednostkach organizacyjnych tego zarządu na terenie województwa rzeszowskiego w wielu przypadkach stosowali przestępcze środki przymusu wobec osób, przeciwko którym prowadzono postępowania

przygotowawcze. Ustaleń tych dokonano w wyniku analizy archiwalnych akt spraw karnych byłego WSR w Rzeszowie oraz na podstawie przesłuchań świadków.

W toku śledztwa wykonywane są czynności zmierzające do wyjaśnienia okoliczności aresztowania 1 listopada 1947 r. jednego z obrońców Westerplatte, mjr Mieczysława Słabego i osadzenia go w areszcie Wydziału Informacji 8 Oddziału WOP w Przemyślu oraz jego śmierci 15 marca 1948 r. w 5 Wojskowym Szpitalu Okręgowym w Krakowie.

W okresie od lipca 2002 r. do czerwca 2003 r. przesłuchano 16 świadków. W okresie tym przeprowadzono również analizy kolejnych 9 spraw karnych byłego WSR w Rzeszowie. Ponadto poddano analizie akta personalne mjr Mieczysława Słabego, który przed aresztowaniem pełnił służbę na stanowisku Szefa Służby Zdrowia 8 Oddziału WOP w Przemyślu oraz akta personalne aresztowanego w tej samej sprawie kpt Zygmunta Klimczaka, który pełnił służbę na stanowisku kwatermistrza 8 Oddziału WOP w Przemyślu.

W toku śledztwa zgromadzono również informacje o 9 oficerach biorących udział w postępowaniach karnych, w toku których stosowano przestępcze metody śledcze. Poszukiwane są fotografie tych osób w celu okazania ich pokrzywdzonym i identyfikacji jako sprawców.

– sygn. akt S 7/00/Zk

Śledztwo w sprawie zamordowania przez żołnierzy Wojsk Ochrony Pogranicza z placówki w Wołkowi w nocy z 8 na 9 lipca 1946 r. 33 osób narodowości ukraińskiej we wsi Terka (woj. podkarpackie), podjęte z zawieszenia w dniu 9 listopada 2000 r.

Ustalono, że w lipcu 1946 r. oddział UPA wprowadził czterech mieszkańców wsi Terka. Rodziny uprowadzonych zawiadomiły stacjonujący w Wołkowi 8 Oddział 36 Komendatury Wojsk Ochrony Pogranicza. Wojsko zażądało wydania uprowadzonych, którą to wiadomość przekazano za pośrednictwem ukraińskiej ludności wioski. Jednocześnie wyprowadzono ze wsi jej mieszkańców i zaprowadzono do Wołkowi. Ludność narodowości polskiej poszła z wojskiem w obawie przed oddziałami UPA, natomiast ponad 30 osób narodowości ukraińskiej, w tym przede wszystkim kobiety i dzieci zabrano jako zakładników. We wsi pozostali tylko najstarsi mieszkańcy, którzy nie byli w stanie przebyć drogi z Terki do Wołkowi.

W odpowiedzi na podjęte przez wojsko działania, w nocy z 7 na 8 lipca 1946 r. dwaj z uprowadzonych przez UPA mężczyźni zostali powieszani na terenie ich własnej posesji we wsi Terka. W odwecie wojsko sprowadziło zatrzymanych zakładników do wsi, tam zamknięto ich w jednym z domów a następnie zabudowania obrzucono granatami i podpalono. Z zeznań świadków wynika, że z płonącego domu uratował się jeden zakładnik – Bazyl Sorniak. Dotychczas nie ustalono jego miejsca pobytu.

Przy pomocy Związku Ukraińców w Polsce ustalono i przesłuchano żyjące w kraju osoby pokrzywdzone.

Z archiwum Straży Granicznej uzyskano wykaz obsady 36 Komendy Odcinka 8 Oddziału WOP pochodzący z dnia 7 sierpnia 1946 r. oraz imienny wykaz oficerów tej jednostki z dnia 10 marca 1946 r. Śledztwo zmierza do ustalenia, kto dowodził oddziałem wojska, kto wydał rozkaz wymordowania zakładników oraz którzy żołnierze uczestniczyli w zbrodni.

W okresie od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r. przesłuchano łącznie 56 osób.

– sygn. akt S 8/00/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie w latach 1944-1956, podjęte z zawieszenia 10 listopada 2000 r.

W toku śledztwa wydano postanowienia o przedstawieniu zarzutów przeciwko 10-ciu byłym funkcjonariuszom WUBP w Rzeszowie, tj. Wacławowi Ś., Józefowi S., Aleksandrowi

Ch., Florianowi M., Romualdowi R., Janowi G., Władysławowi K., Stanisławowi S., Ignacemu P. i Grzegorzowi B.

W dniu 4 lipca 2002 r. wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów Waławowi Ś. dopuszczenia się 12 przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad przetrzymywanymi w areszcie WUBP w Rzeszowie członkami organizacji niepodległościowych. Znęcanie to polegało na wielokrotnym znieważaniu i obrażaniu słowami wulgarnymi i obraźliwymi, groźeniu pobiciem i zabójstwem, zmuszaniu do skakania w pozycji kucznej tzw. żabek, siadania na nodze odwróconego taboretu, umieszczaniu na wiele godzin, bez podawania posiłków i napojów, często nago, w nieoświetlonej i nieogrzewanej celi-karcerze oraz biciu pięściami, a także z użyciem niebezpiecznych przedmiotów np. karabinu, drewnianego kija, linijki, splecionych różg, kabla telefonicznego i gumowej pałki.

Postanowienia o przedstawieniu zarzutów jednak nie ogłoszono Waławowi Ś. z tego powodu, że biegły lekarz sądowy stwierdził, iż nie może on uczestniczyć w postępowaniu karnym ze względu na zły stan zdrowia. Postępowanie w tej części zostanie zawieszono.

Byłemu funkcjonariuszowi UB Józefowi S. zarzucono dopuszczenie się 19 przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad przetrzymywanymi w areszcie WUBP w Rzeszowie członkami organizacji niepodległościowych. Znęcanie to polegało na takich samych zachowaniach, jak opisane powyżej w zarzutach sformułowanych wobec Waława S.

Postanowieniem z dnia 30 października 2002 r. sprawę dot. podejrzanego Józefa S. wyłączono do odrębnego prowadzenia pod sygn. S 70/02/Zk. Po uzyskaniu opinii z Zakładu Medycyny Sądowej o stanie zdrowia podejrzanego, śledztwo to zakończono wniesieniem w dniu 30 stycznia 2003 r. aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Rzeszowie. Józefa S. oskarżono o popełnienie 19 zbrodni komunistycznych. W toku powyższego postępowania przesłuchano 100 świadków, 80 z nich wskazano do przesłuchania na rozprawie.

W dniu 23 maja 2003 r. Sąd Rejonowy w Rzeszowie wystąpił z wnioskiem do Sądu Najwyższego o przekazanie sprawy do rozpoznania Sądowi Rejonowemu we Wrocławiu (sygn. akt II K 194/03), albowiem Zakład Medycyny Sądowej we Wrocławiu, w uzupełniającej opinii stwierdził, że oskarżony ze względu na zły stan zdrowia nie może odbywać podróży do Rzeszowa.

Kolejnemu podejrzanemu Aleksandrowi Ch. zarzucono dopuszczenie się trzech przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad przetrzymywanymi w areszcie WUBP w Rzeszowie członkami organizacji niepodległościowych.

W dniu 21 listopada 2002 r. wydano postanowienie o wyłączeniu sprawy przeciwko niemu do odrębnego prowadzenia pod sygn. S 75/02/Zk, zaś w dniu 23 lutego 2003 r. wniesiono akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Rzeszowie.

Podejrzanemu Romualdowi R. zarzucono dopuszczenie się trzech przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad przetrzymywanymi w areszcie WUBP w Rzeszowie, członkami organizacji niepodległościowych. Znęcanie to polegało na dokonywaniu nieustannych, wielogodzinnych przesłuchań, zmuszaniu przesłuchiwanego do wielogodzinnego stania z podniesionymi rękami, skakania w pozycji kucznej tzw. żabek, ciągłym znieważaniu ich i obrażaniu słowami wulgarnymi i obraźliwymi, uczestniczeniu wraz z innym funkcjonariuszem w pobiciach, w trakcie których używał niebezpiecznych narzędzi w postaci metalowych linek powleczonych gumą, gumowych pałek, skórzanych pasów z metalowymi sprzączkami i karabinu oraz umieszczaniu pobitych na kilka dni w ciemnej, nieogrzewanej i małej celi zwanej karcerem.

Podejrzanemu Florianowi M. zarzucono dopuszczenie się 8 przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad przetrzymywanymi w areszcie WUBP w Rzeszowie członkami organizacji niepodległościowych, w tym trzech popełnionych wspólnie i w porozumieniu z Romualdem R.

W dniu 26 marca 2003 r. sprawę przeciwko Florianowi M. i Romualdowi R. wyłączono do odrębnego prowadzenia pod sygn. S 20/02/Zk.

W toku tego wyłączonego postępowania zasięgnięto opinii Zakładu Medycyny Sądowej w Poznaniu o stanie zdrowia Romualda R. Biegli stwierdzili, że może on uczestniczyć w postępowaniu karnym.

W związku z podnoszonymi przez Floriana M. wątpliwościami co do stanu jego zdrowia psychicznego, zasięgnięto opinii dwóch biegłych lekarzy psychiatrów oraz psychologa. Biegli ci stwierdzili, że może on uczestniczyć w postępowaniu karnym.

Śledztwa w części dotyczącej Floriana M. nie zakończono, albowiem z nadesłanych przez niego dokumentów lekarskich wynika, iż jest on poważnie chory. Zwrócono się o wydanie opinii w tej sprawie do Zakładu Medycyny Sądowej w Krakowie. Opinii tej nie uzyskano do chwili obecnej.

Postępowanie w części dotyczącej Romualda R. zakończono w dniu 26 maja 2003 r. wniesieniem aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Rzeszowie (sygn. akt S 25/03/Zk). Oskarżono go o dopuszczenie się trzech przestępstw opisanych wyżej. Wnioskowano o przesłuchania na rozprawie 6 świadków. Na posiedzeniu w dniu 27 czerwca 2003 r. Sąd Rejonowy w Rzeszowie wystąpił do Sądu Okręgowego w Rzeszowie o przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu w Jaśle (sygn. akt sądowych II K 780/03/P).

Podejrzanemu Janowi G. zarzucono dopuszczenie się trzech przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad przetrzymywanymi w areszcie WUBP w Rzeszowie członkami organizacji niepodległościowych, natomiast Władysławowi K. i Stanisławowi S. dwóch przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad aresztowanymi w areszcie WUBP w Rzeszowie. Sprawcy ci dokonywali ciągłych, wielogodzinnych przesłuchań o różnych porach, również w nocy, w czasie których świecili przesłuchiwanym ostrym światłem w oczy, znieważali i obrażali ich oraz ich rodziny, grozili im, że ich wykończą, zastrzelą, bądź wywiozą na Syberię. Ponadto kilkakrotnie pobili przesłuchiwanym uderzając pięściami w twarz. Przez pierwsze trzy dni pobytu zatrzymanych w areszcie WUBP w Rzeszowie przesłuchiwali ich na zmianę, bez chwili przerwy, nie podając im w tym czasie żadnych płynów ani też posiłków, zmuszając do siedzenia w jednej pozycji na drewnianym taborecie bez oparcia.

Władysław K., Stanisław S. i Jan G. przestępstw tych dopuścili się wspólnie i w porozumieniu.

Ich sprawę – po zasięgnięciu dwóch opinii biegłego z zakresu badania pisma ręcznego – 28 lutego 2003 r. wyłączono do odrębnego prowadzenia pod sygn. S 6/03/Zk. Stanisława S. i Władysława K. zaznajomiono już z aktami sprawy, natomiast Oddziałowa Komisja w Warszawie zaznajamia aktualnie z aktami śledztwa Jana G. Po dokonaniu tej czynności zostanie wniesiony przeciwko wymienionym akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Rzeszowie.

Podejrzanemu Ignacemu P. zarzucono dopuszczenie się 15 przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad przetrzymywanymi w areszcie WUBP w Rzeszowie członkami organizacji niepodległościowych. Znęcanie to polegało na dokonywaniu ciągłych wielogodzinnych przesłuchań, o różnych porach, również nocą, znieważaniu i obrażaniu słowami wulgarnymi i obraźliwymi, zmuszaniu do robienia przysiadów i pompek oraz tzw. żabek, siadania na nodze odwróconego taboretu, biciu z użyciem niebezpiecznych przedmiotów oraz porażaniu prądem.

W związku z podnoszonymi przez podejrzanego wątpliwościami co do stanu swego zdrowia psychicznego, zasięgnięto opinii dwóch biegłych lekarzy psychiatrów, którzy stwierdzili, że może on uczestniczyć w postępowaniu karnym. W toku tego postępowania zasięgnięto opinii biegłego lekarza chirurga oraz biegłego lekarza laryngologa dla określenia jakiego rodzaju obrażeń ciała doznali pokrzywdzeni, nad którymi znęcał się podejrzany. W najbliższym czasie planuje się wydanie postanowienia o uzupełnieniu postanowienia o przedstawieniu

zarzutów Ignacemu P. i wyłączenie jego sprawy do odrębnego prowadzenia, a następnie wniesienie przeciwko niemu aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Rzeszowie.

W dniu 24 lutego 2003 r. wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów Grzegorzowi B. Zarzuca się mu dopuszczenie się czterech przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad przetrzymywanymi w areszcie WUBP w Rzeszowie członkami organizacji niepodległościowych. Podejrzany bił przesłuchiwanym uderzając ich głównie pięściami w różne części ciała, przede wszystkim jednak w głowę, dusił ich, kopał nogami, wyzywał słowami wulgarnymi i obraźliwymi, zmuszał do skakania w pozycji kucznej z wyciągniętymi do przodu rękami tzw. żabek oraz umieszczał ich w nieogrzewanym, nieoświetlonym pomieszczeniu zwanym karcerem.

O ogłoszenie tego postanowienia i przesłuchanie w charakterze podejrzanego zwrócono się do Oddziałowej Komisji w Warszawie. Po wykonaniu tej czynności i sprawdzeniu obrony podejrzanego zostanie skierowany do sądu akt oskarżenia.

– sygn. akt S 15/00/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstwa dokonanego na osobach ks. Michała Pilipca oraz Dominika Sobczyka, Józefa Batora i Michała Mikulca oraz usiłowania zabójstwa Stanisława Rybki w dniu 8 grudnia 1944 r. w lasach k/Głogowa Młp. b. woj. rzeszowskiego, przez funkcjonariuszy KWMO w Rzeszowie – podjęte z zawieszenia 4 grudnia 2000 r.

Ustalono, że 4 grudnia 1944 r. w Błażowej aresztowany został ks. kapelan AK obwód Rzeszów Michał Pilipiec. Aresztowanie księdza było wynikiem akcji aresztowań zorganizowanej przez UB z Rzeszowa pod pretekstem poszukiwania sprawców napadu na Posterunek MO w Hyżnem, który miał miejsce w listopadzie 1944 r. Wśród aresztowanych znaleźli się także: sekretarz gminy Błażowa – żołnierz AK o ps. „Trop” – Dominik Sobczyk, plutonowy, dowódca 3 drużyny Błażowa Dolna, I plutonu AK Błażowa – Stanisław Rybka ps. „Szpak”, żołnierz AK o ps. „Żyto” Józef Batory oraz szereg innych osób.

Aresztowani przewiezieni zostali do aresztu znajdującego się w budynku przy ul. Kraśzewskiego w Rzeszowie, gdzie zostali poddani przesłuchaniom połączonym z nieludzkim traktowaniem więźniów, biciem i torturowaniem.

8 grudnia 1944 r. o godz. 4 nad ranem ks. Michał Pilipiec, Dominik Sobczyk, Józef Batory, Stanisław Rybka oraz Michał Mikulec zostali wywiezieni do lasu k/Głogowa Młp. Tu, bez żadnego wyroku, pluton egzekucyjny rozstrzelał ks. Pilipca, Dominika Sobczyka, Józefa Batorego i Michała Mikulca. Stanisławowi Rybce udało się zbiec.

W toku śledztwa przesłuchano 32 świadków. W oparciu o zgromadzony materiał dowodowy przedstawiono zarzut popełnienia zbrodni zabójstwa i usiłowania zabójstwa 2 funkcjonariuszom Komendy Wojewódzkiej MO w Rzeszowie, albowiem ich nazwiska znajdowały się wśród członków „plutonu egzekucyjnego”.

Przesłuchani w charakterze podejrzanych nie przyznali się do zarzucanych im czynów i złożyli wyjaśnienia, w których zaprezentowali swoją linię obrony.

Podjęte w toku dalszego śledztwa czynności zmierzające do weryfikacji podanych przez podejrzanych wyjaśnień nie pozwoliły na jednoznaczne przyjęcie, iż brali oni udział w zabójstwie ks. M. Pilipca i innych osób. Większość z osób, które mogłyby posiadać wiadomości w przedmiotowej sprawie nie żyje, przesłuchani zaś świadkowie nie potwierdzili udziału podejrzanych w zdarzeniu z 8 grudnia 1944 r.

Wobec braku jednoznacznych dowodów wskazujących na fakt, iż podejrzani dopuścili się zarzucanych im czynów, śledztwo wobec nich zostało umorzone postanowieniem z dnia 14 grudnia 2002 r. wobec stwierdzenia, że podejrzani nie popełnili zarzucanego im czynu, zaś w sprawie zabójstwa i usiłowania zabójstwa wobec niewykrycia sprawcy.

– sygn. akt. S 23/01/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Jarosławiu w latach 1944-1956, podjęte z zawieszenia 16 marca 2001 r.

Od lipca 2002 r. przesłuchano 56 świadków. Dzięki temu zgromadzono bardzo obszerny materiał dowodowy, który umożliwia przedstawienie w najbliższym czasie zarzutów trzem funkcjonariuszom PUBP w Jarosławiu, w tym jednemu z szefów tego urzędu. Z materiału tego wynika, że funkcjonariusze tego urzędu znęcając się nad przesłuchiwanymi zmuszali ich do składania określonych wyjaśnień, bijąc ich pięściami i kopiąc nogami po całym ciele. Często pobicia dokonywali przy użyciu niebezpiecznych przedmiotów, np. skórzanych pasów, karabinów, drewnianych pał, czy kawałków przewodów elektrycznych. Wielokrotnie przesłuchiwanym grożono dalszym pobiciem, a także zabójstwem, zmuszano do skakania w pozycji kucznej tzw. żabek, robienia przysiadów i pompek, oraz ciągle wyzywano i znieważano słowami wulgarnymi i obraźliwymi. Ponadto umieszczano ich na wiele godzin w małych celach izolacyjnych, które nie były oświetlone ani ogrzewane, bez podawania im posiłków i napojów.

Po przedstawieniu sprawcom zarzutów, przesłuchaniu ich w charakterze podejrzanych, sprawdzeniu ich obrony, zostanie podjęta decyzja co do sformułowania przeciwko nim aktów oskarżenia.

– sygn. akt S 28/01/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Krośnie w latach 1944-1956, wszczęte 11 maja 2001 r.

W trakcie śledztwa przedstawiono zarzuty Bronisławowi P., zarzucając mu dopuszczenie się dwóch przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad Janem M. i Janem G. – żołnierzami AK przetrzymywanymi w areszcie PUBP w Krośnie.

W dniu 25 września 2001 r. sprawę przeciwko Bronisławowi P. wyłączono do odrębnego prowadzenia pod sygn. S 77/01/Zk. W dniu 26 października 2001 r. wniesiono przeciwko niemu akt oskarżenia do Sądu Rejonowego w Krośnie. Sądowe postępowanie dowodowe zostało już zakończone. Wyrok w powyższej sprawie nie zapadł, gdyż oskarżony nie zgłaszał się na końcowe głosy stron, usprawiedliwiając niestawiennictwo złym stanem zdrowia. Aktualnie sąd oczekuje na opinię biegłych lekarzy sądowych w przedmiocie stanu jego zdrowia.

Ponadto przedstawiono zarzuty Stanisławowi S. – byłemu szefowi PUBP w Krośnie w roku 1946, zarzucając mu dopuszczenie się 30 przestępstw polegających na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad przetrzymywanymi w areszcie PUBP w Krośnie członkami organizacji niepodległościowych, bezprawnym pozbawieniu ich wolności oraz niedopełnieniu obowiązku zapewnienia właściwych warunków pobytu przetrzymywanym w areszcie PUBP w Krośnie i przekroczeniu swej władzy, polegającym na zezwalaniu podległym funkcjonariuszom na stosowanie wobec przesłuchiwanym tortur, grożenie pobiciem i zabójstwem, zmuszanie do skakania w pozycji kucznej tzw. żabek, robienia przysiadów i pompek. Z dotychczas zgromadzonych dowodów wynika, że podejrzany, w celu zmuszenia przesłuchiwanym osób do złożenia określonych wyjaśnień, wielokrotnie bił ich pięściami oraz kopał nogami. Często w trakcie tych pobić używał niebezpiecznych przedmiotów, np. gumowej, bądź drewnianej pałki, kawałków przewodów elektrycznych. Jednego z przesłuchiwanym nakłuiwał ostrzem szpady, zaś innemu założył maskę przeciwgazową z zatkanym pochłaniaczem. Często również zmuszał przesłuchiwanym do siadania na nodze od taboretu, do robienia przysiadów pompek i skakania w pozycji kucznej tzw. żabek. Ponadto groził pobiciem lub zabójstwem oraz nieustannie znieważał ich i obrażał słowami powszechnie uznawanymi za obraź-

liwe. Wielu z nich umieszczał na wiele godzin w małej nieoświetlonej, zawilgoconej i nieogrzewanej celi bez podawania posiłków i napojów.

W najbliższym czasie sprawa przeciwko Stanisławowi S. zostanie wyłączona do odrębnego prowadzenia w celu skierowania przeciwko temu podejrzanemu aktowi oskarżenia do sądu.

W dalszym toku śledztwa planuje się przedstawienie zarzutów innemu byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Krośnie, gdyż zebrany w sprawie materiał dowodowy wskazuje na to, iż on również dopuścił się przestępstw znęcania się nad przesłuchiwanymi.

– sygn. akt S 41/01/Zk

Śledztwo wszczęte 16 lipca 2001 r. w sprawie zabójstw Łukasza Cieplińskiego, Adama Lazarowicza, Józefa Batorego, Franciszka Błażeja, Karola Chmiela, Józefa Rzepki, Mieczysława Kawalca – członków IV Zarządu Głównego WiN – dokonanych w dniu 1 marca 1951 r. w Warszawie, w wyniku orzeczenia wobec nich wyrokiem z dnia 14 października 1950 r. kar śmierci (śledztwem objęto inny zakres zbrodni komunistycznych, aniżeli stanowiący przedmiot postępowania prowadzonego przez Oddziałową Komisję ŚZpNP w Krakowie sygn. akt S 33/01/Zk).

Z dotychczasowych ustaleń wynika, że organy bezpieczeństwa publicznego dokonały od końca 1947 r. szeregu aresztowań, które objęły ściśle kierownictwo IV Zarządu Głównego WiN, tj. prezesa Zrzeszenia Łukasza Cieplińskiego, Adama Lazarowicza – szefa okręgu zachodniego i zastępcę Prezesa IV Zarządu, Mieczysława Kawalca – szefa działu informacyjnego, Ludwika Kubika – szefa działu organizacyjnego, Józefa Batorego – szefa łączności zewnętrznej, Karola Chmiela – kierownika oddziału propagandy i doradcę politycznego Prezesa, Józefa Rzepkę – kierownika działu politycznego oraz Franciszka Błażeja.

Prowadzone przeciwko aresztowanym śledztwo połączone było ze stosowaniem niedozwolonych metod śledczych, biciem i torturowaniem i trwało przez okres 2 lat do 5 listopada 1949 r. Akt oskarżenia skierowano do Sądu w dniu 4 lipca 1950 r.

Po przeprowadzeniu rozprawy, w dniach 4-15 października 1950 r., Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie w składzie: płk Aleksander Warecki, mjr Władysław Tryliński, mjr Zbigniew Furtak, przy udziale prokuratora ppłk Jerzego Tramera uznał oskarżonych za winnych „...udziału w nielegalnym związku *Wolność i Niezawisłość (WiN)* usiłującym usunąć przemocą ustanowione organa władzy zwierzchniej Narodu, zagarnąć ich władzę i zmienić ustrój Państwa Polskiego...” – tj. czynu określonego w art. 86 § 1 i 2 kkWP.

Oskarżonym przypisano także szereg innych przestępstw skazując:

- Łukasza Cieplińskiego na pięciokrotną karę śmierci
- Adama Lazarowicza na czterokrotną karę śmierci
- Karola Chmiela na dwukrotną karę śmierci
- Franciszka Błażeja na karę śmierci
- Mieczysława Kawalca na czterokrotną karę śmierci
- Józefa Rzepkę na dwukrotną karę śmierci.

Wyrok ten został utrzymany w mocy przez Sąd Najwyższy, a prezydent nie skorzystał z prawa łaski. Kary śmierci wykonano w dniu 1 marca 1951 r. na dziedzińcu więzienia na Mokotowie.

W toku śledztwa przesłuchano 12 świadków, dokonano oględzin szeregu akt osobowych i odnalezionych materiałów archiwalnych. Termin zakończenia śledztwa nie jest możliwy do określenia.

Zakres przedmiotowy śledztwa obejmuje nie tylko kwestię „zbrodni sądowej”, ale także stosowanie wobec aresztowanych przestępczych metod śledczych.

– sygn. akt S 43/01/Zk

Śledztwo w sprawie znęcania się funkcjonariuszy PUBP i więzienia w Przemyślu w latach 1944-1950 nad osobami pozbawionymi wolności w tym urzędzie i więzieniu, podjęte z zawieszenia w dniu 22 maja 2001 r.

Ze śledztwa tego wyłączono materiały sprawy przeciwko byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Przemyślu – Janowi S. i skierowano 31 lipca 2002 r. przeciwko niemu akt oskarżenia do Sądu Okręgowego w Krośnie Ośrodek Zamiejscowy w Przemyślu, zarzucając mu fizyczne i psychiczne znęcanie się nad Leszkiem W. – członkiem niepodległościowej organizacji „Generalna Konfederacja Polski Niepodległej”, co spowodowało ciężki uszczerbek na zdrowiu pokrzywdzonego.

Sąd Okręgowy w Krośnie Ośrodek Zamiejscowy w Przemyślu wyrokiem z dnia 22 stycznia 2003 r. skazał oskarżonego na karę 1,6 roku pozbawienia wolności w zawieszeniu oraz karę grzywny w wysokości 900 zł.

Od wyroku tego obrońca oskarżonego wniósł apelację do Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie, który utrzymał w mocy wyrok Sądu I instancji. Powyższy wyrok jest prawomocny.

Ponadto w toku tego śledztwa przesłuchano 37 świadków, w większości pokrzywdzonych – osoby represjonowane przez funkcjonariuszy PUBP w Przemyślu ze względu na ich działalność w organizacjach niepodległościowych oraz przynależność do grupy wyznaniowej świadków Jehowy. Czynności te doprowadziły do ustalenia dalszych zbrodni komunistycznych popełnionych przez funkcjonariuszy tego urzędu.

Kolejne działania podejmowane w sprawie będą zmierzały do indywidualizacji winy i odpowiedzialności sprawców za stwierdzone przestępstwa.

– sygn. akt S 50/01/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Tarnobrzegu w latach 1944-1956, podjęte z zawieszenia 4 czerwca 2001 r.

W toku śledztwa, w dniu 12 lipca 2002 r. wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów Aleksandrowi Ch. Zarzucono mu dopuszczenie się czterech przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad przetrzymywanymi w areszcie PUBP w Tarnobrzegu członkami organizacji niepodległościowych. Podejrzany bił przesłuchiwanym pięściami po twarzy, kopał nogami, groził im dalszym pobiciem i zabójstwem oraz nieustannie znieważał i obrażał słowami wulgarnymi i obraźliwymi, po to by zmusić ich do złożenia żądanych wyjaśnień.

W związku z podnoszonymi przez obrońcę podejrzanego wątpliwościami co do poczytalności Aleksandra Ch., zasięgnięto opinii biegłych lekarzy psychiatrów, którzy stwierdzili, że jest on poczytalny i może uczestniczyć w postępowaniu karnym.

W dniu 22 listopada 2002 r. wyłączono sprawę przeciwko Aleksandrowi Ch. i połączono ją ze sprawą prowadzoną pod sygnaturą S 75/02/Zk. Śledztwo to zakończono wniesieniem przeciwko Aleksandrowi Ch. w dniu 23 lutego 2003 r. aktu oskarżenia do Sądu Rejonowego w Rzeszowie. Zarzucono mu dopuszczenie się 7 przestępstw fizycznego i psychicznego znęcania się nad przetrzymywanymi w areszcie WUBP w Rzeszowie i PUBP w Tarnobrzegu członkami organizacji niepodległościowych.

W trakcie postępowania przygotowawczego przesłuchano 46 świadków, wnosząc o przesłuchanie 37 z nich na rozprawie. Na dzień 17 czerwca 2003 r. Sąd Rejonowy w Rzeszowie wyznaczył pierwszą rozprawę, na którą nie stawił się oskarżony (sygn. akt II K 318/03).

– sygn. akt S 5/02/Zk

Śledztwo w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Nisku w latach 1944-1956, wszczęte w dniu 20 lutego 2002 r.

Do chwili obecnej zgromadzono bardzo obszerny materiał dowodowy liczący 9 tomów akt. Pozwolił on na przedstawienie zarzutów byłemu szefowi tegoż Urzędu w latach 1944-1945 Stanisławowi S. Zarzucono mu dopuszczenie się 37 przestępstw polegających na fizycznym i psychicznym znęcaniu się nad przetrzymywanymi w areszcie PUBP w Nisku członkami organizacji niepodległościowych, bezprawnym pozbawianiu wolności oraz niedopełnieniu obowiązku zapewnienia właściwych warunków pobytu przetrzymywanym w areszcie PUBP w Nisku i przekroczeniu swej władzy, polegającym na zezwalaniu podległym funkcjonariuszom na stosowanie wobec przesłuchiwanym tortur, groźenie pobiciem i zabójstwem, zmuszanie do skakania w pozycji kucznej tzw. żabek. Z materiału dowodowego wynika, że podejrzany, w celu zmuszenia przesłuchiwanym do złożenia określonych wyjaśnień, bił ich wielokrotnie pięściami, skórzanym pasem, łańcuchem, kolbą karabinu oraz kopał nogami. Ponadto groził im pobiciem oraz wyzywał i znieważał słowami wulgarnymi i obraźliwymi.

Aktualnie podejrzany Stanisław S. jest przesłuchiwany w drodze pomocy prawnej przez Oddziałową Komisję w Warszawie. Po otrzymaniu materiałów pomocy prawnej planowane jest wyłączenie sprawy przeciwko Stanisławowi S. do odrębnego prowadzenia i zakończenia jej, jeszcze w bieżącym roku, wniesieniem aktu oskarżenia do sądu. W najbliższym czasie planuje się przedstawienie zarzutów dwóm innym byłym funkcjonariuszom PUBP w Nisku, w tym byłemu szefowi tego urzędu.

a) inne zbrodnie

– sygn. S 2/00/Zi

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej na terenie byłego pow. przemyskiego w latach 1944-1947, w tym zamordowania ok. 70-ciu mieszkańców wsi Borownica w dniu 20 kwietnia 1945 r., podjęte z zawieszenia w dniu 8 listopada 2000 r.

Śledztwo ma charakter wielowątkowy. W ciągu ostatniego roku przesłuchano 68 świadków, w większości pokrzywdzonych. Ustalono w ten sposób nowe fakty pojedynczych i zbiorowych zbrodni, które miały miejsce w miejscowościach: Zalesie, Leszczawka, Leszczawa Dolna, Leszczawa Górna, Bircza, Sufczyzna, Koniuszki, Kruhel Wielki, Krzywca, Roksyce, Huta Brzuska, Boguszówka, Cisowa, Korzeniec, Sielnica i Witoszyńce.

Jednocześnie prowadzono kwerendę archiwalną w Archiwum Państwowym w Przemyślu, Prokuraturze Rejonowej w Przemyślu oraz repertoriów i akt byłej Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Rzeszowie. W toku tych czynności ustalono, iż wiele akt spraw dot. powyższych zbrodni, umorzonych w latach 40-tych wobec nie wykrycia sprawców, zostało zniszczonych po upływie okresu archiwizacji. Okoliczność ta w znacznym stopniu utrudnia prowadzenie postępowania.

Dotychczasowe ustalenia śledztwa wskazują na to, iż oprócz licznych zabójstw pojedynczych i zbiorowych, których okoliczności wskazują na zbrodnie ludobójstwa, nacjonaści ukraińscy byli sprawcami co najmniej kilkudziesięciu zbrodni polegających na rabunku z bronią w rękę oraz zniszczenia mienia poprzez podpalenie.

Przedmiotem dalszych czynności śledczych będzie ustalenie, które z tych czynów miały charakter zbrodni ludobójstwa i zbrodni przeciwko ludzkości, a które zbrodni pospolitych.

– sygn. S 52/01/Zi

Śledztwo wszczęte 20 września 2001 r. w sprawie zamordowania ok. 350 mieszkańców Pawłokomy narodowości ukraińskiej, w dniach 1-3 marca 1945 r.

W ciągu ostatniego roku przesłuchano 26 świadków. Ponadto przeprowadzono kwerendę w archiwum Zgrupowania „Warta” AK i zapoznano się z kroniką parafialną Parafii rzymskokatolickiej w Dylągowej, która terytorialnie obejmuje m. in. Pawłokomę. Dokonano także analizy akt karno-śledczych oraz materiałów operacyjnych UB i SB w Rzeszowie. Na tej podstawie na obecnym etapie śledztwa można stwierdzić, iż do zamordowania części ukraińskiej ludności w Pawłokomie doszło w dniu 3 marca 1945 r. w odwecie za uprowadzenie prawdopodobnie przez pododdział UPA i zamordowanie 9-ciu Polaków, mieszkańców Pawłokomy.

Pacyfikacja Pawłokomy rozpoczęła się w godzinach rannych. Poprzedziło ją poinformowanie polskich mieszkańców tej wsi przez organizatorów pacyfikacji o swoich zamiarach. Skutkiem tego część polskich rodzin na kilka tygodni opuściła rodzinną wieś. Według dotychczasowych ustaleń w pacyfikacji brali udział żołnierze oddziału „Wacława”, wchodzącego w skład zgrupowania „Warta” oraz polscy mieszkańcy sąsiednich wsi: Bartkówki, Dylągowej, Sielnicy, Bachórca, Harty i Bachórza. W trakcie pacyfikacji zgromadzono ludność ukraińską w miejscowej cerkwi, a następnie sprawdzono ich dokumenty tożsamości. Część zgromadzonych tam osób została zwolniona po stwierdzeniu, że są Polakami lub należą do rodzin polsko – ukraińskich. Niektóre dowody dają podstawę do stwierdzenia, iż wydano im zaświadczenia o zwolnieniu, podpisane przez „Wacława”. Następnie Ukraińcy zgromadzeni w cerkwi byli wyprowadzani na miejscowy cmentarz, gdzie kazano im wykopywać groby. Po ich wykopaniu byli oni rozstrzeliwani i chowani w nich. Do chwili obecnej nie można stwierdzić ile osób zostało tego dnia zastrzelonych. Na pewno jednak grupa ukraińskich kobiet i dzieci została odprowadzona przez uczestników pacyfikacji w rejon wsi zamieszkałych przez ludność ukraińską.

Do chwili obecnej nie ustalono, aby jakakolwiek osoba została skazana przez sąd za pacyfikację w Pawłokomie, choć prowadzone były czynności operacyjne zmierzające do ustalenia sprawców tej zbrodni.

Dotąd nie zgromadzono materiału dowodowego pozwalającego na przedstawienie zarzutu brania udziału w zbrodni ludobójstwa konkretnej żyjącej osobie. Ustalenia te nie są jednak ostateczne, gdyż śledztwo jest w toku. Wiele zeznań w sprawie jest sprzecznych, co do istotnych szczegółów przebiegu zdarzenia. Wymagają one dalszej weryfikacji poprzez przeprowadzenie dalszych dowodów.

– sygn. S 45/02/Zi

Śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1943-1947 na terenie pow. lubaczowskiego na szkodę obywateli polskich narodowości polskiej i ukraińskiej, w wyniku których śmierć poniosła nieustalona bliżej liczba osób, podjęte z zawieszenia w dniu 23 kwietnia 2002 r.

Śledztwo obejmuje zbrodnie nacjonalistów ukraińskich dokonane między innymi w Oleszyczach, Starym Siole, Borchowie, Futorach, Nowej Grobli, Zalesiu, Wielkich Oczach, Starym Dzikowie, Cewkowie, Narolu, Woli Wielkiej, Bieniaszówce, Chlewiskach, Łówczy, Rudzie Różanieckiej, Płazowie, Bruśnie, Horyńcu, Werhracie, Cieszanowie, Baszni Górnej i Dolnej, Podlesiu i Wólce Krowickiej. Szczególne miejsce znajduje w nim wątek dotyczący ataku UPA na wieś Rudka w dniu 19 kwietnia 1944 r., dokonanego przez oddział pod dowództwem Jana Szpontaka, w wyniku którego w bestialski sposób zostało zamordowanych 58 mieszkańców tej wsi, w tym kobiety i dzieci.

W okresie ostatniego roku przesłuchano 34 świadków. Ponadto ustalono ponad 100 miejscowości, gdzie nacjonałiści ukraińscy dokonali pojedynczych lub zbiorowych zbrodni. Jednak ich rzeczywisty rozmiar nie jest dotychczas w pełni znany, bowiem kolejne przeprowadzane dowody ujawniają następne, dotąd nieznanne zbrodnie.

W celu weryfikacji uzyskanych w ten sposób informacji prowadzona jest na bieżąco kwerenda materiałów archiwalnych, akt sądowych spraw przeciwko członkom UPA oraz wydawnictw historycznych, których przedmiotem są zbrodnie nacjonalistów ukraińskich na terenie pow. lubaczowskiego.

Dotychczasowe czynności w śledztwie zmierzają przede wszystkim do zebrania jak najszerszych dowodów z zeznań bezpośrednich świadków.

2.9. ODDZIAŁOWA KOMISJA W WARSZAWIE

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. S 19/01/Zn

Śledztwo wszczęte 18 grudnia 2000 r. w sprawie zabójstwa przez żołnierzy niemieckich w dniu 8 sierpnia 1944 r. w ruinach Teatru Wielkiego w Warszawie około 350 osób należących do polskiej ludności cywilnej.

Na podstawie zebranego dotychczas materiału dowodowego ustalono, że w pierwszych dniach Powstania Warszawskiego żołnierze niemieccy usunęli ludność cywilną z budynków mieszkalnych znajdujących się w pobliżu Teatru Wielkiego tj. z rejonu ulic Trębackiej, Focha, Krakowskiego Przedmieścia, Wierzbowej, Senatorskiej, Fredry i Alberta, a następnie ludzi tych umieścili w ruinach opery. Tam podzielono ich na dwie grupy. W jednej znajdowały się kobiety z małymi dziećmi, w drugiej zaś mężczyźni oraz chłopcy w wieku kilkunastu lat. Następnie kobiety wraz z dziećmi zostały przez hitlerowców wypędzone z Warszawy do obozu przejściowego w Pruszkowie. Natomiast zatrzymani w ruinach Teatru Wielkiego mężczyźni w liczbie około 350 osób zostali przez żołnierzy niemieckich w dniach 8 i 9 sierpnia 1944 r. zastrzeleni a zwłoki ich spalono. W toku śledztwa, pomimo podjęcia szeroko zakrojonych działań, ustalono nazwiska jedynie 33 ofiar tej zbrodni.

W sprawie przesłuchano szereg świadków tamtych wydarzeń oraz osoby wykonujące prawa zmarłych pokrzywdzonych. W najbliższym czasie, wobec wyczerpania inicjatywy dowodowej, podjęta zostanie końcowa decyzja merytoryczna.

– sygn. S 5/02/Zn

Śledztwo w sprawie dokonania na terenie Warszawy przez hitlerowskie oddziały wojskowe i policyjne w okresie od wiosny 1942 r. do połowy 1943 r. masowych zabójstw osób narodowości romskiej umieszczonych na terenie getta.

Podstawą wszczętego w dniu 29 marca 2002 r. śledztwa było zawiadomienie złożone przez Prezesa Związku Romów Polskich Pana Romana Chojnackiego.

Z jego zeznań wynikało, że latem 1942 r. Niemcy rozpoczęli masową akcję zatrzymywania Romów i umieszczania ich na terenie getta w Warszawie. W czasie powyższej akcji wyłapywano całe tabory romskie i wszystkie ujęte osoby osadzano w getcie. Romów którzy próbowali uniknąć zatrzymania lub którzy próbowali uciekać natychmiast zabijano.

Jak wynika z ekspertyzy przygotowanej na potrzeby niniejszego śledztwa wspomniana akcja była najprawdopodobniej skutkiem rozporządzenia starosty powiatu warszawskiego /Warschau-Land/ wydanego na wiosnę 1942 r. o umieszczeniu w dzielnicach żydowskich Cyganów znajdujących się na terenie powiatu warszawskiego. Rozporządzenie o podobnej treści, nakazujące umieszczenie Cyganów z Warszawy i powiatu warszawskiego w getcie warszawskim zostało wydane także w Warszawie.

Cyganie, przesiedleni do getta z miejsc dotychczasowego przebywania, musieli nosić tam opaskę z literą „Z” /Zigeuner/ i nie mogli opuszczać getta. Na terenie getta organizowali życie według własnych możliwości, przeważnie handlowali.

Cyganie, których złapano po stronie „aryjskiej”, jako osoby nie respektujące zarządzeń i nielegalnie tam przebywające nie byli przesiedlani bezpośrednio do getta lecz umieszczani w więzieniu żydowskim mieszczącym się przy ulicy Gęsiej. Przebywali tam pod nadzorem żydowskiej straży więziennej, składającej się z funkcjonariuszy żydowskiej służby porządkowej. W drugiej połowie 1942 r. i w 1943 r. umieszczenie Cyganów na terenie getta nie było już tak częste, gdyż żandarmeria mordowała Cyganów przez rozstrzelanie w miejscu, w którym zostali schwytytani. Cyganie przesiedleni do warszawskiego getta przebywali w nim do czasu jego likwidacji. W 1943 r. zostali razem z Żydami wysłani z Umschlagplatz do Treblinki.

W toku śledztwa sygn. S 5/02/Zn przesłuchano już kilkudziesięciu świadków, w okresie lipiec 2002 r. – czerwiec 2003 r. – 50 świadków. Świadczyli ci potwierdzili wcześniejsze ustalenia śledztwa dotyczące tragicznych warunków bytowych stworzonych przez hitlerowców w getcie. Świadczyli przedstawiłi bardzo złe warunki sanitarne, bardzo złe odżywianie i brutalność Niemców przejawiającą się w biciu osadzonych, szczuciu ich psami, a także dokonywaniu zabójstw.

W dalszym etapie śledztwa będą przesłuchiwać kolejni świadkowie.

– sygn. S 9/02/Zn

Śledztwo, podjęte z zawieszenia 22 stycznia 2002 r., dotyczy dokonania w czasie od 1 września 1939 r. do 17 stycznia 1945 r. w Piasecznie i sąsiadujących miejscowościach, m. in. w Raszynie, Słomczynie, Opaczu, Mrokowie, Leszniewoli, Chylicach, Skolimowie, Konstancinie i Jeziornie, zabójstw wziętych do niewoli żołnierzy polskich oraz ludności cywilnej narodowości polskiej i żydowskiej, przez niemieckie formacje wojskowe i policyjne.

Śledztwo obejmuje kilkadziesiąt wypadków zabójstw zarówno pojedynczych osób jak i masowych egzekucji, w których jednorazowo zamordowano około 500 osób. Nasilenie zbrodniczej działalności w poszczególnych latach okupacji było różne, szczególnie intensywne było we wrześniu 1939 r., kiedy to żołnierze bliżej nie ustalonych formacji wojskowych zabijali wziętych do niewoli żołnierzy polskich, oraz w okresie Powstania Warszawskiego. Wtedy żołnierze, żandarmi i policjanci niemieccy urządzali pacyfikacje w Piasecznie i okolicznych wsiach. W innych okresach także pojedynczo, grupami lub masowo mordowano osoby przywożone z Warszawy – z więzień lub ujęte podczas łapanek ulicznych.

Podstawowy materiał dowodowy sprawy stanowią zeznania 33 świadków, protokoły z dokonanych ekshumacji zwłok oraz akty stanu cywilnego dotyczące zamordowanych i ich rodzin.

W toku dotychczasowego postępowania ustalono udział w akcjach pacyfikacyjnych jednostki żandarmerii z Warszawy stacjonującej przy ulicach Dworkowej i Willowej. Podano dane personalne trzech żandarmów. Sprawców tych jednak nie udało się – jak dotąd – zidentyfikować i ująć. W jednym przypadku ustalono, że zbrodniczą akcją kierował, osądzony już przez sąd polski Ludwik Fischer. Innych konkretnych danych ani personalnych ani odnoszących się do formacji wojskowych lub policyjnych, nie ustalono. W celu identyfikacji i ścigania sprawców, nawiązano współpracę z Centralą Badania Zbrodni Narodowosocjalistycznych w Ludwigsburgu.

Aczkolwiek śledztwo jest zaawansowane, to jednak zachodzi potrzeba dokonania znacznej liczby czasochłonnej czynności. Wnikliwie analizuje się źródłowe dokumenty historyczne, ustala się dokładną liczbę jednostkowych zbrodniczych czynów i liczbę oraz personalia ofiar, poszukuje się dalszych naocznych świadków zbrodni.

W ostatnim roku skoncentrowano czynności na ustaleniach czasu, miejsca i okoliczności wszystkich zbrodniczych zdarzeń, a także osób pokrzywdzonych i wykonujących prawa pokrzywdzonych oraz dowodów zbrodni i ich sprawców.

– sygn. S 12/02/Zn

Śledztwo prowadzone od 30 stycznia 2002 r. w sprawie zbrodni ludobójstwa popełnionych w obozie koncentracyjnym w Warszawie (Konzentrationslager Warschau) stanowi kontynuację postępowania prowadzonego ostatnio przez Prokuraturę Okręgową w Warszawie.

Utworzenie KL Warschau stanowiło jeden z elementów zamierzonej realizacji planu Pabsta – zbudowania na terenie Warszawy niemieckiego miasta. Oryginał planu Pabsta znajduje się w archiwum IPN. Obóz koncentracyjny obejmował obszar pomiędzy ulicami Zamenhoffa, Okopową, Wołyńską, Ostrowską, Glinianą, wzdłuż ulicy Gęsiej. Nazwa „Konzentrationslager Warschau” pojawia się w niemieckim dokumencie z dnia 19 czerwca 1943 r. i jest od tego czasu używana w kolejnych niemieckich pismach urzędowych.

Czynności śledcze sprawy zmierzają między innymi do ustalenia zasięgu terytorialnego i czasowego KL Warschau oraz liczby zamordowanych tam osób. W jej toku przesłuchano wszystkich ujawnionych świadków na okoliczność istnienia obozu koncentracyjnego na Kole oraz w rejonie stacji kolejowej Warszawa – Zachodnia.

Na podstawie zdjęć lotniczych z 1945 r. stwierdzić można, że na terenie obozu znajdowały się 24 baraki o długości 70 metrów każdy, w których mogło przebywać po około 600 więźniów. Centrala w Ludwigsburgu, w dokumencie z 1973 r., wskazała, że według zgromadzonego materiału dowodowego, liczba więźniów wynosiła od 1500 do 6000 więźniów – wyłącznie mężczyzn. Natomiast według relacji pracownika kuchni obozowej KL Warschau, w obozie tym w połowie 1944 r. mogło przebywać od 35 000 do 40 000 więźniów. Zwłoki ofiar palono na stosach na otwartym powietrzu, na podwórkach przy ulicach: Gęsiej, Nowolipie, Nowolipki, a także na dawnym boisku „Skry” oraz w późniejszym okresie w krematoriach na terenie samego obozu koncentracyjnego.

Dane zawarte w materiale dowodowym niniejszej sprawy pozwalają na oszacowanie liczby ofiar zamordowanych w KL Warschau w kategoriach co najmniej dziesiątków tysięcy.

Problematyka istnienia obozu koncentracyjnego w „Lasku na Kole” zbliża się do całkowitego wyjaśnienia. Najbliższym etapem postępowania jest jednoznaczne wyjaśnienie zagadnień związanych z istnieniem obozu koncentracyjnego w obrębie stacji kolejowej Warszawa – Zachodnia, w tym istnienia tam komór gazowych.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. S 1/00/Zk

Śledztwo wszczęte 10 października 2000 r. w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności Prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego w okresie od 25 września 1953 r. do 28 października 1956 r. w Warszawie, Rywałdzie Królewskim, Stoczku Warmińskim, Prudniku Śląskim i Komańczy, będącego następstwem przekroczenia władzy przez urzędników państwowych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

W toku śledztwa zgromadzono obszerny materiał dowodowy, zawarty obecnie w 26 tomach. Poddanie analizie szeregu materiałów archiwalnych i przesłuchanie kilkudziesięciu świadków (w okresie lipiec 2002 r. – czerwiec 2003 r. 17 świadków) pozwoliło na ujawnienie wielu istotnych informacji i dokumentów związanych z okolicznościami podejmowania decyzji, na najwyższych szczeblach władzy, o uwięzieniu Prymasa Stefana Wyszyńskiego.

Przeprowadzone w toku śledztwa działania pozwoliły na ustalenie, że zatrzymanie i pozbawienie wolności Księdza Kardynała Stefana Wyszyńskiego poprzedzone były decyzjami

najwyższych gremiów politycznych i partyjnych : Sekretariatu Biura Politycznego KC PZPR, Prezydium Rządu PRL , Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, Prokuratury Generalnej i Urzędu do Spraw Wyznań. Uwięzienie Prymasa stanowiło fragment przygotowań do pokazowego procesu, w którym miał zostać skazany za zbrodnię zdrady i szpiegostwa. Jak ustalono, przygotowywane były nawet projekty pytań, które miały być zadane w toku śledztwa oraz požądane przez prowadzących śledztwo stanowiące samooskarżenie, odpowiedzi kardynała S. Wyszyńskiego.

Jak wynika z całokształtu zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego, do procesu nie doszło głównie z powodu niezłomnej postawy więzionego księdza Kardynała, która wskazywała, że nie przyjmie on przed sądem postawy skruszonego oskarżonego, lecz sam wystąpi z oskarżeniem bezprawia czynionego przez władze wobec Kościoła Katolickiego i całego społeczeństwa polskiego

Zgromadzony w niniejszej sprawie materiał dowodowy dał podstawę do twierdzenia, że zatrzymanie i późniejsze pozbawienie wolności Prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego nastąpiło bez jakiegokolwiek podstawy prawnej, zaś powoływanie się w decyzjach jego dotyczących na konkretne regulacje prawne miało na celu jedynie stworzenie pozorów legalności działań władzy.

Mając na uwadze ustalenia śledztwa i to, że osoby, wobec których zaistniały podstawy do przedstawienia im zarzutów zmarły, w najbliższym okresie planowane jest merytoryczne zakończenie przedmiotowego postępowania przygotowawczego.

– sygn. S 2/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności księdza Zygmunta Kaczyńskiego w latach 1949 – 1951, kontynuowane od dnia 12 października 2000 r.

W ramach postępowania wyjaśniane są okoliczności prowadzonego przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego śledztwa przeciwko księdzu Z. Kaczyńskiemu i jego skazania wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie, jak również okoliczności śmierci ks. Z. Kaczyńskiego w dniu 13 maja 1953 roku w więzieniu Warszawa – Mokotów przy ul. Rakowieckiej.

Ksiądz Zygmunt Kaczyński w okresie międzywojennym był posłem na Sejm RP, należał do najwyższych władz Chrześcijańskiej Demokracji i Stronnictwa Pracy oraz pełnił funkcję dyrektora Katolickiej Agencji Prasowej, a w rządach emigracyjnych pełnił kolejno funkcje : wiceministra informacji i dokumentacji, ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego.

Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie wyrokiem z dnia 29 sierpnia 1951 r. skazał księdza Z. Kaczyńskiego za czyny z art. 86 § 1 i 2 Kodeksu karnego Wojska Polskiego i art. 6 Dekretu z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa, to jest działanie w zamiarze zmiany przemocą ustroju państwa oraz przyjęcie korzyści majątkowej od osoby działającej w interesie obcego rządu, na karę 10 lat więzienia.

Wyrokiem z dnia 5 marca 1958 r. Sąd Wojewódzki w Warszawie uniewinnił księdza Z. Kaczyńskiego od popełnienia zarzucanych mu czynów.

W toku prowadzonego śledztwa przesłuchano członków rodziny księdza Z. Kaczyńskiego, poddano oględzinom ujawnione materiały archiwalne w postaci akt sprawy przeciwko księdzu Zygmuntowi Kaczyńskiemu, teczek osobowych funkcjonariuszy MBP, sędziów i prokuratorów wykonujących czynności w sprawie księdza Z. Kaczyńskiego a także poddano analizie materiały archiwalne w postaci regulaminów i instrukcji więziennych.

Dotychczasowe ustalenia śledztwa wskazują m.in. na to, że w okresie prowadzonego przeciwko Z. Kaczyńskiemu postępowania karnego dopuszczono się wobec niego bezprawnego pozbawienia wolności na skutek niezgodnego z prawem przedłużania kolejnych okresów tymczasowego aresztowania.

– sygn. S 5/00/Zk

Śledztwo dotyczy bezprawnego pozbawienia wolności i pozbawienia życia przez funkcjonariuszy NKWD obywateli polskich oraz osób innych narodowości i obywatelstwa w obozie NKWD w Rembertowie w okresie od września 1944 r. do lipca 1945 r.

Śledztwo to zostało podjęte z zawieszenia przez Oddziałową Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie w dniu 15 listopada 2000 r.

Z ustaleń poczynionych dotychczas wynika, że po wkroczeniu do Rembertowa we wrześniu 1944 r. wojsk Armii Czerwonej i I Armii Wojska Polskiego, na terenie byłej fabryki amunicji „Pocisk” utworzony został obóz NKWD, w którym osadzano Polaków, Niemców, Ukraińców oraz osoby innych narodowości. Obóz traktowany był jako przejściowy. Doprowadzanych tam ludzi przetrzymywano przez okres od kilkunastu do kilkudziesięciu dni, po czym po sformowaniu transportu liczącego po kilkaset ludzi każdy, zsyłano do Związku Radzieckiego.

Z zeznań świadków przesłuchanych w sprawie wynika, że umieszczenie ich w obozie w Rembertowie a następnie przetransportowanie w głąb ZSRR nastąpiło całkowicie bezprawnie, bez wydania wobec nich jakiegokolwiek orzeczenia określającego choćby formalne przypisanie naruszenia prawa, zakresu tego naruszenia i sankcji.

W toku prowadzonych czynności śledczych, wobec nie ujawnienia w Polsce materiałów archiwalnych związanych z funkcjonowaniem obozu NKWD w Rembertowie, skierowano stosowne zapytania do Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Federacji Rosyjskiej, Rosyjskiego Państwowego Archiwum Wojskowego i Państwowego Archiwum Federacji Rosyjskiej.

W oparciu o pracę jednego z osadzonych w obozie w Rembertowie ustalono nazwiska około 1000 więźniów. Przesłuchano żyjących więźniów obozu, a w przypadku potwierdzenia ich śmierci, osoby dla nich najbliższe. W okresie lipiec 2002 r. – czerwiec 2003 r. przesłuchano 170 takich osób.

W ramach niniejszego śledztwa ujawniono także przypadki innych przestępstw dokonanych w obozie w Rembertowie na osobach osadzonych w późniejszym czasie, polegające przede wszystkim na stosowaniu przestępczych metod śledczych, znęcania się oraz nadużyciu władzy przez funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa. Sprawy te będą przedmiotem odrębnej oceny procesowej.

– sygn. S 8/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 4 grudnia 2000 r. prowadzone jest w sprawie łamania praworządności i naruszania praw człowieka w latach 1945-1956 na terenie całej Polski przez byłych funkcjonariuszy urzędów bezpieczeństwa publicznego, członków Polskiej Partii Robotniczej, Milicji Obywatelskiej i ORMO oraz przedstawicieli ówczesnych władz państwowych, wobec osób narodowości polskiej w związku z przynależnością – rzeczywistą lub domniemaną – do Polskiego Stronnictwa Ludowego, zarówno w okresie jego istnienia jak i po faktycznej likwidacji Stronnictwa.

Śledztwo to, w którym już zgromadzono obszerny materiał dowodowy, zawarty w 27 tomach ma na celu ustalenie zakresu i sposobów prześladowań członków PSL przez władze państwa komunistycznego. Jego celem jest także ustalenie w jakiej mierze represje na człon-

kach i działaczach PSL były dokonywane z inspiracji czy też na polecenie centralnych władz państwowych, w jakim zakresie zaś stanowiły wykonanie poleceń wydawanych na niższych strukturach organizacyjnych, państwowych i partyjnych.

Mając na uwadze zakres tego śledztwa, przy uwzględnieniu zakrojonych na szeroką skalę, przede wszystkim w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej, działań państwa wobec członków i sympatyków PSL, podkreślić należy, iż ujawniane są kolejne materiały archiwalne obrazujące prześladowania i bezprawne działania wobec wymienionych osób. W ostatnim czasie dokonywane są czynności śledcze w odniesieniu do nowych, ujawnionych materiałów archiwalnych związanych z działalnością w latach 50 – tych Polskiego Stronnictwa Ludowego – organizacji „Batalionów Chłopskich” na terenie Polski oraz prowadzonych w tym czasie działań operacyjnych wobec czołowych działaczy ruchu ludowego. Dotyczy to w szczególności Departamentu III Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, który podejmował, w zakresie prowadzonego zbiorczego rozpracowania pod kryptonimem „Zachód”, działania operacyjne dotyczące wymienionej organizacji. Materiały te zawierają również dane związane z rozpracowywaniem byłych działaczy „Batalionów Chłopskich” okręgu lubelskiego, rozpracowywaniem działaczy PSL na emigracji i osób z kierownictwa, w tym Stanisława Mikołajczyka, i całej działalności emigracyjnej tejże organizacji, a także organizacji młodzieżowej „Wici”.

– sygn. S 1/01/Zk

Śledztwo – podjęte 18 stycznia 2001 r. z zawieszenia – przeciwko byłemu funkcjonariuszowi Głównego Zarządu Informacji WP Henrykowi O. oskarżonemu o to, że w okresie od 12 lutego 1953 r. do 21 marca 1953 r. w Warszawie, pełniąc zawodową służbę wojskową na stanowisku oficera śledczego Głównego Zarządu Informacji WP, wykorzystując stosunek zależności istniejący pomiędzy oficerem śledczym a przesłuchiwanym płk rez. Franciszkiem Skibińskim, znęcał się nad nim moralnie w ten sposób, że podczas wielokrotnych i wielogodzinnych przesłuchań ubliżał wyżej wymienionemu nazywając go szpiegiem i degeneratem, groził mu pozbawieniem życia oraz zadawał wielokrotnie identyczne w treści pytania, zmierzając w ten sposób do spowodowania u pokrzywdzonego załamania psychicznego i do zmuszenia go do składania zeznań obciążających Eugenię K. co do uczestniczenia w prowadzeniu działalności agenturalnej na rzecz państw zachodnich.

Podstawę do prowadzenia śledztwa w sprawie znęcania się Henryka O. nad żołnierzami Wojska Polskiego stanowiły wyłączone materiały postępowania przygotowawczego dotyczące stosowania przestępczych metod śledczych przez funkcjonariuszy organów Informacji wobec żołnierzy Wojska Polskiego i Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Śledztwo zostało zakończone skierowaniem w dniu 8 maja 2003 r. aktu oskarżenia przeciwko Henrykowi O. do Wojskowego Sądu Garnizonowego w Warszawie.

Zebrane w śledztwie materiały wskazują, że oskarżony Henryk O. w ciągu niespełna dwóch miesięcy przesłuchiwał pokrzywdzonego Franciszka Skibińskiego kilkadziesiąt razy, po kilka i kilkanaście godzin na dobę.

Jak wynika z ustaleń śledztwa oskarżony Henryk O. został wymieniony w „Sprawozdaniu dla zbadania odpowiedzialności byłych pracowników Głównego Zarządu Informacji, Naczelnej Prokuratury Wojskowej i Najwyższego Sądu Wojskowego” komisji pod przewodnictwem Zastępcy Prokuratora Generalnego PRL Mariana Mazura, jako jeden z oficerów śledczych organów Informacji Wojskowej, stosujących wobec podejrzanych przestępcze metody śledcze. Nie został on jednak nigdy pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a jedynie w 1957 r. zwolniono go z zawodowej służby wojskowej. Po zakończeniu pełnienia służby w organach informacji, pracował w Ministerstwie Komunikacji, Komitecie Centralnym PZPR oraz w Ministerstwie Sprawiedliwości.

Na pierwszej rozprawie, która odbyła się w dniu 10 lipca 2003 r. oskarżony Henryk O. złożył obszernie wyjaśnienia, podczas których zaprzeczył zarzutom sformułowanym w akcie oskarżenia.

– sygn. S 5/01/Zk

Śledztwo wszczęte 31 stycznia 2001 r. dotyczące bezprawnego pozbawienia wolności Andrzeja Sołdrowskiego i innych osób poprzez bezpodstawne orzeczenie wobec nich z mocy wyroku Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie z dnia 6 września 1951 r. wieloletnich kar pozbawienia wolności.

W toku śledztwa ustalono, że Andrzej Sołdrowski był w końcu lat 40. działaczem organizacji katolickiej o nazwie Sodalicja Mariańska Akademików w Gliwicach, istniejącej legalnie przy tamtejszym Duszpasterstwie Akademickim i zajmującej się głoszeniem oraz rozpowszechnianiem wśród młodzieży poglądów wynikających z wiary katolickiej. Andrzej Sołdrowski w ramach Sodalicji współpracował z księżmi Stanisławem Nawrockim i Tomaszem Rostworowskim oraz z działaczami Adamem Stanowskim i Wiesławem Gorączko. Po aresztowaniu wszystkich wymienionych osób i po zakończeniu prowadzonego przeciwko nim przez MBP śledztwa, Andrzej Sołdrowski wraz z ks. Tomaszem Rostworowskim i Stanisławem Nawrockim oraz z Adamem Stanowskim i Wiesławem Gorączko, zostali bezpodstawnie oskarżeni o prowadzenie wrogiej działalności przeciwko Polsce, zmierzającej do obalenia władzy ludowej. Wyrokiem WSR w Warszawie z dnia 6 września 1951 r. wymienione osoby skazane zostały na kary wieloletniego pozbawienia wolności (7 – 12 lat więzienia).

W celu pełnego wyjaśnienia zdarzeń będących przedmiotem niniejszego śledztwa dokonano licznych kwerend w archiwach wojskowych oraz w zasobach IPN i zapoznano się z odnalezionymi materiałami MBP mającymi związek z tą sprawą. Ponadto dokonano oględzin szeregu akt personalnych osób zatrudnionych w wojskowym wymiarze sprawiedliwości w Polsce w latach 50., które uczestniczyły na różnych etapach w oskarżaniu i orzekaniu w sprawie historycznej przeciwko Andrzejowi Sołdrowskiemu i innym. Po zapoznaniu się z kolejnymi odtajnionymi przez archiwa wojskowe aktami personalnymi poszukiwanych osób i po dokonaniu końcowej analizy zgromadzonego w toku śledztwa materiału dowodowego (liczy on 14 tomów), rozważona zostanie kwestia wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów żyjącym jeszcze b. sędziom i prokuratorom wojskowym, którzy dopuścili się bezprawnego pozbawienia wolności Andrzeja Sołdrowskiego i innych.

Zakończenie śledztwa planowane jest do końca 2003 r.

– sygn. S 6/01/Zk

Śledztwo wszczęte 31 stycznia 2001 r. w sprawie bezpodstawnego orzeczenia w dniu 15 marca 1948 r. przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie kary śmierci wobec Witolda Pileckiego i wykonania jej w dniu 25 maja 1948 r.

W jego toku ustalono, że rotmistrz Witold Pilecki, który powrócił do Polski w 1945 r. ze zleconą mu przez dowództwo II Korpusu gen. Władysława Andersa misją zebrania dla niego informacji na temat panującej w kraju sytuacji społecznej i politycznej, został w maju 1947 r. zatrzymany przez MBP wraz z kilkunastoma osobami ze swego najbliższego otoczenia i oskarżony m.in. o szpiegostwo. WSR w Warszawie nie uwzględniając ujawnionych w toku przewodu sądowego okoliczności jednoznacznie wskazujących, że oskarżony Witold Pilecki i 7 odpowiadających z nim osób, działaniem swoim nie wyczerpali ustawowych znamion zarzucanych im przestępstw, wyrokiem z dnia 15 marca 1948 r. bezpodstawnie orzekł karę śmierci wobec Witolda Pileckiego, Marii Szelałowskiej i Tadeusza Płużańskiego, zaś Makarego Sieradzkiego, Witolda Różyckiego, Maksymiliana Kauckiego, Ryszarda Jamontta –

Krzywickiego i Jerzego Nowakowskiego bezpodstawnie pozbawił wolności (orzeczone kary dożywotniego więzienia oraz kary 15, 10 i 5 lat więzienia). Orzeczenie to zostało utrzymane w całości w mocy postanowieniem Najwyższego Sądu Wojskowego z dnia 3 maja 1948 r., na skutek czego w dniu 25 maja 1948 r. wykonano orzeczoną wobec Witolda Pileckiego karę śmierci. Pozostałym skazanym na karę śmierci osobom, w drodze prawa łaski, zamieniono orzeczone kary na dożywotnie więzienie.

W sprawie tej zgromadzono materiały operacyjne wytworzone przez MBP, a mające związek z archiwalnym śledztwem przeciwko Witoldowi Pileckiemu i 7 innym odpowiadającym z nim karnie osobom, dokonano oględzin kilkunastu akt personalnych osób uczestniczących w śledztwie, procesie i straceniu Witolda Pileckiego oraz przeprowadzono z udziałem podejrzanego Czesława Ł. (b. prokurator Naczelnej Prokuratury Wojskowej oskarżający w marcu 1948 r. przed WSR w Warszawie Witolda Pileckiego i in.) czynności końcowe.

Postępowanie karne w niniejszej sprawie zostało zakończone skierowaniem do Wojskowego Sądu Okręgowego w Warszawie w dniu 1 kwietnia 2003 r. aktu oskarżenia przeciwko ppłk w stanie spoczynku Czesławowi Ł. (materiał dowodowy liczył 22 tomy).

Czesławowi Ł. zarzucono, że jako prokurator wojskowy nie dopełnił w marcu 1948 r. obowiązku złożenia wniosku o zmianę niezgodnego z prawem składu orzekającego w procesie Witolda Pileckiego i in. oraz że występując przed nieprawidłowo obsadzonym sądem wniósł o uznanie wszystkich oskarżonych za winnych i o wymierzenie kary śmierci wobec czterech osób, kary dożywotniego więzienia wobec dwóch osób i wobec również dwóch osób o wymierzenie wieloletniej kary więzienia, pomimo że oskarżeni swoim działaniem nie wyczerpali ustawowych znamion zarzucanych im przestępstw, czym nakłaniał sąd do bezprawnego orzeczenia kar śmierci i kar pozbawienia wolności.

Do chwili obecnej odbyły się dwie rozprawy sądowe (w dniu 12 maja br. i 5 czerwca br.), podczas których rozpoczęty został przewód sądowy – odczytany został akt oskarżenia, a następnie oskarżony Czesław Ł. przystąpił do składania wyjaśnień. Czesław Ł. nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu w akcie oskarżenia czynu. Kolejne terminy rozpraw zostały wyznaczone przez sąd na 15,16,17 i 18 września br.

– sygn. S 7/01/Zk

Śledztwo wszczęte 31 stycznia 2001 r. dotyczy bezpodstawnego orzeczenia w dniu 8 października 1948 r. przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie kary śmierci wobec Zbigniewa Bernatowicza i wykonania jej w dniu 27 stycznia 1949 r.

Ustalono, że orzeczenie przez WSR w 1948 r. wobec Zbigniewa Bernatowicza – członka konspiracyjnej organizacji niepodległościowej „WiN” – kary śmierci należy rozpatrywać w kategoriach zabójstwa sądowego. Sąd bowiem w wyroku bezpodstawnie przyjął, iż Zbigniew Bernatowicz dopuścił się zarzucanych mu w akcie oskarżenia czynów, podczas gdy w toku postępowania karnego nie zgromadzono dowodów, które przemawiałyby za winą oskarżonego. Nie przeprowadzono dowodu, iż sama przynależność do AK i WiN Zbigniewa Bernatowicza była równoważna z zamiarem usunięcia przemocą organów władzy państwowej i dokonania zmiany ustroju. Nie udowodniono także, że będąc kierownikiem łączności i p.o. kierownika organizacyjnego Wydziału „Instytut Bakteriologiczny” skazany działał na szkodę Państwa Polskiego poprzez kierowanie łącznością i koordynacją działań komórek sieci terenowej Wydziału, które miały jakoby gromadzić i przekazywać wiadomości stanowiące tajemnicę państwową i wojskową. Nie zdołano również zgromadzić dowodów, które pozwalałyby na przypisanie Zbigniewowi Bernatowiczowi przestępstwa szpiegostwa, na potwierdzenie tego, że miał on świadomość, iż przekazywane materiały stanowiły tajemnicę państwową bądź wojskową oraz, że przekazywane były do ośrodków obcego wywiadu.

W uzasadnieniu wyroku Sąd dowolnie, bez oparcia się o materiał dowodowy, gdyż taki nie został zgromadzony, uznał, że kwalifikacja prawna zarzucanych Zbigniewowi Bernatowiczowi czynów „(...) nie budzi zastrzeżeń ponieważ jest rzeczą notoryjnie znaną, że nielegalna organizacja AK i WiN, których oskarżony był członkiem miały na celu przemocą usunąć organa władzy zwierzchniej narodu i zagarnąć ich władzę oraz zmienić ustrój Państwa Polskiego”.

W niniejszej sprawie przeprowadzono kwerendy w archiwach państwowych i wojskowych oraz dokonano oględzin udostępnionych dla potrzeb śledztwa materiałów archiwalnych.

W sprawie niniejszej, w której materiał dowodowy zgromadzono w 4 tomach, w najbliższym czasie przewidziane jest wydanie decyzji końcowej.

– sygn. S 25/01/Zk

Śledztwo przeciwko Helenie Wolińskiej-Brus podejrzanej o to, że w okresie od 8 czerwca 1950 r. do 3 października 1953 r. jako prokurator Naczelnej Prokuratury Wojskowej bezprawnie pozbawiła wolności na czas powyżej 7 dni 16 osób, oficerów Wojska Polskiego, w tym Augusta Emila Fieldorfa „Nila”, i osoby cywilne – stosując względem nich, pomimo braku podstaw, środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania.

Przedmiotowe śledztwo Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie przejęła do dalszego prowadzenia z Wojskowej Prokuratury Okręgowej w Warszawie w maju 2001 r.

W początkowym okresie śledztwa Helenie Wolińskiej-Brus przedstawiono zarzut bezprawnego pozbawienia wolności Augusta Emila Fieldorfa. Jednak po dokonaniu analizy innych spraw, w których czynności podejmowała Helena Wolińska-Brus i stwierdzeniu, że także w tych sprawach, jako prokurator Naczelnej Prokuratury Wojskowej, dopuściła się działań bezprawnych, rozszerzono zakres zarzutów o kolejne czyny, w sumie dotyczące 16 osób.

W toku śledztwa, po ponownym skierowaniu w dniu 29 czerwca 2001 r. wniosku o ekstradycję, władze brytyjskie zwróciły się we wrześniu 2002 r. do Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie o wyjaśnienie dalszych kwestii natury prawnej. Wyjaśnienie takie zostało przedłożone. Do chwili obecnej wniosek ekstradycyjny nie został rozpoznany.

W śledztwie przeciwko Helenie Wolińskiej-Brus zebrano dotychczas materiał dowodowy, na który składają się kompletne akta postępowań karnych z lat 50., w których wykonywała ona czynności jako prokurator Naczelnej Prokuratury Wojskowej oraz zeznania świadków, osób skazanych i członków ich rodzin.

W dalszym ciągu analizie poddawane są kolejne ujawniane materiały archiwalne, także o charakterze operacyjnym, dotyczące wspomnianych 16 osób, wobec których bezprawne działania podejmowała prokurator Helena Wolińska-Brus.

– sygn. S 42/01/Zk

Śledztwo wszczęte 25 lipca 2001 r. dotyczy niedopełnienia obowiązków służbowych przez prokuratorów Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Warszawie i Naczelnej Prokuratury Wojskowej oraz sędziów Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie i Najwyższego Sądu Wojskowego w toku postępowania karnego w sprawie Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie, oznaczonej sygnaturą akt Sr 703/46 i działania przez to na szkodę interesu publicznego i prywatnego.

Zgromadzony dotychczas w niniejszej sprawie materiał dowodowy pozwala na uznanie, że prokuratorzy i sędziowie nadzorując postępowanie przygotowawcze i wydając wyrok w

stosunku do 14 harcerzy „Szarych Szeregów”, nie dopełnili obowiązków wynikających ze sprawowanych funkcji, gdyż nie sprawdzili obrony oskarżonych, którzy twierdzili na rozprawie, iż złożone przez nich w śledztwie wyjaśnienia zostały wymuszone za pomocą tortur psychicznych i fizycznych przez funkcjonariuszy UB.

Harcerze ci wyrokiem WSR w Warszawie z dnia 9 lipca 1946 r. zostali skazani za przynależność od czerwca 1945 r. do grudnia 1945 r. w Ursusie do „nielegalnej organizacji AK”, mającej na celu obalenie ustroju demokratycznego Państwa Polskiego, na kary więzienia od 1 roku z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, do 4 lat. W następstwie rewizji złożonej przez prokuratora na niekorzyść oskarżonych Najwyższy Sąd Wojskowy uchylił wyrok sądu I instancji w części dotyczącej 6 oskarżonych i przekazał sprawę WSR w Warszawie do ponownego rozpoznania. Wymieniony Sąd ponownie uznał ich za winnych zarzucanych im czynów, podwyższając zarazem wymiar kary względem kilku oskarżonych.

Podczas pierwszej rozprawy oskarżeni w większości wyjaśniali, że w czasie prowadzonego przeciwko nim śledztwa byli bici, osadzano ich w karczerze, a także stosowano wobec nich przymus psychiczny celem wymuszenia złożenia żądanej treści wyjaśnień. Sąd rozpoznając sprawę nie uznał skarg oskarżonych za wiarogodne i nie spowodował wyłączenia ze sprawy tych materiałów celem przeprowadzenia przez prokuraturę odrębnego postępowania przygotowawczego w zakresie nadużycia uprawnień przez funkcjonariuszy prowadzących śledztwo.

Najwyższy Sąd Wojskowy rozpoznając środek odwoławczy nie zajął także stanowiska procesowego odnośnie tej kwestii. Nie uczynił tego również Wojskowy Sąd Rejonowy rozpoznając sprawę powtórnie.

W ramach niniejszego śledztwa podjęte zostały czynności zmierzające do ustalenia kręgu pokrzywdzonych i sprawców. Ustalono siedmiu żyjących pokrzywdzonych, a odnośnie siedmiu nieżyjących ustalono osoby wykonujące prawa pokrzywdzonych. Wszystkie te osoby zostały przesłuchane w charakterze świadków. Zeznały one, że w czasie prowadzonego śledztwa, funkcjonariusze byłego UB i Informacji Wojskowej stosowali przestępcze metody śledcze, zmuszając ich do składania określonej treści wyjaśnień.

W sprawie tej zostały nadto ustalone dane personalne biorących udział w sprawie, w tym prokuratorów, sędziów, ławników i obrońców oskarżonych. Spośród tych osób żyje obecnie jedynie jeden z ławników zasiadających w składzie orzekającym Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie z roku 1946 oraz jeden z obrońców oskarżonych. Osoby te zostały przesłuchane, jednakże ich zeznania nie wzbogaciły w zasadniczy sposób zebranego dotychczas materiału dowodowego sprawy. Pozostałe osoby biorące udział w sprawie zakończonej skazaniem, na różnych jej etapach, bądź nie żyją, bądź wyjechały z Polski na pobyt stały. Co do niektórych osób, pomimo podjęcia w tym zakresie stosownych działań, nie zdołano w sposób jednoznaczny ustalić ich losów.

– sygn. S 46/01/Zk

Śledztwo wszczęte 30 sierpnia 2001 r. dotyczy podrabiania w latach 1951-1989 w Polsce przez funkcjonariuszy byłego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, w celu użycia jako autentycznych, dokumentów dotyczących Dyrektora „Radia Wolna Europa” – Jana Nowaka-Jeziorańskiego, mogących poniżyć go w opinii publicznej i narazić na utratę zaufania potrzebnego dla rodzaju wykonywanej przezeń działalności.

Po wszczęciu śledztwa, dzięki informacjom dostarczonym przez zawiadamiającego Jana Nowaka-Jeziorańskiego, wskazującym na fałszerstwa dokonane przez Służbę Bezpieczeństwa w stosunku do kilkunastu innych osób, zakres przedmiotowy prowadzonych czynności śledczych uległ znacznemu rozszerzeniu. Spowodowało to konieczność przeprowadzenia szeregu czynności zmierzających do dowodowego potwierdzenia przekazanych przez Jana No-

waka–Jeziorańskiego informacji co do działalności służb bezpieczeństwa PRL w stosunku do wskazanych przez niego osób.

Wobec szerokiego zakresu prowadzonego śledztwa, koniecznym stało się zapoznanie z obszernym materiałem archiwalnym. Ta wielowątkowość śledztwa oraz obszerność ujawnionych archiwaliów powoduje, że na obecnym etapie postępowania karnego trwają nadal czynności zapoznawania się z udostępnianymi i ujawnianymi materiałami historycznymi oraz ich oceny w kontekście ważnych dla sprawy zeznań złożonych przez Jana Nowaka – Jeziorańskiego.

– sygn. S 51/01/Zk

Śledztwo kontynuowane od 30 sierpnia 2001 r. swoim zakresem obejmuje :

– przekroczenie uprawnień służbowych przez funkcjonariuszy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych działających na szkodę wymiaru sprawiedliwości w latach 1983-1984 w związku z prowadzonym przez Prokuraturę Wojewódzką w Warszawie śledztwem dotyczącym śmierci Grzegorza Przemyka,

– utrudnianie śledztwa Prokuratury Wojewódzkiej w Warszawie w sprawie śmierci Grzegorza Przemyka w latach 1983-1984 przez funkcjonariuszy resortu Spraw Wewnętrznych,

– kierowanie gróźb bezprawnych przez funkcjonariuszy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w celu wywarcia wpływu na czynności świadków występujących przed sądem w sprawie śmierci Grzegorza Przemyka.

Śledztwo ma charakter złożony i wielopłaszczyznowy, aktualnie akta sprawy liczą 50 tomów oraz zawierają szereg materiałów historycznych o charakterze pomocniczym.

Dotychczasowe ustalenia pozwalają stwierdzić, iż w toku i w związku z prowadzonym w latach 1983 - 1984 śledztwem o śmiertelne pobicie Grzegorza Przemyka podejmowane były pozaprawne działania przez funkcjonariuszy różnych szczebli działających w strukturach ówczesnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, których celem było spowodowanie uniknięcia odpowiedzialności karnej przez rzeczywistych sprawców tego czynu -funkcjonariuszy MO.

Obecnie prowadzone postępowanie przygotowawcze ma na celu ustalenie kręgu osób odpowiedzialnych za wydawanie poleceń w tym zakresie jak i bezpośrednich wykonawców tych przestępczych działań.

W ramach prowadzonego śledztwa w wyniku kwerend przeprowadzonych m.in. w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN, archiwach cywilnych i wojskowych, w tym w Biurze Ewidencji i Archiwum b. Urzędu Ochrony Państwa, odnalezionych zostało szereg istotnych dowodowo materiałów. Odnalezione zostały między innymi materiały archiwalne, pozwalające na ustalenie, iż organy MSW i MO w związku z prowadzonym postępowaniem dotyczącym śmiertelnego pobicia Grzegorza Przemyka prowadziły działania przez specjalnie powołane grupy operacyjno-śledcze w ramach akcji opatrzonej kryptonimami „Junior” i „Świadek”, na terenie ówczesnego województwa warszawskiego i radomskiego. Jak zdecydowany charakter, świadczący o poczuciu bezkarności, miały te działania świadczy to, że objęto nimi nie tylko świadków występujących w sprawie, ale nawet adwokatów występujących przed sądem jako oskarżyciele posiłkowi.

Powyżej wspomniane dokumenty umożliwiły zapoznanie się z metodami pracy i działaniami grup operacyjno - śledczych w sprawie o przytoczonych powyżej kryptonimach.

Zapoznanie się natomiast z odnalezionymi dokumentami ukazującymi strukturę organizacyjną MSW oraz dokumentami zawierającymi informacje dotyczące komórek organizacyjnych, etatów, struktury WUSW i jednostek im podległych pozwala na odtworzenie całej drogi poszczególnych poleceń wydawanych na poszczególnych etapach działań operacyjnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

W ramach niniejszego śledztwa przeprowadzone zostały również oględziny 15 kaset VHS o łącznym czasie emisji 38 godzin, zabezpieczone jako dowody rzeczowe, a zawierające nagrania z czynności śledczych z udziałem świadków występujących w sprawie śmiertelnego pobicia Grzegorza Przemyska. Zapoznano się także z aktami personalnymi ponad 20 byłych funkcjonariuszy MSW, działających w powołanych grupach operacyjnych.

W toku śledztwa ujawniono ponadto i zapoznano się z aktami postępowań prowadzonych w latach 1983-1984 przez Wojskową Prokuraturę Garnizonową i Wojskowy Sąd Garnizonowy w Warszawie skierowanych przeciwko osobom związanym ze środowiskiem Barbary Sadowskiej i adwokata Macieja Bednarkiewicza.

Zapoznanie się z wymienionymi aktami i przeprowadzenie ich oględzin umożliwiło sporządzenie listy osób, co do których zachodzi konieczność przesłuchania w charakterze świadków. Odbywać się one będą sukcesywnie w okresie najbliższych kilku miesięcy.

Przeprowadzenie dalszych działań uzależnione będzie od wyników tych właśnie przesłuchań jak i od wyników innych czynności podejmowanych w śledztwie.

– sygn. S 57/01/Zk

Śledztwo dotyczy pozbawienia życia w dniu 11 listopada 1948 r. w szpitalu więziennym przy ul. Rakowieckiej w Warszawie Jana Gąsienicy–Sieczki. Materiały w tej części zostały wyłączone postanowieniem z dnia 7 września 2001 r., ze śledztwa tut. Komisji o sygn. S 11/01/Zk, celem kontynuowania czynności w ramach odrębnego postępowania.

Z ustaleń dokonanych w toku niniejszego śledztwa wynika, że Jan Gąsienica–Sieczka, górnik z Zakopanego, kurier tatrzański z okresu II wojny światowej, w dniu 23 października 1947 r. przeprowadził przez granicę polsko–czeskosłowacką działaczy PSL: Wincentego Bryję, Marię Hulewicz i Mieczysława Dąbrowskiego – współpracowników Stanisława Mikołajczyka. Wymienione osoby zostały po kilku dniach ujęte przez funkcjonariuszy czechosłowackich organów bezpieczeństwa i wydane władzom polskim. Zatrzymanych osadzono w więzieniu mokotowskim w Warszawie. W trakcie śledztwa osoby te potwierdziły, iż ich przewodnikiem przez granicę był Jan Gąsienica–Sieczka.

Jan Gąsienica–Sieczka został zatrzymany w Zakopanym, a następnie przewieziono go do Warszawy, gdzie został aresztowany i osadzony w więzieniu mokotowskim. W dniu 19 października 1948 r. Naczelną Prokuraturę Wojskową zatwierdziła sporządzone przez MBP postanowienie o zawieszeniu śledztwa przeciwko Janowi Gąsienicy–Sieczce z powodu złego stanu zdrowia, jednocześnie zarządzając przetransportowanie go do więzienia we Wrocławiu celem poddania obserwacji na oddziale dla umysłowo chorych.

W listopadzie 1948 r. zwołki aresztowanego zostały wydane rodzinie, z uzyskanego odpisu aktu zgonu wynika, że Jan Gąsienica–Sieczka zmarł w dniu 11 listopada 1948 r. w więzieniu przy ul. Rakowieckiej w Warszawie. W ewidencji zgonów Centralnego Więzienia Warszawa–Mokotów figuruje zapis, z którego wynika, że Jan Gąsienica–Sieczka popełnił samobójstwo w szpitalu więziennym. Kwestia ta budzi wątpliwości, w szczególności w świetle zeznań przesłuchanych w sprawie świadków potwierdzających fakt znęcania się w toku śledztwa przez funkcjonariuszy MBP nad Janem Gąsienicą–Sieczką, co rodzi podejrzenie co do okoliczności jego śmierci.

– sygn. S 61/01/Zk

Śledztwo kontynuowane od 27 września 2001 r. dotyczy zabójstw mieszkańców powiatu pułtuskiego – m.in. Szczepana Wiśniewskiego, Janiny Wiśniewskiej, Henryki Twarowskiej, Stefana Żurawińskiego i Jana Orłowskiego – dokonanych w okresie od 26 czerwca 1945 r. do 23 lutego 1946 r. przez funkcjonariuszy PUBP w Pułtusku.

W toku śledztwa ustalono, że Stefan Żurawiński, działacz PSL i członek BCh, został pozbawiony życia w dniu 18 lutego 1946 r. Na kilka dni przed śmiercią został zatrzymany przez nieustalonych funkcjonariuszy UB, przyznał się do posiadania broni ujawniając jednocześnie miejsce jej przechowywania. Funkcjonariusze UB udali się tam wraz ze Stefanem Żurawińskim, który podczas przeprowadzania operacji odbierania broni został zastrzelony.

Zakresem niniejszego śledztwa objęte jest również zabójstwo rodziny Wiśniewskich. Szczepan Wiśniewski wraz z żoną Janiną i córką Henryką Twarowską zamieszkiwali w Bartodziejach gm. Obryte. Wszystkie wymienione osoby zostały w dniu 26 czerwca 1945 r. zastrzelone w miejscu swojego zamieszkania.

Do zabójstwa Jana Orłowskiego doszło w dniu 23 lutego 1946 r. w miejscowości Gładczyn Rządowy – został on wieczorem zabrany ze swojego domu przez grupę przybyłych mężczyzn. Zwłoki Jana Orłowskiego zostało odnalezione w lesie nieopodal miejscowości Grabówiec.

Opisanych zbrodni, według części przesłuchanych w niniejszej sprawie świadków, dopuścić się mieli funkcjonariusze PUBP w Pułtusk, którzy utworzyli samorządnie „bojówkę”, w ramach której mieli w latach 40. pozbawiać życia mieszkańców powiatu pułtuskiego „niewygodnych dla władzy ludowej” i uznanych za jej przeciwników politycznych (na obecnym etapie śledztwa teza ta nie została jednoznacznie potwierdzona innymi dowodami). Ponadto w toku niniejszego śledztwa zebrano materiał dowodowy dający podstawę do uznania, iż funkcjonariusze PUBP w Pułtusk dopuścili się podczas przesłuchań znęcania zarówno fizycznego jak i psychicznego nad zatrzymanymi i tymczasowo aresztowanymi osobami z terenu Pułtusk i okolicy.

W sprawie tej ustalono i przesłuchano osoby wykonujące prawa pokrzywdzonych po wymienionych zmarłych, przesłuchano innych świadków, dokonano licznych kwerend w archiwach państwowych i zasobach IPN oraz zapoznano się z kilkudziesięcioma aktami osobowymi b. funkcjonariuszy PUBP w Pułtusk.

– sygn. S 65/01/Zk

Śledztwo kontynuowane od października 2001 r. dotyczy dokonanego w dniach 26–27 stycznia 1947 r. przez funkcjonariuszy PUBP w Ciechanowie zabójstwa Wiktora Mosakowskiego.

Urodzony w 1917 r., mieszkający po wojnie wspólnie z rodzicami w miejscowości Wypychy, pow. Maków Maz., Wiktor Mosakowski w dniu 26 stycznia 1949 r. został zatrzymany w mieszkaniu rodziców przez funkcjonariuszy PUBP w Ciechanowie jako podejrzany o przynależność do organizacji Narodowy Związek Wojskowy. Przebywając w areszcie tego Urzędu zmarł w dniu 27 stycznia 1949 r. Z urzędowego dokumentu wynika, że jako przyczynę zgonu przyjęto: „niedomogę serca z powodu rozdęcia łuku głównej tętnicy serca aorty”.

Przesłuchani świadkowie zeznali natomiast, że W. Mosakowski został ciężko pobity podczas zatrzymania w mieszkaniu przez funkcjonariuszy PUBP w Ciechanowie. Pobitego do nieprzytomności W. Mosakowskiego widzieli również tej nocy, w areszcie PUBP w Ciechanowie, inni świadkowie.

Zgromadzony w przedmiotowym śledztwie materiał dowodowy czyni prawdopodobnym popełnienie przestępstwa zabójstwa Wiktora Mosakowskiego przez funkcjonariuszy PUBP w Ciechanowie. Jeżeli dalsze czynności w tej sprawie potwierdzą dotychczasowe ustalenia, rozważona zostanie kwestia przedstawienia zarzutów popełnienia przestępstwa zidentyfikowanemu byłemu funkcjonariuszowi PUBP w Ciechanowie.

Śledztwo prowadzone od czerwca 2002 r. dotyczy bezprawnego pozbawienia wolności Bronisława Chajęckiego z powodów politycznych w okresie od 22 listopada 1948 r. w Warszawie, połączonego ze szczególnym udręczeniem i stracenia go.

Jak ustalono w toku śledztwa, wyrokiem Sądu Wojewódzkiego dla m. st. Warszawy z dnia 30 maja 1952 r. Bronisław Chajęcki, przed wybuchem II wojny światowej delegat Prezydenta Warszawy Stefana Starzyńskiego na Prawobrzeżną Warszawę, skazany został na karę śmierci. Na podstawie dotychczasowych danych przyjmuje się, że karę śmierci wykonano w dniu 5 stycznia 1953 r. W tymczasowym aresztowaniu Bronisław Chajęcki przebywał od dnia 10 listopada 1948 r. do 20 października 1952 r.

Syn Bronisława Chajęckiego – Maciej Chajęcki utrzymuje natomiast, że protokół wykonania kary śmierci na jego ojcu w dniu 5 stycznia 1953 r. (nr WDS 13 / 53 / tjn) został sfałszowany, albowiem w rzeczywistości wyrok skazujący Bronisława Chajęckiego na karę śmierci został skierowany przez Prokuraturę Generalną do wykonania w dniu 22 stycznia 1953 r., a więc po dacie kiedy to jego ojciec miał zostać stracony. Ponadto numer tegoż protokołu jest wyższy niż protokołu wykonania wyroku śmierci na gen. Emilu Fieldorfie, sygn. WDS 9/53, który został stracony później, w dniu 24 lutego 1953 r. Z treści protokołu przesłuchania świadka Macieja Chajęckiego wynika nadto, że spotkał się on kilkakrotnie w okresie od 1985 r. do 1991 r. ze starszym człowiekiem, o którym twierdzi, iż był to Bronisław Chajęcki oraz że otrzymywał w latach siedemdziesiątych listy od Bronisława Chajęckiego.

Prokuratura Generalna w latach siedemdziesiątych, na skutek interwencji Macieja Chajęckiego, zajmowała się sprawą Bronisława Chajęckiego pod kątem ustalenia miejsca jego pochówku, a także potwierdzenia faktu, że został on faktycznie stracony. Stwierdzono, że ustalenie dokładnego miejsca pogrzebania zwłok B. Chajęckiego nie jest możliwe, gdyż w okresie kiedy został on stracony zwłoki osób, na których wykonano karę śmierci grzebane były beziemiennie.

W aktach sprawy znajdują się także protokoły przesłuchania w charakterze świadka prokuratora Jana Traczewskiego, który figuruje jako uczestnik w protokole wykonania kary śmierci na osobie Bronisława Chajęckiego, (sygn. WDS – 3/53/tjn.) z dnia 5 stycznia 1953 r.. Świadek Jan Traczewski zeznał, po okazaniu mu tego protokołu, że jest to protokół egzekucji, przy której był obecny.

Także przesłuchane w sprawie córki Bronisława Chajęckiego zeznały, że po znajdującej się na protokole wykonania kary śmierci na B. Chajęckim dacie 5 stycznia 1953 r. nie otrzymały od ojca żadnej wiadomości.

Z dokumentów znajdujących się w aktach śledztwa wynika, że uczestniczący w opisanym wykonaniu kary śmierci prokurator Wodnicki nie żyje, natomiast lekarz więzienny Estera Szenberg wyjechała do Australii. Podjęto czynności zmierzające do ustalenia czy Estera Szenberg zamieszkuje w Australii. Dokonywane są czynności zmierzające do ustalenia dalszych osób, które mogą posiadać wiedzę o wykonaniu kary śmierci na Bronisławie Chajęckim.

Analizując materiał dowodowy sprawy niniejszej ustalono także, że w okresie długotrwałego postępowania karnego, Bronisław Chajęcki był bezprawnie pozbawiony wolności na skutek nie przedłużania mu, w wymaganych terminach, tymczasowego aresztowania przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie i przez Najwyższy Sąd Wojskowy. Ustala się osoby odpowiedzialne za taki stan rzeczy, prokuratorów Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Warszawie i Naczelnej Prokuratury Wojskowej oraz sędziów wymienionych sądów.

– sygn. S 60/02/Zk

Śledztwo wszczęte 20 sierpnia 2002 r. prowadzone jest w sprawie tworzenia fałszywych dowodów i podejmowania innych podstępnych zabiegów przez funkcjonariuszy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego i osób z nimi współpracujących w okresie od 1945 r. do 1952 r. w Warszawie i Brwinowie wobec Edmunda K. i Eugeniusza G., zmierzających do skierowania przeciwko wyżej wymienionym ścigania o przestępstwo.

W ramach prowadzonego postępowania karnego zgromadzono bardzo obszerny materiał dowodowy, ukazujący rodzaj działań operacyjnych MBP, rozpracowań, kombinacji operacyjnych oraz pracy z agentami i tajnymi współpracownikami, zmierzających do zatrzymania przeciwników ówczesnej władzy, uprawdopadabniający w tej konkretnej sprawie popełnienie przestępstwa objętego zakresem śledztwa.

W dniach 10 i 18 lipca 2003 r. ogłoszono postanowienia o przedstawieniu zarzutów w stosunku do dwóch byłych funkcjonariuszy MBP, którym zarzucono udział w przestępczym, „agenturalnym rozpracowaniu i kombinacji operacyjnej”, jak określano to w ówczesnej terminologii organów bezpieczeństwa, prowadzonych w 1952 r. w Warszawie i okolicach wobec dwóch żołnierzy AK i WiN Edmunda K. i Eugeniusza G. W ramach tych działań tworzono fałszywe dowody i realizowano inne podstępne zabiegi mające na celu zatrzymanie wyżej wymienionych oraz skierowanie wobec nich wniosku o ściganie.

Konsekwencją przestępczych metod MBP było skazanie Edmunda K. i Eugeniusza G. na karę śmierci, między innymi na podstawie sfabrykowanych przez MBP materiałów.

Podejrzani nie przyznali się do popełnienia zarzucanych im czynów, jeden z nich złożył obszerne wyjaśnienia, drugi zaś odmówił złożenia wyjaśnień.

– sygn. S 81/02/Zk

Śledztwo przeciwko Leopoldowi S., byłemu oficerowi śledczemu Głównego Zarządu Informacji WP, podejrzanemu o fizyczne i moralne znęcanie się w okresie od kwietnia do lipca 1952 r. nad aresztowanym majorem rezerwy Władysławem S.

Materiały w części dotyczącej stosowania niedozwolonych metod śledczych wobec Władysława S. wyłączono w dniu 19 listopada 2002 r., z akt śledztwa w sprawie stosowania niedozwolonych metod śledczych przez funkcjonariuszy organów informacji wobec oficerów Sztabu Generalnego WP.

Na podstawie analizy 64 tomów akt archiwalnych postępowania karnego przeciwko Władysławowi K. i Mieczysławowi N. – b. funkcjonariuszom GZI WP oraz 56 tomów akt archiwalnych postępowań karnych prowadzonych w GZI WP w latach 1950 – 1952 w jednej z tzw. spraw odpryskowych „spisku w Wojsku Polskim” przeciwko oficerom Wojska Polskiego tworzącym tzw. grupę Sztabu Generalnego WP, ujawniono materiał dowodowy potwierdzający znęcanie się przez b. oficera śledczego GZI WP Leopolda S. nad mjr Władysławem S. W toku śledztwa, wobec ustalenia, że pokrzywdzony Władysław S. nie żyje, przesłuchano w charakterze świadków najbliższych jego krewnych.

Ze zgromadzonego w niniejszej sprawie materiału dowodowego wynika, że oficer śledczy GZI WP Leopold S. w czasie śledztwa prowadzonego przeciwko mjr rez. Władysławowi S. w 1952 r. w Warszawie, działając wspólnie z innymi funkcjonariuszami GZI WP, wykorzystując stosunek zależności istniejący pomiędzy nim a przesłuchiwanym majorem rez. Władysławem S. znęcał się nad nim fizycznie i moralnie w ten sposób, że podczas trwającego bezustannie kilkadziesiąt godzin przesłuchania zmuszał go do siedzenia w jednej pozycji na przytwierdzonym do podłoża stołku bez oparcia, straszył pozbawieniem życia, świecił mu elektryczną lampą w oczy, a gdy Władysław S., będąc u kresu wytrzymałości fizycznej, spadał ze stołka na podłogę, polewał go wodą.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego Leopold S., nie przyznał się do popełnienia zarzuczonego mu przestępstwa i złożył obszernie wyjaśnienia.

Obecnie w sprawie przeprowadzane są badania sądowo-psychiatryczne mające na celu ustalenie stanu zdrowia psychicznego podejrzanego w chwili czynu.

– sygn. S 6/03/Zk

Śledztwo wszczęte 6 lutego 2003 r. w sprawie znęcania się fizycznego i psychicznego nad Witoldem Pileckim, Marią Szelańską, Tadeuszem Płuzańskim, Makarym Sieradzkim, Witoldem Różyckim, Ryszardem Jamontt – Krzywickim, Jerzym Nowakowskim i Maksymilianem Kauckim przez funkcjonariuszy MBP w Warszawie.

Z ustaleń śledztwa poczynionych na podstawie zeznań świadków i treści doniesień agencjonalnych MBP wynika, że w toku prowadzonego przez funkcjonariuszy MBP w Warszawie w okresie od 6 maja do 10 grudnia 1947 r. postępowania karnego przeciwko wymienionym osobom znęcano się nad nimi fizycznie, grożono i znieważano wulgarnymi słowami.

Obecnie prowadzone są kwerendy archiwalne zmierzające do ustalenia danych osobowych funkcjonariuszy MBP, którzy dokonywali w 1947 r. z udziałem Witolda Pileckiego i innych osób czynności procesowych. Materiał dowodowy zgromadzony w toku tegoż śledztwa liczy w chwili obecnej 12 tomów.

– sygn. S 29/03/Zk

Śledztwo prowadzone od 29 kwietnia 2003 r. w sprawie zabójstw w miejscowości Przewodowo Majorat, pow. Pułtusk, Józefa Świerczewskiego oraz w miejscowości Gnojno, pow. Pułtusk, Jana Kwiatkowskiego, Janiny Kwiatkowskiej i Stefana Wierzbickiego w nocy z 20 na 21 września 1946 r.

Jak wynika z dotychczasowych ustaleń, do miejsca zamieszkania Jana i Janiny Kwiatkowskich, z którymi przebywała wówczas 8 letnia córka, przybyło kilku mężczyzn. Mężczyźni ci zastrzelili Jana i Janinę Kwiatkowskich i ranili ich córkę Teresę Kwiatkowską.

Tej samej nocy zastrzelony został również Stefan Wierzbicki – brat Janiny Kwiatkowskiej, właściciel domu, w którym zamieszkiwała wspomniana rodzina Kwiatkowskich. Na podstawie akt sprawy ustalono, że mężczyźni, którzy dokonali zabójstwa Jana i Janiny Kwiatkowskich w drodze powrotnej zabrali Stefana Wierzbickiego ze stodoły i prawdopodobnie zastrzelili go. Następnego dnia ciało Stefana Wierzbickiego zostało odnalezione w pewnej odległości od jego gospodarstwa.

Józef Faustyn Świerczewski został natomiast zastrzelony około 500 metrów od swojego gospodarstwa. Jak ustalono, do jego domu przybyło kilku mężczyzn. Gdy z domu udało się uciec żonie J. Świerczewskiego i jego synowi, napastnicy wyprowadzili Józefa Świerczewskiego z domu i zastrzelili.

Zgromadzony dotychczas materiał dowodowy uprawdopodobnia, że wymienionych zabójstw dokonali funkcjonariusze organów bezpieczeństwa.

W śledztwie przesłuchano wszystkie ujawnione osoby najbliższe wykonujące po zamordowanych prawa pokrzywdzonych. Przesłuchano także innych ujawnionych świadków oraz podjęto działania zmierzające do pełnego odtworzenia przebiegu zbrodni i identyfikacji sprawców tych przestępstw.

2.10. ODDZIAŁOWA KOMISJA WE WROCŁAWIU

a) zbrodnie nazistowskie

– sygn. akt S 17/02/Zn

Śledztwo wszczęte 7 czerwca 2002 r. w sprawie zabójstwa przez Niemców zastrzykami z nieustaloną substancją, w styczniu 1945 r., w Świebodzicach około 40 niezdolnych do ewakuacji chorych tamtejszego szpitala.

Podstawę wszczęcia śledztwa stanowił zebrany w ramach postępowania sprawdzającego materiał dowodowy, w tym relacja świadka Waldemara Z., który zeznał, że w listopadzie 1944 r. przyjechał do Świebodzic do swojej matki Lucyny Z., która była robotnicą przymusową w Fabryce Lin Okrętowych i Powrozów w Świebodzicach. W dniu 10 stycznia 1945 r. podczas pracy Lucyna Z. miała wypadek, w wyniku którego straciła rękę. Po wypadku przewieziono ją do szpitala. Wobec zbliżającego się frontu Niemcy szykowali się do ewakuacji, w tym także załoga szpitala w Świebodzicach.

Jak zeznał Waldemar Z., w dniu 12 stycznia 1945 r. udał się do szpitala, gdzie poinformowano go, że jego matka zmarła. Wobec tego zaczął organizować jej pogrzeb. Wtedy też dowiedział się od „jednej Ukrainki” – pielęgniarki ze szpitala, że jego matka została zabita zastrzykiem. Ta sama Ukrainka miała poinformować świadka, że w ten sam sposób w szpitalu zabito około 40 chorych kobiet – tych, które nie nadawały się do ewakuacji. W akcie zgonu wpisano, że Lucyna Z. zmarła na zapalenie płuc.

W ramach śledztwa rozpoczęto poszukiwania świadków tamtych zdarzeń. Opublikowano komunikat w lokalnej prasie, który jednak nie spotkał się z jakimkolwiek odzewem.

Nawiązano kontakt z Kołem Związku Sybiraków w Świebodzicach, skąd otrzymano nazwiska i adresy najstarszych mieszkańców Świebodzic. Część z nich przesłuchano, a część rozpytano. Żadna ze wskazanych osób nie dysponowała informacjami zarówno na temat wypadku przy pracy Lucyny Z. w styczniu 1945 r., jak też masowego zabójstwa w szpitalu.

Z Urzędu Miasta w Świebodzicach uzyskano wykaz 29 osób, które w 1945 r. jako pierwsze zameldowały się w Biurze Ewidencji Miasta. Żadnej z nich nie były znane fakty zabójstw chorych w szpitalu ani wypadku przy pracy Lucyny Z. w Fabryce Lin Okrętowych i Powrozów.

Do akt sprawy dołączono odpis aktu zgonu Lucyny Z. Z opisu wynika, że Lucyna Z. zmarła w dniu 12 lutego 1945 r. a nie, jak wskazywał świadek, miesiąc wcześniej.

Dokonano analizy zapisów ksiąg Urzędu Stanu Cywilnego. Z analizy tej nie wynika, by w lutym 1945 r. wystawiono około 40 aktów zgonów.

Z dokumentacji cmentarza w Świebodzicach, gdzie znajduje się grób Lucyny Z., nie wynika, by w lutym 1945 r. pochowano około 40 zmarłych.

Nawiązano również kontakt z Defalin Group SA. – następcą prawnym Fabryki Lin Okrętowych i Powrozów. Na skutek analizy ewidencji pracowników i kartotek pracowniczych ujawniono 12 osób, które podjęły pracę w Fabryce Lin Okrętowych i Powrozów w 1945 r. Ustalono, które z tych osób obecnie żyją, a następnie przesłuchano je w charakterze świadków. Żadna z nich nie miała jakichkolwiek informacji o zdarzeniach z 1945 r.

Ustalono z kolei adresy córek zmarłej Lucyny Z. – Alicji L. i Jadwigi U. Osoby te przesłuchano. Z treści zeznań Alicji L. wynika, że była bezpośrednim świadkiem śmierci matki. Matka jej zmarła po około 10 minutach od wypicia płynu podanego przez zakonnicę w szpitalu. Płyn ten miał pochodzić z butelki oznaczonej „trupią czaszką”. Na zakonnicę tę mówiono „mateczka”. Mówiła ona po niemiecku i była wówczas w średnim wieku.

Jednocześnie Alicja L. nic nie wiedziała, by inne osoby zmarły w taki sam sposób, chociaż zeznała, że każdy kto z obozu trafiał do szpitala, to do obozu już nie wracał. Pytana o

różnice w opisie zdarzeń podawanym przez brata Waldemara Z. zeznała, że nie wie, skąd brat posiada takie informacje.

Z zeznań Jadwigi U. wynika, że od swojej siostry dowiedziała się o śmierci matki, która została zabita zastrzykiem. Zastrzyk ten otrzymała od zakonnicy, która była Niemką.

Z uzyskanej z Państwowego Muzeum Gross – Rosen informacji wynika, że zarówno w posiadanej przez muzeum dokumentacji poobozowej jak i we wspomnieniach więźniów nie ma wzmianki o zabójstwach w szpitalu w Świebodzicach, a Lucyna Z. nie figuruje w kartotece więźniów KL.

Bezsporne w sprawie jest to, że Lucyna Z. zmarła 12 lutego 1945 r. Z zeznań jej dzieci – różnych wprowadzić co do okoliczności samej śmierci – wynika jednak, że została ona zabita. Przeprowadzone czynności w sprawie nie doprowadziły do ustalenia osób, które to spowodowały, a ewentualni świadkowie (zakonnice), jak to ustalono, już nie żyją. W tym zakresie wyczerpano wszystkie możliwości dowodowe, jak i możliwości poszukiwania nowych dowodów.

Odnośnie śmierci pozostałych 40 kobiet, o których zeznawał Waldemar Z., nie zebrano dowodów, że takie zdarzenie miało miejsce

W tym stanie rzeczy, postanowieniem z dnia 3 czerwca 2003 r., umorzono przedmiotowe śledztwo w sprawie zabójstwa Lucyny Z. w dniu 12 lutego 1945 r. w wyniku podania kobiecie nieustalonej substancji w szpitalu miejskim w Świebodzicach – wobec nie wykrycia sprawców przestępstwa, a w sprawie zabójstwa zastrzykami z nieustaloną substancją w styczniu 1945r. w Świebodzicach około 40 niezdolnych do ewakuacji chorych tamtejszego szpitala miejskiego – wobec braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia przestępstwa.

– sygn. akt S 76/02/Zn

Śledztwo podjęte z zawieszenia 25 października 2002 r. w sprawie zabójstw ludności żydowskiej dokonanych w latach 1939–1945 przez żołnierzy niemieckich stanowiących załogę obozu pracy dla Żydów znajdującego się na Górze Św. Anny.

W toku wcześniej prowadzonego śledztwa zgromadzono m.in. relacje świadków składane od 1949 r.

Obecnie przesłuchano w charakterze świadka Janusza O. – historyka eksterminacji Żydów na terenie Opolszczyzny w latach 1938–1945. Pozwoliło to m.in. na ustalenia dotyczących zarówno samej budowy obozu oraz znajdujących się na jego terenie obiektów, a także przyczyny zgonów więźniów.

Uzyskano również kserokopie aktów zgonów Żydów przebywających w tym obozie.

Przeprowadzono oględziny miejsca zlokalizowania obozu, przesłuchano również w charakterze świadka Józefa N., Norberta M., Bernarda N. i Jerzego U., którzy potwierdzili fakt znęcania się nad ludnością żydowską oraz jej eksterminację w obozie na Górze Św. Anny. Dokonano również tłumaczenia dokumentów niemieckich, wskazujących na podjęcie kilku udanych ucieczek z w/w obozu.

b) zbrodnie komunistyczne

– sygn. akt S 4/00/Zk

Śledztwo podjęte z zawieszenia 15 listopada 2000 r. przeciwko Janowi Ł., b. funkcjonariuszowi PUBP w Kłodzku, podejrzanemu o fizyczne i psychiczne znęcanie się w okresie od 10 grudnia 1951 r. do 18 marca 1952 r. nad członkiem organizacji niepodległościowej „Lech” Armia Krajowa, Kazimierzem K.

W dniu 18 marca 2002 r. skierowano do Sądu Rejonowego w Kłodzku akt oskarżenia przeciwko Janowi Ł., w którym zarzucono mu, iż bił tymczasowo aresztowanego Kazimierza K. otwartą dłonią w twarz, poddawał całodobowym przesłuchaniom, oślepiając przy tym ostrym światłem lampy, zmuszał do podpisywania protokołów przesłuchań bez ich odczytania, groził pozbawieniem życia, wzbudzając w zagrożonym uzasadnioną obawę spełnienia tych gróźb oraz znieważał słowami obelżywymi.

Sprawa toczyła się w Sądzie przez dziewięć miesięcy, w tym czasie odbyło się pięć wokand. Oskarżony Jan Ł. konsekwentnie nie przyznawał się do zarzucanego mu czynu. Wyrokiem z dnia 16 grudnia 2002 r. Sąd Rejonowy w Kłodzku uznał Jana Ł. za winnego popełnienia przestępstwa i wymierzył mu karę 1 roku pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres 2 lat. Prokurator IPN nie wniósł w tej sprawie apelacji. Wyrok uprawomocnił się 24 grudnia 2002 r.

– sygn. akt S 40/01/Zk

Śledztwo wszczęte dnia 27 lipca 2001 r. przeciwko Jerzemu H., b. funkcjonariuszowi SB KWMO w Wałbrzychu, podejrzanemu o fizyczne i psychiczne znęcanie się w latach 1981 – 1986 nad członkami NSZZ „Solidarność”.

W grudniu 2002 r. skierowano do Sądu Rejonowego w Wałbrzychu akt oskarżenia przeciwko Jerzemu H. Oskarżonemu zarzucono fizyczne i psychiczne znęcanie się nad zatrzymanymi członkami wałbrzyskiej „Solidarności”, polegające na biciu i kopaniu po całym ciele, wykręcaniu rąk do tyłu, uderzaniu pięścią w głowę, biciu pałką milicyjną po rękach i stopach, duszeniu poprzez zakładanie pokrzywdzonym maski gazowej z zablokowanym dopływem powietrza, porażaniu prądem oraz groźbie pozbawieniem życia i znieważanie wulgarnymi wyzwiskami.

W dniu 27 czerwca 2003 r. Sąd Rejonowy w Wałbrzychu rozpoczął postępowanie jurysdykcyjne przeciwko Jerzemu H., który konsekwentnie nie przyznawał się do popełnienia przestępstwa. Sąd przerwał rozprawę do dnia 5 sierpnia 2003 r.

– sygn. akt S 69/01/Zk

Śledztwo wszczęte 12 listopada 2001 r. przeciwko Józefowi M., b. funkcjonariuszowi PUBP we Wrocławiu, podejrzanemu o przekroczenie uprawnień oraz fizyczne i psychiczne znęcanie się w 1952 r. nad członkami organizacji niepodległościowych „Armia Krajowa Kowalika” i „Młodzież Polska”.

Zgromadzony materiał dowodowy w postaci zeznań pokrzywdzonego Mariana Ś. – członka organizacji niepodległościowej „Armia Krajowa Kowalika”, oględzin akt sprawy przeciwko wymienionemu z 1952 r., wyników procesowych okazań tablic poglądowych ze zdjęciami funkcjonariuszy UB zaangażowanych w sprawę Mariana Ś. oraz opinii biegłych, umożliwił wydanie w dniu 5 listopada 2002 r. postanowienia o przedstawieniu zarzutu popełnienia przestępstwa oficerowi śledczemu WUBP we Wrocławiu Józefowi M. Jako podejrzanemu 27 listopada 2002 r. zarzucono mu, że w 1952 r., w ramach prowadzonego przez siebie śledztwa przeciwko Marianowi Ś. przesłuchiwał go w pozycji „na baczność” z rękoma wyciągniętymi przed siebie, a także zmuszał do siadania na nodze odwróconego taboretu, łapał za głowę przesłuchiwanego i uderzał nią o ścianę, łamiąc, z przemieszczeniem, kości nosa ofiary, groził śmiercią przesłuchiwanemu, także śmiercią rodziny, nakazywał podpisywanie protokołów przesłuchań niezgodnych z treścią wyjaśnień. Zarzucono mu także, że jako funkcjonariusz publiczny dopuścił do tego, że dwóch innych, nieustalonych pracowników UB w czasie śledztwa, w celu zmuszania do podpisania protokołu wyjaśnień, biło po całym ciele Mariana

Ś. wyciorem od karabinu oraz oblewało go wrzątkiem, powodując oparzenia II stopnia skóry pleców oraz zespół stresu pourazowego.

Józef M. nie przyznał się do popełnienia zarzucanego mu przestępstwa i odmówił składania wyjaśnień. Stwierdził jedynie, że nigdy wobec nikogo nie stosował tzw. „niedozwolonych metod śledczych i ma czyste sumienie”.

Równocześnie prowadzono śledztwo w sprawie S 38/02/Zk dotyczące stosowania przestępczych metod śledczych wobec Weroniki B.-S., która była członkiem organizacji „Młodzież Polska”, działającej m.in. na terenie liceum pedagogicznego w Legnicy. Zebrany w ramach śledztwa S 38/02/Zk materiał dowodowy wskazywał, że czynów tych dopuścił się także Józef M., dlatego w grudniu 2002 r. wydano postanowienie o połączeniu obu śledztw.

Także inna pokrzywdzona Teresa Z., również członkini „Młodzieży Polskiej” wskazała Józefa M. jako oficera śledczego, który stosował wobec niej przestępcze metody śledcze.

W dniu 15 stycznia 2003 r. uzupełniono zarzuty postawione Józefowi M. o fizyczne i psychiczne znęcanie się w toku przesłuchań w 1952 r. nad tymczasowo aresztowanymi członkiniami organizacji niepodległościowej „Młodzież Polska”: Weroniką B.-S. – poprzez ciągnięcie jej za włosy, duszenie kołnierzem bluzki za szyję, znieważanie wulgarnymi wyzwiskami oraz nakazywanie podpisywania protokołów przesłuchań o treści niezgodnej z rzeczywistymi wyjaśnieniami i Teresą Z. – poprzez nakazywanie kobiecie siedzenia na krześle bez jakiegokolwiek ruchu, wyzywanie ją słowami wulgarnymi i grożenie gwałtem zbiorowym, a także dożywotnim więzieniem.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego Józef M. złożył jedynie oświadczenie, że nie będzie odpowiadał na żadne pytania.

Ogłędziny akt Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu pozwoliły na ustalenie, iż Józef M. prowadził śledztwa także przeciwko kolejnym członkom „Młodzieży Polskiej”: Helenie B., Stanisławie L., Jadwidze K., Andrzejowi D., Ireneuszowi W., Apolinaremu K., Nadzie G. i Stefanii W. Przesłuchani w charakterze świadków: Stanisława L., Jadwiga K., Apolinary K. rozpoznali na okazanych im zdjęciach Józefa M. jako funkcjonariusza UB stosującego wobec nich przemoc i inne przestępcze metody śledcze.

Aktualnie trwają przesłuchania członków rodzin pozostałych, zmarłych już pokrzywdzonych. Żona Andrzeja D. dołączyła do akt sprawy list męża, w którym opisywał fizyczne znęcanie się nad nim przez Józefa M.

Po zakończeniu przesłuchań świadków zostanie wydane postanowienie o uzupełnieniu zarzutów stawianych Józefowi M. Do końca bieżącego roku planowane jest sporządzenie i skierowanie do sądu aktu oskarżenia przeciwko Józefowi M.

– sygn. akt S 72/01/Zk

Śledztwo wszczęte 9 stycznia 2002 r. przeciwko Henrykowi S., b. funkcjonariuszowi WUBP we Wrocławiu, podejrzanemu o przekroczenie uprawnień oraz psychiczne znęcanie się w 1952 r. we Wrocławiu nad tymczasowo aresztowanym Tadeuszem M.

Przesłuchany w charakterze świadka Tadeusz M. zeznał: „(...) na każdym przesłuchaniu grozili mi, że jak się nie przyznam i nie podam kolegów z organizacji to mnie utopia, a rodzina – zostanie aresztowana. Ja żyłem cały czas w strachu o rodzinę i o siebie” oraz „Ten (...) jak kończył protokołować, to przedkładał mi ten protokół i mówił >>podpisz<<, nie proponował, że go odczyta sam lub da mi do odczytania, a ja się tak bałem o siebie i rodzinę, że mogą coś rodzinie zrobić i nawet wyrok śmierci bym podpisał, tylko żeby rodzina nie ucierpiała”.

W toku prowadzonego postępowania uzyskano opinię zespołu biegłych, z której wynika między innymi, iż Tadeusz M. w wyniku znęcania się nad nim w śledztwie, zarówno psychicznie jak i fizycznie, doznał między innymi przewlekłego zespołu depresyjno-lękowego.

Zgromadzony w trakcie śledztwa materiał dowodowy, w tym zeznania pokrzywdzonego, opinie biegłego z zakresu medycyny sądowej i psychologa oraz akta sprawy z 1952 r. p-ko Tadeuszowi M., pozwoliły na postawienie 8 maja 2003 r. Henrykowi S. zarzutu psychicznego znęcania się nad Tadeuszem M.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego Henryk S. nie przyznał się do popełnienia zarzuconego mu przestępstwa i złożył wyjaśnienia w sprawie, kwestionując między innymi autentyczność znajdujących się w aktach archiwalnych protokołów opatrzonych jego nazwiskiem i podpisem jako prowadzącego przesłuchania. Przyjęta przez podejrzanego linia obrony została podważona w drodze opinii grafologicznej. W najbliższym czasie zostaną wykonane czynności końcowe z udziałem podejrzanego i jego obrońcy z urzędu, po czym zostanie sporządzony akt oskarżenia.

– sygn. akt S 73/01/Zk

Śledztwo wszczęte 10 stycznia 2002 r. w sprawie stosowania przez funkcjonariuszy Okręgowego Zarządu Informacji nr 4 we Wrocławiu w okresie od września 1950 r. do kwietnia 1950 r. przemocy i innych form psychicznego i fizycznego znęcania się wobec Szczepana J. i Jana D. – członków tzw. grupy por. Bujaka.

Szczepan J. i Jan D. skierowali do IPN listy, w których informowali o prowadzonym na przełomie lat 1950-51 przez Okręgowy Zarząd Informacji Wojskowej śledztwie przeciwko por. Mieczysławowi Bujakowi i grupie podchorążych.

Do grupy tej należeli również Jan D. i Szczepan J., którzy we wrześniu 1950 r., razem z innymi podchorążymi, zostali aresztowani przez Zarząd Informacji Wojskowej.

Z informacji podawanych przez Jana D. i Szczepana J., potwierdzonych przez nich jako świadków, wynikało, że w śledztwie byli bici przez przesłuchujących pięściami i linijką po całym ciele, straszono ich zabójstwem, odmawiano podawania napojów i posiłków. Ponadto niektóre przesłuchania odbywały się w tzw. stojce, a także nakazywano im siadać na nodze odwróconego taboretu.

W wyniku kwerend archiwalnych ustalono, iż śledztwo o sygn. So 109/51, prowadzone przez oficerów Głównego Zarządu Informacji MON i Okręgowego Zarządu Informacji nr 4, objęło swym zakresem dziesięć osób: Mieczysław Bujaka, Dionizego Sz., Eugeniusza K., Jana D., Mieczysława P., Piotra S., Stanisława B., Szczepana J., Władysława K. i Zdzisława M.

Na podstawie informacji zawartych w aktach rozpoczęto poszukiwania osób, które występowały w tamtym śledztwie w charakterze podejrzanych, świadków oraz funkcjonariuszy, którzy prowadzili przesłuchania.

Z osób pokrzywdzonych, poza Janem D. i Szczepanem J., przesłuchano jedynie Stanisława B. Ustalono również adres Eugeniusza K., który jednak nie był w stanie złożyć zeznań z uwagi na zły stan zdrowia. Uzyskano nadto informacje, że pozostali członkowie grupy por. Bujaka nie żyją.

Spśród piętnastu świadków przesłuchanych przez funkcjonariuszy GZI MON w śledztwie przeciwko grupie por. Bujaka, ustalono adresy 9 osób. Przesłuchane w charakterze świadków zeznały, że nie stosowano wobec nich „nacisków” celem złożenia zeznań obciążających „grupę Bujaka”. Pozostali świadkowie tamtych zdarzeń nie żyją, bądź też nie figurują w rejestrach adresowych.

Ustalono, że śledztwo prowadziło trzech funkcjonariuszy GZI i OZI nr 4: kpt. Edward G., por. Stefan B. i por. Witold M. Stwierdzono również, iż nad Stanisławem B. znęcał się fizycznie kierownik sekcji śledczej OZI nr 4, mjr Edmund Cz.

W toku dalszych czynności śledczych ustalono, że Edward G., Witold M. i Edmund Cz. nie żyją. Uzyskano nadto adres Stefana B., syna Wincentego, urodzonego w 1929 r., którego

przesłuchano i także w oparciu o inne czynności stwierdzono, że nie jest tym, którego poszukiwano jako podejrzanego.

W dniu 31 marca 2003 r. wydano postanowienie o umorzeniu śledztwa w sprawie stosowania przestępczych metod śledczych wobec śmierci sprawców, a w zakresie czynu Stefana B. – wobec jego nie wykrycia.

– sygn. akt S 80/01/Zk

Śledztwo wszczęto 12 lutego 2002 r. przeciwko Stanisławowi N., b. funkcjonariuszowi SB KWMO we Wrocławiu, podejrzanemu o pobicie w dniu 31 sierpnia 1982 r. we Wrocławiu Mariana K. pracownika naukowego Politechniki Wrocławskiej.

W oparciu o zebrany materiał dowodowy, w tym zeznania pokrzywdzonego i świadków, oględziny materiałów archiwalnych oraz świadectwo sądowo-lekarskich oględzin ciała Mariana K. ustalono, że w dniu 31 sierpnia 1982 r. dwóch funkcjonariuszy Wydziału III SB KWMO we Wrocławiu, w tym Stanisław N., pobiło pracownika naukowego Instytutu Telekomunikacji i Akustyki Politechniki Wrocławskiej Mariana K. w siedzibie uczelni, albowiem pokrzywdzony, wykorzystując wyposażenie pracowni, w której był zatrudniony, nasłuchiwał komunikatów nadawanych przez milicyjne radiostacje w trakcie odbywających się tego dnia demonstracji.

W wyniku pobicia Mariana K. doznał złamania szczęki i innych mniej poważnych uszkodzeń ciała.

Marian K. i dwie inne osoby, które odpowiadały przed sądem za prowadzenie nasłuchu milicyjnych radiostacji, zostały uniewinnione z powodu stwierdzenia, że czyn ten nie stanowił przestępstwa.

Zarzut udziału w pobiciu Mariana K. przedstawiono Stanisławowi N. w dniu 17 lutego 2003 r. Podejrzany złożył wyjaśnienia, nie przyznając się do popełnienia zarzucanego mu przestępstwa.

W dniu 30 czerwca 2003 r. skierowano do Sądu Rejonowego dla Wrocławia – Śródmieście akt oskarżenia przeciwko Stanisławowi N. Tożsamości drugiego ze sprawców nie ustalono, dlatego śledztwo w tej części zostało umorzone wobec niewykrycia sprawcy.

– sygn. akt S 2/02/Zk

Śledztwo wszczęte 9 marca 2002 r. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się w okresie od czerwca do października 1951 r. przez funkcjonariuszy PUBP w Międzyrzeczu, WUBP w Opolu oraz PUBP w Strzelcach Opolskich nad tymczasowo aresztowanym Romualdem M.

W toku śledztwa ustalono, iż Romuald M. oraz Bernard M. i Ryszard L., będąc uczniami gimnazjum w Strzelcach Opolskich postanowili podjąć ucieczkę na Zachód. Nieformalnym przywódcą tej trójki miał być Bernard M. Jak wynika z zeznań jedyne go żyjącego obecnie pokrzywdzonego Romualda M., próba ucieczki nie doszła do skutku i zakończyła się zatrzymaniem przez WOP. Następnie całą trójkę przewieziono do PUBP w Międzyrzeczu, a następnie do WUBP w Opolu. Po upływie około trzech tygodni Romuald M. został przeniesiony do PUBP w Strzelcach Opolskich. Jak wspomina: „(...) przesłuchania jakim wówczas zostałem poddany należą do najgorszych (...)”. Według Romualda M. przesłuchania było poprzedzane fizycznym i psychicznym znęcaniem się nad nim, m.in. poprzez zmuszanie go do wielogodzinnego stania w kącie pomieszczenia w lekkim rozkroku z rękami założonymi do tyłu oraz z nosem w bezpośredniej bliskości ściany. Pozycja ta doprowadzała do znużenia i wyczerpania przed właściwym przesłuchaniem. Same przesłuchania były celowo przedłużane niekończącymi się pytaniami o przygotowania i powody ucieczki z kraju.

Przesłuchano także Pawła P. i Jana Ł., których pokrzywdzeni wtajemniczyli w plany swojej ucieczki.

Nie udało się ustalić danych osobowych funkcjonariuszy UB uczestniczących w przesłuchaniach Romualda M., Ryszarda L. i Bernarda M.

– sygn. akt S 8/02/Zk

Śledztwo wszczęte 13 maja 2002 r. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się przez funkcjonariuszy PUBP w Sycowie w 1952 r. nad pozbawioną wolności Leokadią H.

Przesłuchana w charakterze świadka Leokadia H. zeznała, iż w 1950 r. wstąpiła do organizacji niepodległościowej o nazwie „Mała Garstka”, przy czym – jak podała – działalność tejże organizacji polegała przede wszystkim na sporządzaniu i kolportowaniu ulotek o treściach patriotycznych. W dniu 24 marca 1952 r. zatrzymano ją na terenie Liceum Pedagogicznego we Wrocławiu, po czym została przewieziona do gmachu PUBP w Sycowie, gdzie ją osadzono. W trakcie prowadzonego przeciwko niej śledztwa przesłuchiwało ją dwóch funkcjonariuszy, przy czym czynności te przeprowadzał „(...) przeważnie jeden starszy funkcjonariusz, który miał szramę na lewym policzku”.

Funkcjonariusz ten przesłuchiwał ją wielokrotnie, zarówno w dzień jak i nocą, grożąc jej uszkodzeniem ciała i zastrzeleniem oraz oślepiął ją światłem lampy stojącej na biurku, a także wyzywał słowami wulgarnymi.

W toku oględzin akt sprawy karnej Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu przeciwko Leokadii H. ujawniono, iż większość czynności w jej sprawie wykonywał funkcjonariusz PUBP w Sycowie o nazwisku Władysław W.

W toku śledztwa uzyskano zdjęcia osób wykonujących czynności w śledztwie przeciwko Leokadii H. W trakcie okazania pokrzywdzonej tablic poglądowych zawierających wyżej wskazane fotografie Leokadia H. wskazała na podobiznę Władysława W., stwierdzając, że to ten mężczyzna ją przesłuchiwał.

Uzyskano także teczkę osobową Władysława W., zawierającą m. in. wniosek o wydanie dowodu osobistego z 1962 r., w którym w rubryce „znaki szczególne” wpisał on „blizna na lewym policzku”.

Poczynione ustalenia prowadzą do wniosku, że funkcjonariusz, który stosował wobec pokrzywdzonej przestępcze metody śledcze, to Władysław W.

Stwierdzono, że Władysław W. zmarł w 1992 r., dlatego śledztwo umorzono z powodu śmierci sprawcy przestępstwa.

– sygn. akt S 36/02/Zk

Śledztwo wszczęte 16 września 2002 r. w sprawie fizycznego i psychicznego znęcania się przez funkcjonariuszy MO i PUBP w Opolu w 1954 r. nad małoletnimi Janem O., Janem R., Henrykiem M. i Piotrem R.

Z poczynionych ustaleń wynika, iż w 1954 r. Jan O., Henryk M. oraz Piotr i Jan R. byli kilkunastoletnimi chłopcami, którzy mieszkali na Placu Armii Czerwonej w Opolu. Żaden z nich nie należał do nielegalnej organizacji, jednak z uwagi na poglądy ich rodziców chłopcy ci odbierali otaczającą ich rzeczywistość jako narzuconą przez wojska rosyjskie. Wtedy też pod wpływem wzajemnych rozmów postanowili zniszczyć ustawione w holu kina „Odra” w Opolu wizerunki Stalina oraz Lenina. Zdarzenie to było też bezpośrednim powodem zatrzymania małoletnich i osadzenia ich w areszcie PUBP w Opolu. Jak zeznał Jan O., w tym czasie był on poddany wielogodzinnym nocnym przesłuchaniom, które miały bezpośredni wpływ na jego psychikę. Został on również uderzony w twarz przez nieznanego mu funkcjonariusza UB. Podobnym formom nacisku psychicznego i fizycznego byli poddani bracia R. oraz Hen-

ryk M. Wizerunki Jana O., Jana R., Henryka M. oraz Piotra R., którzy zostali umieszczeni w zakładach poprawczych, zostały rozwieszane w różnych częściach Opola z opisem wskazującym na ujęcie groźnych dla panującego ustroju sprawców przestępstwa.

W toku obecnie prowadzonego śledztwa przesłuchano wszystkich żyjących pokrzywdzonych. Nie zdołano zidentyfikować byłych funkcjonariuszy UB oraz MO, uczestniczących w zatrzymaniu oraz przesłuchaniach pokrzywdzonych.

Śledztwo zostało umorzone 17 czerwca 2003 r. wobec niewykrycia sprawców przestępstwa.

– sygn. akt S 59/02/Zk

Śledztwo w sprawie zabójstw nieustalonych osób popełnionych w latach 1945–1946 w Wałbrzychu na terenie budynku tamtejszego PUBP – wszczęto 19 listopada 2002 r.

W zawiadomieniu przesłanym do IPN przez Stanisława C. podał on, że w latach 1960–1965 był zatrudniony w Szkole Podstawowej Nr 21 w Wałbrzychu, znajdującej się przy ul. Dymitrowa, przy czym budynek tej szkoły uprzednio zajmował Urząd Bezpieczeństwa. Wskazał także, iż na początku lat sześćdziesiątych w jednym z pomieszczeń szkolnych przystosowanym jako zastępcza sala gimnastyczna, w trakcie prowadzenia prac ziemnych, ujawniono szczątki ludzkie, czego był bezpośrednim obserwatorem. W tym samym miejscu miały zostać odkryte granitowe koryta o nieznanym przeznaczeniu. Podał on również, że z opisanej salki gimnastycznej korzystano sporadycznie, a to z uwagi na „panujący w niej specyficzny mdły fetor, typowy dla rozkładających się zwłok ludzkich, a wietrzenie pożądanego skutku przynosiło doraźnie”.

Jak ustalono, w latach 1945-1946 w Wałbrzychu, w budynku przy ul. Dymitrowa (obecnie Limanowskiego nr 9) istotnie znajdowała się siedziba PUBP. Później budynek ten służył jako gmach szkolny.

W toku postępowania ustalono, że w okresie wskazanym przez Stanisława C. nie prowadzono jakiegokolwiek postępowania dotyczącego znalezienia szczątków ludzkich przy ul. Dymitrowa w Wałbrzychu.

Przesłuchani świadkowie, pracownicy szkoły, zeznali, że nie jest im wiadome, aby na terenie szkoły odnaleziono szczątki ludzkie lub granitowe koryta ani też by w salce gimnastycznej panował fetor czy też inny dziwny zapach.

Przesłuchany w charakterze świadka Stanisław C. podtrzymał swą relację i zeznał, iż w Szkole Podstawowej nr 21 zatrudniony był w latach 1960 – 1965. Jesienią 1960 r. w trakcie prac adaptacyjnych salki gimnastycznej, widział w prawym rogu salki koryto kamienne znajdujące się na głębokości 1,2 m.– 1,5m. Obok tego koryta miały leżeć „(...)na kupie ułożone kości moim zdaniem udowe – długie, dwie widziałem na pewno (...)”. Stanisław C. oświadczył również, że wówczas nie poinformował o tym innych osób.

W toku śledztwa przeprowadzono z udziałem zawiadamiającego oględziny pomieszczeń. W trakcie tej czynności Stanisław C. wskazał miejsce w którym znajdowała się salka gimnastyczna w okresie, kiedy był zatrudniony w Szkole Podstawowej nr 21. i twierdził, że podczas ogrzewania sali gimnastycznej zimą „ (...) wyczuwałem słodkawy fetor, że nie dało się wytrzymać 45 minut – (...) były takie sytuacje podczas prowadzonych zajęć, że od tego zapachu uczniowie zwracali, to jest wymiotowali”.

W trakcie oględzin stwierdzono, że ze względu na grubość stropu w pomieszczeniu nie mogło znajdować się granitowe koryto.

Zgromadzony w sprawie materiał dowodowy nie potwierdził zatem podanych przez Stanisława C. okoliczności. Świadek Marek M., który prowadził lekcje wychowania fizycznego w salce gimnastycznej bezpośrednio po odejściu ze szkoły Stanisława C. zeznał, że nie stwierdził w tym pomieszczeniu żadnego specyficznego zapachu.

Postanowieniem z dnia 23 maja 2003 r. umorzono zatem śledztwo w sprawie zabójstw nieustalonych osób, popełnionych w latach 1945 – 1946 w Wałbrzychu na terenie budynku tamtejszego PUBP wobec braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie ich popełnienia.

– sygn. akt S. 71/02/Zk

Śledztwo wszczęte 21 stycznia 2003 r. przeciwko Józefowi S., b. funkcjonariuszowi WUBP we Wrocławiu, podejrzanemu o fizyczne i psychiczne znęcanie się w 1950 r. we Wrocławiu nad tymczasowo aresztowanymi Tadeuszem S. i Piotrem L. członkami organizacji niepodległościowej „Polska Armia Podziemna”.

Przesłuchany w charakterze świadka pokrzywdzony Tadeusz S., który opisał okoliczności jego zatrzymania, a także prowadzonego przeciwko niemu śledztwa, wskazując Józefa S. jako funkcjonariusza, który stosował wobec niego przestępcze metody śledcze. W czasie przesłuchań funkcjonariusz ten wielokrotnie bił pokrzywdzonego linijką po dłoniach, poddawał go nieprzerwanym, kilkudniowym przesłuchaniom, przeprowadzonym w pozycji stojącej i połączonym z oślepianiem ostrym światłem żarówki, chcąc w ten sposób wymusić na pokrzywdzonym złożenie wyjaśnień dotyczących działalności organizacji niepodległościowej „Polska Armia Podziemna”, do której należał Tadeusz S. Świadek ten, podczas okazania mu tablic poglądowych, ponad wszelką wątpliwość trafnie wskazał na zdjęcie Józefa S. jako sprawcy znęcania się nad nim i Piotrem L.

W trakcie śledztwa ustalono i przesłuchano w charakterze pokrzywdzonych osoby najbliższe dla zmarłego w 1993 r. byłego członka „PAP” Piotra L., w tym Jadwigę L., Wojysława L., Genowefę P., Helenę S. oraz Dorotę L. Wymienieni świadkowie, w tym głównie żona Piotra L.- Jadwiga L. potwierdzili, iż w trakcie śledztwa funkcjonariusz WUBP we Wrocławiu Józef S. znęcał się nad pozbawionym wolności Piotrem L. i stosował wobec niego przestępcze metody śledcze w postaci bicia pałką po całym ciele, poddawania całodobowym przesłuchaniom w pozycji stojącej oraz zmuszania przemocą do siedzenia na nodze od krzesła i kopaniu w okolice krocza. Świadczy ci znali także nazwisko sprawcy przestępstwa z relacji Piotra L. Wiarygodność zeznań dotychczas przesłuchanych świadków potwierdzona została zabezpieczonymi jako dowód rzeczowy aktami osobowymi Józefa S.

Również inni świadkowie, w tym Roman M., Tadeusz F., Waclaw P. , którzy zostali przesłuchani w sprawie, potwierdzili, że sprawcą stosującym przestępcze metody śledcze był Józef S.

Z informacji uzyskanych z Centralnego Biura Adresowego w Warszawie wynika, że Józef S. obecnie zamieszkuje w Warszawie. W dniu 6 maja 2003 r. postawiono mu zarzuty przekroczenia uprawnień oraz fizycznego i psychicznego znęcania się nad członkami „PAP” Tadeuszem S. i Piotrem L.

Przesłuchany w charakterze podejrzanego Józef S. nie przyznał się do przedstawionych mu zarzutów i w złożonych wyjaśnieniach zaprzeczył, by kiedykolwiek podczas prowadzonych przez siebie postępowań karnych w latach 50-tych stosował wobec tymczasowo aresztowanych niedozwolone metody śledcze. W powyższej sprawie trwają czynności końcowe, we wrześniu 2003 r. planowane jest skierowanie do sądu aktu oskarżenia przeciwko Józefowi S.

c) zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości i zbrodnie wojenne

– sygn. akt S 52/02/Zi

Śledztwo podjęte z zawieszenia 8 lipca 2002 r. w sprawie zbrodni ludobójstwa, popełnionych w latach 1939-1945 na obywatelach polskich – mieszkańcach byłego powiatu Sambor i Drohobycz, woj. lwowskie.

Zgromadzony w sprawie, głównie po podjęciu zawieszono śledztwa, materiał dowodowy potwierdził, że w latach 1939-1945 na terenie powiatów Sambor oraz Drohobycz nacjonałiści ukraińscy dopuścili się szeregu zbrodni na obywatelach polskich, w tym we wsiach: Wołoszcza, przysiółek Zady, Waniowice, Kulczyce, Hordynia, Dorożów, Dublany, Oleksięta, Bielinka Mała, Brześciany, Kalinowo, Stary Sambor.

W okresie od podjęcia śledztwa do chwili obecnej ustalono i przesłuchano w charakterze świadków 30 osób pokrzywdzonych. W postępowaniu wyjaśniane są okoliczności zabójstwa nie mniej niż 80 osób, a kolejni świadkowie wskazują na jeszcze inne ofiary. Obecnie czynności procesowe koncentrują się na wyjaśnianiu okoliczności zabójstw. Jednocześnie na podstawie zeznań przesłuchanych po podjęciu postępowania świadków uzyskano imiona i nazwiska 9 członków organizacji UPA, którzy podejrzewani są o zbrodnie zabójstwa i udział w zbrodniczych akcjach wobec obywateli polskich na terenie powiatu drohobyckiego i samborskiego. W tym zakresie, celem potwierdzenia posiadanych informacji, zwrócono się z pisemnym wnioskiem do Krajowego Biura Interpolu Komendy Głównej w Warszawie o ustalenie ostatnich znanych miejsc pobytu tych osób, względnie o ustalenie miejsca i czasu ich zgonów. W dalszym ciągu systematycznie przeprowadzane są przesłuchania ustalonych licznych świadków zbrodni w miejscowości Zady. Mieszkanka tej wsi, Franciszka B. zeznała m.in.: „Jak pamiętam to było na Święta Wielkanocne 1944 r.(...). Nagle ktoś zaczął stukać do drzwi i jak nie chcieliśmy otworzyć to wyważyli drzwi, wbiegło ich chyba sześciu, szukali mężczyzn, mówili po polsku i po ukraińsku, nie pamiętam jakie mieli mundury, ale mieli je. Kazali nam stanąć przy ścianie z głowami odwróconymi do ściany, powiedzieli, że zaraz z nami zrobią porządek, w pewnym momencie Ukraińcy przyprowadzili syna mojego stryjka – Grzegorza, kazali wejść pod stół i bili go gumami po plecach, później go chwycili za kołnierz i zaprowadzili do sąsiada Franciszka M., tam go zamknęli w komórce i go żywcem spalili, ja to widziałam. (...) Rano widziałam dużo zwłok, ja widziałam między innymi chłopca chyba miał na imię Karol i on był przybity do słupa, gwoździe miał wbite w ręce, a na ustach drut kolczasty. (...) Nie wiem dokładnie ile osób wtedy zginęło. Prawie wszystkie polskie domy spalono, ale te, które były bliżej ukraińskich to ocalały”.

– sygn. akt S 54/02/Zi

Śledztwo podjęte z zawieszenia 1 lipca 2002 r. w sprawie zbrodni ludobójstwa popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1939-45 na obywatelach polskich – mieszkańcach byłego powiatu Żółkiew, województwo lwowskie.

Zgromadzony w sprawie osobowy materiał dowodowy, głównie po podjęciu zawieszono śledztwa, potwierdził, że w latach 1939 r. do 1945 r. na terenie powiatu Żółkiew nacjonałiści ukraińscy dopuścili się szeregu zbrodni na obywatelach polskich, w tym we wsiach: Butyny, Dworce, Kupiczwola, Giblaki, Rokitna, Stanisłówka, Strzemień, Mosty Stare i Wielkie, Rekliniec, Piaski, Wieczorki, Wolica, Niedźwiednia, Dzibułki, Artasów, w Żółkwi, Turynce i Dobrosinie. Jeden ze świadków, ówczesny mieszkaniec wsi Derewnia, zeznał: „Mój ojciec Michał T. został zamordowany przez nacjonalistów ukraińskich w dniu 9 marca 1944 r. w Derewni w drodze powrotnej z majątku do domu w Żółkwi. Nie byłem bezpośrednim świadkiem zabójstwa, ale okoliczności zbrodni znam dokładnie z opowiadania furmana, który je-

chał wówczas z ojcem. Ten furman nazywał się K., imienia nie znam. W dniu 9 marca 1944 r. około południa ojciec jechał furmanką konną wraz z K. do domu do Żółkwi. Od strony Derewni przez pola nadeszło kilku Ukraińców, którzy zatrzymali furmankę i od razu jeden z tych Ukraińców wyciągnął pistolet lub rewolwer i oddał strzał w ojca prawy policzek. Ojciec spadł z furmanki i wówczas morderca strzelił mu z bliskiej odległości w czoło. Nie wiem ilu było tych Ukraińców i nazwisk ich też nie znam, ale pochodzili na pewno z Derewni bo K. ich znał tylko bał się powiedzieć kto to był...”.

W okresie od podjęcia śledztwa do chwili obecnej ustalono i przesłuchano w charakterze świadków – pokrzywdzonych 60 osób. W śledztwie wyjaśniane są okoliczności zabójstwa nie mniej niż 170 osób i liczba ofiar w dalszym ciągu ulega zwiększeniu w toku przeprowadzanych kolejnych przesłuchań świadków. Ustalono także nazwiska i imiona 26 świadków mieszkających na Ukrainie, a także imiona i nazwiska dwóch członków organizacji UPA, którzy podejrzewani są o udział w zbrodniczych akcjach wobec obywateli polskich na terenie powiatu Żółkiew. W tym zakresie, w celu potwierdzenia posiadanych informacji, zwrócono się z pisemnym wnioskiem do Krajowego Biura Interpolu Komendy Głównej w Warszawie o ustalenie ostatnich znanych miejsc pobytu tych osób, względnie o ustalenie miejsca i czasu ich zgonów. Systematycznie przeprowadzane są kolejne przesłuchania ustalonych już osób pokrzywdzonych.

– sygn. akt S 65/02/Zi

Śledztwo podjęte z zawieszenia 30 września 2002 r. w sprawie zbrodni ludobójstwa popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1939-45 na obywatelach polskich – mieszkańcach byłego powiatu Radziechów, województwo tarnopolskie.

Zgromadzony w sprawie osobowy materiał dowodowy potwierdził, że w latach 1939 r. do 1945 r. na terenie powiatu Radziechów nacjonałiści ukraińscy dopuścili się szeregu zbrodni na obywatelach polskich, w tym: w Ordowie, we wsi Pawłów, w Gajówce, w koloni Terpin, na przedmieściach Łopatyna w kolonii zwanej Niwy, w Łopatynie oraz w przysiółku Cyganówka, w Toporowie, w pobliżu miejscowości Majdan Stary /w lesie/, w Terezji, Środopolcach, w pobliżu Julianki i w Juliance, oraz w Byszowie. Antoni G., ówczesny mieszkaniec wsi Pawłów, zeznał: „...Jak wszedłem do izby zobaczyłem na środku dużą kałużę krwi. Rozglądałem się po izbie za zabitymi, ale nigdzie ofiar nie widziałem. Ciała znalazłem na strychu. Zastrzeleni zostali Jan S., Maria S. i ich 18-letni syn Stefan S. Wśród ciał znalazłem 15-miesięczną Józefę S., która obecnie mieszka w Smolcu. Józefa S. miała ciężkie rany postrzałowe i klute na całym ciele, ale żyła. Ja zabrałem ją i oddałem Andrzejowi T. On Józefę przekazał jej dalszej rodzinie...”.

W okresie od podjęcia śledztwa do chwili obecnej ustalono i przesłuchano w charakterze świadków – pokrzywdzonych 30 osób. W postępowaniu wyjaśniane są okoliczności zabójstwa nie mniej niż 120 osób, a kolejni świadkowie wskazują na kolejne ofiary. Z uwagi na wiek świadków przesłuchania przeprowadzane są w większości w miejscu zamieszkania pokrzywdzonych. Ustalono nazwiska i imiona 18 członków organizacji UPA, uczestniczących w zbrodniczych akcjach przeciwko obywatelom polskim na terenie powiatu radziechowskiego. Zwrócono się do Krajowego Biura Interpolu Komendy Głównej w Warszawie o ustalenie ostatnich znanych miejsc pobytu tych osób względnie miejsca i czasu ich zgonów. Systematycznie przeprowadzane są kolejne przesłuchania świadków i identyfikowane ofiary.

3. Ekspertyzy i opracowania

Na potrzeby śledztw prowadzonych przez pion śledczy sporządzane są liczne opracowania i ekspertyzy. Wykonują je historycy – eksperci zatrudnieni w Wydziale Ekspertyz i Opracowań Głównej Komisji oraz na samodzielnych stanowiskach do spraw ekspertyz i opracowań w Oddziałowych Komisjach, wspierający śledztwo wiedzą specjalistyczną, przekraczającą podstawowe wiadomości z zakresu zbrodni przeciwko ludzkości.

Poza przygotowaniem materiału historycznego (ekspertyz) dla śledztw prowadzonych przez prokuratorów Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, do zakresu czynności historyków zatrudnionych w pionie śledczym należą także:

- kwerendy w zespołach archiwalnych na potrzeby śledztw;
- doniesienia o faktach zbrodni ludobójstwa, na podstawie materiałów archiwalnych;
- przygotowanie opracowań z zakresu problematyki, którą zajmuje się Komisja na polecenie kierownictwa Instytutu Pamięi Narodowej i Głównej Komisji oraz na wniosek innych jednostek organizacyjnych Instytutu;
- przygotowanie opinii na temat zbrodni ludobójstwa dla sądów, Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, Fundacji Polsko-Niemieckie Pojednanie oraz organizacji i osób zainteresowanych.

3.1. Wydział Ekspertyz i Opracowań

Wydział Ekspertyz i Opracowań zatrudnia 3 historyków.

3.1.1. Ekspertyzy.

W okresie sprawozdawczym w Wydziale zostały przygotowane ekspertyzy w 35 sprawach, m.in.

- w sprawie zbrodni popełnionych we wrześniu 1939 r. na jeńcach polskich przez żołnierzy Frontu Ukraińskiego Armii Czerwonej, na podstawie dokumentacji Centralnego Archiwum Wojskowego, Kolekcja Akt z Archiwów Rosyjskich, Ministerstwo Obrony ZSRR; do śledztwa S 71/01/Zk;
- na temat zbrodni dokonanej w 1945 r. we wsi Wola Maguszowska przez funkcjonariuszy UB na żołnierzu AK i jego rodzinie; do śledztwa S 21/02/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionej w 1944 r. w obozie budowy fortyfikacji w Miechowicach Wielkich, na podstawie materiałów archiwalnych IPN oraz CAW; do śledztwa S 108/01/Zn;
- dotyczącą liczby ludności i składu narodowościowego powiatu Jedwabne w okresie 1939-1945, na podstawie materiałów Wydziału Geografii UW; do śledztwa S 1/00/Zn;
- na temat zbrodni popełnionych na ludności żydowskiej w trakcie likwidacji getta w Otwocku w sierpniu 1942 r., na podstawie materiałów archiwalnych IPN oraz wydanej przez Ośrodek „Karta” pracy funkcjonariusza policji żydowskiej w getcie otwockim; w związku z postępowaniem sprawdzającym Ko 96/02;
- na temat „Unternehmen Tannenberg” i działań wymierzonych w polską administrację oraz jednostek, które tę akcję realizowały w Krakowie, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 34/02/Zn;
- na temat zbrodni popełnionych w lipcu 1941 r. przez NKWD podczas ewakuacji więźnia w Berdyczowie, na podstawie relacji Archiwum Wschodniego Ośrodka „Karta” oraz materiałów publikowanych; do śledztwa S 32/02/Zk;
- na temat represjonowania duchownych diecezji chełmińskiej w latach 1950-1956, na podstawie materiałów archiwalnych IPN i Archiwum Państwowego w Poznaniu; do śledztwa S 11/02/Zk;

- na temat represjonowania Henryka Erlicha i Wiktora Altera działaczy „Bundu” w Polsce, na podstawie dokumentów opublikowanych w Moskwie w 1996 r.; w związku z postępowaniem sprawdzającym Ko 49/02;
- na temat zbrodni dokonanej w czerwcu 1941 r. w lesie Sosnówka koło Postaw, województwo wileńskie, przez funkcjonariuszy NKWD na ośmiu Polakach – na podstawie materiałów archiwalnych Ośrodka „Karta” oraz Kolekcji Akt z Archiwów Rosyjskich CAW; do śledztwa S 93/01/Zk;
- w sprawie deportacji obywateli polskich w okresie 1939-1941 r. z terenów byłego województwa wileńskiego, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 3/02/Zk;
- na temat więzienia NKWD w Oszmianie i osadzonych tam Polaków, którzy zostali zamordowani w czerwcu 1941 r., na podstawie materiałów archiwalnych Ośrodka „Karta”; do śledztwa S 106/01/Zk;
- na temat informacji, które przekazał Waldemar Macholl o wypowiedzi Ericha Kocha podczas spotkania z komisarzami okręgowymi na zamku w Białymstoku jesienią 1941 r., na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 1/00/Zn;
- na temat podstaw prawnych, na jakich został przejęty obszar województwa wileńskiego II RP przez państwo sowieckie i włączony w skład ZSRR; podstaw prawnych na jakich nadawano obywatelstwo ZSRR; trybu deportacji od lipca 1944 r. ludności polskiej w głąb ZSRR; do śledztw S 94/01/Zk, S 97/01/Zk;
- na temat zatrzymań obywateli polskich przez funkcjonariuszy NKWD w styczniu 1945 r. na terenie ciechanowskiego, łomżyńskiego i ostrołęckiego, na podstawie materiałów archiwalnych CAW; do śledztwa S 31/02/Zk;
- na temat funkcjonariuszy Einsatzgruppe zur besonderen Verwendung, którzy pozostali w policji stacjonarnej w Katowicach, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 12/01/Zn;
- na temat majora Stefana Gądzio ps. „Kos”, na podstawie materiałów archiwalnych CAW; w związku z postępowaniem sprawdzającym Ko 377/02;
- na temat Kurta Feddelera, członka Selbstschutzu na terenie województwa bydgoskiego, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 5/02/Zn;
- na temat zbrodni sowieckich popełnionych przez NKWD oraz innych represji, których doznali obywatele polscy w województwie tarnopolskim w okresie 1939-1941, na podstawie dokumentów publikowanych; do śledztw S 45/01/Zk, S 46/01/Zk;
- w sprawie zastrzelenia przez funkcjonariuszy UB rodziny działacza PSL Henryka Rychcika, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 11/02/Zk;
- w sprawie deportacji Polaków z terytorium Litwy w latach 1949-1951, na podstawie materiałów archiwalnych CAW, Kolekcji Akt z Archiwów rosyjskich, Kolekcji Akt z Archiwów litewskich oraz dokumentów publikowanych; do śledztwa S 25/02/Zk;
- w sprawie zbrodni dokonanych na obywatelach polskich po 17 września 1939 r. i pochowanych w masowych mogiłach ujawnionych w miejscowości Bykownia koło Kijowa, na podstawie dokumentów publikowanych, w związku z postępowaniem sprawdzającym Ko 199/01;
- na temat formacji zbrojnej, której funkcjonariusze mogli nadzorować roboty fortyfikacyjne na linii Wisły i Dunajca w 1944 r., na podstawie materiałów archiwalnych Wojskowego Biura Badań Historycznych i Publikacji; do śledztwa S 108/01/Zn;
- w sprawie zatopienia polskich jeńców na Morzu Barentsa, na podstawie wspomnień, relacji i publikacji, w związku z postępowaniem sprawdzającym Ko 169/02.

3.1.2. Opinie.

Wydział Ekspertyz i Opracowań przygotował w okresie sprawozdawczym 144 opinie na temat zbrodni ludobójstwa – dla sądów, urzędów, organizacji, osób zainteresowanych oraz na zlecenie innych wydziałów IPN. 84 opinie przygotowano w okresie od lipca do grudnia 2002 r.; 60 opinii przygotowano od stycznia do czerwca 2003 r. Do złożonych i bardziej pracochłonnych opinii, które można porównać z opracowaniami lub ekspertyzami należały opinie:

- na temat związku przebywania polskich dzieci w obozie przejściowym przy ulicy Spornej w Łodzi, w placówkach RGO i Domu Dziecka w Kaliszu z przymusową germanizacją; dla Biura Prawnego IPN;
  - na temat roli „Heimschulen” w procesie germanizacji; dla Biura Prawnego IPN; na temat scenariusza filmowego „Sanatorium Gorkiego”, autorstwa Dżamili Ankiewicz i Roberta Glińskiego, dotyczącego obozu w Starobielsku – dla Prezesa IPN;
  - na temat aresztowania 600 osób podczas obławy w Puszczy Augustowskiej, przeprowadzonej w lipcu 1945 r. przez formacje Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych ZSRR; dla Biura Prawnego IPN;
  - na temat scenariusza wystawy „Dzieci wojny – ptaki zranione. Losy dzieci pod okupacją hitlerowską”; dla Naczelnika OBEP;
  - na temat liczby Polaków zamordowanych za pomoc udzielaną Żydom; dla Ambasady Polskiej w Waszyngtonie;
  - na temat skazanych z dekretu sierpniowego za zbrodnie podczas Akcji Reinhard; dla Dyrektora GK;
  - na temat estońskiego Legionu SS, szkolonego na poligonie Waffen SS pod Dębicą; dla Dyrektora Sekretariatu Prezesa IPN;
  - na temat śledztw dotyczących akcji wysiedleńczych przeprowadzonych przez niemieckie władze okupacyjne na terenie Polski; dla Dyrektora Sekretariatu Prezesa IPN, w związku z pismem posła Janusza Dobrosza;
  - na temat obozów jenieckich założonych przez Wehrmacht w dorzeczu Ems, w prowincji Hannover; dla prokuratora nadzoru GK;
  - na temat niemieckich więzień, w których odbywano kary więzienia ciężkiego; dla Fundacji Polsko-Niemieckie Pojednanie;
  - na temat liczby dzieci:
    - 1) zatrudnionych w miejscu zamieszkania w niemieckich i sowieckich przedsiębiorstwach i gospodarstwach rolnych,
    - 2) deportowanych wraz z rodzicami do pracy przymusowej w III Rzeszy i ZSRR,
    - 3) osadzonych w obozach pracy;
- na potrzeby prac nad projektem ustawy o świadczeniu pieniężnym dla małoletnich ofiar wojny 1939- 1945 represjonowanych przez ZSRR i III Rzeszę Niemiecką;
- na temat obozu przejściowego niemieckiej policji bezpieczeństwa i SD w Działdowie, a następnie utworzenia przez placówkę ciechanowską tej policji, na miejscu powyższego obozu tzw. „obozu pracy wychowawczej”; dla Fundacji Polsko-Niemieckie Pojednanie;
  - na temat obozów typu „Polenlager” w rejencji katowickiej i opolskiej; dla Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych;
  - na temat miejsca masowych egzekucji pod Kawęczynem, gmina Rembertów, w pobliżu Wygody; dla Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa;
  - na temat liczby osób, które zginęły we wrześniu 1939 r. na terenie Placówki; dla Urzędu Gminy Warszawa- Bielany;
  - na temat treści napisu, który ma zostać umieszczony na pomniku w Warszawie-Włochach, upamiętniającym wydarzenia związane z martyrologią Narodu Polskiego; dla Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa;

- na temat obozów pracy, które mieściły się przy ulicy Janowskiej we Lwowie; dla Fundacji Polsko-Niemieckie Pojednanie;
- na temat formacji „Schutzmannschaften”; dla Wojskowego Sądu Garnizonowego w Warszawie;
- na temat odszkodowań osób internowanych na terenie Państwa Polskiego po zakończeniu niemieckiej okupacji; dla zainteresowanych;
- na temat miejsca straceń na żwirowisku w Mniszku, gmina Dragacz; dla Fundacji Ochrony Zabytków Militarnych;

3.1.3. Opracowania:

Wydział Ekspertyz i Opracowań przygotował w okresie sprawozdawczym następujące opracowania:

- generał brygady August Emil Fieldorf „Nil” – sylwetka patrioty; na sesję poświęconą „Nilowi”;
- omówienie pracy Petera Kleina, „Die Einsatzgruppen in der besetzten Sowjetunion 1941/1942”, Berlin 1997; materiał dla Oddziałowych Komisji;
- omówienie dorobku naukowego prof. Jerzego Węgierskiego, kandydata do tytułu „Kustosz Pamięci Narodowej im. Grzegorza Jakubowskiego”, zgłoszonego przez Główną Komisję;
- na temat postępowania byłej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w sprawie wysiedleń ludności polskiej, dokonywanych przez okupanta niemieckiego; dla Dyrekcji GK;
- na temat skazanych z dekretu sierpniowego za zbrodnie podczas Akcji Reinhard; dla Dyrekcji GK.

3.2. Prace ekspertów Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

Oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu zatrudniają 9 historyków na samodzielnych stanowiskach pracy do spraw ekspertyz i opracowań. W okresie sprawozdawczym historycy z Oddziałowych Komisji sporządzili ekspertyzy i notatki służbowe z przeprowadzonych kwerend w 264 sprawach.

3.2.1. Ekspertyzy i notatki służbowe z kwerend przygotowano m.in. w następujących sprawach:

Oddziałowa Komisja w Białymstoku

- na temat „obławy augustowskiej”, przeprowadzonej przez jednostki wojska radzieckiego, NKWD, KBW i 1 Pułku Praskiego, na podstawie materiałów archiwalnych AP w Białymstoku i IPN; do śledztwa S 69/01/Zk;
- w sprawie ścigania przez UB osób podejrzanych o udział w pogromie Żydów w Radziłowie, pow. Grajewo, który miał miejsce 7 lipca 1941 r., na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 15/01/Zn;
- w sprawie zbrodni dokonanej przez UB na kilkudziesięciu mieszkańcach powiatu Bielsk Podlaski w styczniu 1946 r., na podstawie materiałów archiwalnych IPN i Archiwum Państwowego w Białymstoku, zespół Komitet Powiatowy PPR Bielsk Podlaski; do śledztwa S 28/02/Zi;
- na temat zbrodni popełnionej w dniach 21-22 czerwca 1941 r. przez funkcjonariuszy NKWD na więźniach aresztu śledczego w Augustowie, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 17/01/Zk;

- na temat przyczyn aresztowania i zesłania w latach 1944-45 w głąb ZSRR obywateli polskich z terenu województwa białostockiego, na podstawie materiałów archiwalnych IPN i Archiwum Akt Nowych, zespół Ministerstwo Spraw Zagranicznych 1944-1945; do śledztwa S 44/02/Zk;
- notatka służbowa dotycząca danych personalnych osób aresztowanych w okresie od marca do kwietnia 1945 r. na terenie Prus i Pomorza przez grupy specjalne NKWD przy 2 Froncie Białoruskim, a następnie osadzonych w obozach zbiorczych w Ciechanowie, Działdowie i Grudziądzu – na podstawie akt CAW; do śledztwa S 90/01/Zk;
- na temat zbrodni popełnionych w latach 1941-1944 przez funkcjonariuszy Gestapo i innych władz okupacyjnych na terenie powiatów Wołkowysk i Grodno, na podstawie akt CAW, zespoły: Komendant Policji Bezpieczeństwa i SD Okręg Białystok, Komisarz Okręgowy w Grodnie; do śledztw S 53/01/Zn; S 52/01/Zn;
- na temat okoliczności uwięzienia w styczniu 1947 r. przez funkcjonariuszy PUBP w Szczytnie członków oddziału NSZ z powiatu Przasnysz, na podstawie materiałów archiwalnych IPN w Białymstoku; do śledztwa S 78/01/Zk;
- na temat stosowania przemocy przez PUBP w Sokółce, w latach 1946-1948, wobec członków Narodowego Zjednoczenia Wojskowego, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 23/02/Zk;
- na temat zbrodni popełnionych przez niemieckie władze cywilne i policję bezpieczeństwa na ludności polskiej w Wołkowysku, na podstawie materiałów archiwalnych AAN, Delegatura Rządu na Kraj; do śledztwa S 55/01/Zn;
- notatka służbowa dotycząca danych osób osadzonych w areszcie karno-śledczym w Białymstoku, a następnie rozstrzelanych w nocy z 23 na 24 czerwca 1946 r. w lesie koło Olmont, powiat Białystok – na podstawie ksiąg ewidencyjnych Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego; do śledztwa S 70/02/Zk;
- na temat zabójstw żołnierzy AK przez funkcjonariuszy NKWD i PUBP w Sokółce, na podstawie materiałów archiwalnych IPN, zespół Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Sokółce; do śledztw S 85/02/Zk; S 83/02/Zk;
- na temat zabójstw dokonanych przez funkcjonariuszy PUBP w Łomży i Augustowie, na podstawie akt PUBP w Augustowie oraz akt Prokuratury Wojewódzkiej w Białymstoku; do śledztw S 93/01/Zk, S 65/02/Zk;
- na temat przestępstw popełnionych przez funkcjonariuszy WUBP i PUBP w Białymstoku, na podstawie rozkazów personalnych WUBP w Białymstoku; do śledztwa S 21/00/Zk;
- na temat zbrodni popełnionych przez żołnierzy wojsk sowieckich w czerwcu 1941 r. w Białymstoku i okolicznych miejscowościach, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 43/02/Zk;

Oddziałowa Komisja w Gdańsku

- na temat sytuacji politycznej na ziemiach województwa wileńskiego po wkroczeniu Armii Czerwonej w 1939 r. i po 1944 r., na podstawie relacji i sprawozdań zgromadzonych w Bibliotece UMK w Toruniu; do śledztw: S 94/01/Zk, S 97/01/Zk, S 3/02/Zk;
- na temat mordu popełnionego przez funkcjonariuszy NKWD na żołnierzach AK w latach 1944-1946, pochowanych w masowych grobach na folwarku Truskulanum, na podstawie materiałów CAW; do śledztwa S 54/02/Zk;
- na temat deportacji obywateli polskich z terenu Wileńszczyzny w głąb ZSRR w latach 1939-1941 i po roku 1944, na podstawie materiałów archiwalnych CAW, akt odszkodowawczych III Wydziału Karnego Sądu Okręgowego w Piotrkowie, Legnicy i w Bielsku-Białej; do śledztw: S 94/01/Zk, S 97/01/Zk, S 3/02/Zk;
- w sprawie Polaków zatrzymanych w obozie jenieckim nr 270 NKWD w Borowiczach, w obozie kontrolno-filtracyjnym nr 283 i w obozie jenieckim nr 388 NKWD – MWD w Stali-

- nogorsku w latach 1944-1950, na podstawie materiałów Archiwum Wschodniego; do śledztw: S 94/01/Zk, S 97/01/Zk, S 15/00/Zk, S 25/01/Zk;
- na temat kolekcji akt śledczych i akt rodzin polskich deportowanych z Litwy w latach 1941-1952, przekazanych z archiwów litewskich CAW; do śledztw S 94/01/Zk, S 97/01/Zk, S 3/02/Zk;
  - na temat funkcjonowania Instytutu Anatomii Akademii Medycznej w Gdańsku w latach 1942-1944 i prowadzonych tam pod kierunkiem prof. R.M. Spannera eksperymentów medycznych, ze szczególnym uwzględnieniem akt personalnych, na podstawie literatury i artykułów prasowych ukazujących się w latach 1945-1968; do śledztwa S 74/02/Zn;
  - na temat SS-Obersturmführera Sufferta z placówki Gestapo w Bydgoszczy, który zajmował się pozyskiwaniem zwłok na potrzeby eksperymentów medycznych prof. R.M. Spannera; do śledztwa S 74/02/Zn;
  - ekspertyza dotycząca korespondencji prof. R.M. Spannera (kierownika Instytutu Anatomii Akademii Medycznej w Gdańsku) z kierownictwem Państwowego Szpitala dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w Kocborowie, w sprawie przekazywania zwłok do celów naukowych, na podstawie prywatnego archiwum oraz archiwum Krajowego Zakładu Psychiatrycznego w Kocborowie 1893-1945, zespół 2830; do śledztwa S 74/02/Zn;
  - w sprawie zabójstw ludności cywilnej i jeńców w latach 1939-1945, których zwłoki były przekazywane do Instytutu Akademii Medycznej w Gdańsku, na podstawie materiałów Archiwum Państwowego w Gdańsku, zespół KC PZPR – stenogramy z procesu A. Forstera przed NTN, zespół Miejska Rada Narodowa i Zarząd Miejski w Gdańsku, 1945-1950, zespół Akademia Medyczna w Gdańsku, 1945- 1974; do śledztwa S 74/02/Zn;
  - w sprawie zamordowania w czerwcu 1944 r. w Różnym Dębie koło Łębna 10 Polaków przez Gestapo i żandarmerię, na podstawie akt Archiwum Państwowego w Gdańsku; do śledztwa S 91/02/Zn;
  - wykaz Polaków zamordowanych przez hitlerowców w Ponarach pod Wilnem, których nazwiska nie figurują na pomniku upamiętniającym miejsce zbrodni w Ponarach; do śledztwa S 1/00/Zn;

Oddziałowa Komisja w Katowicach

- na temat zbrodni dokonanych na terenie województwa częstochowskiego oraz zdarzeń we wsi Parzymiechy i Zimnawoda we wrześniu 1939 r., na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 29/01/Zn;
- na temat właściwości jednostek policyjnych stacjonujących w rejonie Biskupic w 1942 r., na podstawie materiałów archiwalnych IPN, do śledztwa S 66/01/Zn;
- na temat materiałów dotyczących częstochowskich jednostek MO i UB, znajdujących się w Archiwum Państwowym w Kielcach;
- w sprawie obozu dla Niemców utworzonego w 1945 r. w Mysłowicach, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S10/01/Zk;
- tablice pogładowe dotyczące funkcjonariuszy UB; do śledztw S 17/01/Zk; S 9/01/Zk;
- w sprawie funkcjonowania obozu na Zgodzie w okresie od stycznia 1945 r, na podstawie materiałów archiwalnych IPN i Archiwum Archidiecezji Katowickiej; do śledztwa S 61/01/Zk;
- notatka urzędowa dotycząca danych personalnych osób osadzonych w obozach w Jaworznie, Libiążu i Chrustach, na podstawie materiałów Archiwum Państwowego w Katowicach; do śledztwa S 16/002/Zk;
- dotycząca ustalenia jednostki niemieckiej odpowiedzialnej za przeprowadzenie egzekucji w Ryczowie w 1944 r., na podstawie materiałów Archiwum Państwowego w Katowicach; do śledztwa S 51/02/Zn;

- na temat funkcjonowania hitlerowskiego obozu pracy przy hucie „Julia”, na podstawie materiałów IPN; do śledztwa S 42/02/Zn;
- notatka służbowa dotycząca faktów śmierci w więzieniu w Jaworznie w 1951 r., na podstawie materiałów archiwalnych AAN; do śledztwa S16/02/Zk;
- w sprawie osadzenia podczas wojny obywateli polskich w obozach we Francji, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie; do śledztwa S 24/00Zi;
- na temat operacyjnych grup policji bezpieczeństwa i żandarmerii, operujących w 1939 r. w rejonie, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Katowicach; do śledztwa S 51/02/Zn;
- na temat aresztowania mieszkańców Brzostowic w 1939 r., na podstawie materiałów archiwalnych Szkoły Podstawowej w Brzostowicach; do śledztwa S 62/02/Zn;
- ekspertyza na temat pracy przymusowej Polaków na terenach włączonych do Rzeszy, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Katowicach, zespół Gaubeitsstab; do śledztwa S 14/02/Zn;

Oddziałowa Komisja w Krakowie

- w sprawie funkcjonowania Służby Budowlanej w dystrykcie krakowskim, na podstawie materiałów archiwalnych IPN, do śledztwa S 2/00/Zn;
- na temat zbrodni nazistowskich popełnionych na inteligencji polskiej w Chrzanowie w 1940 r., do sprawy KO 23/02;.
- na temat dokumentów lub publikacji potwierdzających fakt zbrodni dokonanej na kilkudziesięciu osobach w Płotyczy; do śledztwa S 63/02/Zn;
- na temat organizacji „Strzelec”, na podstawie dokumentów archiwalnych; do śledztwa S 48/02/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionej na jeńcach polskich przez Armię Czerwoną w Kryspinowie koło Krakowa w styczniu 1945 r., na podstawie akt Kolekcji Wojskowej Komisji Archiwalnej CAW; do śledztwa S 39/02/Zk;
- notatka służbowa dotycząca ustalenia personaliów osób zamordowanych przez Niemców 28 października 1943 r. na ulicy Szerokiej w Krakowie; do sprawy Ko 67/02;
- notatka służbowa dotycząca akt spraw karnych prowadzonych w latach 1945-1950 przeciwko nadzorcom w obozach pracy Służby Budowlanej, na podstawie akt sądowych Sądu Okręgowego IV K, VII K, Sądu Specjalnego w Krakowie; do śledztwa S 2/00/Zn;
- w sprawie pacyfikacji Sułkowic w 1943 i 1944 r., na podstawie materiałów OKBZH w Krakowie; do śledztwa S 2/00/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionej przez funkcjonariuszy nazistowskich w latach 1941-1942 w Skrzyszowie, na podstawie materiałów Oddziałowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Krakowie; do śledztwa S 21/03/zn;
- na temat zbrodni popełnionej na Żydach w Dobranówce, na podstawie materiałów archiwalnych; do śledztwa S 31/01/Zn;

Oddziałowa Komisja w Lublinie

- na temat zbrodni niemieckich popełnionych na terenie powiatu Dubno, woj. wołyńskie, w latach 1941-1943, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 76/01/Zn;
- na temat 31 Ukraińskiego Batalionu Samoobrony, operującego na terenie woj. wołyńskiego, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 1/00/Zi;
- ekspertyza dotycząca istnienia i funkcjonowania w PUBP w Kraśniku Sekcji „S4”, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 20/00/Zk;
- tablica pogładowa sylwetek samolotów niemieckich, w związku z pacyfikacją wsi Pawłów wiosną 1944 r.; do śledztwa S 89/01/Zn;

- w sprawie zbrodni popełnionych na Polakach i Żydach w latach 1940–1944 w Turobinie i Gródku, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 99/01/Zn;
- sprawie zbrodni popełnionych na robotnikach przymusowych pracujących przy regulacji rzeki Krzna, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 111/01/Zn;
- w sprawie zbrodni w getcie na Majdanie Tatarskim, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Lublinie; do śledztwa S 70/00/Zn;
- na temat zbrodni popełnionych w Kraśniku; w grudniu 1944 r., na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Kraśniku; do śledztwa S 9/01/Zk;
- na temat rabunku dzieł kultury przez okupanta hitlerowskiego z kościoła katedralnego św. Jana w Lublinie, na podstawie materiałów Muzeum Archidiecezjalnego, Biblioteki KUL i Archiwum KUL; do śledztwa S 10/02/Zn;
- w sprawie rozstrzelania w 1939. r w Lubartowie 50 osób, a w Lublinie 12 osób przez funkcjonariuszy 102. batalionu policji niemieckiej – na podstawie materiałów Miejskiej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Lublinie, do śledztwa S 4/00/Zn;
- na temat polityki władz niemieckich wobec Romów w Lublinie, Radomiu i Włodzimierzu Wołyńskim oraz istnienia w tych miastach w latach 1941-1942 gett dla osób narodowości romskiej; do śledztwa S 68/02/Zn;
- na temat zbrodni popełnionych na policjantach polskich we wrześniu 1939 r. na terenie ówczesnego województwa wołyńskiego; do śledztwa S 6/02/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionej w okresie od września 1939 r. do lipca 1940 r. w rejonie miejscowości Frankamionka, powiat hrubieszowski, na żołnierzach polskich, a następnie w marcu 1944 r. na mieszkańcach powyższej miejscowości przez formacje ukraińskie – na podstawie materiałów archiwalnych; do śledztwa S 75/02/Zi;
- na temat zabójstwa w okolicach Nielisza 12 więźniów aresztu w Zamościu, we wrześniu 1946 r., na podstawie materiałów archiwalnych i publikacji; do śledztwa S 139/01/Zk;
- na temat zabójstwa przez nacjonalistów ukraińskich na stacji kolejowej w Gozdowie 22 polskich kolejarzy, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Lublinie, zespół Ortskommandantur I/524 oraz Archiwum Państwowego w Chełmie i Zamościu; do śledztwa S 161/01/Zi;
- w sprawie aresztowania przez NKWD w okresie od lipca 1944 r. do maja 1945 r. w województwie lubelskim i Sokołowie Podlaskim około 7000 osób narodowości polskiej, w większości żołnierzy AK i BCh, których deportowano do obozów w Stalinogorsku, Borowiczach i Riazaniu, i którzy tam zmarli, na podstawie materiałów archiwalnych CAW, Kolekcji Wojskowej Komisji Archiwalnej; do śledztwa S 12/017/Zk;
- na temat zabójstwa w sierpniu 1944 r. w Starościcach 13 osób, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Lublinie, zespół Urząd Wojewódzki Lubelski. Wydział Społeczno-Polityczny 1944-1950; do śledztwa S 160/01/Zn;
- notatka służbowa dotycząca ustalenia obsady personalnej (146 osób) ochrony majątku (Liegenschaft) w Kozicach Dolnych i zamordowania tam jesienią 1942 r. 30 Żydów, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Lublinie, zespół Kompania Ozdrowieńców; do śledztwa S 124/01/Zn;
- notatka służbowa dotycząca obsady placówki Gestapo w Chełmie w 1940 r. wraz z załączonym imiennym wykazem ofiar ze Szpitala Psychiatrycznego w Chełmie, zamordowanych w latach 1939-1945, na podstawie materiałów Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego; do śledztwa S168/01/Zn;
- notatka służbowa z kwerendy w aktach IPN w zespołach: Der Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD Radom; Der Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD für den Distrikt Lublin, na temat wyroków sądów doraźnych komendantów policji bezpieczeństwa i służby bezpieczeństwa w dystrykcie lubelskim i radomskim; do śledztw prowadzonych w Ośrodku Zamiejscowym OKSZpNP w Lublinie, w Radomiu;

- ekspertyza w związku z postępowaniem sprawdzającym, dotyczącym zbrodni dokonanych w okolicach Szacka, woj. wołyńskie na żołnierzach Korpusu Ochrony Pogranicza przez Armię Czerwoną, obejmująca tło historyczne wydarzeń, szlak bojowy KOP „Polesie” i okoliczności starcia z wojskami sowieckimi.

Oddziałowa Komisja w Łodzi

- wykaz osób narodowości niemieckiej zbiegłych z obozu pracy w Łodzi na Sikawie w latach 1945-1949 i odesłanych z tego obozu do Niemiec oraz notatka w sprawie stosowania różnych form przemocy wobec osób osadzonych w tym obozie; do śledztwa S 6/01/Zk;
- w sprawie funkcjonowania przy posterunku MO w Złoczewie, pow. Sieradz, wydzielonej komórki PUBP w Sieradzu, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 11/00/Zk;
- w sprawie represji na członkach organizacji młodzieżowej „Drużyna Piłkarska”, na podstawie materiałów archiwalnych IPN oraz literatury przedmiotu; do śledztwa S 2/00/Zk;
- w sprawie represji na członkach organizacji młodzieżowych „Mała Dywersja” i „Słoneczko”, na podstawie materiałów archiwalnych IPN oraz literatury przedmiotu; do śledztwa S 33/02/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionej przez hitlerowców we wrześniu 1943 r. w Aniołowie na mieszkańcach Krasic, na podstawie materiałów IPN; do śledztwa S 53/01/Zn;
- notatka służbowa dotycząca materiałów w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Sieradzu, PUBP w Wieluniu i WUBP w Łodzi; do śledztw: S 54/02/Zk, S 11/00/Zk, S 5/00/Zk;
- notatka służbowa dotycząca danych osobowych 13 ofiar zamordowanych przez hitlerowski aparat terroru w lesie Czółna, gm. Lubochnia, pow. Tomaszów Mazowiecki, na podstawie materiałów Archiwum Państwowego m.st. Warszawy, Oddział w Grodzisku Mazowieckim, Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, Oddział w Tomaszowie Mazowieckim; do śledztwa S 83/02/Zn;
- w sprawie zbrodni dokonanych przez funkcjonariuszy policji hitlerowskiej w więzieniach w Lidzie przy ul. Syrokomli i ul. 3 Maja, na podstawie materiałów dokumentacyjnych i publikacji; do śledztwa S 50/01/Zn;
- w sprawie masowych mordów na Żydach na obszarze województwa nowogródzkiego w okresie od czerwca 1941 do lipca 1944 r., na podstawie materiałów dokumentacyjnych i publikacji; do śledztwa S 52/01/Zn;
- w sprawie zbrodni dokonanych latem 1943 r., podczas pacyfikacji miejscowości leżących w obszarze antypartyzanckiej akcji „Hermann”, na podstawie materiałów dokumentacyjnych i publikacji; do śledztwa S 76/01/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionych w okresie 1942-1943 przez funkcjonariuszy Gestapo na terenie powiatu Szczuczyn, województwo nowogródzkie, na podstawie materiałów dokumentacyjnych i publikacji; do śledztwa S 62/01/Zn;
- na temat zbrodni popełnionych na Cyganach w obozie cygańskim w Łodzi, w okresie od listopada 1941 do stycznia 1942 r., na podstawie materiałów archiwalnych i publikacji; do śledztwa S 41/02/Zn;
- na temat aresztów i więzień NKWD, funkcjonujących w Łodzi po zakończeniu II wojny; do śledztwa S 10/01/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionych przez partyzantów radzieckich w latach 1941-1944 na ludności cywilnej i żołnierzach AK w województwie nowogródzkim, na podstawie materiałów archiwalnych CAW, zespół Białoruski Sztab Partyzancki; do śledztwa S 17/01/Zk;
- notatka służbowa dotycząca archiwaliów i dokumentacji publikowanej, dotyczącej zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy sowieckiego aparatu terroru na żołnierzach AK w województwie wileńskim; do śledztw S 94/01/Zk, S 97/01/Zk;

- w sprawie zbrodni popełnionych w latach 1940-1943 na terenie getta w Poddębicach, na podstawie materiałów IPN; do śledztwa S 76/23/Zn;
- na temat zbrodni dokonanej w latach 1940-1944 na ludności żydowskiej w Koźminku; do śledztwa S 17/03/zn;
- w sprawie zamordowania 51 Cyganów przez nieustalonych żandarmów niemieckich w lipcu 1944 r., w lesie w pobliżu Chrzanowa, pow. radomszczański; do śledztwa S 25/03/Zk;

Oddziałowa Komisja w Poznaniu

- notatka służbowa dotycząca składu personalnego Biura Politycznego KC PZPR w 1956 r.; do śledztwa S 23/00/Zk;
- w sprawie zbrodni nazistowskich popełnionych w listopadzie 1939 r. w Wysokiej koło Piły; do śledztwa S 38/02/Zn;
- w sprawie zabójstwa 25 polskich jeńców we wrześniu 1939 r. w Podziemieniu, województwo poleskie; do śledztwa S 16/02/Zk;
- w sprawie zabójstwa 44 żołnierzy 9 Dywizji Piechoty II Armii WP w kwietniu 1945 r. w miejscowości Horka koło Drezna przez funkcjonariuszy III Rzeszy; do śledztwa S 16/02/Zk;
- w sprawie podstaw działania Trybunału Wojskowego ZSRR i aktów prawnych obowiązujących w latach 1948-1955, na podstawie Dekretu Prezydium Rady Najwyższej ZSRR z dnia 26 maja 1947 r. o zniesieniu Kary śmierci oraz Kodeksu Karnego ZSRR; do śledztwa S 70/02/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionych na ludności polskiej w powiecie międzychodzkiem w latach 1939-1945, na podstawie materiału archiwalnego Instytutu Zachodniego w Poznaniu; do śledztwa S 100/01/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionej w sierpniu 1940 r. w Turku, na podstawie materiałów archiwalnych Instytutu Zachodniego; do śledztwa S 78/02/Zn;
- na temat Antoniego Alstera, I zastępcy przewodniczącego w Komitecie do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego; do śledztwa S 23/00/Zk;
- w sprawie prześladowań członków PSL w Wielkopolsce w 1946 r., na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 71/02/Zk;
- na temat obozu NKWD w Poznaniu, w maju 1945 r. i osadzania w nim działaczy podziemia niepodległościowego oraz żołnierzy AK przewiezionych z obozu NKWD w Rembertowie; do śledztwa S 15/02/ Zk;
- na temat akcji germanizacyjnej w sierocińcu w Koninie, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Diecezjalnego we Włocławku; do śledztwa S 44/02/Zn;
- notatka służbowa dotycząca funkcjonariuszy PUBP Września i PUBP Szamotuły, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztw: S 11/00/Zk, S 16/00/Zk;

Oddziałowa Komisja w Rzeszowie

- na temat zbrodni popełnionych przez NKWD na terenie powiatu Drohobycz, woj. lwowskie, na obywatelach polskich w latach 1939-1945, na podstawie Archiwum IPN; do śledztwa S 70/01/Zi;
- w sprawie materiałów dotyczących deportacji przez NKWD żołnierzy AK obwodu Łańcut do obozów na terenie ZSRR, na podstawie materiałów Archiwum Państwowego w Rzeszowie, do śledztwa S15/02/Zk;
- w sprawie zabójstwa pięciu oficerów Wojska Polskiego we wrześniu 1939 r. w miejscowości Kolonia Gaje, pow. Lwów, na podstawie materiałów archiwalnych CAW; do śledztwa 71/01/Zk;

- w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Jaśle; do śledztwa S 47/02/Zk;
- w sprawie deportacji żołnierzy AK z powiatu Jarosław, w latach 1944-1945; do śledztwa S 50/02/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionych na ludności żydowskiej w latach 1941-1944, na terytorium województwa lwowskiego, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 3/00/Zn;
- w sprawie zbrodni dokonanej przez NKWD na jeńcach obozu w Cewkowie /Budach Czerniakowskich, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 14/91/Zn
- w sprawie zbrodniczej działalności funkcjonariuszy PUBP w Jarosławiu, w latach 1944-1956, na podstawie materiałów archiwalnych; do śledztwa S 23/01/Zk;
- na temat ludności romskiej w getcie w Rzeszowie w latach 1941-1942, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Rzeszowie, Ośrodka Badań Historii Żydów w Rzeszowie; do śledztwa S 40/02/Zn;
- na temat zbrodni popełnionych w getcie we Lwowie na ludności romskiej, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Krakowie; do śledztwa S 41/02/Zn;
- w sprawie zbrodni dokonanych w więzieniu na Zamku w Rzeszowie; w latach 1939-1944, na podstawie ksiąg cmentarnych Cmentarza Komunalnego w Rzeszowie; do śledztwa S 34/01/Zn
- na temat zbrodniczej działalności szefa PUBP w Nisku, na podstawie materiałów archiwalnych CAW; do śledztwa S 5/02/ZK;
- w sprawie zbrodni sądowej popełnionej przez Wojskowy Sąd Rejonowy i Trybunał Wojskowy I Frontu Ukraińskiego na żołnierzach AK, na podstawie materiałów archiwalnych CAW; do śledztwa S 4/00/ZK;
- na temat masowych deportacji Polaków z powiatu lwowskiego w latach 1940- 1941, na podstawie dokumentów publikowanych i literatury przedmiotu; do śledztwa S 94/01/ZK;
- w sprawie zbrodni popełnionej przez NKWD w okresie od sierpnia 1944 do stycznia 1945 r., w Jastkowicach, na kilkudziesięciu osobach; do śledztwa S 1/92/NK;
- w sprawie zbrodni popełnionej na członkach IV Zarządu WiN, na podstawie materiałów archiwalnych CAW, do śledztwa S 41/01/ZK;
- w sprawie zbrodni popełnionych na Romach w getcie przemyskim, na podstawie materiałów archiwalnych ŻIH, akt śledczych Okręgowej Komisji w Rzeszowie; publikacji; do śledztwa S 68/02/Zn;
- na temat deportacji Romów do getta w Rzeszowie, na podstawie materiałów archiwalnych ŻIH; do śledztwa S 40/02/Zn;
- w sprawie zabójstwa Ukraińców w styczniu 1946 r. w Dobrej Szlacheckiej, na podstawie materiałów CAW; do śledztwa S 57/01/Zk;
- w sprawie zbrodni dokonanej na Żydach w Czermynie, powiat Mielec, na podstawie materiałów archiwalnych IPN i Archiwum Akt Nowych; do śledztwa S 58/02/Zn;
- w sprawie wysiedleń ludności polskiej z powiatu niżańskiego, dokonanych przez okupanta niemieckiego, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Rzeszowie; do śledztwa S 7/02/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Tarnobrzegu, w latach 1945-1956, na podstawie materiałów archiwalnych CAW; do śledztwa S 50/01/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionych na ludności cywilnej na terenie powiatu sanockiego i leśkiego przez funkcjonariuszy NKWD oraz w sprawie masowych deportacji ludności z tych terenów do ZSRR w latach 1940-1951, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Rzeszowie, Delegatura w Sanoku; do śledztwa S 9/00/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionych na Romach w getcie w Tarnobrzegu, na podstawie materiałów archiwalnych ŻIH; do śledztwa S 34/02/Zn;

- w sprawie zbrodni popełnionych w obozie pracy przymusowej w Pustkowie, na podstawie zasobów archiwalnych Zarządu Wojewódzkiego Związku Kombatantów i Byłych Więźniów Politycznych w Rzeszowie; do śledztwa S 2/00/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionych w Zamku w Rzeszowie, na podstawie materiałów Zarządu Wojewódzkiego Związku Kombatantów i Byłych Więźniów Politycznych w Rzeszowie, akt śledczych byłej OKBZpNP w Rzeszowie, materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 34/01/Zn;
- w sprawie zbrodni popełnionych na ludności polskiej przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1943-1947 na terenie powiatu leskiego; do śledztwa S 19/02/Zi;
- w sprawie masowych aresztowań żołnierzy AK z obwodów: Rzeszów, Przeworsk, Jarosław, Przemyśl; na podstawie akt odszkodowawczych Sądu Okręgowego w Przemyślu oraz materiałów archiwalnych CAW; do śledztw S 5/00/Zk, S 27/02/Zk, S 9/02/Zk, S 50/02/Zk;
- w sprawie aresztowania i deportacji żołnierzy AK z Obwodu Kolbuszowa do łagrów w ZSRR w latach 1944-45, na podstawie akt odszkodowawczych Sądu Okręgowego w Przemyślu; do śledztwa S 18/01/Zk;
- w sprawie zbrodni nacjonalistów ukraińskich na terenie powiatu lubaczowskiego, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Rzeszowie i w Przemyślu, zespoły: Urząd Wojewódzki, Starostwo Powiatowe w Lubaczowie i w Aktach Gmin Powiatu Przemyskiego; do śledztwa S 45/02/Zi;
- w sprawie zbrodni popełnionych przez funkcjonariuszy PUBP w Lubaczowie, na podstawie materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego w Rzeszowie i w Przemyślu; do śledztwa S 53/01/Zk;
- w sprawie zbrodni popełnionych w 1946 r. na Ukraincach w Ryszkowej Woli, Terce i w Dobrej Szlacheckiej, na podstawie materiałów Archiwalnych w Centralnym Archiwum Wojskowym; do śledztw S 60/02/Zk, S 57/01/Zk, S 7/00/Zk;

Oddziałowa Komisja we Wrocławiu

- na temat hitlerowskiego obozu pracy w Cieplicach Zdroju; do śledztwa S 19/02/Zn;
- tablice poglądowe na temat funkcjonariuszy UB, do śledztw: S 64/01/Zk, S 40/01/Zk, S 87/01/Zk i S 56/01/Zk;
- w sprawie przebiegu służby śledczego Sekcji Filtracji przy Więzieniu w Jaworznie, a następnie Wydziału Śledczego WUBP we Wrocławiu; do śledztwa S 37/02/Zk;
- w sprawie położenia miejscowości Jaroszkówka, Opary i Zubrzyca, w związku ze zbrodniami nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej; do śledztwa S 52/02/Zi;
- notatka służbowa dotycząca danych osobowych i przebiegu kariery zawodowej poszukiwanych oficerów śledczych, na podstawie materiałów archiwalnych IPN; do śledztwa S 47/02/Zk;
- na temat wydarzeń w powiecie Dobromil, woj. lwowskie, w latach 1939-1945, na podstawie materiałów prasowych; do śledztwa S 66/01/Zi;
- na temat organizacji „Młodzież Polska”, na podstawie publikacji; do śledztwa S 69/01/Zk;
- wykaz materiałów dotyczących zbrodni popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich na polskiej ludności w województwach lwowskim, stanisławowskim i tarnopolskim wraz z alfabetycznym spisem miejscowości w blisko 100 powiatach; do śledztw dotyczących zbrodni popełnionych przez nacjonalistów ukraińskich;

3.2.2. Opinie. W Oddziałowych Komisjach sporządzono m.in. opinie:

- na temat zamordowania w Gródku koło Walił, we wrześniu 1939 r., przez miejscową „bojówkę bolszewicką” miejscowych nauczycieli; do sprawy Ko 18/03;
- w sprawie zabójstwa 50 osób na drodze między Kleszczelami a Bielskiem Podlaskim, w czerwcu 1941 r., przez żołnierzy niemieckich; do sprawy Ko 11/03;
- na temat podziemnych organizacji wojskowych z lat 1939-1956, których nazwy zostały ustalone w toku prowadzonych śledztw przez OK w Gdańsku, a które nie są powszechnie znane w literaturze przedmiotu; dla Dyrekcji Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- na temat zbrodni popełnionych podczas ewakuacji więźniów KL Stutthof; dla Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- na temat akt niemieckich sądów specjalnych, przechowywanych w zasobie archiwalnym Oddziałowej Komisji w Gdańsku; do sprawy Ko 19/03, Ko 50/03;
- na temat podziemnych organizacji wojskowych z lat 1939-1956, których nazwy zostały ustalone w toku prowadzonych śledztw przez OK w Krakowie, a które nie są powszechnie znane w literaturze przedmiotu; dla Dyrekcji Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- na temat treści tablicy pamiątkowej, która ma być umieszczona na miejscu hitlerowskiego obozu przesiedleńczego w Zamościu; dla Biura Edukacji Publicznej w Lublinie;
- na temat losów Jakowa Wiesteina; dla ZG PCK;
- na temat masowej egzekucji Żydów w Józefowie 13 lipca 1942 r.; dla Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Lublinie;
- na temat funkcjonowania obozu pracy przymusowej w Niemcach koło Lublina i przy ul. Wyścigowej w Lublinie; dla Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów;
- na temat akcji wysiedleńczej na Zamojszczyźnie; dla Wydziału Nadzoru nad Śledztwami GK;
- na temat pacyfikacji wsi Majdan Nowy i Majdan Stary w czerwcu i lipcu 1944 r.; dla BUiAD w Lublinie;
- na temat obozów Służby Budowlanej (Baudienst) w Chełmie i w Lublinie; dla BUiAD w Lublinie;
- na temat losów rodziny Kirejewów; dla ZG PCK;
- na temat charakteru obozu Lublin-Tatary; dla BUiAD w Lublinie;
- na temat masowych grobów ludności żydowskiej zamordowanej w obozie w Poniatowej; dla dyrekcji Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- na temat obozu dla jeńców radzieckich w Skrobowie, istniejącego w latach 1941-1944; dla Urzędu Gminy w Lubartowie;
- na temat sprawowania różnych funkcji w aparacie terroru na Lubelszczyźnie przez osoby narodowości estońskiej; dla Dyrektora Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- na temat aresztów UB/NKWD w Lublinie, w których przetrzymywani byli żołnierze AK, wywiezieni następnie do łagrów w Borowiczach i Swierdłowsku; dla Związku Sybiraków-Środowiska Borowiczan;
- na temat podziemnych organizacji wojskowych, nie występujących w literaturze przedmiotu, których nazwy ustalono w toku śledztw OK w Lublinie; dla dyrekcji Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- na temat zbrodni popełnionych przez okupanta niemieckiego na Żydach na terenie powiatu Chełm, na podstawie Ankiet Sądów Grodzkich i materiałów archiwalnych IPN w Warszawie; w związku z realizowaną pomocą prawną dla Prokuratury RFN w Dortmundzie;

- na temat masowego grobu 150 ofiar pracujących w fabryce w Mińsku Mazowieckim; dla dyrektora Głównej Komisji Ścigania Zbrodni;
- w sprawie obozu pracy w Krzesimowie; dla OBUiAD w Lublinie;
- w sprawie wysiedlenia mieszkańców Majdana Małego; dla OBUiAD w Lublinie;
- w sprawie zbrodni popełnionych podczas ewakuacji więźniów z KL Lublin; dla Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- na temat materiałów dokumentujących zbrodnie popełnione przez nacjonalistów ukraińskich w Mycowie i Przewodowie; dla Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego;
- w sprawie materiałów zespołu SS-Oberabschnitt Sudost; dla Prokuratury przy Sądzie Krajowym w Dortmundzie;
- na temat prowadzenia eksperymentów pseudomedycznych w hitlerowskich obozach przesiedleńczych w Łodzi oraz w obozie dla dzieci i młodzieży przy ul. Przemysłowej; dla Fundacji „Polsko-Niemieckie Pojednanie”;
- na temat zbrodni popełnionych przez hitlerowców na dzieciach i młodzieży polskiej w regionie łódzkim; dla Biura Edukacji Publicznej w Łodzi;
- na temat zbrodni popełnionych przez oddziały Totenkopfverbaende po rozpoczęciu II wojny światowej; dla Telewizji RFN ZDF;
- na temat hitlerowskich obozów pracy przy budowie węzła kolejowego Łódź-Olechów; dla Społecznego Komitetu Upamiętniania Miejsca Hitlerowskiego Obozu Kaźni i Pracy Niewolniczej w Łodzi-Olechowie;
- na temat organizacji podziemnych z lat 1939-1956, które nie są powszechnie znane, a które zostały potwierdzone w śledztwach prowadzonych przez OK w Łodzi;
- w sprawie zbrodni hitlerowskich popełnionych w Zgierzu w okresie II wojny i okupacji; dla Społecznego Komitetu Renowacji Pomnika 100 Straconych w Zgierzu;
- na temat pobytu Romów w getcie w Piotrkowie Trybunalskim i późniejszych represji na tej ludności; dla Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Romów w Kędzierzynie-Koźlu;
- na temat więzienia policji bezpieczeństwa (Polizeigefangnis) przy ulicy Młyńskiej w Poznaniu i zbrodni popełnionych w latach 1939-1945 w tym więzieniu; do sprawy Ko 305/02;
- w sprawie pochówku na cmentarzu w Mołodyczu Ukraińców – członków UPA i cywilów poległych w latach 1943-1947; dla Urzędu Wojewody Podkarpackiego;
- w sprawie zbrodni nacjonalistów ukraińskich popełnionych na mieszkańcach powiatu lwowskiego w latach 1939-1945, dla Oddziałowej Komisji ŚZpNP we Wrocławiu;
- na temat obozu hitlerowskiego w Pustkowie; dla BUiAD;
- na temat obozu jeńców radzieckich na terenie magazynów amunicji „Gamrat” koło Jasła; do śledztwa Ko 48/02;
- w sprawie zbrodni popełnionych podczas ewakuacji obozów: KL Gross-Rosen i KL Auschwitz-Birkenau; dla Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu;
- na temat miejsc spoczynku ofiar nacjonalistów ukraińskich, zamordowanych na terenie województw: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego; dla Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Załącznik: Wnioski o pomoc prawną nadesłane w okresie sprawozdawczym do Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu przez zagraniczne organy wymiaru sprawiedliwości oraz inne instytucje zajmujące się problematyką ścigania zbrodni nazistowskich

Republika Federalna Niemiec

Oz 41/02 Prokuratura w Dortmundzie – wniosek z 21 sierpnia 2002 r.

Prośba o przesłuchanie 5 świadków w sprawie prowadzonego dochodzenia przeciwko członkom 100 Rezerwowego Batalionu Strzelców Górskich, którzy od marca do sierpnia 1944 r. na terenie Francji zamordowali kilku obywateli francuskich.

Oz 79/02 Prokuratura w Dortmundzie – wniosek z 21 listopada 2002 r.

Prośba o nadesłanie dokumentów dotyczących danych personalnych sędziego Preuß'a, w związku z prowadzonym postępowaniem przeciwko sędziom i prokuratorom Sądów Specjalnych w Lwowie i Stanisławowie.

Oz 13/03 Prokuratura w Dortmundzie – wniosek z 13 czerwca 2003 r.

Prośba o przesłuchanie świadka Leona Wincentego Dragona, zamieszkałego w Rudzie Śląskiej, w związku z prowadzonym postępowaniem przeciwko członkom 36 pułku pancernego, odpowiedzialnym za zbrodnie w Revinie/Francja, popełnione w dniu 13 czerwca 1944 r.

Stany Zjednoczone Ameryki

Oz 39/02 Ambasada USA w Warszawie, w imieniu Urzędu do Śledztw Specjalnych Departamentu Sprawiedliwości USA – wniosek z 19 sierpnia 2002 r.

Prośba o nadesłanie poświadczonych kopii dokumentów, odnoszących się do Johanna Hansla, podejrzanego o udział w mordowaniu i znęcaniu się nad ludnością cywilną podczas służby w Batalionie Śmierci SS w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen i w obozie szkoleniowym Trawniki.

Oz 85/02 Departament Sprawiedliwości USA – Urząd do Śledztw Specjalnych – wniosek z 12 grudnia 2002 r.

Prośba o nadesłanie dokumentacji i protokołów zeznań świadków, byłych więźniów i sprawców, w związku z prowadzonym śledztwem przeciwko Wołodymyrowi Hoholukowi, który uczestniczył w zbrodniach jako wachman w majątku SS Tarnowatki, w drugiej połowie 1943 r. i cementowni w Rejowcu od grudnia 1943 do maja 1944 r.

Oz 5/03 Ambasada USA w Warszawie, w imieniu Urzędu do Spraw Specjalnych Departamentu Sprawiedliwości USA – wniosek z 14 lutego 2003 r.

Prośba o nadesłanie poświadczonych kopii protokołu przesłuchania przez funkcjonariuszy PUBP w Częstochowie Romana Biłana, w dniu 30 sierpnia 1948 r., w związku z prowadzonym postępowaniem przeciwko obywatelowi amerykańskiemu Jarosławowi Bilaniukowi. Brał on udział w prześladowaniu ludności cywilnej podczas służby pomocniczej SS w czasie II wojny światowej.

Kanada

Oz 74/02 Departament Sprawiedliwości Kanady – wniosek z 30 września 2002 r.

Prośba o nadesłanie uwierzytelnionych kopii wszelkiej dokumentacji nt. Andrija Komorowsky'ego, byłego członka dywizji SS Galizien, pełniącego również służbę w obozie pracy przymusowej dla Żydów we Lwowie, przy ul. Janowskiej.

Republika Litewska

Oz 12/03 Prokuratura Generalna Republiki Litewskiej – wniosek z 16 września 2002 r.

Prośba o nadesłanie uwierzytelnionych kopii materiałów archiwalnych sprawy karnej przeciwko Longinowi Paukšto Specjalnego Sądu Karnego w Gdańsku sygn. K spec. 633/46 oraz postanowienia Sądu Wojewódzkiego w Gdańsku w sprawie IV Ko 948/93-Un.

III. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

Zgodnie z ustawą z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Instytut ewidencjonuje, gromadzi i udostępnia dokumenty organów bezpieczeństwa państwa wytworzone oraz zgromadzone od dnia 22 lipca 1944 r. do dnia 31 grudnia 1989 r., a także dokumenty organów bezpieczeństwa III Rzeszy Niemieckiej i ZSRR dotyczące zbrodni nazistowskich, komunistycznych i innych, stanowiących zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne oraz dotyczące innych represji z motywów politycznych popełnionych na osobach narodowości polskiej i obywatelach polskich w okresie od dnia 1 września 1939 r. do dnia 31 grudnia 1989 r.

Zadania te Instytut realizuje poprzez pion archiwalny, który tworzą: Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (BUiAD), Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (OBUiAD) oraz Wydziały Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Delegaturach (WUiAD).

W trzecim roku funkcjonowania Instytutu działalność pionu archiwalnego koncentrowała się przede wszystkim na kontynuacji procesu przejmowania materiałów archiwalnych i szerokim udostępnianiu dokumentów. Priorytetem pionu archiwalnego było udostępnianie dokumentów osobom pokrzywdzonym oraz badaczom, a także innym uprawnionym osobom oraz uprawnionym podmiotom.

Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (centrala) prowadziło swoją działalność przez cztery wydziały:

- Ewidencji i Informacji,
- Gromadzenia i Opracowywania,
- Udostępniania,
- Konserwacji, Reprografii oraz Obsługi Magazynów.

W dziesięciu Oddziałach IPN funkcjonują Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, przy czym każde z nich posiada trzy referaty, odpowiednio: Referat Ewidencji i Informacji, Referat Gromadzenia, Opracowywania i Obsługi Magazynów oraz Referat Udostępniania.

Ponadto w delegaturach IPN w Bydgoszczy, Kielcach, Olsztynie i Radomiu działają Wydziały Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów.

Na dzień 30 czerwca 2003 r. w pionie archiwalnym zatrudnionych było łącznie 496 archiwistów (493,5 etatów), w tym w BUiAD 179 archiwistów (178 etatów).

W BUiAD oraz w Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN pracuje 17 archiwistów ze stopniem naukowym doktora oraz dwóch doktorów habilitowanych.

1. Gromadzenie i opracowywanie

1.1. Gromadzenie zasobu

Według stanu na dzień 30 czerwca 2003 r. zasób archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej liczył 77.858,94 mb., z czego 28.028,85 mb. (36%) zgromadzono w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, a 49.830,49 mb. (64%) w dziewięciu Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (OBUiAD), łącznie z delegaturami IPN (zob. tabela nr 1.1). W stosunku do roku ubiegłego, kiedy to w dniu 30 czerwca 2002 r. zasób ten wynosił 46.722,08 mb., wzrósł on o 31.136,86 mb., to jest o 67%.

Jednostka IPN	Zasób ogółem	ABW	Policja	Akta pasz-	Więzienictwo	Sądy prokuratury,	b. OKBZpNP	Archiwa wojskowe	Archiwa państwowe	Inne
OBUiAD Białystok z Delegaturą Olsztyn	3076,43	529,28	216,6	1795,24	125,86	123,43	27,52	197,6	60,91	0,02
OBUiAD Gdańsk z Delegaturą Bydgoszcz	7007,92	1192,1	397,9	4195,5	57,35	247,8	70,31	795	45,93	6
OBUiAD Katowice	10808,66	1289,5	245	8993,2	20,4	186,4	14,25	0	37	22,91
OBUiAD Kraków z Delegaturą Kielce	6196,47	745,19	398,2	4801,5	22,25	89,68	69,5	62	0	8,2
OBUiAD Lublin	2449,5	456,2	268,7	1306	12	101,5	15	0	3,5	1,5
OBUiAD Łódź	3818,31	362,55	320,3	2855,5	3,7	127,74	130,91	0	16,4	1,22
OBUiAD Poznań	6265,16	941,06	394,2	4649,79	44,72	161,01	45,12	0	0,3	29

OBUiAD Rzeszów	2476,85	298,62	118	1896,35	23,25	56,64	14,26	0	60	9,73
OBUiAD Wrocław	7731,19	1479,3	263,9	5687,75	22	195,33	61,67	0	20	1,2
SUMA	49830,49	7294	2623	36180,8	331,53	1289,53	448,54	1054,6	244,04	364,88
BUiAD	28028,45	6034,5	659,2	6811,24	23,16	160,93	3506,92	2691,54	101,31	8039,63
RAZEM	77858,94	13328	3282	42992,1	354,69	1450,46	3955,46	3746,1	345,35	8324,7

Tab. nr 1.1. Zasób archiwalny IPN-KŚZpNP - stan na dzień 30.06.2003 r.

W okresie sprawozdawczym nastąpił ostatni, tak intensywny, wzrost zasobu archiwalnego IPN. Proces gromadzenia archiwaliów rozpoczęty przez Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w drugiej połowie 2000 r., a przez jednostki terenowe w 2001 r., dobiega obecnie końca. Większość jednostek pionu archiwalnego IPN osiągnęła lub zbliżyła się do stanu przewidywanego zasobu planowanego w 2000 r. na podstawie danych szacunkowych przekazanych przez instytucje przechowujące akta organów bezpieczeństwa państwa.

Z perspektywy prawie trzech lat należy stwierdzić, że docelowy stan ilościowy zasobu IPN został skorygowany – nie wyniesie on ponad 95 km lecz zamknie się w przedziale 78-80 km. Z tego też powodu większość jednostek pionu archiwalnego nie osiągnie przewidywanego stanu ilościowego, co ilustruje tabela nr 1.2.

Jednostka IPN	Planowany zasób IPN wg danych z 2000 r. w mb.	Zasób wg stanu na dzień 30.06.2003 r.	
		mb.	%
Białystok	2.909,45	3.076,43	105,73
Gdańsk	12.031,70	7.007,92	58,25
Katowice	12.797,00	10.808,66	84,46
Kraków	8.487,61	6.196,47	73,01
Lublin	3.548,83	2.449,50	69,02
Łódź	4.839,99	3.818,31	78,89
Poznań	7.958,82	6.265,16	78,72
Rzeszów	3.995,11	2.476,85	62,00
Wrocław	10.513,38	7.731,19	73,54
Warszawa (BUiAD)	28.140,59	28.028,45	99,60
Razem	95.222,48	77.858,94	81,77

Tab. nr 1.2. Zasób IPN (wg danych szacunkowych z 2000 r. i stanu faktycznego na dzień 30 czerwca 2003 r.).

Według stanu na dzień 30 czerwca 2003 r. zasób IPN jest mniejszy o 17.363,54 mb. w stosunku do danych szacunkowych z 2000 r. Deficyt ten spowodowany jest nieprecyzyjnym pomiarem zasobu archiwalnego, dokonany głównie przez archiwa Policji i archiwa wojskowe. Archiwa Policji planowały przekazać do każdego OBUiAD po 1000 lub 1500 mb. akt osobowych, administracyjnych i operacyjnych, tj. innych niż akta paszportowe. Tymczasem faktyczna ilość przejętych akt przez poszczególne jednostki IPN mieści się w granicach ok. 120 – 400 mb. BUiAD miał przejąć aż 2000 mb. akt, faktycznie zaś przejął ok. 659 mb., tj. 33% akt planowanych do przejęcia.

Swój zasób podlegający przekazaniu do IPN zawyżyły także niektóre archiwa wojskowe. Zawyżenie danych szacunkowych z 2000 r. w stosunku do faktycznie przejętego już zasobu zgłaszała większość oddziałowych biur, zwłaszcza Gdańsk, Lublin, Łódź i Rzeszów. Oddziały te praktycznie zakończyły już proces gromadzenia dokumentów.

Z archiwów państwowych planowano przejąć łącznie ponad 6400 mb. akt. Na podstawie porozumienia z 16 kwietnia 2002 r. zawartego pomiędzy Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych a Prezesem Instytutu Pamięci Narodowej przejmowanie akt ograniczono w pierwszym etapie do archiwaliów wytworzonych przez wojskowe sądy rejonowe, wojskowe prokuratury rejonowe i wojskowe sądy PKP. Metraż pojedynczych zespołów podlegających przekazaniu do IPN z archiwów państwowych na ogół wynosi od kilku do kilkudziesięciu mb. akt dla każdej z jednostek organizacyjnych IPN. Na dzień 30 czerwca 2003 r. przejęto z archiwów państwowych ponad 345 mb.

Natomiast zakończył się praktycznie się proces przejmowania dokumentów z następujących archiwów:

- Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu (d. UOP),
- Wojskowych Służb Informacyjnych,
- jednostek podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji (w tym archiwów Policji),
- Centralnego Zarządu Służby Więziennej,
- z archiwów sądowych i prokuratur,
- oraz z większości archiwów wojskowych (w tym z Archiwum Instytucji MON, Centralnego Archiwum Wojskowego, Archiwum Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, Archiwum Marynarki Wojennej).

Kontynuowane jest przejmowanie dokumentów z Archiwów Wojsk Lądowych w Warszawie (AWL) i jego filii przez OBUiAD Lublin, Kraków i Wrocław, które zakończy się w IV kwartale 2003 r., a także z archiwów państwowych podległych Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych.

Należy zaznaczyć, że w okresie sprawozdawczym główny ciężar przejmowania archiwaliów spoczywał na jednostkach terenowych BUiAD. W dniu 30 czerwca 2002 r. dziewięć biur oddziałowych wraz z wydziałami udostępniania i archiwizacji dokumentów w delegaturach IPN zgromadziło 24.802,92 mb. akt, natomiast rok później – w dniu 30 czerwca 2003 r. zasób ich wyniósł już 49.830,49 mb., a więc w okresie sprawozdawczym podwoił się – wzrósł o 25.027,57. Trzy Oddziałowe Biura (Białystok, Gdańsk i Kraków) niewielką część zasobu – akta jawne – gromadzą w delegaturach (odpowiednio: w Olsztynie – 16,50 mb., w Bydgoszczy 1325,7 mb. i w Kielcach 896,5 mb.). Natomiast, z braku odpowiedniej powierzchni magazynowej, dwa oddziały IPN (Katowice i Gdańsk) zdeponowały część akt paszportowych w magazynach BUiAD w Warszawie.

Zasób wszystkich OBUiAD w stosunku do pierwotnych planów z 2000 r. mieści się w granicach 60-106%.

Przejmowane akta organów bezpieczeństwa państwa to przede wszystkim akta operacyjne z teczkami personalnymi i teczkami pracy tajnych współpracowników, dokumenty dotyczące lokali kontaktowych i mieszkań konspiracyjnych, akta rozpracowań operacyjnych, akta kontrolno-śledcze zawierające m.in. sprawy o działalności antypaństwowej, szpiegowskiej i sabotażowo-dywersyjnej oraz akta spraw obiektowo-zagadnieniowych. Dużą część dokumentów stanowią akta osobowe b. funkcjonariuszy UB, SB i MO, pracowników cywilnych i żołnierzy zawodowych resortu spraw wewnętrznych oraz materiały administracyjne, które przede wszystkim tworzą zbiory akt normatywnych dotyczących spraw organów bezpieczeństwa państwa (m.in. rozporządzenia, uchwały, zarządzenia, decyzje, rozkazy, pisma okólne, rozkazy personalne) oraz dokumenty jednostek organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych wytworzone w związku z ich działalnością, a nie będące materiałami operacyjnymi i osobowymi. Wymienić należy także dokumenty powstałe w związku z przemianami społeczno-politycznymi takimi jak: Poznański Czerwiec 1956 r., Marzec 1968 r., wydarzenia na Wybrzeżu w grudniu 1970 r., w Radomiu i Ursusie w 1976 r. oraz związane z powstaniem NSZZ „Solidarność” i stanem wojennym, a także ze zwalczaniem opozycji demokratycznej. Część akt przejęto w formie mikrofilmów.

Z archiwów Policji przejęto głównie akta funkcjonariuszy UB i MO do 1954 r. oraz UB i SB do 1990 r. i znaczną ilość akt administracyjnych (m.in. rejestry śledztw i dochodzeń z lat 1944-1954, sprawozdawczość, normatywy) oraz akta paszportowe.

Dokumenty wojskowych służb specjalnych stanowią materiały przekazane przez archiwa Wojskowych Służb Informacyjnych. Przyjmował je jedynie BUiAD. W tej grupie archiwaliów przeważa dokumentacja operacyjna stworzona przez wojskowe służby specjalne (m.in. Informację Wojska Polskiego, Zarząd II Sztabu Generalnego WP, Wojskową Służbę Wewnętrzną). BUiAD posiada również inne zespoły akt wojskowych organów bezpieczeństwa, w tym akta wojskowych sądów i prokuratur przekazane przez CAW, Archiwum Instytucji MON, Archiwum Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej oraz z Archiwum Wojsk Lądowych w Warszawie.

Odrębną grupę akt stanowią dokumenty przejęte z archiwów Służby Więziennej. Są to głównie akta penitencjarne osób represjonowanych z motywów politycznych, w tym osób internowanych w stanie wojennym. Do BUiAD przekazano akta z Centralnego Zarządu Służby Więziennej oraz z jednostek podległych Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Warszawie, do OBUiAD z pozostałych inspektoratów okręgowych.

Zasób archiwalny IPN tworzą również akta spraw osób represjonowanych z motywów politycznych, których twórcami były powszechne sądy i prokuratury. Wśród przejętych dokumentów dominują akta spraw z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, ponieważ większość spraw z lat czterdziestych i pięćdziesiątych przejęła wcześniej Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Niewielką część zasobu tworzą materiały przekazywane przez osoby prywatne jako dary. Są to głównie wspomnienia oraz relacje z okresu II wojny światowej i represji komunistycznych.

1.1.1 Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

Zasób BUiAD, który intensywnie wzrastał w latach ubiegłych, w roku sprawozdawczym wzrósł o 6.109,69 mb. i wynosi, według stanu na dzień 30 czerwca 2003 r., 28.028,85 mb. (łącznie z Delegaturą IPN w Radomiu, bezpośrednio nadzorowaną przez BUiAD, której zasób liczy 38,97 mb.). Zgromadzona ilość akt wynosi 99,6% docelowego zasobu, który według danych szacunkowych z 2000 r. miał się zamknąć liczbą 28.140 mb.

Ilość archiwaliów zgromadzona przez BUiAD w Warszawie sytuuje go na czołowej pozycji wśród archiwów krajowych gromadzących narodowy zasób archiwalny.

W okresie sprawozdawczym przejęto najwięcej akt:

- paszportowych – ponad 3.463 mb.,
- materiałów archiwalnych z ABW – ponad 1.402 mb.,
- z archiwów wojskowych (CAW, AWL, Archiwum Instytucji MON, Archiwum Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej) – ponad 876 mb.,
- z Policji – ok. 146 mb.,
- z Archiwum Państwowego m.st. Warszawy – 101,31 mb.,
- z Wojskowych Służb Informacyjnych – 96,21 mb.

Wśród darów od osób prywatnych dominują relacje i wspomnienia z okresu II wojny światowej i okresu stalinowskiego oraz oporu społecznego z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Dokumenty przekazywane są w formie maszynopisu, wydruku komputerowego, zdarzają się również akta oryginalne i unikalne, jak np. fotografie czy dokumenty urzędowe z okresu II wojny światowej. Do interesujących nabytków należy zaliczyć materiały z 1941 r. dotyczące prof. Włodzimierza Missiuro, ilustrujące jego pobyt w obozach jenieckich w ZSRR oraz fotografie niemieckie z Gdańska, wykonane we wrześniu 1939 r. Wśród nabytków należy również wymienić zakupiony zbiór negatywów (6x9) w ilości 3.298 klatek. Dokumentuje on wydarzenia historyczne w Polsce od lat sześćdziesiątych

do osiemdziesiątych ubiegłego stulecia, m.in. z przebiegu uroczystości państwowych i najważniejszych wydarzeń społeczno-politycznych na Warmii i Mazurach.

Należy również wspomnieć o ubytkach z zasobu archiwalnego BUiAD. Po dokonaniu przeglądu materiałów archiwalnych b. Urzędu Rady Ministrów wytworzonych przed 1989 r. – przejętych z Kancelarii Prezesa Rady Ministrów – 12 jednostek archiwalnych, tj. 0,41 mb. w dniu 12 października 2002 r. przekazano według właściwości do Archiwum Akt Nowych. Według właściwości terytorialnej przekazano z BUiAD do OBUiAD w Białymstoku 108,10 mb. akt UB i SB przejętych w latach 2001-2002 z Delegatury ABW Olsztyn. W tym przypadku akta przemieszczono w ramach pionu archiwalnego i nie miało to wpływu na stan ilościowy posiadanego zasobu archiwalnego IPN.

Ilość przejętych i zgromadzonych przez BUiAD archiwaliów przedstawia się następująco (stan na dzień 30 czerwca 2003 r.):

- z archiwum Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu przejęto – 6.034,48 mb. (razem z kartotekami),
  - z Policji – 7.470,48 mb., w tym akt paszportowych – 6.811,24 mb.,
  - z jednostek podległych Centralnemu Zarządowi Służby Więziennej – 23,16 mb.,
  - z sądów i prokuratur – 160,93 mb.,
  - z archiwów Wojskowych Służb Informacyjnych – ok. 919 mb. (razem z kartotekami),
  - z Centralnego Archiwum Wojskowego – ok. 933 mb.,
  - z Archiwum Wojsk Lądowych w Warszawie – ok. 602 mb.,
  - z Archiwum Instytucji MON – 14 mb.,
  - z Archiwum Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej – 7 mb.,
  - z archiwów b. Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji – ok. 207 mb.,
    - z innych archiwów wojskowych – ok. 8 mb.,
    - z archiwum MSWiA – ok. 8000 mb., w tym 3500 mb. kartotek (całość przejęta przed 1 lipca 2001 r.),
      - z Archiwum Państwowego m.st. Warszawy – 101,31 mb.,
      - akta Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – ok. 3500 mb. (przejęte przed 1 lipca 2001 r.),
      - z innych urzędów i instytucji – ok. 39,63 mb.

W okresie sprawozdawczym zakończono proces przejmowania akt z archiwów wojskowych (Centralnego Archiwum Wojskowego w Rembertowie, Archiwum Wojsk

Ładowych w Warszawie, Archiwum Instytucji MON w Modlinie oraz Archiwum Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w Modlinie) i archiwów Policji. Z archiwów ABW, Agencji Wywiadu i Wojskowych Służb Informacyjnych przekazano ok. 99 % akt.

Z archiwów ABW, AW i WSI, do magazynu IPN poza dokumentacją aktową, przejmowano także mikrofilmy oraz filmy, jak również dokumentację fotograficzną i elektroniczną.

Do przejścia pozostają jeszcze akta z okresu przełomowego, tj. z 1990 roku, kiedy uległy likwidacji jednostki SB i WSW. Ze względu na trwające prace techniczne zostaną one przekazane pod koniec roku 2003. Do BUiAD mogą również wpływać pojedyncze sprawy z archiwów sądowych i prokuratur oraz Policji, wypożyczone wcześniej przez ich dotychczasowego dysponenta. Przekazaniu do zasobu BUiAD podlega jeszcze część materiałów z archiwów państwowych podległych Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych, głównie kopie akt PPR i PZPR dotyczące organów bezpieczeństwa państwa.

1.2 Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Wydziały Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

W okresie sprawozdawczym zasób oddziałowych biur udostępniania i archiwizacji dokumentów zwiększył się o 25.027,57 mb. i w dniu 30 czerwca 2003 r. wynosił 49.830,49 mb. Najwięcej archiwaliów przejęły te oddziały, które w okresie wcześniejszym nie w pełni mogły je gromadzić z powodu braku odpowiedniej powierzchni magazynowej (Kraków – łącznie z Delegaturą w Kielcach, Katowice i Gdańsk – łącznie z Delegaturą w Bydgoszczy oraz oddziały we Wrocławiu i Poznaniu). Według stanu na dzień 30 czerwca 2003 r. łączny zasób tych pięciu oddziałów liczy 38.009,40 mb., co stanowi 76% akt zgromadzonych przez wszystkie OBUiAD i WUiAD. Pozostałą część, 24%, tj. 11.821,09 mb. zgromadziły OBUiAD w Białymstoku, Lublinie, Łodzi i Rzeszowie. Oddziały te praktycznie zakończyły proces gromadzenia, a OBUiAD w Białymstoku zgromadził aż 106% planowanego zasobu akt, który został przekroczony o 76, 43 mb.

Do ważniejszych nabytków należy zaliczyć:

- taśmę filmową zawierającą zapis strajku studentów białostockich uczelni w 1981 r., przejętą przez OBUiAD w Białymstoku,

- dokumenty dotyczące NZS UMCS w Lublinie 1980-82 – 7 j.a., 0,2 mb.; relacja Konstantego Proźogo pt.: „Pierwsze miesiące okupacji sowieckiej na Lubelszczyźnie 1944”; i akta dotyczące NSZZ RI „Solidarność” województwa lubelskiego – 8 j.a., 0,03 mb. – OBUiAD w Lublinie,
- dokumenty przekazane przez osobę prywatną dotyczące robotników narodowości niemieckiej skierowanych do pracy w 1945 r. – 1 j.a., 0,01 mb. – OBUiAD w Łodzi,
- zbiór wydawnictw bezdebitowych i notatek z okresu 1980-1988 – 0,3 mb. – OBUiAD w Rzeszowie,
- wspomnienia z lat 1896-1958, Franciszka Korgi „Wilka” – konspiratora, członka BCH i powojennego ludowca oraz materiały biograficzne Ruty Czaplińskiej, więźnia czasów stalinowskich (korespondencja z okresu uwięzienia) – 1 j.a. – OBUiAD we Wrocławiu,
- dar prywatny – 3 kasety nagrań relacji osób zesłanych z rejonu Białegostoku w głąb ZSRR w latach 1939-1941 – Delegatura w Radomiu.

W roku sprawozdawczym OBUiAD w Katowicach przekazał do Archiwum Państwowego w Katowicach po wykorzystaniu i skopiowaniu, akta b. wydziałów ds. wyznań z terenu województw katowickiego i bielskiego – 4,8 mb., przejęte ze Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Wszystkie oddziały IPN wraz z delegaturami do 30 czerwca 2003 r. zgromadziły przeszło 49.830,49 mb. akt. Przejęto je:

- z archiwów delegatur Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego – ponad 7.293 mb. akt (łącznie z kartotekami),
  - z Policji – około 38.803 mb. akt, w tym akt paszportowych około 36.180 mb.,
  - z instytucji wymiaru sprawiedliwości (sądów i prokuratur) – ponad 1.289 mb.,
  - z archiwów podległych Centralnemu Zarządowi Służby Więziennej – prawie 332 mb.,
  - z archiwów wojskowych – 1.054,60 mb.,
  - z archiwów państwowych – 244,04 mb.,
  - z b. Okręgowych Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – 448,54 mb.,
  - oraz z innych archiwów i od osób prywatnych (darowizny) – 364,88 mb.

Większość oddziałów przejęła prawie całość akt z archiwów delegatur ABW i z jednostek Służby Więziennej. Praktycznie zakończono też przejmowanie akt z archiwów sądów i prokuratur. W fazie końcowej znajdują się prace związane z przejęciem zasobów z archiwów Policji. Dotychczas przejęto większość akt paszportowych, natomiast do przejęcia pozostają niewielkie ilości akt osobowych.

Podobnie jak w przypadku BUiAD, także oddziałowe biura muszą spodziewać się dopływu do przejętych już akt dokumentów, które wcześniej były wypożyczone, a dopiero po ich zwrocie nastąpi przesłanie do IPN. Do przejęcia pozostają także akta z archiwów państwowych (poza wojskowymi sądami i prokuraturami rejonowymi), głównie akta PPR i PZPR dotyczące organów bezpieczeństwa państwa.

Dokumentacja audiowizualna i elektroniczna występuje głównie w materiałach przejętych z Delegatur ABW. Są to zdjęcia, mikrofilmy, taśmy filmowe i płyty CD. Pozostawianie jeszcze niewielkiej części akt w archiwach ABW nie ma negatywnego wpływu na realizowanie ustawowych zadań IPN – archiwiści IPN mają dostęp do tych materiałów w celu realizacji ustawowych zadań Instytutu.

1.3. Problemy związane z gromadzeniem akt

Szczegółowe zasady i tryb przejmowania dokumentów archiwalnych przez IPN określiły uchwały Kolegium IPN (nr 9/00 z dnia 24 sierpnia 2000 r. oraz nr 1/01 z dnia 16 maja 2001 r.). Ostateczne przejęcie akt z archiwów Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu odbywa się w magazynach IPN. Następuje to po otwarciu pudeł zabezpieczonych na czas transportu pieczęciami ABW lub AW i plombami IPN. Po wyjęciu akt z pudeł i sprawdzeniu ich zawartości, nadaje się sygnaturę archiwalną IPN. Czynność ta, wykonywana komisyjnie w obecności funkcjonariuszy ABW lub AW, praktycznie kończy proces przejęcia przez IPN każdej z partii dokumentów UB i SB. Stan ilościowy otwartych pudeł na dzień 30 czerwca 2003 r. przedstawiono w tabeli nr 1.3.

Jednostka IPN	Ilość pudeł			Uwagi
	Otwartych w okresie sprawozdawczym	Ogółem otwartych wg stanu na dzień 30.06.03 r.	Pozostała do otwarcia	

OBUiAD Białystok	1.916	4.207	380	Do otwarcia pudła z Delegatury ABW w Olsztynie
OBUiAD Gdańsk	4.516	9.519	1.418	Otwierane są pudła Delegatury ABW w Bydgoszczy
OBUiAD Katowice	2.082	2.082	4.465	
OBUiAD Kraków	6	7656	0	
OBUiAD Lublin	1.219	2.559	4.345	
OBUiAD Łódź	860	5.184	0	W tym pudła z Policji 2.384 (w okresie spraw. otwarto 701)
OBUiAD Poznań	1.729	4.896	3.941	
OBUiAD Rzeszów	153	2953	0	
OBUiAD Wrocław	1.648	2.275	9.373	
Razem OBUiAD	14.129	41.331	23.922	
BUiAD	7.519	10.333	11.247	oraz 18 worków i 15 paczek, wykaz nie obejmuje pudeł otwieranych samodzielnie (bez funkcjonariuszy ABW)
RAZEM OBUiAD i BUiAD	21.648	51.664	35.169	

Tab. nr 1.3. Statystyka otwierania pudeł z aktami niejawnymi przejmowanymi z archiwów ABW i AW oraz Policji.

W roku sprawozdawczym otwarto 21.648 pudeł przekazanych przez archiwa ABW i Policję. Z ilości tej 7519 pudeł (35%) otwarto w samym BUiAD.

Według stanu na dzień 30 czerwca 2003 r., od rozpoczęcia procesu przejmowania dokumentów z ABW i Policji otwarto ogółem 51.664 pudeł. W trzech OBUiAD (Kraków, Łódź i Rzeszów) otwarto wszystkie pudła.

Głównym problemem związanym z otwieraniem pudeł zawierających akta niejawne jest przede wszystkim zbyt mała liczba skierowanych do tych prac funkcjonariuszy ABW. W BUiAD owe czynności wykonuje tylko jeden funkcjonariusz ABW. W Oddziale IPN w Katowicach funkcjonariusze ABW jedynie dwa razy w tygodniu mogą dokonywać komisijnego otwarcia kartonów. Ilość otwieranych pudeł jest również uwarunkowana charakterem dokumentacji, a przy aktach operacyjnych kompletem dokumentów w danej jednostce archiwalnej. Na pracochłonność tych czynności wpływ ma niewłaściwe bądź niestaranne wykonanie spisów zawartości teczek, a w przypadku teczek luźnych układ kart niezgodny z kolejnością w spisie.

Zakończenie procesu otwierania pudeł uzależnione jest przede wszystkim od liczby funkcjonariuszy ABW skierowanych do tej pracy. Czynności te winny być wykonywane przez cały tydzień roboczy, a nie raz lub dwa razy w tygodniu. Proces winien się zakończyć na przełomie roku 2003 i 2004, a w przypadku BUiAD nawet w połowie 2004 r.

1.4. Opracowywanie przejętego zasobu

Akta przekazywane do IPN są przekazywane na podstawie spisów zdawczo-odbiorczych. Pod względem archiwalnym tylko część zasobu jest uporządkowana i posiada inwentarze kartkowe. Dlatego zasób IPN wymagać będzie systematycznego porządkowania i opracowywania. Prace te prowadzono dotychczas w ograniczonym zakresie z uwagi na skierowanie większości pracowników do czynności związanych z gromadzeniem zasobu archiwalnego, zwłaszcza w terenie.

W celu udostępniania jak największej ilości dokumentów organów bezpieczeństwa państwa nie tylko sporządzano inwentarze książkowe, lecz zastosowano opracowanie uproszczone ograniczające się do sporządzenia dokładniejszych pod względem informacji spisów akt w postaci komputerowych baz danych i skorowidzów.

W porównaniu z poprzednim, bieżący okres sprawozdawczy charakteryzował się zintensyfikowaniem prac porządkowych. Przede wszystkim opracowywano archiwalia najczęściej wykorzystywane do udostępnienia osobom pokrzywdzonym lub do celów naukowo-badawczych, śledczych i innych kwerend, w tym spraw płacowo-emerytalnych.

1.4.1. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

W roku sprawozdawczym kontynuowano prace porządkowe nad zespołami dotyczącymi wydarzeń związanych z wprowadzeniem stanu wojennego, przejętymi z Archiwum MSWiA. Łącznie dla 9 zespołów (komendy wojewódzkie i miejskie MO oraz wojewódzkie urzędy spraw wewnętrznych) uporządkowano i zewidencjonowano 714 jednostek archiwalnych, to jest ok. 17,50 mb. Aktom nadano układ strukturalno-rzeczowy. Porządkowania tych zespołów nie zakończono i prace nad nimi są kontynuowane w drugim półroczu 2003 roku. Oprócz tego przystąpiono do porządkowania i inwentaryzowania materiałów o tej samej tematyce, przekazanych przez Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Przygotowano do udostępnienia 351 j.a.

Całkowicie opracowano następujące materiały archiwalne:

- Międzyresortowa Komisja ds. Pomocy Osobom Rehabilitowanym (1956-1959) – 1277 j.a., 4,10 mb.,
- Archiwum „Lasa” [J. Kozłowskiego] – Narodowe Zjednoczenie Wojskowe 1945-1950 – 26 j.a., 0,35 mb. (depozyt WUBP w Warszawie).

Dla zespołu: Powiatowy Urząd Repatriacyjny Oddział w Bydgoszczy 1945-1950 kontynuowano sporządzanie kartoteki repatriantów i reemigrantów – ok. 8,84 mb.

Opracowano akta będące dopływami do opracowanych już zespołów archiwalnych i sporządzano inwentarze kartkowe:

- Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego 1945-1954 – uporządkowano i ewidencjonowano 741 jednostek archiwalnych, 2,10 mb.,
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych I 1954-1956 – 20 j.a., 0,20 mb.,
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych II 1956-1990 – 426 j.a., 5,40 mb.,
- Komenda Główna Milicji Obywatelskiej 1944-1990 – 31 j.a., 0,10 mb.

Zewidencjonowano i opracowano wraz ze sporządzeniem kart inwentarzowych akta wyłączone z różnych porządkowanych zespołów:

- Główny Zarząd Informacji MON – 8 j.a., 0,10 mb.
- Ośrodek Szkolenia WSW w Mińsku Mazowieckim 1957-1990 – 9 j.a. 0,10 mb.

W okresie sprawozdawczym rozpoczęto ewidencjonowanie dokumentów przekazanych w formie elektronicznej na 108 płytach CD z Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, wytworzonych przez Urząd Rady Ministrów do 1989 r. Zewidencjonowano 13 płyt CD zawierających 2885 zeskanowanych dokumentów.

W związku z licznymi kwerendami dotyczącymi spraw płacowo-emerytalnych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych organów bezpieczeństwa państwa, zewidencjonowano akta personalne przejęte z archiwum WSI (uszczegółowiono dane identyfikacyjne żołnierzy i pracowników cywilnych Informacji Wojskowej i Wojskowej Służby Wewnętrznej) oraz listy uposażeń żołnierzy zawodowych, podoficerów i szeregowców zasadniczej służby wojskowej, rezerwistów i pracowników cywilnych, z określeniem przy każdej liście danej jednostki lub instytucji wojskowej, rodzaju uposażenia, komórki organizacyjnej albo rodzaju wykonywanej pracy w przypadku pracowników cywilnych. Utworzono kartoteki list uposażeń – zinwentaryzowano 1015 j.a.

Rozpoczęto porządkowanie materiałów archiwalnych dotyczących Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych, przekazanych przez ABW pod nazwą „MSW Kler”. Opracowano 722 j.a. oraz sporządzono elektroniczne pomoce ewidencyjne do akt Więzienia

Warszawa I (Mokotów). Baza ta liczy 8190 rekordów. Prace nad zespołem będą kontynuowane.

Ponadto dodatkowo opracowano 4668 teczek aktowych przed ich udostępnieniem (zszyto, ponumerowano karty, zabezpieczono pieczęcią i poddano wstępnym pracom konserwatorskim).

Sporządzono elektroniczną ewidencję dla części akt przejętych z archiwum MSWiA (łącznie 19 spisów zdawczo-odbiorczych – 1438 pozycji) oraz akt Akademii Spraw Wewnętrznych 1972-1990 (jeden spis zdawczo-odbiorczy – 1612 pozycji).

W okresie sprawozdawczym do istniejących już komputerowych baz danych EAP (ewidencja akt paszportowych) wprowadzono następującą ilość rekordów:

- Baza Access (łącznie 265.252 rekordów)
  - seria EAGA Warszawa Praga Południe – 109.587 rekordów,
  - seria EAGM Warszawa Mokotów – 60.222 rekordów,
  - seria EAGP Warszawa Śródmieście – 73.986 rekordów,
  - seria EAGU Warszawa Ursynów – 20.201 rekordów,
  - seria EAGW Warszawa Wola – 1.174 rekordy,
  - seria EAWA (stara seria obejmująca Warszawę – wszystkie dzielnice) – 84 rekordy.
- Baza Excel (łącznie 374.174 rekordy)
  - seria EAGW Warszawa Wola – 98.829 rekordów,
  - seria EAGS Warszawa Ochota – 46.414 rekordów,
  - seria EAGB Warszawa Praga Północ – 71.713 rekordów,
  - seria EAGZ Warszawa Żoliborz – 63.770 rekordów,
  - seria EATW Otwock – 22.580 rekordów,
  - seria EAWN Wołomin – 31.625 rekordów,
  - seria EAPU Pruszków – 39.243.

W roku sprawozdawczym do ww. baz wprowadzono ogółem 639.426 rekordów. Od założenia bazy EAP Wydział Gromadzenia i Opracowania wprowadził łącznie 891.758 rekordów.

Dla potrzeb strony internetowej IPN przygotowano elektroniczny wykaz zespołów akt wojskowych organów bezpieczeństwa użyczonych IPN przez:

- Centralne Archiwum Wojskowe,
- Archiwum Wojsk Lądowych,
- Archiwum Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej,
- Archiwum Instytucji MON.

Wykaz ten jest istotną pomocą ewidencyjno-informacyjną dla użytkowników pragnących skorzystać z zasobu BUiAD – podaje dokładną nazwę zespołu wraz z datami rocznymi, z których pochodzą akta i sygnaturę IPN oraz ogólną liczbę ewidencyjną spraw (teczek).

Rozpoczęto prace nad informatorem o zasobie archiwalnym IPN. Aktualnie sporządzany jest również wykaz zespołów i zbiorów archiwalnych.

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono scontrum, czyli skontrolowano całość przechowywanych akt drogą porównania stanu faktycznego (liczby jednostek archiwalnych) z odpowiednimi zapisami w środkach ewidencyjnych, w następujących zespołach: PKWN Resort Bezpieczeństwa Publicznego 1944, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego 1945-1954, Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego 1954-1956, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych I 1954-1956.

Kontynuowano porządkowanie zasobu b. Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Czynności te prowadziła Sekcja Udostępniania Akt Okupacji Nazistowskiej.

Dokonano wstępnej segregacji akt, uporządkowania zawartości i sfoliowana teczek oraz sporządzono karty inwentarzowe następujących zespołów i zbiorów aktowych:

- kartoteka osobowa RD (Reichsdeutsche) -1 mb.,
- kartoteka osobowa VD (Volksdeutsche) – 0,8 mb.,
- Thüringisches Landeskrankenhaus Stadtroda, Thüringische Landesheilanstalten Stadt – 33 j.a.,
- Psychiatrische Nervenlinik Jena, Universitäts Hautklinik Jena – 40 j.a.,
- Deutsche Volksliste Kattowitz–Land – 0,25 mb.,
- Kartoteka Geheime Staatspolizei, Staatspolizeist, Kattowitz, Aussendienststelle Sosnowitz – 0,20 mb.,
- wydzielenie materiałów dot. polskich jeńców wojennych w celu przekazania ich do Sekcji Repatriacji i Zarządu Głównego PCK -30 j.a.

Ponadto dokonano przeglądu kartoteki osobowej zespołu Gestapo Zichenau pod kątem poprawnego układu alfabetycznego i włączono wcześniej wyłączone karty (litery od A do P) – ok. 15,40 mb. oraz dokonano wstępnego rozpoznania zawartości i opracowano 16 mikrofilmów (wpisanie do księgi inwentarzowej sygn. M-1812 do sygn. M-1827 oraz sporządzenie kart tematycznych).

Opracowano notatki o zawartości akt:

- ze Zbioru Ob – sygn. Ob. 367 (oryginalne raporty dzienne Kierownika Służby Porządkowej w getcie dla niemieckiego Komisarza dla Żydowskiej Dzielnicy Mieszkaniowej w Warszawie o planowanych czynnościach służbowych i stwierdzonych uchybieniach porządkowych w getcie za okres 8 stycznia – 20 lipca 1942 r.),
- zespołu Regierung des Generalgouvernements: Hauptabteilung Gesundheitswesen (10 j.a.), Hauptabteilung Innere Verwaltung (2 j.a.), Hauptabteilung Ernährung und Landwirtschaft (14 j.a.),

- sprawy karnej przeciwko Eugenii Pohl – nadzorczyni obozu karnego dla dzieci i młodzieży polskiej w Łodzi sygn. sądowa II Ds. 22/70, IV K 31/74, IV K 48/75 (sygn. archiwalna 197) – 28 tomów.

Sporządzono nowe lub zaktualizowano istniejące środki ewidencyjne:

- sporządzono spis do prowadzonego przez b. GKBZpNP śledztwa o sygn. 23/68 dot. pomocy udzielanej Żydom przez Polaków w l. 1939-1945 (320 j.a.),
- wprowadzono do komputera w programie Word poprawiony inwentarz zespołu akt badawczo-dochodzeniowych,
- wprowadzono do komputera w programie Excel, w układzie rzeczowym zespół Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce (700 j.a.),
- uzupełniono spisy zdawczo-odbiorcze /karna pomoc prawna/ kat. B, nr 36 (1,5 mb.), 27 (1,5 mb.) przez podanie pełnych tytułów poszczególnych kpp.

W wersji elektronicznej sporządzono spisy zdawczo-odbiorcze dla 272 prokuratur, co stanowi 20.358 j.a. (23.533 nazwisk) i około 131 mb.

Opracowano przed wypożyczeniem 207 tomów akt (m. in. zszycie luzów, sprawdzenie foliacji kart i ewentualne jej uzupełnienie, podklejanie kart uszkodzonych).

W Delegaturze IPN w Radomiu rozpoczęto opracowywanie akt sądowych przekazanych przez Sąd Okręgowy w Radomiu – sporządzono 50 kart inwentarzowych. Do akt sądowych, prokuratorskich i więziennych sporządzono indeksy. Zaktualizowano elektroniczną ewidencję zasobu Delegatury liczącą ogółem 1367 rekordów (w okresie sprawozdawczym wprowadzono 1090 rekordów).

1.4.2. Działalność naukowa i popularyzatorska Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

W okresie sprawozdawczym kontynuowano współpracę międzynarodową z archiwami przechowującymi akta komunistycznych służb bezpieczeństwa.

W ramach realizowanego porozumienia pomiędzy Instytutem Pamięci Narodowej a Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie współpracy ze służbami archiwalnymi państw b. ZSRR, w dniach 12-15 listopada 2002 r. pracownicy BUiAD przebywali z wizytą roboczą we Lwowie. W trakcie spotkania ustalono ze stroną ukraińską tryb prac nad kolejną publikacją oraz możliwość prowadzenia kwerend w archiwach ukraińskich przez stronę polską.

W okresie sprawozdawczym prowadzono w BUiAD prace redakcyjne nad publikacją „Polskie Podziemie na Zachodniej Ukrainie w latach 1939-1941. Od Wołynia do Pokucia”.

prace obecnie zaawansowane są w ponad 90%. Dokumenty prezentowane w tej pozycji strona polska otrzymała w całości od Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, po czym przetłumaczyła je i opracowała naukowo.

W dniach 10-15 lutego 2003 r. w Warszawie przedstawiciele BUIAD uczestniczyli w posiedzeniach roboczych z delegacją Zarządu Rejestrów i Zbiorów Archiwalnych Federalnej Służby Bezpieczeństwa Rosji, na czele z jej szefem gen. W.S. Christoforowem. W I półroczu 2003 przygotowano redakcyjnie do druku książkę pt. „Deportacje obywateli polskich z Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi w 1940 roku” – dokonano tłumaczenia tekstu na j. polski oraz opracowano warsztat naukowy (przypisy). Publikacja zawiera 172 dokumenty źródłowe przekazane nam przez Federalną Służbę Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej.

W dniach 16-22 marca 2003 r. w Kijowie prowadzona była kwerenda w Państwowym Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy na temat stosunków ukraińsko-polskich w okresie II wojny światowej, ze szczególnym uwzględnieniem problemu konfliktu polsko-ukraińskiego, jaki miał miejsce w 1943 r. na Wołyniu. W jej wyniku wytypowano dokumenty w celu sporządzenia kopii dla potrzeb prowadzonych badań naukowych przez IPN.

W dniach 20-21 marca br. w Kijowie odbyła się konferencja ukraińskich i polskich badaczy poświęcona stosunkom polsko-ukraińskim w okresie II wojny światowej, w której wzięła udział delegacja IPN.

Pracownicy BUIAD wzięli udział w następujących sesjach i konferencjach:

1. W dniu 21 września 2002 r. podczas VI Festiwalu Nauki w Warszawie dyrektor B. Gronek i zastępca dyrektora L. Postołowicz uczestniczyli w panelu dyskusyjnym nt. „Teczki безпеki – przekleństwo czy szansa dla historyków”.

2. W dniu 31 maja 2003 r. w Gdyni, podczas trwającego w Trójmieście Festiwalu Nauki odbyła się konferencja naukowa „W kręgu teczek bezpieczeństwa. Działania UB-SB wobec różnych środowisk społecznych Pomorza”, w której uczestniczył zastępca dyrektora BUIAD L. Postołowicz. Wygłosił on referat o metodach działań operacyjnych PRL-owskich służb specjalnych. Dzień wcześniej natomiast uczestniczył w dyskusji panelowej „Teczki bezpieczeństwa – szansa czy przekleństwo historyków”, odbywającej się w sali obrad Rady Miasta Gdyni.

3. W dniu 21 lutego 2003 r. odbyła się konferencja w 50. rocznicę stracenia gen. Augusta Emila Fieldorfa „Nila” zorganizowana przez IPN, w której uczestniczyła dyrektor B. Gronek. Wygłosiła referat „Materiały dotyczące gen. Fieldorfa <<Nila>>, jego proces oraz sprawcy jego zabójstwa”.

4. W dniu 15 maja 2003 r. na zamku w Liwie k. Węgrowska odbyła się sesja „Dzieje Ziemi Liwskiej i powiatu węgrowskiego”, której organizatorem było Archiwum Państwowe w

Siedlcach i Fundacja Badań Regionalnych „Sigillum”. W sesji tej uczestniczył Janusz Kuligowski naczelnik Wydziału Gromadzenia i Opracowywania, który przedstawił referat „Akta Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Siedlcach z zasobu BUiAD jako źródło do badań nad dziejami najnowszy regionu węgrowskiego”.

Ponadto w czytelni BUiAD zorganizowano dla studentów Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego spotkanie informacyjne o zasobie archiwalnym BUiAD i możliwościach korzystania z niego oraz zaprezentowano interesujące archiwalia.

Archiwiści IPN wzięli udział w IV Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w Szczecinie.

Wyniki kwerendy archiwalnej na temat stosunków polsko – ukraińskich na Wołyniu i Galicji Wschodniej zamieszczono na stronie internetowej IPN oraz opublikowano w wydawnictwie *Wołyń-Galicja Wschodnia 1943-1944. Przewodnik po polskich i ukraińskich źródłach archiwalnych*, T. 1 Warszawa-Kijów 2003. Z zasobu Archiwalnego BUiAD 16 dokumentów zaprezentowano na wystawie z okazji promocji tej publikacji.

Z zasobu BUiAD udostępniono zdjęcia do publikacji *Teczki Wojtyły* przygotowanej do druku przez Instytut Wydawniczy „PAX”.

BUiAD współpracował z różnymi stacjami telewizyjnymi i rozgłościami radiowymi, na antenie których propagowano działalność pionu archiwalnego IPN.

Spis publikacji pracowników BUiAD został załączony do niniejszego sprawozdania.

1.4.3. Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Wydziały Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

Prace w Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz w Wydziałach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów koncentrowały się przede wszystkim na przyjmowaniu materiałów, kontynuowano również opracowywanie zasobu, tworząc na początku przede wszystkim ewidencje akt osobowych, głównie paszportowych. W związku ze zwiększoną ilością udostępnianych materiałów, rozpoczęto także opracowywanie akt, najczęściej aktualnie udostępnianych pojedynczych jednostek, rzadziej całych zespołów.

Na stronach internetowych IPN zamieszczono informacje o działalności poszczególnych biur, zawierające m.in. szczegółowe informacje o posiadanym zasobie.

W okresie sprawozdawczym Oddziałowe Biura Udostępniania przeprowadziły kwerendę archiwalną na temat konfliktu polsko-ukraińskiego na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w latach 1943-1944. Jej wyniki zamieszczono na stronach internetowych IPN i opublikowano w

książce *Wołyń-Galicja Wschodnia 1943-1944. Przewodnik po polskich i ukraińskich źródłach archiwalnych*, t. 1, Warszawa-Kijów 2003.

Praca poszczególnych oddziałów przebiegała następująco:

– OBUiAD w Białymstoku

1. Prace porządkowe ograniczono do posegregowania, systematyzacji, sporządzenia spisów zawartości oraz dokonania konserwacji następujących materiałów:
  - a) akt organizacji niepodległościowych przejętych z Delegatury ABW w Białymstoku – 242 j.a. (dodatkowo nadano ciągłą sygnaturę i sporządzono kopie zabezpieczające),
  - b) materiałów kadrowych MO i UB z terenu b. woj. białostockiego, dla których utworzono bazę danych wynoszącą 2.736 rekordów,
  - c) materiałów odtworzeniowych przejętych z Delegatury UOP w Białymstoku – 78 j.a.,
  - d) materiałów przejętych z Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Białymstoku – 83 j.a.
2. Opracowano akta paszportowe w postaci elektronicznych baz danych: akta paszportowe b. woj. białostockiego liczą ogólnie 80.095 rekordów (w okresie sprawozdawczym wprowadzono 33.640), b. woj. łomżyńskiego – odpowiednio 6136 (3901) rekordów i b. woj. suwalskiego – 30.049 (15.931) rekordów.
3. Działalność naukowa i popularyzacyjna zasobu:
  - a) nawiązano kontakt z zagranicznym kolekcjonerem Tomaszem Niewodniczańskim w celu sporządzenia kopii posiadanych przez niego dokumentów sądów doraźnych z terenu Białostoczczyzny z 1946 r.,
  - b) współpracowano z OBEP w Białymstoku przy organizacji wystaw:
    - „Sybiracy. Deportacje obywateli polskich w głąb Rosji”,
    - „UB w walce z podziemiem niepodległościowym i opozycją w województwie białostockim”,
  - c) udostępniono Ośrodkowi Naukowemu „Karta” materiały do publikacji pt. *„Życie codzienne mieszkańców Białostoczczyzny w okresie okupacji sowieckiej 1939-1941”* oraz redakcji „Kuriera Porannego” do cyklu *„Białystok-100 lat z historii”*,
  - d) obroniono 3 prace dyplomowe przedstawiające zasób archiwalny Oddziału (*„Akta OKBZpNP w Białymstoku – w zasobie IPN Oddziału w Białymstoku”*, *„Akta Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Białymstoku w l. 1944-1954”*, *„Akta Wojewódzkiego Sądu Rejonowego w Olsztynie w zasobie IPN Oddziału w Białymstoku”*).

– OBUiAD w Gdańsku

1. Uporządkowano w celu udostępnienia 5573 jednostek archiwalnych.
2. Sporządzono pomoce ewidencyjno-informacyjne:
  - a) imienną kartotekę do spraw oznaczonych kryptonimami: „Klan”, „Renesans”, „Mrowisko” i „Sejmik” (1,7 mb.),
  - b) elektroniczne bazy danych dla akt paszportowych ogólnie liczą 217.524 rekordy (w tym wprowadzono w okresie sprawozdawczym 127.756).
3. Działalność naukowa i popularyzacyjna zasobu:
  - a) udostępniono materiały archiwalne do następujących publikacji:
    - „*Czas ludzi niepokornych – NSZZ „Solidarność” i inne ugrupowania niezależne w Toruniu i Regionie Toruńskim 13.XII.1981-4.VI.1989*”,
    - „*Monografia Nieszawy i Wąbrzeźna*”,
  - b) uczestniczono w wystawie pt. „Oni ocalili Londyn — Bydgoszczanie w walce z V-1, V-2”, zorganizowanej przez Muzeum Tradycji Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy oraz w wystawie zorganizowanej przez OBUiAD w Krakowie,
  - c) uczestniczono w konferencji naukowej zorganizowanej we współpracy z UMK w Toruniu pt. „Opór społeczny i konspiracja w woj. pomorskim w latach 1945-1956”,
  - d) trwają prace nad reportażem historycznym z wykorzystaniem materiałów przejętych z Archiwum Wojsk Lądowych w Toruniu,
  - e) część akt Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Bydgoszczy wykorzystano do filmu dokumentalnego Macieja Drygasa pt. „*Jeden dzień Peerełu*”.

– OBUiAD w Katowicach

1. Opracowano i sporządzono:
  - a) 55 inwentarzy – 2922 j.a., tj. 147 mb. (Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej Katowice, WUSW Bielsko Biała, WUSW Katowice, Rejonowy Urząd Spraw Wewnętrznych Będzin, Miejski Urząd Spraw Wewnętrznych Chorzów, MUSW Bytom, RUSW Jastrzębie Zdrój, MUSW Mysłowice, RUSW Pszczyna, MUSW Sosnowiec, RUSW Świętochłowice, MUSW Ruda Śląska, RUSW Wodzisław Śląski, RUSW Żory),
  - b) 4 inwentarze kartkowe dotyczące materiałów administracyjnych przekazanych przez Delegaturę UOP w Katowicach (1101 j.a.),
  - c) 5 spisów zdawczo–odbiorczych dokumentacji niejawnej wytworzonej przez służby bezpieczeństwa.

– OBUiAD w Krakowie

1. Przejęto i zewidencjonowano akta paszportowe z powiatowych komend Policji i z Komendy Wojewódzkiej Policji Kielce (Kielce wersja ostateczna – 75.759 rekordów, KWP Kraków wersja robocza – 83.204).
2. Sporządzono w formie indeksów następujące elektroniczne spisy przyjętych akt:
  - a) akta osobowe funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa – 78.057 rekordów,
  - b) akta organów bezpieczeństwa (WUSW w Krakowie) przejęte z Delegatury ABW w Krakowie – 44.216 rekordów,
  - c) akta organów bezpieczeństwa (WUSW Kielce) przejęte z Delegatury ABW w Kielcach – 11.910 rekordy,
  - d) materiały przejęte po b. OKŚZpNP – 11.875 rekordów,
  - e) pozostałe materiały z zasobu OBUiAD Kraków-16.245 rekordów,
  - f) akta o uznaniu za zmarłego – 19.123 rekordy,
  - g) wykaz osób sądzonych przez Wojskowe Sądy Rejonowe w Krakowie, Kielcach i przez Wydział IVaK Sądu Wojewódzkiego w Krakowie i w Kielcach – 12.256 rekordów.
3. Działalność naukowa i popularyzacyjna zasobu:
  - a) opublikowano artykuły: *„Zasady wstępowania do PZPR”*, *„Niech się święci... czyli 80 ton pomarańczy i bananów”*,
  - b) przygotowano ilustracje, tabele i mapy do książki *„Kraków w okresie okupacji 1939-1945. Dzieje Krakowa t. V”*,
  - c) przygotowano planowaną na jesień 2003 r. sesję na temat dziejów ziemiaństwa w latach 1939-1989,
  - d) przeprowadzono kwerendę naukową w Studium Polski Podziemnej w Londynie.

– OBUiAD w Lublinie

1. Opracowano w celu udostępnienia 4393 j.a.
2. Zewidencjonowano akta przejęte z Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej (listy internowanych) i akta sądowe – razem 604 rekordy.
3. Działalność naukowa i popularyzacyjna zasobu:
  - a) przygotowano materiały do atlasu podziemia niepodległościowego w Polsce (1944-1956) i biogramy do słownika biograficznego *„Konspiracja i opór społeczny w Polsce w latach 1944-1956”*,

- b) wzięto udział w sesji pt. „Ostatni leśni” zorganizowanej przez OBEP w Warszawie (referat „Oddziały Romana Dawickiego «Lonta» i Antoniego Dołęgi «Znicza»”).

– OBUiAD w Łodzi

1. Opracowano następujące zespoły:

- a) WUBP w Łodzi 1945-1954, 1956, 186 j.a.,
- b) WUSW w Łodzi [1956]-1990, 1.367 j.a.,
- c) WUSW w Sieradzu 1975-1990, 568 j.a.,
- d) WUSW w Kaliszu 1975-1990, 161 j.a.,
- e) WUSW w Piotrkowie Trybunalskim 1975-1990, 63 j.a.

2. Sporządzono następujące bazy danych:

- a) akta aresztowanych przez Gestapo 1939-1945 (uzupełnienie) – 14.223 rekordy,
- b) indeks osób występujących w materiałach po b. organach bezpieczeństwa – 42.593 rekordy,
- c) indeks osób występujących w materiałach ankietyzacji miejsc i faktów zbrodni hitlerowskich – 46.859 rekordów,
- d) akta paszportowe imigrantów – 946 rekordów,
- e) wykaz osób skazanych przez Sąd Specjalny przy Sądzie Krajowym w Łodzi – 3.606 rekordów,
- f) wykaz materiałów poddanych przeglądowi (kwestia aktualizacji klauzuli tajności) – 4.846 rekordów,
- g) rejestracja wypożyczeń i depozytów.

3. Działalność naukowa i popularyzacyjna zasobu:

- a) uczestniczono w sesji naukowej „Działalność Wojskowego Sądu Rejonowego w Łodzi 1946-1955”,
- b) zorganizowano spotkania na temat zasobu i sposobów korzystania z niego, ze studentami Uniwersytetu Łódzkiego i ze studentami Saint Cloud State University of Minnesota,
- c) przeprowadzono kwerendy archiwalne dotyczące:
  - działań aparatu bezpieczeństwa wymierzonych przeciwko PSL w latach 1945-1956,
  - metod prac operacyjnych aparatu bezpieczeństwa wobec Kościoła katolickiego i związków wyznaniowych w latach 1944-1989,

- d) przygotowano zdjęcia do wystawy pt. „Wojenne dzieciństwo – losy dzieci pod okupacją hitlerowską”, organizowanej przez OBEP w Łodzi,
- e) utrzymywano regularne kontakty z regionalnymi środkami masowego przekazu (udział w audycjach radiowych Radia Łódź, artykuły prasowe).

– OBUiAD w Poznaniu

1. Wstępnie opracowano (dotychczas nie wydzielono poszczególnych zespołów z uwagi na niezakończony proces otwierania przejętych pudeł z materiałami archiwalnymi) w sumie ok. 7.300 j.a. (6.200 j.a. w okresie sprawozdawczym) i dokonano przeglądu 1.525 j.a.
2. Wykonano ok. 6.600 kart osobowych i ok. 600 kart pseudonimów TW (tajnych współpracowników).
3. Utworzono bazę danych – Informatyczny System Ewidencji Danych (ISED), zawierającą informacje o opracowanych i wypożyczonych j.a. – 5.319 rekordów.
4. Działalność naukowa i popularyzacyjna zasobu:
  - a) zaprezentowano na stronach internetowych zdjęcia „Poznańskiego Czerwca 1956” z zasobu Oddziału,
  - b) przygotowano informator (wraz z referatem udostępniania i z referatem ewidencji) o zasobie archiwalnym Oddziału.

– OBUiAD w Rzeszowie

1. Ze względu na dużą liczbę wypożyczonych akt (13.429 teczek), opracowywano tylko materiały do udostępniania bez opracowywania całych zespołów, ogółem ok. 5.000 teczek.
2. Sporządzono następujące środki ewidencyjno-informacyjne:
  - a) ewidencję akt paszportowych – 50.216 rekordów,
  - b) kartotekę pomocniczą kryptonimów dla akt operacyjnych WUSW Przemyśl i WUSW Krosno (Sprawy Operacyjnego Rozpracowania i Sprawy Operacyjnego Sprawdzenia).
3. Działalność naukowa i popularyzacyjna zasobu:
  - a) kwerendy w archiwach we Lwowie,
  - b) udział w sesji naukowej pt. „Areszt PUBP w Krośnie”,
  - c) zorganizowano spotkania, dotyczące zasobu oddziału i zasad jego udostępniania, ze studentami Uniwersytetu Rzeszowskiego i uczniami szkół średnich,
  - d) opublikowano następujące prace naukowe pracowników oddziału: „*Artykuł 86 Kodeksu Karnego Wojska Polskiego. Teoria i praktyka w orzecznictwie Wojskowego Sądu Rejonowego w Rzeszowie w latach 1946-1954*”; biogramy – Bronisław Stęga (1919-1946), Józef Rządcki (1906-1995), Jan Huczek (1916-1946) w słowniku biograficznym pt. „*Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956*”; Stanisław Wojtowicz (1924-1987) w „*Studiach Rzeszowskich*”,
  - e) 3 pracowników obroniło prace doktorskie (jedna z nich: „*Funkcjonowanie aparatu represji przed wojskowym wymiarem sprawiedliwości na Rzeszowszczyźnie 1944-1955*” napisana została z wykorzystaniem zasobu Oddziału).

– OBUiAD we Wrocławiu

1. Przygotowano do udostępnienia 5.085 j.a.

2. Sporządzono następujące środki ewidencyjne:
  - a) 92 spisy zdawczo-odbiorcze materiałów archiwalnych – 47.221 j.a.,
  - b) 4 spisy zdawczo-odbiorcze akt paszportowych – 43.581 j.a.,
  - c) karty inwentarzowe do spisu zdawczo-odbiorczego akt administracyjnych KWMO we Wrocławiu – 264 j.a.
3. Działalność naukowa i popularyzacyjna zasobu:
  - a) udział w następujących sesjach i wystawach we współpracy z OBEP:
    - „Breslau-Wrocław 1945.” Wystawa w Muzeum Miejskim-Arsenale; „Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie w latach 1945-1989”. Muzeum Archidiecezjalne (udział Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu),
    - „Zgasło Słońce Ludzkości”. Reakcje ludności na śmierć Stalina,
    - „Powszechny wymiar sprawiedliwości na Dolnym Śląsku”,
    - „Przeszłość, która dzieli. Eksterminacja ludności polskiej na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w latach 1943-1945”, konferencja zorganizowana przez BUiAD w Warszawie na Uniwersytecie Wrocławskim,
  - b) udostępniono Uniwersytetowi Wrocławskiemu materiały na wystawę „300 lat Uniwersytetu Wrocławskiego 1702-2002”,
  - c) współpracowano z oficyną wydawniczą „Volumen” przy wydaniu albumu „*Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie zbrojne po 1944r.*” – udostępnienie zdjęć i akt,
  - d) przeprowadzono kwerendę archiwalną dla Muzeum Miedzi w Legnicy, dotyczącą stacjonującej w Legnicy w latach 1945-1993 Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej, ze szczególnym uwzględnieniem kontrwywiadowczego zabezpieczenia jednostek Armii Radzieckiej,
  - e) zorganizowano spotkania informacyjne o posiadanym zasobie i sposobach korzystania z niego, ze studentami Uniwersytetu Wrocławskiego, uczniami szkół średnich oraz środowiskiem nauczycielskim.

2. Udostępnianie zasobu archiwalnego

Zasady i zakres działania Wydziału Udostępniania Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów reguluje Regulamin Organizacyjny Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Wydział Udostępniania Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Referaty Udostępniania Oddziałowych Biur Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów zajmują się udostępnianiem dokumentów znajdujących się w zasobie archiwalnym Instytutu. Odbywa się to przez udostępnianie materiałów archiwalnych, jak również uwierzytelnionych odpisów, wypisów, wyciągów. Te podstawowe zadania, jakie spełnia pion udostępniania IPN zostaną omówione szczegółowo w dalszej części sprawozdania.

2.1 Realizacja wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego na podstawie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, w okresie 1 lipca 2002 do 30 czerwca 2003

Do ustawowych zadań Instytutu Pamięci Narodowej należy m.in. ukazanie prawdy historycznej o roli, jaką odgrywał aparat bezpieczeństwa w okresie istnienia Polski Ludowej. Jedną z form realizowania tego zadania jest umożliwienie społeczeństwu dostępu do dokumentów archiwalnych wytworzonych przez organy bezpieczeństwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Osobom, które wyrażą wolę zapoznania się z materiałami wytworzonymi na nie przez organa bezpieczeństwa są one udostępniane na drodze realizacji *wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego na podstawie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu*. Zaznaczyć należy, że dostęp do tych materiałów mają tylko te osoby, których status został określony, iż są pokrzywdzone zgodnie z art. 6 ust. 1 ustawy o IPN. Organami bezpieczeństwa państwa, w rozumieniu ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej są: Resort Bezpieczeństwa Publicznego Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, Komitet do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego, jednostki organizacyjne podległe tym organom, jednostki organizacyjne Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz podległe im jednostki terenowe w wojewódzkich, powiatowych i równorzędnych komendach Milicji Obywatelskiej i w wojewódzkich, rejonowych i równorzędnych urzędach spraw wewnętrznych, Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza, Zarząd Służby Wewnętrznej jednostek wojskowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz podległe mu komórki, Informacja Wojska Polskiego, Zarząd Informacji Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego, Kierownictwo Informacji Wojska Polskiego, Główny Zarząd Informacji Wojska Polskiego oraz jednostki podległe tym organom, Wojskowa Służba Wewnętrzna, Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, inne służby Sił Zbrojnych prowadzące działania operacyjno-rozpoznawcze lub dochodzeniowo-śledcze, jednostki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które z mocy prawa podlegały rozwiązaniu w chwili zorganizowania Urzędu Ochrony Państwa, organy i instytucje cywilne i wojskowe państw obcych, o zadaniach podobnych do zadań w/w organów.

Pierwsze wnioski zostały przyjęte w dniu 7 lutego 2001 r. Od tego czasu do dnia 30 czerwca 2003 r. 13.517 osób wyraziło chęć wglądu do materiałów, jakie zgromadziły na nie

służby bezpieczeństwa. Z tej liczby w okresie sprawozdawczym od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r. stosowne wnioski złożyło 2167 osób. Skalę zainteresowania wglądem do materiałów archiwalnych wytworzonych przez służby aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej przedstawia szczegółowo tabela nr 2.1:

Jednostka IPN	WP* przyjęte od 7.02.2001 do 30.06.2002	WP przyjęte od 1.07.2001 do 30.06.2002	WP przyjęte od 1.07.2002 do 30.06.2003
BUiAD	1.144	523	234
Delegatura w Radomiu	38	38	36
OBUiAD Białystok	703	659	100
Delegatura w Olsztynie**	0	0	42
OBUiAD Gdańsk	1.261	658	268
Delegatura w Bydgoszczy	535	425	84
OBUiAD Katowice	1.032	378	317
OBUiAD Kraków	1.175	481	280
Delegatura w Kielcach	85	72	13
OBUiAD Lublin	561	202	86
OBUiAD Łódź	645	198	89
OBUiAD Poznań	1.221	370	193
OBUiAD Rzeszów	805	197	124
OBUiAD Warszawa	1.323	463	187
OBUiAD Wrocław	793	259	143
Razem	11.321	4.923	2.196

Tab. nr 2.1. Statystyka złożonych wniosków o udostępnienie dokumentów archiwalnych.

*WP-wnioski o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego.

**Działa od listopada 2002 r.

Na jej podstawie można wyciągnąć m.in. wniosek, że stopień zainteresowania wśród społeczeństwa materiałami wytworzonymi przez organa bezpieczeństwa państwa jest zależny od uwarunkowań historycznych. Najwięcej – 2.467 wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego złożono w Warszawie. Stosunkowo dużo wniosków zostało złożonych w Oddziałach IPN: poznańskim, katowickim, gdańskim, krakowskim.

Zgodnie z artykułem 30 ust. 2 ustawy o IPN każdy może wystąpić do Instytutu z zapytaniem, czy jest pokrzywdzonym w rozumieniu ustawy. W przypadku śmierci osoby pokrzywdzonej (art. 30 ust. 3), prawo złożenia wniosku przysługuje osobie jej najbliższej.

Wniosek należy złożyć osobiście w siedzibie IPN w Warszawie lub wybranym, zazwyczaj ze względu na miejsce zamieszkania wnioskodawcy, Oddziałowym Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN. W przypadkach uzasadnionych stanem zdrowia wniosek może być odebrany przez pracownika IPN w miejscu zamieszkania wnioskodawcy (art. 30 ust. 5).

Obywatele polscy mający stałe miejsce zamieszkania za granicą mogą złożyć wniosek w polskiej placówce konsularnej (art. 30 ust. 7). W okresie sprawozdawczym zanotowano 10 wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego złożonych w konsulatach. 11 obywateli państw obcych zwróciło się do Instytutu Pamięci Narodowej o wgląd do materiałów, jakie w ich mniemaniu mogły być zbierane na ich temat przez polskie służby bezpieczeństwa. Były to osoby posiadające obywatelstwo niemieckie, brytyjskie, francuskie, szwedzkie, kanadyjskie.

Zgodnie z art. 30 ust. 4 ustawy o IPN obywatelom państw obcych prawo złożenia wniosku przysługuje na zasadach wzajemności. Odnosi się to do obywateli tych państw, w których miało miejsce łamanie praw człowieka w związku z funkcjonowaniem totalitarnego systemu władzy, a w szczególności państw byłego obozu komunistycznego. Natomiast nie jest wymagana zasada wzajemności w stosunku do obywateli tych państw demokratycznych, w których organy bezpieczeństwa państwa działając nie naruszały praw człowieka oraz nie gromadziły materiałów dotyczących obywateli, w sposób godzący w ich wolność i godność.

Wnioski o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego rozpatrywane są według kolejności wpływu do BUiAD i OBUiAD z uwzględnieniem zasad pierwszeństwa ustalonych przez Kolegium IPN i wyszczególnionych w formularzu wniosku. Są to:

- podeszły wiek,
- stan zdrowia,
- cele rehabilitacyjne lub odszkodowawcze,
- uzyskanie dokumentów zaprzeczających rzekomej współpracy z organami bezpieczeństwa,
- skazanie za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego lub praw człowieka,
- ochrona dóbr osobistych wnioskodawcy/pytającego.

Są to jedyne kryteria, jakimi kieruje się Instytut w trakcie realizacji wniosków o dostęp do dokumentów wytworzonych przez służby bezpieczeństwa Polski Ludowej; wszystkie osoby, które wyrażą chęć wglądu do nich są traktowane na takich samych zasadach.

Zgodnie z art.31 ust.1 ustawy o IPN prawo wglądu do dokumentów jego dotyczących posiada pokrzywdzony. Pokrzywdzonym, w rozumieniu ustawy jest osoba, o której organy bezpieczeństwa państwa zbierały informacje na podstawie celowo gromadzonych danych, w tym w sposób tajny (art.6 ust.1). Pokrzywdzonym nie jest natomiast osoba, która została następnie funkcjonariuszem, pracownikiem lub współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa (art.6 ust.3).

Na podstawie informacji zawartych we wniosku przeprowadzana jest kwerenda archiwalna w całym zasobie IPN w celu ustalenia statusu wnioskodawcy. Jest to konieczne dla stwierdzenia, czy wnioskodawca jest osobą pokrzywdzoną. Za złożenie w tej mierze fałszywego oświadczenia grozi odpowiedzialność karna (art.54 ust.3 ustawy o IPN).

Na podstawie wyników kwerendy archiwalnej wydawane jest zaświadczenie określające status wnioskodawcy. Osobom, którym został przyznany status pokrzywdzonego, udostępniane są materiały zgromadzone na nie przez organy bezpieczeństwa Polski Ludowej. Z tego właśnie zapisu ustawy o IPN wynika fakt wystawiania zaświadczeń. Spotyka się to nierzadko z niezadowoleniem zainteresowanych, którzy stwierdzają, że nie chodzi im o żadne zaświadczenie potwierdzające (lub nie) bycie pokrzywdzonym, lecz o dostęp do akt. Jednak tylko osobom pokrzywdzonym – a więc takim, w stosunku do których są dokumenty w zasobie IPN – można udostępnić akta.

Realizacja wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego jest procesem długotrwałym, trwa bowiem od kilku do kilkunastu miesięcy, w zależności od stopnia złożoności sprawy.

Zdarzają się niestety przypadki, kiedy okres realizacji takich wniosków trwa dłużej. Dotyczy to tych wniosków, które zostały złożone bezpośrednio po ogłoszeniu rozpoczęcia procesu udostępniania materiałów archiwalnych b. organów bezpieczeństwa Polski Ludowej. Wówczas Instytut dysponował niewielką częścią środków ewidencyjnych, bez których nie było możliwe dotarcie do jakichkolwiek, nawet znajdujących się wtedy w jego zasobie materiałów archiwalnych. Ponadto sam proces przejmowania materiałów archiwalnych był znacznie spowolniony brakiem bazy magazynowej oraz niedostateczną liczbą pracowników pionu archiwalnego.

W sytuacji, gdy w wyniku kwerendy archiwalnej nie zostały odnalezione żadne materiały archiwalne dotyczące wnioskodawcy, IPN na podstawie art. 218§2 kpa (Dz. U. z 2000 r. Nr

98 poz. 1071) wzywa go do uzupełnienia informacji pozwalających na podjęcie dodatkowych poszukiwań w zasobie archiwalnym IPN.

Jak wspomniano wyżej efektem finalnym przeprowadzonej kwerendy archiwalnej jest wydanie zaświadczenia określającego status wnioskodawcy. Zgodnie z ustawą o IPN na podstawie tylko i wyłącznie dokumentów znajdujących się w zasobie IPN, wydaje się zaświadczenie, że osoba jest pokrzywdzoną przez organy bezpieczeństwa państwa, gdy zbierano na nią w sposób celowy i tajny informacje, lub zaświadczenie, iż osoba nie jest pokrzywdzoną. W przypadku wydania tego drugiego zaświadczenia zachodzą dwie przesłanki. Pierwsza wynikająca z art. 6 ust. 1, w którym jest mowa o braku w zasobie IPN dokumentów zbieranych w sposób tajny przez służby bezpieczeństwa, druga zaś z art. 6 ust. 3, zgodnie z którym osoba nie jest pokrzywdzoną z uwagi na odnalezione dokumenty, bądź informacje świadczące o podjętej przez nią współpracy ze służbami bezpieczeństwa. W przypadku wydania zaświadczenia, że osoba nie jest pokrzywdzona, wnioskodawca nie jest informowany, jaka w jego przypadku zachodzi przesłanka.

Osoba niezadowolona z treści wydanego zaświadczenia może na podstawie art. 219 kpa odwołać się do organu, który to zaświadczenie wydał. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów dokonuje ponownego rozpatrzenia sprawy. W przypadku, gdy jego wynik jest zgodny z treścią wydanego już zaświadczenia, wnioskodawcy jest wydawane postanowienie o odmowie zaświadczenia o żądanej treści. W jego uzasadnieniu podawane są informacje, które wpłynęły na sposób załatwienia sprawy. Jeżeli wnioskodawca nadal jest niezadowolony, przysługuje mu prawo odwołania się w terminie 7 dni od chwili doręczenia postanowienia, do Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej-Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Prezes po zapoznaniu się z całością sprawy utrzymuje w mocy wydane postanowienie lub uchyla je i kieruje sprawę do ponownego rozpatrzenia.

W okresie sprawozdawczym pion udostępniania IPN zrealizował 3.079 wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego, w tym 1.241 osób uznano za pokrzywdzone, 1.612 za osoby nie pokrzywdzone w związku z brakiem dokumentów zbieranych przez służby bezpieczeństwa państwa w sposób celowy i tajny. 229 osób okazało się tajnymi współpracownikami. Szczegółowo realizację wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego przedstawia tabela nr 2.2.

Jednostka IPN	Ilość wydanych zaświadczeń w okresie od 1.07.2002 do 30.06.2003		
	a	b	c
BUiAD	177	292	22
Delegatura w Radomiu	48	39	9
OBUiAD Białystok	141	81	10
Delegatura w Olsztynie	3	0	0
OBUiAD Gdańsk	98	252	41
Delegatura w Bydgoszczy	97	108	20
OBUiAD Katowice	122	62	28
OBUiAD Kraków	46	55	2
OBUiAD Lublin	96	46	10
OBUiAD Łódź	123	109	15
OBUiAD Poznań	13	70	4
OBUiAD Rzeszów	103	104	42
OBUiAD Warszawa	75	123	14
OBUiAD Wrocław	99	271	12
Razem	1.241	1.612	229
Razem a+b+c	3.079		

- a. wydano zaświadczenie, że osoba jest pokrzywdzona,
- b. wydano zaświadczenie, że osoba nie jest pokrzywdzona – brak dokumentów,

c. wydano zaświadczenie, że osoba nie jest pokrzywdzona – funkcjonariusz, pracownik, współpracownik.

Tab. nr 2.2. Ilość wydanych zaświadczeń w związku z realizacją wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego, w myśl ustawy IPN.

W związku z realizacją wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego udostępniane są materiały archiwalne na podstawie wydanego zaświadczenia, że wnioskodawca jest osobą pokrzywdzoną. Pokrzywdzeni, po przygotowaniu odnalezionych w zasobie Instytutu w wyniku kwerendy archiwalnej dokumentów, są zawiadamiani o możliwości zapoznania się z nimi. IPN dokonuje starań, aby jak najwięcej materiałów archiwalnych było udostępnianych w oryginale. W tych, które są udostępniane w formie kopii, zgodnie z art. 31 ust. 3 ustawy o IPN, przed udostępnieniem są anonimizowane (zaczerniane) dane osobowe innych pokrzywdzonych oraz innych osób występujących w dokumentach, w tym również dane osobowe funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników aparatu bezpieczeństwa państwa. Zaczerniane nazwiska funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników aparatu bezpieczeństwa państwa w udostępnionych dokumentach są oznaczone kolejnymi numerami. Pokrzywdzony z tak przygotowanymi materiałami zapoznaje się w siedzibie IPN, w wyznaczonym do tego celu miejscu.

Nałożony przez ustawę obowiązek anonimizacji niewątpliwie wpływa na czas oczekiwania na udostępnienie materiałów. Podobną rolę odgrywa szeroki zakres kwerendy archiwalnej obejmującej swoim zasięgiem nie tylko zasób jednostki pionu udostępniania, w której został złożony wniosek o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego, jak i pojawiające się w jej wyniku nowe informacje, pozwalające na dotarcie do materiałów, które nie zostały wytypowane na podstawie pierwszych sprawdzeń.

Osobom pokrzywdzonym są udostępniane wszystkie materiały, które zostały odnalezione w zasobie Instytutu Pamięci Narodowej, nie stosuje się ograniczeń dotyczących okresu ich wytworzenia. Instytut nie ma wpływu na ich kompletność. Materiały archiwalne wytworzone przez b. organy bezpieczeństwa są udostępniane w takiej formie, w jakiej zostały przekazane do jego zasobu.

Nadmienić należy, że w przypadku pojawienia się nowych możliwości poszukiwań, w związku z niezakończonym przejmowaniem środków ewidencyjnych (kartotek), są dokonywane ponowne kwerendy archiwalne oraz udostępniane kolejne odnalezione dokumenty archiwalne.

W okresie od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów udostępniły

4.716 jednostek archiwalnych 1.208 osobom uznanym za pokrzywdzone, w rozumieniu art. 6 ustawy o IPN. Szczegółowo dane te przedstawia tabela nr 2.3.:

Jednostka IPN	Liczba j.a. udostępnionych osobom pokrzywdzonym od 1.07.2002 do 30.06.2003	Liczba osób pokrzywdzonych, którym udostępniono materiały w wym. okresie
BUiAD	572	151
Delegatura Radom	169	43
OBUiAD Białystok	121	83
Delegatura Olsztyn	3	3
OBUiAD Gdańsk	313	92
Delegatura Bydgoszcz	326	110
OBUiAD Katowice	258	95
OBUiAD Kraków	469	40
OBUiAD Lublin	388	93
OBUiAD Łódź	436	107
OBUiAD Poznań	582	119
OBUiAD Rzeszów	494	115
OBUiAD Warszawa	311	60
OBUiAD Wrocław	274	97
Razem	4.716	1.208

Tab. nr 2.3. Zestawienie ilości jednostek archiwalnych udostępnionych w związku z realizacją wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego i liczby osób, którym te materiały udostępniono.

Na żądanie osoby pokrzywdzonej wydawane są kopie dokumentów oraz podawane nazwiska funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników aparatu bezpieczeństwa państwa. Nazwiska tych osób, jak wspomniano wyżej, zostały zanonimizowane i oznaczone kolejnymi numerami. Zgodnie z art. 32 ust. 2 ustawy o IPN nie są podawane nazwiska osób, które udzielały informacji o przestępstwach popolytych. W omawianym okresie zostało złożonych 345 wniosków o podanie bliższych danych funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników służb bezpieczeństwa Polski Rzeczpospolitej Ludowej. Na ich podstawie wydano 112 not z tymi danymi. Nota składa się z listy nazwisk funkcjonariuszy, pracowników i współpracowników, odpowiadających numerom zaczernionych nazwisk w udostępnionych dokumentach.

Dane identyfikujące informatorów służby bezpieczeństwa (imię, nazwisko, data urodzenia, imię ojca, pseudonim, miejsce pracy) są podawane zgodnie z art. 32 ust. 1 ustawy o IPN tylko wówczas, gdy IPN może jednoznacznie na podstawie posiadanych dokumentów stwierdzić ich tożsamość. Jest to ważne ze względu na posiadanie niepodważalnych

dowodów, które będzie można przedstawić w trakcie ewentualnie toczących się procesów sądowych z powództwa osób, których dane Instytut podał osobom pokrzywdzonym. W związku z tym IPN nie podaje również danych tych informatorów, odnośnie do których pokrzywdzony domyśla się lub nawet zna ich tożsamość. Odbywa się to w drodze wydania przez Dyrektora Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów lub upoważnionej przez niego osoby, na podstawie art. 104 kpa, decyzji odmawiającej podania nazwisk oraz innych danych osobowych osób, których dane zostały zanonimizowane w udostępnionych materiałach. Od tej decyzji osoba pokrzywdzona może odwołać się do Prezesa IPN w terminie 14 dni od jej otrzymania.

W przypadku osób, które były funkcjonariuszami, pracownikami lub współpracownikami aparatu bezpieczeństwa państwa, na mocy art. 35 ust. 2 ustawy o IPN, po złożeniu wniosku wraz z oświadczeniem o współpracy lub pracy na rzecz organów bezpieczeństwa państwa mogą one otrzymać zaświadczenie informujące je o znajdujących się w zasobie Instytutu dotyczących ich materiałach. W okresie od 30 czerwca 2002 r. do 1 lipca 2003 r. w Instytucie Pamięci Narodowej zostały wydane 54 takie zaświadczenia. Funkcjonariusze, pracownicy i współpracownicy na podstawie art. 35 ust. 1 mogą otrzymać jedynie kopię świadectwa służby albo pracy oraz kopię opinii o służbie albo pracy.

Porównując dane liczbowe dotyczące realizacji wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego z okresów sprawozdawczych od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. i od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r. daje się zauważyć znaczący wzrost ilościowy wydanych zaświadczeń określających status wnioskodawcy, liczby jednostek archiwalnych udostępnionych dokumentów wytworzonych przez służby aparatu bezpieczeństwa państwa oraz liczby osób, które zapoznały się z tymi materiałami. Dla podkreślenia warto je przytoczyć. W okresie od 1 lipca 2001 r. do 30 czerwca 2002 r. zostało zrealizowanych 710 wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego, natomiast w omawianym okresie sprawozdawczym aż 3.079. Jest to ponad czterokrotny wzrost (4,3) w stosunku do okresu ubiegłego. Odpowiednio udostępniono 1.555 j.a. i 4.716 j.a. – to ponad trzykrotny wzrost (3,03). Z dokumentami archiwalnymi w ubiegłym okresie sprawozdawczym zapoznało się 469 osób pokrzywdzonych, natomiast w bieżącym aż 1.208, czyli ponad 2,5 krotnie więcej.

Wzrost ten wynika z ustalenia procedur, którymi kieruje się IPN w realizacji wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego, wzrostu doświadczenia pracowników pionu udostępniania w pracy z tym szczególnym rodzajem materiału

archiwalnego, jakim są dokumenty b. służb bezpieczeństwa oraz większym niż rok temu zasobem archiwalnym i ewidencyjnym Instytutu Pamięci Narodowej.

2.2. Inne wnioski wpływające od osób fizycznych i prawnych i załatwione przez Wydział Udostępniania BUiAD i Referaty Udostępniania OBUiAD

Wydział Udostępniania Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów i Referaty w Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN, obok realizacji wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego na podstawie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej-Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, prowadzą wiele innych typów spraw. Jednym z najważniejszych jest realizacja wniosków do celów naukowo-badawczych. Wynika to z fundamentalnych zadań Instytutu Pamięci Narodowej, który obok udostępniania społeczeństwu materiałów wytworzonych przez organa bezpieczeństwa państwa ma wyjaśniać, upowszechniać najnowszą historię Państwa Polskiego, przez ukazywanie metod działań organów bezpieczeństwa Polski Ludowej. Szczegółowo realizacja wniosków naukowo-badawczych zostanie przedstawiona w kolejnym punkcie.

Spośród innych wniosków kierowanych do Instytutu Pamięci Narodowej należy wymienić:

- wnioski służbowe instytucji, które z racji swoich zadań statutowych występują o udostępnienie materiałów archiwalnych m.in. Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych, Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, sądów powszechnych i wojskowych, urzędów miast, urzędów wojewódzkich, ambasad, konsulatów RP i państw obcych,
- wnioski urzędów wojewódzkich prowadzących postępowania w sprawie stwierdzenia obywatelstwa polskiego,
- wnioski osób występujących o potwierdzenie okresu przebywania w więzieniach lub innych miejscach odosobnienia na terytorium Polski w latach 1944-1956 bez wyroku, za działalność polityczną lub religijną związaną z walką o suwerenność i niepodległość oraz po 31 grudnia 1956 r. za działalność polityczną,
- wnioski osób, które jako dzieci zostały odebrane rodzicom w celu eksterminacji lub przymusowego wynarodowienia oraz osób występujących o potwierdzenie pobytu na robotach przymusowych w III Rzeszy,

- wnioski osób występujących o potwierdzenie okresu internowania w stanie wojennym,
- wnioski osób represjonowanych i przebywających w więzieniach i aresztach w okresie represji stalinowskich,
- wnioski o potwierdzenie deportacji w głąb ZSRR oraz repatriacji do Polski,
- wnioski osób fizycznych dotyczące pozostawionego mienia na terenach wschodnich,
- wnioski o potwierdzenie represji hitlerowskich i stalinowskich w okresie II wojny światowej,
- wnioski wynikające z realizacji założeń wynikających z ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 1998 r. Nr 162, poz. 1118 z późn. zm.).
- wnioski byłych pracowników i funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa państwa określonych w art. 35 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej,
- wnioski służbowe pracowników IPN.

W okresie od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r. do pionu udostępniania wpłynęło ogółem 26.063 wniosków w w/w sprawach.

Dokładnie rodzaj wniosków wpływających do pionu archiwalnego, z rozbiciem na poszczególne jego jednostki, przedstawiają poniżej tabele nr 2.4. i 2.5.

Jednostka IPN	Ogółem wpływające wnioski od osób fizycznych	Ogółem wpływające wnioski od osób prawnych	Suma wniosków wpływających do jednostki IPN
BUiAD	4.925	3.555	8.480
Delegatura w Radomiu	13	202	215
OBUiAD Białystok	297	759	1.056
Delegatura w Olsztynie	20	77	97
OBUiAD Gdańsk	428	1.153	1.581
Delegatura w Bydgoszczy	181	604	785
OBUiAD Katowice	1.155	644	1.799
OBUiAD Kraków	526	1.321	1.847
Delegatura w Kielcach	46	344	390
OBUiAD Lublin	1.171	694	1.865
OBUiAD Łódź	1.549	2.566	4.115
OBUiAD Poznań	265	814	1.079
OBUiAD Rzeszów	372	567	939
OBUiAD Warszawa	277	6	283

OBUiAD Wrocław	286	1.246	1.532
Razem	11.511	14.552	26.063

Tab. nr 2.4. Zestawienie wpływających wniosków od osób fizycznych i prawnych.

Jednostka IPN	Osoby fizyczne		Osoby prawne						
	Wnioski krajowe	Wnioski zagraniczne	Pion śledczy IPN	Pion edukacyjny IPN	OBUiAD IPN	Organy wymiaru sprawiedliwości	Organy ochrony państwa i porządku publicznego	Inne instytucje krajowe	Instytucje zagraniczne
BUiAD	4.754	214	720	275	700	243	31	1.478	108
Delegatura w Radomiu	13	0	178	0	2	17	0	5	0
OBUiAD Białystok	194	3	242	94	72	113	59	179	0
Delegatura w Olsztynie	20	0	28	3	18	1	0	27	0
OBUiAD Gdańsk	423	5	286	69	539	25	32	201	1
Delegatura w Bydgoszczy	180	1	203	218	39	37	28	79	0
OBUiAD Katowice	1.146	9	195	65	0	28	41	312	3
OBUiAD Kraków	518	8	295	227	261	46	81	407	4
Delegatura w Kielcach	46	0	130	14	107	21	0	72	0
OBUiAD Lublin	1.167	4	197	85	184	76	78	72	2
OBUiAD Łódź	1.547	2	923	104	297	178	62	999	3
OBUiAD Poznań	261	4	321	15	118	59	64	235	2
OBUiAD Rzeszów	370	2	286	22	84	28	4	143	0
OBUiAD Warszawa	277	0	0	0	0	0	0	5	1
OBUiAD Wrocław	284	2	122	20	105	47	92	860	0
Razem	11.257	254	4.126	1.211	2.526	919	572	5.074	124
Łącznie	11.511		7.863			6.689			

Tab. nr 2.5. Zestawienie ilości wniosków wpływających, z wyróżnieniem rodzaju wnioskodawców.

Z powyższego zestawienia wynika, że najwięcej wniosków do Instytutu Pamięci Narodowej złożyły osoby fizyczne (11.511). W ramach IPN poszczególne pionki: śledczy, edukacyjny oraz archiwalny (pomiędzy jednostkami BUiAD) skierowały 7.863 sprawy. Pozostała część – 6.889 przypada na wnioski innych instytucji, np. wymiaru sprawiedliwości, czy ochrony państwa i porządku publicznego. W tych danych zawierają się również wnioski osób i instytucji z zagranicy skierowane do pionki archiwalnego. Jest ich 378.

Spośród tych spraw, poszczególne jednostki Biura zrealizowały ogółem 25.270.

Jednostka IPN	Sprawy zrealizowane w okresie sprawozdawczym	Suma wniosków wpływających do jednostki IPN
BUiAD	9.144	8.480
Delegatura w Radomiu	208	215
OBUiAD Białystok	1.033	1.056
Delegatura w Olsztynie	97	97
OBUiAD Gdańsk	1.653	1.581
Delegatura w Bydgoszczy	581	785
OBUiAD Katowice	1.791	1.799
OBUiAD Kraków	1.838	1.847
Delegatura w Kielcach	324	390
OBUiAD Lublin	2.897	1.865
OBUiAD Łódź	1.935	4.115
OBUiAD Poznań	1.070	1.079
OBUiAD Rzeszów	921	939
OBUiAD Warszawa	572	283
OBUiAD Wrocław	1.206	1.532

Razem	25.270	26.063
--------------	---------------	---------------

Tab. nr 2.6. Wnioski zrealizowane w zestawieniu z wnioskami skierowanymi do pionu udostępniania IPN.

Dużą część wniosków skierowanych przez osoby fizyczne stanowią wnioski dotyczące realizacji zadań wynikających z ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 1998 r Nr 162, poz. 1118 z późn. zm.). Prowadzone są kwerendy dotyczące potwierdzenia okresów internowania, zatrudnienia i wysokości wynagrodzeń dla celów emerytalno-rentowych. Udostępniane są uwierzytelnione kserokopie indywidualnych kart wynagrodzeń-kart zarobkowych, list płac, świadectw pracy, umów o pracę. Sporządzane są także wyciągi i wypisy oraz zaświadczenia o okresach internowania, zatrudnienia i wysokości zarobków na podstawie posiadanej dokumentacji. Termin realizacji sprawy wynosi około 1,5 miesiąca.

Przy realizacji tych kwerend BUiAD napotyka na trudności związane z brakiem dokumentacji finansowej w zasobie IPN. Przekazane do zasobu kartoteki finansowe funkcjonariuszy i pracowników cywilnych do 1969 r. są niekompletne, a w listach płac do 1979 r. brak niektórych lat i miesięcy. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz trybu i zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (Dz.U. z 1984 r. Nr 41, poz. 216 z późn. zm.), listy płac oraz karty uposażenia posiadały kategorię B12, w związku z powyższym po okresie 12 lat przechowywania podlegały niszczeniu przez dysponentów. Dopiero ustawa w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości z 15.01.1991 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 10, poz. 35 z późn. zm.) uregulowała okresy przechowywania zgodnie z przepisami emerytalnymi, rentowymi i podatkowymi.

Problemem są zastrzeżenia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych do sposobu prowadzenia zapisu na imiennych kartach wynagrodzeń. Często są one dla ZUS nieczytelne. Ponadto wiele jest pomyłek w dokumentach finansowych dotyczących danych osobowych, co stwarza utrudnienia w załatwianiu spraw wnioskodawców.

Zażalenia petentów dotyczą również niezrozumienia, że Instytut Pamięci Narodowej nie wystawia zaświadczeń o zatrudnieniu i wynagrodzeniu na druku Rp7, ustawowo zastrzeżonym dla pracodawców (następców prawnych), tylko wystawia zaświadczenia w innej formie lub przesyła uwierzytelnione kserokopie dokumentów finansowych. W okresie od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r. do pionu udostępniania IPN wpłynęło 2.650 nowych tego typu wniosków, a zostało zrealizowanych 2.424.

W ramach zrealizowanych wniosków w pionie archiwalnym zostało wykonanych ogółem 33.144 kwerendy, co przedstawia tabela nr 2.7.

Jednostka IPN	Ogółem kwerendy na wnioski osób fizycznych w jednostce	Ogółem kwerendy na wnioski osób prawnych w jednostce	Liczba kwerend wykonanych w poszczególnych jednostkach Biura
BUiAD	6.306	6.315	12.621
Delegatura w Radomiu	13	202	215
OBUiAD Białystok	274	759	1.033
Delegatura w Olsztynie	20	77	97
OBUiAD Gdańsk	252	1.917	2.169
Delegatura w Bydgoszczy	185	874	1.059
OBUiAD Katowice	771	712	1.483
OBUiAD Kraków	310	916	1.226
Delegatura w Kielcach	46	171	217
OBUiAD Lublin	3.486	1.776	5.262
OBUiAD Łódź	461	1.043	1.504
OBUiAD Poznań	294	623	917
OBUiAD Rzeszów	364	1.282	1.648
OBUiAD Warszawa	1.161	6	1.167
OBUiAD Wrocław	173	2.256	2.429
Razem	14.215	18.929	33.144

Tab. nr 2.7. Kwerendy zrealizowane w okresie sprawozdawczym przez pion udostępniania IPN.

Kolejna tabela ilustruje ilość zrealizowanych kwerend z podziałem na rodzaje wnioskodawców:

Jednostka IPN	Kwerendy dla osób fizycznych		Kwerendy dla osób prawnych						
	Kwerendy na wnioski krajowe	Kwerendy na wnioski zagraniczne	Kwerendy na wnioski pionu śledczego IPN	Kwerendy na wnioski pionu edukacyjnego IPN	Kwerendy na wnioski OBUiAD IPN	Kwerendy na wnioski organów wymiaru sprawiedliwości	Kwerendy na wnioski organów ochrony państwa i porządku publicznego	Kwerendy na wnioski innych instytucji krajowych	Kwerendy na wnioski instytucji zagranicznych
BUiAD	5.783	523	2.312	570	457	276	56	2.603	41
Delegatura w Radomiu	13	0	178	0	2	17	0	5	0
OBUiAD Białystok	271	3	242	94	72	113	59	179	0
Delegatura w Olsztynie	20	0	28	3	18	1	0	27	0
OBUiAD Gdańsk	247	5	687	661	33	21	38	476	1
Delegatura w Bydgoszczy	185	0	251	455	25	23	33	87	0
OBUiAD Katowice	809	8	215	112	0	27	49	302	7

OBUiAD Kraków	310	0	215	25	88	35	99	451	3
Delegatura w Kielcach	46	0	47	14	60	12	0	38	0
OBUiAD Lublin	3.452	4	383	254	191	480	78	388	2
OBUiAD Łódź	459	2	481	268	16	5	2	268	3
OBUiAD Poznań	294	0	392	11	38	23	16	143	0
OBUiAD Rzeszów	362	2	713	288	84	31	5	161	0
OBUiAD Warszawa	1.161	0	0	0	0	0	0	5	1
OBUiAD Wrocław	171	2	299	870	58	67	169	793	0
Razem	13.666	549	6.443	3.625	1.142	1.131	604	5.926	58
Łącznie	14.215		11.210			7.719			

Tab. nr 2.8. Zestawienie zrealizowanych kwerend z podziałem na rodzaje wnioskodawców.

Z powyższych zestawień wynika, że dla osób fizycznych zostało zrealizowanych 14.215 kwerend. W ramach IPN dla poszczególnych pionów: śledczego, edukacyjnego oraz dla jednostek terenowych samego Biura Udostępniania wykonano 11.210 kwerend. Dla pozostałych instytucji prawnych zrealizowano 7.719 kwerend archiwalnych. W liczbach tych zawarte są również kwerendy wykonane na podstawie wniosków osób i instytucji zagranicznych – ogółem 607.

Różnica pomiędzy liczbą wniosków zrealizowanych (25.270) przez pion archiwalny a liczbą wykonanych kwerend (33.144) wynika stąd, że wielu wnioskodawców w swoich wystąpieniach zwraca się z pytaniami odnośnie do kilku zagadnień bądź osób. W większości przypadków kwerendy te są skomplikowane, wymagają dokładnego sprawdzenia zasobu w celu uzyskania wyniku jak najbardziej odpowiadającego rzeczywistemu stanowi posiadania przez Instytut materiałów archiwalnych dotyczących danego tematu. Dlatego też kwerenda archiwalna przeprowadzana jest nie tylko w zasobie jednostki pionu udostępniania, do której został wystosowany wniosek, ale również w zasobach innych Oddziałów IPN. W związku z tym w Instytucie Pamięci Narodowej panuje zasada kierowania sprawy tam, gdzie znajdują się odpowiednie dokumenty archiwalne. Szczególnie zasada ta sprawdza się przy realizacji wniosków osób fizycznych, które często nie mają rozeznania w panujących w polskiej archiwistyce regułach gromadzenia i przechowywania materiałów archiwalnych (zasada pertynencji i proveniencji). Ponadto wnioskodawcy nie zawsze dysponują pełnymi informacjami, które są istotne przy poszukiwaniu dokumentów dotyczących interesującego ich problemu. Często w wyniku pierwszych sprawdzeń udaje się uzyskać dodatkowe wiadomości, które pozwalają na pogłębienie kwerendy archiwalnej. Tak więc odpowiedź jaką otrzymuje wnioskodawca jest wynikiem sprawdzenia całego zasobu archiwalnego IPN.

2.3. Realizacja wniosków naukowo – badawczych

Oprócz udostępniania społeczeństwu dokumentów wytworzonych przez organy bezpieczeństwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, podstawowym zadaniem Instytutu Pamięci Narodowej-Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu jest umożliwienie historykom i badaczom dostępu do materiałów archiwalnych, które z uwagi na ich wytwórcę – organy bezpieczeństwa, były przez dziesiątki lat niedostępne. Te zadania IPN wykonuje na mocy art. 36 ust. 5 ustawy o IPN, z uwzględnieniem art. 37 i 41 przywołanej ustawy oraz ustawy o narodowym zasobie archiwalnym, ustawy o ochronie informacji niejawnych i ustawy o ochronie danych osobowych. Zgodnie z art. 37 ust. 2 ustawy o IPN osoba pokrzywdzona, której udostępniono materiały archiwalne, może wyrazić zgodę na udostępnienie swoich danych osobowych osobom lub instytucjom, a także na powszechną ich dostępność, m.in. do celów naukowych.

Szczególną rolę w prowadzeniu badań naukowych odgrywa pion udostępniania: Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów. Polega ona na udostępnianiu zgromadzonych materiałów archiwalnych oraz umożliwianiu innym placówkom naukowym, organizacjom oraz osobom ich wykorzystania w celu prowadzenia badań naukowych z zachowaniem warunków określonych w wymienionej ustawie.

Udostępnianie dokumentów następuje na pisemny wniosek skierowany do Biura Udostępniania. Winien on zawierać dokumenty potwierdzające prowadzenie badań naukowych np. rekomendację naukową, zaświadczenie z placówki naukowej lub innej instytucji. Z uwagi na to, że w czytelniach pionu archiwalnego w omawianym okresie nie było jeszcze wszystkich pomocy ewidencyjnych do posiadanych materiałów archiwalnych (wynikało to z konieczności takiego przetworzenia spisów zdawczo-odbiorczych, aby nie naruszać przepisów ustawy o ochronie informacji niejawnych), na podstawie informacji podanych we wniosku – temat pracy badawczej oraz zawierające się w nim zagadnienia – pracownicy pionu udostępniania przeprowadzali kwerendę archiwalną, która miała na celu odnalezienie interesujących wnioskodawcę dokumentów. Po zakończeniu kwerendy materiały są przygotowywane przez pracowników do udostępnienia. Przygotowanie to polega na przeglądzie wytypowanych materiałów pod względem zniesienia klauzuli zgodnie z art. 86 ust. 3 ustawy o ochronie informacji niejawnych. Jest to szczególnie ważne z uwagi na fakt, że

materiały, które zostały zgromadzone w zasobie Instytutu Pamięci Narodowej w większości były opatrzone najwyższymi klauzulami tajności „tajne”, „tajne spec. znaczenia”, „ściśle tajne”.

Obecnie w czytelnich pionu udostępniania znajdują się pomoce ewidencyjne do materiałów zgromadzonych w zasobie IPN, na podstawie których osoba prowadząca badania naukowe może sama dokonać wyboru interesujących ją materiałów źródłowych, niezbędnych do pracy. Dostępność niewątpliwie przyczyni się do poprawienia trafności wyboru dokumentów i sprawi, że to badacz będzie sam decydował, które materiały są mu niezbędne do prowadzonych badań.

Niejednokrotnie materiały ze względu na swój stan techniczny wymagają również opracowania archiwalnego, czyli szycia, klejenia, paginowania. Po przygotowaniu dokumentów archiwalnych wnioskodawca jest informowany pisemnie o możliwości zapoznania się z nimi. Z przygotowanymi dokumentami wnioskodawca zapoznaje się w czytelnich pionu udostępniania.

Do pionu udostępniania w minionym okresie sprawozdawczym, od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r. wpłynęło ogółem 1.710 wniosków naukowo-badawczych. Najwięcej, 799 tego typu wniosków zostało skierowanych do IPN przez osoby fizyczne, 767 wystąpień złożyli pracownicy pionu badawczego Instytutu Pamięci Narodowej, w związku z wykonywanymi projektami badawczymi, 144 wnioski skierowały instytucje, np. Telewizja Polska S.A., prywatne stacje telewizyjne, telewizyjne stacje zagraniczne, gazety, czasopisma czy też wydawnictwa. W danych tych jest 65 wniosków z zagranicy. Ilość wpływających wniosków przedstawiają tabele nr 2.9 i 2.10.

Jednostka IPN	Wnioski osób fizycznych	Wnioski pionu edukacyjnego IPN	Wnioski innych instytucji	Ogółem
BUiAD	369	259	83	711
OBUiAD Białystok	24	3	3	30
Delegatura w Olsztynie	3	2	0	5
OBUiAD Gdańsk	48	42	0	90
Delegatura w Bydgoszczy	28	105	0	133
OBUiAD Katowice	26	57	29	112
OBUiAD Kraków	99	61	10	170
Delegatura w Kielcach	0	10	0	10
OBUiAD Lublin	62	11	3	76
OBUiAD Łódź	23	99	7	129

OBUiAD Poznań	23	36	3	62
OBUiAD Rzeszów	48	49	1	98
OBUiAD Warszawa	0	13	0	13
OBUiAD Wrocław	46	20	5	71
Razem	799	767	144	1.710

Tab. nr 2.9. Wnioski naukowo-badawcze, które wpłynęły do pionu udostępniania.

Jednostka IPN	Osoby indywidualne		Placówki/institucje naukowe		Pion edukacyjny IPN
	Krajowe	Zagraniczne	Krajowe	Zagraniczne	
BUiAD	333	36	55	28	259
OBUiAD Białystok	24	0	3	0	3
Delegatura w Olsztynie	3	0	0	0	2
OBUiAD Gdańsk	47	1	0	0	42
Delegatura w Bydgoszczy	28	0	0	0	105
OBUiAD Katowice	24	2	27	2	57
OBUiAD Kraków	99	0	9	1	61
Delegatura w Kielcach	0	0	0	0	10
OBUiAD Lublin	62	0	3	0	11
OBUiAD Łódź	20	3	7	0	99
OBUiAD Poznań	23	0	2	1	36
OBUiAD Rzeszów	48	0	1	0	49
OBUiAD Warszawa	0	0	0	0	13
OBUiAD Wrocław	45	1	5	0	20
Razem	756	43	112	32	767

Tab. nr 2.10. Statystyka wniosków naukowo-badawczych, które wpłynęły do pionu udostępniania z rozbiciem na rodzaje wnioskodawców.

W okresie od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r. zostały zrealizowane ogółem w pionie archiwalnym 1.333 wnioski badawcze, co obrazuje tabela nr 2.11.

Jednostka IPN	Wnioski skierowane	Wnioski zrealizowane
BUiAD	711	521
OBUiAD Białystok	30	27
Delegatura w Olsztynie	5	2
OBUiAD Gdańsk	90	63
Delegatura w Bydgoszczy	133	119

OBUiAD Katowice	112	182
OBUiAD Kraków	170	42
Delegatura w Kielcach	10	10
OBUiAD Lublin	76	74
OBUiAD Łódź	129	129
OBUiAD Poznań	62	29
OBUiAD Rzeszów	98	62
OBUiAD Warszawa	13	6
OBUiAD Wrocław	71	67
Razem	1.710	1.333

Tab. nr 2.11. Zestawienie liczby wniosków skierowanych i zrealizowanych.

Najwięcej wniosków naukowo-badawczych wpłynęło do IPN w Warszawie, Bydgoszczy oraz Krakowie. Poniekąd wynika to z istnienia w tych miastach lub ich okolicy dużych i prężnych ośrodków zajmujących się badaniem najnowszej historii Polski (Polska Akademia Nauk, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie).

W ramach realizacji wniosków naukowo-badawczych w pionie udostępniania, jego pracownicy zrealizowali 5.500 kwerend, w tym należy wymienić, że dla osób fizycznych 1.968 oraz dla pionu edukacyjnego IPN 3.180. Dla innych instytucji 352 kwerendy. Szczegółowo przedstawia te dane tabela nr 2.12.

Jednostka IPN	Osoby Indywidualne	Pion edukacyjny IPN	Placówki/instytucje naukowe	Ogółem zrealizowane kwerendy w jednostce pionu udostępniania
BUiAD	637	413	207	1257
OBUiAD Białystok	26	47	23	96
OBUiAD Gdańsk	145	662	0	807
Delegatura w Bydgoszczy	79	455	0	534
OBUiAD Katowice	52	95	67	214
OBUiAD Kraków	46	25	10	81
Delegatura w Kielcach	0	14	0	14
OBUiAD Lublin	587	254	3	844
OBUiAD Łódź	209	273	18	500
OBUiAD Poznań	69	13	1	83
OBUiAD Rzeszów	57	37	1	95

OBUiAD Warszawa	0	22	0	22
OBUiAD Wrocław	61	870	22	953
Razem	1.968	3.180	352	5.500

Tab. nr 2.12. Zestawienie zrealizowanych kwerend naukowo-badawczych.

Warto przytoczyć przykładowe tematy kwerend, które zostały zrealizowane w pionie udostępniania IPN dla pokazania różnorodności materiałów znajdujących się w zasobie Instytutu Pamięci Narodowej:

- *Katastrofy samolotów pasażerskich II – 62 w dniach 14.03.1980, 9.05.1987,*
- *Działalność aparatu bezpieczeństwa PRL wobec kardynała Stefana Wyszyńskiego w latach 1953-1956,*
- *Kolektywizacja rolnictwa w województwie łódzkim w latach 1948-1957,*
- *Dokumenty dotyczące wyjazdu Zofii Kossak z Polski i jej udziału w procesie dr W. Deringa (dla Università degli studi di Bologna),*
- *Wysiedlenia Polaków i Żydów przeprowadzane w latach II wojny światowej z terenów włączonych do III Rzeszy i z Zamojszczyzny,*
- *Osoby poległe w obozach na terenie b. Prus Wschodnich (kwerenda dla z-cy Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego),*
- *Neither Officers nor Gentlemen (o czarnej propagandzie, Akcji „N” i niemieckich reakcjach),*
- *Bursztynowa Komnata (kwerenda przeprowadzona dla potrzeb filmu powstającego w Rekaktion Zeitgeschichte ZDF i Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie),*
- *Partyzantka na kielecczyźnie po 1947 r.,*
- *Wołyń-Galicja Wschodnia 1943-1944 (wyniki kwerendy zostały opublikowane: „Wołyń Galicja Wschodnia. Przewodnik po polskich i ukraińskich źródłach archiwalnych”, tom 1, wydane przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych oraz Państwowy Komitet Archiwów Ukrainy),*
- *Życie społeczne i religijne Ukraińców na Warmii i Mazurach w latach 1947-1970,*
- *Z notatnika agitatora (dla wystawy w Muzeum Podlaskim w Białymstoku),*
- *Działania SB wobec TOW „Gryf Pomorski”,*
- *Wydarzenia grudnia 1970 w świetle sprawozdań SB,*
- *NSZZ „Solidarność” w świetle materiałów SB,*

- *Tzw. „wojna balonowa” 1951-1956 – ulotki z Zachodu o treści antyradzieckiej,*
  - *Akcja V-1 i V-2,*
  - *Historia Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP,*
  - *Karol Wojtyła w dokumentach UB i SB,*
  - *Uniwersytet Jagielloński w latach 1945-1989,*
  - *kwerendy dotyczące materiałów, które później zostały wykorzystane w filmach poświęconych Józefowi Kurasiowi (emitowany w programie 1 TVP), czy Mieczysławowi Wądołnemu „Mścicielowi”,*
    - *Losy żołnierzy polskich sił zbrojnych, którzy powrócili do Kraju po 1945 roku,*
    - *Szmalcownictwo i kolaboracja – zagłada Żydów na ziemiach polskich,*
    - *Czy odbijano Sobibor (artykuł publikowany w czasopiśmie „Więź”),*
    - *Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie po 1944 roku (materiały wykorzystane do publikacji),*
    - *Łódź i Ziemia Łódzka w latach wojny i okupacji 1939 - 1945 (materiały wykorzystane do ekspozycji w Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi),*
    - *Straty dzieł sztuki powstałe na skutek II wojny światowej na terenie Polski w jej obecnym kształcie,*
    - *Areszt Śledczy PUBP w Krośnie i jego więźniowie w latach 1944-1956,*
    - *Spór o polskie Millenium 1966,*
    - *Czerwiec 1976 – geneza, przebieg, konsekwencje,*
    - *Polskie Stronnictwo Ludowe – kolektywizacja wsi,*
    - *Udział pracowników naukowych i studentów Uniwersytetu Wrocławskiego w przełomowych wydarzeniach PRL (materiały wykorzystane na potrzeby wystawy),*
    - *Polska jako członek byłego bloku komunistycznego wobec polityki wschodniej RFN (kwerenda archiwalna wykonana dla Instytutu Studiów Politycznych PAN),*
    - *Żołnierze wyklęci (Oficyna Wydawnicza Volumen),*

W ramach realizacji naukowo-badawczych kwerend archiwalnych udostępnione były między innymi akta Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, Komitetu do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, materiały postępowań prowadzonych przez urzędy bezpieczeństwa publicznego, akta postępowań prokuratorskich i sądowych, akta więzienne z okresu stalinowskiego, materiały dotyczące jednostek Korpusu

Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Informacji Wojskowej oraz akta Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Wykorzystano je do powstających rozpraw naukowych, artykułów prasowych, publikacji, wystaw (np. „Polscy robotnicy przymusowi” – wystawa organizowana przez Fundację Polsko-Niemieckie Pojednanie), filmów dokumentalnych (np. „Śmierć Żydów” dla TV ARD 1; „Raport” TVN 24 dotyczący zbrodni ludobójstwa na Polakach w 1943 na Wołyniu; „Głos nadziei”, w reżyserii Macieja Drygasa, film o Radiu Wolna Europa).

W okresie sprawozdawczym do celów naukowo-badawczych zostało udostępnionych 36.355 jednostek archiwalnych. Liczby udostępnionych materiałów archiwalnych przez poszczególne jednostki udostępniania w związku z realizacją wniosków naukowo-badawczych przedstawia tabela nr 2.13.:

Jednostka IPN	Ilość j.a. materiałów archiwalnych udostępnionych
BUiAD	17.818
OBUiAD Białystok	3.123
OBUiAD Gdańsk	1.514
Delegatura w Bydgoszczy	1.372
OBUiAD Katowice	576
OBUiAD Kraków	2.334
Delegatura w Kielcach	300
OBUiAD Lublin	2.313
OBUiAD Łódź	2.385
OBUiAD Poznań	827
OBUiAD Rzeszów	2.229
OBUiAD Warszawa	339
OBUiAD Wrocław	1.225
Razem	36.355

Tab. nr 2.13. Ilość materiałów udostępnionych w związku z realizacją wniosków naukowo-badawczych.

2.4. Udostępnianie zasobu archiwalnego znajdującego się w Instytucie Pamięci Narodowej przez Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN

Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN udostępniają materiały archiwalne z zasobu Instytutu, jak również ich uwierzytelnione odpisy, wypisy, wyciągi, reprodukcje.

Materiały archiwalne udostępniane są w czytelnich akt jawnych i niejawnych pionu udostępniania oraz wypożycza się je jednostkom organizacyjnym Instytutu i instytucjom, takim jak np. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu, sądy, prokuratury, Rzecznik Interesu Publicznego, urzędy wojewódzkie. Dokumenty udostępnia się w stanie uporządkowanym i opracowane pod względem archiwalnym.

W okresie sprawozdawczym udostępniono w czytelnich akt BUiAD i OBUiAD ogółem 55.056 j.a. W okresie tym czytelnie pionu udostępniania odwiedziło 2.517 osoby składając 7.456 wizyt.

Jednostka IPN	Liczba j.a. udostępnionych	Liczba osób korzystających z czytelni	Liczba wizyt złożonych w czytelniach
BUiAD	28.842	857	2.137
Delegatura w Radomiu	384	144	146
OBUiAD Białystok	4.116	822	827
OBUiAD Gdańsk	4.345	38	439
Delegatura w Bydgoszczy	1.640	27	231
OBUiAD Katowice	1.487	37	310
OBUiAD Kraków	2.315	72	739
Delegatura w Kielcach	330	4	167
OBUiAD Lublin	3.338	74	586
OBUiAD Łódź	2.395	150	735
OBUiAD Poznań	1.201	57	57
OBUiAD Rzeszów	3.199	51	754
OBUiAD Warszawa	311	60	60
OBUiAD Wrocław	1.153	124	268
Razem	55.056	2.517	7.456

Tab. nr 2.14. Zestawienie liczb jednostek archiwalnych udostępnionych w czytelniach, użytkowników i wizyt

Najwięcej jednostek archiwalnych udostępniono w czytelniach Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie (28.842 j.a), OBUiAD w Gdańsku (4.345 j.a), OBUiAD w Białymstoku (4.116 j.a). Najmniej jednostek archiwalnych udostępniły Delegatury Instytutu w Kielcach (330 j.a), Radomiu (384 j.a).

Najwięcej użytkowników gościło w czytelniach BUiAD IPN w Warszawie (857) i OBUiAD w Białymstoku (822).

Największą liczbę odwiedzin w czytelniach odnotowały BUiAD w Warszawie (2.137), OBUiAD w Białymstoku (827), OBUiAD w Krakowie (739).

W czytelniach istnieje możliwość wykonania kopii interesujących dokumentów, skanów, czy też przegrania na CD-romy. Osoba, która prowadzi badania naukowe może również za pomocą znajdujących się w pracowniach pionu udostępniania katalogów, inwentarzy, spisów zdawczo-odbiorczych sama wytypować materiały, które ją interesują.

Wyraźnie, w porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym, wzrosło zainteresowanie zasobem archiwalnym. Odnotowano zdecydowaną tendencję wzrostową udostępniania jednostek archiwalnych, co obrazuje poniższa tabela nr 2.15.

Ogółem jednostki IPN	1.07.2001 r. – 30.06.2002 r.	1.07.2002 r.-30.06.2003 r.
Liczba j.a. udostępnionych w czytelniach	24.016	55.056
Liczba osób korzystających z czytelni	2.016	2.517

Tab. nr 2.15. Zestawienie udostępnionych jednostek archiwalnych w okresach sprawozdawczych 1.07.2001 r. - 30.06.2002 r. oraz 1.07.2002 r. – 30.06.2003 r.

Liczba jednostek archiwalnych udostępnionych ogółem w jednostkach Instytutu wzrosła ponad dwukrotnie. W poszczególnych czytelniach najwyższy wzrost udostępnionych jednostek archiwalnych w stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego odnotowały czytelnie OBUiAD we Wrocławiu (ponad pięciokrotny), OBUiAD w Białymstoku (blisko czterokrotny) i OBUiAD w Lublinie (trzykrotny). Żadna z jednostek IPN nie odnotowała spadku liczby jednostek archiwalnych udostępnionych w czytelniach.

Liczba użytkowników wzrosła wyraźnie w OBUiAD w Białymstoku (czterokrotnie), natomiast spadek liczby użytkowników odnotowały czytelnie OBUiAD we Wrocławiu i Łodzi.

Do tendencji wzrostowej przyczyniła się przede wszystkim większa liczba realizowanych wniosków naukowo-badawczych (spośród 55.056 j.a. udostępnionych w czytelniach, 36.355 j.a. dotyczy wniosków naukowo-badawczych). Na liczbę zrealizowanych wniosków miały również wpływ stale napływające nabytki i środki ewidencyjne, które pozwalały na przeprowadzenie szczegółowych kwerend zgodnych z oczekiwaniami wnioskodawców.

W sposób znaczący w omawianym okresie sprawozdawczym poprawiła się sytuacja funkcjonowania czytelni. Warto przypomnieć, że ich powstawanie i funkcjonowanie było procesem zróżnicowanym i hamowanym przez trudności związane przede wszystkim z brakiem pomieszczeń. Charakter udostępnianego zasobu wymógł potrzebę tworzenia czytelni akt jawnych i niejawnych. Zbyt mała liczba miejsc w stosunku do zainteresowania czytelników i ilości udostępnianego zasobu spowodowała przedłużenie pracy czytelni, aby sprostać potrzebom czytelników.

Czytelnie akt jawnych BUiAD i OBUiAD funkcjonują trzy dni w tygodniu w godzinach 9⁰⁰-15⁰⁰, w pozostałe dni w godzinach 9⁰⁰-19⁰⁰.

Warto zaznaczyć, że w omawianym okresie sprawozdawczym już we wszystkich oddziałach działają czytelnie, w których liczba miejsc pracy waha się od 3 do 15 – BUiAD 26 (11 w Warszawie przy Pl. Krasińskich i 15 przy ul. Towarowej), Delegatura w Radomiu 3, OBUiAD Białystok 8, OBUiAD Gdańsk 4, Delegatura w Bydgoszczy 8, OBUiAD Katowice

2, OBUiAD Kraków 7, Delegatura w Kielcach 2, OBUiAD Lublin 8, OBUiAD Poznań 12, OBUiAD Rzeszów 12, OBUiAD Wrocław 3.

Największą czytelnią jest czytelnia akt jawnych BUiAD w Warszawie, znajdująca się przy ul. Towarowej 28. Czytelnia ta dysponuje 15 stanowiskami pracy (to ponad dwukrotnie więcej stanowisk niż w poprzednim okresie sprawozdawczym), 1 stanowiskiem komputerowym, 2 czytnikami do przeglądania mikrofilmów. Stanowiska pracy zaopatrzone są w lampki i wtyczki do laptopów. Ponadto w czytelni znajdują się inwentarze i spisy zdawczo-odbiorcze. Druga czytelnia BUiAD znajduje się przy Pl. Krasińskich 2/4/6. Dysponuje ona 11 stanowiskami pracy, 2 czytnikami do przeglądania mikrofilmów i mikrofilmów.

Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w omawianym okresie sprawozdawczym wypożyczyły ogółem 18.999 j.a. Większą część z tej liczby – 17.479 j.a. stanowią wypożyczenia w obrębie samego Instytutu – dla pionu edukacyjnego i śledczego, w celach służbowych związanych z prowadzeniem badań naukowych oraz prowadzeniem śledztw, jak również dla jednostek pionu udostępniania w oddziałach IPN dla realizacji wniosków o udostępnienie dokumentów/zapytanie o status pokrzywdzonego na podstawie ustawy o IPN. Zasady udostępniania materiałów archiwalnych do celów służbowych pracowników BEP/OBEP i GKŚZpNP/OKŚZpNP normuje Regulamin udostępniania dokumentów znajdujących się w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej–Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu do celów służbowych.

Pozostałe 1.520 j.a. stanowią wypożyczenia do celów służbowych uprawnionych organów bądź instytucji, np. Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, sądów, prokuratur, Rzecznika Interesu Publicznego, urzędów wojewódzkich.

Jednostka IPN	Ilość j.a. wypożyczonych w obrębie IPN	Ilość j.a. wypożyczonych innym instytucjom
BUiAD	6.686	422
Delegatura w Radomiu	20	36
OBUiAD Białystok	81	62
OBUiAD Gdańsk	3.841	62
Delegatura w Bydgoszczy	1.741	52
OBUiAD Katowice	1.348	42
OBUiAD Kraków	330	112
Delegatura w Kielcach	68	44
OBUiAD Lublin	190	154

OBUiAD Łódź	1.034	163
OBUiAD Poznań	714	63
OBUiAD Rzeszów	55	67
OBUiAD Warszawa	8	0
OBUiAD Wrocław	1.452	231
Razem	18.999	

Tab. nr 2.16. Zestawienie jednostek archiwalnych wypożyczonych w obrębie i poza IPN.

Zarówno liczba jednostek wypożyczonych w obrębie IPN, jak i poza IPN w omawianym okresie sprawozdawczym, w porównaniu z poprzednim wzrosła dwukrotnie, co obrazuje poniżej tabela nr 2.17.:

	1.07.2001 r. -30.06.2002 r.	1.07.2002 r.-30.06.2003 r.
Liczba j.a. wypożyczonych w obrębie IPN	8.429	17.479
Liczba j.a. wypożyczonych poza IPN	836	1.520
Liczba j.a. wypożyczonych ogółem	9.265	18.999

Tab. nr 2.17. Zestawienie jednostek archiwalnych wypożyczonych w okresach sprawozdawczych 1.07.2001 r. - 30.06.2002 r. oraz 1.07.2002 r.-30.06.2003 r.

Reasumując, tendencja wzrostowa w udostępnianiu zasobu archiwalnego jest wynikiem przede wszystkim ogromnej pracy, bez której realizacja kwerend na podstawie niekompletnego zbioru pomocy ewidencyjnych nie byłaby możliwa. Charakter przejętego zasobu wymaga od pracowników nie tylko opracowania merytorycznego i technicznego akt, ale również ich przeglądu (o ile poprzedni dysponent tego nie uczynił), dotyczącego dostosowania klauzuli do przepisu artykułu 86 ust. 3 ustawy z dnia 22 stycznia 1999 roku o ochronie informacji niejawnych, zgodnie z którym po upływie 36 miesięcy od dnia wejścia w życie tej ustawy, dokumenty, w stosunku do których nie dokonano przeglądu stają się jawne z wyjątkiem dokumentów odpowiadających kryteriom określonym w art. 25 ust. 2 p. 1 i 2 rzeczonyj ustawy. W okresie sprawozdawczym, dla przykładu jedna sekcja (licząca 6 osób) Wydziału Udostępniania BUiAD w Warszawie naniosła odpowiednie klauzule na 5.778 jednostkach archiwalnych. W związku z przejętym, często nieopracowanym zasobem, realizacja jednej sprawy wymaga przeprowadzenia kwerendy w aktach liczących od kilkunastu do kilkudziesięciu jednostek archiwalnych. Pracownicy, pomimo istniejących trudności, dokładają wszelkich starań, aby każda sprawa, która wpływa do Instytutu była załatwiana w sposób rzetelny i zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi.

3. Ewidencja i informacja

Wydział Ewidencji i Informacji oraz Referaty Ewidencji i Informacji realizują zadania w zakresie:

- gromadzenia, porządkowania i opracowywania ewidencji,
- tworzenia baz danych pomocy ewidencyjnych sporządzanych dla przejmowanego zasobu archiwalnego,
- udzielania informacji Wydziałowi Udostępniania, referatom udostępniania oraz innym jednostkom organizacyjnym IPN odnośnie do realizowanych przez nie zadań,
- organizowania i koordynowania kwerend tematycznych,
- udzielania informacji innym podmiotom i osobom fizycznym w zakresie określonym odrębnymi przepisami.

W każdym z oddziałów IPN pracownicy pionu ewidencji i informacji uporządkowali przekazane zbiory kartoteczne przejęte z b. Urzędu Ochrony Państwa oraz poszczególnych komend wojewódzkich Policji. Zgodnie z wytycznymi Kolegium IPN w okresie sprawozdawczym położono nacisk na jak najszybsze udostępnienie posiadanej ewidencji, w celu umożliwienia korzystającym samodzielnego prowadzenia kwerend. Ze względu na małą powierzchnię czytelní, tradycyjne inwentarze kartkowe zostały zastąpione inwentarzami w formie elektronicznej. Powyższą ewidencję utworzono na podstawie przekazanych kart inwentarzowych, jak też na podstawie spisów zdawczo-odbiorczych. Ze względu na brak profesjonalnego oprogramowania do tworzenia baz danych, korzystano przy tym z dostępnego programu, tj. Access i Excel.

Prace Wydziału i Referatów Ewidencji i Informacji są utrudnione ze względu na stan przekazanych kartotek i pozostałej ewidencji. Większość przekazanego zbioru kartotecznego wymagała ponownego uporządkowania, tj. nadania jednolitego układu alfabetycznego bądź fonetycznego. Większość kartotek była przekazana w częściach. Po przejęciu została scalona przez archiwistów IPN. Prace te były prowadzone równocześnie z kwerendami.

W okresie sprawozdawczym we wszystkich oddziałach IPN powstały zbiory ewidencji elektronicznej. Pracownicy pionu ewidencji starali się tworzyć bazy danych biorąc pod uwagę zapotrzebowanie korzystających, tj. pracowników BEP, prokuratorów, pracowników BUiAD i OBUiAD. W pierwszej kolejności powstała ewidencja elektroniczna materiałów archiwalnych najczęściej udostępnianych. W następnej kolejności tworzone bazy danych dla materiałów, które nie posiadały żadnej ewidencji. Ze względu na to, że spisy zdawczo-odbiorcze były niejawné, aby mogły znaleźć się w czytelniach wymagały odpowiedniego przygotowania przez pracowników Instytutu Pamięci Narodowej, tak aby powstałe w ten sposób pomoce ewidencyjne nie naruszały przepisów ustawy o ochronie informacji niejawnych. Opracowaniu podlegały niemal wszystkie spisy. Dopiero po tych czynnościach spisy mogły być przekazane do czytelní i udostępnione badaczom jako pomoce ewidencyjno-informacyjna.

Praca Wydziału i Referatów Ewidencji i Informacji w okresie sprawozdawczym koncentrowała się także na dokonywaniu kwerend we wszystkich posiadanych zbiorach kartotecznych oraz w innych pomocach ewidencyjnych takich jak: spisy zdawczo-odbiorcze sporządzone dla przekazywanych akt, skorowidze alfabetyczne, inwentarze kartkowe, inwentarze elektroniczne, kartoteki sporządzone przez byłé służby specjalne.

Przekazywane spisy zdawczo-odbiorcze zawierały wiele błędów i zbyt małą ilość informacji umożliwiających prowadzenie kwerend tematycznych. Pracownicy pionu ewidencji i informacji, we współpracy z pionem udostępniania nanosili na bieżąco poprawki do posiadanej ewidencji. Kwerendy kartoteczne prowadzone były dla kwerend dotyczących poszczególnych osób. Każda wymagała średnio około 20 sprawdzeń przeprowadzonych we wszystkich kartotekach.

Oprócz kwerend w zasobie kartotecznym archiwisci zatrudnieni w pionie ewidencji i informacji realizowali także tematyczne kwerendy archiwalne.

Realizacja każdej z kwerend wymaga przeprowadzenia stosownych kwerend kartotecznych. W szczególności kładziono nacisk na sprawdzenia dotyczące realizacji wniosków osób pokrzywdzonych oraz kwerend prowadzonych dla pionu prokuratorskiego Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Do przejścia pozostały jeszcze kartoteki ogólnoinformacyjne SB, stanowiące około 18 % wszystkich zbiorów kartotecznych. Ostateczne przejście wszystkich kartotek nastąpi w końcu 2003 r. Tempo ich przejmowania uzależnione jest od dotychczasowych dysponentów tych zbiorów.

3.1. Wydział Ewidencji i Informacji Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

3.1.1. Informacje o posiadanym zasobie kartotecznym

W okresie sprawozdawczym dobiegł końca proces przejmowania kartotek z następujących instytucji: Wojskowych Służb Informacyjnych, Komendy Stołecznej Policji, Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. W dalszym ciągu trwają prace związane z przejmowaniem kartotek z Biura Ewidencji i Archiwum Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Archiwum Agencji Wywiadu.

Kartoteki przejmowane z Wojskowych Służb Informacyjnych i Komendy Stołecznej Policji były przekazane w częściach i wymagały scalenia. Nadano im układ alfabetyczny. Kartoteki byłej Służby Bezpieczeństwa były w większości nieuporządkowane (bez żadnego układu) i wymagały uporządkowania przez archiwistów IPN, co dopiero umożliwiło korzystanie z nich. Czynności porządkowe dotyczyły łącznie ok. 90% przekazywanych zbiorów.

Według stanu na dzień 30 czerwca 2003 r. BUiAD posiada następujące zbiory kartoteczne:

- kartoteka osobowa pracowników resortu spraw wewnętrznych – ok. 341,5 mb.,
- kartoteka ogólnoinformacyjna WSW – ok. 130 mb.,
- kartoteka faktologiczna WSW – ok. 4,6 mb.,

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – ok. 1282,5 mb.,
- kartoteka odtworzeniowa SB – ok. 70 mb.,
- kartoteka faktologiczna SB – ok. 1930 mb.,
- kartoteka osób, które podpisały narodowościową listę niemiecką – 102 mb.,
- kartoteka pomocnicza poszczególnych departamentów i biur b. MSW – ok. 64,5 mb.,
- kartoteka paszportowa – ok. 1892,5 mb.,
- kartoteka repatriacyjna MSW i GKBZpNP – 1467 mb.

W sumie zasób kartoteczny pozostający w dyspozycji Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów wynosi 7.284,6 metrów bieżących. W okresie sprawozdawczym przejęto 2.517,6 mb. kartotek.

3.1.2. Informacje o elektronicznych pomocach ewidencyjnych

Ze względu na ciągłość prowadzenia baz danych trudno jest precyzyjnie określić wielkość powstałego zbioru w okresie sprawozdawczym. W okresie trzyletniej działalności pracownicy Wydziału sporządzili następujące pomoce ewidencyjne:

- inwentarz „kartkowy” elektroniczny – 65.307 rekordów,
- baza danych dotycząca akt osobowych przejętych do zasobu BUiAD – 94.098 rekordów,
- elektroniczna ewidencja dotycząca akt sądów wojskowych – 174.792 rekordy,
- elektroniczna ewidencja dotycząca konkordancji sygnatur – 164.123 rekordy.

W sumie na dzień 30 czerwca 2003 Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów posiada ewidencję elektroniczną o wielkości 498.320 rekordów.

Całość sporządzonej ewidencji elektronicznej oraz kopie spisów zdawczo-odbiorczych jest dostępna dla korzystających z czytelni Biura.

Ponadto na bieżące potrzeby Wydziału Udostępniania tworzone były pomoce ewidencyjne, np. informacje o przejętych rejestrach aresztowanych, aktualnych klauzulach materiałów archiwalnych.

3.1.3. Sprawdzenia i kwerendy zrealizowane przez pracowników Wydziału

W okresie sprawozdawczym zrealizowano 10.814 kwerend tematycznych, między innymi dla Rzecznika Interesu Publicznego, dotyczących spraw repatriacji („KARTA”, osoby prywatne, Archiwum Akt Nowych), dla pionu prokuratorskiego IPN, Biura Edukacji Publicznej IPN, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

W ramach Wydziału funkcjonuje Sekcja Współpracy z Rzecznikiem Interesu Publicznego. Sekcja udostępniła 5.931 jednostek archiwalnych dla Biura RIP.

Wszystkie udostępniane materiały archiwalne były wstępnie opracowywane przez pracowników Wydziału Ewidencji i Informacji. Archiwiści zszyli akta, sfoliowali lub spaginowali oraz przejrzeni pod kątem dostosowania klauzul tajności na podstawie obowiązujących przepisów.

Dla potrzeb ww. instytucji zrealizowano 36.556 kwerend, w tym:

- 17.147 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 2.500 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 16.909 dla Wydziału i Referatów Udostępniania.

3.2. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Białymstoku

3.2.1. Posiadany zasób kartoteczny wynosi 118, 15 metrów bieżących w tym:

- kartoteka materiałów archiwalnych b. OKBZpNP w Białymstoku – 4,00 mb.,
- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 79,60 mb.,
- kartoteka osobowa SB – 15,80 mb.,
- kartoteka paszportowa SB – 18,05 mb.,
- kartoteka osobowa pracowników wojska – 0,25 mb.

W okresie sprawozdawczym przejęto 0,55 mb kartotek.

3.2.2. Informacje o tworzonych elektronicznych pomocach ewidencyjnych

Do dnia 30 czerwca 2003 r. utworzono następujące bazy danych:

- „Internowani, areszty śledcze i więzienia” – 13.957 rekordów,
- „Sądy i prokuratury” – 2.606 rekordów,
- „Akta osobowe” – 49.243 rekordy,
- „KWMO Olsztyn – akta administracyjne” – 1.361 rekordów,
- „Instytucje wojskowe” – 6.170 rekordów,
- „Akta paszportowe” – 116.280 rekordów,
- „Akta wytworzone przez b. KWMO Białystok” – 20.266 rekordów,
- Baza sygnatur do materiałów archiwalnych SB – 25.520 rekordów.

W sumie OBUiAD posiada ewidencję elektroniczną o wielkości 223.376 rekordów.

3.2.3. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 5.357 kwerend, w tym:

- 39 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 2.509 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 2.809 dla Wydziału i Referatów Udostępniania.

Zrealizowano 297 kwerend tematycznych m.in. dla Rzecznika Interesu Publicznego oraz BEP.

3.3. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Gdańsku

3.3.1. Posiadany zasób kartoteczny wynosi 231,16 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 184,05 mb.,
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy SB – 16,12 mb.,
- kartoteka paszportowa – 9,95 mb.,
- kartoteka wydanych książeczek żeglarskich – 21,00 mb.

W okresie sprawozdawczym przejęto 35,89 mb. kartotek. Uporządkowano następujące kartoteki: paszportową, ogólnoinformacyjną SB oraz kartotekę wydanych książeczek żeglarskich.

3.3.2. Informacje o elektronicznych pomocach ewidencyjnych

Do dnia 30 czerwca 2003 r. utworzono następujące bazy danych:

- elektroniczna pomoc dla akt osobowych – 206.725 rekordów,
- elektroniczna pomoc dla akt funkcjonariuszy i prac. cywilnych MO i SB – 32.128 rekordów,
- elektroniczna pomoc dla akt administracyjnych – 5.677 rekordów,
- inwentarz archiwalny kartkowy w wersji elektronicznej – 6.500 rekordów.

Obecnie OBUiAD posiada ewidencję elektroniczną o wielkości 251.030 rekordów.

3.3.3. Informacja o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 10.014 kwerend, w tym:

- 358 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 2.819 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 6.837 dla Wydziału i Referatów Udostępniania.

Zrealizowano 316 kwerend tematycznych m.in. dla pionu prokuratorskiego oraz BEP.

3.4. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Katowicach

3.4.1. Posiadany zasób kartoteczny wynosi 288,50 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 70,76 mb.,
- kartoteka zagadnieniowa SB – 89,41 mb.,

- kartoteka faktologiczna – 24, 66 mb.,
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy MO i SB – 3,10 mb.,
- kartoteka OKBZpNP – 11,16 mb.,
- kartoteka pomocnicza SB – 89,41 mb.

W okresie sprawozdawczym przejęto 149,40 mb kartotek. Uporządkowano kartotekę ogólnoinformacyjną, kartoteki pomocnicze, scalono i uporządkowano kartotekę odtworzeniową i kartotekę osobową.

3.4.2. Informacje o elektronicznych pomocach ewidencyjnych

Do dnia 30 czerwca 2003 r. utworzono następujące bazy danych:

- osób internowanych – 1.061 rekordów,
- akt osobowych więźniów z lat 50-tych – 4.339 rekordów,
- osób sądzonych w PRL – 581 rekordów,
- inwentarz elektroniczny akt b. OKBZpNP – 608 rekordów,
- osób ujawnionych – 2.901 rekordów,
- konkordancji sygnatur b. SB i IPN – 69.695 rekordów,
- inwentarz elektroniczny akt VII Okręgu Śląsko-Dąbrowskiego NSZ – 205 rekordów,
- ewidencja elektroniczna akt rehabilitacyjnych – 30.578 rekordów,
- ewidencja elektroniczna akt sądów wojskowych – 10.464 rekordów,
- ewidencja elektroniczna materiałów administracyjnych jednostek SB – 2.538 rekordów,
- pomocnicza ewidencja elektroniczna do korespondencji bieżącej – 2.827 rekordów.

Obecnie OBUiAD posiada ewidencję elektroniczną o wielkości 125.797 rekordów.

3.4.3. Informacja o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 6.456 kwerend, w tym:

- 20 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 2.491 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 3.945 dla Wydziału i Referatów Udostępniania.

Zrealizowano 1.323 kwerendy tematyczne, m.in. dla Rzecznika Interesu Publicznego oraz BEP.

3.5. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Krakowie

3.5.1. Posiadany zasób kartoteczny wynosi 586,73 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 62,32 mb.,

- kartoteka faktologiczna SB – 46,13 mb.,
- kartoteka paszportowa SB – 440,2 mb.,
- kartoteka osobowa SB – 23,82 mb.,
- kartoteka pomocnicza SB – 14,26 mb.

W okresie sprawozdawczym przejęto 440,38 mb. kartotek.

3.5.2. Informacje o elektronicznych pomocach ewidencyjnych

Do dnia 30 czerwca 2003 r. utworzono następujące bazy danych:

- akta osobowe funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa – 78.057 rekordów,
- akta organów bezpieczeństwa (WUSW w Krakowie) przejęte z Delegatury ABW w Krakowie – 44.216 rekordów,
- akta organów bezpieczeństwa (WUSW Kielce) przejęte z Delegatury ABW w Kielcach – 11.910 rekordów,
- materiały przejęte po b. OKŚZpNP – 11.875 rekordów,
- pozostałe materiały z zasobu OBUiAD Kraków-16.245 rekordów,
- akta o uznaniu za zmarłego – 19.123 rekordy,
- wykaz osób sądzonych przez Wojskowe Sądy Rejonowe w Krakowie, Kielcach i przez Wydział IVaK Sądu Wojewódzkiego w Krakowie i w Kielcach – 12.256 rekordów.

3.5.3. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 3.746 kwerend, w tym:

- 69 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 1.199 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 2.478 dla Wydziału i Referatów Udostępniania.

3.6. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Lublinie

3.6.1. Posiadany zasób kartoteczny wynosi 285, 10 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 96,60 mb.,
- kartoteka pomocnicza – 5,30 mb.,
- kartoteka faktologiczna SB – 109,60 mb.,
- kartoteka paszportowa – 18,00 mb.,
- kartoteka osobowa – 24,00 mb.

W okresie sprawozdawczym przejęto 47,10 mb. kartotek. Kartoteki przejęte z Archiwum Delegatury Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Lublinie wymagały prac porządkowych.

3.6.2. Informacja o elektronicznych pomocach ewidencyjnych

Do dnia 30 czerwca 2003 r. utworzono następujące bazy danych:

- baza danych dot. materiałów archiwalnych UB, SB – 78.286 rekordów,
- ewidencja akt osobowych – 22.616 rekordów,
- ewidencja materiałów dotyczących sądownictwa i więziennictwa – 7.386 rekordów,
- ewidencja akt paszportowych – 45.000 rekordów,
- ewidencja zasobu b. OKŚZpNP w Lublinie – 3.603 rekordy.

Obecnie OBUiAD posiada ewidencję elektroniczną o wielkości 235.177 rekordów.

3.6.3. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach.

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 5.599 kwerend, w tym:

- 399 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 2.661 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 2.539 dla Wydziału i Referatów Udostępniania.

3.7. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Łodzi

3.7.1. Posiadany zasób kartoteczny wynosi 155 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 22,00 mb.,
- kartoteka faktologiczna – 15,50 mb.,
- kartoteka pomocnicza – 5,50 mb.,
- kartoteka Volksdeutschów – 90,00 mb.,
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy SB – 22,00 mb.

Stan zasobu kartotecznego w okresie sprawozdawczym nie uległ zmianie.

3.7.2. Informacja o elektronicznych pomocach ewidencyjnych

Do dnia 30 czerwca 2003 r. utworzono następujące bazy danych:

- akta aresztowanych przez Gestapo – 78.596 rekordów,
- inwentarz elektroniczny – 11.214 rekordów,

- baza akt osobowych funkcjonariuszy UB, SB – 24.018 rekordów,
- indeks osób występujących w materiałach po b. organach bezpieczeństwa państwa – 42.593 rekordy,
- baza akt paszportowych imigrantów – 946 rekordów,
- wykaz osób skazanych przez Sąd Specjalny w Łodzi – 3.606 rekordów,
- indeks osób występujących w materiałach ankietyzacji miejsc i faktów zbrodni hitlerowskich – 46.859 rekordów.

Obecnie OBUiAD posiada ewidencję elektroniczną o wielkości 207.832 rekordy. Dla potrzeb kwerend tematycznych wykonano 2.359 kart inwentarzowych. Ponadto przygotowano 45.000 kart indeksowych do pomocy ewidencyjnych.

3.7.3. Informacje o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 5.759 kwerend, w tym:

- 41 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 2.997 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 2.721 dla Wydziału i Referatów Udostępniania.

Ponadto zrealizowano 63 kwerendy tematyczne m.in. dla Rzecznika Interesu Publicznego oraz BEP.

3.8. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Poznaniu

3.8.1. Posiadany zasób kartoteczny wynosi 88,15 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 53,90 mb.,
- kartoteka faktologiczna – 23,75 mb.,
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy SB – 10,50 mb.

Stan zasobu kartotecznego w okresie sprawozdawczym nie uległ zmianie. Ułożono i uporządkowano kartoteki przekazane przez Delegaturę ABW w Szczecinie. Prowadzone są prace porządkowe w kartotekach przekazanych przez Delegaturę ABW w Poznaniu.

3.8.2. Informacja o elektronicznych pomocach ewidencyjnych

Do dnia 30 czerwca 2003 r. utworzono następujące bazy danych:

- ewidencja zasobu archiwalnego – 30.000 rekordów,
- ewidencja akt paszportowych – 120 rekordów

Obecnie OBUiAD posiada ewidencję elektroniczną o wielkości 30.120 rekordów. Ponadto tworzony jest na bieżąco inwentarz kartkowy, który wynosi aktualnie 0,75 mb.

3.8.3. Informacja o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 7.258 kwerend, w tym:

- 45 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 4.059 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 3.154 dla Wydziału i Referatów Udostępniania.

Ponadto przeprowadzono 88 kwerend tematycznych m.in. dla Rzecznika Interesu Publicznego.

3.9. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Rzeszowie

3.9.1. Posiadany zasób kartoteczny wynosi 36,50 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 24,00 mb.,
- kartoteka paszportowa – 5,00 mb.,
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy SB – 7,50 mb.

Stan zasobu kartotecznego w okresie sprawozdawczym nie uległ zmianie. Prace porządkowe zbiorów kartotecznych prowadzone były na bieżąco.

3.9.2. Informacja o elektronicznych pomocach ewidencyjnych

Do dnia 30 czerwca 2003 r. utworzono następujące bazy danych:

- ewidencja wg spisów zdawczo-odbiorczych – 10.190 rekordów,
- ewidencja paszportów – 50.216 rekordów,
- skorowidze sądów wojskowych – 1.802 rekordy,

Obecnie OBUiAD posiada ewidencję elektroniczną o wielkości 62.208 rekordów. Ponadto utworzono inwentarz kartkowy liczący 4,70 mb. Jest on uzupełniany na bieżąco i udostępniony korzystającym.

3.9.3. Informacja o sprawdzeniach i kwerendach.

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 6.154 kwerendy, w tym:

- 4.000 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 2.154 dla Wydziału i Referatów Udostępniania.

3.10. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów we Wrocławiu

3.10.1. Posiadany zasób kartoteczny wynosi 57,67 metrów bieżących, w tym:

- kartoteka ogólnoinformacyjna SB – 37,01 mb.,
- kartoteka pomocnicza SB – 0,80 mb.,
- kartoteka osobowa funkcjonariuszy SB – 10,11 mb.,
- kartoteka OKBZpNP we Wrocławiu – 8,00 mb.

Stan zasobu kartotecznego w okresie sprawozdawczym nie uległ zmianie. Prace porządkowe zbiorów kartotecznych prowadzone były na bieżąco.

3.10.2. Informacja o elektronicznych pomocach ewidencyjnych

Do dnia 30 czerwca 2003 r. utworzono następujące bazy danych:

- ewidencja akt jawnych – 27.803 rekordy,
- ewidencja akt paszportowych – 111.746 rekordów,
- ewidencja akt administracyjnych SB – 5.028 rekordów,
- inwentarz kartkowy – 100 rekordów,
- ewidencja bieżącej korespondencji – 1.684 rekordów.

Obecnie OBUiAD posiada ewidencję elektroniczną o wielkości 149.361 rekordów.

3.10.3. Informacja o sprawdzeniach i kwerendach

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 23.271 kwerend, w tym:

- 176 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 2.603 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 20.316 dla Wydziału i Referatów Udostępniania.

Liczba 20.316 zawiera sprawdzenie dotyczące kwerendy wołyńskiej, obejmujące 10.523 odpowiedzi. Ponadto zrealizowano 2.517 kwerend tematycznych m.in. dla Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych oraz BEP.

3.11. Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie nie posiada Referatu Ewidencji i Informacji, w związku z czym nie ujęto go w sprawozdaniu.

3.12. Delegatura IPN w Bydgoszczy – Sekcja Ewidencji i Informacji

3.12.1. Posiadany zasób kartoteczny.

Ze względu na brak odpowiednich pomieszczeń, kartoteki które powinny być przekazane Delegaturze stanowią zasób OBUiAD w Gdańsku.

3.12.2. Informacja o elektronicznych pomocach ewidencyjnych

Sekcja Ewidencji i Informacji Delegatury wykonała następujące bazy danych materiałów jawnych:

- rejestr pomocy ewidencyjnych – 231 rekordów,
- ewidencja materiałów sądowych – 9.795 rekordów,
- uznanie za zmarłego – 12.507 rekordów,
- rehabilitacje – 238 rekordów,
- ewidencja paszportów – 40.624 rekordy,
- ewidencja kart więziennych – 2.759 rekordów,
- ewidencja osobowa funkcjonariuszy SB – 16.795 rekordów.

Obecnie WUiAD posiada ewidencję elektroniczną o wielkości 82.949 rekordów.

3.12.3. Informacja o sprawdzeniach i kwerendach.

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 2.578 kwerend, w tym:

- 7 dla Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- 50 dla Rzecznika Interesu Publicznego,
- 2.521 dla Wydziału i Referatów Udostępniania.

3.13. Delegatura IPN w Radomiu – Sekcja Ewidencji i Informacji

Stan zasobu kartotecznego wynosi 164 karty. Przeprowadzono 257 kwerend dla Wydziału i Referatów Udostępniania.

Poniższa tabela obrazuje realizację kwerend przez Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów i Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, w okresie od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r.

Jednostka IPN	Ilość zrealizowanych kwerend	Ilość kwerend przypadających na 1 archiwistę wydziału/referatu	Wielkość zbioru kartotecznego w metrach bieżących	Wielkość baz danych w rekordach
BUiAD	36.556	2150	7284,60	498.320
OBUiAD w	2.806	561	118,50	223.376
OBUiAD w Gdańsku	10.014	2002	231,16	251.030
OBUiAD w	6.456	1291	288,50	125.797
OBUiAD w Krakowie	3.746	749	586,73	0,00
OBUiAD w Lublinie	5.599	1119	285,10	235.177
OBUiAD w Łodzi	5.759	1151	155,00	207.832
OBUiAD w Poznaniu	7.258	806	88,15	30.120
OBUiAD w	6.154	2051	36,50	62.208
OBUiAD we	23.271	4654	57,67	149.361
Del. IPN w	2.578	859	0,00	82.949
Del. IPN w Radomiu	257	257	1,1	0,00
RAZEM	112.932	-	9133,01	1.866.170

Tab. nr 3.1. Realizacja kwerend dokonanych przez BUiAD i OBUiAD w okresie 1.07.2002 r.-30.06.2003 r.

4. Magazyny, reprografia, konserwacja

4.1. Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

4.1.1. Inwestycje

W grudniu 2002 r. zakończono I etap prac związanych z przygotowaniem pomieszczenia kabiny ekranującej wraz ze sprzętem informatycznym do przetwarzania informacji niejawnych. Etap II polegający na zakupie specjalistycznego oprogramowania i pełnym wdrożeniu zadania inwestycyjnego jest planowany do końca 2003 r. Trwają również prace modernizacyjne, mające na celu przystosowanie magazynu „C” przy ul. Towarowej 28 dla

potrzeb BUiAD. Z innych prac o charakterze inwestycyjnym należy wymienić zabiegi o instalację zakupionej w okresie sprawozdawczym komory fumigacyjnej do dezynfekcji akt.

4.1.2. Magazyny archiwalne

Obecnie BUiAD dysponuje 35 pomieszczeniami magazynowymi w Warszawie przy ul. Kłobuckiej 21, dwoma przy Pl. Krasińskich i dwoma w Delegaturze w Radomiu, wyposażonymi w 104 regały stacjonarne, 115 regałów przesuwanych, 248 szafek kartotecznych oraz 3 klasery rotacyjne.

Stan zgromadzonego zasobu aktowego i kartotecznego na dzień 30 czerwca 2003 r. wynosi 28.028,45 mb. (w tym Delegatura w Radomiu 38,47 mb.)

W okresie sprawozdawczym przyjęto do magazynów 6.103,59 mb. akt (w tym Delegatura w Radomiu 6,10 mb.), a wypożyczono do celów służbowych i naukowo badawczych 63.000 j. a.

Pracownicy Sekcji Obsługi Magazynów zajmowali się przyjmowaniem, porządkowaniem, udostępnianiem i wypożyczaniem materiałów archiwalnych z magazynów znajdujących się w budynku IPN przy ulicy Kłobuckiej 21 oraz przy Placu Krasińskich 2/4/6. Przez porządkowanie należy rozumieć fizyczne umieszczenie akt w regałach po ich usystematyzowaniu według sygnatur archiwalnych.

Przejmowano i porządkowano materiały archiwalne przekazane przez takie instytucje jak Centralne Archiwum Wojskowe, Warszawski Okręg Wojskowy, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Wojskowe Służby Informacyjne.

Pracownicy magazynu przy Pl. Krasińskich uczestniczyli w komputerowym sporządzaniu spisów akt prokuratur. Ogólnie dotyczyło to 6615 nazwisk w 5980 jednostkach archiwalnych.

Szczególnie dużo wysiłku kosztowało uporządkowanie przejmowanych do depozytu zbiorów akt paszportowych z zasobu Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Katowicach i w Gdańsku. Ze względu na wielkość zbiorów i brak miejsca w magazynach ww. oddziałów, zbiory te zostały przewiezione bezpośrednio z Komend Wojewódzkich Policji w Katowicach i Gdańsku do Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów. Z Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach przywieziono 3.400 mb. akt. Akta te były nieuporządkowane. Ze względu na konieczność częstego udostępniania powyższych materiałów, należało je w jak najkrótszym czasie ułożyć seriami, a potem zgodnie z numerami. Tak samo sytuacja przedstawiała się z aktami paszportowymi przywiezionymi z Komendy Wojewódzkiej Policji w Gdańsku – przyjęto 1.500 mb. akt. W związku z koniecznością przejęcia akt paszportowych z OBUiAD w Katowicach i Gdańsku niezbędne było przemieszczenie zasobu archiwalnego BUiAD w celu wygospodarowania dodatkowej powierzchni magazynowej.

Jednakże najważniejszym zadaniem Sekcji Obsługi Magazynów jest udostępnianie i wypożyczanie akt z magazynów. Dla potrzeb pracowników Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów udostępniono na miejscu 15.000 jednostek archiwalnych. Udostępnienie takie polega na dostarczeniu akt zgodnie z wypełnionymi zastawnikami oraz wpisaniu poszczególnych jednostek archiwalnych do „Rejestru wypożyczeń”.

Kolejnym zadaniem jest wypożyczanie materiałów archiwalnych poza obiekt magazynowy przy ulicy Kłobuckiej 21. Wypożyczenia są realizowane zgodnie ze złożonymi rewersami. Raz w tygodniu organizowany jest konwój przewożący akta z magazynu do wydziałów Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów oraz Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie. W okresie sprawozdawczym wypożyczono 35.300 jednostek archiwalnych. Od stycznia 2003 r. prowadzona jest elektroniczna ewidencja rewersów – zarejestrowano 17.418 pozycji.

Pracownicy Sekcji prowadzą ewidencję wszystkich udostępnianych i wypożyczanych materiałów archiwalnych. W sumie w okresie sprawozdawczym udostępniono i wypożyczono 50.300 jednostek archiwalnych z magazynu przy ul. Kłobuckiej 21 oraz 12.700 jednostek archiwalnych z magazynu przy Pl. Krasińskich.

4.1.3. Stan akt pod względem konserwacji

Praktycznie całość zasobu stanowią dokumenty na nietrwałym, tzw. kwaśnym papierze. Masowe odkwaszanie i zabezpieczanie dokumentów będzie w przyszłości nieuniknione. Spośród przyjętych materiałów część wymaga pilnych zabiegów konserwatorskich ze względu na zniszczenia mechaniczne i postępującą kruchość papieru. W okresie sprawozdawczym w pracowni konserwatorskiej Gospodarstwa Pomocniczego Instytutu Pamięci Narodowej przy Pl. Krasińskich, wykonano konserwację 91 plakatów niemieckich z Warszawy z okresu 1939-1945 oraz 1662 kart innych dokumentów okupacyjnych i powojennych. Przed udostępnianiem akt, bieżące naprawy wykonywane są w BUiAD, w konsultacji z pracownią konserwacji Gospodarstwa Pomocniczego.

Dokonywane są systematyczne pomiary temperatury i wilgotności względnej powietrza we wszystkich pomieszczeniach magazynowych. W ramach działań profilaktycznych prowadzony jest nadzór w celu zachowania właściwych warunków przechowywania archiwaliów. Osuszacze powietrza używane są w okresach zwiększonej wilgotności.

Jak wykazały przeprowadzone badania, często następuje skażenie mikrobiologiczne gromadzonych akt, niewłaściwie przechowywanych u dotychczasowych dysponentów. Toteż uruchomienie komory fumigacyjnej w obiekcie przy ul. Kłobucka 21 w Warszawie jest niezbędne.

4.1.4. Mała poligrafia

W okresie od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r. Pracownia Kserograficzna Wydziału Reprografii, Konserwacji oraz Obsługi Magazynów BUiAD wykonywała kserokopie akt, dokumentów, kart uposażeń i druków na zlecenia innych Wydziałów BUiAD oraz Oddziałowych Biur, które nie posiadają odpowiedniego sprzętu.

Ogółem wykonano 391.200 kserokopii, w tym 91.610 druków i 299.590 kopii z 1.754 akt, a ponadto skopiuwano 205 zmikrofilmowanych akt (77.000 kserokopii).

W okresie sprawozdawczym w pracowni kserograficznej były wykonywane na potrzeby BUiAD prace związane z oprawą kserowanych dokumentów, komputerowe obróbki fotografii oraz skany.

W celu zabezpieczenia materiałów archiwalnych rozpoczęto od marca 2003 r. proces mikrofilmowania archiwaliów pozyskanych w archiwach państw b. ZSRR, dotyczących represji po 1 września 1939 r. Całość tego zbioru dokumentów to 204 tys. kserokopii. W okresie sprawozdawczym zmikrofilmowano 140 j. a. (26 mikrofilmów).

4.1.5. Zbiory audiowizualne

Od lutego 2003 r. rozpoczęto prace dotyczące założeń do projektu opracowania zasobu dokumentacji audiowizualnej IPN, w tym jej archiwizacji i udostępniania zbiorów. Przeprowadzono rozpoznanie i ocenę materiałów audiowizualnych zasobu (nośniki, stan techniczny i przechowywanie). Opracowano potrzeby związane z zakupem profesjonalnego sprzętu filmowego przeglądowo-montażowego, jak też specjalistycznego programu obróbki na nośnikach cyfrowych. Ustalono możliwości współpracy IPN ze stacjami telewizyjnymi i firmami wytwórczymi oraz usługowymi w zakresie konserwacji nośników i produkcji filmowej.

Ponadto:

- przeprowadzono kwerendę materiałów filmowych do tematu „Marzec 68”. Wspólnie z BEP zorganizowano przeglądy, konserwację i przeklejenia, przegrania i montaż realizując film „Marzec 68” na pokaz w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego;
- zorganizowano wspólnie z BEP, dla strony czeskiej przegranie materiałów filmowych o samospaleniu R. Siwca w 1968;
- dokonano kwerendy „Powstanie Warszawskie”;
- uczestniczono w przygotowaniach do wydania okolicznościowego Biuletynu IPN na 60 rocznicę Powstania Warszawskiego – przeprowadzono kwerendy dotyczące dokumentów i ikonografii;

- prowadzono poszukiwania i zorganizowano przegląd materiałów filmowych do tematu „Czerwiec 76”.

4.1.6. Obsługa kancelaryjna

W okresie sprawozdawczym ilość korespondencji wpływającej do BUiAD wyniosła 28.295 pozycji (w tym Delegatura w Radomiu – 546), a korespondencji wysłanej 32.393 pozycje (Radom – 696).

4.2. Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

4.2.1. Inwestycje

W okresie sprawozdawczym ukończono następujące inwestycje:

- OBUiAD w Krakowie – na przełomie maja-czerwca 2003 r. oddano do użytku magazyn w Wieliczce,
- OBUiAD w Białymstoku – w listopadzie 2002 r. nastąpiło otwarcie ukończonej siedziby Oddziału,
- WUiAD w Bydgoszczy – adaptowano na magazyny dwa pomieszczenia.

4.2.2. Obsługa magazynów

Oddziałowe Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów dysponują 66 pomieszczeniami magazynowymi (w tym 8 użyczonych). W okresie sprawozdawczym przyjęto do nich 26.721,71 mb. zasobu archiwalnego. W tym samym okresie wypożyczono 83.160 jednostek archiwalnych.

Sumując wypożyczenia BUiAD oraz OBUiAD okazuje się, że w okresie sprawozdawczym dokonano łącznie ponad 146.000 wypożyczeń jednostek archiwalnych.

4.2.3. Mała poligrafia

W oddziałowych BUiAD wykonano 482.233 kserokopii materiałów archiwalnych:

Jednostka IPN	Ilość wykonanych kserokopii
OBUiAD w Białymstoku	28.769
OBUiAD w Gdańsku	16.305

OBUiAD w Katowicach	47.648
OBUiAD w Krakowie	79.525
OBUiAD w Lublinie	37.583
OBUiAD w Łodzi	94.716
OBUiAD w Poznaniu	46.500
OBUiAD w Rzeszowie	80.030
OBUiAD w Warszawie	37.941
OBUiAD we Wrocławiu	13.216

Tab. nr 4.1. Ilość kserokopii wykonana w oddziałowych BUiAD w okresie 1.07.2002 r. – 30.06.2003 r.

Tylko w trzech oddziałach (Katowice, Rzeszów i Gdańsk), posiadających specjalistyczny sprzęt (czytniko-kopiarki) wykonywano kserokopie z mikrofisz. W celu zabezpieczenia akt o złym stanie technicznym, skanowano dokumenty oraz wykonywano kopie zabezpieczające. W oddziałach wykonano 8500 kserokopii zabezpieczających.

4.2.4. Kancelaria

W Oddziałowych Biurach Udostępniania i Archiwizacji w okresie sprawozdawczym ilość korespondencji wpływającej wyniosła 39.081, a korespondencji wysłanej 48.322 pozycje.

Wydział Reprografii, Konserwacji oraz Obsługi Magazynów zajmował się ponadto zapewnieniem właściwych warunków technicznych prawidłowego funkcjonowania Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, w tym:

- zabezpieczeniem potrzeb materiałowo-technicznych,
- nadzorem nad wyposażeniem komputerowym,
- zabezpieczeniem pomieszczeń magazynowych i biurowych,
- współpracą z komórkami organizacyjnymi IPN (obsługa finansowa i kadrowa),
- uczestnictwem w redagowaniu strony internetowej BUiAD.

Załącznik: WYKAZ PUBLIKACJI PRACOWNIKÓW PIONU ARCHIWALNEGO IPN

1. Bernacki Bartłomiej, Teatr i ośrodki kulturalne w okresie okupacji sowieckiej kresów północno-wschodnich II Rzeczypospolitej (1939-1941) w świetle prasy legalnej, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, 2002, nr 17;
2. Bernacki Bartłomiej, Wojna zimowa (1939-1940) w radzieckiej okupacyjnej prasie polskojęzycznej na Białostocczyźnie, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, 2002, nr 18;
3. Borowiec Janusz, Artykuł 86 Kodeksu Karnego Wojska Polskiego. Teoria i praktyka w orzecznictwie Wojskowego Sądu Rejonowego w Rzeszowie w latach 1946 – 1954, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. VIII;
4. Borowiec Janusz, Bronisław Stęga (1919-1946), w: Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944 – 1956. Słownik biograficzny, t. I, Kraków – Warszawa – Wrocław 2002;
5. Byszuk Dariusz, Józef Rządcki (1906-1995), w: Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944 – 1956. Słownik biograficzny, t. I, Kraków – Warszawa – Wrocław 2002;
6. Dziuba Adam, Odkrycie w archiwum IPN, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 5;
7. Dziuba Adam, Woszczyce, w: „Dzieje Orzesza po 1945 r.”, Orzesze 2003;
8. Fedorowicz Wojciech, Próba ogólnej charakterystyki zasobu archiwalnego byłego wydziału „C” KWMO w Białymstoku w zasobach Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Białymstoku, w: Pogranicze polsko – litewsko – białoruskie. Źródła historyczne – stan badań, red. M. Kietliński, Białystok 2003;
9. Gronek Bernadetta, Rzecz o nieznanym losach harcmistrza Lechosława Domańskiego i Szarych Szeregach, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. VIII.
10. Jakimek-Zapart Elżbieta, Ja se go zastrzele, „Dziennik Polski” z 27.06.2003;
11. Jakimek-Zapart Elżbieta, Śladami broni „V”, „Dziennik Polski” z 22.11.2002;
12. Jakimek-Zapart Elżbieta, Materiały do bibliografii Zrzeszenia WiN, „Zeszyty Historyczne WiN”, 2002, nr 18;
13. Kapusta Marcin, Esbeckie podchody, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 6;
14. Kopyś Tadeusz, Solidarni z Węgrami, „Dziennik Polski” z 08.11.2002;
15. Kopiński Jarosław, Władysław Jasiński (1897-1953); Stefan Wyrzykowski (1916-1985), w: Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny, t. 1, Kraków – Warszawa – Wrocław 2002;
16. Korneluk Eugeniusz, Informacja o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Białymstoku, w: Pogranicze polsko – litewsko – białoruskie. Źródła historyczne – stan badań, red. M. Kietliński, Białystok 2003;
17. Kościański Rafał, Formacje Obrony Narodowej w Rawiczu w okresie międzywojennym, „Gazeta Rawicka”, 2003, nr 5;
18. Kotarba Ryszard (współautor), Literaci a sprawa katyńska – 1945, Kraków 2003;
19. Krzysztofik Marcin, Instytut Pamięci Narodowej, „AVE. Pismo Diecezji Radomskiej”, 2003, nr 14;
20. Leśkiewicz Rafał, Figurant na podsłuchu, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 5;
21. Łabowicz Jarosław, Zazdrość, w: „Dzieje Orzesza po 1945 r.”, Orzesze 2003;

22. Marek Łucja, Dariusz Węgrzyn, Jąskowice oraz Orzesze, w: „Dzieje Orzesza po 1945 r.”, Orzesze 2003;
23. Nisiobęcka Aneta, Artyści w czasie okupacji, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 2;
24. Pietrzak Leszek, Marian Bernaciak (1917-1946), Piotr Ignacak (1904-1951), Zygmunt Wilczyński (1919-1950), w: Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944 – 1956. Słownik biograficzny, t. I, Kraków – Warszawa – Wrocław 2002;
25. Podworski Jarosław, Józef Franciszek Tkocz 1901 – 1969. Patriota, nauczyciel i artysta malarz, Katowice 2003;
26. Popek Leon, Losy księży rzymskokatolickich na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w latach 1943-1944, w: Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944. Fakty i interpretacje, Warszawa 2002;
27. Popek Leon, Straty Kościoła rzymskokatolickiego w diecezji łuckiej w wyniku ludobójczej działalności OUN-UPA, w: Wołyń naszych przodków. Śladami życia – czas zagłady, Warszawa 2003;
28. Salzberg Monika, Zawisć, w: „Dzieje Orzesza po 1945 r.”, Orzesze 2003;
29. Skorut Paweł, Niech się święci... czyli 80 ton pomarańczy i bananów, „Dziennik Polski” z 02.05.2003;
30. Szpala Danuta, Zgoń, w: „Dzieje Orzesza po 1945 r.”, Orzesze 2003;
31. Wilczewski Waldemar F., Hipolit Kaliszewski (1912-1999), Witold Pietkun (1911-1981), Jan Trochim (1909-1984), w: Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944 – 1956. Słownik biograficzny, t. 1, Kraków – Warszawa – Wrocław 2002;
32. Wita Adam, Zawada, w: „Dzieje Orzesza po 1945 r.”, Orzesze 2003;
33. Witalec Robert, Jan Huczek (1916-1946) w: Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944 – 1956. Słownik biograficzny t. I, Kraków – Warszawa – Wrocław 2002;
34. Witalec Robert, Stanisław Wojtowicz (1924-1987), „Studia Rzeszowskie”, 2002, t.IX;
35. Witalec Robert, Wojenne losy Strzyżowiaków (Ziemia Strzyżowska, Sybir, Monte Cassino), red. J. Nowakowski i Cz. Szetela – recenzja, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t.VIII.
36. Wójcik Przemysław, Gardawice oraz Mościska, w: „Dzieje Orzesza po 1945 r.”, Orzesze 2003;
37. Zając Ewa, Hutnicza „Solidarność”. Sierpień 1980 – kwiecień 1989, w: Nowa Huta – miasto walki i pracy, Kraków 2002;
38. Zając Ewa, Trzy tomy donosów, „Dziennik Polski” z 20.09.2002;
39. Zając Ewa, W pętli bezpieki, „Dziennik Polski” z 09.05.2003;
40. Żaba Tadeusz, Jak wyrzut sumienia, „Dziennik Polski” z 23.05.2003.

IV. BIURO EDUKACJI PUBLICZNEJ – struktura i realizacja podstawowych zadań w ramach programów badawczo-edukacyjnych

Zgodnie z art. 53 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu do zadań Instytutu należy informowanie społeczeństwa o strukturach i metodach działania instytucji, w ramach których zostały popełnione zbrodnie nazistowskie i komunistyczne oraz o sposobach działania organów bezpieczeństwa państwa; upowszechnianie w kraju i za granicą wyników swojej pracy oraz badań innych instytucji, organizacji i osób nad problematyką stanowiącą przedmiot jego działania, prowadzenie działalności wystawienniczej i formułowanie wniosków dotyczących edukacji historycznej.

Zadania te realizuje Biuro Edukacji Publicznej, na które składają się trzy wydziały:

- Wydział Badań Naukowych i Zbiorów Bibliotecznych (wraz z podległymi mu referatami w 10 oddziałach),
- Wydział Wystaw i Edukacji Historycznej (wraz podległymi mu referatami w 10 oddziałach),
- Wydział Wydawnictw.

Zgodnie z zatwierdzonym przez Kolegium IPN w dniu 10 kwietnia 2002 r. „Planem działalności BEP” w Biurze Edukacji Publicznej w okresie objętym niniejszą informacją realizowane były w dalszym ciągu następujące programy badawczo-edukacyjne o zasięgu ogólnopolskim:

- Lista skazanych na karę śmierci 1944–1956;
- Słownik biograficzny „Konspiracja i opór społeczny w Polsce lat 1944–1956”;
- Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach;
- Wojna i okupacja 1939–1945;
- Zagłada Żydów na ziemiach polskich;
- Aparat represji i opór społeczny 1944–1989.

1. Wydział Badań Naukowych i Zbiorów Bibliotecznych

Głównym celem Wydziału Badań Naukowych i Zbiorów Bibliotecznych jest prowadzenie badań naukowych nad historią Polski w latach 1939–1989. Bardziej szczegółowo zakres tematyczny tych badań został określony w „Planie działalności BEP” zatwierdzonym przez Kolegium IPN.

W swojej podstawowej części prace realizowane przez Wydział są prowadzone na podstawie zasobów archiwaliów zgromadzonych w zbiorach BUiAD, a także zbiorów opracowań i innych materiałów historycznych przechowywanych w bibliotece IPN, pozostającej w strukturze Wydziału. W okresie sprawozdawczym biblioteka ta wzbogaciła się o kilkaset pozycji, przy czym spora część tych nabytków pochodziła z darowizn osób i instytucji.

W okresie, który obejmuje sprawozdanie, Biuro Edukacji Publicznej przygotowało samodzielnie lub we współpracy z innymi ośrodkami naukowymi kilkadziesiąt konferencji oraz sesji naukowych i popularnonaukowych. Te ostatnie (zamiennie z dyskusjami panelowymi) zwykle towarzyszyły otwarciom wystaw IPN w różnych miastach. Tematyka konferencji była zróżnicowana i wynikała zarówno z realizacji głównych kierunków badawczych BEP, jak i – w przypadku sesji popularnonaukowych – z zapotrzebowania społecznego oraz realizacji celów edukacyjnych Instytutu (rocznice, uroczystości lokalne itp.).

Do najważniejszych konferencji należały:

- „Opór wobec systemów totalitarnych na Wileńszczyźnie w okresie II wojny światowej” (Warszawa, 12–13 września 2002 r.) – I Międzynarodowa Konferencja z serii „Stosunki polsko-litewskie 1939–1989” zorganizowana wspólnie z Centrum Badania Eksterminacji i Ruchu Oporu Mieszkańców Litwy;

- „Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego” (Katowice, 26–27 listopada 2002 r.) – międzynarodowa konferencja zorganizowana wspólnie z Uniwersytetem Śląskim;

- „>>Aktion Reinhardt<< – Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie” (Lublin, 7–9 listopada 2002 r.) – międzynarodowa konferencja pod patronatem Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego, przygotowana wspólnie z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie;

- „Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944–1956” (Rzeszów, 5–6 grudnia 2002 r.) – zorganizowana wspólnie z Muzeum Historii Ruchu Ludowego;

- „Proces Kurii krakowskiej” (Kraków, 3 lutego 2003 r.) – sesja przygotowana razem z Papieską Akademią Teologiczną;

- „Marzec 1968” (Warszawa, 6 marca 2003 r.);

- „Przeszłość, która dzieli. Eksterminacja ludności polskiej na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w latach 1943–1945” (Wrocław, 27 maja 2003 r.) – międzynarodowa konferencja naukowa pod patronatem Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego, z udziałem historyków ukraińskich.

Pełny wykaz konferencji, sesji oraz seminariów zorganizowanych przez BEP w okresie sprawozdawczym znajduje się w załączniku nr 1 do niniejszego sprawozdania.

Do końca czerwca 2003 r. ukazało się blisko trzysta naukowych i ponad dwieście popularnonaukowych publikacji (książek, artykułów oraz recenzji) autorstwa pracowników BEP. Ich wykaz zawiera załącznik nr 2. Ukazały się też dwa numery (2 i 3) periodyku naukowego IPN „Pamięć i Sprawiedliwość”, które w większości wypełniają artykuły, recenzje i opracowania pracowników BEP. Tematami wiodącymi numerów były: problematyka Polskiego Państwa Podziemnego (nr 2) oraz stan badań nad organizacją i działalnością aparatu bezpieczeństwa w PRL (nr 3). Zakończono też prace nad czwartym numerem pisma, który zostanie skierowany do druku pod koniec 2003 r.

Pracownicy BEP utrzymują kontakty z placówkami naukowymi w całej Polsce (m.in. Instytutem Historii PAN, Instytutem Studiów Politycznych PAN oraz większością uniwersytetów), współpracują też z organizacjami kombatanckimi. Wyrazem tego jest udział pracowników naukowych w licznych konferencjach i sympozjach naukowych, a także współudział w ich organizacji.

W okresie sprawozdawczym Wydział Badań Naukowych i Zbiorów Bibliotecznych realizował następujące ogólnopolskie programy badawczo-edukacyjne:

1. Lista skazanych na karę śmierci 1944–1956

W latach 1944–1956 różnego typu sądy wojskowe skazały na karę śmierci łącznie blisko 5600 osób. Około połowa wyroków została wykonana. Łącznie imienna lista straconych, zmarłych w więzieniach i w aresztach śledczych w latach 1944–1956 obejmuje ponad 9 tys. nazwisk. Ponadto, w obozach pracy zmarło co najmniej 25 tys. osób (większość w latach 1945–1950) – liczba ta obejmuje także jeńców wojennych. Na stronie internetowej IPN został udostępniony wykaz blisko 3500 nazwisk osób skazanych na karę śmierci przez Wojskowe Sądy Rejonowe (WSR), które działały na obszarze całego kraju w latach 1946–1955. Spośród wszystkich sądów, to właśnie przed WSR najczęściej skazywano działaczy niepodległościowych. Lista opatrzona została wstępem, opisem projektu oraz danymi statystycznymi. Do listy załączone są zweryfikowane kwestionariusze osób skazanych na karę śmierci z przyczyn politycznych. Kwestionariusze te składają się z 32 rubryk i zostały wypełnione przez badaczy pracujących w Oddziałowych Biurach Edukacji Publicznej na podstawie repertoriów, akt sądowych oraz literatury. Na dzień 30 czerwca 2003 r. umieszczono 687 zweryfikowanych kwestionariuszy, odrzucono zaś – uznając motywy wymierzenia kary za niepolityczne – kolejnych 109 kwestionariuszy. Pozostałe zostaną zweryfikowane do połowy 2004 r. W poszczególnych OBEP rozpoczęto prace nad publikacją regionalnych list osób skazanych przez WSR na karę śmierci wraz z danymi osób odpowiedzialnych za ich represjonowanie. Jako pierwszy, tego rodzaju opracowanie opublikował OBEP we Wrocławiu.

Równoległe grupa historyków zaangażowana w realizację tego programu przygotowała blisko 30 relacji osób skazanych na karę śmierci. Zostały one opracowane naukowo i przygotowane do druku. Książkę opatrzono wstępem, bogatymi przypisami, biogramami i aneksami tematycznymi, a także wkładkami zdjęciowymi. Praca licząca blisko 30 arkuszy wydawniczych (ok. 600 stron) pt. „Księga Świadectw – skazani na karę śmierci w okresie stalinowskim i ich losy” ukaże się pod koniec 2003 r. Przygotowano także wystawę dotyczącą skazanych na karę śmierci w latach 1944–1956, której otwarcie planuje się na dzień wydania książki.

2. Słownik biograficzny „Konspiracja i opór społeczny w Polsce w latach 1944–1956”

Jesienią 2003 r. ukaże się drugi tom słownika „Konspiracja i opór społeczny w Polsce w latach 1944–1956”. Słownik wydawany jest w systemie holenderskim (każdy tom od A do Z), a tom II liczy 150 biogramów opatrzonych bogatym aparatem (indeksy, bibliografia) o łącznej objętości ponad 30 arkuszy (660 stron). Charakter słownika nie uległ zmianie i stanowi on, w zakresie badawczym, kontynuację tomu I. Wśród osób prezentowanych w drugim tomie słownika znajdują się: żołnierze Września 1939 r., Armii Krajowej oraz innych organizacji podziemnych, pozostający w konspiracji po 1944 r., przedstawiciele podziemnej i jawnej opozycji działającej od 1945 r. (m.in. z SN, PSL i SP), a także przedstawiciele najmłodszego

pokolenia konspiratorów, którzy w latach 50. zakładali kółka samokształceniowe w szkołach, czy też przeciwstawiali się kolektywizacji wsi.

Autorami haseł są pracownicy pionu edukacyjnego i archiwalnego IPN oraz historycy dziejów najnowszych z różnych ośrodków naukowych w Polsce. Prace nad tomem II koordynował OBEP w Krakowie. Z kolei w OBEP we Wrocławiu rozpoczęto już prace nad przygotowaniem tomu III, który zostanie opublikowany w 2004 r.

3. Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach

W okresie sprawozdawczym zakończono prace nad realizacją tego projektu w skali ogólnokrajowej. Ich podsumowanie stanowi opublikowana w maju 2003 r. książka „Stan wojenny w Polsce 1981–1983”. Monografia o objętości ośmiuset stron, składa się ze wstępu oraz jedenastu rozdziałów poświęconych poszczególnym regionom Polski: 1. Dolnemu Śląskowi i Śląskowi Opolskiemu; 2. Górnemu Śląskowi, Podbeskidziu i Ziemi Częstochowskiej; 3. Lubelszczyźnie; 4. Małopolsce i Świętokrzyskiemu; 5. Mazowszu, Warmii i Mazurom; 6. Podkarpaciu; 7. Podlasiu i Suwalszczyźnie; 8. Pomorzu Gdańskiemu i Kujawom; 9. Pomorzu Zachodniemu; 10. Wielkopolsce i Ziemi Lubuskiej; 11. Ziemi Łódzkiej i Sieradzkiej.

Książka stanowi rezultat blisko dwuletnich prac kilkunastoosobowego zespołu historyków, który przeprowadził szeroką kwerendę źródłową na terenie całej Polski, docierając zarówno do większości dostępnych w latach 2001–2002 materiałów archiwalnych oraz opracowań (w tym niepublikowanych), jak i licznych świadków wydarzeń. Każdy z rozdziałów stanowi oryginalne, źródłowe opracowanie przygotowane przez 16 pracowników poszczególnych OBEP, ma podobną konstrukcję wewnętrzną, obejmującą kolejno analizę operacji wprowadzenia stanu wojennego, działalności aparatu władzy, przejawów opozycji i oporu społecznego, funkcjonowania systemu represji, aktywności Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych oraz nastrojów społecznych.

Prace nad dziejami stanu wojennego są kontynuowane w niektórych OBEP (m.in. Gdańsku i Wrocławiu) oraz centrali BEP, gdzie powstają dwie monografie dotyczące tego tematu. Pierwsza będzie poświęcona roli aparatu MSW w przygotowaniu stanu wojennego, druga zaś jego przebiegowi na obszarze Mazowsza.

4. Wojna i okupacja 1939–1945 r.

W ramach programu kontynuowano rozpoczęte w 2001 r. badania nad organizacją, funkcjonowaniem i oddziaływaniem na społeczeństwo różnych struktur Polskiego Państwa Podziemnego. Efekty tych badań, prowadzonych w centrali oraz kilku OBEP, były m.in. publikowane na łamach nr 2 „Pamięci i Sprawiedliwości”. Są też prezentowane na corocznych sesjach naukowych. We wrześniu 2002 r. odbyła się pierwsza z nich, poświęcona działalności informacyjnej (w tym m.in. akcji wydawniczej, dokumentacyjnej, propagandowej) Armii Krajowej i Delegatury Rządu na Kraj. W ośmiu referatach zaprezentowanych przez pracowników IPN oraz zaproszonych historyków ukazano funkcjonowanie służb informacyjnych na wszystkich poziomach PPP – od centrali w Warszawie do obwodu (powiatu). Materiały z tej konferencji ukazały się drukiem w październiku 2003 r.

We wrześniu 2003 r. odbyła się druga sesja naukowa, poświęcona organom bezpieczeństwa Polskiego Państwa Podziemnego. W jej trakcie zostało przedstawionych siedem referatów, przygotowanych przez pracowników IPN oraz zaproszonych historyków. Na zakończenie sesji odbyła się dyskusja panelowa na temat podziemnego sądownictwa. Materiały z tej sesji zostaną opublikowane w 2004 r.

Wiosną 2003 r. zostały zakończone prace nad monografią Delegatury Rządu na Kraj. Publikacja o objętości ponad 50 arkuszy, autorstwa pracownika BEP Waldemara Grabowskiego, stanowi pierwsze w polskiej literaturze całościowe opracowanie dotyczące dziejów tajnej administracji cywilnej w okupowanym kraju. Książka ukaże się drukiem w drugiej połowie 2003 r. W okresie sprawozdawczym rozpoczęto też prace nad monografią Rady Jedności Narodowej – parlamentu Polskiego Państwa Podziemnego. Zostaną one zakończone w pierwszej połowie 2004 r. Równolegle trwają przygotowania do rozpoczęcia edycji kilkutomowego wydawnictwa zawierającego komplet sprawozdań Delegata przesyłanych do Rządu RP w Londynie. W 2004 r. powinien ukazać się tom pierwszy, zawierający sprawozdania za rok 1941.

W ramach badań innych aspektów historii II wojny światowej opublikowano m.in. tom studiów „Początek wojny niemiecko-sowieckiej i losy ludności cywilnej”, pod red. Jana Jerzego Milewskiego i Anny Pyżewskiej oraz monografię Tomasza Berezy, Piotra Chmielowca i Janusza Grechuty „W cieniu linii Mołotowa”.

5. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

W październiku 2002 r. ukazała się dwutomowa publikacja „Wokół Jedwabnego” (red. Paweł Machcewicz i Krzysztof Persak), prezentująca wyniki badań naukowych nad zbrodniami popełnionymi na polskich Żydach w Jedwabnem, Radziłowie i innych miejscowościach Łomżyńskiego i zachodniej Białostoczczyzny latem 1941 roku. W jej przygotowaniu uczestniczyło trzynastu naukowców z IPN, Instytutu Historii PAN, Instytutu Studiów Politycznych PAN i Uniwersytetu Białostockiego. Przeprowadzono kwerendy w kilkunastu archiwach krajowych (Archiwum IPN, Archiwum Akt Nowych, Archiwa Państwowe w Białymstoku, Łomży i Ełku, Archiwum ŻIH, Archiwum Wschodnie) i zagranicznych (Ludwigsburg, Freiburg, Berlin, Jerozolima, Grodno, Brześć). Tom pierwszy, liczący 526 stron, zawiera dziewięć obszernych studiów przedstawiających problem zbrodni w Jedwabnem na szerokim tle historycznym. Tom drugi, liczący 1035 stron, zawiera 440 dokumentów, mających znaczenie dla wyjaśnienia genezy, okoliczności oraz przebiegu zbrodni w Jedwabnem oraz Radziłowie.

W okresie sprawozdawczym trwały też prace nad monografią „Wokół Żegoty. Stosunki polsko-żydowskie w latach drugiej wojny światowej”. Książka składać się będzie z ośmiu obszernych artykułów oraz takiej samej liczby aneksów źródłowych dotyczących następującej problematyki: stosunek Polskiego Państwa Podziemnego do zagłady ludności żydowskiej; stosunki polsko-żydowskie w Warszawie oraz powstanie i działalność Rady Pomocy Żydom Żegota; stosunki polsko-żydowskie w Krakowie; pomoc dla ukrywającej się ludności żydowskiej w Okręgu Białystok; dzieje getta łódzkiego; położenie ludności żydowskiej w re-jencji katowickiej; stosunki polsko-żydowskie na wsi małopolskiej; problematyka szmalcownictwa i szantażu ukrywającej się ludności żydowskiej. Publikacja monografii jest planowana na pierwszą połowę 2004 r.

6. Aparat represji i opór społeczny 1944–1989

Program ten, stanowiący od połowy 2002 r. największe przedsięwzięcie naukowo-badawcze BEP, składa się z czterech podstawowych projektów, w których realizację zaangażowani są pracownicy naukowcy BEP oraz wszystkich OBEP.

6.1. Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej

W pierwszej fazie, która zakończy się pod koniec 2003 r., prowadzono prace nad informatorem o obsadzie personalnej za lata 1944–1956 następujących stanowisk w aparacie bezpieczeństwa wraz z czasem ich zajmowania:

- w Wojewódzkich Urzędach Bezpieczeństwa Publicznego – kierowników/szefów WU-BP, ich zastępców, naczelników i zastępców naczelników wydziałów;
- w Powiatowych Urzędach Bezpieczeństwa Publicznego – kierowników/szefów i ich zastępców.

Równolegle trwały badania nad działalnością aparatu bezpieczeństwa, których pierwsze rezultaty zostały opublikowane w numerze 3 „Pamięci i Sprawiedliwości”. Koncentrują się one wokół problematyki struktury organizacyjnej służb podległych MBP, KdsBP i MSW oraz sposobów prowadzenia działalności operacyjnej. W ich ramach rozpoczęto prace nad czterema publikacjami, które – w zależności od stopnia zaawansowania – ukażą się drukiem na przełomie 2003 i 2004 r.:

- „Terenowy aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956” – zbiór studiów dotyczących różnych aspektów funkcjonowania poszczególnych WUBP i PUBP;
- „Aparat bezpieczeństwa w Polsce 1953–1954” – wybór najciekawszych dokumentów ilustrujących działalność komunistycznych służb specjalnych (protokoły z narad, przemówienia i referaty, analizy i opracowania);
- „Akty normatywne MBP 1944–1954” – obliczona na dwa tomy edycja rozkazów, instrukcji i okólników wytworzonych przez resort bezpieczeństwa;
- „Wybór biuletynów dziennych MBP z lat 1950–1951” – kronika wydarzeń i zachowań społecznych rejestrowanych przez komórki UB z całego kraju.

W poszczególnych OBEP rozpoczęto też prace nad przygotowaniem monografii wybranych Wojewódzkich oraz Powiatowych Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego.

6.2. Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956

Celem projektu jest opisanie różnorodnych organizacji polskiego podziemia zbrojnego i politycznego działającego na ziemiach dzisiejszej Polski oraz jego zwalczania przez polski i radziecki aparat bezpieczeństwa. W okresie sprawozdawczym opublikowano kilka książek dotyczących tej problematyki, w tym m.in.:

- „Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu w latach 1939–1947”, red. A. Namyśło, T. Kurpierz, Bielsko-Biała 2002;
- „Młodzież w oporze społecznym 1944–1989”, red. M. Kała i Ł. Kamiński, Wrocław 2002;
- Ryszard Śmietanka-Kruszelnicki, „Podziemie poakowskie na Kielecczyźnie w latach 1945–1948”, Kraków 2002;
- Maciej Korkuć, „Niepodległościowe oddziały partyzanckie w Krakowskim (1944–1947)”, Kraków 2002.

Kolejne rezultaty tego projektu – w postaci artykułów dotyczących historii poszczególnych struktur konspiracyjnych – zostaną opublikowane w pierwszej połowie 2004 r. w nr 5 „Pamięci i Sprawiedliwości”.

Równolegle rozpoczęto przygotowania do opracowania „Atlasu polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956”. Atlas zawierać będzie kilkadziesiąt map obrazujących aktywność różnorodnych organizacji konspiracyjnych w poszczególnych rejonach kraju. Towarzyszyć im będą opisy zawierające charakterystykę poszczególnych organizacji i najważniejszych oddziałów zbrojnych oraz materiał ikonograficzny. W okresie sprawozdawczym przygotowano mapy dotyczące obszaru Lubelszczyzny, które stanowią wzór dla osób zaangażowanych w realizację projektu w innych OBEP.

Badania nad problematyką podziemia niepodległościowego są też tematem całego szeregu lokalnych programów badawczych realizowanych przez poszczególne OBEP. Biorą w nich udział także historycy spoza IPN, którzy są aktywnymi uczestnikami konferencji i sesji dotyczących oporu społecznego w latach 1944–1956.

6.3. Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania

W ramach realizacji tego projektu przeprowadzono rozległą kwerendę archiwalną, której rezultatem będzie tom dokumentów „Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych w latach 1944–1989”. Prace redakcyjne nad tą publikacją zostaną ukończone na przełomie 2003 i 2004 r.

Równolegle uczestnicy projektu prowadzili indywidualne badania dotyczące różnych problemów związanych z problematyką represji antykościelnych. Ich rezultat stanowią liczne publikacje, wśród których na wyróżnienie zasługują opublikowane w pierwszej połowie 2003 r. syntezy: Jan Żaryn, „Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)” oraz Antoni Dudek, Ryszard Gryz, „Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)”. Tematyka zwalczania Kościoła katolickiego przez władze komunistyczne była przedmiotem kilku organizowanych przez IPN sesji oraz konferencji naukowych. W pracach redakcyjnych znajduje się m. in. zbiór referatów połączony z wyborem dokumentów „Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie w latach 1945–1989”, przygotowany przez OBEP we Wrocławiu oraz materiały międzynarodowej konferencji „Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego”.

6.4. Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956–1989

Celem projektu jest opis i analiza reakcji władz PRL na pojawiające się cyklicznie kryzysy społeczne, a także odtworzenie dziejów opozycji antysystemowej, w tym zwłaszcza metod jej zwalczania przez SB i inne służby specjalne. Z uwagi na bardzo obszerny zakres czasowy i tematyczny projektu został on zdominowany przez monograficzne tematy badawcze podejmowane przez poszczególnych pracowników pionu edukacyjnego IPN.

Tematy realizowane w ramach projektu układają się w dwa główne wątki tematyczne. W ramach pierwszego, poświęconego opozycji politycznej, przygotowano kilka obszernych studiów dotyczących m. in. zwalczania Komitetu Obrony Robotników, Ruchu Młodej Polski oraz NSZZ „Solidarność”. Zostaną one opublikowane w końcu 2003 r. w nr 4 „Pamięci i Sprawiedliwości”. Do druku przygotowano też zapis zorganizowanego przez IPN spotkania 46 działaczy opozycji przedsierpniowej „Co nam zostało z tych lat. Opozycja polityczna 1976–1980 z dzisiejszej perspektywy”. Wiosną 2003 r. opublikowany został tom studiów „Opozycja i opór społeczny w Łodzi 1956–1981”, uzupełniony aneksem z dokumentami.

W zakresie badań nad przebiegiem kryzysów społeczno-politycznych w dziejach PRL zorganizowano m. in. sesje dotyczące wydarzeń marcowych 1968 r. oraz czerwcowych 1976 r. Opublikowano też tom studiów „Nowa Huta – miasto walki i pracy”, pod redakcją Ryszarda Terleckiego, Marka Lasoty i Jarosława Szarka. Ukazała się monografia autorstwa pracowników warszawskiego OBEP Jacka Pawłowicza i Pawła Sasanki „Czerwiec 1976 w

Płocku i województwie płockim”. Zaawansowane są prace nad monografiami poświęconymi wydarzeniom marcowym 1968 r., kryzysom społeczno-politycznym na Dolnym Śląsku oraz procesowi rozkładu rządów komunistycznych w latach 1988–1989.

Liczne artykuły i dokumenty dotyczące dziejów opozycji oraz przebiegu peerelowskich kryzysów były publikowane na łamach „Biuletynu IPN”.

7. „Indeks Represjonowanych” – nadzór merytoryczny nad realizacją dotacji celowej IPN dla Fundacji Ośrodka KARTA

W związku z uchwaleniem przez Parlament RP, w ramach budżetu IPN na rok 2002, dotacji celowej dla Fundacji Ośrodka KARTA, organizacji pozarządowej z siedzibą w Warszawie, w dniu 6 sierpnia 2002 r. zawarta została umowa, której przedmiotem było dokonanie przez Fundację na rzecz Instytutu, w celu udostępnienia szerokiej opinii publicznej, zadania polegającego na pozyskaniu, weryfikacji i udostępnieniu danych o obywatelach polskich prześladowanych przez ZSRR w latach 1939–1959, w ramach projektu „Indeks Represjonowanych”.

Program „Indeks Represjonowanych” jest największą w kraju inicjatywą, zmierzającą do imiennego udokumentowania losów obywateli polskich – ofiar represji ze strony ZSRR. „Indeks” powstaje od 1988 r. Przedsięwzięcie zostało zainicjowane w – działającym wówczas jako ruch społeczny – Archiwum Wschodnim. Dokumentowanie losów Polaków i obywateli polskich II RP innych narodowości represjonowanych przez organa państwowe ZSRR po 17 września 1939 stało się też od początku jednym z podstawowych zadań Fundacji Ośrodka KARTA. Dane dotyczące ofiar sowieckich represji – zastrzelonych, uwięzionych, deportowanych – gromadzone są w komputerowej bazie danych „Indeksu Represjonowanych” (na koniec grudnia 2002 r. liczy ona około 676 000 rekordów).

Od 1993 r. program stał się przedsięwzięciem międzynarodowym, dzięki nawiązaniu przez Ośrodek KARTA ścisłej współpracy z Ośrodkiem Badań, Informacji i Upowszechniania (NIPC) „Memoriał” w Moskwie, a dzięki niemu także z lokalnymi stowarzyszeniami zrzeszonymi w „Memoriale” (m.in. w Syktywkarze, Workucie, Archangielsku, Permie). Po-tem dołączyły się inne środowiska partnerskie w Rosji, na Litwie, Ukrainie oraz na Białorusi.

Nadzór merytoryczny nad pracami Fundacji Ośrodka KARTA, refinansowanymi ze środków pochodzących z dotacji celowej zapisanej w budżecie IPN, sprawuje komisja koordynowana przez zastępcę dyrektora BEP dr. Władysława Bułhaka. W jej skład wchodzi (poza pracownikami BEP), przedstawiciele Kolegium IPN, a także pozostałych pionów merytorycznych IPN (BUiAD i GKŚZpNP).

Prace wykonane w ramach ww. programu obejmowały m.in. kwerendy archiwalne, a także tłumaczenie, komputeryzację i udostępnienie przez Internet danych odnośnie do:

- deportowanych z obwodu białostockiego do obwodu archangielskiego;
- deportowanych z obwodów baranowickiego i wilejskiego do obwodu archangielskiego;
- deportowanych do obwodu mołotowskiego i Komi ASRR;
- aresztowanych na Białorusi (1939–1941).

Dzięki dotacji celowej IPN, ukazał się też (w grudniu 2002 r.) kolejny, XIII już tom serii wydawniczej „Indeks Represjonowanych” pt.: „Uwięzieni w Ostaszkowie i Riazaniu”.

Dotacja została również uchwalona w budżecie IPN na rok 2003. W jej ramach, na podstawie umowy zawartej w dniu 28 maja 2003 r., Fundacja Ośrodka KARTA kontynuuje prace odnośnie do:

- deportowanych z obwodu białostockiego do obwodu archangielskiego;
- deportowanych z obwodów baranowickiego i wilejskiego do obwodu archangielskiego;

- deportowanych do Komi ASRR;
- aresztowanych na Białorusi (1939–1941).

Dodatkowo rozpoczęła analogiczne prace dotyczące:

- deportowanych z obwodu lwowskiego do obwodu archangielskiego;
- internowanych w obozach na Uralu (po 1944 r.);
- przetrzymywanych w obozie w Kałudze (po 1944 r.);
- aresztowanych na Litwie (po 1944 r.).

W związku z powyższym w roku 2003 zaplanowano:

- kwerendy w archiwach na terenie b. ZSRR, w celu pozyskania nowych materiałów źródłowych oraz uzupełnienia dotychczasowych informacji w zakresie niezbędnym do prac weryfikacyjnych;

- kwerendy w archiwach krajowych i prace porównawczo-weryfikacyjne nad kolejnymi zestawieniami represjonowanych;

- zwiększenie zasobu podstawowej bazy danych „Indeksu Represjonowanych” (baza źródłowa, stanowiąca podstawowe narzędzie do prac weryfikacyjnych oraz obsługi informacyjnej „Indeksu”) o ok. 35 000 biogramów (co da łączną liczbę rekordów w bazie około 711 000);

- całkowitą weryfikację ok. 16 500 biogramów, co podniesie liczbę udokumentowanych w ramach „Indeksu” osób do przeszło 104 000, czyli ok. 18% wszystkich ofiar sowieckich prześladowań;

- upowszechnienie w postaci trzech kolejnych tomów serii „Indeks Represjonowanych” oraz w Internetowym Centrum „Indeksu Represjonowanych” (ICIR) danych o około 17 000 osób; dzięki czemu w ICIR dostępne będą informacje o około 174 000 osób.

Warto nadmienić, że w roku sprawozdawczym Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN dokonało ponad 3 tys. sprawdzeń danych umieszczanych w biogramach. Innymi słowy wsparcie ze strony IPN dla realizacji projektu „Indeks Represjonowanych” ma charakter nie tylko finansowy, ale też merytoryczny.

2. Wydział Wystaw i Edukacji Historycznej BEP

Wydział Wystaw i Edukacji Historycznej Biura Edukacji Publicznej zajmuje się szeroko rozumianą edukacją historyczną, w tym:

- opracowywaniem i prezentowaniem wystaw historycznych, a także prowadzeniem związanych z nimi wykładów i lekcji muzealnych;
- ogłaszaniem różnorodnych konkursów historycznych dla uczniów, nauczycieli, studentów i innych adresatów;
- współpracą ze szkołami i nauczycielami;
- organizowaniem różnorodnych form doskonalenia zawodowego dla nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego;
- współpracą z innymi instytucjami zainteresowanymi popularyzacją historii najnowszej takimi jak radio, telewizja, prasa, samorządy lokalne, muzea czy stowarzyszenia kombatanckie.

1. Działania edukacyjne

1.1. Współpraca z Ministerstwem Edukacji Narodowej i Sportu oraz instytucjami zajmującymi się kształceniem nauczycieli

Jednym z głównych partnerów pionu edukacyjnego Instytutu Pamięci Narodowej jest Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. Podstawą do podejmowania wspólnych działań jest podpisane 11 września 2001 r. „Porozumienie o współpracy pomiędzy Instytutem Pamięci Narodowej i Ministerstwem Edukacji Narodowej”. W ramach tego porozumienia w roku szkolnym 2002/2003 pani minister Krystyna Łybacka objęła honorowy patronat nad ogólnopolskim konkursem historycznym „Społeczeństwo polskie wobec okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939–1945. Postawy, życie codzienne”.

BEP IPN kontynuuje współpracę z Centralnym Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie przy realizacji ogólnopolskich programów pilotażowych dotyczących problemów związanych z nauczaniem najnowszej historii Polski.

Rozszerza się współpraca BEP z Ośrodkami Doskonalenia Nauczycieli i Ośrodkami Metodycznymi w całym kraju. Wspólnie organizowane są różnorodne formy doskonalenia zawodowego w zakresie historii najnowszej dla nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego, m.in. konferencje, sesje, wykłady, warsztaty i kursy, w tym metodyczne. Wśród nich ważne miejsce zajmują cykle seminaryjno-warsztatowe, realizowane jako kursy doskonalenia podnoszące kwalifikacje zawodowe (obejmują do 70 godzin zajęć), m.in. „Kryzysy PRL”, „Trudne pytania w nauczaniu najnowszej historii Polski”, „Obraz PRL w literaturze – warsztaty, dramy”.

Kontynuowana jest współpraca z kuratorami oświaty, m.in. przy przeprowadzaniu szkolnych konkursów historycznych i organizacji konferencji. Rozpoczęto współpracę z międzynarodowymi instytucjami zajmującymi się doskonaleniem nauczycieli, m.in. polsko-niemiecką Fundacją „Krzyżowa” i Muzeum Granicy Międzyniemieckiej (Zonengrenz Museum) w Helmsted (Niemcy). Przygotowywane są wspólne polsko-niemieckie konferencje i warsztaty dla nauczycieli.

Ponadto Rzecznik Praw Obywatelskich prof. Andrzej Zoll zaprosił przedstawicieli pionu edukacyjnego IPN do udziału w dyskusji nad propozycją powołania Rady Edukacji Narodowej.

1.2. Działania skierowane do nauczycieli

W roku szkolnym 2002/2003 oddziały IPN podjęły różne formy działań edukacyjnych skierowane bezpośrednio do nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego obejmujące:

- cykle seminaryjno-warsztatowe, prowadzone m.in. w Gdańsku, Krakowie, Wrocławiu i Warszawie (np. 70. godzinny „Trudne pytania w nauczaniu najnowszej historii Polski”);
- kursy doskonalenia zawodowego przygotowujące do pracy z pakietami edukacyjnymi wydanymi przez IPN (np. „Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1939–1947”, przeprowadzone w Zamościu, Górowie Iławeckim i Giżycku, „Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim”, przeprowadzone w województwie podlaskim, „Stan wojenny” – w województwie śląskim, czy w Ełku, itd.);
- warsztaty przedmiotowo-metodyczne przygotowujące do prowadzenia lekcji muzealnych na podstawie eksponowanych przez BEP wystaw,
- warsztaty przedmiotowo-metodyczne, tematyczne;
- wykłady i cykle wykładów, np. „Z materiałów IPN” w Gdańsku, „Wykłady otwarte” w Katowicach czy „Poniedziałki z historią najnowszą” w Warszawie;
- projekty edukacyjne, m.in. „Wizja lokalna” w Warszawie;
- wykłady podczas konferencji metodycznych;
- udział nauczycieli i uczniów w sesjach naukowych organizowanych przez IPN;
- konferencje popularnonaukowe organizowane z myślą o nauczycielach, m.in. „Najnowsza historia Polski w edukacji” w Warszawie, czy spotkanie w 63. rocznicę zbrodni katyńskiej w Rzeszowie.

Cenną pomocą dla nauczycieli są kopie materiałów źródłowych, przekazywane jako tematyczne zestawy źródeł (dokumenty, ikonografia, itp.) uczestnikom form doskonalenia (konferencje, kursy, warsztaty itp.).

Z myślą o nauczycielach historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego przygotowywane są tzw. pakiety edukacyjne wydawane w serii „Teki edukacyjne IPN”. Wzbogacają one i poszerzają wiedzę określoną w podstawach programowych, programach i zawartą w podręcznikach szkolnych o najnowsze ustalenia badaczy. Pakiety zawierają szczegółowe omówienie problemu, bibliografię, propozycje metodyczne oraz bogaty wybór źródeł, w tym ikonograficznych, dzięki czemu stanowią cenną pomoc dydaktyczną do nauczania najnowszej historii Polski. W okresie lipiec 2002 – czerwiec 2003 wydano: „Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1939–1947”, „Czerwiec 1976 – krok ku wolności”, „Stan wojenny”, w roku 2003 ukaże się jeszcze: „Prymas Wyszyński”, „Polskie Państwo Podziemne cz. I” i przygotowany we współpracy z Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau „Oświęcim”.

Ważnym, uzupełnieniem powyższych wydawnictw są warsztaty przedmiotowo-metodyczne przygotowujące nauczycieli do pracy z pakietami na lekcjach. Zajęcia te, tak jak wszystkie organizowane przez BEP IPN formy metodyczne adresowane do nauczycieli, przeprowadzane są zgodnie z dwoma podstawowymi założeniami:

- wspólnie z uczestnikami warsztatu zastanowienia się, jak najlepiej można uczyć o danym fakcie historycznym,
- wzajemna wymiana doświadczeń.

W ostatnim roku zostały przeprowadzone warsztaty-kursy doskonalenia (tzw. okołopakietowe) na podstawie wszystkich dotychczas wydanych pakietów edukacyjnych.

1.3. Praca edukacyjna z młodzieżą

W okresie sprawozdawczym pracownicy BEP organizowali i brali udział w rozmaitych działaniach edukacyjnych skierowanych bezpośrednio do młodzieży szkolnej, m.in. takich jak:

- wykłady dla gimnazjalistów i licealistów wygłaszane na zamówienie szkół i nauczycieli, organizowane również na terenie szkół;
- lekcje i warsztaty przeprowadzane w siedzibie BEP i OBEP oraz w szkołach – ich tematy wynikały z bezpośrednich ustaleń pomiędzy nauczycielami a pracownikami BEP lub należały do stałej listy propozycji, wynikającej z dotychczasowej tematyki badań i działań;
- lekcje muzealne połączone ze zwiedzaniem wystaw IPN prezentowanych w kilkudziesięciu miejscowościach w Polsce;
- przeglądy filmowe poprzedzone wprowadzającymi wykładami, a podsumowywane różnymi formami dyskusji (formuła Dyskusyjnych Klubów Filmowych) – w Białymstoku, Gdańsku, Lublinie, Łodzi, Rzeszowie, Warszawie;
- wykłady otwarte i cykle wykładów prowadzone przez historyków z BEP (w siedzibie BEP, a także na zaproszenie domów kultury, muzeów, klubów, stowarzyszeń i innych placówek oświatowych w całym kraju);
- różnorodne formy turystyczne, np. „terenowe lekcje historii” organizowane przez OBEP w Łodzi (m.in. związana z terenem dawnego hitlerowskiego obozu dla dzieci w Dzierżąnej czy zrzutowiskami AK w okolicach Czartolina), Historyczny Klub Turystyczny „Wędrówki po historii”, zorganizowany przez OBEP w Gdańsku.

1.4. Konkursy historyczne

W roku szkolnym 2002/2003 po raz pierwszy BEP zorganizował ogólnopolski konkurs historyczny. Adresowany był on do uczniów szkół ponadpodstawowych, w dwóch kategoriach: gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej. Jego tematem było „Społeczeństwo polskie wobec okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939–1945. Postawy, życie codzienne”. Patronat honorowy nad konkursem wspólnie z Prezesem IPN objęła pani minister Edukacji Narodowej i Sportu Krystyna Łybacka.

Konkurs był trzyetapowy:

Etap 1 – szkolny, polegał na napisaniu indywidualnie i samodzielnie przez uczniów na podstawie źródeł pracy na temat związany z problematyką konkursu; przeprowadzały go komisje szkolne, które mogły zgłosić do następnego etapu autorów trzech najlepszych prac;

Etap 2 – oddziałowy, polegał na rozwiązaniu testu historycznego opartego na zadanej uczestnikom lekturze, a następnie odpowiedzi przed komisją na pytania (jedno źródłowe, drugie związane z wybraną przez uczestnika lekturą); przeprowadzały go Oddziały IPN, do następnego etapu na każdym poziomie wiekowym mogły zakwalifikować po trzech uczestników (z racji obejmowania przez większość Oddziałów IPN terenu więcej niż jednego województwa, etap ten miał charakter konkursu międzywojewódzkiego);

Etap 3 – ogólnopolski finał, polegał na napisaniu pracy (kryteria odpowiednio – egzaminu i matury), a następnie „obronie” przed komisją pracy napisanej w pierwszym etapie.

W konkursie łącznie wzięło udział około 5 tysięcy uczniów szkół ponadpodstawowych, z których do trzeciego etapu zakwalifikowało się 56 osób, spośród których wyłoniono po 10 laureatów na poziomie gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym. Konkurs spotkał się z bardzo dobrym przyjęciem wśród nauczycieli i uczniów, a bardzo wysokie wymagania stawiane przed uczestnikami dodatkowo podniosły jego wartość i znaczenie.

Obok konkursu ogólnopolskiego, w roku 2002 i 2003 zostały również przeprowadzone przez Oddziałowe Biura Edukacji Publicznej konkursy regionalne. Były to konkursy szkolne ogłoszone i rozstrzygnięte w roku kalendarzowym 2002 oraz konkursy adresowane do innych

odbiorców niż uczniowie. Wymienić wśród nich należy konkurs dla studentów, zorganizowany przez OBEP w Katowicach „Górnoślązacy w trybach historii 1939–1956”, a rozstrzygnięty w czerwcu 2003 r., ogłoszony przez OBEP w Gdańsku konkurs dla dziennikarzy prasy lokalnej „Świadkowie historii” (II edycja), konkursy dla nauczycieli przeprowadzone przez OBEP-y w Gdańsku i Rzeszowie oraz konkursy dla uczniów (5 rozstrzygniętych i 3 ogłoszone w maju/czerwcu 2003). Dodać do tego należy konkursy, w których organizację Instytut się włączył, m.in. międzyszkolny konkurs „Epoka Prymasa Tysiąclecia” (OBEP w Białymstoku), VI Gdyński Konkurs Historyczny czy konkurs „Postać lub wydarzenie w XX wieku zasługujące na pamięć i wyróżnienie”, zorganizowany przez Fundację Centrum Solidarności w Gdańsku (OBEP w Gdańsku).

Szczególony charakter mają niestandardowe działania popularyzujące historię, skierowane przede wszystkim do młodzieży szkolnej. Przybierają one na przykład formę rajdów. Biorą w nich udział świadkowie historii, swoje znaczenie ma także możliwość osobistego, naocznego poznania miejsc z historią związanych. Wśród tych działań wskazać należy:

- rajd-konkurs „Szlakiem żołnierzy wyklętych”, zorganizowany przez OBEP w Lublinie w październiku 2002 r.,
- II Rajd Pieszy im. Żołnierzy mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” – „Szlakiem podziemia niepodległościowego na Kaszubach”, zorganizowany przez OBEP w Gdańsku w czerwcu 2003 r.,
- rajd szlakiem kpt. Dragana Sotiroviča „Draży”, zorganizowany przez OBEP w Rzeszowie na terenie Pogórza Dynowskiego w czerwcu 2003 r.

1.5. Współpraca ze szkołami wyższymi

IPN kontynuuje współpracę z kilkunastoma uniwersytetami i szkołami wyższymi na terenie całego kraju. Odpowiednie umowy regulujące zasady tej współpracy zostały zawarte z największymi polskimi uczelniami, m.in. z Uniwersytetem Warszawskim, Uniwersytetem Jagiellońskim, Uniwersytetem Śląskim, Uniwersytetem Wrocławskim, Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, Uniwersytetem Gdańskim. Wspólnie organizowane są wystawy, konferencje naukowe, dyskusje panelowe, seminaria i warsztaty dla nauczycieli. Wykładowcy uniwersyteccy biorą udział w pracach komisji w konkursach organizowanych przez BEP.

Wspólnie z Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie prowadzone są studia podyplomowe podnoszące kwalifikacje zawodowe nauczycieli „Wiedza o państwie i społeczeństwie 1939–1989”, a z Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie studia podyplomowe kwalifikacyjne dla nauczycieli historii.

1.6. Współpraca z samorządami

Kontynuowana i rozszerzana jest współpraca z samorządami lokalnymi. Zostało podpisane porozumienie z Prezydentem Katowic, przygotowywane są następne. Wspólnie organizowane są konferencje historyczne, cykle wykładów, przedstawicielom lokalnych społeczności Instytut stara się przybliżyć najnowszą historię ich „małych ojczyzn”. Wyróżnić w tych działaniach można propozycje skierowane do wszystkich mieszkańców (np. w Sopocie – zespół działań związanych z nadaniem skwerowi imienia Danuty Siedzikówny „Inki” i odsłonięciem jej pomnika) oraz środowisk szkolnych, znajdujących się w gestii władz lokalnych, tak miejskich, jak powiatowych i gminnych.

1.7. Inne działania edukacyjne

Biuro Edukacji Publicznej uczestniczyło w organizowanych przez środowiska naukowe Festiwalach Nauki:

- w VI Festiwalu Nauki w Warszawie, we wrześniu 2002 r.;
- w Bałtyckim Festiwalu Nauki, który odbył się w Trójmieście na przełomie maja i czerwca 2003 r.

W Warszawskim Festiwalu Nauki ogromnym zainteresowaniem cieszyła się dyskusja panelowa, zaliczona przez organizatorów do głównych imprez festiwalowych oraz liczne wykłady, zajęcia dla szkół i wycieczki historyczne.

W mającym trochę inną formułę niż warszawski, Bałtyckim Festiwalu Nauki, największym zainteresowaniem cieszyły się konferencja naukowa, dyskusja panelowa, wycieczka historyczna oraz prezentacje wyników badań wsparte przez Trójmiejską Grupę Rekonstrukcji Historycznych.

2. Działania wystawiennicze i współpraca z mediami

2.1. Wystawy Edukacyjne

Tematyka wystaw, na których jest prezentowana bogata, często unikalna dokumentacja fotograficzna i materiały archiwalne, jest bardzo różnorodna. Wystawy przygotowane przez BEP mają charakter objazdowy i są eksponowane z dużym powodzeniem, zwłaszcza w niewielkich miejscowościach na terenie całego kraju.

Ekspozycje poprzedzane są szeroką akcją informacyjną prowadzoną w lokalnych mediach i skierowaną m.in. do szkół. Niemal wszędzie wystawy są odbierane jako ważne wydarzenie kulturalne i medialne. Często powstają przy współdziałaniu regionalnych placówek muzealnych, organizacji kombatanckich, szkół czy uczelni lub samorządów. Ekspozycje uzupełniają lekcje muzealne dla młodzieży prowadzone przez pracowników IPN oraz formy doskonalenia skierowane do nauczycieli. Na ogół otwarcia wystaw połączone są z przygotowaniem sesji naukowych, w których, obok pracowników IPN, biorą udział przedstawiciele środowisk naukowych i świadkowie historii.

Ważnymi wydarzeniami były ekspozycje naszych wystaw poza granicami Polski. W Wilnie prezentowano wystawę „Grudzień 70”. W Ambasadzie RP w Kijowie pokazano wersję ukraińską wystawy „Polacy-Ukraińcy 1939–1947”.

W ostatnim roku przygotowano 16 nowych wystaw. Do największych przedsięwzięć należały „Marzec 1968”, „<<Aktion Reinhardt>> Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”, „Wojenne dzieciństwo. Losy dzieci polskich pod okupacją hitlerowską” i „Życie codzienne w okupowanej Wielkopolsce 1939–1945”. Nadal eksponowane są wystawy z lat poprzednich. Jednak działania wystawiennicze w dużym stopniu ograniczane są możliwościami budżetowymi Instytutu, co utrudnia nie tylko przygotowywanie nowych wystaw, ale również konserwację i ekspozycję wcześniejszych.

Wykaz wszystkich wystaw wraz z zaznaczeniem miejscowości, w których były eksponowane zawiera załącznik nr 3 do niniejszego sprawozdania.

2.2. Współpraca z mediami

2.2.1. Telewizja

W ciągu roku BEP IPN uczestniczyło w realizacji programów dokumentalnych i informacyjnych zarówno dla telewizji publicznej, jak i telewizjach prywatnych. Częste i systematyczne

ne były nasze kontakty z Redakcją Katolicką TVP 3, w ramach programu „Wierzę, wątpię, szukam” (audycje o historii Kościoła katolickiego w latach II wojny światowej i PRL-u). Historycy IPN-u często wypowiadali się również w TVP I i TVP II (zwłaszcza w „Panoramie”). Intensywna była również nasza współpraca z TV „Puls” – oprócz programów informacyjnych, problematyce historycznej poświęcone były dwa „Studia Otwarte” (jedno z nich o zagładzie Żydów w Jedwabnem). W roku 2003 rozwinęła się stała współpraca z TV „Polsat” – zrealizowano kilka filmów dokumentalnych, m.in. o nieznanym materiałach o Marcu’68. Również w TVN 24 i TVN oraz w „Tele 5” i TV4 pojawiały się wypowiedzi pracowników BEP i informacje o IPN.

Ogółem w okresie sprawozdawczym powstało około 40. filmów i programów dokumentalnych przy współpracy BEP IPN (nie licząc tzw. „setek”, czyli krótkich wypowiedzi okolicznościowych). Większość programów została pozytywnie zrecenzowana w prasie, a wszystkie zebrały wysokie oceny zewnętrzne.

2.2.2. Radio

Współpraca z radiem trwała we wszystkich miesiącach okresu sprawozdawczego. Należy podkreślić, że Polskie Radio, a zwłaszcza PR „Bis”, informowały o wszystkich ważniejszych wydarzeniach i pracach BEP IPN. Formalnym ukoronowaniem współpracy było podpisanie w dniu 4 listopada 2002 r. „Porozumienia o współpracy pomiędzy IPN a Polskim Radiem S.A”. Również PR „Radio dla Ciebie” zrealizowało wiele programów z udziałem pracowników IPN. Historycy IPN pojawiali się na antenie PR I i II. Rozgłośnie lokalne PR współpracowały stale także z Oddziałami IPN.

14 czerwca 2003 r. przedstawiciele IPN po raz drugi brali udział w „Pikniku Naukowym PR Radia Bis” na warszawskim Nowym Mieście. Stoisko Instytutu prezentowało m. in. fragmenty wystaw „Marzec’68” i „Ostatni leśni”.

Także radio niepubliczne, zwłaszcza Radio „Plus” i Katolickie Radio Józef gościły wielu historyków Instytutu. Zrealizowano m.in. 25 obszernych programów dokumentalnych.

2.2.3. Prasa centralna i zagraniczna

Bardzo wiele redakcji i dziennikarzy współpracuje z pionem edukacyjnym Instytutu na stałych zasadach. Prasa i periodyki chętnie publikują wypowiedzi i teksty autorstwa naukowców IPN, a także żywo informują – piórem własnych dziennikarzy – o wynikach prac naukowych (konferencje, omówienia wydawnictw IPN itd.) i innych działaniach publicznych BEP (np. wystawach). Wiele artykułów ukazało się m.in. w: „Rzeczpospolitej”, „Gazecie Wyborczej”, „Naszym Dzienniku”, „Tygodniku Powszechnym”, „Wprost”, „Tygodniku Solidarność”, „Gazecie Polskiej” i „Polsce Zbrojnej”.

Bardzo aktywnie interesują się pracami naukowo-edukacyjnymi IPN redakcje takich periodyków jak: „Arcana”, „Krytyka Polityczna”, „Więź” i „Mówią Wieki”.

Z pism zagranicznych obszerne materiały o BEP IPN zamieściły m.in. „Die Welt” i „Harpers Magazine”. Pracownicy BEP wielokrotnie wypowiadali się na tematy związane z najnowszą historią Polski dla najbardziej prestiżowych periodyków i czasopism z całego świata, m.in. dla „New York Times”, „Der Spiegel”, „Svenska Dagbladet”, „Los Angeles Times”, „The Economist”, „The Wall Street Journal”, „Suddeutsche Zeitung”.

3. Wydział Wydawnictw

Wydział Wydawnictw zajmuje się redakcją naukową i przygotowaniem do wydania (projekt graficzny, skład komputerowy) wyników pracy badaczy z IPN, w postaci książek oraz artykułów naukowych i popularnonaukowych. Większość z tych prac publikowana jest bądź na łamach dwóch periodyków wydawanych przez Instytut („Pamięć i Sprawiedliwość”, „Biuletyn IPN”), bądź w formie książkowej, łatwo identyfikowalnej z instytucją za sprawą jednolitej szaty graficznej.

Od tej zasady są jednak wyjątki. Niektóre prace powstałe w IPN, bądź z udziałem jego pracowników – (monografie, zbiory dokumentów, materiały pokonferencyjne) ukazują się poza seriami wydawniczymi IPN, chociaż najczęściej noszą na okładce logo Instytutu.

Konieczność wydawania niektórych prac poza seriami wydawniczymi IPN wynika z ograniczonej liczby etatów redaktorskich i technicznych w Wydziale Wydawnictw. W praktyce nie jest możliwe opracowanie wszystkich książek powstałych w IPN.

BEP IPN współpracuje z wieloma partnerami zewnętrznymi, którzy chętnie wspierają finansowo publikowanie wyników prac powstałych w BEP (szkoły wyższe, samorządy, organizacje pozarządowe). W ten sposób wydawane są najczęściej efekty wspólnych prac z tymi partnerami, ale nie tylko. Dzięki wsparciu zewnętrznemu ukazały się m.in., będące wynikiem wieloletnich indywidualnych badań, obszerne prace:

- **Ryszarda Śmietanki-Kruszelnickiego, „Podziemie poakowskie na Kielecczyźnie w latach 1945–1948” (Kraków 2002);**
- **Macieja Korkucia, Niepodległościowe oddziały partyzanckie w Krakowskiem (1944–1947) (Kraków 2002);**
- **Tomasza Balbusa, Ludzie podziemia AK-WiN w Polsce południowo-zachodniej (1945–1948) (Wrocław 2002).**

1. Periodyki wydawane przez BEP:

1.1. „Biuletyn IPN”

„Biuletyn IPN” ukazuje się od lutego 2001 r. jako miesięcznik. Publikowane są w nim materiały o bieżących pracach i działalności władz IPN i jego oddziałów, informacje o prowadzonych śledztwach, wystawach, wydawnictwach i konkursach zorganizowanych przez Instytut. W Biuletynie można znaleźć artykuły i wywiady, poświęcone historii Polski lat 1939–1989. Biuletyn, wydawany w nakładzie 2–3 tys. egzemplarzy (w zależności od tematu), jest kierowany do wybranych instytucji państwowych, mediów, bibliotek i indywidualnych osób (w tym zwłaszcza nauczycieli i metodyków nauczania historii), które są zainteresowane problematyką danego numeru.

W związku z dużym zainteresowaniem, „Biuletyn” od numeru 8–9/2003 jest dostępny w normalnej sprzedaży w wybranych księgarniach i w salonach prasowych przedsiębiorstw EMPiK S.A. i RUCH S.A. W wersji elektronicznej „Biuletyn” dostępny jest również na stronach internetowych Instytutu.

1.2. „Pamięć i Sprawiedliwość”

Periodyk „Pamięć i Sprawiedliwość” prezentuje wyniki działalności IPN, ze szczególnym uwzględnieniem jego osiągnięć w pracach badawczych. Zakres tematyczny tych ostatnich obejmuje zbrodnie popełnione na narodzie polskim przez nazistowskie Niemcy i Związek Sowiecki w okresie drugiej wojny światowej i związane z tym ofiary, straty i szkody. Przedmiotem badań IPN jest także system komunistyczny w Polsce w latach 1944–1989 – złasz-

cza jego wymiar represyjny. W „Pamięci i Sprawiedliwości” publikowane są również wyniki prac Instytutu, które skupiają się na historii oporu społecznego, działalności obywatelskiej na rzecz niepodległego państwa polskiego, walki w obronie wolności i godności ludzkiej.

W skład Rady Programowej pisma wchodzi: prof. dr hab. J.W. Borejsza, prof. dr hab. W. Borodziej, prof. dr hab. J. Draus, prof. dr hab. J. Eisler, prof. dr hab. A. Friszke, A. Galiński, dr J. Gmitruk, dr A. Grajewski, B. Groniek, prof. dr hab. J. Holzer, prof. dr hab. L. Kieres, prof. dr hab. C. Kuklo, prof. dr hab. M. Kula, prof. dr hab. W. Kulesza, dr hab. J. Kurtyka, prof. dr hab. G. Mazur, dr Z. Nawrocki, prof. dr hab. A. Paczkowski, dr Sławomir Radoń, prof. dr hab. W. Roszkowski, prof. dr hab. T. Strzembosz, prof. dr hab. W. Suleja, prof. dr hab. T. Szarota, prof. dr hab. R. Terlecki, J. Tucholski, prof. dr hab. W. Wrzesiński.

W okresie sprawozdawczym ukazały się dwa numery półrocznika:

- **„Pamięć i Sprawiedliwość” 2 (2) 2002**

Tematem przewodnim drugiego numeru było Polskie Państwo Podziemne. W stałym dziale „Dyskusje” zamieszczony został zapis debaty naukowej, w której wzięli udział historycy różnych generacji, wywodzący się z odmiennych tradycji historycznego myślenia, zajmujący się różnymi aspektami polskiego podziemia wojennego i powojennego.

- **„Pamięć i Sprawiedliwość” 1 (3) 2003**

Głównym tematem numeru jest działalność komunistycznego aparatu bezpieczeństwa. „Polscy historycy zaledwie rozpoczynają badania nad tym zagadnieniem. Dopiero bowiem – jak czytamy we wstępie – powołanie Instytutu Pamięci Narodowej, jedenaście lat po upadku systemu komunistycznego w Polsce, umożliwiło poddanie szerszej analizie spuścizny archiwalnej Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa”.

2. Publikacje książkowe:

2.1. Seria „Dokumenty”

W serii „Dokumenty” publikowane są nieznane dotąd materiały archiwalne, dotyczące najnowszej historii Polski. Obrazują one różne formy represji, jakich obywatele polscy doświadczyli w latach 1939–1989 ze strony władz nazistowskich i komunistycznych, a także zorganizowane i spontaniczne formy oporu społecznego.

2.2. Seria „Relacje i wspomnienia”

W serii „Relacje i wspomnienia” publikowane są nieznane dotychczas świadectwa, dotyczące najnowszej historii Polski. Prezentują one postawy obywateli polskich i realia życia codziennego podczas drugiej wojny światowej i w okresie Polski Ludowej.

W okresie sprawozdawczym przygotowywane były pozycje:

- **„Skazani na karę śmierci. Relacje”, (red. naukowa Krzysztof Madej, Jan Żaryn, Jacek Żurek);**

- **„Co nam zostało z tych lat... Opozycja polityczna 1976–1980 z dzisiejszej perspektywy” (red. Jerzy Eisler).**

2.3. Seria „Monografie”

W serii „Monografie” publikowane są książki poświęcone najnowszej historii Polski, opisujące losy obywateli polskich w latach 1939–1989.

W serii tej w okresie sprawozdawczym ukazały się książki:

- **Grzegorza Jakubowskiego, „Sądownictwo powszechne w Polsce w latach 1944–1950”.**

Książka ukazuje proces odbudowy i organizacji systemu sądowniczego w powojennej Polsce. Przedstawia działania władz zmierzające do podporządkowania wymiaru sprawiedliwości potrzebom bieżącej polityki i starania prawników o zachowanie jego niezawisłości.

- **Tomasza Berezy, Piotra Chmielowca, Janusza Grechuty, „W cieniu „Linii Mołotowa”. Ochrona granicy ZSRR z marca Rzeszą między Wiszną a Sołokiją w latach 1939–1941”.**

Książka ukazuje działania aparatu bezpieczeństwa ZSRR oraz Armii Czerwonej w strefie przygranicznej na odcinku od Radymna do Krystynopola, w latach 1939–1941. Autorzy szczegółowo opisali Raworuski Rejon Umocniony, odcinek radzieckich fortyfikacji „Linii Mołotowa”. Zweryfikowali także dotychczasowe ustalenia przebiegu pierwszych dni wojny niemiecko-radzieckiej.

- **Krzysztofa Kaczmarek, „Podziemie narodowe na Rzeszowszczyźnie 1939–1944”.** Autor rekonstruuje konspiracyjne dzieje Stronnictwa Narodowego oraz Narodowej Organizacji Wojskowej i Narodowych Sił Zbrojnych w regionie rzeszowskim w latach 1939–1944. Pokazuje strukturę podziemia narodowego, dynamikę jego rozwoju i główne kierunki działania. Przedstawia także pozycję podziemia narodowego na konspiracyjnej mapie Rzeszowszczyzny.

- **„Stan wojenny w Polsce 1981–1983” (Praca zbiorowa – red. naukowy Antoni Dudek).**

Książka jest próbą spojrzenia na stan wojenny z perspektywy regionalnej. Każdy z sześciu rozdziałów dotyczy innego regionu; zanalizowano w nich: operację wprowadzenia stanu wojennego, funkcjonowanie aparatu władzy, opozycję i opór społeczny, represje karne i inne formy prześladowań, rolę Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych, nastroje społeczne od grudnia 1981 do lipca 1983 r.

- **Grzegorza Baziura, „Armia Czerwona na Pomorzu Gdańskim 1945–1947”.**

Problemy powstałe po zajęciu Wybrzeża Gdańskiego przez wojska sowieckie były odzwierciedleniem sytuacji w całej Polsce pojałtańskiej. Wszelkie interwencje w sprawach eksploatacji gospodarczej Polski, podejmowane zarówno przez administrację terenową, jak i władze centralne, były ignorowane przez rząd ZSRR i władze wojskowe. Grzegorz Baziur opisuje, w jaki sposób obecność Armii Czerwonej i sowieckich służb specjalnych wpłynęła na sytuację społeczno-polityczną, narodowościową i ekonomiczną Pomorza Gdańskiego.

W okresie sprawozdawczym trwały także prace nad przygotowaniem do wydania kolejnych monografii, które ukażą się do końca 2003 r. a mianowicie:

- **Waldemara Grabowskiego, „Polska tajna administracja cywilna 1940–1945”.**
- **Janusza Wróbla, „Uchodźcy polscy ze Związku Sowieckiego 1942–1950”.**
- **Leszka Próchniaka, „Kolektywizacja rolnictwa w regionie łódzkim 1948–1956”.**

2.4. Seria „Konferencje”

W serii „Konferencje” publikowane są materiały będące plonem spotkań naukowych organizowanych przez IPN. Przedstawiają one zarówno działalność okupantów niemieckich i sowieckich w okresie drugiej wojny światowej, jak i władz Polski Ludowej wymierzona przeciwko obywatelom polskim; opisują także różne formy oporu społecznego.

W serii tej w okresie sprawozdawczym ukazały się:

- **„Obozowe dzieje Świętochłowic-Einrachthütte” (pod redakcją Adama Dziuroka).**

W tomie omówiono funkcjonowanie obozu w Świętochłowicach – początkowo jako podobozu oświęcimskiego (Einrachthütte), a po wojnie, jako miejsca odosobnienia głównie

Niemców i volksdeutschów z terenu Górnego Śląska. Pozycja zawiera także wykaz więźniów zmarłych w 1945 r.

- **„Nowa Huta – miasto walki i pracy” (pod redakcją Ryszarda Terleckiego, Marka Lasoty, Jarosława Szarka).**

Tom zawiera materiały z konferencji zorganizowanej przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Krakowie. Poruszono takie tematy jak: problemy związane z budową kościoła w Nowej Hucie, rola kombinatu w systemie gospodarczym PRL, znaczenie hutniczej „Solidarności”, a także organizacji i inicjatyw społecznych działających w Nowej Hucie (Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy), wreszcie mit Nowej Huty w systemie edukacji i propagandy PRL.

- **„Młodzież w oporze społecznym 1944–1989” (pod redakcją Moniki Kały i Łukasza Kamińskiego).**

W tomie opublikowane zostały materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN we Wrocławiu. Tematyka prezentowanych referatów obejmuje wszelkie formy antykomunistycznego zaangażowania młodzieży, począwszy od udziału w „dorosłej” konspiracji, poprzez konspirację młodzieżową, masowe protesty społeczne, aż po działalność w duszpasterstwach akademickich i samorządzie społecznym.

- **„Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu w latach 1939–1947” (pod redakcją Aleksandry Namysło i Tomasza Kurpierza).**

Publikacja (wydana wspólnie z samorządem Bielska-Białej) zawiera materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Oddział IPN w Katowicach i Urząd Miejski w Bielsku-Białej w październiku 2002 r. Prezentowana tu problematyka podziemia niepodległościowego na Podbeskidziu w latach 1939–1947 należy do zagadnień, które wymagają usystematyzowania znanych faktów, jak również i badań od podstaw.

- **„Antypolska akcja OUN-UPA 1943–1944. Fakty i interpretacje” (redakcja naukowa Grzegorz Motyka i Dariusz Libionka).**

W ramach programu badawczego „Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1939–1989”, Biuro Edukacji Publicznej IPN zorganizowało konferencję „Antypolska akcja OUN-UPA w latach 1943–1944”. Autorzy prezentowanego tomu omawiają przebieg antypolskiej akcji OUN-UPA na Wołyniu oraz w Galicji Wschodniej, a także sposób jej przedstawienia w literaturze naukowej i podręcznikach szkolnych. Książka cieszyła się takim powodzeniem (mimo stosunkowo wysokiej ceny), że konieczny był dodruk.

- **„Początek wojny niemiecko-sowieckiej i losy ludności cywilnej” (pod redakcją Jana Jerzego Milewskiego i Anny Pyżewskiej).**

Publikacja przedstawia położenie i zachowanie się różnych grup narodowościowych, głównie na obszarze przedwojennego województwa białostockiego, w pierwszych tygodniach wojny niemiecko-sowieckiej, postępowanie władz sowieckich, wycofującej się Armii Czerwonej i nacierających wojsk niemieckich wobec ludności cywilnej. Dzięki referatom historyków z krajów ościennych można porównać zjawiska występujące w tym samym czasie w Białostockiem, na Białorusi i Litwie.

- **„Opozycja i opór społeczny w Łodzi 1956–1981” (pod redakcją Krzysztofa Lesiakowskiego).**

Formy oporu społecznego w Łodzi były różne, od „przerw w pracy” w fabrykach, przez demonstracje uliczne, po niezależną działalność organizacyjną i wydawniczą. Niektóre wydarzenia miały znaczenie ponadregionalne, a nawet ogólnopolskie, np. strajk włókniarzy z 1971 r. zdecydował o wycofaniu się władzy z podwyżek cen, a strajk studencki z 1981 r. wymusił zgodę na utworzenie NZZ i duże zmiany w funkcjonowaniu szkół wyższych.

- **„Czerwiec 1976. Spory i refleksje po 25 latach” (pod redakcją Pawła Sasanki i Roberta Spalka).**

Tom jest próbą opisu jednego z kryzysów polityczno-społecznych PRL, określanego mianem Czerwiec’76. Autorzy artykułów analizują przyczyny, przebieg i reperkusje ówczesnych wydarzeń; przyglądają się zarówno działaniom aparatu władzy, jak i reakcjom społeczeństwa. Tom zawiera także piętnaście relacji świadków i uczestników wydarzeń – przedstawiciele obu stron konfliktu.

W okresie sprawozdawczym trwały także prace nad przygotowaniem do wydania kolejnych tomów materiałów pokonferencyjnych, które ukażą się do końca 2003 r. Warto wymienić przykładowo następujące pozycje:

- **„Działalność informacyjna Polskiego Państwa Podziemnego” (red. Waldemar Grabowski),**
- **„Akcja Wisła” (red. Jan Pisuliński),**
- **„Opór wobec systemów totalitarnych na Wileńszczyźnie w okresie II wojny światowej” (red. Piotr Niwiński),**
- **„System represji stalinowskich w Polsce w latach 1944–1956. Represje w marynarce” (red. Igor Hałagida),**
- **„Ostatni Leśni” (red. Tomasz Łabuszewski, Jacek Pawłowicz).**

2.5. Seria „Słowniki”

W serii „Słowniki” publikowane są opracowania o charakterze encyklopedycznym i biograficznym poświęcone najnowszej historii Polski. Mają one na celu przedstawienie sylwetek żołnierzy i działaczy Polskiego Państwa Podziemnego, uczestników konspiracji, opozycji, oporu społecznego z lat 1939–1989.

W tej serii w okresie sprawozdawczym ukazała się książka: **Tadeusza Swata, „...Przed Bogiem i historią. Księga ofiar komunistycznego reżimu w Polsce lat 1944–1956. Mazowsze”**

W tomie zamieszczono 560 biogramów ofiar komunistycznych zbrodni na terenie Warszawy i Mazowsza od 1944 do 1956 r. – straconych, zamordowanych lub zmarłych. Książka jest owocem dwudziestoletnich poszukiwań autora. Wciąż jednak odkrywane są dokumenty, przede wszystkim w niedostępnych do niedawna archiwach wojskowych i aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej, które pozwolą na uzupełnienie kart najnowszej historii.

2.6. Seria „Albumy”

W okresie sprawozdawczym ukazał się jeden album: **Stanisława Jankowiaka, Pawła Machcewicza, Agnieszki Rogulskiej, „Zranione miasto. Poznań w czerwcu 1956 roku”.**

Album zawiera 242 fotografie, w większości wykonane przez pracowników Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu. W materiałach przygotowanych przez UB starano się udowodnić, że wydarzenia Czerwca ’56 w Poznaniu, to była „imperialistyczna prowokacja”. Unikatowym zbiorem są wizerunki 575 aresztowanych.

2.7. Seria „Materiały edukacyjne”

W serii ukazała się jedna pozycja: **„Zapomniane historie ludzkich dramatów. Losy mieszkańców Górnego Śląska w latach 1939–1956” (pod redakcją Kornelii Banaś i Andrzeja Sznajdera).**

Publikacja jest wyborem najciekawszych fragmentów prac uczniów szkół ponadpodstawowych województwa śląskiego, które wpłynęły na konkurs zorganizowany przez Oddział IPN w Katowicach. Zadaniem uczestników konkursu było przygotowanie pracy ukazującej –

indywidualne lub zbiorowe – losy mieszkańców Górnego Śląska na tle przeobrażeń społecznych i narodowościowych w latach II wojny światowej i w okresie powojennym.

2.8. Publikacje inne

Odrębny charakter miało obszerne wydawnictwo prezentujące wyniki badań naukowych nad zbrodniami popełnionymi na polskich Żydach w Jedwabnem, Radziłowie i innych miejscowościach Łomżyńskiego i Białostoczczyzny latem 1941 roku pod tytułem: **„Wokół Jedwabnego”, tom I i II (Pod redakcją Pawła Machcewicza i Krzysztofa Persaka)**

Na tom pierwszy składają się studia, które przedstawiają te wydarzenia na szerokim tle historycznym, poczynając od rysu stosunków polsko-żydowskich na tym terenie w okresie przedwojennym, przez opis niemieckiej polityki zagłady Żydów i antyżydowskich wystąpień miejscowej ludności, kończąc na analizie powojennych postępowań karnych w sprawie mordu w Jedwabnem oraz dotyczącego go piśmiennictwa.

W tomie drugim opublikowano dokumenty polskie, sowieckie i niemieckie, w tym raporty NKWD, relacje Polaków represjonowanych przez sowieckiego okupanta, raporty wywiadowcze Polskiego Państwa Podziemnego, sprawozdania niemieckich formacji wojskowych i policyjnych, świadectwa ocalałych Żydów, akta śledztw oraz procesów karnych w sprawie zbrodni w Jedwabnem i Radziłowie.

4. Działalność Naukowo-Badawcza Oddziałowych BEP

1. OBEP Białystok

1.1. Realizacja projektów badawczo-edukacyjnych

1.1.1. Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa

W pracach OBEP Białystok w okresie sprawozdawczym położono największy nacisk na realizację centralnego projektu badawczego „Aparat represji i opór społeczny”.

- W ramach programu powstał artykuł „Zarys monografii Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim w latach 1944–1949”, który ma zostać opublikowany w wydawnictwie centralnym IPN po tytule: „Terenowy aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956”. Trwają prace nad monografią PUBP w Bielsku Podlaskim w latach 1944–1956.

Opracowano obsadę personalną WUBP w Białymstoku oraz powiatowych urzędów bezpieczeństwa (ustalono nazwiska 168 funkcjonariuszy), lista zostanie opublikowana w wydawnictwie centralnym.

Prowadzona jest kwerenda dotycząca obsady WUBP i powiatowych urzędów bezpieczeństwa byłego województwa olsztyńskiego. Ponadto podjęto też kwerendy do tematu „WUBP w Olsztynie w latach 1945–1956”. Planowane jest powstanie monografii urzędu.

Podjęto kwerendy archiwalne do tematu „Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Białymstoku w latach 1944–1956”. Efektem prac będzie napisanie i opublikowanie monografii WUBP.

- Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym (1944–1956)

Pracownicy OBEP przygotowali cztery referaty naukowe na międzynarodową sesję naukową: „Podziemie niepodległościowe na Białostocczyźnie w latach 1944–1956”, która odbyła się w dniach 19–20 listopada 2002 r. Planowane jest wydawnictwo pokonferencyjne.

Pracownicy OBEP przygotowali sześć referatów naukowych na sesję „UB w walce z podziemiem niepodległościowym i opozycją w woj. białostockim”, która odbyła się w dniu 17 czerwca 2003 r.

- Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania

Celem programu jest powstanie opracowania naukowego opisującego stosunki państwo – Kościół w północno-wschodniej Polsce w latach 1944–1989. Przygotowano materiały źródłowe do centralnego wydawnictwa „Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych w latach 1944–1989”.

- Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej

Podjęto kwerendy archiwalne, których celem będzie powstanie opracowania naukowego opisującego stosunek społeczności lokalnych Polski północno-wschodniej wobec władz komunistycznych w latach 1957–1967.

Ponadto realizowano następujące programy

1.1.2. Lista osób skazanych na karę śmierci

Opracowano 32 ankiety osób represjonowanych przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie. Kolejne ankiety są opracowywane.

1.1.3. Słownik biograficzny „Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956”

Opracowano 13 biogramów osób represjonowanych w latach 1944–56. Trwają prace nad kolejnymi biogramami.

1.1.4. Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach

Przygotowano 60-stronicowy raport o stanie wojennym, zatytułowany „Podlasie i Suwalszczyzna”, do centralnej publikacji „Stan wojenny w Polsce 1981–1983”. Przygotowano materiały źródłowe do pakietu edukacyjnego „Stan wojenny w Polsce”. Ustalono listę osób internowanych w ZK w Hławie.

1.1.5. Represje wobec wsi i ruchu ludowego

Celem programu jest powstanie opracowania naukowego opisującego sytuację chłopów z Polski północno-wschodniej w latach 1944–1956. Przygotowano referat „Rozbicie struktur PSL i represje wobec działaczy ludowych w województwie białostockim w latach 1946–1947”.

1.1.6. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

Opracowano listę mieszkańców północno-wschodniej Polski, którzy w czasie wojny ratowali Żydów. Wykonano ostateczną redakcję tekstów do publikacji „Wokół Jedwabnego”.

Przygotowano dwa artykuły naukowe dotyczące sytuacji ludności żydowskiej w połowie 1941 r. w północno-wschodniej Polsce i opublikowano je w wydawnictwie pokonferencyjnym „Początek wojny niemiecko-sowieckiej i losy ludności cywilnej”.

Przygotowywany jest artykuł „Zagłada getta białostockiego a reakcje ludności polskiej”, do wydawnictwa centralnego „Wokół Żegoty”. W ramach programu zbierane są relacje osób ratujących Żydów w czasie wojny i ratowanych.

1.1.7. Polacy i inne narody: Stosunki polsko-białoruskie w latach 1939–1949

Podjęto kwerendy archiwalne, których celem jest przygotowanie referatów na planowaną w grudniu 2003 r. konferencję naukową „Stosunki polsko-białoruskie w woj. białostockim w latach 1939–1956”.

Przeprowadzono kwerendę w Archiwum Kino-Fono-Foto w Kojdanowie (Białoruś) w poszukiwaniu zdjęć i materiałów filmowych z okresu okupacji sowieckiej na Białostocczyźnie.

Poza realizacją programów centralnych duży nacisk położono na realizację programu o charakterze regionalnym *Więzienie w Białymstoku w latach 1939–1956*. Celem programu jest napisanie i opublikowanie monografii więzienia w Białymstoku w latach 1939–1956. Podjęto szerokie kwerendy archiwalne, zebrano relacje więźniów, powstał artykuł opisujący sposoby postępowania ze zwłokami osób, na których wykonano w więzieniu wyroki śmierci, opublikowany w „PiS”.

Ponadto podjęto współpracę naukową z Nordost-Institut für Kultur und Geschichte der Deutschen in Nordosteurope przy realizacji tematu „Stosunki między większością a mniejszościami w latach 1939–1944 na przykładzie Białostocczyzny i Wileńszczyzny”.

1.2. Realizacja programów edukacyjnych

1.2.1. Warsztaty przedmiotowo-metodyczne dla nauczycieli

Program pierwszego z warsztatów, na podstawie pakietu edukacyjnego „Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim w latach 1944–1956”, zrealizowano w sześciu grupach:

- 15 października 2002 r. w Wyższej Szkole Zarządzania i Przedsiębiorczości im. Jańskiego w Łomży; uczestniczyło 30 nauczycieli wszystkich typów szkół z terenu byłego województwa łomżyńskiego,

- 18 października 2002 r. w Centrum Edukacji Nauczycieli w Suwałkach; uczestniczyło 36 nauczycieli wszystkich typów szkół z terenu byłego województwa suwalskiego,
- 15 listopada 2002 r. w Ełckim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Ełku; uczestniczyło 27 nauczycieli ze wszystkich typów szkół z powiatów: Ełk, Olecko, Gołdap, Giżycko, Pisz, Węgorzewo (woj. warmińsko-mazurskie),
- 6 grudnia 2002 r. w siedzibie IPN w Białymstoku; uczestniczyło 26 nauczycieli ze wszystkich typów szkół z terenu Białegostoku i byłego województwa białostockiego.
- 24 lutego 2003 r. w Miejskim Domu Kultury w Wysokim Mazowieckiem; uczestniczyło 19 nauczycieli wszystkich typów szkół z powiatu Wysokie Mazowieckie,
- 14 marca 2003 r. w Publicznym Gimnazjum nr 2 w Siemiatyczach; uczestniczyło 29 nauczycieli wszystkich typów szkół z powiatu Hajnówka i Siemiatycze,

Warsztaty przedmiotowo-metodyczne dla nauczycieli „Wprowadzenie stanu wojennego w Polsce” – 11 grudnia 2002 r. zorganizowane zostały w Szkole Podstawowej nr 2 w Ełku, woj. warmińsko-mazurskie; uczestniczyło w nich 13 nauczycieli ze szkół podstawowych i gimnazjów z Ełku.

Warsztaty przedmiotowo-metodyczne dla nauczycieli „Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1947”. Program warsztatów realizowano na podstawie pakietu edukacyjnego „Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1947”. Zajęcia na warsztatach realizowali pracownicy BEP IPN w Warszawie, OBEP IPN w Lublinie, OBEP IPN w Gdańsku oraz OBEP IPN w Białymstoku. Realizowane były w dwu grupach:

- 7 marca 2003 r. w Liceum Ogólnokształcącym w Górowie Iławeckim (woj. warmińsko-mazurskie); uczestniczyło w nich 24 nauczycieli wszystkich typów szkół z terenu byłego woj. olsztyńskiego,
- 8 marca 2003 r. w Powiatowym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Giżycku (woj. warmińsko-mazurskie); uczestniczyło w nich 29 nauczycieli wszystkich typów szkół z powiatów Ełk, Pisz, Giżycko i Węgorzewo.

1.2.2. Edukacyjny Przegląd Filmowy „Kino pamięci. Polskie miesiące”

Projekt zorganizowano we współpracy z Białostockim Ośrodkiem Kultury – kinem „Forum” w Białymstoku. Przegląd przeznaczony był dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Była to kontynuacja podobnego cyklu filmowego rozpoczętego w roku szkolnym 2001/2002. Każda projekcja poprzedzona była wykładem historyka z IPN lub Uniwersytetu w Białymstoku. Zaprezentowano 7 filmów. W projekcjach filmów ogółem uczestniczyło ok. 2200 osób. Ponadto zorganizowano dwa przedpremierowe pokazy filmów dokumentalnych połączone z dyskusją: „Bóg przebacza zawsze”, reż. W. Worotyński (7 kwietnia 2003 r.) i „Bohater”, reż. A. Arnold. (30 kwietnia 2003 r.).

1.2.3. Międzyszkolny konkurs „Epoka Prymasa Tysiąclecia”

Organizatorem był Zespół Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych im. Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Czyżewie wspólnie z OBEP Białystok. Honorowy patronat objął prof. dr hab. Cezary Kukło – Dyrektor Instytutu Pamięci Narodowej, Oddziału w Białymstoku, który uczestniczył też w pracach Komisji Konkursowej. OBEP przygotowywało również pytania na wszystkie etapy konkursu.

Skierowany był on do uczniów gimnazjum oraz szkół ponadgimnazjalnych. Zasadniczym celem konkursu było upowszechnienie wiedzy o osobie i dziedzictwie Stefana Kardynała Wyszyńskiego oraz rozbudzenie zainteresowań uczniów najnowszą historią Polski.

Eliminacje szkolne odbyły się 20 lutego 2003 r., a rozgrywka finałowa 28 maja w siedzibie Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Czyżewie. Wzięło w nim udział 46 uczniów z terenu woj. podlaskiego, wyłonionych w eliminacjach szkolnych. Podczas finału uczestnicy rozwiązywali test dotyczący zagadnień z historii Polski, a wyłonieni tą drogą najlepsi uczniowie (ośmiu z gimnazjów i siedmiu ze szkół ponadgimnazjalnych) udzielali ustnych odpowiedzi na pytania problemowe z zakresu historii i biografii Prymasa.

1.2.4. Wystawy, prelekcje dla młodzieży, spotkania z kombatantami, promocje książek

Na podstawie prezentowanych wystaw przeprowadzono 99 lekcji muzealnych dla ok. 3300 uczniów. Z okazji uroczystego otwarcia wystaw pracownicy OBEP wygłosili 16 referatów okolicznościowych.

Na spotkaniach z uczniami w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych wygłoszono 25 prelekcji dla uczniów. Problematyka prelekcji dotyczyła głównie zagadnień związanych z historią regionalną. Pracownicy OBEP wzięli udział w ośmiu konferencjach metodycznych, zorganizowanych przez placówki doskonalenia nauczycieli, wygłaszając prelekcje dla uczestników konferencji (26, 27, 28 sierpnia 2002 r. – Białystok, 5 września 2002 r. – Giżycko, 18, 19 września 2002 r. – Ełk, 15 maja 2003 r. – Białystok, 6 czerwca 2003 r. – Białystok). Białostocki OBEP był głównym organizatorem dwóch z nich, odbyły się one w siedzibie białostockiego oddziału IPN (26 sierpnia 2002 r. i 15 maja 2003 r.). Pracownicy OBEP pracowali na warsztatach i kursach organizowanych przez placówki doskonalenia nauczycieli prowadząc tam zajęcia dydaktyczne: w Łomży – 9,13 listopada 2002 r. oraz 14 grudnia 2002 r., w Olsztynie 28 kwietnia 2003 r. oraz w Ełku – 29 kwietnia 2003 r. Zorganizowano też spotkanie ze współpracującymi nauczycielami podsumowujące działalność w roku szkolnym 2002/2003 (6 czerwca 2003 r.).

Utrzymywano stałą łączność ze środowiskami kombatanckimi, zapraszając ich przedstawicieli na wszelkie uroczystości organizowane przez OBEP. W dniach 29 lipca 2002 r. i 3 września 2002 r. zorganizowano też specjalne spotkania z przedstawicielami tych środowisk.

Organizowano specjalne prezentacje wydawnictw IPN, w których uczestniczyli przedstawiciele mediów, nauczyciele, kombatanci, przedstawiciele środowisk akademickich. M.in.: prezentacja wydawnictwa i pakietu edukacyjnego „Stan wojenny w Polsce 1981–1983” (6 czerwca 2003 r.) i prezentacja wydawnictwa „Początek wojny niemiecko sowieckiej i losy ludności polskiej” (18 i 23 czerwca 2003 r.).

2. OBEP Gdańsk

2.1. Realizacja programów badawczo-edukacyjnych regionalnych i centralnych

W okresie sprawozdawczym w pracach OBEP Gdańsk największy nacisk położono na realizację następujących programów badawczo-edukacyjnych:

2.1.1. Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach

Pracowano nad monografią dotyczącą stanu wojennego w Gdańsku.

2.1.2. Wojna i okupacja

Prowadzono badania dotyczące Okręgu Wileńskiego AK i polityki władz hitlerowskich wobec ludności polskiej na Pomorzu (1939–45).

2.1.3. Aparat represji i opór społeczny

W ramach tego projektu pracowano nad następującymi tematami: Struktury i metody działania NKWD, WUBP, PUBP, MUBP, KBW, MO, OZI, WOP (1945–1956); Sądownictwo wojskowe (1945–1956); Działalność służb specjalnych PRL wobec emigracji i Polonii amerykańskiej (1945–89); Opozycja polityczna na Wybrzeżu Gdańskim w latach 70. i 80; Stan wojenny w Trójmieście; Podziemie antykomunistyczne w Polsce; Działalność zbrojna 5 Wileńskiej Brygady Armii Krajowej na Podlasiu i Pomorzu; Antykomunistyczne organizacje młodzieżowe na Pomorzu Gdańskim (1944–56); Wizyta duszpasterska Jana Pawła II w świetle materiałów władz PRL.

2.1.4. Polacy i inne narody – Stosunki polsko-litewskie

OBEP Gdańsk koordynuje – w skali ogólnokrajowej – projekt badań nad stosunkami polsko-litewskimi w epoce naznaczonej przez totalitaryzmy: nazistowski i komunistyczny. W roku 2002, wspólnie z Centrum Badania Eksterminacji i Ruchu Oporu Litwy i BEP w Warszawie, zorganizowano w Warszawie konferencję naukową „Opór wobec systemów totalitarnych na Wileńszczyźnie w okresie II wojny światowej”. OBEP Gdańsk przygotował konferencję, dotyczącą tematu „Aparat represji i opór społeczeństwa wobec systemu komunistycznego w Polsce i na Litwie w latach 1944–1956”, która odbyła się w Wilnie w listopadzie 2003 r.

2.1.5. Polacy i inne narody – stosunki polsko-ukraińskie

Pracownicy OBEP Gdańsk aktywnie uczestniczą również w realizacji badań nad stosunkami polsko-ukraińskimi w latach 1939–1989. Badane były zwłaszcza tematy; Mniejszość ukraińska w Polsce (1944–89) i Ukraińskie duchowieństwo greckokatolickie i prawosławne w Polsce (1945–89).

2.2. Działania edukacyjne i partnerzy BEP

Obszar działania Oddziału Gdańskiego IPN jest bardzo rozległy. Obejmuje całe województwa pomorskie i kujawsko-pomorskie oraz część województw zachodnio-pomorskiego i mazursko-warmińskiego. Ta sytuacja decyduje o strategii w zakresie działalności edukacyjnej, w której uczestniczą nie tylko pracownicy Referatu Edukacji, lecz także pracownicy Referatu Badań Naukowych. Oferta edukacyjna obejmuje nie tylko największe ośrodki miejskie Oddziału (Trójmiasto, Bydgoszcz, Toruń, Słupsk, Koszalin), lecz także małe miasta i gminy wiejskie.

Przy tak wielkim obszarze działania – nawet przy zaangażowaniu Referatu Badań Naukowych – OBEP nie wykonałby podstawowych zadań bez pomocy nauczycieli-animatorów, nowatorów. Lista nauczycieli-animatorów obejmuje obecnie ponad 50 nazwisk. Są to osoby występujące z własnymi pomysłami edukacyjnymi (wystawy szkolne, konkursy, spotkania, cykle edukacyjne dla uczniów szczególnie zainteresowanych historią), które wspierane są przez obecność i pomoc merytoryczną OBEP.

W poszukiwaniu współpracowników nawiązano kontakty z instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi, których zakres działalności dotyka częściowo zadań Instytutu.

Wiele ciekawych przedsięwzięć edukacyjnych (instalacje wystaw połączone z okolicznościami konferencjami, cykle konferencyjne itp.) pochodzi od liderów organizacji pozarządowych (w tym związków kombatanckich), których działalność jest wspierana merytorycznie.

2.2.1. Wystawy, konferencje

Wystawy, konferencje naukowe i popularnonaukowe, wykłady i prelekcje odbyły się w ponad 30 miejscowościach na terenie Oddziału, m. in. w: Gdańsku, Gdyni, Sopocie, Bydgoszczy, Toruniu, Słupsku, Koszalinie, Tczewie, Starogardzie Gd., Kartuzach, Chojnicach, Ostródzie. W 2003 r. rozwinięto pomysł edukacji poprzez film (w ramach DKF) oraz czynne poznawanie przeszłości podczas wędrówek. Zupełnie nową formą są inscenizacje „historii żywej” w wykonaniu zaprzyjaźnionej Grupy Rekonstrukcji Historycznych. Wzbogacają one i ożywiają tradycyjne formy działalności.

Bardzo aktywna jest działalność publicystyczna pracowników OBEP. Niezależnie od publikacji w „Biuletynie IPN”, pracownicy OBEP publikują teksty popularyzujące historię najnowszą w znanych, a jednocześnie różnorodnych pod względem ideowym, mediach, np. w „Polityce”, „Wprost”, „Gazecie Wyborczej”, lecz także w „Naszym Dzienniku”, w gazetach lokalnych, w lokalnych rozgłośniach radiowych (Radio Gdańsk – cykl audycji, Diecezjalne Radio Głos w Pelplinie).

Oferta programowa wynika z założeń programowych BEP w Warszawie, ale jest często uzupełniana o tematy lokalne, które szczególnie interesują miejscowe społeczności. Oferta tematyczna wzbogacana jest o lokalne problemy, nawet jeśli bezpośrednio nie wynika to z centralnych bloków tematycznych – np. przez uczestnictwo, na zaproszenie samorządu gdańskiego, w cyklu konferencji „Korzenie Gdyni” oraz poszukiwanie wątków lokalnych szerszych problemów, będących przedmiotem wystaw lub konferencji.

2.2.2. Współpraca ze środowiskami kombatanckimi, akademickimi, samorządem i organizacjami pozarządowymi

OBEP na bieżąco współpracuje z administracją rządową – tj. kuratoriami oświaty i ich delegaturami w terenie. Rozwinięto następujące formy współpracy:

- przekazywanie materiałów informacyjnych o celach i formach działalności IPN;
- przygotowanie konferencji dokształcających dla nauczycieli historii pod patronatem i z udziałem organizacyjnym kuratorów lub centrów edukacji nauczycieli oraz współpraca z kuratoriami w zakresie przekazywania informacji dla szkół.

OBEP współpracuje z samorządami Trójmiasta i innymi samorządami z terenu działalności Oddziału gdańskiego. Rozwinięto następujące formy współpracy:

- ekspedycja przez samorządy miejskie i powiatowe materiałów informacyjnych nt. przedsięwzięć edukacyjnych IPN, w tym materiałów o konferencjach, wystawach, prelekcjach itp.;
- współorganizacja wystaw i konferencji. Najlepiej przedstawia się współpraca z samorządem miasta Sopotu, Gdyni i Koszalina;
- aktywny udział przedstawicieli samorządów w organizowanych przez IPN akcjach edukacyjnych (przede wszystkim wystawy i konferencje), w tym w szkołach publicznych.

Żywe i częste kontakty ze środowiskiem kombatanckim dotyczą przede wszystkim ŚZ-ŻAK, Związku Więźniów Obozu w Potulicach, Stowarzyszenia „Rodzina ponarska”, środowiska żołnierzy mjr. „Łupaszki” oraz członków konspiracji młodzieżowej lat 40. i 50. Przejawiają się one nie tylko obecnością kombatanatów na uroczystościach i imprezach IPN, lecz również w bieżących konsultacjach i merytorycznej pomocy ze strony naukowców i edukatorów BEP.

Współpraca ze środowiskiem akademickim obejmuje następujące formy:

- organizacja konferencji naukowych (z Uniwersytetem Gdańskim, UMK w Toruniu i Akademią im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy); współpracę z ośrodkami naukowymi wytyczyły i sformalizowały umowy z UG i UMK. Na początku 2004 r. planuje się podpisanie umowy z Akademią w Bydgoszczy;

- udział naukowców UMK, KUL, UG, Muzeum Stutthof i innych w konferencjach naukowych i popularnonaukowych organizowanych przez IPN Gdańsk;
  - udział pracowników naukowych Muzeum Stutthof w pracy komisji konkursowych, konferencjach i imprezach terenowych;
  - bieżące kontakty i konsultacje naukowe.
- Poza tym OBEP Gdańsk współpracowało z:
- Muzeami państwowymi – miejskimi i innymi (organizacja ekspozycji na terenie Oddziału Gdańskiego IPN);
  - Archiwami państwowymi i wojskowymi (bieżące szerokie udostępnianie materiałów na potrzeby działalności edukacyjno-badawczej IPN);
  - Fundacją Centrum Solidarności (organizacja Dyskusyjnego Klubu Filmowego i konkursów historycznych; cykl wykładów otwartych „Z materiałów IPN”);
  - Wojskiem Polskim (organizacja wystawy „Wojskowa służba Polek”, udział w uroczystości odsłonięcia pomnika Danuty Siedzikówny „Inki” w Sopocie 3 maja 2003 r.);
  - Stowarzyszeniem Kulturowym „Sasinia” w Ostródzie (pomoc w organizacji wystaw „Żołnierze Łupaszki”; współudział w organizacji konferencji dla nauczycieli w Morągu);
  - Trójmiejską Grupą Rekonstrukcji Historycznych. Stowarzyszenie Miłośników Broni i Barwy (współudział w organizacji gier terenowych w czasie II rajdu im. Żołnierzy mjr. „Łupaszki”; pomoc w organizacji konferencji z cyklu „Korzenie Gdyni” i I Bałtyckiego Festiwalu Nauki (inscenizacje „historii żywej”; udział w uroczystości odsłonięcia pomnika Danuty Siedzikówny „Inki” w Sopocie 3 maja 2003 r).

2.2.3. Oddziałowy konkurs historyczny „Legenda AK” (zakończony)

Konkurs ogłoszony został w dwóch edycjach: dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z województw pomorskiego, kujawsko-pomorskiego oraz części województw zachodniopomorskiego i warmińsko-mazurskiego. Finał konkursu, czyli część ustna dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych oraz ogłoszenie wyników całego konkursu nastąpiło 17 grudnia 2002 r. w Centralnym Muzeum Morskim w Gdańsku.

Gimnazjaliści mogli wykonać pracę w dowolnej formie – literackiej lub plastycznej, samodzielnie określając jej temat, związany z historią i legendą Armii Krajowej. Prace gimnazjalistów wyeksponowano w formie wystawy.

Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych w ramach zadań konkursowych musieli rozwiązać test wyboru, obejmujący 60 pytań oraz napisać pracę źródłową, wybierając jeden z zaproponowanych bloków tematycznych i samodzielnie formułując temat w jego obrębie.

Do konkursu przystąpili uczniowie z 68 szkół, komisja konkursowa oceniła 139 prac.

2.2.4. Konkursy

1. „Drogi do wolności” – ogólnopolski konkurs dla nauczycieli, organizowany wspólnie przez OBEP Gdańsk i Fundację Centrum Solidarności w Gdańsku. Zadaniem konkursowym było napisanie jednego lub kilku scenariuszy lekcji w obrębie bloków tematycznych prezentowanych w części multimedialnej stałej wystawy znajdującej się w historycznej sali BHP. W konkursie wzięło udział ponad 50 nauczycieli z całej Polski. Wyniki konkursu ogłoszono we wrześniu 2003 r.

2. „Świadkowie historii” – II edycja – Konkurs dla dziennikarzy prasy regionalnej na najlepsze publikacje dotyczące najnowszych dziejów Polski – z punktu widzenia „małej ojczyzny”. Celem tego konkursu jest popularyzacja lokalnego dziennikarstwa historycznego.

2.2.5. *Dyskusyjny Klub Filmowy „Co TY wiesz o PRL?!” (Kino Kameralne Gdańsk)*

W ramach DKF pokazano 8 filmów, m.in.: „Miasto nieujarzmione. Robinson warszawski” (reż. J. Zarzycki), „Ogniomistrz Kaleń” (reż. E i Cz. Petelscy) wraz z „Listem do syna” (reż. I. Bartólewska) i „Barwy ochronne” (reż. K. Zanussi).

2.2.6. *Zajęcia historyczno-turystyczne*

OBEP koordynuje działania Historycznego Klubu Turystycznego „Wędrówki po historii”. W jego ramach odbyły się w:

- kwietniu 2003 r. – wędrówka szlakiem miejsc represji hitlerowskich i stalinowskich: zwiedzanie Aresztu Śledczego w Gdańsku;
- maju 2003 r. – kontynuacja rozpoczętego cyklu: zwiedzanie siedzib Gestapo, NKWD, UB w Gdańsku;
- czerwcu 2003 r. – wycieczka do Aresztu Śledczego w Gdańsku (w ramach I Bałtyckiego Festiwalu Nauki).

Ponadto odbył się II Rajd Pieszy im. Żołnierzy mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” – „Szlakiem podziemia niepodległościowego na Kaszubach” – Szymbark, w dniach 24–27 czerwca 2003 r.

2.2.7. *Z materiałów IPN” – wykłady, świadkowie, dokumenty, filmy*

Zorganizowany przez OBEP IPN Gdańsk cykl comiesięcznych spotkań. Do tej pory odbyły się następujące wykłady:

- Miejsce Gdańska w PRL-u, 19 lutego 2003 r., prelegent: prof. dr hab. Jerzy Eisler, świadek historii: prof. Andrzej Januszajtis;
- Władze wobec „Solidarności” (1980–1982), 19 marca 2003 r., prelegent: dr Sławomir Cenckiewicz, świadek historii: Krzysztof Wyszkowski;
- Ludzie gdańskiej bezpieki (1945–1956), 23 kwietnia 2003 r., prelegent: dr Piotr Niwiński;
- Antykomunistyczna opozycja w Gdańsku w latach 70-tych. Nowe spojrzenie, 21 maja 2003, prelegent: dr Sławomir Cenckiewicz, świadek historii: Aleksander Hall;
- Gdańsk w zapisach cenzorskich, 18 czerwca 2003, prelegent: Kamil Rutecki, świadkowie historii: Maria Mrozińska, Wojciech Kiedrowski.

2.2.8. *Pierwszy Bałtycki Festiwal Nauki*

W ramach Festiwalu, oprócz dyskusji panelowej i konferencji prezentującej dorobek naukowy OBEP Gdańsk, zorganizowano m.in. imprezę plenerową, na którą składał się spektakl „historii żywej” oraz prezentację multimedialną projektów badawczych realizowanych w OBEP.

2.2.9. *Prelekcje historyczne i warsztaty dla uczniów*

Pracownicy OBEP przeprowadzili około 30 prelekcji dla młodzieży szkół gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych, często w odległych i małych miejscowościach Oddziału gdańskiego. Połączone one były z prezentacją dokumentów, ewentualnie dwóch wystaw: „Sanitariuszka <Inka>” oraz „Filomaci starogardzcy 1951”.

2.2.10. *Audycje radiowe*

Pracownicy OBEP współpracują z Radio Gdańsk i Radio Głos w Pelplinie, realizując audycje monograficzne o tematyce historycznej.

3. OBEP Katowice

3.1. Realizacja projektów badawczo-edukacyjnych

3.1.1 Aparat represji i opór społeczny

W pracach OBEP Katowice w okresie sprawozdawczym największą uwagę skupiono na realizacji programu „Aparat represji i opór społeczny”, w ramach którego realizowano następujące tematy:

- „Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa lat 1944–1956” – ustalono obsadę kierowniczych stanowisk Urzędów Bezpieczeństwa w województwie śląskim/katowickim w latach 1945–1956 (ok. 400 nazwisk) oraz ok. 450 nazwisk oficerów śledczych. Trwają prace nad artykułem pt.: „Kadra kierownicza władz bezpieczeństwa na Górnym Śląsku w latach 1945–1946”;

- „Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956” – trwają prace nad artykułem „Likwidacja zgrupowania Henryka Flamego „Bartka” – próba rekonstrukcji działań aparatu bezpieczeństwa” oraz nad „Atlasem Podziemia Niepodległościowego w Polsce w latach 1945–56”. Wstępne wyniki badań zaprezentowano na konferencji naukowej „Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu w latach 1939–1947”, która odbyła się w październiku 2002 r.;

- „Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania” – oddano do druku publikację „Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego 1939–1956 w dokumentach”, w listopadzie 2002 r. przygotowano międzynarodową konferencję „Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego”, prowadzono kwerendę dokumentów do publikacji ogólnopolskiej „Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych w latach 1944–1989”, przeprowadzono kwerendę materiałów zlokalizowanych w Archiwum IPN w Katowicach, dotyczących mniejszości wyznaniowych;

- „Władze PRL wobec kryzysów społecznych” – opublikowano obszerny artykuł na temat stanu wojennego na Górnym Śląsku, Podbeskidziu i Ziemi Częstochowskiej w publikacji „Stan wojenny 1981–1983”, prowadzono badania dotyczące wydarzeń marcowych 1968 r. na terenie województwa katowickiego (wyniki badań zaprezentowano podczas sesji naukowej zorganizowanej przez OBEP IPN w Warszawie pt. „Marzec 1968”), przeprowadzono kwerendę materiałów dotyczących akcji SB „Podhale”, prowadzonej w latach 1968–1969 na terenie Czechosłowacji;

- „Lista represjonowanych – skazani na karę śmierci” – prowadzono prace nad przygotowaniem publikacji „Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Katowicach w latach 1946–1955”. Praca zawierać będzie informacje dotyczące sądownictwa wojskowego w latach 1944–1956 oraz krótkie noty biograficzne osób skazanych na karę śmierci przez WSR w Katowicach;

- „Rejestr pochówków ofiar represji stalinowskich na terenie obecnego województwa śląskiego w latach 1945–1956” – na podstawie prac badawczych nad funkcjonowaniem Obozu Pracy w Mysłowicach, badań naukowych innych pracowników OBEP oraz śledztw prowadzonych przez prokuratorów OKŚZpNP w Katowicach poczyniono nowe ustalenia. Informacja o wynikach dotychczasowych badań na temat tajnych pochówków ofiar terroru stalinowskiego na terenie Podbeskidzia znalazła się w publikacji posesyjnej „Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu w latach 1939–1947”.

3.1.2. Wojna, okupacja, Państwo Podziemne

W ramach projektu „Wojna, okupacja, Państwo Podziemne” realizowano temat: „Rybnicki Inspektorat Armii Krajowej” – celem projektu jest zbadanie struktur i działalności Rybnic-

kiego Inspektoratu AK, a docelowo stworzenie monografii tego inspektoratu. Do tej pory przeprowadzono kwerendę w Archiwum IPN w Katowicach, gdzie odnaleziono nieznaną dotąd materiały stanowiące część archiwum inspektoratu. Systematycznie zbierano również relacje byłych żołnierzy rybnickiego AK.

3.1.3. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

Prowadzone prace badawcze koncentrowały się wokół przygotowania artykułu „Postawy mieszkańców rejencji katowickiej wobec ludności żydowskiej” i wyboru źródeł do planowanej ogólnopolskiej publikacji „Wokół Żegoty. Stosunki polsko-żydowskie pod okupacją niemiecką 1939–1945”. Równocześnie prowadzono badania nad odtworzeniem dziejów zagłady Żydów z terenu Zagłębia i Górnego Śląska, których wyniki zostały przedstawione na konferencji naukowej „Zagłada Żydów Zagłębiowskich”.

3.1.4. Projekty regionalne

Pracownicy OBEP IPN w Katowicach prowadzili również prace nad projektami regionalnymi:

- „Deportacje Górnoszlązaków do ZSRR” – prowadzono kwerendę materiałów m.in. w Archiwum Państwowym w Katowicach oraz Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie. Trwają prace nad artykułem „Deportacje Górnoszlązaków do ZSRR i ich wpływ na życie społeczne i gospodarcze Górnego Śląska w pierwszych latach po II wojnie światowej”, przygotowaniem sesji naukowej o tej tematyce, planowanej na luty 2004 r. oraz wystawy „Deportacje Górnoszlązaków do ZSRR w 1945 r.”, którą otwarto w listopadzie 2003 r.;
- „Obozy pracy na Górnym Śląsku po II wojnie światowej (Obóz Pracy w Mysłowicach w latach 1945–1946)” – przygotowano publikację przedstawiającą działalność obozu karnego, a następnie obozu pracy w Mysłowicach, działającego w okresie 1945–1946;
- „Stronnictwo Pracy w materiałach aparatu bezpieczeństwa” – celem projektu jest przygotowanie publikacji źródłowej pokazującej rozpracowanie Stronnictwa Pracy przez aparat bezpieczeństwa w okresie powojennym; w zbiorach OBUiAD Katowice zachowały się obszerne materiały na temat Stronnictwa, szczególnie aktywnie działającego na Górnym Śląsku.

3.2. Realizacja programów edukacyjnych

3.2.1. Działania skierowane do środowiska nauczycielskiego

W okresie sprawozdawczym pracownicy OBEP zorganizowali następujące działania skierowane do środowiska nauczycielskiego:

- Warsztaty przedmiotowo-metodyczne pt. „Jak uczyć o stanie wojennym” (169 słuchaczy z Sosnowca, Tarnowskich Gór, Wodzisławia Śląskiego, Jastrzębia Zdroju, Pszczyny, Jaworzna i Dąbrowy Górniczej);
- warsztaty przedmiotowo-metodyczne pt. „Represje wobec duchowieństwa śląskiego w latach 1939–1956” (18 słuchaczy z Wodzisławia Śląskiego);
- warsztaty przedmiotowo-metodyczne pt. „Podziemie zbrojne na Podbeskidziu w latach 1939–1947” (31 słuchaczy z Bielska-Białej i Cieszyna);
- opracowanie scenariusza lekcji o pacyfikacji kopalni „Wujek”, w ramach ogólnopolskiego pakietu edukacyjnego „Stan wojenny”.

Prowadzono też działania skierowane bezpośrednio do młodzieży szkolnej:

- lekcje muzealne związane z wystawą „Podziemie zbrojne na Podbeskidziu w latach 1939–1947” (634 uczniów z Bielska-Białej, Skoczowa, Wisły i Żywca);

- lekcje muzealne związane z wystawą „Represje wobec duchowieństwa śląskiego w latach 1939–1956” (302 uczniów z Chorzowa, Rudy Śląskiej, Mikołowa, Łazisk Górnych i Bierunia);
- lekcje muzealne związane z wystawą „Czerwiec ’76 – lekcja demokracji socjalistycznej” (70 uczniów z Rybnika);
- lekcje i warsztaty dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych m.in. na temat pacyfikacji kopalni „Wujek”, antykomunistycznego podziemia zbrojnego po 1944 r., stosunków polsko-niemieckich po II wojnie światowej na przykładzie Górnego Śląska, losów Polaków w ZSRR w latach 1939–1950 i polityki Kościoła katolickiego w Polsce wobec faszyzmu i komunizmu (ok. 700 uczniów z Będzina, Gliwic, Katowic, Zawiercia, Myszkowa, Zabrze, Tychów, Wodzisławia Śląskiego, Lublińca, Łędzin i Tarnowskich Gór);
- organizacja ogólnopolskiego konkursu historycznego pt. „Społeczeństwo polskie wobec okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939–1945. Postawy, życie codzienne” dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych (130 uczestników z terenu województwa śląskiego);
- „Wykłady otwarte” – od października 2002 r. do maja 2003 r. w siedzibie IPN w Katowicach odbywał się cykl wykładów (wygłoszonych przez pracowników IPN, jak i pracowników naukowych Uniwersytetu Śląskiego), dotyczących wybranych aspektów historii politycznej Górnego Śląska z lat 1939–1956, pod nazwą „Historia odkrywana na nowo” (uczestniczyło w nich w sumie ok. 250 osób).

4. OBEP Kraków

4.1. Realizacja projektów badawczo-edukacyjnych

4.1.1. Aparat represji i opór społeczny

Prace OBEP w Krakowie w okresie sprawozdawczym koncentrowały się przede wszystkim na realizacji ponadregionalnego programu badawczo-edukacyjnego „Aparat represji i opór społeczny”, a w jego ramach następujących projektów:

- „Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa PRL” – celem projektu jest opracowanie obsady personalnej WUBP w Krakowie i powiatowych UB w byłym woj. krakowskim;
- „Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym” – przygotowywane jest do druku opracowanie dot. rozbitcia Inspektoratu tarnowskiego WiN 1946–1950;
- „Aparat bezpieczeństwa wobec emigracji politycznej” – prace ukazujące działania UB i SB wobec londyńskiej emigracji politycznej oraz rozpracowywanie „Instytutu Literackiego” w Paryżu przez służby bezpieczeństwa PRL; redakcja tomu „Operacje UB i SB przeciwko polskiej emigracji i Polonii 1945–1989”;
- „Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania” – w ramach projektu zorganizowano sesję „...Do prześladowania nie daliśmy powodu... Proces Kurii krakowskiej. 21–27 stycznia 1953 r.”, ukazała się monografia procesu Kurii krakowskiej „Kościół zraniony. Proces ks. J. Lelity i sprawa Kurii krakowskiej”; przygotowywana jest książka „Karol Wojtyła w dokumentach UB i SB”, ponadto przygotowywane jest opracowanie nt. inwigilacji środowiska „Tygodnika Powszechnego” przez SB w latach 1956–1970;
- „Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji” – jednym z celów projektu jest przedstawienie protestów społecznych w latach 70. na przykładzie strajku w Andrychowie w 1971 r., a także inwigilacji środowisk naukowych Krakowa;
- „Słownik biograficzny” – została zakończona redakcja 2 tomu słownika biograficznego „Konspiracja i opór społeczny w Polsce”;
- „Lista skazanych na karę śmierci” – przygotowywane są kolejne „Formularze osoby represjonowanej” dla osób skazanych na karę śmierci przez WSR w Kielcach i WSR w Krakowie;
- „Bibliografia konspiracji” – trwa tworzenie bibliograficznej bazy danych, opracowano około 5000 rekordów.

4.1.2. Wojna – okupacja – Państwo Podziemne 1939–1945

W okresie sprawozdawczym realizowano program badawczo-edukacyjny „Wojna – okupacja – Państwo Podziemne 1939–1945”, w jego ramach projekt: „Polskie Państwo Podziemne 1939–1945”. Prowadzono badania źródłowe dotyczące dziejów Obwodu Przeworsk, kwerendy w aktach UB, zbiorach Muzeum AK, zbierano relacje świadków.

4.1.3. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

Przygotowywano tekst „Pomoc Żydom krakowskim” wraz z wykazem źródeł do tomu „Wokół Żegoty”, ponadto trwały prace nad książką „Losy żydowskiej inteligencji krakowskiej w czasie II wojny światowej”.

4.1.4. Wieś a władza ludowa

W ramach programu „Wieś a władza ludowa”, na konferencję naukową zorganizowaną przez Kieleckie Towarzystwo Naukowe i Instytut Historii AŚ w Kielcach „Opór przeciw ko-

lektywizacji”, przygotowano referat zatytułowany „Podziemie antykomunistyczne po 1945 roku wobec kolektywizacji”.

4.1.5. Atlas podziemia

W ramach programu „Atlas podziemia” były i są nadal opracowywane mapy, kalendaria i zestawienia dotyczące województwa krakowskiego.

4.1.6. Programy regionalne

W okresie sprawozdawczym realizowano również szereg programów regionalnych, a mianowicie:

- Instytut Niemieckiej Pracy na Wschodzie (Institut für Deutsche Ostarbeit) – prace mają pokazać udział Polaków w działalności Ostinstytutu, na podstawie kwerend przeprowadzonych w archiwach UJ, PAU, Archiwum Państwowego w Krakowie i IPN;
- „Działalność i likwidacja Zrzeszenia <Wolność i Niezawisłość>” – w ramach programu zrealizowano sesję „Proces krakowski 11 VIII – 10 IX 1947” i opublikowano materiały konferencyjne; przygotowywana jest monografia okręgu krakowskiego WiN, edycja dokumentów „Rozpracowanie i rozbicie struktur Zrzeszenia WiN w woj. krakowskim w dokumentach UB 1946–1952”; trwają prace badawcze nad funkcjonowaniem prowokacyjnej tzw. V Komendy WiN;
- „Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie” – trwają kwerendy archiwalne i prace nad monografią poświęconą funkcjonowaniu i orzecznictwu WSR w Krakowie;
- „Działalność społeczna i polityczna Wacława Felczaka 1916–1993” – kontynuowane są kwerendy archiwalne i praca nad monografią poświęconą postaci W. Felczaka.

4.1.7. Konferencje naukowe zorganizowane przez OBEP w Krakowie

Pracownicy OBEP Kraków zorganizowali w okresie sprawozdawczym dwie duże konferencje naukowe:

- „Krakowski proces II Zarządu WiN”, Kraków, 6 września 2002 r.;
- „50. rocznica tzw. procesu Kurii krakowskiej, Kraków, 3 lutego 2003 r.

4.2. Realizacja programów edukacyjnych

4.2.1. Najważniejsze działania edukacyjne

Wśród działań edukacyjnych w okresie sprawozdawczym warto szczególnie wskazać na:

- pierwszą, 14-godziną sesję wykładów, która odbyła się w ramach studiów podyplomowych organizowanych wspólnie z Instytutem Historii UJ;
- dwuletnią, systematyczną współpracę z Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Krakowie i Kielcach;
- współpracę z dyrekcjami szkół, Małopolskim i Świętokrzyskim Kuratorium Oświaty;

4.2.2. Praca z młodzieżą szkolną

Wśród przedsięwzięć skierowanych bezpośrednio do młodzieży szkolnej warto wymienić szczególnie:

- coroczne cykle wykładów z historii najnowszej dla uczniów klas maturalnych prowadzone w uzgodnieniu z Małopolskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Krakowie;
- prowadzenie wybranych lekcji historii i WOS w szkołach w Krakowie i woj. krakowskim oraz w Kielcach. Na podkreślenie zasługuje stała współpraca z V LO oraz LO XX. Pijarów w Krakowie;
- warsztaty dla uczniów poświęcone stosunkom polsko-żydowskim.

5. OBEP Lublin

5.1. Realizacja programów badawczych i edukacyjnych

Priorytet w pracach OBEP Lublin ma kontynuacja prac nad ogólnopolskim programem „Aparat represji i opór społeczny”. W jego ramach opracowywane są kolejne wiodące zagadnienia.

5.1.1. Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej

W ramach prac nad tym zagadnieniem:

- Przygotowywane jest wydawnictwo źródłowe pt. „Rok pierwszy. Aparat bezpieczeństwa na Lubelszczyźnie lipiec 1944 – czerwiec 1945” – wydanie planowane na marzec 2004 r.;
- Opracowywana jest obsada personalna WUBP oraz poszczególnych PUBP w województwie lubelskim.

5.1.2. Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956–1989

W ramach prac nad tym zagadnieniem:

- Małgorzata Choma-Jusińska wygłosiła referat nt. „Marzec 1968 w Lublinie”, w czasie sesji naukowej zorganizowanej przez IPN Warszawa – 6 marca 2003 r.;
- Małgorzata Choma-Jusińska wygłosiła referat nt. „Wydarzenia marcowe 1968 r. w Lublinie”, w czasie spotkania poświęconego wydarzeniom „Marca 1968 r.”, zorganizowanego przez Wydział Politologii UMCS w Lublinie – 17 marca 2003 r.;
- Przygotowano sesję naukową nt. „Opozycja demokratyczna na Lubelszczyźnie w latach 1976–1980”, w październiku 2003 r.;
- Agnieszka Jaczyńska przygotowała referat: „Rola propagandy w edukacji w Polsce 1944–1989” na sesję „Propaganda PRL”, zorganizowaną przez Oddział IPN w Gdańsku w październiku 2002 r.;
- Agnieszka Jaczyńska i Małgorzata Choma-Jusińska brały udział w przygotowaniu pakietu edukacyjnego „Stan wojenny 1981”, wydanego przez „centralę” BEP.

5.1.3. Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956

W ramach prac nad tym zagadnieniem:

- Wspólnie ze Związkiem Sybiraków – Środowisko Borowiczian została przygotowana sesja pt. „Dla pamięci... ku przestrodze. Represje komunistyczne 1944–1945 wobec żołnierzy Polski Podziemnej” – 6 maja 2002 r., podczas której dr Sławomir Poleszak wygłosił referat nt. „Rok pierwszy. Działalność Powiatowych Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego na Lubelszczyźnie”;
- Dr Sławomir Poleszak brał udział w konferencji naukowej nt. „Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim 1944–1956”, gdzie wygłosił referat pt. „Zarys dziejów podziemia antykomunistycznego na terenie b. Inspektoratu Armii Krajowej Łomża w latach 1945–1957” – 19–20 listopada 2002 r.;
- Dr Rafał Wnuk wygłosił referat nt. „Polska konspiracja niepodległościowa 1944–1956”, w czasie spotkania nt. „Podziemie antykomunistyczne w Polsce w latach 1945–1956”, zorganizowanego przez Hrubieszowskie Towarzystwo Historyczne – Hrubieszów, 20 marca 2003 r.;
- W ramach programu przygotowywane jest wydanie „Pamiętników kpt. Zdzisława Brońskiego <<Uskoka>>”;

- Opracowane zostały zasady wydawnicze „Atlasu podziemia antykomunistycznego”, które będą obowiązywać we wszystkich OBEP IPN – planowane wydanie: II połowa 2004 roku;
- Dr Jacek Wołoszyn przygotował część „Atlasu podziemia antykomunistycznego”, dotyczącą konspiracyjnych organizacji młodzieżowych w woj. lubelskim w latach 1944–1956.

5.1.4. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

W ramach prac nad tym zagadnieniem:

- Przygotowano międzynarodową konferencję naukową nt. „Aktion Reinhardt – Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”, której towarzyszyła wystawa pod tym samym tytułem (w dniach 7–9 listopada 2002 r.). Dr Dariusz Libionka wygłosił referat nt. „Ludność chrześcijańska Lubelszczyzny wobec zagłady Żydów”.
- Dr Dariusz Libionka uczestniczył w pracach nad tomem „Wokół Żegoty. Stosunki polsko-żydowskie pod okupacją niemiecką 1939–1945”.
- Adam Puławski wygłosił referat „<<Aktion Reihardt>> – Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”, w czasie konferencji dla nauczycieli – BEP IPN Warszawa 4 kwietnia 2003 r.
- Przygotowywany jest pakiet edukacyjny nt. „Zagłada Żydów na ziemiach polskich”.

5.1.5. Polskie Państwo Podziemne

W ramach prac nad tym zagadnieniem:

- Dr Rafał Wnuk wziął udział w sesji naukowej PAN w Krakowie, poświęconej wkładowi polskiego wywiadu w zwycięstwo aliantów w II wojnie światowej (23–24 października 2002 r.), podczas której wygłosił referat nt. „Polski wywiad w świetle dokumentów Archiwum Narodowego w Waszyngtonie”;
- W ramach uroczystości obchodów 60. rocznicy Wysiedleń na Zamojszczyźnie została zorganizowana sesja naukowa nt. „Niemieckiej akcji wysiedleńczo-osadniczej na Zamojszczyźnie” – 27 listopada 2002 r., w czasie której dr Jacek Wołoszyn wygłosił referat pt.: „Prasa konspiracyjna wobec akcji zamojskiej”;
- Dr Jacek Wołoszyn wygłosił referat pt. „Powiat biłgorajski w okresie okupacji niemieckiej – terror i opór”, w czasie sesji towarzyszącej „IV Powiatowemu Konkursowi o AK i BCh Ziemi Biłgorajskiej” – 30 maja 2003 r. w Łukowej.

5.1.6. Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1989

W ramach prac nad tym projektem badawczo-edukacyjnym:

- Został wydany pakiet edukacyjny: G. Motyka, M. Zajączkowski, A. Jaczyńska, „Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1939–1947” (Warszawa 2002) oraz wydawnictwo posesyjne „Antypolska Akcja OUN-UPA 1943–1944. Fakty i interpretacje”, red. naukowa G. Motyka, D. Libionka (Warszawa 2002);
- Dr Grzegorz Motyka brał udział w konferencji „Od irredenty do współpracy” – Wrocław, 17–18 października 2002 r., gdzie wygłosił referat nt. „Polskie i ukraińskie podziemie 1939–1956. Próba porównania”;
- Dr Grzegorz Motyka brał udział w seminarium naukowym w Opolu, 28 maja 2003 r., na temat sześćdziesięciolecia wydarzeń na Wołyniu i wygłosił referat nt. „Antypolska akcja OUN-UPA w najnowszej historiografii”;
- Dr Grzegorz Motyka brał udział w konferencji naukowej pt. „Przeszłość która dzieli. Eksterminacja ludności polskiej na Wołyniu i Galicji Wschodniej 1943–1945”, Wrocław, 27

maja 2003 r. oraz w dyskusji panelowej „Eksterminacja ludności polskiej na Wołyniu i Galicji Wschodniej w latach 1943–1945”;

- Dr Grzegorz Motyka wygłosił referat nt. „Wołyń 1943”, w czasie Forum Ekspercko-Dziennikarskiego pt. „Wydarzenia na Wołyniu 1943–1944: jak żyć z brzemieniem” – Ostróg na Ukrainie, 11–12 kwietnia 2003 r.;

- Dr Grzegorz Motyka brał udział w seminarium naukowym w Kijowie nt. „Niemiecko-francuskie i ukraińsko-polskie stosunki w XX wieku. Porównanie historyczne” – 24–25 kwietnia 2003 r. Wygłoszenie referatu nt. „Stosunki polsko-ukraińskie 1939–2000”;

- Dr Grzegorz Motyka wygłosił referat pt. „Polsko-ukraińskie pogranicze 1939–1947”, w czasie konferencji naukowej zorganizowanej przez Narodową Akademię Ukrainy – Kijów, 20–21 marca 2003 r.;

- Dr Grzegorz Motyka oraz Mariusz Zajączkowski brali udział w sesji towarzyszącej otwarciu wystawy „Polacy-Ukraińcy 1939–1947” – Bytów 4 kwietnia 2003 r. Dr G. Motyka wygłosił wykład nt. „Od Wołynia do akcji <<Wisła>>”, a M. Zajączkowski wykład nt. „Polacy-Ukraińcy 1939–1947”.

- Dr Grzegorz Motyka brał udział w dyskusji panelowej nt. „Wołyń 1943 r.: przeszłość, która dzieli” zorganizowanej przez OBEP IPN Lublin wspólnie z Ambasadą RP w Kijowie – Kijów, 18 czerwca 2003 r.

5.2. Działania wystawiennicze i edukacyjne

5.2.1. Współpraca z mediami

Pracownicy OBEP Lublin mieli okazję występować, udzielać wywiadów i publikować swoje materiały w: telewizjach o zasięgu ogólnopolskim (TVP, TV 3, TVN, TVN 24, TV Polonia); Telewizji Lublin; telewizji kablowej w Zamościu; 1. Programie Państwowej Telewizji Ukraińskiej; rozgłośniach radiowych o zasięgu ogólnopolskim; Radiu Lublin; Radiu Puls; Katolickim Radiu w Zamościu; gazetach: „Gazecie Wyborczej”, „Rzeczypospolitej”, „Tygodniku Powszechnym”, „Wprost”, „Dzienniku Wschodnim”, „Kurierze Lubelskim” (także edycje regionalne), „Tygodniku Zamojskim”, „Kronice Tygodnia”, „Kresach – Tygodniku Chełmskim”, „Super Tygodniu”.

5.2.2. Współpraca ze szkołami wyższymi

Kontynuowano współpracę z UMCS i KUL w ramach podpisanych umów. Pracownicy OBEP uczestniczyli w rekrutacji na studia podyplomowe „Wiedza o państwie i społeczeństwie 1939–1989”, we współpracy z UMCS.

5.2.3. Współpraca ze środowiskiem nauczycielskim

Przeprowadzono warsztaty dla nauczycieli na podstawie pakietu edukacyjnego „Stosunki polsko – ukraińskie 1939–1947”, m.in. w Zamościu (grudzień 2002 r. i luty 2003 r.); Górowie Iławeckim (udział w szkoleniu zorganizowanym przez Oddział IPN w Białymstoku); Giżycku (udział w szkoleniu zorganizowanym przez Oddział IPN w Białymstoku).

Zorganizowano szkolenie dla nauczycieli „Cnota męstwa jest przewyciężeniem ludzkiej słabości” – rozważanie o roli Kościoła katolickiego w PRL (wrzesień 2002 r.).

Pracownicy Oddziałowego BEP w Lublinie brali też udział (w charakterze wykładowców) w konferencjach metodycznych organizowanych przez miejscowe ODN (Chełm, Zamość, Lublin, Krasnystaw). W wyżej wspomnianych konferencjach uczestniczyło około 150 nauczycieli.

5.2.4. „Lekcje otwarte”

Odbyły się następujące „lekcje otwarte”:

- „<<Aktion Reinhardt>> – Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”, Katolickie L.O. w Garwolinie, 14 stycznia 2003 r.;
- „Stosunki polsko-ukraińskie na Lubelszczyźnie w latach 1939–1948”, Katolickie L.O. w Garwolinie, 14 stycznia 2003 r.;
- „Marzec 1968”, Katolickie L.O. w Garwolinie, 14 stycznia 2003 r.;
- „<<Aktion Reinhardt>> – Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”, Tarnogród, 14 lutego 2003 r.;
- „Kryzysy w PRL”, Zespół Szkół w Horodle, 2 kwietnia 2003 r.;
- „Polacy-Ukraińcy w południowo-wschodniej Lubelszczyźnie”, Społeczne Gimnazjum w Zamościu, 29 kwietnia 2003 r.;
- „Stosunki narodowościowe w Lubelskiem”, Gimnazjum nr 1 w Lublinie, 5 czerwca 2003 r.

5.2.5. Konkursy historyczne i zbliżone formy pracy z młodzieżą

OBEP Lublin zorganizował następujące przedsięwzięcia o szerokiej formie konkursu:

- „Szlakiem żołnierzy wyklętych” – rajd – konkurs wiedzy o podziemiu zbrojnym na Lubelszczyźnie w latach 1939–1956, 10–11 października 2002 r. w Zwierzyńcu i okolicach;
- ogólnopolski konkurs „Społeczeństwo polskie wobec okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939–1945. Postawy i życie codzienne” – 14 lutego 2003 r. (część pisemna konkursu) na Wydziale Humanistycznym UMCS i 27 lutego 2003 r. (część ustna) w siedzibie IPN w Lublinie. W konkursie wzięło udział 96 uczniów – 75 z gimnazjów i 21 ze szkół ponadgimnazjalnych.

5.2.6. Cykl filmów: „Półwiecze 1939–1989 w kinie PRL”

W ramach cyklu filmowego zorganizowanego przez OBEP pokazano następujące filmy:

- kwiecień 2003, „Miasto nieujarzmione (Robinson warszawski)”;
- maj 2003, „Pierwsze dni”;
- czerwiec 2003, „Piątka z ulicy Barskiej”.

5.3. Współpraca ze środowiskami kombatanckimi

Pracownicy OBEP współpracują z większością organizacji kombatanckich działających na Lubelszczyźnie. W okresie sprawozdawczym m.in.:

- Zorganizowano konferencję pt.: „Niemiecka akcja wysiedleńczo – osadnicza na Zamojszczyźnie 1942–1943”, 27 listopada 2002 r. w Zamościu – wraz z Polskim Związkiem byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych. Zarząd Okręgu w Zamościu;
- Zorganizowano konferencję i wystawę pt.: „<<Dla pamięci...ku przestrodze...>> Represje komunistyczne 1944–1945 wobec żołnierzy Polski Podziemnej”, 6 maja 2003 r. w Lublinie – wraz ze Związkiem Sybiraków – Środowiskiem Borowiczan.

6. OBEP Łódź

6.1. Realizacja programów badawczo-edukacyjnych

W okresie sprawozdawczym kontynuowano realizację niektórych tematów badawczych z roku ubiegłego oraz rozpoczęto kilka nowych. Najwięcej sił i uwagi poświęcono wiodącemu tematowi „Aparat represji i opór społeczny”. Jest on realizowany w rozbiciu na następujące podprojekty:

6.1.1. Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej

Opracowano pierwszą wersję zestawienia uwzględniającego wyższych funkcjonariuszy WUBP i PUBP w Łódzkiem. Bazę źródłową stanowiły przede wszystkim akta sprawozdawcze, osobowe oraz rozkazy personalne. Przygotowywane jest również opracowanie (rozdział w pracy zbiorowej) pt.: „Kadry łódzkiego UB 1945–1956”.

6.1.2. Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956

Gromadzone były dane dotyczące działalności podziemnych grup, niezależnie od ich zabarwienia politycznego. Najbardziej zaawansowane są studia nad utworzeniem, działalnością i rozbiciem Konspiracyjnego Wojska Polskiego, Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość i organizacji młodzieżowych.

We współpracy z Akademią Świętokrzyską, Filią w Piotrkowie Trybunalskim zorganizowano 23 października 2002 r. konferencję naukową „Początki <<władzy ludowej>> w Piotrkowskim”. Referenci omówili kwestie związane z walką polityczną w powiecie piotrkowskim, działalność Polskiego Stronnictwa Ludowego, struktury i funkcjonowanie podziemia niepodległościowego oraz represje ze strony władzy, jak też zagadnienie oporu społecznego, ze szczególnym uwzględnieniem sprzeciwu wobec kolektywizacji.

6.1.3. Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956–1989

Opracowany został materiał dotyczący rewolty studenckiej w 1968 r. w Łodzi. Tekst pt. „Marzec 1968 r. w Łodzi”, na podstawie bogatej bazy źródłowej, został ogłoszony 6 marca br. podczas konferencji w Warszawie. Badaniami objęto również problematykę roku 1976 i ukształtowanie się nowej opozycji. Pod tym kątem gromadzono materiały archiwalne oraz nagrywano relacje. Ustalenia te będą niezwykle przydatne przy opracowaniu historii NSZZ „Solidarność” Ziemi Łódzkiej w latach 1980–1981.

6.1.4. Stan wojenny. Spojrzenie po dwudziestu latach

Temat został zakończony. Opracowanie dotyczące wprowadzenia i przebiegu stanu wojennego w regionie łódzkim i sieradzkim weszło w skład odpowiedniego tomu wydanego przez IPN.

6.1.5. Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny

Pracownicy OBEP Łódź aktywnie uczestniczyli w tworzeniu słownika. W I tomie opublikowali 4 biografie:

- L. Próchniak, *Wacław Ortotowski*, s. 335–337;
- J. Wróbel, *Stanisław Bańczyk*, s. 20–24;
- J. Żelazko, *Marian Łosoś*, s. 268–270;
- J. Żelazko, *Stefan Faryś*, s. 124–126.

Pracownicy OBEP przygotowali 12 biogramów do II tomu *Słownika*.

6.1.6. *Lista represjonowanych*

Prace zostały zakończone. Łącznie opracowano 138 kwestionariuszy osób skazanych na karę śmierci z powodów politycznych przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi.

W badaniach nad tematem „Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi 1946–1955” – obok pracowników IPN – wzięli udział historycy z różnych ośrodków m.in. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Zwieńczeniem badań była konferencja naukowa zorganizowana 29 maja 2003 r. we współpracy z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego. Zaprezentowane zostały referaty dotyczące łódzkiego środowiska prawniczego po II wojnie światowej, organizacji WSR i jego kadr, wybranych aspektów działalności karnej wspomnianego sądu. Dopelnieniem był referat precyzujący pojęcie zbrodni sądowej. W chwili obecnej gromadzone są pełne wersje referatów. Zostaną one, po uprzednim opracowaniu redakcyjnym, opublikowane.

Ponadto realizowano następujące centralne projekty badawczo-edukacyjne:

6.1.7. *Wojna, okupacja, Państwo Podziemne*

Badania zostały zakończone. Na podstawie szerokich kwerend źródłowych opracowany został referat pt.: „Działalność informacyjno-propagandowa konspiracji w Łódzkiem w latach 1939–1945”. Został on wygłoszony podczas konferencji naukowej w Warszawie 26 września 2002 r. Po przeprowadzeniu wstępnego rozpoznania bazy źródłowej nie podjęto jednak studiów nad funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego. Ilość i stan źródeł nie dawały możliwości zrealizowania tego przedsięwzięcia.

6.1.8. *Zagłada Żydów na ziemiach polskich*

Wykonano wielokierunkowe i rozległe kwerendy w archiwach i muzeach terenowych oraz łódzkich. Najciekawszy materiał udało się ustalić w aktach Gestapo w Łodzi i aktach procesowych hitlerowskiego Sądu Specjalnego. Zgromadzono informacje świadczące o zagrożeniu, które wynikało dla Polaków z podejmowanych prób udzielania pomocy dla Żydów oraz fakty potwierdzające negatywne postawy polskich mieszkańców Łodzi i regionu wobec cierpienia ludności żydowskiej. Częściowe wyniki badań były już publikowane. W opracowaniu jest obszerny materiał, stanowiący podsumowanie dotychczasowego etapu studiów: niepublikowane dokumenty źródłowe, obrazujące dostarczanie żywności i lekarstw, pomoc przy przechodzeniu granic getta i inne oraz odpowiednia rozprawa na ten temat.

W okresie sprawozdawczym w fazie wstępnej znajdował się projekt „60 rocznica likwidacji getta łódzkiego”. Ustalana jest lista instytucji zaproszonych do współpracy oraz szczegółowe zagadnienia, które powinny być zbadane. Wyniki studiów zostaną przedstawione w październiku 2004 r., podczas konferencji naukowej na wspomniany temat.

6.1.9. *Wieś wobec „władzy ludowej”*

Temat został w zasadzie zakończony. Przygotowano i wygłoszono, podczas konferencji w Rzeszowie, referat pt.: „Opór wsi łódzkiej wobec kolektywizacji rolnictwa”. Opracowana została też monografia naukowa poświęcona problematyce kolektywizacji w regionie łódzkim. Oparta ona została na rozległej kwerendzie źródłowej w aktach partyjnych, aparatu bezpieczeństwa, organizacji rolniczych i innych. Monografia została zrecenzowana i przekazana do opracowania redakcyjnego.

6.1.10. Polacy i inne narodowości

Prace koncentrowały się w zasadzie na dwóch kwestiach: losie ludności romskiej (głównie podczas wojny) oraz ludności niemieckiej i volksdeutschów w pierwszych latach po II wojnie światowej. Wątek dotyczący ludności narodowości niemieckiej będzie przedmiotem dalszych badań.

6.2. Konferencje i sesje

W okresie sprawozdawczym OBEP Łódź zorganizował i wziął udział w organizacji następujących konferencji i sesji:

- *Początki władzy ludowej w Piotrkowskiem* – sesja zorganizowana 23 października 2002 r. we współpracy z Akademią Świętokrzyską, Filią w Piotrkowie Trybunalskim. Wygłoszone przez pracowników IPN referaty w całości lub częściowo oparte zostały o nieznaną dotychczas szerszą bazę źródłową. Autorzy referatów ustalili ciekawe fakty dotyczące działalności PSL w Piotrkowskiem, rozbicia przez agenturę podziemia niepodległościowego, antykomunistycznego oporu społecznego i jego zwalczania przez UB oraz sądy;
- *Działalność Wojskowego Sądu Rejonowego w Łodzi 1946–1955* – sesja zorganizowana 29 maja 2003 r. we współpracy z Wydziałem Prawa i Administracji UŁ. Referaty zaprezentowali przedstawiciele różnych środowisk. Oprócz naukowców ze wszystkich trzech pionów IPN, swoje ustalenia dotyczące działalności WSR przedstawili m.in. pracownicy naukowcy z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i z Uniwersytetu Opolskiego.

6.3. Działalność edukacyjna i wystawiennicza

6.3.1. Wystawy

18 listopada 2002 r. w Centralnym Muzeum Włókiennictwa w Łodzi została otwarta wystawa pt.: „Wojenne dzieciństwo. Losy dzieci polskich pod okupacją hitlerowską”, przygotowana pod honorowym patronatem Prezesa Rady Ministrów RP. Otwarcia towarzyszyło spotkanie z kombatantami – „dziećmi wojny”. Zaprezentowano także filmy dotyczące tematu wystawy: „Dzieciom...” i „Obóz przy ul. Przemysłowej”.

Relacja z otwarcia wystawy ukazała się we wszystkich znaczących mediach lokalnych: Telewizji Łódź, Telewizji Toya, Radiu Łódź, Radiu Plus, Radiu Classic, „Gazecie Wyborczej”, a także w „Naszym Dzienniku”. Wystawa cieszyła się bardzo dużym zainteresowaniem. Pracownicy OBEP Łódź przeprowadzili lekcje dla 1400 uczniów z 30 szkół.

Opisana ekspozycja oraz powstałe wcześniej wystawy – *Żołnierze „Warszycy”, Stan Wojenny. Spojrzenie po 20 latach*, *Okręg Łódź AK – „Barka”* były przez cały rok prezentowane w wielu lokalnych ośrodkach: Muzeum w Sieradzu, Muzeum w Ostrowie Wielkopolskim, Muzeum Miasta Zgierza, Muzeum Regionalnym w Kutnie, Muzeum w Bełchatowie, Muzeum Regionalnym w Radomsku, Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 w Łodzi, Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 19 w Łodzi, Zespole Szkół Rolniczych w Ksawerowie (dwie ekspozycje), XII LO w Łodzi i Gimnazjum w Białej Rawskiej. Ponadto ekspozycje przygotowane przez OBEP Rzeszów – *Represje wobec wsi i ruchu ludowego 1944–1956* oraz *Żołnierze Wyklęci. Podziemie niepodległościowe na Rzeszowszczyźnie*.

6.3.2. Konkursy historyczne dla młodzieży szkolnej

Pracownicy OBEP uczestniczyli w II i III etapie konkursu ogólnopolskiego IPN: *Spółczesność polskie wobec okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939–1945. Postawy, życie codzienne*. Dla zwycięzców etapu oddziałowego ufundowano nagrody.

6.3.3. Rajdy szlakiem miejsc pamięci narodowej

„I terenowa lekcja historii” – rajd śladami miejsc pamięci narodowej – zorganizowany 3 października 2002 r. we współpracy z Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi. Młodzież zwiedziła miejsca związane z martyrologią narodu polskiego – teren dawnego, hitlerowskiego obozu dla polskich dzieci w Dzierżęznej oraz miejsce masowych rozstrzeliwań Polaków w lasach łucmierskich w okolicy Zgierza. Impreza cieszyła się dużym zainteresowaniem. Wzięło w niej udział 290 uczniów (15 grup z 8 łódzkich szkół), którzy mieli do wykonania zadania o charakterze edukacyjnym. Najlepsze grupy otrzymały nagrody.

„II terenowa lekcja historii. Zrzutowiska Armii Krajowej Obwodu Łyska” – rajd dla młodzieży zorganizowany 26 maja 2003 r. w Czatolinie we współpracy ze Stowarzyszeniem Szarych Szeregów. W imprezie zorganizowanej w miejscu zrzutów z okresu II wojny światowej wzięło udział 250 uczniów z 6 szkół. W trakcie rajdu swoimi wspomnieniami z okresu okupacji dzielili się kombatanci z tego regionu, którzy uczestniczyli w odbieraniu zrzutów.

6.3.4. Publikacje o charakterze edukacyjnym

W 2002 r. wydano pakiet edukacyjny dla nauczycieli *Konspiracyjne Wojsko Polskie* zawierający scenariusze i projekty lekcji dotyczące historii podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej. Pakiet ten został opracowany na podstawie materiałów z OBUiAD. Pracownicy OBEP wykorzystywali go podczas szkoleń dla nauczycieli w Łodzi i Tomaszowie Mazowieckim.

6.3.5. Warsztaty dla nauczycieli

Prowadzono warsztaty i szkolenia dla nauczycieli w kilku ośrodkach: Łodzi, Sieradzu, Radomsku, Tomaszowie Mazowieckim, Białej Rawskiej, Warcie. Tematami zajęć były: działalność Armii Krajowej Okręgu „Barka”, losy dzieci polskich w czasie II wojny światowej, działalność urzędów bezpieczeństwa, dzieje Konspiracyjnego Wojska Polskiego, rok 1956 w Łodzi i regionie, stan wojenny w Łodzi i regionie.

6.3.6. Kontakty z mediami

Kontynuowano współpracę z Radiem Łódź – pracownicy OBEP uczestniczyli w audycjach dotyczących najnowszej historii Polski. Przedstawiciele mediów uczestniczą w imprezach organizowanych przez OBEP. Z najważniejszych z nich ukazywały się materiały w telewizji publicznej oraz TV Toya i lokalnych rozgłośniach radiowych.

Pracownicy OBEP uczestniczyli w następujących audycjach radiowych i telewizyjnych:

- K. Lesiakowski – Radio Łódź – wypowiedź o zadaniach i organizacji kontrwywiadu w Polsce po 1945 r. (29 sierpnia 2002 r.);
- K. Lesiakowski – Radio Łódź – audycja o Eugenii Pol – „wychowawczyni” w obozie dla dzieci polskich w Łodzi (10 stycznia 2003 r.);
- A. Ossowski – Nasze Radio (Sieradz) – wywiad dotyczący wystawy *Okręg Łódź AK „Barka”* (5 lipca 2002 r.);
- J. Żelazko – Radio Łódź – 2 odcinki audycji o łódzkim Zrzeszeniu WiN i jego informatorze Cz. Stachurze (21 i 28 listopada 2002 r.);
- J. Żelazko – Radio Łódź – audycja o losach prof. Stanisława Gorzuchowskiego skazanego przez WSR w Łodzi za działalność w WiN (6 marca 2003 r.);
- J. Żelazko – Radio Łódź – audycja o działalności WSR w Łodzi (29 maja 2003 r.);
- J. Żelazko – telewizja TVP 3 – wywiad na temat działalności WSR w Łodzi (29 maja 2003 r.).

Ponadto dr J. Wróbel współpracuje z radiostacjami polonijnymi w USA – WNVR 1030 (Chicago) i WRKL 910 (Nowy Jork). W minionym roku sprawozdawczym wziął udział w 34 audycjach.

6.4. Współpraca z organizacjami kombatanckimi i innymi partnerami zewnętrznymi

Część projektów naukowych, głównie regionalnych, realizowanych było we współpracy z lokalnymi środowiskami naukowymi. Najlepiej ułożyły się kontakty z Instytutem Historii Akademii Świętokrzyskiej, Filia w Piotrkowie Trybunalskim i Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego. Z uczelnią piotrkowską planowane jest podpisanie umowy o współpracy. Kontakty z Uniwersytetem Łódzkim również rozwijają się pomyślnie. W 2004 r. w kooperacji z tą uczelnią przygotowana zostanie kolejna konferencja naukowa. Dobrze zapowiadają się również kontakty z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie. W planach jest duża, międzynarodowa konferencja naukowa.

W wielu swoich przedsięwzięciach IPN Oddział w Łodzi współpracuje ze środowiskami kombatanckimi – np. podczas organizacji wystaw. W trakcie prac nad realizacją wystawy *Wojenne dzieciństwo. Losy dzieci polskich pod okupacją hitlerowską* współpracowano ze stowarzyszeniem Dzieci Wojny w Polsce, Zrzeszeniem Dzieci Polskich Germanizowanych przez Reżim Hitlerowski i Stowarzyszeniem Polaków Poszkodowanych przez III Rzeszę. Ponadto pracownicy OBEP Łódź uczestniczą w uroczystościach patriotycznych organizowanych przez kombatanatów oraz spotkaniach i zjazdach sprawozdawczo-wyborczych: Światowego Związku Żołnierzy AK Okręgu Łódź, Zrzeszenia WiN – Obszar Centralny, Konspiracyjnego Wojska Polskiego, Batalionów Chłopskich oraz Wojewódzkiego Porozumienia Kombatanatów i Organizacji Niepodległościowych.

Utrzymywane są także kontakty ze środowiskiem polonijnym w Chicago i Nowym Jorku. W prasie i rozgłośniach radiowych zamieszczane są artykuły i audycje dotyczące najnowszej historii Polski. Na ukończeniu jest monografia „Uchodźcy polscy ze Związku Sowieckiego 1942–1950”, która powstała z wykorzystaniem materiałów archiwalnych i wspomnieniowych Polonii amerykańskiej. Dr Wróbel wygłosił także odczyt w Muzeum Polskim w Ameryce (Chicago) pt. *Wojenne i powojenne losy mieszkańców Kresów Wschodnich* – 22 listopada 2002 r.

7. OBEP Poznań

7.1. Realizacja projektów badawczo-edukacyjnych

7.1.1. Aparat represji i opór społeczny

OBEP w Poznaniu w roku sprawozdawczym szczególnie skoncentrował się na realizacji projektu badawczo-edukacyjnego „Aparat represji i opór społeczny”.

Prowadzono badania nad następującymi zagadnieniami:

- struktura i obsada personalna aparatu bezpieczeństwa w Wielkopolsce, na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej;
- aparat bezpieczeństwa a wielkopolscy chłopcy;
- aparat bezpieczeństwa a Kościół katolicki;
- aparat bezpieczeństwa w walce ze zbrojnym podziemiem w Wielkopolsce;
- Władze PRL wobec kryzysów (kwerenda archiwalna i przygotowanie referatów na konferencję o Marcu 1968 r. zorganizowaną przez OBEP 12 marca 2003 r.).

7.1.2. Wojna i okupacja, Państwo Podziemne

W ramach programu „Wojna i okupacja, Państwo Podziemne” kontynuowano badania nad ruchem oporu w Wielkopolsce w okresie okupacji hitlerowskiej. Efektem tych badań powinno być opublikowanie w 2004 r. opracowania dotyczącego organizacji „Ojczyzna”, autorstwa Aleksandry Pietrowicz.

Prowadzono także badania, których celem jest opracowanie biogramów osób represjonowanych po II wojnie światowej.

Kontynuowano badania archiwalne w ramach prac nad pakietem edukacyjnym o Sybirakach.

7.1.3. Polacy i inne narody

Kontynuowano kwerendę archiwalną dotyczącą Niemców w Polsce po II wojnie światowej.

Efektem będzie monografia Stanisława Jankowiaka „Niemcy w Polsce po II wojnie światowej” (2004).

7.2. Realizacja programów edukacyjnych i wystawienniczych

7.2.1. Działania skierowane do uczniów i nauczycieli

Wśród działań edukacyjnych OBEP szczególne zainteresowanie wśród nauczycieli wzbudził cykl wykładów otwartych, prowadzonych przez pracowników OBEP w Poznaniu i Szczecinie. W cyklu siedmiu wykładów z najnowszych dziejów Polski wzięło udział łącznie około stu nauczycieli historii, WOS i języka polskiego.

Zorganizowano również cykle wykładów syntetycznych (2–3 wykłady) z dziejów PRL dla uczniów szkół średnich w mniejszych miejscowościach Wielkopolski – Gostyniu, Chodzieży, Szamotułach, Lesznie, Kościanie, Owińskach.

Szeroki odgłos zyskał również program edukacji sybirackiej, zainicjowany w 2001 r. we współpracy z poznańskimi gimnazjami i środowiskami kombatanckimi. W okresie sprawozdawczym w ramach programu przygotowano wystawę „Sowieckie piekło”, którą w październiku–listopadzie 2002 r. obejrzało ponad 20 000 osób oraz cykl spektakli pt. „Rozmowy pokoleń”, w których aktorami byli uczniowie poznańskich gimnazjów. Spektakle w ciągu trzech dni obejrzało około 1000 osób.

7.2.2. Wystawy powstałe w okresie sprawozdawczym

W okresie sprawozdawczym OBEP Poznań przygotował i uroczyście otworzył następujące wystawy:

- „Sowieckie piekło 1939–1956” – wystawa została zaprezentowana na Zamku w Poznaniu w październiku 2002 r.;
- „Życie codzienne w okupowanej Wielkopolsce 1939–1945” – wystawa przygotowana w lutym 2003 r. została zaprezentowana w Kościanie i Sulechowie;
- „Marzec '68 w Wielkopolsce” – wystawa przygotowana przy okazji sesji naukowej została zaprezentowana w Poznaniu.

7.2.3. Wystawy powstałe wcześniej i prezentowane w okresie sprawozdawczym

W okresie sprawozdawczym OBEP Poznań prezentował w różnych ośrodkach wystawy powstałe wcześniej, bądź w innych oddziałach. Prezentacjom towarzyszyły lekcje muzealne i spotkania lokalnych społeczności:

- „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – wystawa przygotowana przez OBEP w Poznaniu w 2001 r. została zaprezentowana w następujących miejscowościach: Kuślin, Zbąszyń, Leszno;
- „Poznański Czerwiec 1956” – wystawa przygotowana przez OBEP w Poznaniu w 2001 r. została zaprezentowana w następujących miejscach: Tarnowo Podgórne, Poznań (dwie prezentacje);
- „Żołnierze Warszycy” – wystawa przygotowana przez OBEP w Łodzi została zaprezentowana w Poznaniu;
- „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – wystawa przygotowana przez centralę BEP i OBEP w Warszawie w 2001 r. została zaprezentowana w Poznaniu.

7.2.4. Konkursy historyczne (zakończone)

Pracownicy OBEP w Poznaniu brali udział w przygotowaniach organizacyjnych i merytorycznych ogólnopolskiego konkursu „Społeczeństwo polskie wobec okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939–1945. Postawy, życie codzienne”.

8. OBEP Rzeszów

8.1. Realizacja projektów badawczo-edukacyjnych

W pracach OBEP Rzeszów największy wysiłek został włożony w realizację projektu ogólnopolskiego „Aparat represji i opór społeczny”, w ramach którego prowadzone są m.in. następujące podprojekty:

8.1.1. Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa

Przygotowywano opracowania dotyczące poszczególnych powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego (Przemyśl, Lesko, Krosno, Łańcut, Tarnobrzeg). Ich celem jest publikacja opracowań lub obszernych artykułów monograficznych; powstało zestawienie obsady personalnej kierowników i zastępców WUBP i wszystkich PUBP w województwie rzeszowskim.

8.1.2. Aparat bezpieczeństwa w walce z Kościołem i wolnością wyznania

Przygotowano dwa artykuły dotyczące roli Kościoła lokalnego we wspieraniu oporu społecznego i działań SB wobec Kościoła.

8.1.3. Władza i aparat bezpieczeństwa wobec wsi

Opracowano artykuły dotyczące okresu 1944–1956; aktualnie program jest realizowany w zakresie lat 1956–1989.

8.1.4. Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej

Realizowano badania nad okresem 1980–1989 w Polsce południowo-wschodniej.

Ponadto w ramach projektu badawczo-edukacyjnego „Polacy a inne narody” realizowano program (bardzo istotny dla regionu):

8.1.5. Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1989

W ramach tego programu – realizowanego w kooperacji z OBEP Lublin i Gdańsk, a także z badaczami z innych środowisk naukowych – przygotowana została publikacja pokonferencyjna i prowadzone są badania dotyczące działań UB/SB wobec mniejszości ukraińskiej.

8.1.6. Polacy wobec Zagłady Żydów

W ramach projektu „Stosunki polsko-żydowskie podczas okupacji niemieckiej” przygotowany jest wybór źródeł, relacji oraz opracowanie naukowe.

8.1.7. Projekt oddziałowy „Okupacja sowiecka 1939–1941

Przygotowywane są teksty dotyczące tej problematyki. Na rok 2004 planowane jest wydanie zbioru relacji, wspomnień i dokumentów dotyczących tej okupacji na terenie województwa lwowskiego.

8.1.8. Konferencje i sesje naukowe

W okresie sprawozdawczym pracownicy OBEP zorganizowali następujące konferencje i sesje naukowe:

- „Abp Ignacy Tokarczuk – Kościół, władza i opór społeczny”, Rzeszów, 5 listopada 2002 r.;
- „Areszt Śledczy w Krośnie i jego więźniowie na tle działań antykomunistycznego podziemia w powiecie krośnieńskim w latach 1944–1956”, Muzeum Podkarpackie w Krośnie, 28 listopada 2002 r.;
- „Represje wobec wsi i ruchu ludowego 1944–1956”, Rzeszów, 5–6 grudnia 2002 r.

8.2. Realizacja programów edukacyjnych

8.2.1. Wystawy

Wystawy powstałe w okresie sprawozdawczym:

- „Abp Ignacy Tokarczuk – Kościół, władza, opór społeczny”; 5 listopada 2002 r. – uroczyste otwarcie w Filharmonii Rzeszowskiej; 14 grudnia 2002 r. – otwarcie w siedzibie Filii KUL w Stalowej Woli, podczas konferencji naukowej poświęconej osobie i działalności ks. abp. Ignacego Tokarczuka; 25 stycznia 2003 r. – otwarcie w kościele pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Tarnobrzegu; 6 marca 2003 r. – otwarcie w kościele pw. Matki Bożej Królowej Polski i św. Jana Kantego w Sandomierzu; 3 kwietnia 2003 r. – otwarcie w kościele pw. Matki Bożej Królowej Polski w Nowej Dębie – wykład Piotra Chmielowca z OBEP w Rzeszowie pt.: „Działania lokalnego aparatu bezpieczeństwa wobec bp. Ignacego Tokarczuka”; 27 maja 2003 r. – otwarcie w klasztorze oo. Dominikanów w Jarosławiu.
- „Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944–1956”; 5–6 grudnia 2002 r. – uroczyste otwarcie w Auli Uniwersytetu Rzeszowskiego; 26 lutego 2003 r. – otwarcie w Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie, pod patronatem wiceprezesa Rady Ministrów Jarosława Kalinowskiego; kwiecień – lipiec 2003 r. – prezentacja wystawy w Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi.

8.2.2. Prezentacje wystaw powstałych w okresie przed lipcem 2002 r.

W okresie sprawozdawczym miały miejsce następujące prezentacje wcześniej powstałych wystaw:

- „Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie na Rzeszowszczyźnie po 1944 roku”; lipiec 2002 r. – otwarcie w Samorządowym Ośrodku Kultury w Nowej Dębie; 17 marca 2003 r. – otwarcie w Miejskim Domu Kultury w Leżajsku; 9 kwietnia 2003 r. – otwarcie w Miejskim Ośrodku Kultury w Rudniku nad Sanem; 15 maja 2003 r. – otwarcie w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Dębicy;
- „Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach”; 2 lipca 2002 r. – otwarcie w Muzeum Narodowym Ziemi Przemyskiej w Przemyśle; 3 września 2002 r. – otwarcie w Tarnobrzesckim Domu Kultury – Dariusz Iwaneczko z OBEP w Rzeszowie wygłosił odczyt: „Stan wojenny w województwie tarnobrzesckim 1981–1983”; 30 października 2002 r. – otwarcie w Powiatowej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Kolbuszowej; 13 grudnia 2002 r. – otwarcie w opactwie benedyktynek w Jarosławiu, w ramach uroczystości związanych z 21. rocznicą wprowadzenia stanu wojennego, zorganizowanych przez Oddział Wojewódzki Stowarzyszenia Osób Represjonowanych w Stanie Wojennym w Jarosławiu; 12 lutego 2003 r. – otwarcie w konkatedrze w Lubaczowie; 30 kwietnia 2003 r. – otwarcie w Samorządowym Ośrodku Kultury w Nowej Dębie; 30 maja 2003 r. – otwarcie w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Rzeszowie – Filii w Sędziszowie Małopolskim;
- „Getta i obozy dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie podczas II wojny światowej”; 17 września 2002 r. – otwarcie w Powiatowej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Kolbuszowej;

- „Zbrodnie w Majestacie Prawa 1944–1956”; 26 maja 2003 r. – otwarcie w siedzibie rzeszowskiego Oddziału IPN wystawy przygotowanej przez Związek Młodocianych Więźniów Politycznych Lat 1944–1956 „Jaworzniacy”.

8.2.3. Wykłady otwarte

W okresie sprawozdawczym wygłoszono następujące wykłady otwarte (przeznaczone dla szerokiego kręgu słuchaczy zainteresowanych historią):

- 25 listopada 2002 r. – wykład Mariusza Krzysztofińskiego „Duchowieństwo w strukturach Rady WiN Tarnobrzeg”, wygłoszony w Klubie Inteligencji Katolickiej w Tarnobrzegu;
- 18 stycznia 2003 r. – wykład dr Elżbiety Rączy „Dzieje ludności żydowskiej w powiecie krośnieńskim”, wygłoszony w Muzeum Podkarpackim w Krośnie w ramach Studium Wiedzy o Regionie, przeznaczonego dla nauczycieli;
- 13 marca 2003 r. – wykład Tomasza Berezy „Granica sowiecko-niemiecka na terenie powiatu jarosławskiego w latach 1939–1941”, wygłoszony w siedzibie Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia;
- 17 marca 2003 r. – wykład dr. Krzysztofa Kaczmarskiego, poświęcony podziemiu narodowemu na Rzeszowszczyźnie w latach 1944–1947, w Leżajsku;
- 15 maja 2003 r. – wykład Ryszarda Ziobronia z OBEP IPN w Rzeszowie, dotyczący wybranych działaczy Zrzeszenia WiN związanych z ziemią dębicką;
- 21 maja 2003 r. – pierwsze spotkanie z cyklu „Wykłady otwarte IPN”, zorganizowane w siedzibie rzeszowskiego Oddziału IPN; wykłady: prof. dr. hab. Stanisława Salmonowicza pt. „Węzłowe problemy dziejów Polskiego Państwa Podziemnego” oraz prof. dr. hab. Jana Łopuskiego pt. „Polskie Państwo Podziemne a społeczna świadomość Polaków – refleksje osobiste”;
- 26 maja 2003 r. – wykład Mariusza Krzysztofińskiego z OBEP IPN Rzeszów „Mord dokonany przez NKWD na oo. Dominikanach w Czortkowie w lipcu 1941 r.”, wygłoszony w Klubie Inteligencji Katolickiej w Tarnobrzegu;
- 27 czerwca 2003 r. – wykład dr Elżbiety Rączy z OBEP Rzeszów „Historia Żydów w Krośnie i żydowskiej kultury materialnej na przykładzie kirkutu w Krośnie”, wygłoszony na cmentarzu żydowskim w Krośnie z inicjatywy Stowarzyszenia „Olszówka”.

8.2.4. Spotkania edukacyjne

Inną formą upowszechniania wiedzy o historii narodu są spotkania ze świadkami i uczestnikami wydarzeń. W okresie sprawozdawczym OBEP Rzeszów zorganizował następujące tego typu przedsięwzięcia:

- 23 września 2002 r. – spotkanie z Władysławą Jedynecką – wdową po jednym z bohaterów wystawy „Żołnierze wyklęci...” Ludwiku Więclawie;
- 28 lutego 2003 r. – spotkanie okolicznościowe w siedzibie Oddziału IPN w Rzeszowie w 52. rocznicę mordu sądowego, dokonanego 1 marca 1951 r. w więzieniu mokotowskim w Warszawie na przywódcach IV Zarządu Głównego Zrzeszenia WiN;
- 6 kwietnia 2003 r. – spotkanie okolicznościowe, zorganizowane w 63. rocznicę dokonania zbrodni katyńskiej i w 60. rocznicę jej ujawnienia, w siedzibie rzeszowskiego Oddziału IPN; wykład prof. dr. hab. Bolesława Fleszara oraz projekcja filmu z przebiegu uroczystości otwarcia cmentarza w Katyniu.

8.2.5. Konferencje i seminaria dla nauczycieli

W okresie sprawozdawczym OBEP Rzeszów zorganizował następujące konferencje i seminaria skierowane do środowiska nauczycielskiego:

- „Zbrodnie komunistyczne w nauczaniu historii”; 24 października 2002 r. – Zespół Szkół Elektronicznych i Ogólnokształcących w Przemyślu; 22 listopada 2002 r. – Klub PGNiG „Górnik” w Sanoku;

- „Mjr Wacław Kopisto – Sylwetka cichociemnego i Sybiraka”, 16 grudnia 2002 r. – siedziba rzeszowskiego Oddziału IPN; 26 lutego 2003 r. – Biblioteka Pedagogiczna w Tarnobrzegu; 25 kwietnia 2003 r. – Zespół Szkół Ogólnokształcących im. Książąt Czartoryskich w Jarosławiu.

8.2.6. Konkursy dla uczniów

Pracownicy OBEP przeprowadzili dwa konkursy. Pierwszy o charakterze ogólnopolskim (październik – marzec 2002/2003) – „Społeczeństwo polskie wobec okupacji niemieckiej i sowieckiej 1939–1945. Postawy, życie codzienne”. Ponadto zorganizowano drugą już edycję konkursu „Ocalić od zapomnienia”, o charakterze regionalnym (wrzesień–grudzień 2002 r.).

8.2.7. Kontakty z mediami

Poza regularnymi wystąpieniami w lokalnych mediach (prasa, radio i telewizja) warto wskazać na następujące programy, w których wzięli udział pracownicy OBEP Rzeszów:

- 6, 10 lipca 2002 r. – emisja w programie 2 i 3 TVP filmu dokumentalnego Andrzeja Potockiego „Kamienie będą wołać...”, przygotowanego w 60. rocznicę zagłady gett na terenie obecnego woj. podkarpackiego; w realizacji tego filmu wzięła udział Elżbieta Rączy z OBEP IPN w Rzeszowie; w filmie wykorzystane zostały fragmenty wystawy „Getta i obozy dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie podczas II wojny światowej”;

- 24 kwietnia 2003 r. – emisja w Programie 3 TVP, w cyklu „Wędrowki galicyjskie”, filmu pt. „Okupacyjny Przemyśl”, zrealizowanego przy udziale Dariusza Iwaneczko z OBEP w Rzeszowie.

8.2.8. Przegląd filmów „Obraz polskiego podziemia w filmie fabularnym i dokumentalnym”

19–21 maja 2003 odbył się przegląd filmowy dla młodzieży, zorganizowany przez rzeszowski OBEP w Wojewódzkim Domu Kultury w Rzeszowie; program przeglądu obejmował projekcję polskich kronik filmowych z lat 1945–1947 i filmów: „Popiół i diament”, „Pierścionek z orłem w koronie” i „Amnestia”.

8.2.9. Promocje książek

Pracownicy OBEP Rzeszów przywiązywali dużą wagę do prezentowania wyników pracy IPN w postaci książek i innych publikacji. W związku z powyższym zorganizowano następujące spotkania:

- 10 września 2002 r. – prezentacja w czytelni budynku Oddziału IPN w Rzeszowie I tomu Słownika biograficznego „Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956”;

- 24 stycznia 2003 r. – promocja w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Przemyślu książki Tomasza Berezy, Piotra Chmielowca i Janusza Grechuty „W cieniu <Linii Mołotowa>. Ochrona granicy ZSRR z III Rzeszą między Wisznią a Sołokiją w latach 1939–1941”;

- 5 lutego 2003 r. – promocja w Wojewódzkiej Bibliotece Pedagogicznej – Filii w Jarosławiu książki T. Berezy, P. Chmielowca i J. Grechuty „W cieniu <Linii Mołotowa>. Ochrona granicy ZSRR z III Rzeszą między Wisznią a Sołokiją w latach 1939–1941”;

- 23 stycznia 2003 r. – promocja w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Lubaczowie książki T. Berezy, P. Chmielowca i J. Grechuty „W cieniu <Linii Mołotowa>. Ochrona granicy ZSRR z III Rzeszą między Wisznią a Sołokiją w latach 1939–1941”;

- 11 czerwca 2003 r. – promocja książki dr. Krzysztofa Kaczmarek pt. „Podziemie narodowe na Rzeszowszczyźnie 1939–1944” w Wojewódzkiej Bibliotece Pedagogicznej Filii w Jarosławiu;
- 25 czerwca 2003 r. – promocja książki dr. Krzysztofa Kaczmarek „Podziemie narodowe na Rzeszowszczyźnie 1939–1944” w siedzibie rzeszowskiego Oddziału IPN, z udziałem Marii Mireckiej-Loryś.

8.2.10. Imprezy terenowe

5–6 czerwca 2003 r. odbył się rajd historyczno-edukacyjny dla młodzieży szkół średnich szlakiem kpt. Dragana Sotiroviča „Draży”, dowódcy kompanii D 14 AK, zorganizowany przez OBEP Rzeszów na terenie Pogórza Dynowskiego.

8.2.11. Inne działania edukacyjne OBEP

W kwietniu 2003 r. przedstawiciele pionu edukacyjnego i archiwalnego IPN poprowadzili cykl zajęć dla studentów I roku historii Uniwersytetu Rzeszowskiego, zorganizowanych w ramach wstępu do badań historycznych, w siedzibie rzeszowskiego Oddziału IPN.

9. OBEP Warszawa

9.1. Realizacja programów badawczych

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Warszawie w omawianym okresie uczestniczyło w realizacji następujących programów w ramach centralnego programu badawczo-edukacyjnego „Aparat represji i opór społeczny”:

9.1.1. Stan wojenny – spojrzenie po dwudziestu latach

Robert Spalek przygotował rozszerzoną wersję raportu „Stan wojenny na Pomorzu 1981–83”.

9.1.2. Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956

Tomasz Łabuszewski:

- opracował tom materiałów posesyjnych z sesji „Mazowsze i Podlasie w ogniu” i „Ostatni leśni”;
- przygotował publikację do „Wiadomości historycznych” pt. „Podziemie niepodległościowe w Polsce powojennej – próba charakterystyki”;
- przygotowywał dla „Pamięci i Sprawiedliwości” materiał poświęcony działalności operacyjnej resortu bezpieczeństwa przeciwko KP NZW „Wisła” w latach 1949–51;
- przygotował rozprawę pt. „Działalność 5 Brygady Wileńskiej na Pomorzu, Warmii i Mazurach w latach 1945–47”;

Tomasz Łabuszewski, Kazimierz Krajewski:

- przygotowywali monografię pt. „Anatomia zdrady – zagłada oddziału Huzara (wątek krajowy V Komendy WiN)”;
- przygotowywali sesję naukową pt. „Gry i tragedie – działalność operacyjna resortu bezpieczeństwa 1947–53”, a w jej ramach referaty poświęcone wątkowi krajowemu prowokacji V Komendy WiN;

Kazimierz Krajewski, Tomasz Łabuszewski, Jacek Pawłowicz:

- opracowali tom dokumentów źródłowych poświęconych działalności Okręgu warszawskiego NZW w latach 1947–52;
- uczestniczyli w redakcji II-go rozszerzonego wydania albumu „Żołnierze Wyklęci”.

Jacek Pawłowicz:

- przygotował publikację pt. „Słownik mieszkańców Mazowsza północno – zachodniego sądzonych przez WSR w Warszawie w latach 1946–55”;

Robert Spałek:

- przygotowywał referat na sesję pt. „Gry i tragedie – działalność operacyjna resortu bezpieczeństwa”, poświęcony procesowi Mariana Spychalskiego.

9.1.3. Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa

Konrad Rokicki, Tomasz Łabuszewski, Jacek Pawłowicz:

- przeprowadzili kwerendę dotyczącą wystawy „Gry i tragedie – działalność operacyjna resortu bezpieczeństwa”;
- przeprowadzili kwerendę dotyczącą obsady struktur UBP w województwie warszawskim;

Robert Spałek:

- pracował nad monografią Jakub Berman. „Biografia polityczna”.

9.1.4. Władze wobec kryzysów społecznych i opozycji politycznej

W dniach 7–8 marca 2003 r. warszawskie OBEP zorganizowało konferencję naukową poświęconą wydarzeniom Marca 1968 r. (połączoną z otwarciem wystawy i projekcją filmów dokumentalnych – materiałów operacyjnych SB). Ponadto:

Jerzy Eisler, Paweł Sasanka, Robert Spałek, Konrad Rokicki:

- opracowywali tom materiałów pokonferencyjnych poświęconych wydarzeniom Marca 1968 r.;
- opracowywali tom materiałów pokonferencyjnych pt. „Co nam zostało z tych lat ... Opozycja polityczna 1976–80 z dzisiejszej perspektywy”;

Jerzy Eisler:

- przygotowywał monografię pt. „Polski Rok 1968 r.”;

Jacek Pawłowicz, Paweł Sasanka:

- przygotowali publikację pt. „Czerwiec 1976 w Płocku i województwie płockim”;

Konrad Rokicki:

- przeprowadził kwerendę archiwalną do rozprawy na temat oddziaływania Służby Bezpieczeństwa na niezależne środowiska inteligenckie w latach 1956–1968.

9.1.5. Słownik biograficzny uczestników antykomunistycznej konspiracji, opozycji i oporu społecznego w Polsce 1944–1956

Tomasz Łabuszewski, Jacek Pawłowicz, Kazimierz Krajewski przygotowali biogramy do II-go tomu słownika.

9.1.6. *Wojna i okupacja, Polskie Państwo Podziemne*

Tomasz Łabuszewski, Kazimierz Krajewski:

- przygotowali referaty na sesję poświęconą działalności informacyjnej PPP;
- uczestniczyli w przygotowaniu pakietu edukacyjnego poświęconego PPP w latach 1939–41.

9.2. *Działania edukacyjne*

9.2.1. *Działalność wystawiennicza na terenie działania OBEP w Warszawie*

W tej dziedzinie wykonano następujące prace:

- przygotowano, w związku z 35. rocznicą Marca '68, wystawę „Marzec 1968” (ekspozycje w Warszawie i Katowicach);
- podjęto wstępne prace nad wystawą w 60. rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego.

Ponadto prowadzono wykłady i prelekcje towarzyszące prezentacji wystaw na terenie działania OBEP w Warszawie oraz innych Oddziałów IPN.

9.2.2. *Wystawy przygotowane przez OBEP w Warszawie oraz miejsca ich ekspozycji*

Wystawy opracowane przez OBEP Warszawa (także w poprzednich okresach sprawozdawczych) w ostatnim okresie sprawozdawczym prezentowano:

- „Marzec 1968” (Warszawa, Katowice);
- „Ostatni Leśni – Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953” (Przasnysz, Sierpc, Warszawa, Wągrowiec, Jabłonna Lacka, Węgrów, Sokołów Podlaski, Siemiatycze, Drohiczyn, Łapy, Płock, Bielsk k/Wyszogrodu, Mała Wieś, Drobin, Ostrołęka, Bodzanów);
- „Czerwiec 1976 lekcja „demokracji socjalistycznej” (Warszawa, Płock, Ostrołęka, Siemiatycze, Drohiczyn, Sokołów Podlaski, Węgrów).

9.2.3. *Wystawy autorstwa innych OBEP IPN i pokazywane na terenie OBEP Warszawa*

Pokazywano następujące wystawy:

- „Grudzień 1970: Gdańsk, Gdynia” (Warszawa, Płock, Przasnysz, Chorzele, Ostrołęka, Sierpc, Mała Wieś, Siemiatycze, Drohiczyn, Węgrów);
- „Poznań 1956” (Warszawa);
- „»Aktion Reinhardt« Zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie” (Warszawa).

9.2.4. *Pakiety i materiały edukacyjne*

Przygotowany i opublikowany został pakiet edukacyjny *Czerwiec 1976 – krok do wolności*.

Opracowano scenariusze lekcji do pakietów edukacyjnych: *Kardynał Stefan Wyszyński* oraz *Stan wojenny*.

Trwały wstępne prace nad projektem pakietu edukacyjnego „Polskie Państwo Podziemne, cz. 1939–1941”.

Współpracowano również z OBEP w Poznaniu w zakresie przygotowania pakietu edukacyjnego o Poznańskim Czerwcu 1956.

9.2.5. *Festiwal Nauki, inne spotkania i wykłady otwarte*

W ramach *Festiwalu Nauki* we wrześniu 2002 r. pracownicy OBEP uczestniczyli w dyskusji panelowej *Teczki bezpieczeństwa: przekleństwo czy szansa dla historyków?*; w promocji mul-

timedialnej pakietu edukacyjnego *Czerwiec '76 – krok ku wolności*; w otwarciu wystawy *Czerwiec 1976 – lekcja „demokracji socjalistycznej”* w Warszawie; w otwarciu wystawy *Ostatni Leśni – Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–53*; dyskusji panelowej *Opór 1944–56 wybór czy konieczność*; wygłosili referaty i przeprowadzili szereg lekcji o PRL.

Ponadto przygotowano i przeprowadzono II edycję *Płockich spotkań z historią*, przy współdziałaniu Klubu Inteligencji Katolickiej w Płocku – w okresie od lutego do maja 2003 r. odbyło się 6 spotkań. Historycy OBEP w Warszawie wygłosili referaty w czasie spotkań Klubu Historycznego im. gen. Stefana Roweckiego „Grota”. Pracownicy warszawskiego OBEP prezentowali także działalność IPN w czasie Pikniku Naukowego Radia BIS w czerwcu 2003 r.

9.2.6. Warsztaty, kursy i seminaria dla nauczycieli

Przygotowano i przeprowadzono metodą dramy cykl warsztatów i lekcji dla uczniów oraz nauczycieli historii i języka polskiego, *Obraz PRL w tekstach literackich*.

Promocja działań edukacyjnych OBEP miała miejsce w trakcie konferencji metodycznych dla nauczycieli historii i języka polskiego, organizowanych przez Kuratorium Oświaty, ODN i CODN oraz inne organizacje.

Przygotowano i przeprowadzono dwie konferencje dla nauczycieli: *Najnowsza historia Polski w edukacji* oraz *Żydzi w najnowszej historii Polski*, jak też cykl kursów dla nauczycieli, we współpracy z ODN w Płocku.

Przygotowano warsztat edukacyjny na Ogólnopolską Konferencję Nauczycieli pod hasłem *Holocaust. Ocalić od zapomnienia-uczyć dla przyszłości*, która odbyła się w dniach 15–17 stycznia 2003 r. w Krzyżowej. Do nauczycieli był także adresowany szereg wykładów w ramach projektu edukacyjnego BEP *Kryzysy PRL*.

Przygotowano i przeprowadzono 6 spotkań w roku szkolnym 2002/2003, w ramach projektu edukacyjnego dla nauczycieli *Wizja Lokalna* (Areszt Śledczy w Warszawie przy ul. Rakowieckiej, areszt NKWD we Włochach pod Warszawą, Palmiry, Politechnika Warszawska). Ponadto przeprowadzono w Muzeum na Pawiaku warsztaty pokazowe *Dla nich jest tylko pamięć* – dla uczniów i nauczycieli z okazji rocznicy Akcji pod Arsenalem.

9.2.7. Wykłady i zajęcia dla młodzieży szkolnej

Przeprowadzono liczne warsztaty i lekcje dla młodzieży szkół średnich na terenie działania OBEP w Warszawie (Warszawa, Płock, Pruszków, Skarżysko-Kamienna, Sierpc, Drohiczyn, Mława, Gdańsk). W ramach projektu *Korki z historii najnowszej* przeprowadzono 6 wykładów dla młodzieży licealnej w Sokołowie Podlaskim. Ponadto przygotowano i przeprowadzono w Oddziale Warszawskim IPN część ogólnopolskiego konkursu dla młodzieży *Spółczesność polskie wobec okupacji niemieckiej i sowieckiej*.

9.2.8. III edycja przeglądu filmowego „Kino w PRL. PRL w kinie”

Zrealizowano III edycję przeglądu filmowego *Kino w PRL. PRL w kinie*. W ramach przeglądu odbyło się 14 spotkań, w których wzięło udział około 2200 osób.

9.2.9. Inne działania edukacyjne

Działalność popularyzatorska OBEP w Warszawie realizowana jest także we współpracy z organizacjami kombatanckimi. Prezentacja działalności OBEP dokonywana jest również na stronach internetowych IPN.

10. OBEP Wrocław

10.1. Realizacja programów badawczo-edukacyjnych

Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej we Wrocławiu w omawianym okresie uczestniczyło w realizacji następujących programów, w ramach centralnego programu badawczo-edukacyjnego „Aparat represji i opór społeczny” :

10.1.1. Indeks represjonowanych w PRL z powodów politycznych

Opracowano listę ok. 2 tys. nazwisk osób represjonowanych z przyczyn politycznych na Dolnym Śląsku. Sporządzono także wykaz wszystkich osób skazanych na karę śmierci w latach 1945–1956.

10.1.2. Słownik biograficzny uczestników konspiracji i opozycji...

Zespół wrocławski wchodzący w skład redakcji słownika opracował kilkadziesiąt biografii do będącego obecnie w druku tomu II słownika.

10.1.3. Stan wojenny na Dolnym Śląsku”

Przeprowadzono gruntowną kwerendę w archiwach dolnośląskich i centralnych. Trwają prace nad sfinalizowaniem raportu końcowego z realizacji projektu.

10.1.4. Struktura i metody działania aparatu represji

Projekt centralny, którego ośrodkiem koordynacyjnym jest Wrocław. Trwają prace nad uporządkowaniem materiałów dotyczących obsady personalnej WUBP, PUBP, MUBP oraz nad powstaniem książki, mającej być wykazem obsady personalnej UB w całej Polsce w latach 1944–1956.

Rozpracowywano struktury i obsadę personalną aparatu represji na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim. Zebrany materiał dotyczy już ok. 1,5 tys. funkcjonariuszy UB, Informacji Wojskowej, więziennictwa, sądownictwa i prokuratury wojskowej.

10.1.5. Władze PRL wobec kryzysów społecznych

Realizowany w ramach projektu centralnego. Trwają kwerendy w archiwach wrocławskich i warszawskich.

10.1.6. Aparat bezpieczeństwa wobec Kościoła i wolności wyznania

Na podstawie przebadanych archiwaliów, znajdujących się w zasobie OBUiAD powstała wystawa i książka pod tytułem „Represje wobec Kościoła na Dolnym Śląsku 1945–1989” (obecnie w opracowaniu redakcyjnym w Wydziale Wydawnictw BEP). W ramach projektu nawiązano szereg kontaktów z osobami duchownymi i świeckimi, które zajmują się podobną tematyką.

10.1.7. Miejsca represji i karni na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim (projekt lokalny)

Kontynuowano badania miejsc związanych z działalnością komunistycznego aparatu represji. Poszukiwano szczególnie siedzib, w których zlokalizowane były areszty i siedziby powiatowych UBP oraz miejsc, w których grzebano więźniów straconych i zmarłych w więzieniach i aresztach.

Ponadto prowadzono prace w ramach następujących centralnych projektów badawczo-edukacyjnych:

10.1.8 Polacy a inne narody – mniejszości narodowe na Dolnym Śląsku

Badaniami objęto szczególnie ludność niemiecką i ukraińską, zamieszkałą na Dolnym Śląsku po 1945 r.

10.1.9. Zagłada Żydów na ziemiach polskich

Dokonano kwerendy archiwalnej w archiwach wrocławskich, której wyniki przekazano do koordynatora projektu w Warszawie.

10.2. Realizacja programów edukacyjnych

10.2.1. Kurs doskonalenia dla nauczycieli „Okres 1944–1989 w nauczaniu historii Polski”:

Spotkania warsztatowe odbywały się przez cały rok szkolny, w cyklu miesięcznym. Uczestniczyli w nich nauczyciele z całego terenu Dolnego Śląska. Zajęcia składały się z dwóch części, w pierwszej uczestniczył „świadek historii”, drugą prowadzili zamiennie pracownicy OBEP oraz doradcy metodyczni WCDN.

10.2.2. Międzynarodowe działania edukacyjne

W ramach kontaktów międzynarodowych i stałej współpracy z Domem Międzynarodowych Spotkań Młodzieży im. Angelusa Silesiusa we Wrocławiu oraz Berlińsko-Brandenburgskim Instytutem współpracy Niemiecko-Francuskiej odbyły się spotkania z młodzieżą z Niemiec, Izraela i Francji, poświęcone historii Polski po 1945 r. oraz działalności IPN-u, ze szczególnym uwzględnieniem pionu edukacyjnego.

10.2.3. Konferencje, sesje popularno-naukowe

Pracownicy OBEP Wrocław w okresie sprawozdawczym zorganizowali następujące konferencje i sesje popularno-naukowe:

- „Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie w latach 1945–1989”, Wrocław, 6–7 listopada 2002 r.;
- „Powszechny wymiar sprawiedliwości na Dolnym Śląsku 1945–1989”, Wrocław, 6 czerwca 2003 r.

10.2.4. Wystawy

W okresie sprawozdawczym pracownicy OBEP Wrocław przygotowali następujące wystawy, względnie zorganizowali nowe ekspozycje wystaw już istniejących:

- „Breslau – 1945 – Wrocław”, eksponowana we Wrocławiu dwukrotnie – w sierpniu 2002 r. w Muzeum Miejskim i we wrześniu 2002 r. w Muzeum Archidiecezjalnym;
- „Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie w latach 1945–1989”, eksponowana w listopadzie 2002 r. we Wrocławiu oraz w lutym 2003 w Dzierżoniowie;
- „Zgasło słońce ludzkości. Reakcje społeczeństwa polskiego na śmierć Stalina”, eksponowana w marcu 2003 r. we Wrocławiu;
- „Losy Polaków. Historia rodziny Lazarowiczów”, powtórnie eksponowana w czerwcu 2003 r. na wrocławskim Brochowie;
- „Stan wojenny na Dolnym Śląsku i Śląsku Opolskim”, powtórnie eksponowana w październiku 2002 r. w Lwówku Śląskim.

Ponadto zespół referatu edukacyjnego OBEP we Wrocławiu realizuje wystawę, mającą zaprezentować sylwetki więźniów straconych na podstawie wyroków komunistycznych sądów.

10.2.5. Współpraca z mediami

W minionym okresie sprawozdawczym, w ramach współpracy z mediami przeprowadzono rozmowy z panią Wandą Dybalską redaktorem „Gazety Wyborczej”, nt. cyklu artykułów pod roboczym tytułem „Z archiwum IPN”.

Media lokalne biorą udział we wszystkich imprezach, wystawach i konferencjach. Dzięki temu społeczność lokalna jest regularnie informowana o bieżącej działalności Oddziału wrocławskiego.

Do najważniejszych przedsięwzięć medialnych w minionym roku sprawozdawczym, realizowanych przy współpracy i z udziałem pracowników OBEP we Wrocławiu należy zaliczyć:

- konferencję prasową na temat wyników badań kwater więziennych na Cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu;
- cykl programów radiowych w Radiu Rodzina, poświęconych najnowszej historii Polski;
- cykl programów radiowych red. Marii Woś o wystawach organizowanych przez OBEP we Wrocławiu (emisje w PR Wrocław);
- artykuły na łamach „Słowa Polskiego”, „Gazety Wyborczej”, „Wieczoru Wrocławia”, „Gazety Wrocławskiej” i „Głosu Pomorza”.

10.2.6. Współpraca z organizacjami kombatanckimi

Stanowi ona jeden z głównych przejawów aktywności OBEP we Wrocławiu. Ścisła współpraca utrzymywana jest przede wszystkim ze Światowym Związkiem Żołnierzy Armii Krajowej, Stowarzyszeniem Kombatanckim „Wolność i Niezawisłość”, Związkiem Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego oraz Związkiem Młodocianych Więźniów Politycznych „Jaworzniacy”. W lipcu 2002 r. nawiązano współpracę z Oddziałem Dolnośląskim Związku Żołnierzy Górników. W sierpniu 2002 r. podpisana została umowa o współpracy pomiędzy Oddziałem wrocławskim IPN a Zarządem Głównym „WiN” (w osobach min. Jerzego Woźniaka, mec. Mieczysława Huchla). W ten sposób sformalizowano istniejące już formy współpracy, przejawiające się m.in. we wspólnym udziale w konferencjach i uroczystościach poświęconych ważnym wydarzeniom z historii Polski oraz publikacjach pracowników naszego OBEP na łamach prasy kombatanckiej („Zeszyty Historyczne WiN-u”).

10.2.7. Współpraca ze szkołami wyższymi

W ramach współpracy z Uniwersytetem Wrocławskim pracownicy OBEP we Wrocławiu uczestniczą w studium doktoranckim oraz prowadzą zajęcia dla studentów na Wydziale Historycznym UW. (dr Łukasz Kamiński, mgr Paweł Piotrowski), historycy obu instytucji biorą udział w konferencjach przez siebie organizowanych; dr Robert Klementowski wziął udział w Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Edukacja Historyczna i Obywatelska w szkolenictwie ponadgimnazjalnym” (25–27 września 2002 r.), przeprowadził wykład dla studentów IV roku historii na temat „Reakcje społeczeństwa na śmierć Stalina”. Systematycznie odbywają się spotkania z pracownikami Katedry Dydaktyki Uniwersytetu Wrocławskiego.

Nawiązano współpracę z Uniwersytetem Opolskim, prof. dr hab. A. Suchoński (kierownik Katedry Dydaktyki Historii) wziął udział w warsztatach dla nauczycieli.

10.2.8. Współpraca ze środowiskiem nauczycielskim

Dzięki bardzo dobrym kontaktom z Kuratorium Dolnośląskim, Wydziałem Oświaty Urzędu Miejskiego we Wrocławiu oraz Dyrektorem Wydziału Edukacji i Nauki Urzędu Marszałkowskiego – środowisko nauczycielskie miasta i województwa jest stale informowane o efektach działalności OBEP we Wrocławiu, a także zachęcane do stałej współpracy.

**ZAŁĄCZNIK NR 1: KONFERENCJE ORAZ SESJE NAUKOWE I EDUKACYJNE
ZORGANIZOWANE PRZEZ BIURO EDUKACJI PUBLICZNEJ IPN**

1. „Pacyfikacja obozu internowanych w Kwidzynie”, Kwidzyn, 24 sierpnia 2002 r.;
2. „Krakowski proces II Zarządu WiN”, Kraków, 6 września 2002 r.;
3. „Opór społeczny wobec systemów totalitarnych na Wileńszczyźnie w latach 1939–1945”, Warszawa, 12–13 września 2002 r.;
4. „Teczki bezpieki – szansa czy przekleństwo historyków” (dyskusja panelowa), Warszawa, 21 września 2002 r.;
5. „Działalność informacyjna Polskiego Państwa Podziemnego”, Warszawa, 26 września 2002 r.;
6. „Pogranicze polsko-litewsko-białoruskie. Źródła historyczne, stan badań”, Białystok, 26–27 września 2002 r.;
7. „Korzenie tożsamości. Gdynia – obraz przemian społecznych miasta w okresie XX-lecia i PRL-u”, Gdynia, 2 października 2002 r.
8. „Propaganda w PRL”, Gdańsk, 10–11 października 2002 r.;
9. „Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu 1939–1947”, Bielsko-Biała, 16 października 2002 r.;
10. „Najnowsza historia Polski w edukacji szkolnej”, Warszawa, 22 października 2002 r.;
11. „Początki władzy ludowej w Piotrkowskiem”, Piotrków Trybunalski, 23 października 2002 r.;
12. „Abp. Ignacy Tokarczuk – Kościół, władza, opór społeczny”, Rzeszów, 5 listopada 2002 r.;
13. „Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie w latach 1945–1989”, Wrocław, 6–7 listopada 2002 r.;
14. „Akcja Reinhardt – zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”, Lublin, 7–9 listopada 2002 r.
15. „Sybiracy – środowisko Borowiczan”, Sopot, 7 listopada 2002 r.;
16. „Janek Wiśniewski i inni. Grudzień 1970 na Wybrzeżu”, Tczew, 13 listopada 2002 r.;
17. „Śladami filomatów”, Starogard Gdański, 11 listopada 2002r.;
18. „Podziemie niepodległościowe na Białostoczczyźnie w latach 1944–1956 r.”, Białystok, 19–20 listopada 2002 r.;
19. „Zbrodnie komunistyczne w nauczaniu historii”, Przemyśl, 24 października 2002 r.; Sanok, 22 listopada 2002 r.;
20. „Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego”, Katowice, 26–27 listopada 2002 r.;
21. „Niemiecka akcja wysiedleńczo-osadnicza na Zamojszczyźnie 1942–1943”, Zamość, 27 listopada 2002 r.;
22. „Areszt śledczy PUBP w Krośnie i jego więźniowie na tle działań antykomunistycznego podziemia w powiecie krośnieńskim w latach 1944–1956”, Krosno, 28 listopada 2002 r.;
23. „Społeczeństwo Warmii i Mazur wobec rządów komunistycznych 1945–1956”, Pisz, 6 grudnia 2002 r.;
24. „Represje wobec wsi i ruchu ludowego 1944–1956”, Rzeszów, 5–6 grudnia 2002 r.;
25. „Janek Wiśniewski i inni. Grudzień 1970 na Wybrzeżu”, Gdańsk, 9 grudnia 2002 r.;
26. „Nasza pamięć o stanie wojennym”, Katowice, 13 grudnia 2002 r.
27. „Major Waclaw Kopisto – sylwetka cichociemnego i Sybiraka”, Rzeszów, 16 grudnia 2002 r.; Tarnobrzeg, 26 lutego 2003 r.; Jarosław, 25 kwietnia 2003 r.;
28. „Korzenie Gdyni – Gdynia lat 50”, Gdynia, 6 marca 2003 r.;
29. „50. rocznica tzw. procesu kurii krakowskiej”, Kraków, 3 lutego 2003 r.;

30. „Marzec 1968”, Warszawa, 6 marca 2003 r.;
31. „Marzec 1968 w Wielkopolsce”, Poznań, 12 marca 2003 r.;
32. „Opór społeczny wobec systemu komunistycznego w Polsce 1944–1989”, Wilno, 18 marca 2003 r.;
33. „Etyka Solidarności według ks. Józefa Tischnera i jej odniesienie do teraźniejszości”, Gdańsk, 3 kwietnia 2003 r.;
34. „Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1989”, Bytów, 4 kwietnia 2003 r.;
35. „Żydzi w najnowszej historii”, Warszawa, 9 kwietnia 2003 r.;
36. „Antystalinowska konspiracja młodzieżowa na Pomorzu Zachodnim 1946–1956”, Koszalin, 15 kwietnia 2003 r.;
37. „Dla pamięci... ku przestrodze. Represje komunistyczne 1944–1945 wobec żołnierzy Polski Podziemnej”, Lublin, 6 maja 2003 r.;
38. „Zbrodnie na patriotach polskich w podwileńskich Ponarach 1941–1944”, Gdańsk, 9 maja 2003 r.;
39. „Przeszłość, która dzieli... Eksterminacja ludności polskiej na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w latach 1943–1945”, Wrocław, 27 maja 2003 r.;
40. „Działalność Wojskowego Sądu Rejonowego w Łodzi 1946–1955”, Łódź, 29 maja 2003 r.;
41. „Teczki bezpieki – szansa czy przekleństwo historyków” (dyskusja panelowa), Gdynia, 30 maja 2003 r.;
42. „Wokół teczek bezpieki. Metody działań UB–SB wobec różnych środowisk społecznych Pomorza Gdańskiego”, Gdynia, 31 maja 2003 r.;
43. „Opór społeczny wobec systemu komunistycznego na Pomorzu i Kujawach w latach 1945–1956”, Toruń, 4 czerwca 2003 r.;
44. „Powszechny wymiar sprawiedliwości na Dolnym Śląsku 1945–1989”, Wrocław, 6 czerwca 2003 r.;
45. „UB w walce z podziemiem niepodległościowym i opozycją w województwie białostockim”, Białystok, 17 czerwca 2003 r.;
46. „Polacy–Ukraińcy 1939–1947” (dyskusja panelowa), Kijów, 18 czerwca 2003 r.;

ZAŁĄCZNIK NR 2: PUBLIKACJE PRACOWNIKÓW BEP 2002/2003

A. Publikacje naukowe (książki wyróżniono boldem):

1. **Antypolska Akcja OUN-UPA 1943-1944. Fakty i interpretacje**, red. G. Motyka, D. Libionka, Warszawa 2002.
2. Balbus T., „Książki przestać do MBP...”. *Działania UB wobec „reakcyjnej” kadry naukowej uczelni wrocławskich (1948 - 1956)*, „Rocznik Wrocławski”, 2002.
3. Balbus T., „Wolność” - *podziemne pismo Okręgu Jelenia Góra „Zachód” WiN (1945-1946)*, „Studia Rzeszowskie”, 2003, t. 9, s. 75-94.
4. Balbus T., „Będziesz wisiał bandyto!”. *Metody śledcze stosowane w WUBP we Wrocławiu wobec aresztowanych żołnierzy i oficerów Okręgu Lwów AK-„NIE”-WiN (1947-1949)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 16, s. 71-90.
5. Balbus T., *Adam Szczepan Łańcucki (1880-1961), Aleksander Tomaszewski (1904-1949), Alfons Jabłoński (1899-1946), Anatol Sawicki (1897-1948), Bolesław Monne (1912-1947), Bolesław Tomaszewski (1909-1985), Danuta Krystyna-Zachaczewska (1922-1993), Edward Bzymek-Strzałkowski (1912-1980), Franciszek Niepokólczycki (1901-1974), Henryk Urbanowicz (1926-1949), Jadwiga Pawilonis (1923-1993), Jan Klamut Michał (1913-1948), Jan Władysław Władyka (1896-1967), Konstanty Jarmolkiewicz (1900-1963), Leopold Rudolf Weber (1899-1968), Ludwik Marszałek (1912-1948), Marian Jędrzejewski (1907-1982), Mieczysław Szumański (1896-1973), Roman Szczur-Szumski (1910-1950), Stanisław Dydo (1922-1948), Stefan Musiałek-Łowicki (1896-1986), Zygfryd Kasper Szynalski (1915-1993), Wacław Beynar (1919-1997), Wacław Walicki (1903-1949), Wincenty Stefan Rutkowski (1895-1953), Witold Edward Uklański (1893-1954), Władysław Cisek (1921-1948), Włodzimierz Białoszewicz (1902-1999)*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
6. Balbus T., Bogaczewicz S.A., *Andrzej Tadeusz Deptuch – franciszkanin, życie w służbie Kościoła i Ojczyzny*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 9, s. 11-26.
7. Balbus T., *Inspektorat „Afryka” jako przykład organizacji zinfiltrowanej przez UB*. W: *Młodzież w oporze społecznym 1944-1989*, red. M. Kała, Ł. Kamiński, Wrocław 2002, seria „Konferencje IPN”, s. 23-39.
8. **Balbus T., *Ludzie podziemia AK-WiN w Polsce południowo-zachodniej*, Wrocław 2003, t. 1**
9. Balbus T., *Między konspiracją a zdradą. Agentura UB w strukturach Okręgu Rzeszowskiego WiN (1945-1948)*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 8, s. 41-92.
10. Balbus T., *Zrzeszenie WiN na Dolnym i Górnym Śląsku (struktury okręgowe)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 17 (2002) s. 111-146.
11. Balbus T., Nawrocki Z., *Ludzie Różańskiego. Pion śledczy rzeszowskiego UB w 1948 roku*, „Studia Rzeszowskie”, 2003, t. 9, s. 141-190.
12. Balbus T., Pater J., *Ks. Adam Łańcucki*. W: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL*, red. ks. prof. J. Myszor, Warszawa 2002, t. 1.
13. Balbus T., *Stanisław Wantuch*. W: *Małopolski Słownik Biograficzny Uczestników Działań Niepodległościowych 1939-1956*, Kraków 2002, t. 8, s. 147-150.
14. Balbus T., Kaczmarek K., *Ks. Ignacy Kociak (1908-1963)*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 8, s. 176-180.
15. Balbus T., Kaczmarek K., *Ks. Ignacy Kociak*. W: *Małopolski Słownik Biograficzny Uczestników Działań Niepodległościowych 1939-1956*, Kraków 2002, t. 8, s. 53-57.
16. Balbus T., Kamiński Ł., *Grudzień '70 we Wrocławiu w tajnych dokumentach SB*, „Rocznik Wrocławski”, 2002, t. 8, s. 261-315.

17. Balbus T., Szwagrzyk K., *Andrzej Tadla (1914-1950), Antoni Roszczewski (1919-1949), Antoni Wodyński (1924-1948), Józef Śmietana (1910-1975), Lucjan Minkiewicz (1918-1951), Mieczysław Bielec (1922-1950), Mieczysław Bujak (1926-1951), Szczepan Andruszko (1920-1950), Tadeusz Kopiczak (1925-1950)*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
18. Balbus T., Szwagrzyk K., *Ks. Józef Śmietana*. W: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL*, red. ks. prof. J. Myszor, Warszawa 2002, t. 1.
19. **Baziur G., *Armia Czerwona na Pomorzu Gdańskim w latach 1945-1947, Warszawa 2003.***
20. Baziur G., *Od „normalizacji” do referendum. Sytuacja społeczno-polityczna w Nowej Hucie w latach 1983-1987*. W: *Nowa Huta – miasto walki i pracy*, seria „Konferencje IPN”, Kraków 2002.
21. Baziur G., *Stacjonowanie jednostek Armii Czerwonej w województwie gdańskim w latach 1945-1947*. [Autoreferat pracy doktorskiej], „Dzieje Najnowsze”, 2002.
22. Bereza T., *Chłopi wobec stalinizmu. Postawa mieszkańców wsi rzeszowskiej wobec stalinowskiego modelu socjalizmu w latach 1948-1956*. W: *Dzieje i przyszłość polskiego ruchu ludowego*, t. 2: *Polska Ludowa (1944/1945-1989)*, red. W. Paruch, S.J. Pastuszka, R. Turkowski, Warszawa 2002, s. 353-363.
23. **Bereza T., Chmielowiec P., Grechuta J., W cieniu „Linii Mołotowa”, Rzeszów 2002.**
24. Bogaczewicz S.A., *Ojciec Marian Pirożyński CSSR – pierwszy duszpasterz akademicki Wrocławia*. W: *Młodzież w oporze społecznym 1944-1989*, red. M. Kała, Ł. Kamiński, Wrocław 2002, seria „Konferencje IPN”.
25. Cenckiewicz S., *„Intermarium” w myśli politycznej Stanisława Józefa Paprockiego (1895-1976). Przyczynek do stosunków polsko-ukraińskich po II wojnie światowej*. W: *Polska - Ukraina. Ludzie pojednania. Ukraińcy na Pomorzu w XX w.*, red. T. Stegnera, Gdańsk 2002.
26. Cenckiewicz S., *Pomorze Gdańskie i Kujawy*. W: *Stan wojenny w Polsce 1981-1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003.
27. Cenckiewicz S., *Grudzień '70 w Gdańsku według tajnych współpracowników Służby Bezpieczeństwa*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2003, nr 1(3).
28. Cenckiewicz S., *Korespondencja Władysława Studnickiego z Ignacym Matuszewskim, Wacławem Jędrzejewiczem i Henrykiem Kogutem z lat 1945-1948*, cz. 1, „Arcana”, 2003, nr 50.
29. Cenckiewicz S., *Pożegnanie pułkownika. List W. Jędrzejewicza do W. Bortnowskiego z 16 sierpnia 1946 r. na temat okoliczności śmierci płk. Ignacego Matuszewskiego*, „Niepodległość”, 2002, t. LII.
30. Cenckiewicz S., T. Katelbach, *Ideowe kryteria członków Instytutu Piłsudskiego w Ameryce*, „Niepodległość”, 2002, t. LII.
31. Cenckiewicz S., *Zdzisław Badocha (1923-1946), Ks. Józef Zator-Przytocki (1912-1978), Ottomar Zielke (1893-1949)*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
32. Cenckiewicz S., *Ks. Józef Zator-Przytocki (1912-1978)*. W: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL*, red. ks. prof. J. Myszor, Warszawa 2002, t.1.
33. Cenckiewicz S., *Romuald Szeremietiew*. W: *Słownik biograficzny opozycji 1956-1989*, Warszawa 2002, t. 2.
34. Cenckiewicz S., *Tadeusz Katelbach a powstanie sejneńskie*, „Rocznik Suwalski”, 2003, nr 1.
35. Choma-Jusińska M., *Lubelszczyzna*. W: *Stan wojenny w Polsce 1981-1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003.

36. Chudy K., Dołęga J., Krzysztofowicz M., Morawiec R., Tarnogórski R., Dekrety Bene-sza, red. P. Kosiński P., K. Bałon, „Biuletyn PISM”, 2002, nr 52.
37. Chudy K., Dołęga J., Krzysztofowicz M., Morawiec R., Tarnogórski R., Dekrety Bene-sza - Przegląd stanowisk, red. P. Kosiński, K. Bałon, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, 2002, t. 2, nr 4 (8).
38. Danilecki T., *Eugeniusz Stempkowski*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
39. Danilecki T., *Stan wojenny w województwie białostockim 13 XII 1981 – 22 VII 1983 r.*, „Pierwsza Solidarność. Biuletyn Klubu Więzionych, Internowanych i Represjonowa-nych – Białystok”, 2002, nr 8 (specjalny).
40. Danilecki T., *Sytuacja strajkowa w białostockich fabrykach po wprowadzeniu stanu wojennego w świetle materiałów Służby Bezpieczeństwa*, „Pierwsza Solidarność. Biule-tytn Klubu Więzionych, Internowanych i Represjonowanych – Białystok”, 2002, nr 8 (specjalny).
41. Danilecki T., Zwolski M., *Podlasie i Suwalszczyzna*. W: *Stan wojenny w Polsce 1981-1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003.
42. Dmitrów E., *Dokumenty niemieckie dotyczące działań operacyjnych niemieckiej Policji Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Łomżyńskim i na Białostocczyźnie latem 1941 r.* W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz, K. Persak, t. 2: *Dokumenty*, War-szawa 2002.
43. Dmitrów E., *Oddziały operacyjne niemieckiej Policji Bezpieczeństwa i Służby Bezpie-czeństwa a początek zagłady Żydów w Łomżyńskim i na Białostocczyźnie latem 1941 r.* W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz, K. Persak, t. 1: *Studia*, Warszawa 2002.
44. Dudek A., *Komitet Wojewódzki PZPR jako lokalny ośrodek władzy w latach 1949-1970 - na przykładzie Krakowa*. W: *Centrum władzy w Polsce 1948-1970*, red. A. Paczkow-skiego, ISP PAN, Warszawa 2003.
45. Dudek A., *Limitowana liberalizacja. Opozycja w planach aparatu władzy PRL w poło-wie lat 80*, „Arcana”, 2003, nr 50.
46. Dudek A., *Obóz władzy w okresie stanu wojennego*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2.
47. **Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2003.**
48. Dziurok A., Dziuba A., *Die Aufdeckung und Bekämpfung des „revisionistischen Elements“ in der Woiwodschaft Kattowitz in den fünfziger und sechziger Jahren*, „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas“, 2003, B. 51, H. 2, s. 254-280.
49. Dziurok A., *Jan Kieras*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
50. Dziurok A., *Volksdeutsche w Centralnym Obozie Pracy w Jaworznie*. W: *Historia mar-tyrologii więźniów obozów odosobnienia w Jaworznie 1939-1956*, red. K. Miroszewski, Z. Woźniczka, Jaworzno 2002, s. 49-57.
51. Dziurok A., *Więźniowie obozu w Świętochłowicach-Zgodzie w 1945 r.* W: *Obozowe dzieje Świętochłowic. Eintrachthütte – Zgoda*, red. A. Dziurok, Katowice-Świętochłowice 2002, s. 69-77.
52. Dziurok A., *Wykaz zmarłych w Hali Targowej oraz obozie „Zgoda” w Świętochłowi-cach (luty-listopad 1945 r.)*. W: *Obozowe dzieje Świętochłowic. Eintrachthütte – Zgoda*, red. A. Dziurok, Katowice-Świętochłowice 2002, s. 88-133.
53. Frazik W., *Aresztowania w sieci „Iskra” w listopadzie 1946 r. Sprawa kryptonim „Wiktoria”*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 17, s. 35-48.
54. Frazik W., *W sprawie hm. Felicji Władysławy Wolffówny*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 9, s. 315-317.

55. Frazik W., *Rozbicie II Zarządu Głównego WiN*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 123-162.
56. Frazik W., *Aresztowania i procesy – sytuacja w Zrzeszeniu WiN w latach 1946-1947 w ocenie prezesa IV Zarządu Głównego WiN*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 253-264.
57. Frazik W., *Franciszek Niepokólczycki w opiniach aparatu represji*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 271-275.
58. **Gaklik Maria, *Dziennik. Lwów 12 października 1939 – 13 września 1940 r.*, red. M. Kała, Wrocław 2002.**
59. Gąsiorowski T., *Walka o krzyż w dokumentach SB przechowywanych w archiwum Krakowskiego Oddziału IPN*. W: *Nowa Huta – miasto walki i pracy*, seria „Konferencje IPN”, Kraków 2002.
60. Gąsiorowski T., Musiał F., *Adam Kamiński, Diariusz podręczny 1939-1945*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 17.
61. Gąsiorowski T., Z. Zblewski, *Proces krakowski 11 VIII – 10 IX 1947 r. Działacze WiN i PSL przed sądem komunistycznym*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18.
62. Grabowski W., *Dokumenty Polskiego Państwa Podziemnego o sytuacji na Białostocczyźnie po 22 czerwca 1941 roku*. W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz, K. Persak, t. 2: *Dokumenty*, Warszawa 2002, s. 123-154.
63. Grabowski W., *Oddziały zbrojne Delegatury Rządu na Kraj – Stan wiedzy, problemy badawcze*. W: *Polska historiografia wojskowa. Stan badań i perspektywy rozwoju. VI Ogólnopolskie forum historyków wojskowości*, red. H. Stańczyk, Toruń 2002, s. 335-344.
64. Grabowski W., *Okręgowa Delegatura Rządu na ziemiach południowo-wschodnich II RP (krypt. „Lwy”, „Orły”, „Puchacze”, „Wino”)*. W: *Terenowe struktury Delegatury Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj 1939-1945. Materiały XI sesji naukowej w Toruniu w dniu 17 listopada 2001 roku*, red. G. Górski, Toruń 2002, s. 181-237.
65. Grabowski W., *Materiały do stosunków polsko-ukraińskich w „Archiwum Adama Bienia” (Komunikat)*, W: *Polacy i Ukraińcy dawniej i dziś*, red. B. Grott, Kraków 2002, s. 183-187.
66. Grabowski W., *Rada Jedności Narodowej – parlament Polskiego Państwa Podziemnego*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2, s. 67-93.
67. Grabowski W., *Nieznana relacja o Polskim Państwie Podziemnym. Zeznania Leopolda Rutkowskiego*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2, s. 245-261.
68. Hałagida I., *Józef Gruss, Feliks Selmanowicz*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
69. Hałagida I., *Losy księży prawosławnych i greckokatolickich w czasie konfliktu polsko-ukraińskiego 1943-1944 (zarys zagadnienia)*. W: *Antypolska Akcja OUN-UPA 1943-1944. Fakty i interpretacje*, red. G. Motyka, D. Libionka, Warszawa 2002.
70. Iwaneczko D., *Eleonora Korzeniowska (1903-1950)*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 8, s. 168-172.
71. Iwaneczko D., *Generalna Konfederacja Niepodległej Polski (1947-1950)*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 9, s. 115-124.
72. Iwaneczko D., *Stan wojenny w Krośnieńskim (1981-1983)*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 9, s. 125-133.
73. Iwaneczko D., *Stan wojenny w Przemyślu (1981-1983)*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 8, s. 117-144.
74. Iwaneczko D., Pisuliński J., *Podkarpacie*. W: *Stan wojenny w Polsce 1981-1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003.

75. Jaczyńska A., *Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1939-1948 w podręcznikach szkolnych*. W: *Antypolska Akcja OUN-UPA 1943-1944. Fakty i interpretacje*, red. G. Motyka, D. Libionka, Warszawa 2002.
76. Jankowiak S., *Starania władz austriackich o powrót jeńców wojennych z Polski po II wojnie światowej – zarys problemu*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne”, 8 (2002) nr 2.
77. Jankowiak S., *Poznańskie echa orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich*. W: *Studia Archiwalne – Historyczne – Politologiczne*, red. A. Czubiński, J. Macholak, Szczecin 2003.
78. **Jankowiak S., Machcewicz P., Rogulska A., Zranione miasto. Poznań w Czerwcu 1956 r., Poznań – Warszawa 2003, [album].**
79. Kaczmarski K., *Ks. Franciszek Jan Ładowicz (1913-1973)*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 9, s. 207-210.
80. Kaczmarski K., *Okręg Rzeszowski (IV C) Narodowych Sił Zbrojnych w latach 1942-1944*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 8, s. 11-27.
81. **Kaczmarski K., Podziemie narodowe na Rzeszowszczyźnie 1939-1944, Rzeszów 2003.**
82. Kaczmarski K., *Wojskowe i cywilne podziemie narodowe na Rzeszowszczyźnie w latach 1944-1947*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 9, s. 37-55.
83. Kaczmarski K., *Włodzimierz Bilan (1903-1951)*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 9, s. 191-196.
84. Kamiński Ł., *Dolnośląska PZPR wobec „Praskiej Wiosny”*. W: *Wrocławskie studia z polityki zagranicznej*, red. K. Ruchniewicz, B. Szaynok i J. Tyszkiewicz, Toruń 2002, t. 1, s. 135-148.
85. Kamiński Ł., *Institut národní paměti a jeho role v dokumentování soudobých polských dějin*. W: *Mezi dvěma transformacemi. Československo a Polsko v letech 1947(1948) – 1989*, red. J.J. Bruski, E. Maur, M. Pułaski, J. Valenty, Praha 2002, s. 227-232.
86. Kamiński Ł., *Kryptonim „Podżegacze”*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2003, nr 1, s. 175-197.
87. Kamiński Ł., *Lingua securitatis*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2003, nr 1, s. 209-216.
88. Kamiński Ł., Piotrowski P., *Dolny Śląsk i Śląsk Opolski*. W: *Stan wojenny w Polsce 1981-1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003.
89. **Kamiński Ł., Piotrowski P., Opozycja demokratyczna w Polsce w świetle akt KC PZPR (1976-1980). Wybór dokumentów, Wrocław 2002.**
90. Kamiński Ł., Piotrowski P., *Podziemie wrocławskie w oczach Służby Bezpieczeństwa*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2, s. 275-294.
91. Kamiński Ł., *Polskie Państwo Podziemne – długie trwanie w PRL (1956-1989)*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2, s. 59-66.
92. Kamiński Ł., *Ukraińcy w COP w Jaworzno w 1947 r.* W: *Historia martyrologii więźniów obozów odosobnienia w Jaworznie 1939-1956*, red. K. Miroszewski, Z. Woźniczka, Jaworzno 2002, s. 71-75.
93. Kamiński Ł., *Wrocławska PZPR wobec wydarzeń Marca '68*. W: *Młodzież w oporze społecznym 1944-1989*, red. M. Kała, Ł. Kamiński, Wrocław 2002, seria „Konferencje IPN”, s. 120-129.
94. Kamiński Ł., *Wstęp*. W: *Młodzież w oporze społecznym 1944-1989*, red. M. Kała, Ł. Kamiński, Wrocław 2002, seria „Konferencje IPN”, s. 7-9.
95. Kamiński Ł., Szwagrzyk K., *Zenon Sobczyk*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
96. **Kierownictwo PPR i PZPR wobec wojska 1944-1956, oprac. Jerzy Poksiński, Aleksander Kochański, Krzysztof Persak, Dokumenty do dziejów PRL, 2003, zeszyt 16, ISP PAN, Warszawa, s. 370.**

97. *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, red. M. Klecel, K. Madej, D. Mazek, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
98. **Kopka B., Obozy pracy w Polsce 1944-1950. Przewodnik encyklopedyczny**, Warszawa 2002.
99. *Komunistyczna propaganda w zeznaniach oskarżonych w procesie krakowskim*, oprac. F. Musiał, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 277-284.
100. Kopka B., Majchrzak G., *Raport o służbie bezpieczeństwa publicznego z 1946 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2003, nr 1(3).
101. Korkuć M., „Kujbyszewiacy” – awangarda UB, „Arcana”, 2002, nr 4-5, s. 74- 95.
102. **Korkuć M., Zostańcie wierni tylko Polsce... Niepodległościowe oddziały partyzanckie w Krakowskiem (1944-1947), Kraków 2002.**
103. Kosowicz F., *Oddział Oslony przy Komendzie Głównej DSZ i I Zarządzie Głównym WiN*, oprac. F. Musiał, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 17, s. 205-230.
104. Krzysztofiński M., *Dominik Głowacki (1905-1989), Halina Zofia Babula (1927-1996)*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 9.
105. Krzysztofiński M., *Helena Zaleska (1903-1991)*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 8.
106. Krzysztofiński M., *Jerzy Zalewski (1901-1944)*, „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego”, 2002, nr 18.
107. Krzysztofiński M., *PPR na Rzeszowszczyźnie w świetle obrad wojewódzkich konferencji sprawozdawczo-wyborczych 1944-1947*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 9.
108. Kułak J., *Henryk Jastrzębski, Aleksander Rybnik*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
109. Kurpierz T., *Piotr Zaręba*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
110. Kurpierz T., *Procesy żołnierzy podziemia zbrojnego na Podbeskidziu przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Katowicach w latach 1946-1947*. W: *Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu w latach 1939-1947*, red. A. Namysło, T. Kurpierz, Bielsko-Biała 2002.
111. Lasota M., Ptasieńska M., Solak Z., *Małopolska i Świętokrzyskie*. W: *Stan wojenny w Polsce 1981-1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003.
112. Lasota M., *Metropolita krakowski Karol Wojtyła wobec problemów Kościoła nowohuckiego*. W: *Nowa Huta – miasto walki i pracy*, seria „Konferencje IPN”, Kraków 2002.
113. Lasota M., *Karol Wojtyła i Kuria krakowska w doniesieniach tw. „Żagielowskiego”*, „Arcana”, 2002, nr 4-5.
114. Lesiakowski K., *Strajki robotnicze w Łodzi w latach 1957-1980*. W: *Opozycja i opór społeczny w Łodzi 1956-1981*, red. K. Lesiakowski, Warszawa 2003.
115. Libionka D., *Obcy, wrodzy, niebezpieczni: obraz Żydów i „kwestii żydowskiej” w prasie inteligencji katolickiej lat trzydziestych w Polsce*, „Kwartalnik Historii Żydów”, 2002, nr 3 (203).
116. Libionka D., *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej wobec antysemityzmu i zagłady Żydów*. W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz, K. Persak, t. 1: *Studia*, Warszawa 2002.
117. Łapiński P., *Bronisław Jasiński, Roman Jastrzębski, Marian Świtalski*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
118. Łapiński P., Poleszak S., *Posłańcy śmierci. Kombinacje operacyjne aparatu bezpieczeństwa na Białostocczyźnie 1948-1950*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2003, nr 1(3).
119. Łapiński P., *Zbrodnie wojenne na terenach nadbużańskich w pow. Bielsk Podlaski w końcu czerwca 1941 r. – wybrane przykłady*. W: *Początek wojny niemiecko-sowieckiej i losy ludności cywilnej*, red. J. J. Milewski, A. Pyżewska, Warszawa 2003.

120. Machcewicz P., *Wokół Jedwabnego*. W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz i K. Persak, tom 1: *Studia*, Warszawa 2002.
121. Machcewicz P., *Zmiana czy kontynuacja? Polska przed i po Październiku '56*. W: *PRL. Trwanie i zmiana*, red. D. Stola i M. Zaremba, Warszawa 2003.
122. Madej K., *Droga na szubienicę*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2.
123. **Madej K., *Spółdzielczość mieszkaniowa. Władze wobec niezależnej inicjatywy społecznej w latach 1961-65*, Warszawa 2003.**
124. Madej K., *Siermiężna i dolarowa - korupcja w PRL w latach 1956-1980*. W: *PRL. Trwanie i zmiana*, red. D. Stola i M. Zaremba, Warszawa 2003.
125. Majchrzak G., „Cała prawda” o opozycji. *Propaganda stanu wojennego*, „Więź”, 2003, nr 6 (536), s. 100-110.
126. Marszałec J., *Ochrona porządku publicznego przez agendy Delegatury Rządu RP na Kraj w okresie okupacji i powstania warszawskiego*. W: *Terenowe struktury Delegatury Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj 1939-1945. Materiały XI sesji naukowej w Toruniu w dniu 17 listopada 2001 roku*, Toruń 2002, s. 299-316.
127. Marszałec J., *Polskie Państwo Podziemne. Ciągłość i trwanie*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2, s. 11-34.
128. Marszałec J., *Gdynia w raportach bezpieki*. W: *Korzenie Gdyni, cz. 2. Gdynia w czasach stalinowskich. Materiały z konferencji historycznej w dniu 6 marca 2003 r.*, Gdynia 2003.
129. Marszałec J., *Leben unter dem Terror der Besatzer und das Randverhalten von Soldaten der Armia Krajowa*. W: *Die polnische Heimatarmee. Geschichte und Mythos der Armia Krajowa seit dem Zweiten Weltkrieg*, München 2003, s. 325-355.
130. Miler T., *Działalność oddziału partyzanckiego AK „Wędrowiec” w latach 1942–1945 w świetle wspomnień i relacji*. W: *Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu w latach 1939-1947*, red. A. Namysło, T. Kurpierz, Bielsko-Biała 2002.
131. Milewski J. J., *Polacy i Żydzi w Jedwabnem i okolicy przed 22 czerwca 1941 roku*. W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz, K. Persak, t. 1: *Studia*, Warszawa 2002.
132. Milewski J. J., *Wybrane akta procesów karnych z lat 1945-1958 w sprawach o udział w zbrodni na ludności żydowskiej w Radziłowie*. W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz, K. Persak, t. 2: *Dokumenty*, Warszawa 2002.
133. Milewski J. J., *Rola ludności miejscowej w pogromach Żydów w Łomżyńskim (czerwiec – lipiec 1941 roku). Uwagi wstępne*. W: *Początek wojny niemiecko-sowieckiej i losy ludności cywilnej*, red. J. J. Milewski, A. Pyżewska, Warszawa 2003.
134. Milewski J. J., *Zagłada Żydów w Wąsoszu w świetle akt sprawy karnej Mariana Rydzewskiego*, „Biuletyn Historii Pogranicza”, 2002, nr 3.
135. Milewski J. J., *Jakub Antoniuk, Władysław Liniarski, Józef Przybyszewski*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
136. Milewski J. J., Pasiuk K., *Piotr Burdyn*, W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
137. Milewski J. J., *Stanisław Dubois*. W: *Słownik biograficzny białostocko-łomżyński*, Białystok 2002.
138. ***Młodzież w oporze społecznym 1944-1989*, red. M. Kała, Ł. Kamiński, Wrocław 2002, seria „Konferencje IPN”.**
139. Motyka G., *Polska reakcja na działania UPA – skala i przebieg akcji odwetowej*. W: *Antypolska Akcja OUN-UPA 1943-1944. Fakty i interpretacje*, red. G. Motyka, D. Libionka, Warszawa 2002.

140. Motyka G., *Antypolska akcja OUN-UPA w ukraińskiej historiografii*. W: *Antypolska Akcja OUN-UPA 1943-1944. Fakty i interpretacje*, red. G. Motyka, D. Libionka, Warszawa 2002.
141. Musiał F., *Między prawdą a propagandą. Przebieg procesu krakowskiego na sali sądowej i w propagandzie komunistycznej (11 VIII – 10 IX 1947)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 163-210.
142. Musiał F., *Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie (1946-1955). Organizacja, funkcjonowanie, wyroki śmierci*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 17, s. 49-108.
143. Musiał F., Zblewski Z., *Marzec '68 i Grudzień '70 w Nowej Hucie*. W: *Nowa Huta – miasto walki i pracy*, seria „Konferencje IPN”, Kraków 2002, s. 52-72.
144. Musiał F., *Oddział osłony KG DSZ na Kraj i I ZG Zrzeszenia WiN*. W: *Żołnierze Wyklęci*, wyd. II, Warszawa 2002, s. 207-212.
145. Musiał F., *Kaczmarczyk Alojzy*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 295-300.
146. Musiał F., *Kosowicz Jan*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 17, s. 279-282.
147. Musiał F., *Münch Henryk Ryszard*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 309-314.
148. Musiał F., *Rachwał Stanisława*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 17, s. 301-306.
149. Musiał F., *Materiały do bibliografii prasowej procesu krakowskiego*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 347-354.
150. Musiał F., *Henryk Münch archiwista Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” w świetle akt Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie*, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, 2003, nr 9.
151. Musiał F., „...Jesteś księdzem, więc musisz być wrogiem...”. *Przebieg tzw. procesu Kurii krakowskiej (21-27 I 1953 r.)*. W: „...Do prześladowania nie daliśmy powodu”. *Materiały z sesji poświęconej procesowi Kurii krakowskiej*, Kraków 2003.
152. Namysło A., *Miejsca pochówków ofiar represji stalinowskich na Podbeskidziu- informacja o stanie badań*. W: *Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu w latach 1939-1947*, red. A. Namysło, T. Kurpierz, Bielsko-Biała 2002.
153. Neja J., *Górny Śląsk, Podbeskidzie, Ziemia Częstochowska*. W: *Stan wojenny w Polsce 1981-1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003.
154. Neja J., *Immaculata Łabujewska i Loyola Śliwowska – przełożone polskich Urszulanek w Harbinie*. W: *Duchowieństwo polskie w świecie. Materiały 7 Międzynarodowego Sympozjum Biografistyki Polonijnej. Papięski Uniwersytet Urbański. Rzym 17-18 października 2002*, red. A i Z. Judyccy, Toruń 2002, s. 212-217.
155. Niwiński P., *Die nationale Frage im Wilnagebiet*. W: *Die polnische Heimatarmee. Geschichte und Mythos der Armia Krajowa seit dem Zweiten Weltkrieg*, München 2003, s. 617-635.
156. Niwiński P., *Działalność zbrojnego podziemia antykomunistycznego na Pomorzu na przykładzie zgrupowania majora Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”*. W: *Sytuacja i przemiany polityczno-społeczne na Pomorzu w latach 1945-1956*, Koszalin 2002.
157. Niwiński P., *Okręgowa Delegatura Rządu w Wilnie*. W: *Terenowe struktury Delegatury Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj 1939-1945*, Toruń 2002.
158. Niwiński P., *Grupa młodzieżowa Okręgu Wileńskiego AK*. W: *Młodzież w oporze społecznym 1944-1989*, red. M. Kała, Ł. Kamiński, Wrocław 2002, seria „Konferencje IPN”.
159. Niwiński P., *Lenkų pogrindis ir sovietinė okupacija po 1944-ųjų liepos*. W: *Naujasis Židinys*, Vilnius 2002, nr 11-12.
160. Niwiński P., *Danuta Siedzikówna, Edmund Bukowski, Zygmunt Szymanowski, Feliks Selmanowicz*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.

161. *Nowa Huta – miasto walki i pracy*, red. M. Lasota, J. Szarek, R. Terlecki, Kraków 2002.
162. *Obozowe dzieje Świętochłowic. Eintrachthütte – Zgoda*, red. A. Dziurok, Katowice-Swiętochłowice 2002.
163. *Opozycja i opór społeczny w Łodzi 1956-1981*, red. K. Lesiakowski, Warszawa 2003.
164. **Paczoska A., *Dzieci Jałty. Eksodus ludności polskiej z Wileńszczyzny w latach 1944-1947*, Toruń 2002.**
165. Persak K., *Akta postępowań cywilnych z lat 1947-1949 w sprawach dotyczących zmarłych żydowskich mieszkańców Jedwabnego*. W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz, K. Persak, t. 2: *Dokumenty*, Warszawa 2002, s. 375-413.
166. Persak K., *Akta procesu z 1949 roku dwudziestu dwóch oskarżonych o udział w zbrodni na ludności żydowskiej w Jedwabnem*. W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz, K. Persak, t. 2: *Dokumenty*, Warszawa 2002, s. 415-712.
167. Persak K., *Akta procesu z 1953 roku Józefa Sobuty oskarżonego o udział w zbrodni na ludności żydowskiej w Jedwabnem*. W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz, K. Persak, t. 2: *Dokumenty*, Warszawa 2002, s. 713-815.
168. Persak K., *Akta śledztwa z lat 1967-1974 prowadzonego przez Okręgową Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Białymstoku w sprawie zbrodni na ludności żydowskiej w Jedwabnem*. W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz, K. Persak, t. 2: *Dokumenty*, Warszawa 2002, s. 817-862.
169. Persak K., „*Troskliwy opiekun i światły doradca Polski Ludowej*” – poprawki Józefa Stalina do Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 roku. W: *PRL. Trwanie i zmiana*, red. Dariusz Stola i Marcin Zaremba, Warszawa 2003, s. 187-209.
170. Persak K., *Struktura i skład centralnych instancji decyzyjnych KC PZPR*. W: *Centrum władzy w Polsce 1948-1970*, red. Andrzej Paczkowski, Warszawa 2003, s. 19-50.
171. Piotrowski P., *Historia wojskowości w pracach badawczych IPN*. W: *Polska historiografia wojskowa. Stan badań i perspektywy rozwoju*, Toruń 2002, s. 372-377.
172. Piotrowski P., *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975-1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2003, nr 1, s. 51-107.
173. **Piotrowski P., *Śląski Okręg Wojskowy w latach 1949-1956. Przekształcenia organizacyjne*, Warszawa 2003.**
174. Piotrowski P., *Udział młodzieży w demonstracjach ulicznych we Wrocławiu w okresie stanu wojennego*. W: *Młodzież w oporze społecznym 1944-1989*, red. M. Kała, Ł. Kamiński, Wrocław 2002, seria „Konferencje IPN”, s. 130-137.
175. Piotrowski P., *Udział Wojska Polskiego w realizacji stanu wojennego*. W: *Wielogłos (uczeni i świadkowie o stanie wojennym)*, Toruń 2002, s. 58-67.
176. Pisuliński J., *Nieznany list brytyjskiego historyka*, „Zeszyty Historyczne”, Paryż 2002, z. 141, s. 225-232.
177. Pisuliński J., *Przesiedlenie ludności ukraińskiej z województwa rzeszowskiego na Ukrainę w latach 1944-1946*, „Drohobyč’kyj Krajeznavčyj Zbirnyk”, specvypusk, Drohobyč 2002, s. 486-498.
178. Pisuliński J., *The Resettlement of Lemkos to USSR and the activities of the UPA in the Lemko Region in the light of documents found in the [Polish] State Archives i Rzeszow*. W: *The Lemko Region, 1939-1947, War, Occupation and Deportation*, ed. By P. Best and J. Moklak, Cracow-New Haven 2002 (Volume 4 of „Carpatho-Slavic Studies”), s. 137-146.
179. ***Początek wojny niemiecko-sowieckiej i losy ludności cywilnej*, red. J. J. Milewski, A. Pyżewska, Warszawa 2003.**
180. ***Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu w latach 1939-1947*, red. A. Namysło, T. Kurpierz, Bielsko-Biała 2002.**

181. Poleszak S., *Odezwa z 17 II 1947 r. przygotowująca akcję ujawniania <<Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość>> w Białymstoku*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 12.
182. Poleszak S., *Antykomunistyczne podziemie zbrojne w Łomżyńskim i Grajewskim w latach 1945-1957*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2(2).
183. Poleszak S., *Stosunki pomiędzy AK-AKO-WiN i NSZ-ZNZW na terenie Inspektoratu Łomżyńskiego AK (styczeń 1945-kwiecień 1947)*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 17.
184. Poleszak S., *Podziemie zbrojne na terenie Inspektoratu Armii Krajowej Łomża od stycznia 1945 do marca 1957 r.*, „Dzieje Najnowsze”, 2002, nr 3.
185. Poleszak S., *Stanisław Marchewka, Jan Tabortowski, Zdzisław Broński, Stanisław Cieślowski, Bolesław Kozłowski, Hieronim Rogiński*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
186. Próchniak L., *Ziemia łódzka i sieradzka*. W: *Stan wojenny w Polsce 1981-1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003.
187. Próchniak L., *Aneks*. W: *Opozycja i opór społeczny w Łodzi 1956-1981*, red. K. Lesiakowski, Warszawa 2003.
188. Ptasieńska M., *Dar prof. Tadeusza Górskiego*, „Studia Kieleckie. Seria Prasoznawczo-Bibliologiczna”, 2002, T. 2.
189. Ptasieńska M., *Jerzy Giedroyc – Jerzy Zawieyski. Z listów 1956 – 1957*, „Zeszyty Historyczne”, 2003 nr. 144.
190. Puławski A., *Czy odbijano Sobibór?*, „Więź”, 2003, nr 4.
191. Ralska W., *Wspomnienia z procesu II Zarządu Głównego WiN*, oprac. F. Musiał, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 249-252.
192. Rączy E., Chmielowiec P., *Polskie Państwo Podziemne na Rzeszowszczyźnie – stan badań i postulaty badawcze*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2, s. 121-137.
193. Ruzikowski T., *Partia „pryncypialna” i bezradna. Warszawska egzekutywa w okresie kryzysów roku 1956 i 1980*. W: *PRL. Trwanie i zmiana*, red. D. Stola i M. Zaremba, Warszawa 2003, s. 75-96.
194. Ruzikowski T., *Mazowsze, Warmia i Mazury*. W: *Stan wojenny w Polsce 1981-1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003.
195. Ruzikowski T., *Tajni współpracownicy pionów operacyjnych aparatu bezpieczeństwa 1950-1984*, „Pamięć i sprawiedliwość”, 2003, nr 1(3), s. 109-131.
196. Ruzikowski T., *Leon Mirecki*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
197. Samsonowska K., *Rola Nowej Huty w perełowskim systemie nauczania*. W: *Nowa Huta – miasto walki i pracy*, Kraków 2002, s. 147-165.
198. Samsonowska K., *Salomon Spitzer – nauczyciel, autor i tłumacz polskojęzycznych podręczników do religii mojżeszowej*. W: *Materiały i studia do dziejów nauczania i wychowania religijnego*, t. 3, Kraków 2003
199. **Semków P., *Dzieje Sopotu 1939-1945, t. 2, Gdańsk 2003.***
200. Semków P., *Przemiany polityczno – społeczne w Trójmieście w latach 1945 – 1956 (niektóre aspekty)*. W: *Sytuacja i przemiany polityczno – społeczne na Pomorzu w latach 1945 – 1956*, Koszalin 2002.
201. Semków P., *Organizacja Bojowo – Dywersyjna „Orlęta”. Jej działalność i likwidacja przez władze bezpieczeństwa*. W: *Młodzież w oporze społecznym 1944-1989*, red. M. Kała, Ł. Kamiński, Wrocław 2002, seria „Konferencje IPN”.
202. Semków P., *Jan Pałubicki, Leon Smoleński*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
203. Solak Z., *Internowani z Małopolski (13 XII 1981 – 31 XII 1982)*, „Sowiniec”, 2002, nr 20.

204. **Stan wojenny w Polsce 1981-1983, red. i wstęp A. Dudek, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2003.**
205. Sychowicz K., *Adam Chętnik, Ks. Kazimierz Lutostawski, Stanisław Cieślewski*. W: *Słownik biograficzny białostocko-lomżyński*, Białystok 2002.
206. Szarek J., *Michał Rapacz*. W: *Słownik biograficzny duchowieństwa represjonowanego w Polsce w latach 1945-1989*, Katowice 2002.
207. Szarek J., *Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy i jej twórcy w dokumentach Służby Bezpieczeństwa 1979-1980*. W: *Nowa Huta – miasto walki i pracy*, seria „Konferencje IPN”, Kraków 2002.
208. Szarek J., *Sprawa Operacyjnego Rozpracowania „Naprawiacz”*, „Arcana”, 2002, nr 4-5, s. 115-124.
209. Szubarczyk P., *Teresa Aniela Block (1935-1992)*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
210. Szubarczyk P., *Sprawa starogardzkich „filomatów” 1951-1952*. W: *Młodzież w oporze społecznym 1944-1989*, red. M. Kała, Ł. Kamiński, Wrocław 2002, seria „Konferencje IPN”.
211. Szwagrzyk K., *Antoni Brzozowski (1910-1951), Bogdan Wiktor Komorowski (1926-1954), Eugeniusz Werens (1917-1947), Franciszek Olszówka (1924-1946), Helena Motykówna (1924-1946), Jerzy Kaszyński (1915-1947), Jerzy Komorowski (1923-1952), Jerzy Pizło (1922-1947), Kazimierz Stańczyk-Pawłowski (1924-1947), Ryszard Baranowski (1927-1946), Stanisław Kościelniak (1923-1992), Tadeusz Kopiczak (1925-1950), Tomasz Sapeta (1876-1950), Wiktor Komorowski (1887-1952), Władysław Czarnecki (1921-1949), Władysław Łukasiuk (1906-1949), Włodzimierz Andrzej Turcki (1926-1952), Włodzimierz Pawłowski (1911-1953)*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
212. Szwagrzyk K., *Nieznany dokument o śmierci kpt. Władysława Łukasiuka* „Młota”, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 16.
213. Szwagrzyk K., *Okres młodocianych więźniów politycznych w Jaworznie 1951-1955*. W: *Historia martyrologii więźniów obozów odosobnienia w Jaworznie 1939-1956*, red. K. Miroszewski i Z. Woźniczka, Jaworzno 2002.
214. Szwagrzyk K., *Sędziowie w procesie krakowskim*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 211-223.
215. Szwagrzyk K., *Stosunki Państwo – Kościół w protokołach zebrań pracowników sądowych i prokuratorskich we Wrocławiu z sierpnia 1949*, „Studia Rzeszowskie”, 2002, nr 8.
216. **Szwagrzyk K., *Straceni na Dolnym Śląsku 1945-1956, Wrocław-Rzeszów 2002.***
217. Szwagrzyk K., *Struktura, działalność i rozbięcie organizacji „Wrocław-Północ - Proletariat” (1951-1952)*. W: *Młodzież w oporze społecznym 1944-1989*, red. M. Kała, Ł. Kamiński, Wrocław 2002, seria „Konferencje IPN”.
218. Szwagrzyk K., *Żołnierze Armii Krajowej w strukturach komunistycznego sądownictwa wojskowego*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 16, s. 91-103.
219. Śmietanka – Kruszelnicki R., *Antykomunistyczne podziemie na Lubelszczyźnie i Kielecczyźnie – analiza porównawcza*. W: *Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów 1939-1956*, red. S. Poleszak, A. Puławski, Warszawa 2002.
220. Śmietanka – Kruszelnicki R., *O umiejętności czytania i pisania (odpowiedź na list p. Czesława Niedbały)*, „Zeszyty Historyczne WiN”, 2002, nr 17.
221. **Śmietanka – Kruszelnicki R., *Podziemie poakowskie na Kielecczyźnie w latach 1945 – 1948, Kraków 2003.***
222. Terlecki R., *Uniwersytet Jagielloński wobec procesu krakowskiego w 1947 roku*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 235-247.

223. **Terlecki R., *Profesorowie UJ w dokumentach UB i SB*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2002.**
224. Terlecki R., *Przed pierwszym kryzysem. Nowa Huta od stycznia do września 1956 roku*. W: *Nowa Huta – miasto walki i pracy*, seria „Konferencje IPN”, Kraków 2002.
225. *Terror w mediach. Proces krakowski w prasie lokalnej*, oprac. F. Musiał, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 285-294.
226. Trzy dokumenty ze śledztwa w sprawie II ZG WiN, oprac. F. Musiał, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, nr 16, s. 221-224.
227. Urynowicz M., *Ludność żydowska w Jedwabnem. Zmiany demograficzne od końca XIX wieku do 1941 roku na tle regionu łomżyńskiego*. W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz, K. Persak, t. 1: *Studia*, Warszawa 2002.
228. Wnuk G., *Władysław Musiałik*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
229. Wnuk R., *Działania propagandowe niepodległościowego podziemia adresowane do żołnierzy Wojska Polskiego (lipiec 1944-styczeń 1947)*, „Dzieje Najnowsze”, 2002, nr 4.
230. Wnuk R., *Tadeusz Kuncewicz*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
231. ***Wokół Jedwabnego*, red. Persak K., Machcewicz P., t. 1: *Studia*, t. 2: *Dokumenty*, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2002.**
232. Wołoszyn J., *Reakcja prasy konspiracyjnej na wydarzenia w Zamojskiem z lat 1942-1943*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2(2).
233. Wołoszyn J., *Eugeniusz Jaroszyński*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
234. **Wróbel J., Kołodziej W., *Czesław Sawko – zesłaniec, milioner, filantrop*, Łódź–Chicago 2002.**
235. Wróbel J., *Mieszkańcy Łodzi wobec wydarzeń 1956 r.* W: *Opozycja i opór społeczny w Łodzi 1956-1981*, red. K. Lesiakowski, Warszawa 2003.
236. Wyrok w sprawie Stanisławy Rachwał, oprac. F. Musiał, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 17, s. 265-274.
237. Zajązkowski M., *Edward Taszkiewicz, Jan Leonowicz*. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
238. Zblewski Z., *Działalność Rady WiN Olkusz krypt. „Spółdzielnia nr 12” w 1946 roku*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 17, s. 7-34.
239. Zblewski Z., *Dmytryszyn Włodzimierz*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 17, s. 275-278.
240. Zblewski Z., Poniedziałek P., *Władysław Adam Łazarów*. W: *Małopolski Słownik Biograficzny Uczestników Działań Niepodległościowych 1939-1956*, Kraków 2002, t. 8, s. 73-77.
241. Zblewski Z., *Akcja „Ż” na terenie Obszaru Południowego DSZ i WiN w latach 1945-1946*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 61-122.
242. Zblewski Z., *Korwin-Myczkowski Witold*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 301-307.
243. *„Zeznanie własne” Franciszka Niepokólczyckiego*, oprac. F. Musiał, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 18, s. 265-270.
244. Zwiernik P., *Wielkopolska i ziemia lubuska*. W: *Stan wojenny w Polsce 1981-1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003.
245. Zwiernik P., *Czerwiec '76 w województwie poznańskim*. W: *Czerwiec 1976. Spory i refleksje po 25 latach*, Warszawa 2003.
246. Zwolski M., *Raporty dotyczące wykonywania wyroków kary śmierci w polskich więzieniach podległych CZW MSW*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2003, nr 1.

247. **Żaryn J., *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003.**
248. Żaryn J., *Miroslaw Ostromecki*, ks. Zygmunt Kaczyński, ks. Leon Pawlina. W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.
249. Żbikowski A., *Konflikty narodowościowe na polskich Kresach Wschodnich w relacjach żydowskich bieżących*. W: *Tygiel narodów. Stosunki społeczne i etniczne na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej 1939-1953*, red. K. Jasiewicz, Warszawa 2002, s. 409-428.
250. Żbikowski A., *Pogromy i mordy ludności żydowskiej w łomżyńskim i na Białostocczyźnie latem 1941 roku w świetle relacji ocalałych Żydów i dokumentów sądowych*. W: *Wokół Jedwabnego*, red. P. Machcewicz, K. Persak, t. 1: *Studia*, Warszawa 2002.
251. Żelazko J., *Proces prof. Stanisława Gorzuchowskiego przed WSR w Łodzi. Z dziejów WiN na ziemi łódzkiej*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2.
252. Żurek J., *Religia w szkole 1956-1958 (edukacji ateistycznej w Polsce dzień powszedni)*. W: *Młodzież w oporze społecznym 1944-1989*, red. M. Kała, Ł. Kamiński, Wrocław 2002, seria „Konferencje IPN”, s. 152-164.
253. Żurek J., Ppor. Stefan Nowaczek „Wilk” (1919-1946). W: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny*, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, t. 1.

B. Recenzje

1. Cenckiewicz S., Kardela P. (rec., W. Piątkowska-Stepaniak <Nowy Dziennik> w Nowym Świecie. Pismo i jego rola ideowo-polityczna, Opole 2000), „Niepodległość”, t. LII, 2002.
2. Danilecki T. (rec., M. Kietliński, Stan wojenny na Białostocczyźnie 13 grudnia 1981 – 22 lipca 1983), „Biuletyn Historii Pogranicza”, 2002, nr 3.
3. Dudek A., *Peereliada Karpińskiego* (rec. J. Karpiński, Wykres gorączki. Polska pod rządami komunistycznymi, Lublin 2001), „Studia Socjologiczne”, 2002, nr 2.
4. Frazik W., Musiał F. (rec., W. Czuchnowski, Blizna. Proces Kurii krakowskiej, Kraków 2003), „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2003, nr 3.
5. Iwaneczko D. (rec., J. Smołka, Przemyśl pod okupacją sowiecką. Wspomnienia z lat 1939-1941, Przemyśl 1999), „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 8, s. 221-224.
6. Iwaneczko D. (rec., M. Żychowska, Konspiracyjne organizacje młodzieżowe w Tarnowskim 1945-1956, Tarnów 2001), „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 8, s. 237-239.
7. Iwaneczko D. (rec., Petro Josif Poticznyj, Pawłokoma 1441-1945. Istorija seła, Toronto-Lwów 2001), „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 9, s. 295-297.
8. Kopka B. (rec., Edmund Nowak, Obozy na Śląsku Opolskim w systemie powojennych obozów w Polsce (1945–1950). Historia i implikacje, Opole 2002; Witold Stankowski, Obozy i inne miejsca odosobnienia dla niemieckiej ludności cywilnej w Polsce w latach 1945–1950, Bydgoszcz 2002), „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2003, nr 1(3).
9. Krzysztofiński M. (rec., Stanisław Kos, Bataliony Chłopskie w Tarnobrzaskim 1940-1945, Sandomierz 1997), „Studia Rzeszowskie”, Rzeszów 2002, t. 8, s.225-229.
10. Libionka D., *Między dwoma totalitaryzmami. Zbrodnie NKWD a pogromy Żydów* (rec., B. Musiał, Rozstrzelać elementy kontrrewolucyjne! Brutalizacja wojny niemiecko-sowieckiej latem 1941 roku), „Rzeczpospolita”, 2-3 XI 2002.
11. Łapiński P. (rec., P. Zarzycki, 14 Dywizjon Artylerii Konnej), „Biuletyn Historii Pogranicza”, 2002, nr 3.
12. Madej K. (rec., A. Pawlicki, Kompletna szarość. Cenzura w latach 1965-1972), „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2.

13. Madej K. (rec., Opozycja demokratyczna w Polsce w świetle akt KC PZPR (1976-1980).Wybór dokumentów, oprac. Ł.Kamiński, P.Piotrowski), „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2003, nr 1.
14. Majchrzak G. (rec., Stan wojenny w Polsce. Dokumenty i materiały archiwalne 1981-1983, red. Tadeusz Walichnowski, Warszawa 2001, ss. 488), „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 1, s. 191-193.
15. Majchrzak G. (rec., A. Paczkowski, Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka obozu władzy lipiec 1980 – styczeń 1982, Wyd. Literackie, Kraków 2002, ss. 331), „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2, s. 327-329.
16. Milewski J. J. (rec., Ludobójstwo w drugiej wojnie światowej: problemy badawcze (Pamięci ofiar Trościańca)), „Biuletyn Historii Pogranicza”, 2002, nr 3.
17. Pisuliński J. (rec., W. Siemaszko, E. Siemaszko, Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939–1945, Warszawa 2000, t. 1–2, ss. 1433), „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2, s. 322-327.
18. Pyżewska A. (rec., Stosunki polsko-żydowskie w regionie łomżyńskim w XIX i XX w.), „Biuletyn Historii Pogranicza”, 2002, nr 3.
19. Rączy E. (rec., *Losy żydów przemyskich podczas II wojny światowej*, red. J.J. Hartman, J. Krochmal), „Studia Rzeszowskie”, 2002, t. 9.
20. Semków P., (rec., I. Hałagida, Ukraińcy na zachodnich i północnych ziemiach Polski 1947 – 1957), „Niepodległość”, t. LII, Warszawa 2002.
21. Zblewski Z. (rec., G. Ostasz, Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”. Okręg Rzeszów, Rzeszów 2000), „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2002, nr 17, s. 307-309.
22. Zblewski Z. (rec., A. Klotz, Zapiski konspiratora 1939-1945, Kraków 2001), „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2, s. 319-321.
23. Żbikowski A. (rec., M. Wierzbicki, Polacy i Żydzi w zaborze sowieckim. Stosunki polsko-żydowskie na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej pod okupacją sowiecką (1939-1941), Warszawa 2001), „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2002, nr 2, s. 304.
24. Żygadło J. (rec.,T. Głowiński, O nowy porządek europejski. Ewolucja hitlerowskiej propagandy politycznej wobec Polaków w Generalnym Gubernatorstwie 1939-1945, Wrocław 2002), „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2003, nr 1, s.345.

C. Publikacje popularnonaukowe i publicystyka

1. Balbus T., *Nadchodziła z chrzestem butów klawiszy...*, „Nowe Życie”, 2003, nr 5.
2. Balbus T., *Służba Bezpieczeństwa a Cmentarz Osobowicki*, „Nowe Życie”, 2002, nr 11 (338), s. 8-10.
3. Balbus T., Bogaczewicz S.A., Kała M., Kamiński Ł., Piotrowski P., *Skazani na karę śmierci przez WSR we Wrocławiu 1946-1955*, red. Krzysztof Szwaagrzyk, Wrocław 2002.
4. Bereza T., Krzysztofiński M., *Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944-1956*, Rzeszów 2002.
5. Bogaczewicz S.A., *Tam warto być*, „Gość Niedzielny”, 3 XI 2002.
6. Bogaczewicz S.A., *W służbie Ojczyzny i Kościoła*, „Nasz Dziennik”, 31 VIII – 1 IX 2002.
7. Bogaczewicz S.A., *Kościół prześladowany*, „Nasz Dziennik”, 5 XI 2002.
8. Cenckiewicz S., *Kością niezgody jest Gdańsk! Propagandowe aspekty wizyty Jana Pawła II w Trójmieście w czerwcu 1987 r.*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 7.
9. Cenckiewicz S., *Operacja „Klan”*, „Wprost”, 15 XII 2002.
10. Cenckiewicz S., *Aforyzmy płk. Ignacego Matuszewskiego*, „Niepodległość”, 2002, t. LII.

11. Cenckiewicz S. *Zakazane piosenki '81*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 5.
12. Cenckiewicz S., Majchrzak G., *Neutralizacja Stoczni Gdańskiej*, „Tygodnik Solidarność”, nr 1, 3 I 2003.
13. Cenckiewicz S., *Od „Klanu” do „Renesansu”. Operacje Służby Bezpieczeństwa wobec kierownictwa „Solidarności” w latach 1980-1982*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 12.
14. Cenckiewicz S., *Usunąć zaniedbania resortu!*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 2.
15. Cenckiewicz S., *Marzec w Trójmieście*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 3-4.
16. Chinciński T., *Bydgoski marzec 1981 roku*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 12.
17. Chinciński T., *Jak długo załoga będzie czekać na buty?*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 2.
18. Chinciński T., *Nasza służba trwa*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 6.
19. Chmielowiec P., *Działania lokalnego aparatu bezpieczeństwa wobec biskupa Ignacego Tokarczuka*, „Nasz Dziennik”, 21-22 XII 2002.
20. Chmielowiec P., *Koncepcja rozwiązania sprawy „Rudka”*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 1.
21. Chmielowiec P., *W cieniu Lwowa. Uroczystości milenijne w Lubaczowie*. W: Kościół w godzinie próby 1945-1989. Nieznane dokumenty i świadectwa. Kraków 2003, s. 18.
22. Chmielowiec P., *Wykorzystanie agentury w działaniach przeciwko biskupowi Ignacemu Tokarczukowi*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 1.
23. Chmielowiec P., Krzysztofiński M., *Arcybiskup Ignacy Tokarczuk – Kościół, władza, opór społeczny*, Rzeszów 2002.
24. Choma-Jusińska Małgorzata, *Strajk lubelskich kolejarzy*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 12(22).
25. Danilecki T., *Białorusini i pierwsza „Solidarność”*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 12(23).
26. Danilecki T. [współautor], *Teki edukacyjne IPN*, „Stan wojenny”, Warszawa 2002.
27. Dubiański W., *Zaolzie – trzeci akt dramatu*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 8-9.
28. Dudek A., *Bez kropli krwi*, „Rzeczpospolita”, 30 XI - 1 XII 2002.
29. Dudek A., *Brygady D*, „Wprost”, 22 XII 2002.
30. Dudek A., *Konstytuta ludowa*, „Wprost”, 21 VII 2002.
31. Dudek A., *Sejmowe trąby*, „Wprost”, 17 XI 2002.
32. Dudek A., *Zachód słońca wschodu*, „Wprost”, 9 III 2003.
33. Dziuba A., *Odkrycie w archiwum IPN*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 5.
34. Dziurok A., *„Szczypanie” ks. Adolfa Chojnackiego*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 1.
35. Frazik W., Musiał F., *Proces krakowski*, „Dziennik Polski”, 6 IX 2002.
36. Gąsiorowski T., *Zamach na urodziny. Kulisy brawurowej akcji żołnierzy Armii Krajowej w okupowanym Krakowie*, „Dziennik Polski”, 2003, nr 92.
37. Gąsiorowski T., Zblewski Z., *Działacze WiN i PSL przed sądem komunistycznym (proces krakowski 11 sierpnia – 10 września 1947 roku)*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 11, s. 73-79.
38. Grabowski W., *Szybkiej telegrafii ciąg dalszy*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, 2002, R. III, nr 3, s. 153-156.
39. Grabowski W., *Państwo Warszawa*, „Wprost”, nr 31, 4 VIII 2002, s. 70-72.
40. Grabowski W., *Z dziejów Delegatury Rządu RP na Kraj*, „<<Biuletyn Informacyjny>> Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej”, Warszawa 2002, R. XII, nr 4 (144), s. 27-30.
41. Grabowski W., *Działalność informacyjna Polskiego Państwa Podziemnego, sprawozdanie z sesji*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, 2002, R. III, nr 4, s. 167-170.
42. Grabowski W., *Na drodze do powstania*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 8-9, s. 40-46.
43. Iwaneczko D., *Służba Bezpieczeństwa wobec „Solidarności” w Przemyskiem 1980-1981*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 12, s. 45-48.
44. Jankowiak S., *Rozliczenie z socrealizmem –7 Zjazd Związku Literatów Polskich*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 10.
45. Kała M., *Władze wobec drugiej pielgrzymki Ojca Świętego do ojczyzny. Z perspektywy wrocławskich doświadczeń*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 7 (18).

46. Kamiński Ł., *Czy ktoś widział szynkę?*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 2, s. 28-33.
47. Kamiński Ł., *Jesteśmy z Wami, towarzyszu Wiesławie*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 3-4, s. 29-36.
48. Kamiński Ł., *Kompleks Jalty*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 8-9, s. 47-49.
49. Kamiński Ł., *Legnicki Marzec '68*, „Solidarność Zagłębia Miedziowego” nr 3, 11 III 2003, s. 4.
50. Kamiński Ł., *Marcowe listy*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 3-4, s. 50-55.
51. Kamiński Ł., *Marzec prowincjonalny*, „Tygodnik Powszechny” nr 11, 16 III 2003, s. 4.
52. Kamiński Ł., *Mitologia użytkowa*, „Wprost”, nr 41, 13 X 2002, s. 82-84.
53. Kamiński Ł., *Ostatni partyzant*, „Ścieżki Młodych”, 2002, nr 5, s. 3.
54. Kamiński Ł., Piotrowski P., *Stan wojenny na Dolnym Śląsku*, „Dolnośląskie Ścieżki”, 2003, nr 6, s. 72-76.
55. Kamiński Ł., *PZPR wobec „Solidarności” – pierwsze tygodnie*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 12, s. 31-34.
56. Kamiński Ł., *PZPR wobec pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny w 1979 roku*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 7, s. 39-42.
57. Kamiński Ł., *Tragedia lubińska 1982 roku*, „Biuletyn Informacyjny” [KK NSZZ „Solidarność”], 2002, nr 121, s. 51-55.
58. Kamiński Ł., *Tragedia lubińska 1982 roku*, „Solidarność Zagłębia Miedziowego”, 2002, nr 9, s. 4-5.
59. Kamiński Ł., *Zapomniane protesty*, „Mówią Wieki”, 2002, nr 12, s. 17-23.
60. Kamiński Ł., *Zgroza raportów*, „Rzeczpospolita”, 1 III 2003, dodatek „Słowo o Stalinie”, s. 5.
61. Kamiński Ł., *Тен операции „Висла”*, „Новая Польша”, 2002, nr 5, s. 50-52.
62. Kopka B., Kosiński K., *Powstrzymać ZSRR*, „Gazeta Wyborcza”, 20-21 VII 2002.
63. Kopka B., Majchrzak G., *Nie kracz, Słowik!*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 6(29).
64. Krzysztofiński M., *Kościół potrzebny, ale niepożądany*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 7 (18), s. 76-78.
65. Kułak J., *Czarna legenda powojennego podziemia niepodległościowego*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 5(28).
66. Kułak J., *Inżynierowie dusz*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 10 (21).
67. Kułak J., *Wokół powstania*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 8-9 (19-20).
68. Kurpierz T., Namysło A., *Jestem od Pana Janka*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 7.
69. Kurpierz T., *I nie jest to na pewno wydarzenie, z którego trzeba się cieszyć*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 7.
70. Kurpierz T., *Sesja naukowa. Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu w latach 1939-1947*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 11.
71. Kurpierz T., *Cieszyński proces „Wędrowców”*, „Kalendarz Cieszyński”, 2003, Cieszyn 2002.
72. Lasota M., *Historia jednej notatki*, „Dziennik Polski”, 16 VIII 2002.
73. Lasota M., *Karol Wojtyła w teczkach bezpieki*, „Gość Niedzielny”, 2002, nr 26.
74. Lasota M., *Zadanie: dezintegracja Kościoła*, „Gość Niedzielny”, 2002, nr 39.
75. Lasota M., *Karol Wojtyła i agenci bezpieki*, „Tygodnik Powszechny”, 2002, nr 29.
76. Lasota M., *Kardynał na cenzurowanym*, „Tygodnik Powszechny”, 2002, nr 32.
77. Lasota M., *Kościół zraniony(2). Rewizje w kurii krakowskiej*, „Dziennik Polski”, 24 I 2003.
78. Lasota M., Musiał F., *Kościół zraniony (3). Śledztwo i proces przeciwko ks. Lelicie i innym*, „Dziennik Polski”, 31 I 2003.
79. Lasota M., *Informacja dotycząca zasobów archiwalnych dotyczących Karola Wojtyły*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 7.

80. Lasota M., *O raporcie sejmowej komisji poświęconym samodzielnej grupie „D” w MSW*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 1.
81. Lesiakowski K., Nawrot G., *Marsz głodowy kobiet*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 12.
82. Leśniak F., *Spółczesność polskie w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej. Wykłady otwarte 2002/2003*, Poznań 2003 [CD-ROM].
83. Łuczak A., *Obstaję przy stanowisku, że chodzi tu o pomnik polityczny...*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 10.
84. Łuczak A., *Działania aparatu bezpieczeństwa wobec podziemia niepodległościowego 1944-1947. Wykłady otwarte 2002/2003*, Poznań 2003 [CD-ROM].
85. Machcewicz P., *Insurgenci i sekretarze*, „Rzeczpospolita”, 16 listopada 2002
86. Machcewicz P., *Partia tak, kawa nie*, „Polityka”, 7 września 2002, nr 36.
87. Machcewicz P., *Płomienie nienawiści*, „Polityka”, 26 października 2002, nr 43.
88. Machcewicz P., *Razem i osobno, goniliśmy Europę. Polsko-hispańskie paralele w XX wieku*, „Tygodnik Powszechny”, 4 maja 2003, nr 18.
89. Machcewicz P., *Szafa pełna szkieletów*, „Tygodnik Powszechny”, 25 maja 2003, nr 21.
90. Machcewicz P., *Wykrzyczmy i wybaczmy* [wraz z Grzegorzem Motyka], *Gazeta Wyborcza*, 10 lipca 2003.
91. Machcewicz P., *Pamięć nie tylko o wypędzonych*, „Rzeczpospolita”, 1 sierpnia 2003
92. Madej K., *Kara śmierci za mięso*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 11.
93. Madej K., *Między Szalasiem a Kadarem*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 3-4.
94. Madej K., *Między kwaterunkiem a kandydatem na członka*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 2.
95. Madej K., *„Celnicy” PRL*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 5 .
96. Madej K., *Z dziejów „Solidarności” RI ziemi białoleckiej*. W: *Historia Białoleki i jej dzień dzisiejszy*, red. A. Sołtan, Warszawa 2002.
97. Madej K., *Lepkie ręce urzędników*, „Tygodnik Solidarność”, 2 V 2003.
98. Madej K., Żurek J., *Zatruta historia. Olimpiada historyczna AD 1977*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 10.
99. Madej K., Żurek J., *Jeden z wielu tysięcy - ppor. Stefan Nowaczek "Wilk" (1919-1946)*, „Mazowieckie to i owo”, 20-26 VI 2002, s. 7.
100. Majchrzak G., *Maski rzeźnika*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 5(28), s. 38-44.
101. Majchrzak G., *Bo baczki były zbyt długie*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 5(28), s. 52-55.
102. Majchrzak G., *Czarne owce*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 3-4(26-27), s. 56.
103. Majchrzak G., *Zaszczuty?*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 3-4(26-27), s. 68-69.
104. Majchrzak G., *Szowinizm i chuligaństwo w sporcie*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 2(25), s. 59-62.
105. Majchrzak G., *W imieniu Związku Radzieckiego*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 11(22), s. 35-37.
106. Majchrzak G., *Wyroki śmierci w stanie wojennym*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 11(22), s. 61-64.
107. Majchrzak G., *Hity z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 10(21), s. 74-75.
108. Majchrzak G., *Armia Krajowa na „Fali” w czasach „odwilży” (1954-1956)*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 8-9(19-20), s. 85-88.
109. Majchrzak G., *Lato-79*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 7(18), s. 52-57.
110. Majchrzak G., *Dekret do poprawki*, „Rzeczpospolita”, 17 III 2003, s. A9.
111. Majchrzak G., *Esbecka panna „S”*, „Rzeczpospolita”, 13 XII 2002, s. A9.
112. Majchrzak G., *Resort czuwał. Działania Ministerstwa Spraw wewnętrznych w związku z pierwszą pielgrzymką Jana Pawła II do Polski*, „Tygodnik <<Solidarność>>”, 2002, nr 32, s. 17.

113. Majchrzak G., *Pielgrzym wolności*, „Wprost”, 2002, nr 32, s. 72-74.
114. Marszałec J., *Terytorium i polityczne obrzeża Polskiego Państwa Podziemnego*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 8-9.
115. Milewski J. J., *Obchody 60. rocznicy zagłady Żydów litewskich*, „Biuletyn Historii Pogranicza”, 2002, nr 3.
116. Miłosz J., *Sowietyzacja samorządów terytorialnych w latach 1945 – 1989. Wykłady otwarte 2002/2003*, Poznań 2003 [CD-ROM].
117. Miłosz J., *Jak rozwalić ministrantów?*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 6.
118. Musiał F., *Księża (nie)winni*, „Azymut”, nr 1 (58), 5 I 2003.
119. Musiał F., *Gorzej niż Hiob*, „Dziennik Polski”, 9 VIII 2002.
120. Musiał F., *Szeryf Janek*, „Dziennik Polski”, 30 VIII 2002.
121. Musiał F., *Nieliczni w imieniu milczących*, „Dziennik Polski”, 13 XII 2002.
122. Musiał F., *Kościół zraniony (1). Kulisy „procesu Kurii krakowskiej”*, „Dziennik Polski”, 17 I 2003.
123. Musiał F., *W najweselszym baraku, czyli dowcipem w PRL*, „Dziennik Polski”, 4 IV 2003.
124. Musiał F., *Blizna będzie krwawić*, „Tygodnik Powszechny”, nr 9 (2799), 2 III 2003.
125. Namysło A., *Jakby nam ktoś wymierzył silny policzek*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 7.
126. Neja J., *Polski król Mandżurii*, „Wprost”, 2003, nr 9, s. 68-70.
127. Neja J., *Śląska bezpieka i studenci*, „Biuletyn IPN”, 2003 nr 3-4.
128. Niwiński P., *Archiwa wileńskie*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 4.
129. Ossowski A., *Zbrodnie Wehrmachtu na Ziemi Łódzkiej we wrześniu 1939 r.*, „Aspekt Polski”, 2002, nr 8.
130. Ossowski A., *Złamane dzieciństwo*, „Aspekt Polski”, 2002, nr 9.
131. Ossowski A., *Mali bohaterowie*, „Aspekt Polski”, 2002, nr 11.
132. Ossowski A., *A każdy mógł być agentem*, „Aspekt Polski”, 2003, nr 2.
133. Paczoska A., *Organizacja Broniąca Wiary i Wolności z Fordonu k. Bydgoszczy*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 7.
134. Paczoska A., *Obóz robót fortyfikacyjnych w Jajkowie k. Brodnicy*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 8-9.
135. Persak K., *Nie tylko Jedwabne*, „Tygodnik Powszechny”, nr 45, 10 XI 2002, s. 3.
136. Pietrowicz A., *Polskie Państwo Podziemne. Wykłady otwarte 2002/2003*, Poznań 2003 [CD-ROM].
137. Pietrowicz A., *Harcerze w organizacji „Ojczyzna”*, „Bemak”, numer jubileuszowy, styczeń 2002.
138. Pietrowicz A., Zwiernik P., *U Pingwinów za metalową bramą*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 6.
139. Piotrowski P., *Czechosłowacko-polski spór o Cieszyn w 1945*, „Polska Zbrojna”, 2002, nr 25.
140. Piotrowski P., *Desant na Danię*, „Wprost”, 25 VI 2002.
141. Piotrowski P., *Generałowie namiestnicy*, „Wprost”, 18 XI 2002, s. 76-78.
142. Piotrowski P., *Igrzysko tyranów*, „Wprost”, 27 I 2003, s. 68-70.
143. Piotrowski P., *Oficerowie dobrzy, obcy i wrodzy*, „Polska Zbrojna”, 2002, nr 46.
144. Piotrowski P., *System obrony powietrznej Polski 1956-1989. Cz. 2*, „Lotnictwo Wojskowe”, 2002, nr 3, s. 27-31.
145. Piotrowski P., *System obrony powietrznej Polski 1956-1989. Cz. 3*, „Lotnictwo Wojskowe”, 2002, nr 4, s. 25-37.
146. Poezja w celi śmierci (miniantologia), oprac. J. Żurek, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 11, s. 40-54.

147. Poleszak S., *Jan Tabortowski ps. <<Bruzda>> i Stanisław Cieślewski ps. <<Lipiec>>*, „Gazeta Wyborcza – Gazeta w Białymstoku”, 23 VIII 2002.
148. Poleszak S., *Bolesław Kozłowski <<Grot>>*, „Gazeta Wyborcza – Gazeta w Białymstoku”, 30 X 2002.
149. Próchniak L., *Ruch łączności miasta ze wsią*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 2.
150. Próchniak L., *Nie dopisała frekwencja, dopisała безпеka*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 5.
151. Próchniak L., *Kłopotliwy sojusznik*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 5.
152. Próchniak L., *Przestało bić serce wodza ludzkości*, „Regionalny Informator Związkowy”, nr 3, 31 III 2003.
153. Ptasieńska M., *Co z tą Akademią*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 10 (21).
154. Ptasieńska M., *Polska „Kultura” w Maisons-Laffitte*, „Biuletyn IPN”, 2002 nr 10 (21).
155. Ptasieńska M., *Piórem i bagnietem... Życie kulturalne 2 Korpusu*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 8-9(19-20).
156. Puławski A., *Co robiło się na Mętowie. Historia jednego donosu*, „Rzeczpospolita”, 6-7 VII 2002.
157. *Realia stanu wojennego (scenariusz lekcji)*, oprac. K. Sychowicz, D. Iwaneczko, R. Ziobroń. W: *Teki edukacyjne IPN, „Stan wojenny”*, Warszawa 2002.
158. Rogalewska E., *Wystawa „Sybiracy. Deportacje obywateli polskich w głąb ZSRR (1939-1941)*. W: „Informator wystawy”, Białystok 2002.
159. Rogulska A., *Staszek Staszewski - poeta podziemia epoki gomulłowskiej*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 10.
160. Rogulska A., *Piętno stalinizmu i oddech „wolności” – kultura polska w latach 1948–1956. Wykłady otwarte 2002/2003*, Poznań 2003 [CD-ROM].
161. Rochatka T., *Geneza i konsekwencje Marca '68. Wykłady otwarte 2002/2003*, Poznań 2003 [CD-ROM].
162. Rutecki K., *Wolność słowa epoki Stalina*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 5.
163. Semków P., *Wpływ wojny na migracje ludnościowe na Pomorzu Gdańskim*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 8 -9.
164. Semków P., *Kara śmierci dla Heinza Baumanna*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 11.
165. Semków P., *W walce o czystość moralną*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 2.
166. Semków P., *System represji stalinowskich w Polsce 1944 – 1956. Represje w Marynarce Wojennej*, „Rocznik Gdański”, 2002, t. LXII, zeszyt 1 – 2.
167. Semków P., *Marynarze z Semper Fidelis Victoria*, „Dla Ciebie i dla Twoich Przyjaciół”, 2002, nr 69.
168. *Sfingowany wyrok – relacja Michała Bierzyńskiego ps. Sęp*, oprac. J. Kułak, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 11.
169. Siepracka D., *„Szpera”, która wstrząsnęła gettem*, „Słowo Żydowskie”, nr 20-21, 4-18 X 2002.
170. Sychowicz K., *Śladami Stanisława Cieśleńskiego, ps. „Lipiec”*, „Zeszyty Łomżyńskie”, 2002, nr 4(16).
171. Sychowicz K., *Za czy Przeciw?*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 12 (23).
172. Szarek J., *Wichrzycielki z Andrychowa*, „Dziennik Polski”, 28 III 2003.
173. Szubarczyk P., *W Polsce komunistycznej tajemnicą było niemal wszystko*, „Nasz Dziennik”, 6-7 VII 2002 r., s. 18-19.
174. Szubarczyk P., *Janek Wiśniewski i inni*, „Nasz Dziennik”, 25-26 XII 2002, s. 26-27.
175. Szubarczyk P., *Strażnik pamięci*, „Nasz Dziennik”, 31 XII 2002 - 1 I 2003, s. 20-21.
176. Szubarczyk P., *O Panie, wejrzyj sprawiedliwie. Żołnierze „Łupaszki”*, „Nasz Dziennik”, 8-9 II 2003, s. 17-18.

177. Szubarczyk P., *August Emil Fieldorf (20 marca 1895 r. Kraków - 24 lutego 1953 r. Warszawa)*, „Nasz Dziennik”, 22-23 II 2003, s. 11.
178. Szubarczyk P., *Potrzeba prawdy*, „Nasz Dziennik”, 6 III 2003, s. 3.
179. Szubarczyk P., *W cieniu Pałacu Kultury i Nauki im. Józefa Stalina. Kilka myśli o imponderabiliach*, „Nasz Dziennik”, 13 III 2003, s. 9-10.
180. Szubarczyk P., *W drodze do Katynia. Z kalendarium zbrodni na Polakach i Polsce*, „Nasz Dziennik”, 12-13 IV 2003, s. 14-15.
181. Szubarczyk P., *Numer 3761*, „Nasz Dziennik”, 12-13 IV 2003, s. 16.
182. Szubarczyk P., *Młodzieżowa konspiracja antykomunistyczna 1945-56. Sprawa Józka Obacza*, „Nasz Dziennik”, 19-21 IV 2003, s. 26-27.
183. Szubarczyk P., *Polska Kalifornia*, „Nasz Dziennik”, 28 IV 2003, s. 10-11.
184. Szubarczyk P., *Uczczono pamięć żołnierzy „Łupaszki”*, „Nasz Dziennik”, 6 V 2003, s. 3.
185. Szubarczyk P., *12 maja - Dzień Ponarski*, „Nasz Dziennik”, 12 V 2003, s. 7.
186. Szubarczyk P., *Jeśli zapomnimy o nich... Testament*, „Nasz Dziennik”, 12 V 2003, s. 8.
187. Szubarczyk P., *Jeśli zapomnimy o nich... Doktor Kazimierz Pelczar*, „Nasz Dziennik”, 12 V 2003, s. 8.
188. Szubarczyk P., *Jeśli zapomnimy o nich... Ksiądz Romuald Świrkowski*, „Nasz Dziennik”, 12 V 2003, s. 8.
189. Szubarczyk P., *Pasierbska-Wojtowicz H., „Dziady” cz. V*, „Nasz Dziennik”, 12 V 2003.
190. Szubarczyk P., *Na Monte Cassino*, „Nasz Dziennik”, 16 V 2003, s. 11.
191. Szubarczyk P., *Między Auschwitz a bezpieczeńką. 55. rocznica stracenia przez komunistów rotmistrza Witolda Pileckiego*, „Nasz Dziennik”, 24-25 V 2003, s. 15.
192. Szubarczyk P., *Twarze odwagi*, „Nasz Dziennik”, 24-25 V 2003, s. 18.
193. Szubarczyk P., *Zygmunt Błażejewicz ps. „Zygmunt” (ur. 20 IX 1918 r. w Witebsku)*, „Nasz Dziennik”, 14-15 VI 2003, s. 19.
194. Szubarczyk P., *Antoni Abraham (ur. 19 XII 1869 Zdrada - zm. 23 VI 1923 Gdynia). Król Kaszubów*, „Nasz Dziennik”, 23 VI 2003, s. 9.
195. Szubarczyk P., *Zakłamanie referendum*, „Nasz Dziennik”, 30 VI 2003, s. 8-9.
196. Szwagrzyk K., *Polecenie uśmiercenia zastrzykiem*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 2(25).
197. Szwagrzyk K., *Pod „skrzydłami” bezpieki*, „Głos Koszaliński”, 23-25 V 2003.
198. Szwagrzyk K., *Młodzi bracia Kolumbów*, „Nowe Życie”, 2003 nr 1(340).
199. Szwagrzyk K., *Naczelnicy więzienia przy ul. Kleczkowskiej we Wrocławiu 1945-1955*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 6(16).
200. Terlecki R., *Trochę strachu za duże pieniądze. Jak płaciła Służba Bezpieczeństwa*, „Rzeczpospolita”, 6 VII 2002, nr 156 (6233), s. 8-9.
201. Terlecki R., *Kapitulacja na własne życzenie*, „Rzeczpospolita”, 9-11 XI 2002, nr 262 (6339), s. 10.
202. Terlecki R., *Agenci wokół rektora*, „Dziennik Polski”, nr 244 (17 734), 18 X 2002, s. 32, 37.
203. Terlecki R., *Stan na co dzień*, „Dziennik Polski”, nr 296 (17 786), 20 XII 2002, s. 33.
204. Toborek T., *Ukraść czy skombinować*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 2.
205. Toborek T., *Artyści czy chuligani*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 6.
206. Wróbel J., *Oblicza dyskryminacji. Sytuacja Niemców w Polsce centralnej po 1945 r.*, „Przegląd Powszechny”, 2003, nr 2.
207. Wróbel J., *Premia za wygnanie*, „Gazeta Wyborcza”, 30 VII 2002 r.
208. Wróbel J., *Polska a plan Marshalla*, „Gwiazda Polarna”, 27 VII 2002, s. 6, 20.
209. Wróbel J., *Afera Kasprzyckiego*, „Gwiazda Polarna”, 24 VIII 2002, s. 8, 20.
210. Wróbel J., *Słownik konspiracji i oporu społecznego w Polsce 1944-1956*, „Gwiazda Polarna”, 21 IX 2002, s. 8-9.

211. Wróbel J., „Szpera” – tragedia łódzkich Żydów, „Przegląd Polski”, 4 X 2002, s. 8, 9.
212. Wróbel J., *General Zygmunt Janke „Walter”*, „Gwiazda Polarna”, 5 X 2002, s. 8, 20.
213. Wróbel J., *Sprawa Romana Żakowskiego przed WSR w Łodzi*, „Gwiazda Polarna”, 19 X 2002, s. 8.
214. Wróbel J., *Tragiczny epizod zmagania na tajnym froncie*, „Gwiazda Polarna”, 2 XI 2002, s. 8, 20.
215. Wróbel J., *Zdrada Harry’ego Houghtona*, „Gwiazda Polarna”, 16 XI 2002, s. 8, 20.
216. Wróbel J., *Sejmowe boje w dobie PRL*, „Gwiazda Polarna”, 30 XI 2002, s. 8, 20.
217. Wróbel J., *Zgubne skutki polityki narodowościowej w PRL*, „Gwiazda Polarna”, 14 XII 2002, s. 9, 19.
218. Wróbel J., *Gen. Władysław Anders w świetle komunistycznej propagandy*, „Gwiazda Polarna”, 11 I 2003, s. 8.
219. Wróbel J., *Hitlera droga do władzy*, „Przegląd Polski”, 31 I 2003.
220. Wróbel J., *50 lat temu „przestało bić serce wodza ludzkości – Wielkiego Stalina”*, „Przegląd Polski”, 7 III 2003, s. 2-3.
221. Wróbel J., *Polski chłop w obliczu komunizmu*, „Gwiazda Polarna”, 8 III 2003, s. 8, 20.
222. Wróbel J., *Wymowa jednego dokumentu*, „Gwiazda Polarna”, 22 III 2003, s. 8.
223. Wróbel J., *Niewolnicza praca w państwie robotników i chłopów*, „Gwiazda Polarna”, 5 IV 2003, s. 8.
224. Wróbel J., *Oficerowie Wojska Polskiego na ławie oskarżonych*, „Gwiazda Polarna”, 19 IV 2003, s. 12, 15.
225. Wróbel J., *Tragedia zimowej ewakuacji*, „Gwiazda Polarna”, 3 V 2003, s. 8.
226. Wróbel J., *Konferencja w Gliwicach*, „Gwiazda Polarna”, 17 V 2003, s. 8.
227. Wróbel J., *Już tam byliśmy. Z dziejów polskiej obecności na Bliskim Wschodzie*, „Przegląd Polski”, 30 V 2003, s. 2.
228. Wróbel J., *Wybuch w pasażu ZMP, część 1*, „Gwiazda Polarna”, 31 V 2003, s. 6, 7.
229. Wróbel J., *Wybuch w pasażu ZMP, część 2*, „Gwiazda Polarna”, 7 VI 2003, s. 8.
230. Zblewski Z., *Władysław Kabaciński „Kalina” (1893-1946)*, „Gazeta Wyborcza”, dodatek: „Gazeta w Krakowie”, 27 XI 2002.
231. Zblewski Z., *Zygmunt Stanisław Pawlus „Dzwon” (1919-2000)*, „Gazeta Wyborcza” – dodatek: „Gazeta w Krakowie”, 20 I 2003.
232. Zwiernik P., *Studenci na budowę*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 3/4.
233. Zwiernik P., *Działalność opozycji politycznej w latach 1976 – 1983 oraz wprowadzanie i przebieg stanu wojennego. Wykłady otwarte 2002/2003*, Poznań 2003 [CD-ROM].
234. Zwolski M., *Bez nagrobków*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 3-4.
235. Zwolski M., *Wielka ucieczka*, „Kurier Poranny”, 9 V 2003.
236. Żaryn J., *Przez pomyłkę. Ziemia łomżyńska w latach 1939-1945*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 8-9.
237. Żaryn J., *Dramatyczny marsz, czyli Brygada Świętokrzyska od wewnątrz*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 8-9.
238. Żbikowski A., *W poszukiwaniu wroga*, „Gazeta Wyborcza”, 29 IV 2003.
239. Żelazko J., *Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 5.
240. Żurek J., *Kim byli „księża-patrioci”?*, „Biuletyn IPN”, 2003, nr 1, s. 65-72.
241. Żurek J., *NSZZ „Solidarność” w stolicy (1980-1981)*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 12, s. 53-64.
242. Żurek J., *Pompa funebris (trochę ploteczek o pogrzebach)*, „Biuletyn IPN”, 2002, nr 10, s. 45-52.

ZAŁĄCZNIK NR 3: WYSTAWY

Wystawy powstałe w okresie sprawozdawczym:

1. **„A kiedy przyjdzie wiosna...” Wojskowa Służba Polek – od Emilii Plater do Danki Siedzikówny „Inki”** – wystawa przygotowana przez OBEP w Gdańsku (nowa aranżacja ekspozycji wypożyczonej od Fundacji Pomorskie Archiwum AK i Muzeum Okręgowego w Toruniu). Była prezentowana w Gdyni.

2. **„Akcja Reinhardt – zagłada Żydów w Generalnym Gubernatorstwie”** – wystawa przygotowana przez OBEP w Lublinie w listopadzie 2002 r. Została zaprezentowana w następujących miejscach: Lublin-Majdanek, Zamość, Szczebrzeszyn, Kraśnik, Warszawa, Dęblin.

3. **„Arcybiskup Ignacy Tokarczuk – Kościół, władza, opór społeczny”** – wystawa przygotowana przez OBEP w Rzeszowie w listopadzie 2002 r. Była prezentowana w następujących miejscach: Rzeszów, Stalowa Wola, Tarnobrzeg, Sandomierz, Nowa Dęba, Jarosław.

4. **„Breslau – 1945 – Wrocław”** – wystawa zorganizowana przez OBEP we Wrocławiu w sierpniu 2002 r. Była prezentowana we Wrocławiu.

5. **„Dla pamięci...ku przestrodze... Represje komunistyczne 1944–1945 wobec żołnierzy Polski Podziemnej”** – wystawa zorganizowana przez OBEP w Lublinie, przy współpracy z Środowiskiem Borowiczan Związku Sybiraków, w maju 2003 r. w Lublinie.

6. **„Marzec 1968”** – wystawa przygotowana przez OBEP w Warszawie w marcu 2003 r. Została zaprezentowana w Warszawie i Katowicach.

7. **„Marzec’68 w Wielkopolsce”** – wystawa przygotowana przez OBEP w Poznaniu w marcu 2003 r. Była prezentowana w Poznaniu.

8. **„Małopolskie w katyńskich dokumentach zespołu Jana Robla”** – wystawa zorganizowana przez OBEP w Krakowie w maju 2003 r. Była prezentowana w Krakowie.

9. **„Podziemie zbrojne na Podbeskidziu 1939–1947”** – wystawa przygotowana przez OBEP w Katowicach w październiku 2002 r. Została zaprezentowana w następujących miejscach: Cieszyn, Bielsko – Biała, Wisła, Skoczów, Żywiec.

10. **„Proces Krakowski. Działacze WIN i PSL przed sądem komunistycznym”** – wystawa zorganizowana przez OBEP w Krakowie we wrześniu 2002 r. Była prezentowana w Krakowie, Rzeszowie, Ostrołęce, Skarżysku-Kamiennej, Tarnowie.

11. **„Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944–1956”** – wystawa przygotowana przez OBEP w Rzeszowie w grudniu 2002 r. Została zaprezentowana w następujących miastach: Rzeszów, Warszawa, Łódź.

12. **„Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie w latach 1945–1989”** – wystawa przygotowana przez OBEP we Wrocławiu w listopadzie 2002 r. Została zaprezentowana we Wrocławiu i Dzierżonowie.

13. „Sybiracy. Deportacje obywateli polskich w głąb ZSRR 1939–1941” – wystawa przygotowana przez OBEP w Białymstoku, pod patronatem b. Prezydenta RP na Uchodźstwie, otwarta podczas II Ogólnopolskiego Marszu Żywej Pamięci Sybiru 13 września 2002 r. Została zaprezentowana w następujących miejscowościach: Białystok, Drohiczyn, Ciechanowiec, Olsztyn, Ełk, Grajewo, Kolno, Augustów, Korycin, Sokółka, Białystok – Starosielce.

14. „Sowieckie piekło” – wystawa przygotowana przez OBEP w Poznaniu w październiku 2002 r. Została zaprezentowana w Poznaniu.

15. „Wojenne dzieciństwo. Losy dzieci polskich pod okupacją hitlerowską” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Łodzi pod patronatem Prezesa Rady Ministrów RP w listopadzie 2002 r. Została zaprezentowana w następujących jw.: Łódź, Kutno, Radomsko, Rybnik, Zawiercie.

16. „UB w walce z podziemiem niepodległościowym i opozycją w województwie białostockim” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Białymstoku w czerwcu 2003 r. Została zaprezentowana w Białymstoku.

17. „Zgasło słoneczko ludzkości – reakcje na śmierć Stalina w Polsce” – wystawa zorganizowana przez OBEP we Wrocławiu w marcu 2003 r. Została zaprezentowana we Wrocławiu.

18. „Zbrodnie w majestacie prawa 1944–1956” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Rzeszowie w maju 2003 r., we współpracy ze Związkiem Młodocianych Więźniów Politycznych „Jaworzniacy”. Została zaprezentowana w Rzeszowie.

19. „Żołnierze wyklęci” – wystawa współorganizowana przez OBEP w Krakowie. Była prezentowana w grudniu 2002 r. w Krakowie.

20. „Życie codzienne w okupowanej Wielkopolsce” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Poznaniu w lutym 2003 r. Została zaprezentowana w Kościanie i Sulechowie.

Wystawy zorganizowane w latach poprzednich i nadal eksponowane:

1. „Czerwiec 1976 – lekcja demokracji socjalistycznej” – wystawa przygotowana przez OBEP w Warszawie w czerwcu 2001 r. Została zaprezentowana w następujących miejscach: Płock, Ostrołęka, Siemiatycze, Drohiczyn, Sokołów Podlaski, Rybnik, Węgrów, Warszawa.

2. „Filomaci starogardzcy 1951. Antykomunistyczna konspiracja młodzieżowa po II wojnie światowej” – wystawa przygotowana przez OBEP w Gdańsku w kwietniu 2002 r. Prezentowana była w kilku mniejszych ośrodkach miejskich Pomorza (na terenie szkół i domów kultury), również we wsiach gminnych, podczas prelekcji na temat podziemia antykomunistycznego;

3. „Getta i obozy dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie podczas II wojny światowej” – wystawa przygotowana przez OBEP w Rzeszowie w 2001 r. Została zaprezentowana w Kolbuszowej.

4. „Grudzień 1970. Gdańsk–Gdynia” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Gdańsku w grudniu 2000 r. Została zaprezentowana w następujących miejscach: Przasnysz,

Gdańsk, Płock, Ostrołęka, Sierpc, Chorzele, Wilno, Mała Wieś, Siemiatycze, Węgrów, Warszawa, Drohiczyn.

5. „Katyń – walka o prawdę” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Krakowie w 2002 r. Była prezentowana w Wadowicach.

6. „Losy Polaków. Historia rodziny Lazarowiczów” – wystawa zorganizowana przez OBEP we Wrocławiu w 2001 r. Została zaprezentowana we Wrocławiu – Brochowie.

7. „Nowa Huta – miasto pracy i walki” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Krakowie w kwietniu 2002 r. Była prezentowana w Krakowie, Nowej Hucie.

8. „Ostatni Leśni. Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Warszawie w maju 2002 r. Została zaprezentowana w następujących miejscach: Drohiczyn, Łapy, Białystok, Siemiatycze, Przasnysz, Sierpc, Warszawa, Wągrowiec, Jabłonna Lacka, Węgrów, Sokołów Podlaski, Drobin, Bodzanów, Wysokie Mazowieckie, Płock, Bielsk k. Wyszogrodu, Mała Wieś, Ostrołęka.

9. „Okręg Łódź AK „Barka” – wystawa przygotowana przez OBEP w Łodzi w maju 2002 r. Została zaprezentowana w następujących miejscach: Zgierz, Sieradz, Bełchatów, Ksawerów, Biała Rawska, Łódź.

10. „Polacy – Ukraińcy 1939–1947” – wystawa przygotowana przez OBEP w Lublinie, pod patronatem Prezydenta RP w kwietniu 2002 r. Została zaprezentowana w następujących miejscowościach: Tomaszów Lubelski, Chełm, Zamość, Warszawa, Dęblin, Włodawa, Łęborz, Kijów – wersja w jęz. ukraińskim, Elbląg, Bytów.

11. „Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie 1939–1956 wobec dwóch totalitaryzmów” – wystawa przygotowana przez OBEP w Lublinie w 2001 r. Została zaprezentowana w Kraśniku.

12. „Poznański Czerwiec’56” – wystawa przygotowana przez OBEP w Poznaniu w czerwcu 2002 r. Została zaprezentowana w następujących miejscach: Poznań, Warszawa, Tarnów Podgórny.

13. „Represje wobec duchowieństwa śląskiego w latach 1939–1956” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Katowicach w 2001 r. Została zaprezentowana w następujących miejscach: Chorzowie, Mikołowie, Bieruniu.

14. „Ruch ludowy w służbie RP” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Krakowie w 2001 r. Była prezentowana w Krakowie-Wieliczce.

15. „Sanitariuszka Inka i młodzi bohaterowie AK” – wystawa przygotowana przez OBEP w Gdańsku w lutym 2002 r. Została zaprezentowana w następujących miejscach: Łapy, Wysokie Mazowieckie, Narewka, Białystok, Wilno, Koszalin.

16. „Stan wojenny – spojrzenie po 20 latach” – wystawy przygotowane przez BEP i OBEP na rocznicę w grudniu 2001 r. Były prezentowane w następujących miejscach: Lwówek Śląski, Pelplin, Toruń, Brodnica, Kwidzyn, Elbląg, Grudziądz, Starogard Gdański, Morąg, Łapanów, Nowy Wiśnicz, Kraśnik, Garwolin, Hrubieszów, Lublin, Puławy, Ksawerów,

Ostrów Wielkopolski, Kuślin, Zbąszyn, Leszno, Przemyśl, Tarnobrzeg, Kolbuszowa, Jarosław, Lubaczów, Nowa Dęba, Nowy Tomyśl, Sędziszów Małopolski, Warszawa, Sierpc, Poznań, Ostrołęka, Łapanów, Nowy Wiśnicz, Kraków.

17. „Za Świętą walczyli Sprawę. Żołnierze Łupaszki” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Gdańsku w październiku 2001 r. Została zaprezentowana w następujących miejscach: Pelplin, Starogard Gdański, Białogard, Bytów, Olsztyn, Pisz, Węgorzewo, Białystok.

18. „Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie na Rzeszowszczyźnie po 1944 roku” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Rzeszowie w lutym 2001 r. Została zaprezentowana w następujących miejscach: Nowa Dęba, Leżajsk, Rudnik, Dębica, Łódź.

19. „Żołnierze Warszycy” – wystawa zorganizowana przez OBEP w Łodzi w październiku 2001 r. Została zaprezentowana w Tomaszowie Mazowieckim i Poznaniu.

V. Informacja o działalności Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej w okresie od 1 lipca 2002 r. do 30 czerwca 2003 r.

Kolegium IPN w okresie, za jaki zobowiązany jest przedstawić informację Prezes Instytutu Pamięci, obradowało 21 razy – stosownie do własnych wewnętrznych uregulowań, tj. nie rzadziej niż raz w miesiącu. Podczas posiedzeń podejmowano kwestie dotyczące wszystkich obszarów działalności Instytutu Pamięci.

W zakresie przejścia do zasobów archiwalnych Instytutu Pamięci dokumentów organów bezpieczeństwa państwa, Kolegium wielokrotnie zapoznawało się z informacjami dotyczącymi różnych aspektów funkcjonowania Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, zwłaszcza przebiegu procesu przejmowania stosownych dokumentów, udostępniania dokumentów osobom pokrzywdzonym w rozumieniu art. 6 ustawy o IPN oraz udostępnianiu dokumentów archiwalnych do celów badawczych. Ponadto, mając na celu uzyskanie pełnych wyjaśnień dotyczących przekazywania dokumentów przez dotychczasowych dysponentów, Kolegium zasięgało informacji u kierowników odpowiednich instytucji, będących dotychczasowymi dysponentami akt podlegających przekazaniu do IPN. 24 lipca 2002 r. informację na temat przekazywania materiałów archiwalnych złożył przed Kolegium Dyrektor Centralnego Archiwum Wojskowego komandor Waldemar Wójcik. 4 września 2002 r. z inicjatywy Kolegium odbyło się spotkanie tegoż organu IPN z przedstawicielami Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu oraz Straży Granicznej, mające na celu uzgodnienie zasad dalszej współpracy i zakresu ochrony informacji zawartych w przekazywanej do archiwum IPN dokumentacji. W związku z bliskim końcem przejmowania akt od Wojskowych Służb Informacyjnych, 26 czerwca 2003 r. Kolegium gościło Szefa WSI gen. Marka Dukaczewskiego. Równocześnie Kolegium stale monitorowało postępy w pracach nad porozumieniem o współpracy pomiędzy Instytutem Pamięci Narodowej a Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencją Wywiadu (ostatecznie uzgodnionym już po upływie okresu sprawozdawczego).

Stosownie do zapisów ustawowych Kolegium posiada uprawnienie do formułowania ocen polityki ścigania przestępstw realizowanej przez pion śledczy Instytutu Pamięci. Mając to na uwadze, Kolegium dwukrotnie odbierało informację o działalności Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – w grudniu 2002 r. oraz marcu 2003 r., w sposób szczególny podejmując m.in. kwestię nadzoru prokuratorskiego. Kolegium odebrało także informację dotyczącą końcowych ustaleń śledztwa w sprawie udziału w zbrodni popełnionej na osobach narodowości żydowskiej w miejscowości Jedwabne latem 1941 r.

W kwestiach ustalania programów badawczych w zakresie opracowywania działalności organów bezpieczeństwa państwa, a także informowania oraz edukacji społeczeństwa, Kolegium w lutym 2003 r. poddało analizie działalność wydawniczą Instytutu Pamięci Narodowej.

Kolegium opiniowało, jak i dokonywało (nadanie oraz zmiana statutu IPN należy do wyłącznej kompetencji Kolegium) zmian w wewnętrznych regulacjach Instytutu Pamięci, dotyczących struktury organizacyjnej IPN, wymagającej korekt dostosowujących do potrzeb i stanu zaawansowania organizacyjnego Instytutu.

Kolegium opiniowało także projekty porozumień o współpracy z krajowymi i zagranicznymi instytucjami badawczymi i społeczno-kulturalnymi. 12 września 2002 r. Kolegium gościło dr. Arvydasa Anasauskasa, zastępcę dyrektora generalnego Centrum Badania Ludobójstwa i Ruchu Oporu Mieszkańców Litwy. Z kolei w styczniu 2003 r. z inicjatywy Kolegium doszło do spotkania kierownictwa IPN z członkami prezydium Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Pracami Kolegium do października 2002 r. kierowała sędzia Maria Myślińska. 3 października ub. r. na roczną kadencję przewodniczącym Kolegium wybrany został prof. dr hab. An-

drzej Paczkowski. Wiceprzewodniczącymi zostali wybrani: sędzia Maria Myślińska, dr Teofil Wojciechowski oraz dr Franciszek Gryciuk.

***

Członkowie Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej powołani zostali na siedmioletnią kadencję, decyzją Sejmu RP z dnia 24 lipca 1999 r. Poszczególne kluby sejmowe rekomendowały 9 osób, 2 kandydatów przedstawiła Krajowa Rada Sądownictwa.

Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej tworzą: Stanisław Bartoszek, prof. Jan Draus, dr hab. Andrzej Friszke, dr Andrzej Grajewski, dr Franciszek Gryciuk, Jerzy Łankiewicz, Maria Myślińska, Włodzimierz Olszewski, prof. Andrzej Paczkowski, dr Sławomir Radoń, dr Teofil Wojciechowski.

Adresy biur, oddziałów i delegatur Instytutu Pamięci Narodowej www.ipn.gov.pl	
Prezes IPN prof. dr hab. Leon Kieres	ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa sekretariat, tel. (0-22) 581 85 22, 581 85 23
Zastępca Prezesa IPN Janusz Krupski	ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa sekretariat, tel. (0-22) 581 85 04
Zastępca Prezesa IPN dr Grzegorz Ciecierski	ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa sekretariat, tel. (0-22) 581 85 02
Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Zastępca Prezesa IPN, Dyrektor prof. dr hab. Witold Kulesza	Pl. Krasińskich 2/4/6/, 00-207 Warszawa tel. (0-22) 530 86 56
Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Dyrektor Bernadetta Gronek	ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa tel. (0-22) 581 86 00
Biuro Edukacji Publicznej Dyrektor dr hab. Paweł Machcewicz	ul. Towarowa 28, 00-839 Warszawa tel. (0-22) 581 89 00
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku	ul. Warsztatowa 1A, 15-637 Białystok tel. (0-85) 664 57 01,
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku	ul. Witomińska 19, 81-311 Gdynia tel./fax (0-58) 660 67 00
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach	ul. Kilińskiego 9, 40-061 Katowice tel. (0-32) 609 98 40 fax (0-32) 609 98 42
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie	ul. Reformacka 3, 31-012 Kraków tel. (0-12) 421 11 00 fax (0-12) 421 19 61
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej Lublinie	ul. Wieniawska 15, 20-071 Lublin tel. (0-81) 536 34 01 fax (0-81) 536 34 02
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi	ul. Orzeszkowej 31/35, 91-479 Łódź tel. (0-42) 616 27 45, fax (0-42) 616 27 48
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu	ul. Rolna 45a, 61-487 Poznań tel. (0-61) 835 69 01 fax (0-61) 835 69 03

Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie	ul. Słowackiego 18, 35-060 Rzeszów tel. (0-17) 860 60 18, fax (0-17) 860 60 39
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie	Pl. Krasińskich 2/4/6/ 00-207 Warszawa tel. (0-22) 530 86 25
Oddział Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu	ul. Sołtysowicka 23, 51-168 Wrocław tel. (0-71) 326 76 00, fax (0-71) 326 76 03
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy	ul. Grudziądzka 9-15, 85-130 Bydgoszcz sekretariat: tel./faks: (0-52) 372 98 90
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Gorzowie Wlkp. (w organizacji)	ul. Chopina 52/10, 66-400 Gorzów Wielkopolski sekretariat: tel.: (0-95) 72-82-192
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach (w organizacji)	Al. Na Stadion 1, 125-127 Kielce sekretariat: tel./fax (0-41) 344-42-15
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Koszalinie (w organizacji)	ul. Andersa 34, 75-950 Koszalin sekretariat: tel./fax (0-94) 342-85-02
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Olsztynie	ul. Partyzantów 87, 10-402 Olsztyn tel. (0-89) 534-93-59
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Opolu (w organizacji)	ul. Ozimska 60 A, 45-368 Opole sekretariat: tel./fax (0-77) 453-89-67
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Radomiu (w organizacji)	ul. Żeromskiego 53, 26-600 Radom sekretariat: tel./fax (0-48) 326-02-95
Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie (w organizacji)	ul. Kaszubska 30, 70-226 Szczecin sekretariat: tel. (0-91) 434 03 40

Ogólne informacje o działalności oddziałów Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2002 r. – 30 czerwca 2003 r.

Oddział IPN w Białymstoku

Obszar działalności Oddziału IPN w Białymstoku obejmuje województwo podlaskie oraz 2/3 obszaru województwa warmińsko-mazurskiego, tj. obszar prokuratur rejonowych w Bartoszycach, Biskupcu, Ełku, Giżycku, Kętrzynie, Olsztynie, Nidzicy, Olecku, Piszcu i Szczytnie. Ponadto w Olsztynie funkcjonuje podległa Oddziałowi delegatura IPN. Na dzień 30 czerwca 2003 r. w Oddziale (łącznie z delegaturą) pracowały 84 osoby, w tym 8 prokuratorów, 33 pracowników OBUiAD oraz 11 pracowników OBEP. Pozostałą część zatrudnionych stanowią pracownicy administracji i pionu ochrony.

Białostocki Oddział IPN w okresie sprawozdawczym nawiązał ścisłą współpracę z Instytutem Historii Litewskiej Akademii Nauk, Uniwersytetem w Białymstoku, Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim, Wyższą Szkołą Zarządzania i Przedsiębiorczości im. B. Jańskiego w Łomży oraz Nauczycielskim Kolegium Rewalidacji, Resocjalizacji i Wychowania Fizycznego w Białymstoku. Ponadto od początku swego istnienia systematycznie współpracuje z Polskim Towarzystwem Historycznym i Białoruskim Towarzystwem Historycznym.

Oddział IPN w Białymstoku współpracuje także z wieloma organizacjami kombatanckimi i niepodległościowymi, m.in. Światowym Związkiem Żołnierzy AK, Związkiem Żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych, Związkiem Sybiraków, Związkiem Kombatanatów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych, Związkiem Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego, Stowarzyszeniem Rodzina Katyńska, Klubem Więzionych, Internowanych, Represjonowanych.

Ponadto utrzymywane są systematyczne robocze kontakty z władzami wojewódzkimi (wojewodą, marszałkiem), prezydentem miasta Białegostoku oraz kuratorium oświaty, dyrektorami archiwów i muzeów (państwowych i kościelnych), działających na obsługuwanym przez białostocki Oddział IPN obszarze, dla których Oddział IPN stał się partnerem w realizowaniu inicjatyw edukacyjnych.

Wśród władz lokalnych współpracujących szczególnie blisko z Oddziałem IPN w Białymstoku wymienić należy starostów powiatu białostockiego, wysoko-mazowieckiego, giżyckiego, a także wielu prezydentów i burmistrzów miast. Działalność Oddziału cieszy się także zainteresowaniem pośród duchowieństwa.

Bardzo dobrze układa się również współpraca z mediami. Pracownicy różnych pionów Oddziału zapraszani są systematycznie do programów informacyjnych Telewizji Polskiej i Radia Białystok (z tym ostatnim, w ramach podpisanego wcześniej porozumienia o współpracy) oraz Radia Olsztyn. Także na łamach lokalnej prasy – „Kuriera Porannego”, „Gazety Wyborczej”, „Gazety Współczesnej” oraz „Gazety Olsztyńskiej” – ukazują się artykuły autorstwa pracowników Oddziału.

W zakresie podejmowanej problematyki, Oddział IPN w Białymstoku wyróżnia się prowadzeniem badań w następujących obszarach: stosunki pomiędzy różnymi grupami narodowościowymi w warunkach wojny oraz w okresie powojennym, wykorzystywanie różnicowania narodowościowego w polityce władz okupacyjnych i komunistycznych, działalność podziemia niepodległościowego.

W okresie sprawozdawczym czworo archiwistów podjęło i z bardzo dobrym wynikiem ukończyło archiwalne studia zawodowe w Podyplomowym Studium Archiwistyki na UMK w

Toruniu, w tym jeden specjalistyczne studia w zakresie zastosowań technik informatycznych w archiwistyce. Dwóch archiwistów uczestniczyło w międzynarodowej konferencji naukowej poświęconej sprawom archiwalnym, na której wygłosili referaty, opublikowane w wydawnictwie zbiorowym pod red. M. Kietlińskiego, *Pogranicze polsko – litewsko – białoruskie. Źródła historyczne. Stan badań*, Białystok 2003.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej *Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2002 r. – 30 czerwca 2003 r.*:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Białymstoku – ss. 40-56;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Białymstoku – s. 214, 240;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Białymstoku – ss. 275-278.

Oddział IPN w Gdańsku

Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku obejmuje obszary województw: pomorskiego, kujawsko-pomorskiego, część warmińsko-mazurskiego (dawne woj. elbląskie) oraz część zachodniopomorskiego (dawne woj. koszalińskie). Podlegają mu dwie delegatury: w Bydgoszczy i w Koszalinie.

W gdańskim Oddziale IPN pracuje łącznie 106 osób, w tym 46 w pionie archiwalnym (32 w Gdańsku, 14 w Bydgoszczy i 1 w Koszalinie), 12 prokuratorów (6 w Gdańsku, 3 w Bydgoszczy i 3 w Koszalinie) oraz 12 w pionie edukacji. Siedmioro pracowników posiada tytuł doktora nauk humanistycznych – wszystkie te osoby zatrudnione są w Oddziałowym Biurze Edukacji Publicznej.

Siedziba gdańskiego Oddziału wraz z pionami śledczym i edukacji mieści się w Gdyni (ul. Witomińska 19); w Gdańsku (ul. Polanki 124) umiejscowione są główne zasoby archiwalne. Dla zakończenia gromadzenia akt konieczne jest sfinalizowanie remontu obiektu w Gdańsku (budynek magazynowy nr 14 przy ul. Polanki 124 w Gdańsku–Oliwie) oraz wyposażenie w regały budynków w Koszalinie. Z wyjątkiem siedziby delegatury w Bydgoszczy (w kompleksie budynków Urzędu Miasta Bydgoszczy), wszystkie budynki użytkowane przez Oddział znajdują się w trwałym zarządzie IPN.

W okresie sprawozdawczym Oddział IPN w Gdańsku kontynuował szeroką współpracę z wieloma instytucjami i organizacjami. Żywe i częste kontakty ze środowiskiem kombatanckim dotyczą przede wszystkim Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, Związku Więźniów Obozu w Potulicach, Stowarzyszenia „Rodzina Ponarska”, środowiska żołnierzy majora „Łupaszkii” oraz członków konspiracji młodzieżowej lat 40. i 50. Kontakty te przybierają formę nie tylko obecności kombatanatów na uroczystościach i imprezach IPN, lecz również bieżących konsultacji i merytorycznej pomocy ze strony pracowników OBEP.

Współpraca ze środowiskiem akademickim owocowała organizacją wspólnych konferencji naukowych (z Uniwersytetem Gdańskim, Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu i Akademią im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy). Współpracę z ośrodkami naukowymi wytyczyły i sformalizowały umowy pomiędzy IPN a UG i UMK. Na początku 2004 r. planuje się podpisanie umowy z Akademią w Bydgoszczy. Obok naukowców z ww. uczelni, w konferencjach naukowych i popularnonaukowych organizowanych przez Oddział IPN w Gdańsku udział brali także m.in. pracownicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Muzeum Stutthof. Pracownicy naukowcy ostatniej wymienionej instytucji brali także udział w pracy komisji

konkursowych, konferencjach i imprezach terenowych (prelekcje w projekcie „Klub Historyczno-Turystyczny. Wędrówki po historii”).

Dorobek naukowy OBEP w Gdańsku zaprezentowany został podczas I Bałtyckiego Festiwalu Nauki. OBEP na bieżąco współpracuje z administracją rządową, tj. kuratoriami oświaty i ich delegaturami w terenie oraz samorządami lokalnymi. Ponadto – co warto podkreślić – miejscowe Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej dobrze rozwinęło współpracę z partnerami litewskimi.

Spośród instytucji współpracujących w minionym roku w realizacji zadań edukacyjnych Oddziału, należy wymienić Fundację *Centrum Solidarności* (współpraca w organizacji Dyskusyjnego Klubu Filmowego i konkursów historycznych, współpraca w organizacji cyklu wykładów otwartych „Z materiałów IPN”), Wojsko Polskie (pomoc w organizacji wystawy „Wojskowa służba Polek”, udział w uroczystości odsłonięcia pomnika Danuty Siedzikówny „Inki” w Sopocie 3 maja 2003 r.), Stowarzyszenie Kulturowe „Sasinia” w Ostródzie (pomoc w organizacji wystawy *Żołnierze Łupaszki*; współudział w organizacji konferencji dla nauczycieli w Morągu), Trójmiejską Grupę Rekonstrukcji Historycznych – Stowarzyszenie Miłośników Broni i Barwy (współudział w organizacji gier terenowych w czasie II rajdu im. Żołnierzy mjr. „Łupaszki”, pomoc w organizacji konferencji z cyklu „Korzenie Gdyni” i I Bałtyckiego Festiwalu Nauki – inscenizacje „historii żywej”), Areszt Śledczy w Gdańsku (współudział w cyklu „Wędrówki po historii” – realizowano wycieczki edukacyjne na teren Aresztu, połączone z prelekcjami i warsztatami historycznymi, współudział w przygotowaniach do 100-lecia Aresztu Śledczego – IPN współorganizuje wystawę okolicznościową oraz konferencję popularnonaukową).

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej *Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2002 r. – 30 czerwca 2003 r.*:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku – ss. 57-70;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Gdańsku – s. 214, 241;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Gdańsku – ss. 278-282.

Oddział IPN w Katowicach

Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach obejmuje swoim działaniem obszar Górnego Śląska, byłego woj. częstochowskiego i bielskiego. Zatrudniał w okresie sprawozdawczym 80 osób, w tym: 8 prokuratorów, 32 pracowników OBUiAD oraz 10 pracowników OBEP, 16 pracowników administracji i 14 pracowników WSO.

W realizacji celów badawczych i edukacyjnych Oddział IPN w Katowicach, na mocy podpisanej deklaracji o współpracy, współpracuje z Uniwersytetem Śląskim. W okresie sprawozdawczym wspólnie zorganizowano konkurs dla studentów UŚ „Górnoślązacy w trybach historii”. Wspólnie z Wydziałem Teologicznym UŚ zorganizowana została wystawa „Reprezje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego”.

Rozwijana jest współpraca katowickiego Oddziału Instytutu z samorządami. Podpisane zostały deklaracje o współpracy w upowszechnianiu historii najnowszej z miastami: Katowice, Rybnik, Knurów. Przykładem prowadzonej przez Oddział IPN w Katowicach współpracy z samorządami lokalnymi było zorganizowanie w październiku 2002 r. wspólnie z Urzędem Miejskim w Bielsku Białej konferencji naukowej „Podziemie niepodległościowe na Podbe-

skidziu w latach 1939-1947”. Dzięki finansowemu wsparciu ze strony Urzędu Miejskiego materiały z tej sesji zostały następnie wydane w formie książkowej.

Konkretne formy przybierała w okresie sprawozdawczym współpraca z organizacjami kombatanckimi. Regionalna struktura Światowego Związku Żołnierzy AK przekazała Bibliotece Oddziału w depozyt swój księgozbiór. W pozyskiwaniu materiałów do wystawy „Podziemie niepodległościowe na Podbeskidziu 1939-1947” pomocy pracownikom Oddziału IPN udzieliły Związek Kombatantów i Byłych Więźniów Politycznych – oddziały w Cieszynie i Brennej oraz Związek Żołnierzy NSZ – Okręg Śląski. W realizacji projektu badawczego dotyczącego kryzysów społecznych w PRL współpracowano ze Stowarzyszeniem Represjonowanych w Stanie Wojennym regionu Śląsko-Dąbrowskiego NSZZ „Solidarność” oraz Stowarzyszeniem Więzionych, Internowanych Represjonowanych Regionu Częstochowskiego – Klub Samopomocy WIR.

Oddział IPN w Katowicach stale współpracuje z regionalnymi i lokalnymi mediami. Informacje nt. działalności Oddziału emitują m.in. Telewizja Regionalna Katowice oraz Radio eM. Blisko współpracujące tytuły prasowe to m.in.: „Gość Niedzielny”, „Gazeta Wyborcza” (edycje lokalne), regionalne „Dziennik Zachodni” i „Trybuna Śląska”, miesięcznik „Śląsk”, pisma lokalne, m.in. „Kronika Beskidzka”, „Gazeta Żywiecka”.

Na tle pozostałych Oddziałów IPN oddział katowicki niekorzystnie wyróżnia się wielkością faktycznie posiadanego zasobu archiwalnego. Stanowi to wynik wydłużenia procesu inwestycyjnego, którego celem jest pozyskanie powierzchni magazynowej – wpływ na to miało zmniejszenie planowanego budżetu IPN. Ze względu na szczupłość powierzchni magazynowej akta znajdują się w magazynach IPN przy ul. Kłobuckiej w Warszawie (4064,2 mb. akt) oraz w pomieszczeniach magazynowych użyczonych przez Wojewódzką Komendę Policji w Katowicach (ok. 2766 mb. akt).

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej *Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2002 r. – 30 czerwca 2003 r.:*

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Katowicach – ss. 70-84;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Katowicach – s. 215, 241;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Katowicach – ss. 283-285.

Oddział IPN w Krakowie

Oddział Krakowski obejmuje zasięgiem swojej działalności obszar województw małopolskiego oraz świętokrzyskiego. W Kielcach funkcjonuje Delegatura IPN, podległa Oddziałowi krakowskiemu. Oddział dysponuje wynajętym od miasta budynkiem przy ul. Reformackiej, jak też przeznaczonym na cele archiwalne tzw. Pałacem Konopków w Wieliczce, przekazanym Instytutowi przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w wyniku uprzedniej darowizny na rzecz Skarbu Państwa, dokonanej przez miejskie władze Krakowa. Z kolei siedzibą Delegatury Oddziału IPN w Kielcach jest budynek oddany przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w trwały zarząd Instytutowi (5/6) wspólnie ze Świętokrzyskim Urzędem Wojewódzkim (1/6). Na tę okoliczność strony podpisały umowę z dnia 19 listopada 2002 r. o administrowanie przedmiotową nieruchomością.

Oddział zatrudniał w okresie sprawozdawczym ogółem 101 osób (98,5 etatu), z czego 8 w delegaturze w Kielcach. Kadre oddziału stanowi 21 pracowników administracyjnych, 10 prokuratorów, 45 archiwistów, 13 historyków oraz 13 pracowników pionu ochrony.

W okresie sprawozdawczym Oddział IPN w Krakowie kontynuował współpracę z licznymi organizacjami pozarządowymi i środowiskami kombatanckimi. Należą do nich: Komisja Historyczna Związku Sybiraków Oddział w Krakowie, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Obszar Południowy Stowarzyszenia Społeczno-Kombatanckiego Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość, Związek Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego, Związek Młodocianych Więźniów Politycznych lat 1944-1956 „Jaworzniacy”, Małopolski Związek Batalionów Chłopskich, Związek Żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych, Towarzystwo Miłośników Historii, Stowarzyszenie *Civitas Christiana*, Instytut *Tertio Millenio*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie, Ośrodek Myśli Politycznej w Krakowie, Towarzystwo Naukowe *Societas Vistulana* (wspólna promocja książki „Literaci a sprawa katyńska – 1945”), Stiftung Ettersberg (Weimar).

Nawiązana została stała współpraca z Instytutem Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wyższą Szkołą Filozoficzno – Pedagogiczną „Ignacjanum” w Krakowie oraz Akademią Świętokrzyską w Kielcach.

Istnieje stała współpraca OBEP z Małopolskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Krakowie oraz Tarnowskim Ośrodkiem Doradztwa Metodycznego. Zorganizowane zostały, trwające od grudnia 2001 r. zajęcia seminaryjno – warsztatowe dla nauczycieli. Pracownicy OBEP uczestniczyli w konferencjach metodycznych dla nauczycieli historii i języka polskiego.

Oddział aktywnie współpracował także ze środkami społecznego przekazu, w szczególności z redakcjami czasopism. Od marca br. w „Dzienniku Polskim”, w ramach cyklu *Krakowski IPN i Dziennik Polski przypominają*, w każdy piątek ukazują się artykuły autorstwa pracowników OBEP, dotyczące interesujących epizodów z powojennych dziejów regionu. Bieżące prace OBEP prezentowane są w lokalnej rozgłośni Radio Kraków – Małopolska oraz w Radio „Maryja”. Kontynuowana była stała współpraca z „Gościem Niedzielnym” i „Azymutem” oraz „Tygodnikiem Powszechnym”. Oddział nawiązał stały kontakt z wszystkimi lokalnymi redakcjami czasopism, rozgłościami radiowymi i stacjami telewizyjnymi. Przygotowano współpracę z regionalnym ogniwem Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, polegającą m.in. na organizowaniu wspólnych przedsięwzięć popularyzatorskich i wystawienniczych w klubie SDP. Ponadto organizowane są cykliczne konferencje prasowe, na których dyrektor Oddziału i kierownicy pionów merytorycznych prezentują aktualne problemy dotyczące prac krakowskiego Oddziału IPN.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej *Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2002 r. – 30 czerwca 2003 r.*:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie – ss. 85-98;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Krakowie – s. 215, 242;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Krakowie – ss. 286-287.

Oddział IPN w Lublinie

Lubelski Oddział IPN swoim obszarem działania obejmuje całe województwo lubelskie i południowo-wschodnią część województwa mazowieckiego, tj. lubelski, zamojski i siedlecki okręg sądowy (byłe woj. siedleckie) oraz radomski okręg sądowy (byłe woj. radomskie).

Oddział zatrudnia 78 osób, w tym 10 prokuratorów, 24 archiwistów, 10 pracowników Biura Edukacji, 14 pracowników Oddziałowego Referatu Ochrony.

Oddział lubelski IPN dysponuje najmniejszą bazą lokalową ze wszystkich oddziałów IPN w Polsce – łącznie ok. 1300 m². Nadal też funkcjonuje w dwóch oddalonych od siebie (o ok. 1 km) obiektach. Główna siedziba Oddziału mieści się przy ulicy Szewskiej 2, gdzie znajduje się archiwum, pracownie OBUiAD, BEP oraz Biuro Ochrony. Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu mieści się w wynajmowanym baraku przy ul. Wieniawskiej 15 (pomieszczenie tymczasowe). W okresie sprawozdawczym Oddział IPN w Lublinie – na podstawie podpisanych umów – kontynuował współpracę z lubelskimi uniwersytetami: Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej i Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. W ramach współpracy z UMCS przeprowadzono rekrutację na studia podyplomowe „Wiedza o państwie i społeczeństwie 1939-1989”.

W okresie sprawozdawczym nastąpiła intensyfikacja współpracy Oddziału IPN w Lublinie ze środowiskami kombatanckimi działającymi na obszarze Lubelszczyzny i południowego Podlasia, m.in. ze Związkiem byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych (wspólna konferencja pt. „Niemiecka akcja wysiedleńczo – osadnicza na Zamojszczyźnie 1942–1943”), ze Związkiem Sybiraków – Środowisko Borowiczan (wspólna konferencja i wystawa pt.: „<<Dla pamięci...ku przestrodze...>>. Represje komunistyczne 1944–1945 wobec żołnierzy Polski Podziemnej”), lubelskim Oddziałem Związku Młodocianych Więźniów Politycznych lat 1944-1956 – Jaworzniacy oraz Stowarzyszeniami AK, WiN i BCh. Rozpoczęto również działania zmierzające do powołania w ramach tej współpracy Klubu Historycznego im. gen. Stefana Roweckiego „Grota”.

Dobrze układa się też współpraca lubelskiego Oddziału IPN z mediami. Pracownicy Oddziału brali udział w audycjach i programach przygotowanych m.in. przez TVP, TVP 3, TVN, TVN 24, TV Polonia, Telewizję Lublin, Państwową Telewizję Ukraińską, Telewizję Kablową w Zamościu, Radio RMF i III PR, Radio Plus, Katolickie Radio w Zamościu, a także publikowali na łamach m.in.: „Gazety Wyborczej”, „Rzeczpospolitej”, „Tygodnika Powszechnego”, „Wprost”, „Dziennika Wschodniego”, „Kurier Lubelskiego”, „Tygodnika Zamojskiego”, „Kroniki Tygodnia”, „Kresów-Tygodnika Chełmskiego”.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej *Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2002 r. – 30 czerwca 2003 r.*:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Lublinie – ss. 98-111;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Lublinie – s. 215, 247;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Lublinie –ss. 288-291.

Oddział IPN w Łodzi

Łódzki Oddział Instytutu Pamięci Narodowej obejmuje swoją działalnością województwo łódzkie oraz część województwa wielkopolskiego (powiaty: jarociński, krotoszyński, pleszewski, kaliski, ostrowski, ostrzeszowski i kępiński). Jego siedziba mieści się przy ul. E. Orzeszkowej 31/35 w Łodzi, przy czym Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu mieści się przy ul. Piotrkowskiej 149.

W dniu 30 czerwca 2003 r. w Oddziale IPN w Łodzi zatrudnione były 74 osoby (72 etaty) – w tym: 8 prokuratorów, 27 osób w Oddziałowym Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, 10 osób w Oddziałowym Biurze Edukacji Publicznej, 12 pracowników Referatu Ochrony.

W okresie sprawozdawczym zakończono prace remontowo-budowlane oraz organizację łódzkiego Oddziału Instytutu. W tym czasie zakończono przejmowanie akt, co umożliwiło

szybszą i bardziej sprawną realizację ustawowych zadań przez pracowników wszystkich pionów merytorycznych Instytutu. Dzięki zgromadzonym materiałom archiwalnym możliwe było udostępnianie na szerszą skalę osobom pokrzywdzonym dokumentów oraz wykorzystywanie ich w pracy pionu archiwalnego, edukacyjnego i śledczego.

W dużym stopniu działalność wszystkich pionów merytorycznych koncentrowała się wokół zagadnień dotyczących Konspiracyjnego Wojska Polskiego. W skali kraju była to jedna z największych formacji zbrojnych, występujących przeciwko władzom komunistycznym, starająca się odtworzyć struktury konspiracyjne z okresu okupacji.

Podobnie jak w latach ubiegłych, pracownicy Oddziału rozwijali współpracę z miejscowym środowiskiem naukowym, lokalnymi władzami, organizacjami kombatanckimi, nauczycielami oraz młodzieżą. Część projektów naukowych Biura Edukacji, głównie regionalnych, realizowanych było we współpracy z miejscowymi szkołami wyższymi. Bardzo dobrze układały się kontakty z Instytutem Historii Akademii Świętokrzyskiej Filia w Piotrkowie Trybunalskim, z którym Oddział zamierza podpisać przygotowywaną umowę o współpracy. Rozwijano także w dalszym ciągu współdziałanie z Uniwersytetem Łódzkim. W 2004 r., w kooperacji z tą uczelnią, przygotowana zostanie trzecia już konferencja naukowa. Pracownicy pionu archiwalnego – w celu zapoznania z zasobem archiwalnym Instytutu, jak i zasadami korzystania z niego – przeprowadzili zajęcia ze studentami historii wspomnianej uczelni. Oddział zorganizował również prelekcję dla studentów dziennikarstwa St. Cloud State University of Minesota. Warto wspomnieć także o nawiązaniu kontaktów naukowych oraz omówieniu projektów współpracy z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie.

Podobnie jak w roku ubiegłym, utrzymywane były szerokie kontakty ze środowiskiem polonijnym w Chicago i Nowym Jorku. W polonijnej prasie i rozgłoszeniach radiowych zamieszczane były artykuły i przeprowadzane audycje dotyczące najnowszej historii Polski.

Podjętując różne przedsięwzięcia, łódzki Oddział współdziałał również ze środowiskami kombatanckimi. Przykładowo, w trakcie prac nad realizacją wystawy *Wojenne dzieciństwo. Losy dzieci polskich pod okupacją hitlerowską*, współpracowano ze stowarzyszeniem Dzieci Wojny w Polsce, Zrzeszeniem Dzieci Polskich Germanizowanych przez Reżim Hitlerowski i Stowarzyszeniem Polaków Poszkodowanych przez III Rzeszę.

Pomyślna realizacja zaplanowanych zadań edukacyjnych wiązała się też z potrzebą utrzymywania kontaktów z lokalnymi władzami. Wystawa *Wojenne dzieciństwo. Losy dzieci polskich pod okupacją hitlerowską* spotkała się z życzliwością władz wojewódzkich i miejskich (w otwarciu ekspozycji uczestniczył wicewojewoda łódzki i wiceprezydent miasta. Należy też dodać, że działania edukacyjne z młodzieżą podejmowane były za wiedzą Łódzkiego Kuratorium Oświaty oraz Wydziału Edukacji i Sportu Urzędu Miasta Łodzi. Duże zainteresowanie działalnością pionu naukowego okazywały też samorzady takich miast jak: Bełchatów czy Zgierz. Istotnym elementem pracy łódzkiego Instytutu było również przygotowywanie opinii dotyczących miejsc i wydarzeń historycznych dla różnych instytucji administracji ogólnej. Ostatni wniosek złożony przez Miejskiego Konserwatora Zabytków w Łodzi odnosił się do oceny wartości historycznej stacji kolejowej „Bahnof-Radegast”, z której hitlerowcy wywozili ludność żydowską łódzkiego getta do obozów zagłady.

Działalność badawczo-edukacyjna, śledcza i archiwalna pracowników Instytutu w Łodzi wzbudziła też duże zainteresowanie lokalnych mediów. Informacje o konkretnych przedsięwzięciach znalazły się na łamach „Dziennika Łódzkiego”, „Gazety Łódzkiej” (dodatek „Gazety Wyborczej”), „Naszego Dziennika” i innych. Stałą współpracę utrzymywano z „Aspektem Polskim”, „Przeglądem Polskim” (Nowy Jork), „Gwiazdą Polarną” (Steven Point). Również na antenie radiowej (Radio Łódź, Radio Plus, Radio Classic, Radio Bełchatów, Nasze Radio Sieradz) i telewizyjnej (TVP 3, TOYA, TV Piotrków) prezentowane były materiały o pracach łódzkiego Oddziału. W Radio Łódź pracownicy Biura Edukacji uczestniczyli często w czwartkowej audycji historycznej pt. *Wczoraj i dawniej*.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej *Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2002 r. – 30 czerwca 2003 r.*:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi – ss. 111-128 ;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Łodzi – s. 216, 243;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Łodzi – ss. 292-296.

Oddział IPN w Poznaniu

Poznański Oddział IPN obejmuje swoim obszarem działania Wielkopolskę – za wyjątkiem dawnego województwa kaliskiego, Ziemię Lubuską oraz Pomorze Zachodnie (dawne woj. szczecińskie). Oddział, mieszczący się w całości przy ulicy Rolnej 45, zatrudnia 94 pracowników, w tym 10 prokuratorów, 40 archiwistów, 10 historyków OBEP. Do czerwca 2003 r. przygotowany został zakres robót trzeciej i ostatniej umowy inwestycyjnej z wykonawcą remontu generalnego budynku zajmowanego przez Oddział.

Oddział IPN w Poznaniu posiada delegatury w Gorzowie Wielkopolskim i Szczecinie (uruchomiona 28 marca 2003 r.) oraz biuro w Zielonej Górze. Do września 2002 r. uregulowana została sytuacja prawna i organizacyjna biura Oddziału w Zielonej Górze (ul. Westplatte 11), przez rozwiązanie dotychczasowej umowy najmu, rezygnację z części pomieszczeń biurowych i zawarcie nowej umowy na pozostałe pomieszczenia. Na stałe zatrudniona jest w biurze osoba prowadząca sekretariat, swoje obowiązki wykonują tam natomiast w określonych terminach prokurator i archiwista Oddziału. Do października 2002 r. uregulowano sytuację prawną i organizacyjną delegatury w Gorzowie (ul. Moniuszki 2) przez wynajęcie pomieszczeń biurowych. Swoje obowiązki wykonują tam prokuratorzy i pracownicy OBUiAD-u. Na stałe zatrudniony jest w delegaturze 1 prokurator wykonujący obowiązki w Gorzowie Wielkopolskim i Zielonej Górze oraz 1 osoba prowadząca sekretariat.

Do końca marca 2003 r. uregulowano sytuację prawną i organizacyjną siedziby Delegatury w Szczecinie przez użyczenie przez władze Szczecina pomieszczeń biurowych przy ul. Kaszubskiej 30. Swoje obowiązki wykonywało tam 3 prokuratorów i 2 sekretarki Oddziałowej KŚZpNP. Do końca czerwca 2003 r. nie podjął działalności referat archiwalny, jednakże miały miejsce comiesięczne dyżury archiwistów, mające na celu przyjmowanie wniosków o udostępnienie dokumentów.

Na płaszczyźnie naukowej w okresie sprawozdawczym Oddział IPN w Poznaniu współpracował przede wszystkim z Instytutem Historii Uniwersytetu Adama Mickiewicza – obok bieżącej współpracy przygotowano konferencję naukową „Kościół wobec totalitaryzmów”. Z kolei z Instytutem Zachodnim współpracowano głównie w ramach realizacji projektu badawczego *Wojna, okupacja, państwo podziemne*.

Nieustannie trwa współpraca z organizacjami kombatanckimi. Kontakty ze stowarzyszeniami i związkami kombatanatów Poznańskiego Czerwca 1956 r. okazały się bardzo pomocne podczas prac nad albumem *Zranione miasto. Poznań w czerwcu 1956 roku*. Ze Światowym Związkiem Żołnierzy Armii Krajowej oraz innymi stowarzyszeniami współpracowano przy organizacji uroczystości rocznicowych i projektów badawczo-edukacyjnych. Owocnie rozwijano współpracę ze szkołami. Przykładowo: uczniowie poznańskich gimnazjów byli aktorami w cyklu spektakli przygotowanych pod kierunkiem pracowników oddziału IPN pt. *Rozmowy pokoleń*. Spektakle w ciągu trzech dni obejrzało około 1 000 osób. Trwały także przygotowania do rozpoczęcia działalności Klubu Historycznego im. generała „Grotę” Roweckiego.

Obok bieżącego informowania lokalnych mediów o działalności Oddziału IPN w Poznaniu, w roku sprawozdawczym miały miejsce konkretne przejawy współpracy ze środkami

społecznego przekazu. Z poznańskim oddziałem Telewizji Polskiej współpracowano przy produkcji, związanego z wystawą „Sowieckie piekło”, filmu dokumentalnego pt. „Ocaleni”. Z kolei z TV Polsat współpracowano przy produkcji audycji o Marcu 1968 r.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej *Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2002 r. – 30 czerwca 2003 r.*:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Poznaniu – ss. 128-145;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Poznaniu – s. 216, 244;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Poznaniu – ss. 297-298.

Oddział IPN w Rzeszowie

Rzeszowski Oddział IPN obejmuje swoją działalnością obszar województwa podkarpackiego. Na dzień 30 czerwca 2003 r. w Oddziale zatrudnionych było 76 osób, w tym 8 prokuratorów, 27 archiwistów, 11 historyków OBEP, 13 pracowników referatu ochrony.

W swojej docelowej siedzibie Oddział funkcjonuje od stycznia 2002 r. W okresie sprawozdawczym prowadzone były prace budowlane, związane z modernizacją siedziby Oddziału: ukształtowano teren wokół siedziby Oddziału, wytyczono i utwardzono ciągi pieszych, drogę dojazdową oraz parking, a także wykonano ogrodzenie. Obecnie prace te są kontynuowane i obejmą elewację obiektu i montaż windy osobowej.

W okresie sprawozdawczym Oddział kontynuował wcześniej nawiązaną współpracę z organizacjami kombatanckimi, harcerskimi itp. Konkretne formy przybrała współpraca z instytucjami badawczymi i edukacyjnymi. We współpracy z Uniwersytetem Rzeszowskim przygotowano wystawę i konferencję naukową „Represje wobec wsi i ruchu ludowego w latach 1944-1956” (5-6 grudnia 2002 r.), które miały miejsce na terenie uniwersytetu. Z kolei sesja pt. „Areszt śledczy w Krośnie i jego więźniowie na tle działań antykomunistycznego podziemia w powiecie krośnieńskim w latach 1944-1956” odbyła się (28 listopada 2002 r.) w Muzeum Podkarpackim w Krośnie. W kwietniu 2003 r. w siedzibie Oddziału IPN odbył się cykl zajęć dla studentów I roku historii Uniwersytetu Rzeszowskiego, zorganizowany w ramach wstępu do badań historycznych.

Bieżąca współpraca z mediami lokalnymi miała na celu głównie informowanie o działalności Oddziału. Równocześnie pracownicy Oddziału brali udział w realizacji programów historycznych przygotowywanych przez telewizję regionalną. Warto w tym kontekście wymienić film dokumentalny Andrzeja Potockiego „Kamienie będą wołać...”, przygotowany w 60. rocznicę zagłady gett województwa podkarpackiego, w którym wykorzystane zostały fragmenty wystawy IPN „Getta i obozy dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie podczas II wojny światowej”, jak również film pt. „Okupacyjny Przemysł”, zrealizowany w cyklu „Wędrówki galicyjskie”.

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej *Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2002 r. – 30 czerwca 2003 r.*:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Rzeszowie – ss. 145-157;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Rzeszowie – s. 217, 245;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Rzeszowie – ss. 299-303.

Oddział IPN w Warszawie

Siedziba warszawskiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej mieści się przy Placu Krasińskich 2/4/6 w Warszawie. Zatrudnienie w Oddziale IPN w Warszawie wynosiło w dniu 30 czerwca 2003 r. 31 osób, w tym 11 osób zatrudnionych w OKŚZpNP (7 prokuratorów), 8 osób w OBEP, 9 w OBUiAD i 3 osoby w pionie administracyjnym oddziału. W porównaniu ze stanem zatrudnienia na dzień 1 lipca 2002 r., zmniejszyło się o 1 pracownika.

Budżet Oddziału stanowi składową część budżetu Centrali IPN. Obsługę prawną i finansową Oddziału zapewniają odpowiednie komórki organizacyjne Centrali Instytutu.

OBEP IPN w Warszawie w ramach działalności statutowej utrzymuje ścisłe kontakty z samorządami województwa mazowieckiego, m.in. z urzędem prezydenta miasta st. Warszawy, starostą powiatu sochaczewskiego, mławskiego, sokołowskiego, burmistrzami miasta Mławy, Gostynina, Przasnysza, Sokołowa Podlaskiego itd. Nawiązana została ponadto bliska współpraca z Archiwum Polski Podziemnej, Archiwum Dokumentacji Historycznej PRL, Uniwersytetem Warszawskim, Muzeum Komendy Głównej Policji, Archiwum Komendy Stołecznej Policji, Muzeum Niepodległości. W ramach działalności wystawienniczej OBEP w Warszawie nawiązało także bliską współpracę z zakonem oo. Redemptorystów w Warszawie, zakonem oo. Salezjanów w Sokołowie Podlaskim (w prowadzonym przez oo. liceum zorganizowano m.in. cykl wykładów dla młodzieży). OBEP w Warszawie blisko współpracowało także z Klubem Inteligencji Katolickiej przy organizacji „Spotkań z historią najnowszą” w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku.

Warszawski Oddział IPN nawiązał również stałe, robocze kontakty z przedstawicielami organizacji kombatanckich, m.in.: Światowym Związkiem Żołnierzy AK, Związkiem Żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych, Związkiem Kombatanatów RP i Byłych Więźniów Politycznych, Związkiem Więźniów Politycznych Skazanych na Karę Śmierci w okresie reżimu komunistycznego. OBEP w Warszawie, czynnie uczestniczył w działalności Klubu Historycznego im. Gen. Stefana Roweckiego-Grota, skupiającego kombatanatów z różnych organizacji kombatanckich.

W stałym kontakcie z mediami, w związku z prowadzoną działalnością merytoryczną, pozostawało w ramach warszawskiego Oddziału Biuro Edukacji Publicznej. Szczególnie intensywna współpraca miała miejsce z telewizją publiczną i Radiem „Bis”. W omawianym okresie pracownicy Oddziału IPN w Warszawie występowali często w różnych audycjach radiowych i telewizyjnych, uczestniczyli w imprezach popularnonaukowych (Pikniku Radia „Bis”, Festiwalu Nauki itp.).

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej *Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2002 r. – 30 czerwca 2003 r.:*

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie – ss. 158-173;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej w Warszawie – ss. 303-306.

Działalność Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Warszawie ujęta została łącznie z działalnością centralnej struktury BUiAD.

Oddział IPN we Wrocławiu

Swym zasięgiem Oddział obejmuje województwa: dolnośląskie i opolskie. W okresie sprawozdawczym oddział funkcjonował już drugi rok w docelowej siedzibie przy ul. Sołtyśowskiej 23, zatrudniając 83 osoby (82,5 etatu). W roku sprawozdawczym zrealizowany został kolejny etap prac adaptacyjnych wewnątrz i na zewnątrz tegoż obiektu, polegających

m.in. na grodzieńskim terenie, wykonaniu elewacji budynku wraz z jego ociepleniem, a także wykonaniu izolacji pionowej i poziomej budynku, co wraz z drenażem opaskowym skutecznie wyeliminowało możliwość pojawienia się zawilgoceń w magazynach archiwalnych.

Wrocławskiemu Oddziałowi IPN podlega delegatura w Opolu – w okresie sprawozdawczym jej działalność nie została jeszcze uruchomiona w pełni: oprócz prokuratora swoje obowiązki wykonywało w niej dwóch archiwistów.

Współpraca z władzami lokalnymi, tak samorządowymi, jak reprezentującymi administrację państwową, przebiegała w okresie sprawozdawczym bez zakłóceń. Niezwykle żywa, praktyczna współpraca łączy wrocławski Oddział ze środowiskami kombatanckimi, zwłaszcza zaś ze Światowym Związkiem Żołnierzy Armii Krajowej, Stowarzyszeniem Kombatanckim „Wolność i Niezawisłość” (umowę o współpracy sformalizowano w sierpniu 2002 r.), Związkiem Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego oraz Związkiem Młodocianych Więźniów Politycznych „Jaworzniacy”, wreszcie z Oddziałem Dolnośląskim Związku Żołnierzy Górników.

Wrocławski Oddział IPN współuczestniczył w przygotowaniu ogólnopolskiej konferencji naukowej, poświęconej rocznicy mordów wołyńskich (maj 2003), jak też brał udział w merytorycznym przygotowaniu uroczystości rocznicowych, organizowanych przez władze miejskie Wrocławia (czerwiec 2003).

Utrzymywany jest stały, systematyczny kontakt z Dolnośląskim Kuratorium Oświaty, wydziałami edukacji Urzędu Marszałkowskiego i Urzędu Miejskiego oraz Uniwersytetem Wrocławskim i Uniwersytetem Opolskim (zwłaszcza zakładami dydaktyki historii). Pracownicy OBEP współpracują także z Wojewódzkim Centrum Doskonalenia Nauczycieli (spotkania warsztatowe), Domem Międzynarodowych Spotkań Młodzieży im. Angelusa Silesiusa, Fundacją „Krzyżowa” oraz Berlińsko-Brandenburskim Instytutem Współpracy Niemiecko-Francuskiej.

Wrocławski Oddział IPN ściśle współpracuje z lokalnymi mediami – tak stacjami telewizyjnymi, jak i rozgłośniami radiowymi i prasą – które biorą udział we wszystkich publicznych przedsięwzięciach Oddziału, zwłaszcza zaś w organizowanych przez BEP wystawach i konferencjach. Na szczególne podkreślenie zasługuje tu zorganizowanie specjalnej konferencji prasowej, poświęconej badaniu georadarem kwater więziennych na wrocławskim Cmentarzu Osobowickim. Pracownicy Oddziału (najczęściej dyrektor i naczelnik BEP) brali wielokrotnie udział w programach informacyjnych, udzielali wywiadów (czynili to także prokuratorzy) oraz wyczerpująco informowali dziennikarzy o kwestiach, budzących zainteresowanie odbiorcy. Równocześnie pracownicy wrocławskiego OBEP zamieszczali artykuły w periodykach o ugruntowanej pozycji w kraju, takich jak „Rzeczpospolita”, „Tygodnik Powszechny”, „Mówią Wieki” (Ł. Kamiński) czy „Wprost” (Ł. Kamiński, P. Piotrowski).

Działalność merytoryczna oddziału zaprezentowana została w części zasadniczej *Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej w okresie 1 lipca 2002 r. – 30 czerwca 2003 r.*:

- Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu – ss. 174-184;
- Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów we Wrocławiu – s. 217, 245;
- Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej we Wrocławiu – ss. 307-310.